

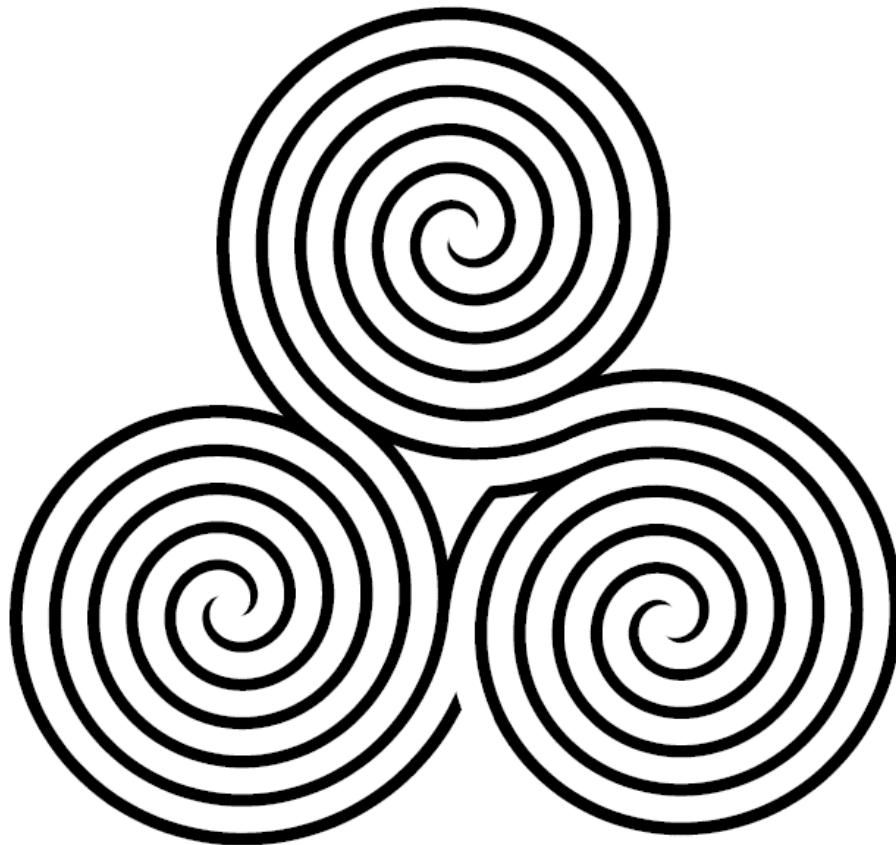

HØGSKOLEN
I VESTFOLD

Susanne V. Knudsen (red.) i samarbeid med Stefan Graf, Jens Jørgen Hansen, Thomas Illum Hansen, Liv Ingunn Haugen, Magnus Honvedt, Eva Insulander, Lars Harald Maagerø, Heidi Kristin Olsen, Catherine Radtka, Staffan Selander, Anne Kristine Solberg Runestad, Linda Wahlmann Olsen og Tom Wikman.

Internasjonal forskning på læremidler

– en kunnskapsstatus

Høgskolen i Vestfold,
Senter for pedagogisk tekstforskning og læreprosesser
November 2011

Rapport skrevet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet

Innhold

Innhold	3
1.0 Sammen drag	8
1.1 Studiens utvalg av land.....	8
1.2 Læremidler og temaområder – avgrensning og definering	8
1.2.1 Oppdraget	8
1.2.2 Forskning på læremidler	9
1.2.3 De utvalgte landenes rapporter og referanselister	10
1.2.4 Utvalg av materiale.....	11
1.2.5 Søkekriterier	11
1.3 Pågående og planlagte studier	11
BILAG.....	13
2.0 Overordnet drøfting av hovedfunn.....	15
2.1 Temaområdene	15
2.2 Innspill til videre forskning	18
3.0 Sammenfatninger for de enkelte land.....	20
3.1 Sammenfatning fra Norge	20
3.2 Sammenfatning fra Sverige	23
3.3 Sammenfatning fra Tyskland	24
3.4 Sammenfatning fra Frankrike.....	26
3.5 Sammenfatning fra Finland	34
3.6 Sammenfatning fra Australia.....	35
3.7 Sammenfatning fra Danmark	35
3.8 Sammenfatning fra England	37
3.9 Sammenfatning fra Nederland.....	39
3.10 Sammenfatning fra Spania	39
3.11 Sammenfatning fra Brasil.....	40
4.0 Temaområde I: Innhold, form og bruk av læremidler	42
4.1 Overordnede funn om innhold, form og bruk i læremidler	42
4.1.1 Overordnede funn fra Norge	42
4.1.1.1 Sentrale studier fra Norge	43
4.1.1.2 Norske studier av innhold, form og bruk av læremidler	60
4.1.2 Overordnede funn fra Sverige	60
4.1.2.1 Sentrale studier fra Sverige.....	60
4.1.2.2 Svenske studier av innhold, form og bruk av læremidler	65
4.1.3 Overordnede funn fra Tyskland.....	66
4.1.3.1 Sentrale studier fra Tyskland	69
4.1.3.2 Tyske studier av innhold, form og bruk av læremidler	82
4.1.4 Overordnede funn fra Frankrike	82
4.1.4.1 Sentrale studier fra Frankrike	83
4.1.4.1.1 Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver	89
4.1.4.2 Franske studier av innhold, form og bruk av læremiddel	95
4.1.5 Overordnede funn fra Finland	96
4.1.5.1 Sentrale studier fra Finland.....	97

4.1.5.2	Finske studier av innhold, form og bruk av læremidler	111
4.1.6	Overordnede funn fra Australia	112
4.1.6.1	Sentrale studier fra Australia	112
4.1.6.2	Australske studier av innhold, form og bruk av læremidler	119
4.1.7	Overordnede funn fra Danmark	119
4.1.7.1	Sentrale studier fra Danmark	122
4.1.7.2	Danske studier av innhold, form og bruk av læremidler	142
4.1.8	Overordnede funn fra England	143
4.1.8.1	Sentrale studier fra England	144
4.1.8.2	Engelske studier av innhold, form og bruk av læremidler	148
4.1.9	Overordnede funn fra Nederland	148
4.1.9.1	Sentrale studier fra Nederland	148
4.1.9.2	Nederlandske studier av innhold, form og bruk av læremidler	156
4.1.10	Overordnede funn fra Spania	156
4.1.10.1	Sentrale studier fra Spania	156
4.1.10.2	Spanske studier av innhold, form og bruk av læremidler	160
4.1.11	Overordnede funn fra Brasil	160
4.1.11.1	Sentrale studier fra Brasil	160
4.1.11.2	Brasilianske studier av innhold, form og bruk av læremidler	171

5.0 Temaområde II: Implementering av grunnleggende ferdigheter ("basic skills") i læremidler

5.1	Overordnede funn om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler	172
5.1.1	Overordnede funn fra Norge	172
5.1.1.1	Sentrale studier fra Norge	175
5.1.1.2	Norske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	196
5.1.2	Overordnede funn fra Sverige	196
5.1.2.1	Sentrale studier fra Sverige	197
5.1.2.2	Svenske studier av implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	205
5.1.3	Overordnede funn fra Tyskland	205
5.1.3.1	Sentrale studier fra Tyskland	207
5.1.3.2	Tyske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	214
5.1.4	Overordnede funn fra Frankrike	214
5.1.4.1	Sentrale studier fra Frankrike	214
5.1.4.1.1	Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver	218
5.1.4.2	Franske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	221
5.1.5	Overordnede funn fra Finland	222
5.1.5.1	Sentrale studier fra Finland	222
5.1.5.2	Finske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	224
5.1.6	Overordnede funn fra Australia	224
5.1.6.1	Sentrale studier fra Australia	224
5.1.6.2	Australske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	228
5.1.7	Overordnede funn fra Danmark	228

5.1.7.1	Sentrale studier fra Danmark	229
5.1.7.2	Danske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	233
5.1.8	Overordnede funn fra England	233
5.1.8.1	Sentrale studier fra England	233
5.1.8.2	Engelske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	239
5.1.9	Overordnede funn fra Nederland	239
5.1.9.1	Sentrale studier fra Nederland	239
5.1.9.2	Nederlandske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	245
5.1.10	Overordnede funn fra Spania	245
5.1.10.1	Sentrale studier fra Spania	245
5.1.10.2	Spanske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	247
5.1.11	Overordnede funn fra Brasil	247
5.1.11.1	Sentrale studier fra Brasil	247
5.1.11.2	Brasilianske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	252
6.0	Temaområde III: Læremidler som virker mot frafall	253
6.1	Overordnede funn om læremidler som virker mot frafall	253
6.1.1	Overordnede funn fra Norge	253
6.1.1.1	Sentrale studier fra Norge	253
6.1.1.2	Norske studier om læremidler som virker mot frafall	253
6.1.2	Overordnede funn fra Sverige	253
6.1.2.1	Sentrale studier fra Sverige	253
6.1.2.2	Svenske studier om læremidler som virker mot frafall	253
6.1.3	Overordnede funn fra Tyskland	254
6.1.3.1	Sentrale studier fra Tyskland	254
6.1.3.2	Tyske studier om læremidler som virker mot frafall	255
6.1.4	Overordnede funn fra Frankrike	255
6.1.4.1	Sentrale studier fra Frankrike	255
6.1.4.1.1	Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver	255
6.1.4.2	Franske studier om læremidler som virker mot frafall	256
6.1.5	Overordnede funn fra Finland	256
6.1.5.1	Sentrale studier fra Finland	256
6.1.5.2	Finske studier om læremidler som virker mot frall	256
6.1.6	Overordnede funn fra Australia	256
6.1.6.1	Sentrale studier fra Australia	256
6.1.6.2	Australske studier om læremidler som virker mot frafall	257
6.1.7	Overordnede funn fra Danmark	257
6.1.7.1	Sentrale studier fra Danmark	258
6.1.7.2	Danske studier om læremidler som virker mot frafall	258
6.1.8	Overordnede funn fra England	258
6.1.8.1	Sentrale studier fra England	258
6.1.8.2	Engelske studier om læremidler som virker mot frafall	259
6.1.9	Overordnede funn fra Nederland	259
6.1.9.1	Sentrale studier fra Nederland	259
6.1.9.2	Nederlandske studier om læremidler som virker mot frafall	259

6.1.10	Overordnede funn fra Spania.....	259
6.1.10.1	Sentrale studier fra Spania.....	259
6.1.10.2	Spanske studier om læremidler som virker mot frafall.....	259
6.1.11	Overordnede funn fra Brasil.....	259
6.1.11.1	Sentrale studier fra Brasil.....	259
6.1.11.2	Brasilianske studier om læremidler som virker mot frafall.....	260
7.0	Temaområde IV: Klasseromsforskning, som også omhandler læremidler	261
7.1	Overordnede funn om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	261
7.1.1	Overordnede funn fra Norge	261
7.1.1.1	Sentrale studier fra Norge.....	261
7.1.1.2	Norsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	261
7.1.2	Overordnede funn fra Sverige	261
7.1.2.1	Sentrale studier fra Sverige.....	261
7.1.2.2	Svensk klasseromsforskning som også omfatter læremidler	263
7.1.3	Overordnede funn fra Tyskland.....	263
7.1.3.1	Sentrale studier fra Tyskland.....	264
7.1.3.2	Tysk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	267
7.1.4	Overordnede funn fra Frankrike	267
7.1.4.1	Sentrale studier fra Frankrike	268
7.1.4.1.1	Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver	272
7.1.4.2	Fransk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	272
7.1.5	Overordnede funn fra Finland	272
7.1.5.1	Sentrale studier fra Finland.....	272
7.1.5.2	Finsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	273
7.1.6	Overordnede funn fra Australia.....	273
7.1.6.1	Sentrale studier fra Australia	273
7.1.6.2	Australsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler.....	273
7.1.7	Overordnede funn fra Danmark.....	274
7.1.7.1	Sentrale studier fra Danmark.....	274
7.1.7.2	Dansk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	274
7.1.8	Overordnede funn fra England	274
7.1.8.1	Sentrale studier fra England	274
7.1.8.2	Engelsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	278
7.1.9	Overordnede funn fra Nederland.....	278
7.1.9.1	Sentrale studier fra Nederland	278
7.1.9.2	Nederlandsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	279
7.1.10	Overordnede funn fra Spania.....	279
7.1.10.1	Sentrale studier fra Spania.....	279
7.1.10.2	Spansk klasseromsforskning som også omhandler læremidler.....	279
7.1.11	Overordnede funn fra Brasil.....	279
7.1.11.1	Sentrale studier fra Brasil	279
7.1.11.2	Brasiliansk klasseromsforskning som også omhandler læremidler	287
REFERANSER.....		288
VEDLEGG A.....		288
	Norske studier av innhold, form og bruk av læremidler	288
	Svenske studier av innhold, form og bruk av læremidler.....	293
	Tyske studier av innhold, form og bruk av læremidler	297
	Franske studier av innhold, form og bruk av læremidler	390

Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver.....	405
Finske studier av innhold, form og bruk av læremidler	406
Australske studier av innhold, form og bruk av læremidler	407
Danske studier av innhold, form og bruk av læremidler	408
Engelske studier av innhold, form og bruk av læremidler	419
Nederlandske studier av innhold, form og bruk av læremidler	427
Spanske studier av innhold, form og bruk av læremidler.....	427
Brasilianske studier av innhold, form og bruk av læremidler	429
VEDLEGG B	431
Norske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	431
Svenske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	439
Tyske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	441
Franske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	447
Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver.....	449
Finske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	449
Australske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	449
Danske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	450
Engelske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	451
Nederlandske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	452
Spanske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	453
Brasilianske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring	453
VEDLEGG C	454
Norske studier om læremidler som virker mot frafall	454
Svenske studier om læremidler som virker mot frafall	454
Tyske studier om læremidler som virker mot frafall.....	454
Franske studier om læremidler som virker mot frafall.....	455
Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver.....	455
Finske studier om læremidler som virker mot frafall	455
Australske studier om læremidler som virker mot frafall	455
Danske studier om læremidler som virker mot frafall	455
Engelske studier om læremidler som virker mot frafall.....	455
Nederlandske studier om læremidler som virker mot frafall.....	455
Spanske studier om læremidler som virker mot frafall	456
Brasilianske studier om læremidler som virker mot frafall.....	456
VEDLEGG D	457
Norske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	457
Svenske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.....	457
Tyske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	457
Franske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	459
Ph.d.-avhandlinger og masterstudier.....	461
Finske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	461
Australske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.....	461
Danske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.....	461
Engelske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	461
Nederlandske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	462
Spanske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.....	462
Brasilianske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler	462

1.0 Sammendrag

1.1 Studiens utvalg av land

Denne rapportens kunnskapsstatus over internasjonal forskning på læremidler bygger på fire nordiske land: Norge, Sverige, Danmark og Finland. Dessuten inngår fem andre europeiske land i rapporten: Tyskland, Frankrike, England, Nederland og Spania. For Nederland og Spania er kun forskning som er utgitt på engelsk, tatt med. Utover dette er forskning i Australia og Brasil tatt inn. Valg av land er foretatt ut fra at flere nordiske land har vært i front når det gjelder forskning på læremidler, men også noen av de andre europeiske landene har en betydelig forskning på læremidler. Spesielt Tyskland har en omfattende forskning innenfor lærebøker, mens Frankrike og England har markert seg med forskning innenfor både trykte og digitale læremidler. De øvrige europeiske landene er tatt med for å kunne sammenlikne forskningen i Europa. Australia og Brasil er tatt med som eksempler på land med læremiddelforskning fra andre kontinenter enn det europeiske. Utvalget av land er videre basert på de kontakter som er etablert mellom Høgskolen i Vestfold og IARTEM, The International Association for Research on Textbooks and Educational Media.

Professor Susanne V. Knudsen, Høgskolen i Vestfold, står for redigering av rapporten og for redegjørelse av den sammenfattende kunnskapsstatus for de valgte landene. Høgskolelektor Linda Wahlmann Olsen, Høgskolen i Vestfold, har vært med på den siste redigeringsfasen. Redegjørelsen for Norge er utformet av ph.d.-stipendiat Magnus Hontvedt og av ph.d.-stipendiat Anne Kristine Solberg Runestad, Høgskolen i Vestfold. Magnus Hontvedt står også for redegjørelsen for Spania, og Anne Kristine Solberg Runestad står for redegjørelsen for Nederland. Redegjørelsen for Sverige er laget av Dr. Eva Insulander i samarbeid med Staffan Selander, Stockholms Universitet. Redegjørelsen for Danmark er laget av senterleder Thomas Illum Hansen, Lillebaelt University College. Redegjørelsen for Finland og Australia er utformet av Dr. Tom Wikman, Åbo Akademi. Redegjørelsen for Tyskland står ph.d.-stipendiat Stefan Graf, Syddansk Universitet, for. Redegjørelsen for England er laget av sjefskonsulent ph.d. Jens Jørgen Hansen, University College South Denmark. Redegjørelsen for Frankrike er laget av Dr. Catherine Radtka, Centre Alexandre Koyré, Paris, og Staffan Selander har stått for redegjørelsen av ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver i Frankrike. Staffan Selander har også utformet redegjørelsen for Brasil. Hjelp til biblioteksøk har blitt gitt av spesialbibliotekar Liv Ingunn Haugen og spesialbibliotekar Heidi Kristin Olsen, Høgskolen i Vestfold. Lars Harald Maagerø har stått for oversetting av sammenfatningene til norsk.

1.2 Læremidler og temaområder – avgrensning og definering

1.2.1 Oppdraget

Oppdraget fra Utdanningsdirektoratet har vært å gjennomgå og systematisere nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om trykte og digitale læremidler fra 2000-2011. Oppdraget har vært avgrenset til å utarbeide en kunnskapsstatus over forskning på læremidler innenfor tre temaområder: 1) innhold, form og bruk, 2) implementering av grunnleggende ferdigheter ("basic skills") og 3) læremidler som virker mot frafall. Dessuten skulle et fjerde temaområde belyse klasseromforskning hvor læremidler inngår som et av flere elementer (4) (se BILAG). Innenfor disse temaområdene har oppdraget også vært å oppsummere viktige konklusjoner i den omtalte forskningen innenfor disse temaområdene, vurdere kvaliteten på forskningen og identifisere underbelyste temaer i forskningen. I tillegg skulle det gis informasjon om pågående og planlagte studier slik at rapporten kan gi innspill til videre forskning. Med hensyn til vurdering av forskningens kvalitet har oppdraget, i

overensstemmelse med skriftlig forslag i prosjektforslaget fra Høgskolen i Vestfold i den åpne konkurransen og muntlig framleggelse 25. november 2010 på møte i Utdanningsdirektoratet, vært å undersøke kvalitet som en triangulering av innhold, form og bruk, og dessuten hvorvidt forskningen trekker inn de grunnleggende ferdighetene som er dominerende ut fra LK06. Også forskningens forhold til multimodalitet er blitt vurdert, samt dens forhold til tilpasset opplæring med underkategoriene minoritetsspråklige elever (etnisitet)¹, kjønn, disabilitet/funksjonshemming og sosial bakgrunn. På denne måten har fokuset for oppdraget vært å påvise hva det finnes av forskning når det gjelder de fire temaområdene. I denne rapporten er det altså ikke snakk om å vurdere forskning på læremidler som god eller dårlig forskning. Sentrale studier under de fire temaområdene er trukket inn for å gi karakteristikker av utvalgte læremidler, men dette er ikke egentlige review, da det ligger utenfor et oppdrag med et budsjett på NOK 1 mill.

1.2.2 Forskning på læremidler

I forskningslitteraturen blir begrepet ”læremidler” brukt i forskning som primært er knyttet til skole og videregående utdannelse, og definert ut fra slike institusjonelle tilknytninger samt ut fra en intensjon om å belære, opplyse og formidle. Læremidler kan også inkludere et vidt tekstbegrep. Spesielt med framveksten av digitale læremidler har verbale skriftlige og muntlige uttrykksmåter, det visuelle, det auditive, klasserom og andre rom blitt oppfattet som tekst.

I Norge er begrepet ”læremidler” etter hvert blitt erstattet av begrepet ”pedagogiske tekster” som henviser til både det nevnte vide tekstbegrepet og et vidt læringsbegrep, slik som den norske antologien *Teoretiske tilnærminger til pedagogiske tekster* gjør rede for i den innledende artikkelen ”Refleksjoner over pedagogiske tekster” (Knudsen & Aamotsbakken 2010). Det vide læringsbegrepet knytter seg såvel til formell læring i skole og utdannelse som til uformell læring, der pedagogiske tekster peker mot læring blant barn og unge i bruken av digitale medier, knyttet til blant annet å chatte og til dataspill. Institusjonelt knytter begrepet ”pedagogiske tekster” seg til museer, kirker og arbeidsplasser – i tillegg til skole, som omfatter grunnskole, ungdomsskole, videregående skole, yrkesskole, samt kortvarige, mellomlange og lange utdannelse. Videre er begrepet knyttet til en situasjonskontekst, hvor forskningen retter seg mot blant annet klasserommet og nettstedet som rom.

I den internasjonale engelskspråklige forskningslitteraturen blir det brukt begreper som ”textbooks”, ”pedagogical texts”, ”educational texts” og ”educational media”. Det internasjonale nettverket IARTEM, The International Association for research on Textbooks and Educational Media, viser til den utviklingen som har skjedd i læremiddelforskningen. Forskning i regi av IARTEM viser at forskning på lærebøker er hyppigst forekommende. Det samsvarer med at forskningsoversikter har dokumentert at lærebøker er de mest brukte i verden (Johnson 1993, Mikk 2000).² Bruken av fotokopier, som spesielt australsk forskning har dokumentert, utgår også fra lærebokkonseptet (Horsley 2011)³. Men IARTEM viser også at det satses på forskning på ”educational media”, dvs. spesielt forskning på digitale læremidler. En slik forskning på digitale læremidler finnes i deler av den norske, engelske, svenske, danske, franske og tyske forskningslitteraturen, men med forskjellig fokus.

¹ I det følgende brukes etnisitet i stedet for minoritetsspråklige elever, da etnisitet er den kategorien som oftest er brukt i læremiddelforskningen.

² Johnsen, Egil Børre (1993). *Textbooks in the Kaleidoscope*. Oslo: Scandinavian University Press. Mikk, Jaan (2000). *Textbook Research and Writing*. Frankfurt am Main m.fl.: Peter Lang Pub.Inc.

³ Horsley, Mike (2011). *Investment in classroom teaching and learning materials: equity and access in providing classroom teaching and learning materials in Australian schools*. Sydney: Australian Publishers Association.

I Norge og England har forskning på digitale læremidler vært preget av utviklingen av nye former for literacy og en oppmerksomhet på multimodale tekster (Norge: Tønnessen 2010, Løvland 2006, 2010, Liestøl m.fl. 2009, Erstad m.fl. 2009; England: Buckingham 2003, Kress 2003, Carey 2006). Den engelske forskningen viser videre flere eksempler på barns og unges uformelle bruk av digitale medier på fritiden (Sefton-Green 2004, Livingstone & Bober 2004). Dette gjelder også den tyske forskningen (Marotzki m.fl. 2000, Herzig m.fl. 2010). En tilsvarende norsk forskning finnes i mindre omfang i blant annet artikler i tidsskriftet *Digital kompetanse* (2006 ff). Svensk og dansk forskning har vært opptatt av design for læring (Sverige: Lindstrand 2009, Kjällander 2009, 2011; Danmark: Andersen 2003, Levinsen & Ørngreen 2009). I den franske forskningen på digitale medier er eksemplene i de sentrale studiene knyttet til oppmerksomhet mot digitale ferdigheter/kompetanser (Baldner m.fl. 2003, Barchechath 2006).

Medielandskapet har i de siste 20-30 årene vært i stadig utvikling, og det endrer seg hele tiden. Utviklingen har hatt betydning for læremidlenes endringer, slik at lærebøker i høy grad reflekterer mediene ved å henviser til dem som materiale på linje med tekstsamlinger, og slik at lærebøker og digitale læremidler supplerer hverandre. Forskningen på samspillet mellom lærebøker og digitale læremidler finnes i en pågående ph.d.-studie i Norge (Vareberg) og i en dansk studie (Hansen 2010). Videre synes det å være en tendens i flere land mot at de digitale læremidlene overtar for lærebøkene, slik som det norske NDLA er et eksempel på (Erstad m.fl. 2009). Utviklingen av web 2.0 har dessuten vist muligheter for interaksjon mellom elever og lærere, noe som forrykker balansen mellom formell og uformell læring. Eksempler på dette vises i det norske TWEAK-prosjektet (Rasmussen m.fl. 2005-2009) og i den danske forskningen (Audon m.fl. 2010, Gynther (red.) 2010). Dermed har forskningen på læremidler dreid seg mot å integrere tilnærminger som reflekterer både fag, pedagogikk og fagdidaktikk. Forskningen retter dessuten oppmerksomheten mot literacy/ies knyttet til de grunnleggende ferdighetene, spesielt i bruken av digitale medier. Literacy er ikke bare ferdigheter, men også kompetanse. Literacy kan bygge på en bred definisjon av lesing og skriving som også omfatter evnen til å lese visuelle og andre kulturelle uttrykk: Det dreier seg om blant annet medie literacy, visuell literacy, matematisk literacy og digital literacy, slik som norsk forskning viser (Otnes 2009, Aamotsbakken & Knudsen 2011).

1.2.3 De utvalgte landenes rapporter og referanselister

Rapportene og referanselistene fra de forskjellige landene viser at forskningen på læremidler er nådd lengst i Tyskland og i Norge. I Frankrike og England viser eksemplene at det er flere miljøer som har beskjeftiget seg med forskning på læremidler. Rapporter og referanselister over forskning i Sverige og Finland viser at de ligger i en mellomposisjon, når det gjelder antall forskning på læremidler. Rapporten og referanselisten fra Australia avspeiler at forskning på læremidler er mindre utbredt. Når det gjelder forskning på læremidler i Nederland og Spania, omtales kun et lite antall studier fordi de bare dekker den engelskspråklige forskningen. For Brasil er forskningen begrenset til masteroppgaver og ph.d.-avhandlinger. Referanselisten for Danmark er forholdsvis fyldig, men rapporten viser at forskningen på læremidler er av nyere dato.

Med så store forskjeller i forskning på læremidler, er rapporteringene for de forskjellige landene lite ensartet. Sammenlikninger er imidlertid mulig når det gjelder hva som finnes av forskning i relasjon til temaområdene. Dette blir underbygd av stikkordene i de sentrale studiene som er relatert til de fire temaområdene: 1) innhold, form og bruk, 2a) lesing, skriving, muntlige ferdigheter, matematikk, digitale ferdigheter/kompetanser, multimodalitet, 2b) tilpasset opplæring, etnisitet, kjønn, sosial bakgrunn, disabilitet/funksjonshemming, 3) frafall og 4) bruk.

Eksemplene under Sentrale studier er valgt ut fra det gjeldende lands bredde og tyngde innenfor hvert av disse fire temaområdene.

1.2.4 Utvalg av materiale

I samsvar med oppdraget er materialet valgt ut fra forskning og annen dokumentasjon fra 2000-2011. Forskningen omfatter monografier, antologier, tidsskriftartikler og doktoravhandlinger/ph.d.-avhandlinger. Annen dokumentasjon er i hovedsak rapporter som er skrevet på oppdrag av statlige institusjoner som Utdanningsdirektoratet i Norge, kommuner, organisasjoner og evalueringsinstitusjoner. For noen land er masteroppgaver tatt med i den grad de har et forskningsbasert nivå. Det gjelder for Brasil og Frankrike. De øvrige landene har så omfattende antall av masteroppgaver, at forskningsmonografier og –artikler er prioritert på bekostning av masteroppgaver.

1.2.5 Søkekriterier

Denne rapporten bygger på en blanding av systematiske litteratursøk og en nettverksstrategi hvor det er søkt etter og tatt kontakt med forskningsmiljøer og sentrale forskere og tilbakevendende referanser.

Biblioteket ved Høgskolen i Vestfold har utviklet søkebegreper i et samarbeid med de norske forskerne i forskergruppen. På grunnlag av dette ble det gjennomført systematiske søk i alle relevante norske databaser.

For å kartlegge internasjonal forskning, har både internasjonale tidsskriftdatabaser (for eksempel Eric, Academic Search Premier, ISI m.fl.) og ressurser med oversikter over forskning i de enkelte land blitt benyttet.

Ut over dette har de enkelte landene utviklet egnede søketermer og søkt i nasjonale databaser som det vil framgå av sammendragene for de enkelte landene. For noen av landene gir rapporten dekkende oversikt over forskning og publisering på dette feltet (Norge, Tyskland, Danmark), mens for de andre landene er resultatet basert på en blanding av litteratursøk og skjønn, og gir neppe et heldekkende bilde av forskningen innenfor de fire temaområdene. Til gjengjeld gir rapporten et godt materiale til å orientere seg i og til å gå videre med i forskningen på læremidler.

1.3 Pågående og planlagte studier

Overordnet er de fleste pågående og planlagte studiene preget av at miljøene for læremiddelforskningen er spredte og konsentrert om få personer. Forskningen i flere av de involverte landene er knyttet til prosjekter som løper i en viss årrekke for et visst beløp og deretter avsluttes uten oppfølging.

Størst kontinuitet i læremiddelforskningen finnes i Tyskland ved Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung. Som navnet tilsier, fokuserer instituttet på lærebøker, men har i det siste også åpnet opp for forskning på digitale læremidler. Forskningen er konsentrert om fagene historie og geografi, samt feltene politikk, religion og ideologi.

En viss kontinuitet i læremiddelforskningen finnes ved Senter for pedagogisk tekstforskning og læreprosesser, Høgskolen i Vestfold, som har professorer og førsteamanuenser knyttet til sin daglige

virksomhet. Også deres forskning er imidlertid stort sett knyttet til åremålssatte forskningsprosjekter på 3-4 år. Til dette senteret er det p.t. tilknyttet ni stipendiater som arbeider med trykte og digitale læremidler rettet mot grunn- og ungdomsskole, videregående skole, barnehage, lærerutdanning, førskolelærerutdanning, sykepleierutdanning og maritim utdanning. Også her er det snakk om åremålsansettelser på 3-4 år (se: www.hive.no/pedtekstsenter).

I Frankrike blir forskningen på lærebøker stadig mer omfattende, men det satses også på forskning på digitale læremidler. Spørsmålet om et senter for forskning på læremidler er høyst aktuelt, i det utviklingen av SHE (Service d'histoire de l'éducation) er usikker etter grunnleggeren Allain Choppins død i 2008. En institusjon som IUFM (Instituts Universitaires de Formation des Maitres) legger stadig større vekt på å trekke inn læremidler og på å oppmuntre masterstudenter til å skrive oppgaver om læremidler.

Ved Nationalt Videntcenter for Læremidler (læremiddel.dk) ved Lillebaelt University College er flere prosjekter i de siste årene satt i gang for å kvalitetssikre produksjon, distribusjon og bruk av læremidler. I disse evalueringene inngår utvikling av konsepter, metoder og verktøy. Det er her snakk om evalueringsarbeider som er bestilt av kommuner og organisasjoner. På samme måte er den nederlandske forskningen ved forskjellige universiteter konsentrert om evaluering.

En viss kontinuitet i forskning på læremidler er det ved miljøet rundt "Design for Learning" ved Stockholms Universitet og ved forskningsgruppen DREAM ved Syddansk Universitet hvor forskningen dreier seg om dels digitale medier, dels om museer. I tillegg finner man en viss kontinuitet ved blant annet Institute of Education, University of London med fokus på medier og fritidskultur.

I Norge er det flere *pågående studier*. Et av dem er en undersøkelse av dels overgangen fra ungdomsskolen til første år på videregående skole, dels elevenes bruk av fritidens kunnskaper i skolen. Et annet studium er en undersøkelse av den grunnleggende ferdigheten skriving som læringsressurs, og her er videregående, yrkesfaglig retning trukket inn i forskningen. Flere pågående studier finnes blant ph.d.-stipendiater på Høgskolen i Vestfold, og de dekker blant annet temaområdene i denne undersøkelsen, men kun sporadisk og basert på individuell prestasjon for å oppnå doktorgraden. Et pågående norsk studium om digitale medier kalt «Space2cre8» er et komparativt studium av forholdet mellom sosiale medier og læring i Norge, India, Australia, Sør-Afrika og USA.

I Sverige er det et pågående prosjekt som setter fokus på medborgerskap, læremidler og utdanningspolitikk i fortrinnsvis Sverige og Tyrkia, men også norske og syriske forskere er trukket inn. For Finland kan det nevnes en studie i bruken av lærebøker og skriving i morsmåls- og litteraturundervisningen.

Som ved de pågående studiene, gjelder det at *planlagte studier* er avhengige av eksternt finansierte forskningsprosjekter som spenner over 1-4 år, og av ph.d.-stipendiater der arbeidet spenner over 3-4 år. Oversikten over planlagte studier er så sporadisk dekket i denne rapporten, at den ikke gir grunnlag for sammenfattende betraktninger.

Flere av de planlagte studiene i de landene som inngår i denne rapporten, er nasjonale. Med e-tidsskriftet *Designs for learning* på Stockholms Universitet er der gitt muligheter for å publisere forskning på læremidler i de nordiske landene og i andre, fortrinnsvis europeiske, land. IARTEM e-journal gir mulighet for å publisere forskning fra alle kontinenter.

BILAG

Hovedproblemstillinger og delproblemstillinger for de fire temaområdene har vært:

1. Innhold, form og bruk av læremidler

Hovedproblemstilling:

- Hva er de viktigste funnene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om sammenhengen mellom innhold, form og bruk av læremidler?

Delproblemstillinger:

- Hvilke kriterier for at trykte og digitale læremidler skal bidra til å utvikle gode læringsprosesser/læringsstrategier, er framhevet i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon for trykte og digitale læremidler?
- Hvilke praksisretninger for læremidler for elever i skolen og lærlinger i yrkesfag er framhevet i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon som særlig gunstige for læringsprosesser/læringsstrategier?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om læreres og elevers bruk av trykte og digitale læremidler i klasserommet?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om kvalitet når det gjelder sammenhengen mellom faglig og didaktisk kompetanse i bruk av læremidler i klasserommet?

2. Implementering av grunnleggende ferdigheter ("basic skills") i læremidler

Hovedproblemstilling:

- Hva er de viktigste funnene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring?

Delproblemstillinger:

- Hva er de viktigste konklusjonene i norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om implementering av lesing, skriving, muntlig kompetanse, matematikk og digitale ferdigheter i yrkesfag/praksisrelaterte fag?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om implementering av lesing, skriving, muntlig kompetanse, matematikk og digitale ferdigheter i de forskjellige fagene i grunnskolen og i videregående skole?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om tilpasset opplæring når det gjelder minoritetsspråklige elever?

Ut over dette er det imidlertid også viktig å trekke inn betydningen av sosial bakgrunn, kjønn og funksjonshemming ("disability") som forskning på læremidler har vist:

- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om tilpasset opplæring når det gjelder sosial bakgrunn, herunder "klassereiser"?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon når det gjelder kjønn, herunder oppbrytning av tradisjonelle kjønnsroller?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal forskning om tilpasset opplæring når det gjelder funksjonshemming, herunder både fysiske og psykiske evner?

3. Læremidler som virker mot frafall

Hovedproblemstilling:

- Hva er de viktigste funnene i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon om læremidler som virker mot frafall?

Delproblemstillinger:

- Hvilke kriterier for at læremidler kan motivere og engasjere elever og lærlinger, er framhevet i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon?
- Hvilke funn er gjort i nyere norsk og internasjonal forskning og annen dokumentasjon i forhold til læremidlers betydning for frafall blant elever og lærlinger?

4. I tillegg vil klasseromforskning som har trukket inn læremidler som et av flere temaer, og som et mindre tema, inngå i undersøkelsen:

Hovedproblemstilling:

- Hva er de viktigste funnene i nyere norsk og internasjonal klasseromforskning som har trukket inn læremidler?

Delproblemstillinger:

- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal klasseromforskning og annen dokumentasjon om bruken av trykte læremidler og klasserommet?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal klasseromforskning og annen dokumentasjon om bruken av digitale læremidler i klasserommet?
- Hva er de viktigste konklusjonene i nyere norsk og internasjonal klasseromforskning og annen dokumentasjon i forhold til en integrerende bruk av trykte og digitale læremidler i klasserommet?

2.0 Overordnet drøfting av hovedfunn

2.1 Temaområdene

Langt den største delen av forskningslitteraturen innenfor temaområdene er konsentrert om trykte læremidler, dvs. læreboka, men forskning på de digitale læremidlene er i framgang. Denne framgangen tegner seg også som en endring i forskningen i retning av en oppmerksomhet mot betydningen av å utvikle bedre læringsprosesser/læringsstrategier. For forskning på så vel trykte som digitale læremidler gjelder at forskningen i relasjon til skole, dvs. grunnskolen, ungdomsskolen og videregående skole, dominerer, mens forskning i relasjon til yrkesskole og –praksis er begrenset. Et eksempel på forskning på yrkesskole og –praksis er en svensk doktoravhandling der utdannelsen til brannmenn står i fokus, men som også problematiserer bruken av læremidler (Göransson 2004).

Innenfor *temaområdet I: Innhold, form og bruk* er en stor del av forskningen konsentrert om innholdet i læremidlene. Et unntak er Danmark, der forskningen er mer form- enn innholdsorientert. Imidlertid har inspirasjon fra sosialsemiotiske teorier og forskjellige pedagogiske teorier åpnet for mer forskning med form i fokus, og der analyser av innhold (emnet) og form (språk, multimodalitet, læringsprosesser/læringsstrategier) er integrert. Det gjelder spesielt for forskningen på læremidler i England, Sverige og Norge.

Når det gjelder konsentrasjonen rundt *innhold* viser forskningen at den er orientert mot dels fag, dels læreplaner og –veiledninger, dels ideologier og kulturelle representasjoner og dels autensitet i materialet (Norge: Skrunes 2010, Knain 2001; Sverige: Ajagán-Lester 2000, Ammert 2008; England: Marsden 2001, Issitt 2004; Tyskland: Wiater (red.) 2003; Brasil: Campos 2005; Spania: Carretero m.fl. 2002; Frankrike: Beusaude-Vincent m.fl. 2003, Coos 2006, Lecureur 2010; Finland: Väisänen 2005, Wikman 2004). Forskningen på *form* undersøker språket i læremidlene, og forskningsresultatene er her knyttet til undervisning i morsmål og i fremmedspråk (Norge: Lund 2006, Knudsen m.fl. (red.) 2007; Finland: Hohti & Lehto 2001; Frankrike: Wack 2004) og til forskjellige teorier, for eksempel Bakhtins dialogfilosofi, diskursanalyse og metaforteorier (Sverige: Bronäs 2000, 2011; Norge: Lund 2006, Askeland 2008, Siljan 2011). Disse studiene knytter *form og innhold* sammen. Forskning på form med inspirasjon i sosialsemiotiske teorier diskuterer hvorvidt eldre og nye medier fremmer elevenes læring slik at forskningen knytter form og bruk sammen. Her står først og fremst den engelske forskningen i front (Sefton-Green 2004, Kress 2003, Jewitt 2006, Buckingham 2007), men slik forskning finnes også i Norge og i Brasil (Norge: Maaagerø & Simonsen 2002, Johnsen 2007; Brasil: Silva 2003).

Forskning på *bruk* av læremidler er enten knyttet til innhold eller form, men sjeldent til triangulering av innhold, form og bruk. Bruk blir imidlertid oftere trukket inn som metarefleksjoner i forlengelsen av analyser av innhold eller form – og i mindre grad rettet mot observasjoner i (klasse)rommet og mot intervjuer med brukerne av læremidlene, slik sammenfatningen av den danske forskningen viser. Sammenkopling av *bruk og innhold* finnes i den norske og den finske forskningen i tilknytning til grunnleggende ferdigheter (Norge: Knudsen m.fl. (red.) 2009, Maagerø & Tønnessen (red.) 2006, Aamotsbakken & Selander (red.) 2009; Finland: Wikman 2004). I den svenske forskningen er bruk og innhold problematisert innenfor naturvitenskap, selv om dette kun er nevnt i referansene og ikke er å finne blant de sentrale studiene (Anderhag 2003, Björklund 2006). Sammenkopling av *bruk og form* er funnet i den omfattende tyske lærebokforskningen og i den franske forskningen (Tyskland: Henninger & Mandl 2009, Kron & Sofos 2003, Zumbach & Mandl 2008; Frankrike: Baldner m.fl. 2003, Bouchut 2003, Chollet 2011, Dal 2003), men kan også finnes i den norske forskningen (Knudsen &

Aamotsbakken (red.) 2008), Torvatn 2004) og i den sparsomme engelskspråklige nederlandske forskningen (Westera 2010, Kanselaar m.fl. 2000, Vuorikari & Koper 2009, Kleppe 2010). Det dreier seg om forventninger til innovasjon av nye medier og nye digitale læremidler, om læremidlers innvirkning på lesing og om multimodale utfordringer i bruken av nye læremidler.

Triangulering av innhold, form og bruk i forskningslitteraturen kan finnes i den norske og den nederlandske forskningslitteraturen, der klasseromforskning er implementert, samt i de franske ph.d.-avhandlingene og masteroppgavene (Norge: Skjelbred 2003, Tønnessen 2010; Nederland: Lijmbach m.fl. 2002, Eijck 2009; Frankrike: Denizot 2008, Suh 2005, Aouag 2010), og når det er snakk om antologier, kan den, lest som en helhet, dekke en triangulering, men ikke i den enkelte studien (Norge: Skjelbred m.fl. 2005, Knudsen m.fl. (red.) 2007, Knudsen & Aamotsbakken (red.) 2008). Forskningsartiklene i Norge i *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* er imidlertid et eksempel på et nyere forskningsprosjekt der denne trianguleringen er anvendt i studier av elevers bruk av læremidler i fagene RLE, norsk, matematikk og naturfag på 2., 5. og 8. klassetrinn (Skjelbred & Aamotsbakken (red.) 2010). Spesielt forskning på medier og på digitale læremidler i Norge har imidlertid eksempler på en triangulering, selv om den fremdeles er sparsom (Penne 2010, TWEAK-projektet 2005-2009).

Det er vanskelig ut fra den foreliggende forskningen å komme med en samlende konklusjon når det gjelder de delproblemstillingene under temaområde 1 som dreier seg om funn av *kriterier* for at trykte og digitale læremidler bidrar til å utvikle gode læringsprosesser/læringsstrategier, og også når det dreier seg om funn av *praksisretninger* av læremidler for elever. Grunner til dette er at forskning på årsakssammenhenger mellom læremidlenes innhold, form og bruk til dels er fraværende, og klasseromforskning i relasjon til form og innhold i læremidler sjelden er til stede, og til dels kun opptrer fragmentert i antologier, og sjeldent i de samme studiene. I de overordnede funnene fra Danmark er det framhevet at kriteriene er teoribaserte slik at de ”avspeiler forskernes teoretiske posisjoner og at det er vanskelig å påvise en kausal sammenheng mellom a) læremidlenes form og innhold, b) lærer og elevers bruk av læremidler og endelig c) brukernes læringsutbytte.” (Vår overs.). Når det gjelder de viktigste konklusjonene om *læreres og elevers bruk* av trykte og digitale læremidler i klasserommet, samt om *kvalitet* i sammenhengen mellom faglig og didaktisk kompetanse, er de få empiriske studiene for mangelfulle til at det lar seg gjøre å komme med en generell sammenfatning. I høyden kan noen studier vise at det er en dreining fra forskning i lærernes bruk til elevenes bruk av læremidler (Tyskland: Felmann 2010; Norge: Tønnessen & Vollan 2010, Løvland 2011).

Forskning innenfor temaområde II: *Implementering av grunnleggende ferdigheter (“basic skills”) med tilføyelsen tilpasset opplæring*, er dominert av en tradisjonell forståelse av literacy som lesing og/eller skriving.

Spesielt forskning hvor læremidler er knyttet til *lesing*, har vært i fokus og kan ses som en initiering av forskning i de landene som er kommet relativt dårlig ut i PISA-testene. Det gjelder forskning på lesing og læremidler i Norge, Danmark og Sverige (Norge: Knudsen m.fl. (red.) 2009, Skjelbred & Aamotsbakken (red.) 2010; Danmark: Arnbak 2003; Sverige: Ewald 2007, Reichenberg 2000, Molloy 2002). Også Frankrike og Brasil har forskning på lesing som grunnleggende ferdighet (Frankrike: Dufay 2000, Maisonneuve 2001, Takagaki 2009; Brasil: Klebis 2006, Coentro 2008, Fernandes 2010).

Når *lesing og skriving* er knyttet sammen i læremiddelforskningen, er forskningen preget av at literacy er relatert til forskning på fagspråk. Dette framgår av forskning først og fremst i Norge og i færre

tilfeller i Danmark og Frankrike (Norge: Lorentzen & Smidt 2008, Maagerø & Skjelbred 2010, Skjelbred 2010; Danmark: Mulvad 2009; Frankrike: Germain 2004).

Lesing og skriving knyttet til *multimodalitet* er drøftet i relasjon til eldre medier som TV og film, men i enda høyere grad til digitale medier i den norske, den engelske og til dels i den tyske og den franske forskningen (Norge: Maagerø & Tønnessen 2006, Løvland 2006, Skjelbred & Aamotsbakken (red.) 2010; England: Kress 2003, Cope & Kalantzis 2009, Jewitt 2006, Buckingham 2003; Tyskland: Ennemoser m.fl. 2003; Frankrike: Schlegel 2005). I Danmark er forskning på grunnleggende ferdigheter i relasjon til læremidler av et mindre omfang (Danmark: Carlsen m.fl. 2010; Mulvad 2009).

Muntlig kompetanse som grunnleggende ferdighet er integrert i noe forskning, men da typisk i kombinasjon med lesing og/eller skriving som grunnleggende ferdighet/er. Slik forskning er funnet i Sverige, Brasil, Norge og Frankrike (Sverige: Reichenberg 2000; Brasil: Hamez 2010; Norge: Knudsen m.fl. 2009; Frankrike: Hamez 2010). En enkelt studie i Norge setter fokus på muntlig kompetanse i relasjon til læreres diskusjon av elevtekster i ungdomsskolen (Øgreid & Hertzberg 2009), og en enkelt studie i Frankrike knytter muntlig kompetanse og matematikk sammen (Matalliotaki 2006).

Forskning på matematikk som grunnleggende ferdighet dominerer i den finske og australske forskningen på læremidler og kan ses i forlengelsen av TIMMS-tester (Finland: Törnroos 2004, Rätt-Záborszky 2002, Sulonen 2009; Australia: Stacey & Vincent 2009, Vincent & Stacey 2008, Dole 2008, Shield & Dole 2002). I den svenske og norske forskningen på læremidler finnes det imidlertid også eksempler på slik forskning (Sverige: Johansson 2006; Norge: Grønmo & Onstad 2007).

Den stigende interessen for forskning på digitale læremidler avspeiler seg i stadig mer forskning på *digital ferdighet/kompetanse* som grunnleggende ferdighet i de landene som er trukket inn i oversikten. Det gjelder den engelske forskningen med pregnante forskere som har inspirert forskere i Norge og Sverige til å undersøke multimodalitet i relasjon til digitale ferdigheter/kompetanser (Kress 2003, Jewitt 2006, Buckingham 2003, 2007, Livingstone 2004). I den norske og den svenske forskningen på digitale læremidler er studiene gjerne knyttet til grunnleggende ferdigheter som lesing og multimodalitet (Norge: Skjelbred & Aamotsbakken (red.) 2010, Løvland 2006, Mork 2006; Sverige: Lindstrand 2009, Kjällander 2009).

I forhold til delproblemstillinger under dette temaet er forskningen på grunnleggende ferdigheter og læremidler knyttet til fag i skolen, som morsmålsundervisning, fremmedspråk og matematikk samt i mindre omfang til naturfag og RLE. Forskningen viser at *implementeringen* av de grunnleggende ferdighetene hovedsakelig har funnet sted i forbindelse med lesing og skriving.

Når det gjelder forskning på *tilpasset opplæring* og læremidler, er flere av studiene generelle betraktninger over tilpasset opplæring ut fra læreplan, makt i klasserommet og svake elever i skolen (Norge: Rogne 2009; England: Jewitt 2006; Nederland: Heck m.fl. 2009; Tyskland: Stadtfeld 2005). De forholdsvis få funn av forskning på tilpasset opplæring og læremidler, er konsentrert om enten etnisitet eller kjønn (og her er det ikke snakk om å bryte opp tradisjonelle kjønnsroller). Forskningen er sjeldent knyttet til sosial bakgrunn (og slett ikke til begrepet "klassereiser") og til disabilitet/funksjonshemming. Langt de fleste studier av etnisitet og kjønn problematiserer stereotyper i læremidlene (Sverige: Berge 2001, Eilard 2008; Spania: van Dijk & Encarna 2001, Bello 2009).

De fleste studier av *etnisitet* og læremidler er funnet i Norge (Knudsen m.fl. (red.) 2009, Maagerø & Tønnessen (red.) 2006, Aamotsbakken m.fl. 2005, Skjelbred & Aamotsbakken (red.) 2003), og et enkelt studium er funnet i Australia og i Spania (Australia: False Miller 2009; Spania: van Dijk & Encarna 2011). Det meste av forskningen på *kjønn* og læremidler er funnet i Sverige (Ewald 2007, Mølloy 2002, Berge 2011, Eilard 2008), mens en enkelt studie i en antologi er knyttet til Norge. Denne norske studien ser på sammenknytningen av kjønn og etnisitet (Skjelbred & Aamotsbakken (red.) 2010). Enkelte studier av kjønn og læremidler er funnet i en tverrnordisk antologi (Norge: Aamotsbakken & Selander (red.) 2009), i Tyskland (Wirth & Klieme 2002) og i Finland (Palmu 2003). *Sosial bakgrunn* og læremidler finnes i et par studier i England (Buckingham 2007, Livingstone & Bober 2004) og i en studie i Tyskland (Blatt 2004). En engelsk studie trekker inn både kjønn og etnisitet, mens en nederlandsk studie og en tysk studie undersøker etnisitet og sosial bakgrunn (England: Livingstone & Bober 2004; Nederland: Schiffauer & Sunier 2004; Tyskland: Wischermann & Thomas 2008). En annen nederlandsk studie undersøker kjønn, etnisitet og sosial bakgrunn (Heemskerk 2008). *Disabilitet/funksjonshemming* og læremidler er funnet i en studie i Norge, og det er knyttet til fysiske evner/svaksynthet (Vik 2010). De fleste studiene av tilpasset opplæring, etnisitet, kjønn, sosial bakgrunn og disabilitet/funksjonshemming problematiserer den manglende tilpassingen av slike sosio-kulturelle kategorier i læremidlene.

Temaområde III: *Læremidler som virker mot frafall* er det bare unntaksvis forsket på i noen av landene – unntakene er noen funn i England og et par funn i Australia. I det engelske funnet som er framhevet her, dreier det seg om å finne metoder for å motvirke frafall for unge gutter med lesevansker ved å ta nye literacies i bruk i klasserommet (Lankshear & Knobel 2003). I de australske studiene er frafall knyttet til morsmålsundervisning og etnisitet samt til matematikkundervisningen (False Miller 2009, Ewing 2006).

Når det gjelder temaområde IV: *Klasseromforskning som trekker inn læremidler*, er de fleste funn gjort i Frankrike. I Frankrike omfatter funnene studier av bruken av læremidler i arabisk, problemer med lesing og skriving og grammatikkundervisning ved hjelp av lærebok og nettside (Cheikh 2010, Germain 2003, Puren 2001). De få funnene i andre land skyldes dels, som nevnt under temaområde I, at forskning på bruk av læremidler er begrenset, dels at søkingen har vært begrenset av mangel på brukbare søkekriterier. Funn i tysk, svensk og fransk forskning på læremidler knytter seg blant annet til naturfags- og matematikkundervisning (Tyskland: Hardy & Möller 2004, Hoelzl 2001; Sverige: Andréé 2007, Björklund 2010; Frankrike: Santos 2010). Et enkelt funn i Nederland og i Frankrike er knyttet til matematikk (Nederland: Pijls 2007; Frankrike: Santos 2010). De engelske funnene peker på bruken av digitale medier og tilpasset opplæring i undervisningen (Owen m.fl. 2006, Daly m.fl. 2009).

2.2 Innspill til videre forskning

* Forskning på *triangleringen* av innhold, form og bruk er sparsom, og det er spesielt behov for mer forskning som trekker inn *bruk* av læremidler i klasserommet. Slik forskning må ta 'ut i felten' på alvor, slik at forskningen knytter seg til elevers og læreres bruk av læremidler i både formelle og uformelle kontekster. Dette behovet er påpekt for Norge i rapporten: *Læremiddelforskning etter LK06. Eit kunnskapsoversyn* (2010).⁴

⁴ Denne rapporten er utført på oppdrag av Utdanningsdirektoratet og utført av Gudrun Kløve Juuhl, Magnus Hontvedt og Dagrun Skjelbred, Høgskolen i Vestfold i 2010.

* Samspillet mellom trykte og digitale medier er det funnet to eksempler på i forskningen. Forlagenes forsøk på å la trykte og digitale læremidler supplere hverandre, viser et behov for å støtte opp under en forskning som kan styrke bruken av *samspillet* mellom trykte og digitale læremidler.

* Når det gjelder implementeringen av *de grunnleggende ferdighetene* og læremidler, viser det største forskningsbehovet seg i forhold til *matematikk*, men også i forhold til *muntlig kompetanse* er det et stort forskningsbehov. Digitale medier er i en rivende utvikling, slik at det er nødvendig med stadig mer forskning på *digital ferdighet/kompetanse* som grunnleggende ferdighet i bruken av digitale medier og digitale læremidler. Dette gjelder både bruken av formelle læremidler som er produsert med elever som målgruppe, og uformell læring som trekkes inn i skolens undervisning fra fritidsbruk av digitale medier. Når det gjelder *tilpasset opplæring*, er det et stort behov for forskning på læremidler og bruken av læremidler, både når det gjelder *etnisitet, kjønn, sosial bakgrunn, disabilitet/funksjonshemming* samt *samspillet* mellom disse sosio-kulturelle kategoriene.

* Den nyere norske og internasjonale forskningen på læremidler som virker mot *fracfall*, er et stort utforsket område, og det finnes bare få eksempler på forskning på *fracfall* som er relatert til læremidler. I takt med at flere lands regjeringer, blant annet den norske, har påpekt at *fracfall* i yrkesfaglig videregående utdanning er et stort problem som det må gjøres noe med, er forskning på *fracfall* og læremidler et ytterst viktig temaområde å få satt i gang. Denne forskningen kan med fordel være longitudinell slik at den følger elevers bruk av læremidler over flere klassetrinn og ikke bare som punktforskning.

* Den internasjonale forskningen viser også et behov for flere *komparative* studier på tvers av landene på de fire temaområdene.

* Denne rapporten om internasjonal forskning på læremidler må følges opp for å gjøre den mer systematisk og med review, men også ved å trekke inn nye og andre temaområder samt utforme en mulig oppdatering av referanselistene.

3.0 Sammenfatninger for de enkelte land

3.1 Sammenfatning fra Norge

Lærebøker har en lang historie i Norge, og har med tiden utviklet sjangerspesifikke trekk. Til tross for brytninger i takt med den teknologiske utviklingen, står læreboka sammen med lærerveiledningen, fremdeles sterkt i norsk skole, og dens tradisjoner er fremdeles med på å prege utformingen av de nye læremidlene. Utover disse tradisjonene og læreplanverket for Kunnskapsløftet 06, foreligger ingen føringer for læremidlers innhold og form, med unntak av de tilfeller da det blir bevilget statlige tilskudd. Den største endringen i læremiddelutviklingen representeres gjennom en omfattende integrering av digitale medier og dets nye krav til kompetanser. Forlagene produserer ikke lenger bare lærebøker. Tilleggsressurser som egne oppgavebøker, plansjer, pedagogiske spill og øvingsmateriell, i papir og på skjerm, er blitt en inneforstått del av læremiddelpakkene.

Det er i Norge omfattende forskning på læremidler, men det kommer også til syne underutviklede områder. Det er solide forskningsmiljøer som arbeider med forskning på læremidlers språklige utforming og på hvordan lærebøkene er viktige formidlere av kunnskap og kultur, for eksempel ved Høgskolen i Vestfold og Universitetet i Agder. Det er også flere robuste forskningsmiljøer som arbeider med både teoretiske studier, klasseromsforskning og utviklingsstudier rundt digitale læremidler ved for eksempel ved Universitetet i Oslo og på NTNU.

Underutviklede områder er forskning på læremidlers betydning for læringsaktivitetene i klasserommet som problembaserte arbeidsmåter. Det er funnet lite empirisk klasseromsforskning på hvordan læremidler tas i bruk og på hvordan ulike typer læremidler anvendes i forhold til hverandre, for eksempel hvordan trykte, digitale og mer kommersielle ressurser utfyller hverandre. Det er videre lite forskning på læremidlers betydning for å nå Kunnskapsløftets ideal om tilpasset opplæring, og det er ikke funnet forskning på læremidler relatert til frafall i videregående skole.

I denne oversikten er det valgt ut studier som skal gjenspeile et bredt forskningsfelt. Det er forsøkt å løfte frem de tyngste studiene samt studier som svarer på rapportens ulike problemstillinger og studier som synliggjør bredden av forskningsperspektiver. På den ene side blir det presentert fokuserte studier av læremidlers oppbygging og særpreg, på den annen side belyses studier av skolepraksiser der læremidler, gjerne digitale, er integrert.

Oversiktene over temaområde 1 belyser de viktigste funn i nyere norsk forskning om sammenhengen mellom innhold, form og bruk av læremidler. Den viser til dokumentasjon som sier noe om kriteriene for at trykte og digitale læremidler skal kunne bidra til å utvikle gode læreprosesser/læringsstrategier, og til de viktigste konklusjoner omkring læreres og elevers bruk av slike medier. I tillegg sier kapitlet noe om de viktigste konklusjoner som er gjort i nyere norsk forskning og annen dokumentasjon, om kvalitet når det gjelder sammenhengen mellom faglig og didaktisk kompetanse i bruk av læremidler i klasserommet. Forskningsresultater som peker spesielt på sammenhengen mellom læremidlers innhold, deres modaliteter og utforming, og om hvordan de blir implementert i undervisningen, står sentralt. Funnene viser at hovedfokuset ligger på form og bruk og på innhold og form.

Oversiktene over temaområde 2 vektlegger forskning som belyser læremidler i relasjon til lovverk, mål om tilpasset opplæring og læreplaner. Det er særlig interessant å se på forskning på de grunnleggende ferdighetene – å kunne lese, skrive, regne, uttrykke seg muntlig og å bruke digitale verktøy – som i Norge er aktualisert gjennom læreplanen *Kunnskapsløftet 06*. Funnene viser et hovedfokus på lesing og skriving. Det er også søkt å finne forskning på læremidler som omhandler det

skolepolitiske målet om tilpasset opplæring for alle, men dette synes å være et område med lite direkte relatert forskning.

Samiske læremidler er ikke representert under noen av temaområdene. Til tross for at samisk og norsk språk sidestilles i de nye læreplanene, samt det store omfanget av norsk forskning omkring læremidlers innhold, form og bruk, finnes det nærmest ingenting som går spesifikt på samiske læremidler. Rapporten *Samiske læremidler* påpeker at man i forhold til samiske læremidler fremdeles er mest opptatt av å i det hele tatt få utarbeidet læremidler som dekker fagområdene etter LK06 (Fylkesmannen i Finnmark 2008). I den grad den samiske kulturen er synlig i læremiddelforskningen, er det i forbindelse med minoritetskulturers plass i norske læremidler.

Biblioteket på Høgskolen i Vestfold har bistått prosjektet med litteratursøk for å kartlegge forskning i Norge. Utvalget av søkebegrep ble utviklet i et samarbeid mellom biblioteket og to av forskerne i forskergruppen. For norsk forskning ble utgangspunktet tatt i rapporten "Læremiddelforskning etter LK06. Eit kunnskapsoversyn", utført av Gudrun Kløve Juuhl, Magnus Hontvedt og Dagrun Skjelbred (Høgskolen i Vestfold 2010). Denne ble supplert med nye søk i norske databaser, de viktigste kildene her var Bibsys, Frida, Forskdok, Idunn og Norart.

Pågående og planlagte studier

Det internasjonale prosjektet "Space2cre8" har som mål å utforske forholdet mellom sosiale medier og læring. Det sosiale mediet man har brukt i undersøkelsen, er nettverket Space2cre8. Nettverket kopler 12-18 år gamle elever fra India, Norge, Australia, Sør-Afrika og USA, og gir dem mulighet til å delta i samtaler om kultur, skole og dagligliv. I den norske delen av prosjektet har man fulgt en flerkulturell 8. klasse gjennom et helt skoleår, og studert hvordan man har tatt i bruk dette medium i undervisningen. Ola Erstad, Kristin Vasbø og Kenneth Silseth fra PFI ved Universitetet i Oslo står bak den norske delen av det internasjonale prosjektet, som styres fra University of California, Berkeley.

Prosjektet «Barn og unges læringsløp i Groruddalen» (Learning Lives) har to hovedspor. Det ene gjelder kritiske overganger for elevenes del i løpet av skolegangen. Fokus er da rettet mot overgangen fra førskole til 1. trinn, fra 10. trinn til 1. år på videregående, og fra siste år på videregående inn mot høyere utdanning og yrkesliv. Det andre hovedsporet gjelder forholdet mellom ulike kontekster for læring. En antakelse i prosjektet er at forholdet mellom ulike læringskontekster i dag utfordres fra en rekke kanter, ikke minst i forhold til teknologiutviklingen. På denne bakgrunnen undersøkes hvordan elever bringer med seg kunnskapselementer fra fritiden og hjemmet til skolen, og hvordan denne eventuelt gjøres relevant og bringes opp som en del av læringsarbeidet på skolen. Dessuten gjelder det forståelsen av hva som skjer andre veien, det vil si hvordan det elevene lærer på skolen gjøres relevant, eller ikke, også i læringsaktiviteter utenfor skolen. Prosjektet ivaretas av Ola Erstad, Sylvi Stenersen Hovdenak, Hans Christian Arnseth, Øystein Gilje og Solveig Roth ved PFI, Universitetet i Oslo.

Prosjektet "Learning in a Knowledge Society: Constructing Meaning from Multiple Information Sources" (CMMIS) skal belyse evnen til å nyttiggjøre seg av multiple kilder som en aktuell ferdighet i informasjonssamfunnet, og fra et læringsperspektiv skal elevene utforske tilgang til multiple kilder som en ressurs for at de selv kan konstruere en dypere og mer helhetlig forståelse for det de skal lære. Prosjektet er ledet av Ivar Bråten og Helge Strømsø ved Universitetet i Oslo.

Prosjektet «Science Created by You» (SCY) skal utvikle et innovativt IKT-basert læringsmiljø for undersøkelsesbasert læring. Her skal elever arbeide individuelt og i grupper med å utføre "oppdrag" knyttet til matematikk, vitenskap og teknologi. Gjennom læringsomgivelsene skal de både lære

naturvitenskap og hva naturvitenskapelige spørsmål kan ha å si i samfunnet. Sammen med forskere fra 12 institusjoner i 7 europeiske land og Canada skal InterMedia arbeide i fire år med utvikling og utprøving av nye ideer for læring med teknologi. Det norske prosjektet ledes av Anders Kluge ved Intermedia, Universitetet i Oslo (<http://www.intermedia.uio.no/display/Im2/SCY>).

Høgskolen i Vestfold har et Senter for pedagogisk tekstforskning og læreprosesser, og samler som sådan det meste av forskning på læremidler i Norge. En pågående studie er her læringsressurser og skriving i tekstkulturer i utdanningene, finansiert av program Utdanning 2020. Denne studien undersøker bruken av læremidler i videregående skole, i yrkesfaglig utdanning og i lærerutdanningene. Forskningen er ellers i høy grad avhengig av ph.d.-stipendiater. Følgende stipendiat-prosjekter er aktuelle:

- ”Å spille for læring: dataspill og simuleringsrom som pedagogiske tekster” v/Magnus Hontvedt
- ”Sammenheng, leseveier og modellesere i lærebøker og digitale læremidler for norskfaget i videregående skole” v/Ommund C. Vareberg
- ”Pedagogiske skjermttekster i den begynnende lese- og skriveopplæringa” v/Anne Kristine Solberg Runestad
- ”Skrivestrategiar i digitale tekstar av ungdom i og utanfor institusjonaliserte læringsmiljø” v/Gudrun Kløve Juuhl
- ”Stedsutviklingens retorikk – Hammerdalen i Larvik som pedagogisk tekst med verbale og visuelle fremstillinger” v/Iben Brinch Jørgensen
- ”Er det sant? Åsne Seierstads bok *Bokhandleren i Kabul. Et familiedrama*” v/Solveig Brandal
- ”Framstillinger av barn i praktiske praksistekster i barnehagen” v/Mari Pettersvold
- ”Profesjonelt ansvar og maktrelasjoner i helse- og sosialfaglige utdanninger – med tekstanalyser av lærebøker” v/ Lise Cecilie Kleppe

Ved Høgskolen i Vestfold har det blitt søkt om to større prosjekter under forskningsprogrammet Utdanning 2020, som begge har fått avslag høsten 2011. Det ene prosjektet er knyttet til skriving som grunnleggende ferdighet, mens det andre prosjektet er knyttet til læring og vurdering gjennom digitale medier, for å belyse frafall i yrkesopplæring i videregående skole. De involverte forskerne overveier å søke andre eksterne midler, hvilket betyr omarbeiding, og eventuelt reduksjon, av de planlagte prosjektene. De to prosjektene er:

- En studie av bruk av SmartBoard i danske, norske og svenske skoler, et samarbeidsprosjekt med EU-støtte mellom Drammen kommune, Høgskolen i Vestfold, Høgskolen i Østfold og Høgskolen i Buskerud i Norge, University College Sjælland og Roskilde kommune i Danmark og Uddevalla kommune og Högskolan Väst i Trollhättan i Sverige.
- En sammenlignende forskning av fremstillingene av samer i norske og svenske læremidler, aboriginer i australske læremidler samt indianere i amerikanske og brasilianske læremidler ved Høgskolen i Vestfold.

3.2 Sammenfatning fra Sverige

I Sverige finnes det en tradisjon for læremiddelforskning ved noen spesifikke læresteder, der Uppsala Universitet, Örebro Universitet, Stockholms Universitet og Malmö høgskole har vært spesielt produktive. Betydelig innsats har oftest blitt gjort av enkelte forskere snarere enn forskningssentre eller forskerskoler. Noen sentrale navn kan nevnes her, selv om betydelig innsats også har blitt gjort av andre. Staffan Selander i Stockholm la grunnen for mye av forskningen gjennom å definere og arbeide med begrepet ”pedagogiske tekster”. Han har vært involvert i emner som historie, samfunnskunnskap, biologi, matematikk og religion. Leif Östman i Uppsala har blant annet undersøkt etikkspørsmålet i biologilæremiddel, og Thomas Englund har fokusert på demokrati i samfunnsfaget. Inger Eriksson har spesielt undersøkt kjemiundervisning der læremidler utgjør en sentral del.

En stor del av forskningen er innrettet mot innholdsaspekter ved læremidler, mens en mindre del av den forskningen som bedrives, inkluderer formaspekter og bruk av læremidler. Nyere forskning har i større grad begynt å interessere seg for forholdet mellom form og innhold, og for hvordan lærere og elever bruker læremidler i klasserommet. Læremiddelforskningen i Sverige har siden 2000 blitt utviklet gjennom også å inkludere digitale læremidler, det utvidede tekstbegrepet samt en bevissthet om multimodal kommunikasjon.

Oversikten støtter seg på søk i databasen Libris (<http://libris.kb.se>), som er de svenske universitets- og forskningsbibliotekers søketjeneste, Skolporten (www.skolporten.se) som gjør det vi kan kalle forskningsovervåkning på utdanningsområdet tilgjengelig, samt på forskningssidene til svenske universiteter og høgskoler. Disse søkene har blitt kontrollert opp mot en tidligere forskningsoversikt som omhandler læremidler, gjennomført av Monika Reichenberg i 2010. Følgende søkeord har blitt anvendt: læremidler, pedagogisk tekst, digitale læremidler, e-læremidler, lærebøker, læremiddelgransking, skolebokforskning, inkludering, lese- og skriveutvikling. Oversikten behandler avhandlinger, utredninger, licensiatoppgaver, vitenskapelige artikler og bokkapitler som rapporterer forskning. I denne oversikten inngår studentoppgaver eller bøker som sammenfatter andres forskning.

Pågående studier

Ved Göteborgs universitet pågår for tiden læremiddelforskning som rapporteres i antologien *Kritisk läsning av pedagogiska texter – Genus, etnicitet og andre kategoriseringar*. Marie Carlson og Kerstin von Brömsen, som er redaktører for boken, har sammen med flere forfattere arbeidet med læremidler ut fra et tverrvitenskapelig perspektiv, inspirert av Staffan Selanders begrep ”pedagogiske tekster”. Boka rommer eksempler på ulike typer av empirisk materiale så vel som flere teoretiske og metodologiske utgangspunkt. Initiativet til boka kommer fra et tverrvitenskapelig prosjekt finansiert av Vetenskapsrådet.

Innenfor utdanningsvitenskap på Stockholms Universitet (Eva Svärdemo-Åberg, Anna Åkerfeldt, Staffan Selander) arbeides det med forskning i samarbeid med Høgskolen i Vestfold (Bente Aamotsbakken m. fl.) omkring skrijving i samfunnsfag og naturfag i den videregående skole. Elevenes skrijving av prosjektarbeid står i fokus, og studien følger et årskull på 100 personer. Studien retter spesielt fokus mot den kunnskapen som utvikles i et slikt prosjektarbeid eller mot de erkjenneskulturer som skapes rundt skrijving i den videregående skolen. Den undersøker hvilke ulike typer av skrivepraksiser som brukes i løpet av ett år. Dokumenter, rapporter, labrapporter, presentasjoner, bilder, filmer, intervjuer med elever og intervjuer med lærere utgjør materialet. På kursene forekommer det iblant eksempelvis og andre skriftlige dokumenter som elevene kan ta utgangspunkt i, men fokuset ligger på skrijving og literacy.

”Lärande i en digitaliserad miljö. Observation av 1:1” er navnet på en studie som gjennomføres i samarbeid mellom to avdelinger ved Stockholms Universitet, Institusjonen for pedagogikk og didaktikk samt Institusjonen for data og systemvitenskap. Oppdragsgiveren Nacka kommune med førskole, fritidsvirksomhet og skole har gitt forskerne i oppdrag å følge kommunens satsning på å innføre bærbare datamaskiner i noen av kommunens skoler, såkalt 1:1. Satsningen pågår mellom 2009 og 2011. Evalueringen, som skal rapporteres i 2012, skal ha med resultater fra materialet som er blitt samlet inn over tid, og som bygger på videodata, spørreskjemaer og intervjuer med rektorer og lærere. Resultatet berører elevenes oppfatninger av satsningen så vel som læreres og rektors erfaringer, samt hvordan satsningen relaterer seg til læringsmål og resultater.

Ved Örebro universitet gjennomfører Ingela Korsell sitt avhandlingsarbeid om læremiddelanvendelse. Det er en etnografisk klasseromsstudie der hun undersøker læreres literacy-intensjoner i svenskundervisningen i år 3 til 6 i grunnskolen. Fokus ligger på bruk av læremidler, på de literacy-handlinger som kan kobles til læremidler, og på læreres holdninger til barns lese- og skriveutvikling. Det teoretiske rammeverket utgjøres av literacy-forskning innenfor en sosiokulturell tradisjon samt læreplanteoretisk forskning.

Planlagte studier

Annika Rabo, professor i sosialantropologi ved Stockholms Universitet, er prosjektleder for et prosjekt kalt ”Framtidens medborgare i pedagogiska texter och utbildningspolicy - Exempel från Norge, Sverige, Syrien och Turkiet”. Som en del av det empiriske materialet inngår en undersøkelse av læremidler innenfor visse emner i disse fire landene utfra de samme problemstillingene, samt granskning av policytekster og gjennomførte intervjuer med policymakere og læremiddelforfattere. I prosjektet deltar forskere fra fire ulike disipliner (sosialantropologi, tema etnisitet, statsvitenskap og sosiologi), der Maria Carlson hører til den siste disiplinen. Prosjektet finansieres fra en spesiell satsning på ”Samfunnets globalisering” i Vetenskapsrådets regi.

Institutt for Nordiske språk (Anders Björkvall och Eva Jaquet) kommer til å følge et prosjekt i Botkyrka i Stockholmsområdet der implementering av 1:1 (en datamaskin til en elev) nå skjer. I forskningsstudien ligger fokus blant annet på å undersøke skrivepraksiser og arbeidsformer, der man blant annet interesserer seg for å undersøke hvilke effekter implementeringen får for arbeidsformer og sosial utvikling. Spørsmålene som stilles, handler om hvilke nye måter å produsere tekster på som en slik implementering kan generere. Man spør seg også om hvilke muligheter som gis elevene når det gjelder å designe multimodale tekster der elevene selv er aktører.

3.3 Sammenfatning fra Tyskland

Læremiddelforskningen i Tyskland er ikke helt ny og er ganske omfattende både kvantitativt og kvalitativt, selv om den internt oppfattes som utilstrekkelig, målt i forhold til læremidlenes betydning for undervisningen. De siste ti årene kan man se en bred og fornyet interesse for læremidler og deres kvalitet, ikke minst fordi man har oppdaget at kvaliteten på utdanningene ikke bare kan fremmes gjennom reformer av læreplaner eller lærerutdannelser.

Det finnes både nasjonale og internasjonale institusjoner som samler og initierer læremiddelforskning ut fra forskjellige hovedinteresser. Men det foregår også læremiddelrelevant forskning spredt og knyttet til enkelte professorater. Høyere læringsinstitusjoner er fortsatt i gang med å utvikle tverrfaglige institutter, sentre og arbeidsgrupper som også tilbyr diplomstudier, master og ph.d.-forløp

i relaterte tema. Læremiddelforskningen er både av teoretisk og empirisk karakter på høyt vitenskapelig nivå og omfatter både den klassiske skoleboka, delvis i forbindelse med andre medier, kjente og nyere teknologibaserte læremidler og forskning i mer komplekse læringsmiljøer. Den finnes både for de allmenndannende og yrkesrettete utdannelsene, samt på alle utdannelsesnivåer. Overordnet ser det ut som at den tradisjonelt innholdstunge læremiddelforskningen blir avløst av mer form- og bruksundersøkelser i tilknytning til nye medier. Det er imidlertid tydelig at det visuelle og generelle samspillet mellom flere representasjonsformer og sansemodi er omfattet av økt interesse siden midt i dette tiåret. Selv om det for den enkelte studie muligens finnes forskningsdesign som kommer tett på en triangulering mellom innhold, form og bruk, er det langt fra en markant tendens. Forskning som kommer tett på slike design, finnes i prosjekter hvor både fagdidaktikk og pedagogisk psykologi går sammen om forskningsmetoder som bygger på tester, videoobservasjoner og intervjuer. Overføringsverdien av resultatet til annet innhold og andre fag er imidlertid omstridt idet de strenge metodiske kravene motsvares av en konsentrasjon om et slags mikroinnhold. Selv om det finnes studier som dels gjennomføres periodisk, dels bygger nøye på tidligere resultater, er langtidsvirkninger i forbindelse med læremidler så godt som utforsket. Slike temaer kunne være læringsresultaters holdbarhet, elevenes vaner i forhold til læremidler, læremiddeldidaktisk progresjon m.m.

Den svært tydelige tyske grunnlagsforskningen på læremidler under den brede betegnelsen mediedidaktikk, er tatt med i denne kartleggingen, dels fordi den har relevans for diskusjonen om *basic skills*. Det dreier seg om en avklaring av differensiering og sammenheng i ulike mediekompetanser, samt grunnlaget for slike kompetanser, og deres forhold og status til den brede dannelsesstenkingen. I kjølevannet av kvalitets- og standarddiskusjonen finnes det effektstudier i forbindelse med læremidler ut fra et instruksjonsparadigme og i forhold til spørsmål om grunnleggende kompetanser. Det ser imidlertid ikke ut til at skolebokforskningen og de reformorienterte tiltakene knyttet til selvstyrt og kreativ læring ved hjelp av de nye mediene, er tatt opp i effektdiskusjonen. Omvendt er det en tendens til at instruksjonsforskningen mer tydelig framhever elevens selvstyring og kreative aktivitet i samspill med det presenterte læringsmaterialet.

Resultater av de øvrige to temaene kan oppsummeres på følgende måte: Det er ikke funnet studier som har hovedfokus på å undersøke frafall i sammenheng med læremidler, noe som nettopp burde ses i et langtidsperspektiv, bortsett fra når det dreier seg om egentlige fjern- eller e-læringsforløp. Motivasjon spiller imidlertid en betydelig rolle i pedagogisk-psykologiske forskningsdesign. Heller ikke med hensyn til klasseromforskning med hovedvekt på læremidler ga søkingen mange resultater. Likevel må man si at den hovedsakelig pedagogisk-psykologiske klasseromforskningen ofte har læremiddelspørsmål som en del av deres design.

Svarene på spørsmålene på listen er generert gjennom forskjellige strategier. For det første bygges det på en omfattende og systematisk søkeprosess i *Fachportal Pädagogik* etter relevante nøkkelord. Det er imidlertid minst to usikkerhetsfaktorer forbundet med denne framgangsmåten. Dels er det stor forskjell på bruk av bibliografiske emneord i databasen, dels er den generelle registrering usikker og i hvert fall ikke dekkende når det gjelder nyere publikasjoner. For det andre er det tatt utgangspunkt i enkelte review-artikler som gjennom deres referanselister har bidratt med sentrale forskernavn som utgangspunkt for nye søk. For det tredje har opplysninger om de institusjonelle forankringene bidratt til å identifisere forskningsmiljøer og tilhørende forskere. For det fjerde er det blitt søkt etter anmeldelser av spesielt nyere publikasjoner via Google, men dette er gjort uten systematisk gjennomgang av relevante tidsskrifter.

På grunn av bruttolistens omfang er den ikke finkjemmet. Det kan forekomme at visse studier ved nærmere ettersyn burde ha blitt utsortert. Det gjelder spesielt avgrensingen av læremiddelforskningen i

Tyskland i forhold til de andre tyskspråklige områdene og avgrensning i forbindelse med det tertiære utdannelsesnivået. Det finnes forskning både i relasjon til grunnskole, til videregående skole og til yrkesutdannelsene. Denne fordelingen er imidlertid ikke kvantifisert. Stort sett alle publikasjoner som er tatt med, er forfattet av vitenskapelig personale, hvorav de fleste er professorer. Det er ikke foretatt et spesifikt søk av Ph.D.-prosjekter/-avhandlinger (en samlet liste over disse finnes hvert år i *Zeitschrift für Pädagogik*), og heller ikke av masteravhandlinger og rapporter. Selv om bruttolisten er omfattende, er den neppe dekkende, i og med at nye dybdelesninger løpende frambringer nye områder. Det er ikke gjennomført en undersøkelse av planlagt forskning fordi en systematisk tilnærming vil kreve omfattende undersøkelser i de forskjellige miljøene. Frontforskningen på enkelte områder vil kunne avleses i for eksempel publikasjoner fra konferanser eller i ledende tidsskrifter som er beskrevet under sentrale funn.

De 'sentrale' funn er ikke valgt ut som representative studier for bestemte forskningsdesign i forhold til spørsmål om innhold, form og bruk. De er heller ikke valgt ut fra antallsmessig eller popularitetsmessig representativitet. De pragmatiske valgene er snarere uttrykk for en viss bredde og variasjon, med hensyn til de tre områdene som er nevnt nedenfor. Det er lagt mest vekt på nyere publikasjoner, oppsummerende monografier og antologier, og mindre på tidsskriftartikler som oftest bare dekker en enkelt studie.

Pågående og planlagt forskning

Det er ikke blitt gjennomført en undersøkelse alene av pågående og planlagt forskning fordi en systematisk tilnærming vil kreve omfattende undersøkelser i de forskjellige parallelle miljøene. Når det gjelder lærebokforskningen, er de overordnede tendensene beskrevet under tema 1 a), hvor det dreier seg om GEIs forskningsprogrammer og forskningsprosjekter. Ettersom de andre områdene ikke er organisert i samme grad, er man henvist til en presentasjon av frontforskningen på de enkelte områdene. Denne vil indirekte kunne leses ut av for eksempel publikasjonene fra de seneste konferansene eller de ledende tidsskriftenes nyeste bidrag under temaenes sentrale funn.

3.4 Sammenfatning fra Frankrike

I Frankrike finnes det ikke et eget forskermiljø som konsentrerer seg spesielt om studier av lærebøker og undervisningsmedia. Mye forskning har imidlertid læreboka som studieobjekt. En følge av dette er et stort mangfold i behandlingen av lærebøker, siden mange forskjellige perspektiver og forskermiljøer er involvert. En annen følge er at det er større fokus på læreboka enn på andre undervisningsmedier. Til tross for deres tilsynelatende ukompliserte og banale framtoning, er lærebøker faktisk svært komplekse objekter som har blitt brukt svært lenge, historisk sett⁵. På grunn av dette ser mange historikere på læreboka som en verdifull kilde i deres forskning, og de er ofte interessert i lærebøkens innhold. I tillegg er moderne lærebøker (utgitt fra og med det 19. århundret og organiseringen av nasjonale systemer for utdanning) i stor grad relatert til det å skape nasjonale identiteter. Mye forskning utført av historikere, samfunnsvitere og spesialister på utdanning, diskuterer lærebokas ideologiske og kulturelle funksjoner⁶. I Frankrike fokuserer forskning med dette perspektivet i

⁵ Alain Choppin siste forskningsartikkel konsentrerte seg spesielt om spørsmålet "Hva er en lærebok?". Oversikten han presenterte, viste stort mangfold blant de objektene som defineres som lærebok. Se Choppin, A. (2008). *Le manuel scolaire, une fausse évidence historique. Histoire de l'éducation*, 117, pp. 7-56.

⁶ Alain Choppin har identifisert fire grunnleggende funksjoner for lærebøker: refererende, instrumentell, ideologisk og kulturell. Disse kan bli sett på som mer enn lærerredskaper. Den ideologiske og den kulturelle

hovedsak på lærebokas historie og geografi. Nyere lærebøker er av stor interesse for utdanningsspesialister. Deres plass i klasserommet og, oftere og oftere, konsekvensene av en dreining mot digitale medier, gir forskerne stadig nye temaer.

Forskningstrender

Som nevnt er forskningen stort sett relatert til lærebøker. Utdanningsmedia er gjenstand for forskning i et mye mindre sentralt forskermiljø, og som en konsekvens av dette er det færre publikasjoner som omfatter dette emnet.

Forskning som involverer lærebøker, er svært mangfoldig og spredt. De fleste publikasjoner inkluderer eller har fokuset på studiet av lærebokas innhold, form og bruk. Det store mangfoldet i arbeidene avslører kompleksiteten i dette forskningsobjektet. Flertallet av lærebøkene som er forsket på, kan imidlertid bli knyttet til den generelle utdanningen. Svært få studier omhandler lærebøker som er utgitt for yrkesfaglige retninger, eller medier som blir brukt i yrkesfaglig opplæring eller voksenopplæring. Derfor ligger forskning på lærebøker nært opp til skoleforskning.

Når man tar i betraktning nivået på lærebøkene som det er blitt forsket på, må det bemerkes at terminologien ”primær/sekundær” kan være misvisende i en fransk kontekst. Faktisk ble disse ordene fram til 1950-tallet brukt for å betegne to separate og parallelle veier i skolesystemet, som imøtekom hver sin elevgruppe. ”Primærskoler” var gratis og ble ofte betegnet som ”*école du peuple*”. De inkluderte grunnskole, men også mer avanserte kurs for eldre elever. Motsatt var ”sekundærskoler” historisk sett skolene for elitens barn. De var nært forbundet med studier av klassiske språk og humanistiske fag, og førte mot universitetet. Siden 1930-tallet har disse skoleretningene blitt slått sammen⁷, og siden 1960-tallet kan man se at ”primær” uten tvetydighet viser til skolens første nivå, mens ”sekundær” viser til det andre nivået.

Disse bemerkningene angående vokabularet er viktige når en sammenfatning av lærebokforskningen skal skrives. Dette gjelder spesielt fordi mange arbeider som er skrevet med et historisk perspektiv, går tilbake i tid og studerer gamle lærebøker som er klassifiserte som ”primære” eller ”sekundære” lærebøker. Dette betyr ikke at ”primære” er for unge og ”sekundære” for eldre elever, men heller at ”primære” er for det store flertallet av franske barn, mens ”sekundære” kun er for en elite.

Prøver vi å gi en oversikt over forskningen knyttet til elevers alder, er det nødvendig å skille mellom lærebøker i ulike fag. Når det gjelder lærebøker i realfag, studerer de fleste arbeider lærebøker for ungdomsskolen og den videregående skolen (og noen ganger for universitetet). I studier av lærebøker i historie, geografi eller fransk språk, er det stort sett bøker for yngre elever som står i fokus (i de seneste tilfellene, grunn- og mellomtrinnet). Dette må sees i sammenheng med spørsmålene og perspektivene som er involvert. Mange forskere er interessert i spørsmål om sosialisering og kultivering. De fleste av disse fokuserer på lærebøker i historie og geografi, eller på metoder som blir brukt i språkundervisning for en sentral del av befolkningen. Et slikt perspektiv peker mot å forske på bøker som er utgitt for unge elever. Motsatt blir lærebøker i realfag forsket på enten for å forstå hvordan de påvirker realfaglig forskning, eller for å se hvordan realfaglige begreper presenteres i utdanningskonteksten. Realfag har heller ikke alltid blitt sett på som en nødvendig del av

funksjonen står i forhold til sosialiseringprosessen og kultiveringen av yngre generasjoner. Se Choppin, A. (2001). *Les manuels scolaires*. In J. Michon & J.-Y. Mollier (ed.), *Les mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000*, s. 474-483. Presses de l'Université Laval.

⁷ Da ble også ”primær” og ”sekundær” offisielt byttet ut med ”primær og sekundær grad”.

grunnutdannelsen. Egne realfagskurs (og lærebøker) representerer en liten del av undervisningsmediene for unge elever - sammenliknet med det å lese lærebøker i fransk og grunnleggende matematikk.

Til sist må det bemerkes at forskningen på lærebøker i fransk som fremmedspråk eller andrespråk representerer en ganske viktig del av forskningen (omtrent 10 % av referansene). Utgitte arbeider kan være skrevet enten av franske eller utenlandske forskere. De involverer enten primære eller sekundære lærebøker, avhengig av plasseringen av fransk språk i det omtalte landet.

Forskningssentre

Å snakke om "sentre" er litt overdrevet. Forskningen på lærebøker er som sagt spredt, og den blir ledet av svært forskjellige forskere fra forskjellige forskningsmiljøer.

Gruppen som tidligere ble ledet av Alain Choppin på SHE, kan i grunnen ikke lenger sees på som en "gruppe"⁸, men SHE fortsetter arbeidet med Emanuelle-programmet. Databasen blir nå utvidet med en registrering av lærebøker som brukes til å undervise i fransk⁹. Clemence Cardon-Quint leder prosjektet. Hun er selv spesialist på lærere av fransk språk- og litteraturhistorie i en historisk kontekst. Det er imidlertid ingen forskere på SHE lenger som arbeider med lærebokas historie, slik som Alain Choppin gjorde før han døde.

Noen forskere har inkludert lærebøker i forskningsområdene sine – men stort sett blant andre kilder eller emner:

- Èric Bruillard (ENS Cachan, Stef) har vært interessert i lærebøker og undervisningsmedia i flere år. Forskningen hans og forskningen til ph.d.-studentene han veileder, er mer interessert i bruken, konsekvensene av bruken og designet på digitale verktøy.
- Christian Amalvi (Université de Montpellier) er historiker og interessert i kulturstudier. Han har inkludert lærebøker i forskningen sin som en viktig kilde.
- Daniel Niclot (Université de Rennes) er geograf og viser også stor interesse for lærebøkers innhold.
- Jean-Noël Luc (Université Paris IV) og Jean-Yves Mollier (Université Versailles Saint-Quentin) er historikere, og har i en viss grad inkludert lærebøker i forskningen sin (for det første i forhold til utdanningshistorie og for det andre i forhold til forlagsindustrien). De dukker ofte opp som veiledere for masterstudenter og ph.d.-stipendiater som fokuserer på lærebøker.
- Pierre Clément (Lyon I) har ledet et internasjonalt forskningsprosjekt om lærebøker i realfag, med fokus på didaktikk. Han har også veiledet diverse ph.d.-stipendiater.

Når det gjelder forskningssentre, kan det nevnes at:

⁸ En presentasjon av den historiske betydningen som Alain Choppin på SHE har hatt, er gitt av Bruillard, É. (2011). Current Textbook Research in France: an Overview. *International Textbook Symposium, ITS 2011*, april 28. [tilgjengelig på <http://www.stef.ens-cachan.fr/annur/bruillard.htm>].

⁹ Målet med Emanuelle-databasen er å sørge for at forskerne kan få tak i en uttømmende liste over produksjonen av franske lærebøker siden 1789. Så langt er 27 000 registreringer tilgjengelige. De beskriver lærebøker i latin, gresk, moderne språk, historie og geografi. Deler av registreringene som angår etikk og medborgerskap er også tilgjengelig.

- CEDRHE (Centre d'Études de Documentation et de Recherches en Histoire de l'Éducation) innen skole og utdanning (IUFM) ved Université de Montpellier har en viktig samling med lærebøker. Med jevne mellomrom blir denne samlingen brukt av lokale forskere i arbeidet deres. I tillegg har CEDRHE siden 2005 organisert en årlig konferanse som heter "Journée d'études Pierre Guibbert". Denne konferansen er tilegnet forskning på lærebøker. Neste konferanse vil ha spørsmålet om bilder som tema¹⁰.
- Det nasjonale museet for utdanning i Rouen har en viktig samling med lærebøker. Museet har organisert noen utstillinger om emnet, og sørger for at forskere har ressurser og et forskningssenter¹¹.
- Et annet museum, grunnlagt av en organisasjon i Auxerre, er alene tilegnet lærebøker i skolen. Museet sikter mot å ta vare på og utvikle læreboksamlinger og organiserer dessuten tematiske utstillinger¹².
- I tillegg finnes det noen studier som fokuserer på dagens praksiser og spesielt på bruken av digitale lærebøker og verktøy. Disse blir ledet av nasjonale skoleinspektører eller ansatte i departementet. Bortsett fra når utdanningsdepartementet eller en annen offentlig instans finansierer en rapport skrevet av forskere, har forskning gjort på deres vegne ikke blitt tatt med i denne oversikten¹³.

For å gjøre denne oversikten komplett, må det bemerkes at forskning på fransk også gjøres utenfor Frankrike, spesielt i Quebec (Canada) og i Belgia.

I Quebec er David Aubin og Monique Lebrun viktige forskere på området. Sammen med Michel Allard, Anik Landry og Valérie Morin har de organisert en viktig konferanse kalt "The Textbooks Worldwide – Past, Present, Future". Da denne konferansen ble gjennomført i Montreal i april 2006, samlet den mange franskspråklige forskere. Konferansebidragene har blitt publisert¹⁴.

I Belgia har også noen forskere publisert mye i perioden 2000-2011, spesielt Marc Depaepe fra Leuven Catholic University. Arbeidet hans kan knyttes til Honoré Vincks (fra Centre Æquatoria som ligger i Bamanya, nær Mbandaka i Den Demokratiske Republikken Kongo) arbeid med lærebøker og utdanning i den tidligere belgiske kolonien Kongo.

Pågående og planlagt forskning

Noen nye emner og spørsmål som kanskje vil involvere lærebøker og undervisningsmedia, har dukket opp i de forskjellige forskermiljøene.

For eksempel har forskere som arbeider med undervisning i et historisk perspektiv, begynt å arbeide med spørsmålet om læringspraksiser. Et nummer av tidsskriftet *Histoire de l'éducation* har blitt viet

¹⁰ 8e journée Pierre Guibbert: «Les images dans les manuels scolaires », mercredi 1er février 2012, IUFM de Montpellier.

¹¹ <http://www.cndp.fr/musee/corps.php?version=anglais>

¹² <http://museedulivrescolaireauxerre.wifeo.com/>

¹³ En viktig liste med publikasjoner er tilgjengelig på internettsiden <http://eduscol.education.fr/textes/rapports>, spesielt under overskriften "TICE – e-information". Listen inkluderer noen akademiske arbeider.

¹⁴ Lebrun, M. (ed.). (2007). *Le manuel scolaire, d'ici et d'ailleurs, d'hier à demain*. Presses de l'Université du Québec.

dette spørsmålet innenfor historieundervisningen¹⁵. Nummeret involverer også lærebøker og forskning på lærebøker (se detaljer nedenfor). Med det samme målet har Renaud d'Enfert begynt å arbeide med spørsmålet om praksiser innen feltet realfagsundervisning. Et slikt fokus involverer både lærebøker, læringsressurser som er spesielt designet for realfagsundervisning (spesielt laboratorieutstyr), og elevers egne produksjoner (for eksempel illustrasjoner som er oversikter over planter, eller notater fra arbeid i laboratoriet).

Den senere forskningen har også en tilknytning til feltet realfagshistorie. Selv om realfagsforskere ganske sjeldent har vært interessert i undervisning og lærebøker, har det blitt publisert noe forskning de siste 10 årene¹⁶. På dette feltet kan vi også nevne Catherine Radtkas ph.d.-forskning, der hun bruker lærebøker i realfag for barn mellom 11 og 15 år. Hun sammenlikner franske, engelske og polske lærebøker fra slutten av 1950-tallet og fra 2000-tallet. Målet er å ta den kulturelle dimensjonen i lærebøker i realfag med i betraktningen. Forskningen inkluderer en studie av lærebøkers utvikling¹⁷, i tillegg til et fokus på de underliggende motiver for realfagsundervisning for store elevgrupper.

Liknende initiativer kan bli funnet i svært forskjellige forskermiljøer. Når det gjelder utviklingen av forskning på et område, er imidlertid et sentralt spørsmål etableringen av et forskningssenter innen emnet. Til nå finnes ingen initiativer, og utviklingen av SHE er fremdeles uklar, både fordi fagfeltets leder Alain Choppin døde for tre år siden, og fordi SHE selv har vært gjennom institusjonelle forandringer¹⁸. Avgjørelser om i hvilken grad det er viktig å utvikle Emanuelle-programmet, har ikke blitt tatt.

En annen institusjonell endring som kanskje kan bli viktig, kan pekes ut her. I det siste har lærerutdanningen i Frankrike blitt reformert og modifisert for å passe inn med andre programmer på universitetet (reformen kalles ofte "masterisation"). I programmenes innhold har utdanningshistorie og faghistorie blitt understreket som viktig. Noen utdanningsinstitutter (IUFM), som tidligere var eller fremdeles er ansvarlig for lærerutdanning, har begynt å vise større oppmerksomhet for lærebokssamlingene sine. Selv om slike samlinger kan bli vurdert som problematiske å bevare, kan de nå få betydning når lærerstudentene skal skrive masteroppgaver i sitt studium. En slik avgjørelse er blitt tatt av IUFM ved Universitetet i Limoges, under Marc Moyon's ledelse. Hvis andre institutter bestemmer seg for å følge i en liknende retning, kan kanskje et helt nytt kart av forskning som involverer lærebøker, dukke opp.

Databaser og metoder

I tillegg til at det ikke finnes et miljø for "lærebokforskere", finnes det heller ikke et referanseverktøy for å finne publisert forskning som involverer lærebøker og utdanningsmedia. Å lage en kvantifisert oversikt over forskningen krever derfor bruk av generelle databaser og kataloger som refererer akademiske publiseringer. Verktøy designet av Institutt for utdanning er også nyttige. Dette er en studie av publisert forskning i Frankrike fra 2000-2010, funnet i fire databaser.

¹⁵ Bruter, A. (ed.). (2007). *Pédagogies de l'histoire. Histoire de l'éducation*, 114.

¹⁶ Se Bensaude-Vincent, B., Garcia Belmar, A., & Bertomeu Sanchez, J.R. (2003). *L'émergence d'une science des manuels: les livres de chimie en France (1789-1852)*. Éditions des archives contemporaines.

¹⁷ Catherine Radtka har presentert et case-studium angående dette spørsmålet på den tiende IARTEM-konferansen, se Radtka, C. (2009). Analyzing the dynamics of textbook elaboration: A way to understand the existence of a standard in French science textbooks. In J. Rodriguez Rodriguez, M. Horsley, & S. V. Knudsen (ed.), *Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*, s. 611-617. IARTEM.

¹⁸ Se beskrivelsen av databasene fra Institut français de l'éducation ovenfor.

1. Système Universitaire de Documentation (Sudoc)¹⁹

Sudoc-katalogen er en fransk generell katalog som er laget av høyere utdannings- og forskningsbiblioteker og ressursentre. Den inneholder nesten ni millioner bibliografiske registreringer, inkludert alle typer avhandlinger produsert i Frankrike.

Den godtar kombinerte søk. Resultatene kan sorteres etter språk og publiseringsår.

Det må bemerkes at et søk i emne med nøkkelordet ”manuels scolaires” også gir lite relevante resultater siden det inkluderer lærebøker heller enn forskning på lærebøker. Det samme problemet dukker opp med nøkkelordene ”manuels d’enseignement”, ”livres d’enseignement”, ”materiell pédagogique” og ”materiell didactique” i feltet ”emne”.

Uansett inkluderer ikke all forskning på undervisningsmedia ordene ”manuels” eller ”didactique” i arbeidenes titler, og Sudoc-katalogen inkluderer ikke sammendrag av alle de opptegnede arbeidene. For eksempel blir samlingen *Manuels scolaires, regards croisés* (2005)²⁰, utgitt av Eric Bruillard, referert til under emnene ”Manuels d’enseignement – Utilisation” og ”Manuels d’enseignement – Histoire et critique”. Bruken av Sudoc-katalogen krever derfor et sentralt arbeid med ikke-automatisk sortering av resultater.

2. FRANCIS

FRANCIS-databasen er et nettbasert referansesystem som er tilgjengelig via EBSCOhost-plattformen på Internett. Den er laget av Institutt for Vitenskapelig og Teknisk Informasjon (Institut de l’information scientifique et technique – INIST) ved CNRS. Den inneholder bibliografiske registreringer av arbeider produsert i humanistiske og sosialfaglige vitenskaper siden 1984, hovedsakelig artikler utgitt i vitenskapelige tidsskrift. Databasen er flerspråklig, men franske arbeider er godt representert.

De fleste bibliografiske registreringer inkluderer et sammendrag. Kombinerte søk er mulig, og resultatene kan sorteres etter språk og publiseringsdato.

Databasen er mye mer praktisk enn Sudoc-katalogen siden resultatene som er innhentet i emnesøk (med nøkkelordet ”manuels”), er relevante for denne studien. Noen lærebøker dukker imidlertid også her opp i referanselisten. Hovedproblemet ligger i de avgrensede registreringene av monografier, antologier, avhandlinger og rapporter (FRANCIS-databasen dekker hovedsakelig artikler og bidrag i publiserte bøker).

3. Insitute Français de l’éducation (IFÉ)²¹

Det tidligere Institut National de Recherche Pédagogique [INRP] ble til Institut Français de l’Éducation i januar 2011. Det nylig opprettede instituttet er en del av École Normale Supérieure

¹⁹ www.sudoc.abes.fr

²⁰ Bruillard, É. (2005). *Manuels scolaires, regards croisés*. CRDP de Basse-Normandie.

²¹ <http://ife.ens-lyon.fr/ife>

[ENS] de Lyon. Bortsett fra å drive museum, leder for tiden IFÉ alle oppgaver som tidligere tilhørte INRP.

Blant disse blir bibliografisk aktivitet fulgt opp av service de veille scientifique et technique [vitenskaps- og forskningsvakten]²². Nøkkelordet ”manuel d’enseignement” resulterer i en liste på 74 referanser. De består av arbeider innen lærebokforskning publisert fra 1984 til 2007. De fleste av dem er skrevet på fransk. Nøkkelordet ”édition numérique” gir adgang til en liste på 13 referanser publisert siden 2002. De finnes ikke noe søkeord som resulterer i en mer generell kategorisering av undervisningsmedia og/eller undervisningslitteratur.

De bibliografiske registreringene er imidlertid et utvalg laget av vitenskaps- og forskningsvakten for å gi en generell bibliografi over forskjellige emner relatert til utdanningsspørsmål. Målet for forskningen deres er imidlertid ikke å være uttømmende.

En annen del av IFÉ har historisk sett vært en viktig produsent av bibliografiske databaser. Service d’histoire de l’éducation [SHE] i Paris, huset pioneren Alain Choppin og arbeidet hans²³. Databasen Emanuelle International (også kjent som Emanuelle 5, og en del av Emanuelle-programmet) ble utviklet for å identifisere og analysere de vitenskapelige publikasjonene om produksjon av lærebøker²⁴. Den inneholder 425 referanser til arbeid publisert siden 2000, på forskjellige språk.

Etter Alain Choppins død i 2008 har imidlertid Emanuelle International-databasen ikke blitt oppdatert. Det er også viktig å påpeke at denne databasen opprinnelig ble designet som et verktøy for å identifisere og analysere arbeider om læreboksstudier i et historisk perspektiv. Senere har den blitt utvidet til å inkludere analyser av lærebøker som brukes i dag, men den inneholder kun en begrenset del av forskningen som er publisert på dette området.

4. Metodologi: bruken av databaser, telling og klassifisering av referanser

Når det gjelder de tilgjengelige databasene, begynner denne rapporten med kjernen av publikasjoner i Emanuelle International-databasen. Denne kjernen av referanser har så blitt komplettert med de tre andre databasene. Bruken av Sudoc-katalogen har vist seg å være nødvendig – men ikke spesielt egnet – for å få en god oversikt over publiserte bøker om emnet. Resultatene som har framkommet gjennom bruken av disse verktøyene, kan ikke sees på som en fullstendig oversikt over publiserte arbeider som inkluderer studier av lærebøker og undervisningsmedia. Faktisk var det noen publikasjoner som ikke dukket opp i prosessen (for eksempel noen av de senere artiklene skrevet av Alain Choppin²⁵, bøker som inneholder kapitler om lærebøker²⁶ og avhandlinger som involverer studier av lærebøker, men uten en avslørende bruk av nøkkelord²⁷). Ikke-akademiske anmeldelser og analyser som involverer

²² http://wikindx.inrp.fr/biblio_vst/index.php?action=searchDisplay

²³ Se nedenfor.

²⁴ <http://www.inrp.fr/emmainternational/web/formAvancee.php>

²⁵ Dette gjelder for eksempel artikkelen ”Le manuel scolaire, une fausse évidence historique” som er sitert ovenfor (se fotnote 1).

²⁶ For eksempel De Cock, L. & Picard, E. (ed.). (2009). *La Fabrique scolaire de l’histoire*. Agone.

²⁷ For eksempel Legris, P. (2010). *L’écriture des programmes d’histoire en France (1944-2010): sociologie historique d’un instrument d’une politique éducative*. Thèse de doctorat en science politique. Université Paris1, eller Cardon-Quint, C. (2010). *Lettre pures et lettres impures. Les professeurs de français dans les tumultes des réformes: histoire d’un corps illégitime (1946-1981)*. Thèse en histoire. Université de Rennes. Et annet eksempel

lærebøker og undervisningsmedia – vanligvis publisert i spesialiserte profesjonelle magasiner –, har ikke blitt tatt med. En nødvendig utvelgelse har blitt gjort blant referansene fra Sudoc-katalogen: titlene på arbeidene har blitt brukt i denne utvelgelsen, og kompletterende sammendrag har blitt sett på ved tvilstilfeller om arbeidenes innhold.

Vi tror uansett at listen over referansene gir en tilfredsstillende oversikt over emnet. For å beskrive trendene, har referansene blitt:

- vurdert ut fra når de faktisk ble publisert (spesielt konferanseinnlegg har bare blitt tatt med når konferanseinnlegg har blitt publisert).
- telt som en referanse når de var autonome (for eksempel en artikkel eller et bidrag spesielt viet lærebøker eller undervisningsmedia i en publisert bok med et videre emneområde). Tilsvarende har publiserte bøker eller spesialutgaver av vitenskapelige tidsskrifter helt viet lærebokstudier, bare blitt telt som en for å unngå duplikasjoner.
- Ph.d.-avhandlinger som har blitt publisert som bøker etterpå, er bare telt som en.
- kategorisert under fire forskjellige områder:
 - innhold, form og bruk
 - grunnleggende ferdigheter
 - frafall
 - klasseromforskning, som også inkluderer forskning på lærebøker og undervisningsmedia.

Resultatet av dette er at 323 referanser er tatt med. Blant dem er det 66 som ikke passer med de fire tidligere nevnte kategoriseringsområdene. De inkluderer:

- kollektive arbeider som samler bidrag skrevet fra forskjellige perspektiver, inkludert analyser av lærebokhistorien eller forlagsmarkedet²⁸
- forskning som involverer lærebøker, men bare som en kilde analysert blant andre objekter, og uten noen spesiell interesse for klasseromforskning²⁹
- forskning viet lærebøkernes forlagsindustri, redaksjonell praksis eller lærebøkers utbredelse
- antologier som presenterer eller reproducerer lærebøker, men uten noen spesiell analytisk interesse
- beholdninger av lærebøker eller lærebokforfattere

Ph.d.avhandlinger og masteroppgaver

I dette materialet finnes det flere komparative studier (antakeligvis på grunn av den store andelen av utenlandske studenter i Frankrike), men også studier angående IKT/hypermedia, digitale læremidler og individualisert undervisning.

er Quessada-Chabal, M.-P. (2008). *L'enseignement des origines d'Homo sapiens hier et aujourd'hui, en France et ailleurs s: programmes, manuels scolaires, conceptions des enseignants*. Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Montpellier 2, som skulle ha blitt synlig ved bruk av nøkkelordet «manuels d'enseignement», men som ikke dukket opp i resultatlisten (antakelig på grunn av at nøkkelordet i dette tilfellet var «dans les manuels d'enseignement»).

²⁸ For eksempel Bruillard, É. *Manuels scolaires, regards croisés, op. cit.*

²⁹ For eksempel Amalvi, C. (2000). Le Mythe du Moyen Âge de Victor Hugo à Umberto Eco. In *Mémoire de Champagne. Tome I, Actes du 2ème mois médiéval*, s. 47-61.

Innholdsmessig finner vi spørsmål om nasjonalitet, identitet og medborgerskap, nazismen og holocaust, miljøspørsmål, jordskjelv og vulkanisme og algebra i forbindelse med geometri. Språk og språkinnlæring utgjør også en betydelig del, og denne forskningen omfatter blant annet sjangerkunnskap, literacy, lesing og skriving (blant annet i forhold til innvandrerbarn) samt multimodalitet.

Faglige og fagdidaktiske områder er historie, geografi, miljøspørsmål, litteratur, språk som fransk, engelsk, japansk, rumensk og arabisk (sistnevnte i forhold til begrepsmessige forskjeller sammenliknet med fransk) og dessuten matematikk.

Det er ikke funnet noen opplysninger om pågående og planlagte studier. Det virker ikke som INRP, som var et senter for læremiddelforskning, har samme posisjon lenger.

Søket er i første rekke blitt gjort i avhandlinger fra de siste ti årene i den nasjonale databasen *Les Bibliotheque Universitaires*, *REPERE* (Recources électronique), *ABES* (Agence Bibliographique de l'enseignement supérieur), *INRP* (Inst. National de Recherche Pédagogique) og *IFÉ* (Institut Français de l'Education).

Søkeordene har vært: “manuels d'enseignement”, “manuels scolaires”, “livres d'enseignement”, “livres scolaires”, “matériel pédagogique” og “matériel didactique”. De samme avhandlingene med studier av pedagogiske tekster i ulike disipliner dukket opp i de ulike databasene. Vi har derfor valgt å gjøre et utvalg av de avhandlingene og problemstillingene som ser ut til å være sentrale.

3.5 Sammenfatning fra Finland

Samlet gir en analyse av finsk læremiddelforskning fra starten av 2000-tallet et noe splittet inntrykk. Det har blitt forsket på læremidler, men arbeidene er ikke koordinerte, og snarere enn trender kan man snakke om enkeltinnsatser på ulike områder. Visse institusjoner, slik som Centre for Learning Research ved Universitetet i Åbo og Det svenskfinlandske lærermedelscenter i Vasa, har tidligere også hatt et læremiddelfokus. Aktivitetene har imidlertid vært av prosjektkarakter og har derfor enten blitt avsluttet eller fått et generelt fokus på spørsmål om læring. I Finland inngår læremiddelforskningen som regel ikke i større institusjonelle sammenhenger, men utgår fra individuelle initiativ. Den største delen av forskningen på læremidler utføres i Finland i tilknytning til de 13 lærerhøgskolene. Etersom samtlige lærere i den grunnleggende utdanningen i Finland har avlagt magistereksamen i pedagogikk, utgjør de masteroppgavene som lærerstudentene utfører innenfor sine studier, en integrert del av den finske læremiddelforskningen. Den forskningsbaserte lærerutdanningen forventes å utvikle de kommende lærernes evne til å forske på og utvikle det egne arbeidet. Det virker som om studentene har stor frihet til å velge temaene sine, noe som resulterer i at studier av læremidler forekommer sporadisk, snarere enn som større tematiske satsninger. Et unntak er en analyse av læremidler i matematikk for den grunnleggende utdanningen, som er blitt gjennomført ved lærerhøgskolen i Tavastehus. Resultatene har blitt utnyttet ved kartlegginger av elevers utvikling av matematisk kunnskap (se Niemi & Metsämuuronen 2010)³⁰.

³⁰ Niemi, Eero K. & Metsämuuronen, Jari (red.). (2010). *Miten matematiikan taidot kehittyvät. Matematiikan oppimistulokset peruskoulun viidennen vuosiluokan jälkeen vuonna 2008*. (Hur färdigheterna i matematik utvecklas. Inlärningsresultat i matematik efter årskurs fem i den grundläggande utbildningen år 2008). Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

Forskningsoversikten er innrettet på forskningsbasert litteratur. Doktoravhandlinger, artikler i vitenskapelige tidsskrift og forskningsrapporter utgjør primærkildene. Avhandlinger på masternivå har i hovedsak blitt utelatt. Årsakene til dette ligger i avhandlingenes antall, tilgjengelighet og kvalitet. Ettersom hver klasselærer skriver en masteravhandling i pedagogikk, skrives det i Finland noen tusen avhandlinger årlig. Det at avhandlingen er obligatorisk, medfører at kvaliteten varierer. Universitetene har også ulike retningslinjer for publisering, noe som medfører at tilgjengeligheten varierer.

I søkingen har primært NELLI-portalen blitt utnyttet. Portalen muliggjør kombinasjonssøk i et stort antall databaser, både nasjonalt og internasjonalt. I kombinasjonssøkingen inngår finske evalueringsprøver. For sikkerhets skyld ble også bibliotekssamlinger ved de universitetene som har lærerutdanning, gjennomført. Artikler fra visse faglærerforeningers tidsskrifter kunne identifiseres via Google Scholar. Samtlige nummer av det finske pedagogiske tidsskriftet *Kasvatus* har blitt gjennomført for den aktuelle tidsperioden. Ettersom læremiddelforskningen har en tendens til å konsentreres rundt enkeltforskere, ble søk i databasene med søkeord som ”oppikirja” (lærebok) og ”oppimateriaali” (læremiddel) kombinert med granskning av enkeltforskere hjemmesider og CV.

3.6 Sammenfatning fra Australia

Samlet gir den australske læremiddelforskningen – for en ekstern betrakter – et noe splittet inntrykk og eksponerer flere områder der det er behov for økt forskning. Læremiddelforskningen er spredd og av ad hoc karakter. Den stammer snarere fra enkeltforskere enn fra forskningsmiljøer med kontinuerlige, systematiske tilnærminger til tema.

Australias skolesystem avviker fra det vi er vant med i de nordiske landene. Omkring 40 % av elevene går på privatskoler, og av disse finansieres en tredjedel av elevenes foreldre. Ifølge Horsley (2011) er foreldrenes bidrag avgjørende for finansieringen av skolens læremidler. Bruken av lærebøker påvirker også læremiddelforskningen. I Australia finner vi en annen tolkning av begrepet lærebok enn i Norden. For eksempel er klassesett med bøker på elevens leseferdighetsnivå vanlige i morsmålsundervisningen, noe som minsker behovet for tradisjonelle lærebøker.

Det faktum at Australia er et engelskspråklig land, innebærer både en fordel og en ulempe for forskningsanalyser. Fordelen er at søkeordene og begrepsapparatet overensstemmer med internasjonale termer. Ulempen er at det er problemer med avgrensningen av den forskningen som virkelig er blitt utført i Australia. Til en viss grad har forskningen blitt identifisert via internasjonale databaser gjennom å gjøre søkeordene kontekstbundne. Enkelte aktive forskere innenfor læremiddelsektoren (Horsley, Unsworth) har også blitt spurt til råds. Ettersom omfanget av forskning som ble funnet på denne måten, var sparsom, ble bibliotekarene ved omtrent halvparten av de større universitetene i verdensdelen kontaktet. Søkingen kunne på denne måten både trianguleres og kompletteres, men resultatet var allikevel fortsatt sparsomt.

3.7 Sammenfatning fra Danmark

I Danmark er langt størstedelen av den eksisterende forskningen konsentrert om temaområde 1 – bruk, form og innhold. Innenfor dette temaet er det også en asymmetri, ettersom man kan kategorisere store deler av denne forskningen som bruk, men det er da snakk om en teoribasert refleksjon over bruk. Det betyr at det finnes svært lite empirisk forskning om bruk av læremidler. På samme måte gjøres det påfallende lite forskning på læremidlers innhold og på læremidler i relasjon til frafall og implementering av grunnleggende ferdigheter. Konsekvensen er at vi har vanskeligheter med å svare

på spørsmål om hvilke læremidler som virker, hvordan, for hvem og under hvilke omstendigheter. Dette gjelder særlig hvis svarene skal leve opp til alminnelige vitenskapelige standarder for validitet og reliabilitet, og særlig hvis svarene samtidig skal kunne relateres til de normer for virkning som blant annet foreligger i læreplaner, styringsdokumenter og andre pedagogiske og utdanningspolitiske målsetninger.

De kriterier som ligger til grunn for utvelgelse av sentrale studier i denne rapporten, kombinerer forskjellige perspektiver i et forsøk på å tegne et dekkende bilde. På den ene siden er det valgt studier som eksplisitt behandler medier og teknologi i undervisningen ut fra en læremiddelloptikk, dvs. at studiene har didaktisk designede læremidler som gjenstand eller setter fokus på didaktisk bruk av ikke-didaktiske læremidler. På den andre siden er det blitt valgt studier ut fra et prinsipp om å få med sentrale arbeider fra de forskningsmiljøene i Danmark som beskjeftiger seg med læremidler. Ettersom læremiddelforskningen i Danmark ennå er i sin begynnelse, har det vært mulig å kombinere disse prinsippene og samtidig foreta en rimelig inklusiv beskrivelse som dekker store deler av den eksisterende forskningen med delbeskrivelser.

Søkestrategiene ble utviklet og forfinet underveis. Utgangspunktet var databasesøk med utgangspunkt i primære og sekundære søketermer. De primære termene var for eksempel: læremidler, lærebok/-bøker, digitale læringsressurser, læringsspill, skolebok/-bøker og undervisningsmaterialer. De sekundære termer inkluderte for eksempel også multimodale tekster, computerspill og e-læringsmaterialer. Det ble raskt tydelig at vi var nødt til å analysere oppbygningen av databasene for å optimalisere søkestrategiene. De to sentrale databasene var bibliotek.dk og forskningsdatabasen.dk, da de inkluderer forskning og litteratur fra mange andre databaser. De to basene er imidlertid forskjellig oppbygd. Derfor var det viktig med en analyse av deres tematiske struktur, slik at vi kunne forstå den måten bibliotekarene hadde lagt inn opplysninger på – herunder forskjellige feilkilder, da denne innleggingen av opplysninger er underlagt en valideringsprosess. På bakgrunn av dette kunne vi bedre kombinere søketermer slik at vi relativt raskt fikk filtrert de sentrale studiene. Denne endringen var imidlertid ikke nok i seg selv, da resultatet av søkene ofte ble for stort til at vi kunne gjennomgå samtlige referanser. Derfor kombinerte vi databasesøkene med en nettverksstrategi hvor vi begynte å registrere forskningsmiljøer, gjennomgående referanser og sentrale forskere. Ut fra dette kunne vi tegne et foreløpig kart over den eksisterende forskningen som vi kunne bruke i våre videre databasesøk. På denne måten utarbeidet vi personlister som ble brukt til nye databasesøk, og kontaktet forskningsmiljøene så de kunne være med på å sikre en dekkende empirisamling.

De planlagte og pågående studiene av læremidler understreker at forskning og utvikling i relasjon til læremidler har fått sitt tyngdepunkt i de danske University Colleges. Blant annet har University College Copenhagen planlagt i løpet av 2011-2012 å undersøke hvordan utvalgte praksisgrupper og deres praksislærere snakker om læremidler. Det empiriske materialet produseres i en kombinasjon av intervjuer og spørreskjemaundersøkelser i relasjon til 2. års praksisperiode på to lærerutdanninger i København. Ut over dette er forskning og utvikling konsentrert rundt Det Nasjonale Videntcenteret for Læremidler og partnerskapet bak: University College Lillebælt, University College Sjælland og University College Syddanmark. I løpet av 2011 offentliggjør vidensentrene dels en større undersøkelse av skolene i en kommune og den måten de integrerer IT i fagene på, dels en rekke utgivelser ved forlaget Klim som publiserer resultatene av studier om bruk av både analoge og digitale læremidler i skolens fag. Utover dette er det planlagt en større empirisk undersøkelse i samarbeid med forlaget Alinea og Odense Kommune av bruk av læremidler i 5. og 6. klassetrinn i fagene dansk (morsmålsfag), matematikk og natur/teknikk. Prosjektet er delt i to etapper med et pilotprosjekt (2011-2012) og et hovedprosjekt (2012-2014). Hensikten med prosjektet er å foreta en større

virkningsevaluering slik at det blir mulig å svare mer grundig på spørsmål om læremidlers virkning i undervisningen.

3.8 Sammenfatning fra England

Læremiddelforskningen i England følger to retninger. Den første retningen har læreboka som tema og kan eksemplifiseres med sammenslutningen bak tidsskriftet *Paradigm – Journal of the Textbook Colloquium*. Sammenslutningen ble etablert i 1998 med formål om å fremme studier av lærebøker. Medlemmene av gruppen kom fra Storbritannia, Australia, Nord-Amerika og Europa, og de formidlet her sin forskning på lærebøker. Læremiddelforskningen var primært fokusert på læreboka som objekt, dvs. som kilde til å anskueliggjøre det faglige stoffet som lå til grunn i undervisningen, og hvilke pedagogiske motiver og undervisningsmetoder som ble benyttet, samt hvordan fagene ble presentert og formidlet gjennom læreboka. Etableringen av forskningsgruppen hadde også som formål å få læremiddelforskning anerkjent som forskningsfelt. Bidragsyterne til tidsskriftet var blant annet tilknyttet universiteter i Liverpool og York. Etter at gruppen ble nedlagt i 2007, er det imidlertid ikke vist tegn på videreføring eller reorganisering av læremiddelorienterte forskningsmiljøer på disse to universitetene. Fokus er her både på innhold og form.

Forskning på lærebøker videreutvikles parallelt med Paradigme-gruppen av forskere som Gunther Kress og Jeff Bezemer fra Institute for Education, University of London. Deres tilnærming til læremiddelforskning er primært sosiosemiotisk og sosiokulturell med særlig fokus på lærebøkens multimodale representasjonsformer. Fokus her er primært form.

Den andre retningen i engelsk læremiddelforskning skjer med fokusering på ”the digital turn”. Den digitale vendingen foregår i løpet av 2000-tallet og skjer som konsekvens av den utbredte digitaliseringen av læremidler, framveksten av en rekke digitale læringsressurser, som for eksempel computerprogram og digitale kommunikasjonsmedier, samt utviklingen av digitale læringsmiljøer og læringsplattformer. Læreboka står ikke lenger i sentrum for forskningen – og faktisk heller ikke digitale, didaktiske læremidler –, men i høy grad semantiske og funksjonelle læremidler, dvs. digitale læremidler som dels bringer faglig viten inn i undervisningen, dels forenkler læring og undervisning uten en innebygd didaktikk. Bruken står sentralt i disse studiene. Det er også stor interesse for barn og unges uformelle bruk av medier i deres fritidskultur. De vesentlige bidragsyterne til denne forskningsretningen kommer hovedsakelig fra Institute for Education, University of London. Gunther Kress og Jeff Bezemer er nevnt, og videre kan også Carey Jewitt, David Buckingham, Gemma Moss, Caroline Daly og Norbert Pachler fra Institute of Education nevnes. Andre britiske forskningsmiljøer som arbeider med digitale læremidler, er Department of Linguistics and English Language, Lancaster University, hvor David Barton har skrevet om digital literacies, samt Department of Media and Communication ved London School of Economics and Political Science, som Sonia Livingstone er leder av.

Videre har offentlige organisasjoner som *Futurelab*, som inntil 2010 var plassert i Bristol, men nå er flyttet til London, foretatt undersøkelser og utvikling av digitale læremidler.

Det kan lokaliseres fire sentrale temaer i den digitale forskningen:

1. undersøkelse av den digitale kløften mellom fritid og skole
2. undersøkelser av nye teknologiers innovative potensial for læring og ny praksis i klasserommet. I denne typen forskning utvikles nye tilnærminger til undervisning og læring,

og det integreres nye typer læremidler, for eksempel dataspill og frie nettressurser og software, i skolen til støtte for undervisning og læring (Futurelab).

3. konseptutviklinger av nye former for literacy (Kress, Jewitt, Bezemer)
4. ITs rolle i uformell læring, for eksempel gjennom bruk av internett – samt nettsikkerhet (Sonia Livingstone)

Videre skal *Becta* omtales. *Becta* er en forkortelse for British Educational Communications Technology Agency. Denne organisasjonen ble etablert i 1998 med det formålet å utvikle effektiv bruk av IT i utdanningssystemene. Organisasjonen har spilt en ledende rolle innenfor forskning på, utvikling av og veiledning i bruk av IT i skolen. På grunn av besparelser ble organisasjonen nedlagt av regjeringen i 2010. *Becta* har stått i spissen for en rekke nyskapende og banebrytende utviklings- og forskningsprosjekter. Prosjektene omfatter empirisk dokumentasjon av eksisterende praksis, utvikling av ny praksis i skolen i forhold til IT, utvikling av generell IT-bruk i hjemmene (for eksempel via et prosjekt hvor lavtlønnede familier kunne få gratis pc og internettilgang stilt til rådighet), utvikling av standarder for innhold og bruk på interaktive tavler, og utvikling av nye læreplanskonsepter for bruk av digitale læremidler.

Forskningsoversikten inneholder primært prosjekter som omhandler læremidler i grunnskolen. Enkelte omhandler læremidler i den videregående skolen, men det er ikke funnet forskningsprosjekter som omhandler lærlinger i yrkesutdanningene. Videre er det tatt med enkelte prosjekter som også undersøker barn og unges uformelle bruk av medier i fritidskulturen deres.

Grunnleggende viser studiet at det finnes forskjellige forskningsinteresser og vitenskapsteoretiske tilnærminger til undersøkelser av læremidler. Man kan skille mellom:

- en *beskrivende* tilnærming hvor hensikten er å skape overblikk – for eksempel historisk overblikk – over læremiddelfeltet
- en *forklarende* tilnærming hvor man for eksempel kan se forskjellige aktørers - for eksempel læreres, elevers, forlags og utdanningspolitikkers – holdninger til læremidler
- en *handlingsrettet* tilnærming, for eksempel gjennom aksjonsforskningsstudier som er opptatt av å utvikle nye konsepter eller tilnærminger for å analysere, bruke og/eller utvikle læremidler

Rapportens søkestrategier har tatt utgangspunkt i databasesøk, søk på universitetsmiljøer og forskere og søk på verkenes referanselister. De sentrale termene i databasesøkene var ”educational media”, ”literacy”, ”multimodal texts”, ”textbook”, ”school textbook” og ”digital textbook”. Den primære søkedatabasen var ERIC – Education Resources Information Center. Søk på universitetsmiljøer og forskere var en strategi hvor vi undersøkte status og lokaliserte aktiviteter i læremiddelforskningen, blant annet basert på universitetsforskernes publikasjonslister med det formålet å danne et overblikk over forskernes publikasjoner. Søk i verks referanselister hadde som formål å lokalisere sentrale og tilbakevendende verk som har hatt en viss betydning i den engelske forskningen. Rapportens sentrale funn er uttrykk for representative studier som viser bredde, variasjon og tendenser i den engelske læremiddelforskningen.

3.9 Sammenfatning fra Nederland

I arbeidet med rapporten har vi valgt å konsentrere oss om engelskspråklig nederlandsk forskningslitteratur og annen dokumentasjon. I tillegg er litteratur av nederlandske forskere som har valgt å utgi sine forskningsartikler på forlag utenfor eget land, med noen unntak, utelatt. Disse forholdene vil selvsagt prege det bildet vi gir av læremiddelforskningsfeltet innen Nederland.

Betydelige emner innen engelskspråklig nederlandsk læremiddelforskning, omhandler Open Educational Resources, utvikling av nettbaserte læremidler og gjenbruk av læremidler, oftest relatert til høyere utdanning og/eller livslang læring, og anses derfor i denne sammenheng som ikke relevant. Noe av denne forskningen er lokalisert til Centre for Learning Sciences and Technologies (CELSTEC) ved Open Universiteit i Nederland. Tilsvarende sentre finner man på flere av de andre nederlandske universitetene (eks. Groningen Institute for Educational Research og AMSTEL). Likevel tyder våre funn på at det ikke er noe stort forskningsmiljø omkring sammenhengen mellom innhold, form og bruk av læremidler i primary og secondary school i Nederland. Universitetet i Utrecht har et forskningsmiljø som har sitt hovedfokus på informasjonsteknologi innen vitenskap, næringsliv og kultur. Men, dette er i hovedsak rettet mot arbeidsliv og høyere utdanning. Man finner også en del nederlandsk forskning omkring medieteknologi og sosial deltakelse, men denne er først og fremst rettet mot medieutdanning, diskusjoner knyttet til ytringsfrihet og utvikling av medieteknologier. Den er altså ikke spesielt rettet mot skole og læremidler, og må derfor utelates i denne rapporten.

Det er ikke funnet engelskspråklige nederlandske studier som omhandler læremidler som virker mot frafall, så dette er et underbelyst tema innefor de gitte rammene.

Søk etter litteratur i de nasjonale biblioteks- og forskningsdatabasene i Nederland bød på en del søketekniske utfordringer. Referansene i forskningsdatabasene var i stor grad uten emneord, det betyr at treff i dem var relativt tilfeldig, i forhold til om søkebegrepene forekom i tittel eller i sammendrag (abstract). Ved søk i bibliotekatalogene har alle registrerte dokumenter påført emneord, men de er stort sett på det nasjonale språket, i liten grad på engelsk. I bibliotekatalogene er forfatternes nasjonalitet i liten grad registrert, dermed er det heller ikke et mulig søkekriterium. I praksis blir resultatet også her at treff er avhengig av at søketermene forekommer i dokumentenes tittel eller at det er påført engelske termer. Der er søkt blant annet i databasen Narcis, den nasjonale forskningsdatabasen i Nederland (<http://www.narcis.nl/>). Nasjonalbibliotekene i Nederland ble også kontaktet for assistanse, men konklusjonen ble at det ville være et for omfattende arbeid hvis de skulle inn og søke på sitt nasjonale språk på vegne av oss. I tillegg er forskere i nederlandske forskningsmiljøer blitt kontaktet for litteraturreferanser og –oversikter, men uten særlig resultat.

3.10 Sammenfatning fra Spania

I Spania er det lærebøkene som er den viktigste formen for læremidler, og forlagsmarkedet spiller en sentral rolle i beslutninger om innholdet. Undersøkelser viser at lærerne i stor grad velger læremidler ut fra forlagenes informasjon. Forskning viser videre at lærerne i liten grad trekkes inn i utviklingen av læremidler, og at to store forlag står for omkring halvparten av alle publiserte læremidler. Det er store kommersielle interesser i læremiddelmarkedet, noe som illustreres av at læremidler er det største segmentet i publisering på gallsisk språk. Det finnes i liten grad forskning som problematiserer makten og innflytelsen som de store forlagene har.

Spania er et land med vesentlige mengder forskning på læremidler, men hvor denne forskningen i liten grad er tilgjengelig på engelsk. I det følgende gir vi en oversikt over forskning på læremidler i Spania, skrevet av de spanske læremiddelforskerne Martínez Bonafé og Jesús Rodríguez Rodríguez (2010)³¹.

Bonafé og Rodríguez Rodríguez rapporterer om lite forskning om lærebøker i Spania, spesielt i forhold til den store rollen læreboka spiller i undervisningspraksis. De etterlyser spesielt forskning om sammenhengen mellom undervisningspraksis, bruk av lærebøker og lærerens profesjonelle utvikling, forskning om sammenhengen mellom forlagets beslutninger og kvalitet på tekstene og forskning om politisk og kulturell diversitet i fylkene.

Søk etter litteratur i de nasjonale biblioteks- og forskningsdatabasene i Spania bød på en del søketekniske utfordringer. Referansene i forskningsdatabasene var i stor grad uten emneord, det betyr at treff i dem var relativt tilfeldig, i forhold til om søkebegrepene forekom i tittel eller i sammendrag (abstract). Ved søk i bibliotekatalogene har alle registrerte dokumenter påført emneord, men de er stort sett på det nasjonale språket, i liten grad på engelsk. I bibliotekatalogene er forfatterens nasjonalitet i liten grad registrert, dermed er det heller ikke et mulig søkekriterium. I praksis blir resultatet også her at treff er avhengig av at søketermene forekommer i dokumentenes tittel eller at det er påført engelske termer. Der er blitt tatt kontakt med nasjonalbibliotekene i Spania for å be om hjelp, men man fant sammen ut at det ville være et omfattende arbeid hvis de skulle inn og søke på sitt nasjonale språk på vegne av oss. For faglitteratur fra Spania er der funnet en bibliografi som dekker det meste av denne forskningen: forskningssenteret CEINCE (International Centre of School Culture - <http://ceince.eu/>) har lagt ut en oversikt over skoleforskning i Spania. Noen få av disse var på engelsk. Litteraturreferanser og –oversikter ble også hentet inn ved å kontakte forskere fra Spania.

Studiene fra Spania som er referert i det følgende er i hovedsak fra de engelske studier som er funnet i den overnevnte bibliografien, med noen tillegg fra tidsskriftsøk og fra IARTEM-nettverket. Det langt mer omfattende materialet som er skrevet på spansk, gis det en oversikt over i Bonafé og Rodríguez' Rodríguez review-artikkel.

3.11 Sammenfatning fra Brasil

Det overordnede inntrykket av denne kartleggingen, som er avgrenset til doktoravhandlinger og masterstudier, er at feltet domineres av lingvistiske (inkludert anvendt lingvistikk) problemstillinger knyttet til språk, språkforståelse, grammatikk, lesing og muntlig fortelling/muntlig kultur. Studier med innretning mot lesing er relativt frekvente, men det finnes kun få studier av skrivning. Ut over dette finnes historiske studier med innretning mot produksjon, spredning og bruk av læremidler, samt didaktiske/pedagogiske studier med innretning mot begrepsinnlæring, lærerarbeid eller medborgerskap (inkludert spørsmålet om usynliggjøring av temaer som etnisitet). Noen studier tar opp visuell eller digital teknikk. Studier av innhold og bruk er også vanlige.

De fagdidaktiske områdene som står i sentrum, domineres av morsmålsundervisning/portugisisk, litteratur, spesielt med fokus på grammatikk, samt språkundervisning. Ut over dette finnes også matematikk, fysikk, kjemi, geografi, idrett og helse, samfunnsfag og historie.

³¹ Martínez Bonafé, J. & Rodríguez Rodríguez, J. (2010). El currículum y el libro de texto. Una dialéctica siempre abierta. In J. Gimeno Sacristán, *Saberes e incertidumbres sobre el currículum*, pp. 246-268. Madrid: Morata.

Innhold (hovedsakelig i tilknytning til lærebøker) samt kombinasjonen av innhold og form, dominerer i studier innen Temaområde 1.

Miljøer som driver med læremiddelforskning

Det er vanskelig å se noen tydelige dominerende forskningsmiljøer ut fra dette materialet. Det kan imidlertid virke som om lingvistikk/anvendt lingvistikk ved Universitetet i Campinas, Sao Paulo, har satset nettopp på blant annet læremiddelforskning.

Pågående eller planlagte studier

Det er ikke funnet noen opplysninger om dette.

Søkingen omfatter i første rekke avhandlinger og masteroppgaver fra de siste ti årene, søkt fram i databasene www.bibliotecadigital.unicamp.br og www.capes.gov.br (Banco de Teses) samt den nasjonale databasen www.bn.br. Sistnevnte har imidlertid en annen klassifisering, og er derfor vanskeligere å komme gjennom. Materialet kan ikke anses å være heldekkende, men kan fungere som indikasjon på hvilke typer forskning som forekommer. Søkeord er: "livros escolares", "livros didáticos", "recursos didáticos", "materiais didáticos", "livros escolares + aula", "livros didáticos + aula".

4.0 Temaområde I: Innhold, form og bruk av læremidler

4.1 Overordnede funn om innhold, form og bruk i læremidler

4.1.1 Overordnede funn fra Norge

Innen norsk læremiddelforskning finnes det et omfattende og mangefasettert materiale omkring sammenhengen mellom innhold, form og bruk av læremidler. Godkjenningsordningen for lærebøker bortfalt i juni 2000, og med den forsvant en hundre og elleve år gammel tradisjon som har vært med på å regulere både skolens innhold, lærernes undervisning og skolehverdagen generelt. Med en slik omveltning er det derfor naturlig at læremiddelforskningen nå har rettet sitt fokus på nettopp sammenhengen mellom læremidlers innhold, form og bruk. En del av forskningen ser på lærebokas rolle i et historisk perspektiv (eks. annen del av Knudsen, Aamotsbakken & Skjelbred 2007). Mens noen har studert skolens og lærebokas kanoner og deres betydning for utviklingen av fagenes innhold, har andre sett på mer formale forhold ved lærebøkene og betydningen dette har for både innholdet og anvendelsen (eks. Torvatn 2004, Tønnessen 2010).

Med den generelt økende tilgangen til teknologiske nyvinninger, økte også kravet til skolen om å benytte et læremiddelrepertoar som var mer sammenfallende med de medier elevene møtte utenfor skolen. Da godkjenningsordningen for lærebøker forsvant, var det allerede tatt i bruk en mengde læremidler som falt utenfor godkjenningsordningen. Disse endringene, sammen med den utvidete forståelsen av tekstbegrepet og de nye læreplanene, synes å ligge til grunn for det offentliges satsing på forskning rettet mot både de ”nye” læremidlenes innhold, deres form og hvordan disse virker inn på skolens virksomhet og elevenes læring. Slik forskning vil i hovedsak bli behandlet under tema 2, men enkelte studier og teoripresentasjoner har vi valgt å behandle her (eks. Liestøl, Hannemyr og Fagerjord 2009, Johnsen 2007).

Alle disse omveltningene som har økt behovet for nettopp læremiddelforskning knyttet til sammenhengen mellom innhold, form og bruk, har ført til at forskningen selv har hatt behov for å utvikle nye analysemetoder og hensiktsmessig terminologi for akkurat dette formålet. En del av forskningen ser derfor på nettopp dette uavhengig av skoletyper og klassetrinn (eks. Knudsen og Aamotsbakken 2010).

At det eksisterer et samarbeid mellom de skandinaviske landene, viser ikke bare denne rapporten, men også bidragene man finner fra det skandinaviske forskningsmiljøet i norske utgivelser. Dette kommer også fram av vedlegget til temaområde 1 (vedlegg A). Vi har likevel valgt å legge oppsummeringer av deres viktigste bidrag og forskningsutgivelser under eget land.

I forhold til en triangulering, ser vi at hovedfokuset innen den norske læremiddelforskningen ligger på henholdsvis form-bruk og innhold-form, men at det likevel finnes noe forskning omkring både innhold, form og bruk, særlig i de studiene der klasseromsforskning er implementert (eks. Tønnessen 2010). I antologiene er ofte både innhold, form og bruk dekket inn, men som regel ikke innen samme artikkel eller studium. Dermed blir sammenhengen mellom dem først og fremst rammet inn av bokas tematikk (eks. Knudsen, Aamotsbakken og Skjelbred 2007). I forhold til klasseromsforskning, ser man en antydning til dreining av fokus, fra lærerens bruk av læremidler mot elevenes bruk. Denne forskningen er gjerne knyttet opp mot multimodale læremidler og resepsjonsforskning og viser en tendens til økende fokus mot også de laveste klassetrinn (eks. i Tønnessen og Vollan 2010, Løvland 2011). Det er likevel fremdeles mye utforsket terreng og et behov for kunnskap omkring elevers bruk av nye læremidler. Funnene i forhold til forskning omkring innhold, form og bruk av læremidler

rettet mot videregående skole, og yrkesfag spesielt, tyder på at dette er et underbelyst tema. Med det raskt økende mangfoldet av digitale og multimodale sjangre som vi ser i dag, er det all grunn til i enda større grad å rette fokus mot, og utvikle kunnskap om, læremidlers form og innhold relatert til hvordan de ulike læremiddeltypene blir brukt, slik at de kan bidra til å styrke elevers kompetanse og ferdigheter.

4.1.1.1 Sentrale studier fra Norge

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Knudsen, Susanne V., Aamotsbakken, Bente & Skjelbred, Dagrund (red.). (2007). <i>Tekst i vekst: teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster</i>. Oslo: Novus.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Antologien presenterer ulike forståelser av begrepet ”pedagogiske tekster” presentert gjennom ulike teoretiske, historiske og analytiske perspektiv. Artiklene refererer til ulike medier og kan forstås ut fra bruk av læremidler, men også ut fra læring på tvers av fag og institusjoner. Empiri er hentet fra barnehage til videregående skole.</p> <p>Boka er tredelt, der den første delen tar for seg pedagogiske tekster i et teoretisk perspektiv og belyser i første rekke ulike analytiske tilnæringer for å studere tekstspesifikke virkemidlers innvirkning på læremidlers <i>innhold</i>. Her presenterer Staffan Selander, Anna Åkerfeldt og Susanne Engstrøm en modell, <i>Learning Design Sequence</i>, for analyse av pedagogiske tekster som også er egnet i analyse av digitale læringsmiljøer. Bente Aamotsbakken diskuterer begrepet intertekstualitet opp mot en rekke tilgrensede begreper og ser på begrepenes anvendbarhet på pedagogiske tekster. Disse tekstene blir til innenfor rammene av tidligere læremiddeldiskurser, konvensjoner og tradisjoner. Fra feministiske teorier og teorier om rase og etnisitet har Susanne V. Knudsen hentet begrepet interseksjonalitet og belyser dets anvendelighet på pedagogiske tekster mer generelt og mer spesielt i en analyse av hvordan samer fremstilles i en norsk lærebok.</p> <p>Bokas andre del tar for seg forholdet mellom <i>form og innhold</i>. Den inneholder bidrag med historisk orientering, og Turid Henriksen presenterer her sin flerdimensjonelle modell for analyse av lærebøker i fremmedspråk og anvender den på fire begynnerbøker i fransk for videregående skole fra perioden 1896 til 1974. I forbindelse med markeringen for 100-års-jubileet for norsk selvstendighet, belyser Anne Helene Høyland Mork hvordan unionen mellom Norge og Sverige og diskusjonen om unionen i de to land, har vært fremstilt i henholdsvis norske og svenske lærebøker. Sveinung Nordstoga presenterer fra sin studie av Andreas Austlids <i>Lesebok for folkeskolen</i>, hvordan innsamlet folkeminnemateriell blir benyttet i den aktuelle leseboka, mens Dagrund Skjelbred gir en teksthistorisk innfallsvinkel til studiet av lærerveiledninger med utgangspunkt i tidlig veiledende tekster beregnet på 1800-tallets lærere.</p> <p>I den tredje og siste del av boka møter vi de pedagogiske tekstene i et <i>brukerperspektiv</i>. I sitt bidrag viser Norunn Askeland hvilke kommunikasjonsmodeller og visuelle metaforer som benyttes når</p>

	<p>kommunikasjonen beskrives i norskbøker for ungdomsskolen, og hun stiller spørsmål ved hva disse modellene egentlig kommuniserer om kommunikasjon. Eva Maagerø diskuterer om det finnes et naturfaglig språk med utgangspunkt i framstilling av tekniske termer, definisjoner, begrepshierarkier og bruken av multimodalitet i et materiale hentet fra både lærebøker og populærvitenskaplige framstillinger. Thomas Moser ser på rommet som pedagogisk tekst, og betrakter det fysiske miljøet som et læremiddel for barns utvikling og kroppslighet, mens Monika Vinterek har undersøkt hvordan elever i svensk skole faktisk leser når de leser undervisningstekster, og stiller spørsmål ved elevenes lesestrategier i møte med slike tekster i dagens skole. Antti Ylikiiskilä løfter fram flerkulturelle problemstillinger i relasjon til pedagogiske tekster og beskriver det bildet som tegnes av sverigefinner, finner, finsk språk og av Finland i nyere svenske lærebøker som benyttes i fagene svensk og historie i Sverige.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Et teoretisk perspektiv, der analyseverktøy for fremtidig arbeid blir presentert. Presentasjon av analyser og analyseverktøy i forbindelse med konkrete studier av pedagogiske tekster. Brukerperspektiv på de pedagogiske tekstene knyttet til kontekst, persepsjon og flerkulturelle problemstillinger.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: etnisitet, kjønn Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Knudsen, Susanne V. & Aamotsbakken, Bente (red.). (2008). <i>Tekst som flytter grenser: om Staffan Selanders "pedagogiske tekster"</i>. Oslo: Novus forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne antologien inneholder artikler av forskere, fra flere land, som har latt seg inspirere av Staffan Selanders initiering av begrepet "Pedagogiske tekster" og hans utvikling av vitenskapsfeltet. Artikkelen presenterer et bredt spekter av tilganger, og knytter seg til ulike medier, ulike institusjoner – fra barnehage til videregående skole, og på tvers av institusjoner. Noen av bokens artikler inneholder refleksjoner som er sentrale innenfor feltet pedagogiske tekster, mens andre bidrag befinner seg mer i randsonen av begrepet. Artikkelen setter søkelyset på fenomener som multimodalitet, kanon, lesing og leseroller, skriving, læring og identitetsforming.</p> <p>Flere av artikkelen viser hvordan teksters <i>form</i> kan virke inn på resepsjonen og <i>bruken</i> av dem. I sin artikkel viser Günther Kress til de multimodale utfordringene undervisning og læring står overfor i møte med dagens læremidler, hvordan modaliteters og mediers forutsetninger er med å påvirke veien til kunnskap, både gjennom forfatteres tilrettelegging, skolens</p>

	<p>undervisning og leserens veivalg. Også Theo van Leeuwens bidrag omhandler valg, men da i forhold til hvordan disse er knyttet til identitet og sosiale systemer. Bente Aamotsbakken drøfter hva som konstituerer noen av nabolandene Sverige og Norge sine respektive skolekanoner når det gjelder skjønnlitterære tekster.</p> <p>Norunn Askeland skriver om forklarende metaforer i lærebøker og hvilken rolle de spiller i undervisning og læring, mens Susanne V. Knudsen, med utgangspunkt i bl.a. Wolfgang Isters begrep, ”den implisitte leser”, presenterer teori omkring lesing og leserroller. Den svenske forskeren Monica Reichenberg diskuterer problematikk omkring læremidler og mennesker med mangelfull leseevne og leseforståelse, mens Dagrunn Skjelbred i sin artikkel, belyser noen sider ved den tidlige leseopplæringslitteraturen utgitt i Danmark og Norge på 1700- og 1800-tallet.</p> <p>Boel Englund skildrer kvinners kamp om retten til å ta ordet i litterære sammenhenger, og Torlaug Løkensgaard Hoel drøfter skriving i profesjonsutdanning og hvilke funksjoner det kan ha. I forhold til multimodale emner skriver Svein Lorentzen om illustrasjonene i norske historiebøker, og om hvordan disse over en periode på 150 år har utviklet seg fra å være et lite synlig tekstsupplement til en sentral delsjanger i lærebokformatet. Han viser hvordan illustrasjonene har gått fra å være verbalspråkets forsterkning, til å bli både <i>innholdsbærende</i> og en del av lærebøkers <i>form</i> som har som oppgave å virke visuelt tiltalende og spennende. Videre konkluderer han med at det ikke kan betviles at denne utviklingen har ført til en egen fagdidaktisk metodologi, men at det i liten grad har blitt gjennomført systematiske studier av hva som er illustrasjonsdidaktikkens rasjonale.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Gjennom ulike typer analyse bl.a. diskursanalyse, empiriske undersøkelser og tekstanalyse, har forfatterne satt søkelys på fenomen som multimodalitet, kanon, lesing og leserroller, læring og identitetsforming.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: lesing, skriving, multimodale tekster Tema 2b: etnisitet, kjønn Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Skjelbred, Dagrun, Solstad, Trine & Aamotsbakken, Bente (2005). <i>Kartlegging av læremidler og læremiddelpraksis</i>. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne rapporten omhandler læremidler i <i>bruk</i> i grunnskolens barne-, mellom- og ungdomstrinn. Den er skrevet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet og slår fast at læreboka er det læremiddelet som blir mest benyttet i norske klasserom,</p>

	<p>og i noen få tilfeller også det eneste. Praksisen med lærebøker i hvert enkelt fag står sterkt, men kombineres ofte med læremidler lærere har laget eller funnet fram til selv, gjerne kopier fra andre lærebøker enn dem elevene benytter.</p> <p>I rapporten hevdes det også at læreboka spiller en vesentlig rolle i selve læringsarbeidet i klasserommene, og at dette arbeidet i stor grad dreier seg om individuell oppgaveløsning. Her viser likevel rapporten til at det kan synes som om man i småskolen finner mindre av tradisjonell klasseromsundervisning og bruk av læremidler enn høyere opp i klassetrinnene. Rapporten sier også at mange lærere mener at det er en vesentlig sammenheng mellom lærebokas kvalitet, relatert til <i>innhold</i> i forhold til gjeldende fagplaner, og at den har mange og varierte oppgaver, altså knyttet til <i>form</i>. Det vises også til undersøkelser som er gjennomført i forbindelse med rapporten, som tyder på at IKT i liten grad dominerer det som skjer rundt i klasserommene. I tillegg peker rapporten på problematikken omkring læremidler og differensiering, og hevder at dette i liten grad skjer i forhold til læremidler. Den viser bl.a. at det er en klar tendens til at minoritetsspråklige arbeider med de samme læremidlene og på samme måte som majoritetsspråklige. I rapporten etterlyses mer fleksible, differensierte og universelle læremidler.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> I forbindelse med prosjektet har det blitt tatt i bruk kvantitativ metode i form av spørreskjemaundersøkelser, der lærere har blitt spurt om hvilke læremidler de benytter i undervisningen og hvordan de benyttes, samt observasjoner gjennomført av studenter i 64 klasserom. Disse er supplert av kvalitative metoder i form av klasseromsobservasjoner i en klasse på småskoletrinnet, en på mellomtrinnet og en på ungdomstrinnet. I tillegg inneholder rapporten en analyse av trekk ved læremidlene som har vært i bruk i de observerte klassene.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: Tema 2b: etnisitet, tilpasset opplæring Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Skrunes, Njål (2010a). <i>Lærebokforskning: en eksplorerende presentasjon med særlig fokus på kristendomskunnskap, KRL og religion og etikk..</i> Oslo: Abstrakt forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Forfatteren av boka har sin bakgrunn fra forskning omkring lærebøker i kristendoms- og religionsfag. Med denne boka gir han en oversikt over forskning omkring lærebøker og et bilde av hvordan dette trer fram som forskningsfelt. Hensikten er å vise hvilken bredde som finnes i forskningen, utkrystallisere viktige kontekster for læreboka og å synliggjøre problemstillinger og spenninger i forskningsfeltet. Mens bokas første del</p>

	<p>oppretholder et breddeperspektiv i forhold fag, nivåer og tradisjoner, har lærebøker knyttet til kristendoms- og religionsfaget hovedfokus i del 2 og 3. I avslutningskapittelet i første del gir forfatteren et bilde av lærebokforskningens betydning for lærebokas kvalitetsutvikling, samt dens betydning for valg av lærebøker og deres brukssituasjon. I tillegg sier han noe om den innsikten og synliggjøringen av skolens kunnskaps- og verdiinnhold lærebokforskningen har gitt. Gjennom presentasjoner av lærebokanalyser med ulike tilnæringer, belyser forfatteren i bokas andre del, ikke bare læreboka fra ulike perspektiv, men også lærebokforskningens bakenforliggende interesser, dens flerfaglige valg og dens betydning for fagdidaktikken. Med denne boka får forfatteren sagt noe om både hvordan lærebokforskningen betrakter seg selv, og hvordan han selv betrakter den, samt de mulighetene han ser i denne forskningen. Han presenterer forskning knyttet til både <i>innhold, form og bruk</i> og peker på hvordan denne forskningen kan brukes videre i lærebokas kvalitetsutvikling.</p> <p>Boka er første del av et større forskningsprosjekt omkring KRL-faget og toleranselæring i grunnskolen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Presentasjon av lærebokforskningen generelt, for KRL-/RLE-faget spesielt, samt en bibliografisk oversikt over lærebøker i skolefagene Kristendomskunnskap, KRL, RLE, Religion og Religion og etikk.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: lesing Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Skrunes, Njål (2010b). <i>Toleranselæring og læreboktekster: toleranse i møte med etiske og kulturelle spenninger og islamsk tro og praksis: en lærebokanalyse</i>. Oslo: Abstrakt forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I dagens flerreligiøse og flerkulturelle samfunn tillegges skolen en viktig rolle i toleranselæringen. Denne boka analyserer hvilket bidrag lærebøker i grunnskolen kan gi i denne sammenheng, og retter spesielt fokuset mot toleranseutfordringene i møte med etiske og kulturelle spenninger og med islamsk tro og praksis. På bakgrunn av en rekke lærebokanalyser av lærebøker i KRL-faget etter L97 for småskole-, mellom- og ungdomstrinn, drøftes og reflekteres det også omkring toleransens grenser og omkring toleranselæring med fokus på elevenes forutsetninger og situasjon.</p> <p>Forfatteren vil med denne boka gi et bidrag til lærebokforskningen som forskningstype og til videre refleksjon over toleranselæringens betingelser og</p>

	lærebokteksternes muligheter til å bidra til toleranselæring i skolen.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Innholdsanalyse</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: etnisitet, sosial bakgrunn, tilpasset opplæring Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Torvatn, Anne Charlotte (2004). <i>Tekststrukturens innvirkning på leseforståelsen: en studie av fire læreboktekster for ungdomstrinnet og sju elevers lesing av dem</i>. Doktorgradsavhandling. Høgskolen i Hedmark, Elverum.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Avhandlingen inneholder mange betraktninger rundt lærebokskrivning og lærebokbruk i Norge, men er i første rekke knyttet til temaene <i>form og bruk</i>. Den belyser i hvilken grad oppbyggingen, eller tekststrukturen, av en læreboktekst, rettet mot ungdomsskoleelever, virker inn på elevenes forståelse av innholdet i teksten, og konkluderer med at opplysningens plassering i den hierarkiske strukturen i en tekst har noe å si for hvor lett opplysningen forstås. Jo høyere opp i strukturen en opplysning er, og jo mer underbygd opplysningen er av ulike ”satellitter”, jo mer sannsynlig er det at elevene forstår den. Men, Torvatn understreker også at elevenes kunnskaper og kunnskapssyn samt tekstens abstraksjonsnivå, er forhold som virker inn på elevenes forståelse. Et problem forfatteren påpeker i den forbindelse, er at læreboktekster ofte kan henvende seg både til lærere, elever og foreldre i en og samme tekst, og dermed kreve ulike abstraksjonsnivå. Hun mener også å ha vist at det i læreboktradisjonen er en manglende bevissthet omkring illustrasjonenes rolle i læreboktekstene og at disse kan skape mer forvirring enn støtte i lesningen av brødteksten. Videre retter hun søkelyset mot læreboktradisjonen og mener at man trenger en avklaring omkring lærebøkernes rolle i klasserommet. Lærebøkene kan ofte ha for mange funksjoner å fylle. De skal selge, motivere elevene, dekke alt pensum og samtidig være kortfattet nok, noe som kan virke negativt inn på tekstene slik at de framstår som fragmentariske. Hun hevder at det er nødvendig med en debatt for å klargjøre hva man faktisk trenger lærebøkene til og hva som inngår i lærerens rolle. Slik kan lærebokforfattere kunne skape gode tekster spisset mot de behovene man faktisk har.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Forfatteren har benyttet intervjuer og observasjoner til en forståelsesstudie, og en såkalt RST-analyse, en spesiell analysemetode innenfor tekstlingvistikken til analyse av læreboktekster. I tillegg har hun gjennomført en komparativ analyse av funnene fra RST-analysen og forståelsesstudien.</p> <p>Tema 1: form og bruk</p>

	<p>Tema 2a: lesing</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Knudsen, Susanne. V. & Aamotsbakken, Bente (red.). (2010). <i>Teoretiske tilnærminger til pedagogiske tekster</i>. Kristiansand: Høyskoleforlaget.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Med denne antologien kaster forfattere fra Norge, Sverige og Danmark lys over hvilke teorier man kan bruke som refleksjonsgrunnlag når man analyserer og reflekterer over pedagogiske teksters <i>innhold, form og bruk</i> og sammenhengen mellom disse aspektene. Med bokas tittel viser forfatterne at det finnes en rekke mulige teoretiske tilnærminger til et så omfattende felt som pedagogiske tekster utgjør. Gjennom kapitlenes ulike perspektiver på pedagogiske tekster, viser de at det er behov for et begrep som rommer samspillet mellom det mediale, det modale og det tekstuelle som i dag karakteriserer forskningsfeltet.</p> <p>Knudsen og Aamotsbakken, bokas redaktører, presenterer i innledningskapitlet en smal og en bred definisjon av begrepet og relaterer det til et utvidet tekst- og læringsbegrep som impliserer ulike leserposisjoner. Deretter byr bokas forfattere på to overordnede og brede teoretiske tilnærminger gjennom hermeneutikk, som presenterer fortolkningens betydning mer generelt, og fenomenologi som har inspirert til teoridannelser som hermeneutikk og strukturalisme. Deretter følger mer tekstorienterte tilnærminger gjennom lingvistikk, sosiosemiotikk, retorikk og metafor-teori. Boka omhandler også tilnærminger til pedagogiske tekster gjennom resepsjonsteorier, både for å få fram den dimensjonen at interaksjonen mellom tekst og leser er viktig i forståelsen av pedagogiske tekster, og i forhold til spørsmål som gjelder identifikasjon og kulturelle tilhørighetsforhold både mht. kjønn og etnisitet. Til slutt kastes et pedagogisk blikk i et systemteoretisk lys på pedagogiske tekster, dvs. at tekstene settes inn i et større sosiologisk perspektiv.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Bokas kapitler bygger på vitenskapsteori som hermeneutikk, fenomenologi, diskursanalyse, strukturalisme, poststrukturalisme samt retoriske teorier, sosiosemiotikk, resepsjonsteorier, kjønnsteori, postkoloniale teorier og systemteori.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk</p> <p>Tema 2a: lesing, multimodale tekster</p> <p>Tema 2b: etnisitet, kjønn</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Selander, Staffan & Skjelbred, Dagrun (2004). <i>Pedagogiske tekster for kommunikasjon og læring</i>. Oslo: Universitetsforlaget.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Boka er utgitt i tilknytning til prosjektet ”Valg, vurdering og kvalitetsutvikling av lærebøker og andre læremidler” og gir en oversikt over hvordan læremidler velges ut, hvordan de brukes og hvilken kvalitetsutvikling de har hatt både i Norge og internasjonalt. Den er ment som en inngang til et kunnskaps- og forskningsfelt, som ikke bare berører skolen, men også kultur i videre forstand.</p> <p>Forfatterne beskriver pedagogiske tekster som sjanger og diskuterer hvordan de brukes og virker. De sier noe om hvordan tekstene leses, og drøfter digitale læremidlers innflytelse på forholdet mellom elev og lærer. I boka tar de også for seg hvilke retoriske strategier som preger pedagogiske tekster og diskuterer hvorvidt disse er fruktbare for å utvikle elevenes evne til kritisk refleksjon. De viser til at ulikt medierte tekster har forskjellige kvaliteter og er egnet til ulike formål. Digitale medier har sin styrke i interaksjon og handling og i billedbruk og simulering, mens hypertextualitet, som også gir mange muligheter, også kan føre til at det er vanskelig å slutte en tekst. Boka har et pre i forhold til den skrevne teksten idet at den gir mulighet for lengre tekster samt å gi leseren et overblikk, og fremdeles er det slik, hevder forfatterne, at lærebøker gir, ved siden av lærerveiledningen, en struktur og et innhold å gå ut i fra når undervisningen planlegges. Dette ikke minst fordi lærebøkene konkretiserer ulike kunnskapsmål.</p> <p>Forfatterne viser til læreboka som en viktig kilde for dem som vil studere vår utdannings- og allmenne danningshistorie, da den langt på vei avspeiler skolens utvikling både med hensyn til innhold, arbeidsmåter, fagutvikling, elevsyn og læringssyn. De understreker samtidig de tilgjengelige pedagogiske teksters betydning for skolekulturen og det som skjer i skolen i dag. Med denne boka har Selander og Skjelbred gitt en oversikt over kunnskaps- og forskningsfeltet pedagogiske tekster, pedagogiske teksters <i>form, innhold</i> og innflytelse på den pedagogiske <i>praksis</i>.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Boka er skrevet i tilknytning til prosjektet ”Valg, vurdering og kvalitetsutvikling av lærebøker og andre læremidler”, der metodene har vært varierte. I tillegg er det tatt med resultater fra annen relevant forskning. Verkanalyser, intervjuer med lærere, elever, administrativt personell og forlagsansatte, fokusgruppeintervju og spørreundersøkelser er blant de viktigste metodene. I tillegg har enkelte deltakere supplert med klasseromsobservasjoner i begrenset grad.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b:</p>

	Tema 3: Tema 4:
--	--------------------

Navn, tittel, forlag	Skjelbred, Dagrun (2003). <i>Valg, vurdering og kvalitetsutvikling av lærebøker og andre læremidler: sluttrapport</i> . Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Rapporten er et resultat av prosjektet ”Valg, vurdering og kvalitetsutvikling av lærebøker og andre læremidler” i grunnskole og videregående opplæring, hvor målet var å få til gjennomgripende endringer m.h.t. arbeidsmåter og elevmedvirkning i skolen. Gjennom prosjektet har konsekvensene av bortfallet av godkjenningsordningen for lærebøker blitt belyst, og rapporten viser at læreboka fremdeles står sterkt i skolen og er i stor grad styrende for det som foregår i klasserommet. Den synliggjør hva som til enhver tid er gyldig kunnskap og aksepterte verdier i et samfunn, og den hjelper elever og lærere til å strukturere læringsarbeidet. Rapporten belyser <i>bruken</i> av læremidler fra flere hold, både hvordan de rent praktisk blir brukt i undervisningen i forhold til læreplanens generelle og fagspesifikke mål, i forhold til andre læremidler og i forhold til enkeltelever. Til emnet ”vurdering av læremidler”, er det spesielt læremidlenes <i>form</i> og <i>innhold</i> som blir belyst, knyttet til lesbarhet, kultur- og verdiformidling og til læreplanens generelle og fagspesifikke mål og arbeidsmetoder.</p> <p>Til tross for at lærere samarbeider om valg av lærebøker i de ulike fagene, viser rapporten at den enkelte skole i liten grad har utviklet kriterier for valg, og at skoleledelse, foreldre og elever i svært liten grad trekkes inn i dette arbeidet. Skjelbred påpeker at alle lærerkollegier vil ha nytte av å diskutere spørsmål knyttet til valg av lærebøker, men at det er et ledelsesansvar å løfte fram slike diskusjoner. I forhold til elevmedvirkning, viser Skjelbred til undersøkelser som har vist at mange elever ikke ser lærebokas framstilling som én av flere måter å presentere et stoff på, de reflekterer i liten grad over egen leserrolle etc., og hevder samtidig at om elevene blir trukket inn i valg av læreverk, kan det gi dem både oversikt over faget, et metaperspektiv på lærebokas framstilling og et utgangspunkt for refleksjoner over egne arbeidsmåter og læreprosesser.</p> <p>Rapporten påpeker faren med at elever sosialiseres til å lese lærebøker på en bestemt skolsk måte, der elevene i liten grad reflekterer, og heller leter etter fakta som skal huskes eller svar på oppgaver. Skjelbred mener det er nødvendig med en kritisk gjennomgang av oppgavens status og funksjon, da oppgaver ofte oppdrar elevene til å gå inn i noen leseroller og omgås tekster på en måte som ikke nødvendigvis er i tråd med den leseoppdragelse skolen skal gi. Elevene lærer seg å finne ut hva lærebokforfatter og lærer mener er viktig i teksten, mens det skolen trenger er lærebøker som utfordrer elevenes kunnskapsbegrep og deres forhold til fagets kanoniserte tekster og kunnskaper.</p>

	<p>Det er også behov for å tenke gjennom lærerens rolle i elevens lærebok, da en del lærebøker er heldekkende og overtar en del av det stoffet som kunne vært lagt til rette på en bedre måte gjennom lærerens undervisning og ved hjelp av andre læremidler.</p> <p>Tiltak rapporten peker på, er å gi lærere god opplæring i å analysere og vurdere lærebøker og andre læringsressurser, øving i å problematisere hva læreboka egner seg til, og hvor den med fordel kan erstattes. Lærere må gjøres faglig og fagdidaktisk kompetente til å benytte lærebok og andre læremidler på selvstendig grunnlag og ut fra elevenes forutsetninger.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Verkanalyser, intervjuer med lærere, elever, administrativt personell og forlagsansatte, fokusgruppeintervju og spørreundersøkelser er blant de viktigste metodene i prosjektet. I tillegg har enkelte deltakere supplert med klasseromsobservasjoner i begrenset grad.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Tønnessen, Elise Seip & Vollan, Magnhild (2010). <i>Begynneropplæring i en sammensatt tekstkultur</i>. Kristiansand: Høyskoleforlaget.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I boka <i>Begynneropplæring i en sammensatt tekstkultur</i> presenterer forfatterne i bokas andre del et forskningsprosjekt, "Multimodalitet, leseopplæring og læremidler", gjennomført av en rekke forskere ved Universitetet i Agder i nær kontakt med noen av universitetets partnerskoler. Forfatterne har fulgt ei gruppe elever gjennom de to første barneskoleårene hvor de bl.a. har sett på barnas møte med, og bruk av, tekster av ulike slag og på hvordan klasserommet skaper et miljø for ulike teksthendelser. Fra 2. trinn presenterer de også flere gruppers arbeidsoppgaver hvor elevene både leser og skaper tekster.</p> <p>I bokas tredje del blir et bredt utvalg læremidler til bruk både i og utenfor skolen analysert i forhold til både <i>innhold, form og bruk</i>. Seip og Vollan påpeker at dagens begynneropplæring foregår i en tekstkultur i stadig endring, og at elevene må utvikle kompetanse for dagens og framtidens uttrykksformer, og drøfter, med bakgrunn i dette, hvilken tekstkompetanse dagens elever bør utvikle i skolen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for</p>	<p><u>Metode:</u> Klasseromsforskning og læremiddelanalyser</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk</p>

fokusområdet	Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanse, lesing, skriving, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--------------	---

Navn, tittel, forlag	Tønnessen, Elise Seip (2010). <i>Sammensatte tekster: barns tekstpraksis</i> . Oslo: Universitetsforlaget.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne boka er delt i tre deler, der første del gir en generell bakgrunn for de to øvrige delene, som presenterer en rekke klasseromsstudier av barns/elevs omgang med sammensatte tekster. Den første delen har en mer teoretisk tilnærming til hvordan man kan forstå og analysere sammensatte tekster og tar blant annet for seg begrepene multimodalitet og literacy som nøkler til meningsskapingen som foregår når barn og unge opplever og skaper sammensatte tekster. I andre del ser forfatterne særlig på samspillet mellom <i>form</i> og <i>bruk</i>, men også på hvordan samspillet mellom <i>form</i> og <i>innhold</i> virker inn på elevenes valg og resepsjon. Den er i hovedsak konsentrert om barn i den første lese- og skriveopplæringen, mens tredje del tar for seg tekstkultur fra 4. klasse og oppover i grunnskolen. I denne delen viser forfatterne oss hvordan elever <i>bruker</i>, det vil si leser og selv skaper, multimodale tekster.</p> <p>Tønnessen påpeker at læreboka fremdeles ofte er styrende for hvordan undervisning foregår, og at lærere og elever lett preges av skolekulturens egne tradisjoner i møte med tekster. Medforfatterne Anne Løvland og Elisabet Haakedal er inne på hvordan elevs lesing er styrt av oppgaveløsning. Dette gjelder også i forhold til i hvilken grad de leser de ulike modalitetene en tekst er satt sammen av.</p> <p>Studiene i boka viser at barn og unge, på bakgrunn av bruk av sosiale medier, dataspill osv., innehar en god del brukerkompetanse i forhold til digitale medier, og implisitt tekstkompetanse i forhold til tekstene de medierer. De viser også at ulike modaliteter krever ulike kompetanser, dvs. tilpasset modaliteten og dens logikk, og at elevene trenger både handlings- og refleksjonskompetanse i forhold til tekstene de møter og i arbeid med egne tekster. Flere av forfatterne understreker betydningen av at lærere må ha den nødvendige kompetansen selv, både i forhold til eget fag, tekster, medier og hvilke modaliteter som egner seg til hvilke formål, og dermed også hvilke læremidler som er best egnet i forhold til fagstoffet som det skal arbeides med.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Klasseromsforskning med en sosialkonstruktivistisk og sosialsemiotisk tilnærming</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanse, lesing, skriving, multimodale tekster</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Løvland, Anne (2011). <i>På jakt etter svar og forståing: samansette fagtekstar i skulen</i> (Vol. nr. 185). Bergen: Fagbokforlaget.
Oppsummering av viktigste funn	<p>I boka drøfter Anne Løvland sammenhengen mellom multimodalitet, lesing og læring i lys av eksempler fra klasserommet, samtaler med elever på mellomtrinnet og analyse av aktuelle fagtekster. Prosjektet ”Multimodale fagtekster” i skolen er et delprosjekt under paraplyprosjektet ”Multimodalitet, leseopplæring og læremidler” ved Universitetet i Agder.</p> <p>Boka omhandler det møtet mange elever får med sammensatte fagtekster både på mellomtrinn og ungdomstrinn. Den handler også om hvilke roller lærere, fagbokforfattere og forlag spiller i et slikt tekstmøte.</p> <p>Løvland presenterer en typologi for klasserommets teksthendelser før hun, basert på elevintervjuer, skriver om motivasjonen elevene har til å lese fagtekster.</p> <p>I kapittel 4 til 6 analyserer forfatteren læreverk inndelt i tre komponenter. Den første er knyttet spesielt til <i>form</i> og omhandler lærebokillustrasjoner og samspillet mellom illustrasjoner og tekst i samfunns- og naturfagsbøker for 5. og 7. trinn. Den andre enheten er læreverkernes digitale læringsressurser og ser på hvordan multimodaliteten er utnyttet i mediet, og hvordan modelleseren er i tekstene, altså knyttet til form og potensielt bruk. Den siste er læreverkernes <i>lærerveiledninger</i> og her setter forfatteren fokus på hvordan veiledningene behandler faglesing og da særlig lesing av sammensatte fagtekster.</p> <p>Bokas 7. kapittel ser spesielt på elevenes lesning av sammensatte tekster, med et spesielt fokus sammenlesningskompetanse av de ulike modalitetene, og er derfor knyttet til både <i>innhold, form og bruk</i>. I siste kapittel drøfter Løvland sammenhengen mellom multimodalitet og læring innenfor skoledomenet i lys av egne og andre funn.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Klasseromsforskning; observasjoner, intervju, deltakelse og analyser Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Lund, Ragnhild (2006). <i>Questions of Culture and Context in English Language Textbooks A Study of Textbooks for the Teaching of English in Norway</i> . Doktoravhandling. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
Oppsummering av viktigste funn	<p>I doktoravhandlingen har Lund bl.a. tatt utgangspunkt i læreplanens målsettinger om at elevene, i tillegg til rene språkferdigheter, må utvikle evne til å bruke språket i ulike situasjoner og kulturelle kontekster med innsikt i, og forståelse for, både egen og andres kulturbakgrunn. Hun har undersøkt hvordan elever i den norske ungdomsskolen kan hjelpes til å nå disse målene. På bakgrunn av lærebokas svært sentrale plass i norske klasserom, har hun valgt fire læreverk (skrevet etter L-97), rettet mot ungdomsskolens 8. til 10. klasse, og analysert hvordan, og i hvilken grad, de legger til rette for arbeid med kontekst og kultur som del av opplæringen i engelsk. Avhandlingens analyser refererer til læreverkens lærebøker, arbeidsbøker, lærerveiledninger og CD-er, mens annet ekstramateriell er utelatt.</p> <p>Hovedkonklusjonen i avhandlingen er at selv om verkene presenterer mye stoff fra den engelsktalende verden, så legger de liten vekt på å utvikle elevenes evne til å bruke språket i ulike sammenhenger og forholde seg til mennesker med en annen kulturbakgrunn enn deres egen.</p> <p>Informasjon om andre kulturer er faktaorientert og knyttet til nasjoner, primært Storbritannia og USA, og ikke til lokale kontekster der mennesker møtes og kommuniserer. De tekstene, primært skjønnlitterære, som gir et visst innblikk i dagligdags situasjoner og i sammenhengen mellom språk og kontekst, brukes i all hovedsak som utgangspunkt kun for tradisjonelle språktreningsoppgaver.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Diskursanalyse, kvalitativ, men med innslag av kvantitative analyser</p> <p>Tema 1: innhold og bruk Tema 2a: Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Maagerø, Eva & Simonsen, Birte (red.). (2002). <i>Learning genres: learning through genres</i> . Høgskolen i Agder, Kristiansand.
Oppsummering av viktigste funn	<i>Learning Genres - Learning Through Genres</i> er en artikkelsamling bestående av sju artikler av norske forfattere, som behandler sjanger, tale og kultur på en eller annen måte. Artikkene er basert på papers som ble til i forbindelse med

	<p>konferansen "Genres and discourses in Education, Work and Cultural life" holdt i Oslo i mai 2001. Det som forener og holder sammen de forskjellige bidragene i denne boka, er at sjangre, både muntlige og skriftlige, samt diskurs blir diskutert enten fra et utdanningsperspektiv eller fra et skoleperspektiv. Noen av artiklene er basert på empirisk forskning, mens andre reflekterer mer på sjangrenes natur, for eksempel sjangeren undervisningsplaner.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> refleksjon over sjangere</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Liestøl, Gunnar, Hannemyr, Gisle & Fagerjord, Anders (2009). <i>Sammensatte tekster: arbeid med digital kompetanse i skolen</i>. Oslo: Cappelen akademisk forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne boka gir en grunnleggende innføring i sammensatte tekster både for lærere og lærerstudenter. Den viser hvordan fenomenet sammensatte tekster har endret seg over tid, betinget av ulike teknologier, epoker og bruksmåter, samt hvordan disse forholdene også påvirker både vår hverdag, vår utdanning og læring i dag.</p> <p>Forfatterne presenterer de ulike teksttypene skrift, bilde, lyd og levende bilde, og diskuterer disse modalitetene i forhold til digitaliseringens rammer. Bokas temaer er delt inn i åtte kapitler, der forfatterne, i tillegg til ulike teksttyper, tar for seg utviklingen av digital kompetanse, sammensatte teksters retorikk og hvordan man kan skaffe materiale til skaping av sammensatte tekster. I de fire første kapitlene gir de en innføring i både ulike typer sammensatte tekster og hvilke teksttyper som kan inngå i sammensatte tekster, altså knyttet til <i>form</i>. Digitalisering er temaet for kapittel 5, der forfatterne viser hvordan datamaskinen er en teknologi hvor teksttypene konvergerer, eller løper sammen, og dermed i større grad kan likestilles og danne nye teksttyper. Gjennom de neste tre kapitlene går forfatterne mer praktisk til verks og tar for seg <i>bruk</i> av, og arbeid med, sammensatte tekster i klasserommet. Her viser de bl.a. hvordan lærere kan utnytte sin skriftorienterte tekstkompetanse i arbeid med digitale sammensatte tekster i klasserommet. I siste kapittel, som omhandler hvordan man kan skaffe til veie <i>innhold</i> og materiale til produksjon av sammensatte tekster, blir både lovverk, etiske retningslinjer og kvalitetssikring lagt fram og diskutert i forhold til emnet.</p>
<p>Studiens</p>	<p><u>Metode:</u></p>

metode og relevans for fokusområdet	<p>Forfatterne har i første rekke benyttet en semiotisk tilnærming til stoffet, men også adaptasjonsteori og retorikk står sentralt.</p> <p>Tema 1: innhold, form, bruk</p> <p>Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanse, multimodale tekster</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
-------------------------------------	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Penne, Sylvi (2010). <i>Litteratur og film i klasserommet: didaktikk for ungdomstrinn og videregående skole</i>. Oslo: Universitetsforlaget.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Forfatteren tar sitt utgangspunkt i to utfordringer innen norskfaget. Den ene er de økende sosiale forskjellene i skolesystemet som kommer til uttrykk gjennom elevers ulike teksterfaringer og tekstkompetanse og deres ulike affinitet og tiltrekning mot skolens tekster. Den andre utfordringen ligger i utviklingen av nye litteraturredaktiske perspektiv tilpasset det flerkulturelle klasserommet.</p> <p>Boka tar for seg emner som metaspråklig bevissthet, om å forstå og kommunisere i ulike medier, sjangrer og kontekster, og viser at literacy dreier seg om mer enn lese- og skrivekompetanse. Den er delt inn i tre deler, der den første er knyttet til <i>bruk</i> og tar for seg literacybegrepet og viser på bakgrunn av klasseromsforskning, hvordan elevers læringsproblemer kan arte seg. I den andre delen av boka, diskuterer forfatteren ulike sider ved litteratur og film. Hun fokuserer på både fakta og fiksjon, på likheter og forskjeller mellom film og litteratur og på dramaturgi og narratologi i ulike sjangrer, og berører på denne måten både <i>innhold</i> og <i>form</i>. Gjennom klasseromsforskning og teori som gir nye perspektiver, tematiseres også det flerkulturelle perspektivet, der <i>innhold</i> og <i>form</i> kan sees i sammenheng med <i>bruken</i>. Bokas siste del omhandler litteraturen fra fortida, der Penne på nye måter viser hvilket potensial den gamle litteraturen kan ha for å fremme ny erkjennelse, og læreplankravet om å ”forklare hvordan forestillinger om det norske ble skapt i sentrale tekster fra 1800 til 1870”, blir i denne sammenheng tematisert.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u></p> <p>Boka er basert på klasseromsforskning der forfatteren gjennom en fenomenologisk tilnærming prøver å forstå hvordan elever opplever og skaper mening i lys av deres livsverden, i møte med litteratur og film.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk</p> <p>Tema 2a: lesing</p> <p>Tema 2b: etnisitet</p> <p>Tema 3:</p>

	Tema 4:
--	---------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Johnsen, Siv Kathrine (2007). <i>Den digitale læringsarena: multimodalitet og brukeraktivitet i digitale læremidler</i> . Hovedoppgave. Universitetet i Oslo.
Oppsummering av viktigste funn	Denne hovedoppgaven i medievitenskap bidrar i særdeleshet med å belyse sammenhengen mellom <i>form</i> og <i>bruk</i> . Den gir innsikt i hvordan datamediet kan benyttes for å formidle fagstoff og interaktive oppgaver. Ved å studere <i>Viten</i> og <i>Genteknologi</i> har Johnsen undersøkt i hvilken grad Viten når fram med sine målsetninger og intensjoner sett i forhold til en gruppe 10.klasse-elever sine vurderinger av designløsningene i programmet. I tillegg trekker hun fram teoretiske perspektiver som kan bidra med økt forståelse for hvordan mening skapes i multimodale tekster, og for hvordan man kan nærme seg en forståelse av hva interaktive oppgaver kan bidra med i digitale læremidler. Med utgangspunkt i resultatene fra undersøkelsen, peker hovedoppgavens forfatter på hvilke aspekter man kan bygge videre på i utvikling av digitale læremidler, både når det gjelder design og formidling av fagstoff, og utvikling av interaktive oppgaver.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> I studien er en kvalitativ undersøkelse av tekstenes utviklere og produsenter gjennomført, deriblant ved hjelp av et semiintervju, samt en analyse av produksjonskulturen. I tillegg er det gjennomført tekstanalyser og semiintervjuer med elever og til sist en komparativ analyse. Tekstanalysen er foretatt på bakgrunn av multimodal kommunikasjonsteori, samt med perspektiver på hypertekstualitet og interaktivitet. Tema 1: form og bruk Tema 2a: lesing, digitale ferdigheter/kompetanse, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Knain, Erik (2001). <i>Naturfagets tause stemme</i> . Skriftserien Sakprosa nr. 4. Oslo: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.
Oppsummering av viktigste funn	Denne boka er en bearbeidelse av avhandlingen "Naturfagets tause stemme, som hadde utspring i realfagdidaktiske problemstillinger: Hva er, og hva bør være, innholdet i et 'naturfag for alle'? Hvilke ideologiske føringer har faget, og hvordan påvirker de elevenes syn på faget? Mer konkret, hvilke ideologiske føringer har lærebøkene?"

	<p>Størstedelen av denne boka omhandler analyse av ideologier i skolens naturfag ut fra et <i>realfagdidaktisk</i> perspektiv. Slik analyse er relevant for å søke og forstå elevers holdninger og oppfatninger om naturvitenskap og teknologi i skolen. Elever lærer mer enn faglig kunnskap i skolen, og dette 'tillegget' i form av taus eller underforstått mening kan være vel så viktig for elevenes allmenndannelse som den faglige kunnskapen. Boka drøfter problemstillinger knyttet til tekst-<i>innhold</i> i denne rapporten.</p> <p>Skolens naturfag fokuserer ikke uventet først og fremst på naturvitenskapens begreper og forklaringer. Et hovedfunn i avhandlingen er imidlertid at måten dette gjøres på kan føre til at elevene etter endt skolegang ikke har gode nok forutsetninger for å forstå naturvitenskap som virksomhet, og til å utvikle kritisk sans i hverdagen. En viktig side ved elevenes allmenndannelse blir langt på vei utelatt, nemlig hvordan forskerne bruker resultatene fra eksperimentene når de debatterer og kritiserer hverandre for å komme videre og bli enige.</p> <p>Det ideelle ville kanskje være at naturfaget både omhandler naturen og vitenskapens arbeid med å forstå naturen. Denne studien av tekster i lærebøker i Natur- og miljøfag tyder imidlertid på at skolens naturfag utgjør en tradisjon hvor natur og naturvitenskap er så tett knyttet sammen, at viktige sider ved naturvitenskapen blir utelatt. Det kan føre til at elevene etter endt skolegang ikke har gode nok forutsetninger for å forstå naturvitenskap som virksomhet, og til å utvikle kritisk sans i hverdagen.</p> <p>Boka diskuterer begrepet 'naturvitenskapelig allmenndannelse' og hevder at kritisk tenkning og evnen til å krysse kulturelle grenser er et veldig viktig innhold i denne allmenndannelsen.</p> <p>Knain analyserer hva som foregår i grammatikken i tekst og bilder i lærebøkene for 5. og 8. klasse og i den generelle læreplanen. Lærebøker og læreplaner inneholder mer eller mindre skjulte budskap om hva fagene 'egentlig' dreier seg om. Tekstene har et budskap som inneholder verdier, idealer og ideologier. Det gjør at elever i naturfagundervisningen lærer noe "i tillegg" til den faglige kunnskapen i lesningene av tekstene, og dette tillegget kan ha stor betydning for elevenes syn på natur og naturvitenskap etter endt skolegang. Funnene blir også knyttet til ulike interessegrupper i samfunnet, som hvem som er tjent med nåværende naturfagtradisjon.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Diskursanalyse</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.1.2 Norske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Vi har funnet 95 antall studier på læremidler som kan relateres til "Innhold, form og bruk". Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.2 Overordnede funn fra Sverige

Senere års forskning rundt temaområdet "Innhold, form og bruk av læremidler" er for Sveriges del omfattende og berører stort sett innholdsspørsmål, oftest med et tydelig fagdidaktisk fokus som ofte er knyttet til grunnskole og videregående skole. Forskningen synes sentrert til enkelte forskere og flertallet av universiteter eller høgskoler, deriblant Stockholm, Örebro, Uppsala, Göteborg og Malmö.

Innholdsrelaterte studier handler ofte om trykte lærebøker i fagdidaktikk, som for eksempel innen geografi, historie og samfunnskunnskap, der forfatterne analyserer hvordan ulike sentrale begreper for faget representeres. Spørsmål om hvordan læremidler skaper forutsetninger for læring i det aktuelle faget, har stått i fokus, i likhet med hvordan elevene gis mulighet til å utvikle for eksempel en historiebevissthet eller en forståelse for begreper som demokrati eller etnisitet. Det finnes til og med studier som kobler læremidlenes utforming til elevenes prestasjoner.

Fokus på formmessige aspekter eller relasjonen mellom innhold og form finnes også, først og fremst innen fagdidaktikk. Fagdidaktikk er også representert når det gjelder bruk av pedagogiske tekster. Boksamtaler er i fokus for flere studier, i likhet med kritisk lesning av sakprosa i fagene, samt læreres utvalg av tekster i for eksempel svenskundervisningen. Relasjonen mellom innhold og bruk av læremidler har blitt problematisert i flere studier som dreier seg om naturvitenskap.

Ved siden av den mer fagdidaktiske forskningen finnes et flertall av studier, der man for eksempel berører utdanningsmedia, pensumlitteratur på høgskolenivå eller den statlige granskningen av læremidler.

4.1.2.1 Sentrale studier fra Sverige

Navn, tittel, forlag	Ajagán-Lester, Luis (2000). <i>"De andra" Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768-1965)</i> . Akademisk avhandling. Stockholm: HLS Förlag.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Ajagán-Lester gjennomførte sin avhandlingsstudie inom ramen för det såkallade Sakprosa-projektet, som hade ambitionen att dels skriva den svenska sakprosans historia i Sverige från ca 1750 och dels syftade till att skärpa den teoretiska förståelsen av fenomenet sakprosa och dess roll i samhället. I sin avhandling undersöker Ajagán-Lester hur etnicitet framställs i geografiböcker och materialet utgörs av läromedel från en period om nästan 200 år. Teoretiskt utgår studien från kritisk diskursanalys som syftar till att visa hur mentalitet och ideologi vävs samman i de pedagogiska texterna. Analysen visar hur maktrelasjoner skapas och legitimeras i texten vilket i förlängningen också får betydelse för den undervisning som blir möjlig. Studien baseras även på socialsemiotik och kritisk utbildningssociologi. Resultatet visar att bilden av afrikaner har förändrats över tid, från att betona skillnaderna mellan "oss" och "dem" till att i den senare texterna också lyfta fram likheter.
Studiens	<u>Metode:</u>

metode og relevans for fokusområdet	<p>Studien är en kvalitativ analys, en diskursanalys som syftar till att avtäcka hur bilden av afrikanen skapas.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: etnicitet Tema 3: Tema 4:</p>
-------------------------------------	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Ammert, Niklas (2008). <i>Det osamtidigas samtidighet. Historiemedvetande i svenska historieläroböcker under hundra år</i>. Akademisk avhandling. Lunds universitet.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Ammert har analyserat läromedel i historia för grundskolans år 9, där två böcker vart annat årtionde under hela 1900-talet har valts ut för särskild analys. Fokus ligger på avsnitten antikens Grekland och Rom samt franska revolutionen. Studien utgår från konstaterandet att läroboken har en dominerade ställning i svensk och nordisk historieundervisning, där lärare i mycket hög utsträckning använder läroboken för sin planering, även om dagens lärare i större utsträckning än tidigare också utgår från egna intressen och idéer. Studien är inriktad mot att undersöka hur läroböcker knyter an till eller kan stimulera elevernas historiemedvetande. Hans analys visar hur en förskjutning av fokus har ägt rum inom historieämnet, från en betoning på kronologi och tydliga aktörer till en allt större betoning av hur historia konstrueras, där fokus i stället ligger på historiemedvetande och på den lärande individen.</p> <p>Dagens undervisning präglas också av en hållning där elevernas egna frågor får bilda utgångspunkten för mötet med historia. Ammert drar slutsatsen att förändringen har gått från berättelser där aktörer och sammanhang var tydliga men där möjligheten till identifikation var liten, till dagens historia som bygger på igenkännande men där fiktiva och fragmenterade berättelser presenteras före sammanhang. Studien undersöker också frågan om det finns någon progression i fråga om de uttryck för historiemedvetande som läroböckernas texter ger. Här jämförs möjlig progression mellan årskurserna 3, 6 och 9 och gymnasiet samt i böckerna över tid, med särskilt fokus på epokerna vikingatid, svensk stormaktstid samt efterkrigstidens välfärdssamhälle. Här visar resultaten att den traditionella typen av berättelse dominerar, d.v.s. att man ser det förflutna som något självklart och givet. Sett över tid blir dock en större andel av berättelserna kritiska (utgår från den egna positionen i historien och förhåller sig utifrån den till andra tider, visar på större medvetenhet om tidens föränderlighet) eller genetiska (visar på varje epoks tidsbundenhet och att olika historier har berättats i olika tider).</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Analysen har en hermeneutisk ansats genom att lärobokstexter tolkas. Ansatsen bygger på att med stöd i olika begrepp och perspektiv genomföra en bred översikt av läroböcker och redogöra för generella tendenser och särskilt</p>

	<p>avvikande uttryck som kan spåras. Resultaten presenteras i form av en refererande framställning av lärobokstexter där analytiska resonemang och kommentarer infogas. Bildmaterial och kartor har inte tagits med i analysen. Innehållsliga frågor fokuseras, med tydligt fokus på den skrivna texten.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
--	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Bronäs, Agneta (2000). <i>Demokratins ansikte. En jämförande studie av tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet</i>. Studies in educational science 29. Akademisk avhandling. Stockholm: HLS förlag.</p> <p>Bronäs, Agneta (2011). Samhällskunskapsböcker och demokrati. I Ammert, Niklas (red.), <i>Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik</i>. Lund: Studentlitteratur.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Avhandlingen behandlar demokratibegreppet i tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet teoretiska program, skrivna från 1950 till 1999. Resultatet visar att svenska läroböcker betonar den formen av demokrati, där demokrati är en metod för att besluta. Det handlar om demokratiska val som medborgare ska delta i, och den sociala välfärd framstår som det viktigaste och genom den når man rättvisa och jämställdhet. Texterna är monologiska, och olikänkande utestängs därmed. Vissa grupper i samhället utestängs också. Över tid kan man se en förändring från betoning av lydighet till valfrihet, då fler grupper involveras och texterna blir mer öppna. Tyska läroböcker visar fram en bild i riktning mot en större enhetlighet och monologisk text. Demokrati beskrivs som både en beslutsmodell och som ett sätt att leva. Ungdomar lyfts särskilt fram som en viktig grupp, men annars är alla medborgare inte synliga. Jämlikhet problematiseras inte. Demokratibegreppet problematiseras dock mer i de tyska böckerna.</p> <p>I bokkapitlet visar Bronäs metoder för att analysera lärobokstexter för att få syn på hur demokrati och andra värden förmedlas.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Analysen utgår från ett semiotisk-didaktiskt perspektiv, inspirerat av bland andra Bahktin och hans dialogfilosofi. Analysen är utformad för skönlitteratur, och genom att omforma analysmodellen med hjälp av semiotiken blir det möjligt att analysera facklitteratur. Analysen tar sin utgångspunkt i hur tecken synliggörs i ord och ordens gestaltning, i bilder, i färg, i textens och bildens utformning. Frågor handlar om vem som talar, vem texten riktar sig till, vad som beskrivs som centralt och vad som sägs samt vad som inte sägs. Genom den didaktiska analysen blir kunskapssyn, maktintressen och disciplinering synligt. Studien har fokus på relationen mellan form och innehåll.</p>

	<p>Tema 1: innehåll, form</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b: etnicitet</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hultén, Magnus (2008). <i>Naturens kanon: formering och förändring av innehållet i folkskolans och grundskolans naturvetenskap 1842–2007</i>. Akademisk avhandling. Stockholms universitet.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Magnus Hulténs avhandling är en studie av texter avsedda för undervisningen i naturvetenskap i folkskola och grundskola. Materialet bygger på studier av läromedel, läroplaner, metodlitteratur och andra texter under perioden 1842 till 2007. Avhandlingens syfte är att undersöka i vilka kontexter som dessa dokument växer fram, genom att definiera vilka ideologier som har varit grundläggande i texterna och hur dessa ideologier hänger samman med övergripande strömningar och förändringar i samhället. Hultén urskiljer sex olika kanon som varit gällande för naturvetenskapens läromedel: Guds kanon (1842–1900); Naturlandskapets kanon (1900–1919); Nationallandskapets kanon (1919–1936); Medborgarens kanon (1936–1962); Vetenskapens kanon (1962–1980); Bricoleurens kanon (1980–2007). Dessa tankefigurer, menar Hultén, bör förstås som format av både naturvetenskapens idéinnehåll, och av mer allmänna samhälleliga, kulturella och pedagogiska strömningar. Texterna anger riktning för undervisningen och de fångar det centrala innehållet i naturkunskapsämnena som ansetts vara viktigt att kommunicera under olika tidsperioder.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Den metod som används är kvalitativ textanalys av historiska dokument, vilka analyseras med avseende på hur ideologier konstrueras. Fokus ligger på läromedlets innehåll.</p> <p>Tema 1: innehåll</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Lundström, Stefan (2007). <i>Textens väg: om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning</i>. Akademisk avhandling. Umeå universitet.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Avhandlingen undersöker förutsättningarna för urval av skönlitterär text inom svenskämnet på gymnasieskolan. Tre olika typer av empiriskt material har använts i studien. Lundström undersöker nationella styrdokument (läroplaner</p>

	<p>och kursplaner) under en trettioårsperiod, vilken pekar på en förskjutning när det gäller synen på eleven, som succesivt går från ett objekt för formering av kunskap till att vara ett subjekt som skapar sin egen kunskap där även indetitivsformering betonas i högre utsträckning. Lundström har även studerat debatt- och metodartiklar i tidskriften <i>Svenskläraren</i> i syfte att undersöka de diskurser som konstrueras kring svenskämnet. Här visar resultatet att ideologiska tendenser i ämnet tonas ned över tid, där diskussioner kring ämnets karaktär på sikt ersätts av ett tydligare fokus på metदानvisning. Från 80-talet och framåt är urvalet av texter mer varierat och mer omdiskuterat. Det tredje materialet utgörs av inspelade samtal med fyra lärare, i syfte att undersöka lärarnas uppfattningar om texturval i undervisningen. Det framgår att intuitionella normer styr urvalet, men att normerna blir mindre styrande med lärarnas ökade erfarenhet.</p>
<p>Studiens metod och relevans för fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien utgår från ett hermeneutiskt perspektiv, med textanalys av styrdokument och tidskriftsartiklar samt analys av intervjudata. Studien har särskilt fokus på bruk av läromedel.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag Informationsom utgivelse</p>	<p>Juhlin Svensson, Ann-Christine (2000). <i>Nya redskap för lärande. Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan</i>. Akademisk avhandling. Stockholm: HLS förlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigaste funn</p>	<p>Avhandlingen utgörs av tre empiriska studier och en sammanfattande kappa. I en av delstudierna har intervjuer med ett antal bibliotekarier och skolledare vid sex olika skolor genomförts, i syfte att undersöka uppfattningar om användning av läromedel. En fördjupande, kvalitativ delstudie fokuserar tre lärares undervisningsstrategier i relation till deras användning av läromedel. Resultatet visar att den dominerande inriktningen är att lärare låter läroboken styra undervisningen. En gemensam lärobok köps in till klassen men också till en hel årskurs. Till detta kommer kompletterande läroböcker, men i huvudsak täcker den valda boken läroplansmålen.</p> <p>En annan riktning när det gäller undervisningen, är den som styrs av kunskapssyn och olika arbetsformer, vilka väljs i syfte att nå lärandemålen. Här är inte en enskild lärobok den dominerande resursen för lärande, utan läraren använder olika läromedel i kombination. En enkätstudie av tjugo gymnasieskolor genomfördes som en tredje delstudie. Resultaten visar att lärare som ofta använder läroböcker hade ett mer traditionellt förhållningssätt till att undervisa och handla i klassrummet, än vad lärare som sällan använde läroböcker hade. En flexibel syn på läromedelsanvändning innefattar ofta</p>

	användning av nya media. Avhandlingen utgår från ett läroplansteoretiskt ramverk där ramfaktorer, läroplaner och principer om styrning bildar utgångspunkt för analysen.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Metoden för studien är intervjuer, en etnografiskt inspirerad del med klassrumsobservationer med intervjuer av lärare, samt en enkätstudie. Studien har särskilt fokus på bruk av läromedel.</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Sellbjer, Stefan (2006). Förändringar i pedagogikundervisningens innehåll under 1900-talets slut. <i>Pedagogisk Forskning i Sverige</i> 11(4), 266–289.
Oppsummering av viktigste funn	I artikeln studerar Sellbjer kurslitteratur inom pedagogikämnet, vilka används för studier på högskolenivå. Syftet är att ge ett bidrag till de innehållsliga förändringar som har ägt rum inom pedagogikämnet på sex svenska universitet under åren 1975-2000. Urvalet har skett genom specifika sökord samt identifiering av den mest använda litteraturen inom kurser på A- till C-nivå, samt utifrån innehållsliga kriterier. Analysen av texterna, där särskilt fokus ligger på ordval i titlar och i innehållet, visar på en förändring från betoning på kvantitet till kvalitet, vad gäller forskningsmetoder, människosyn och vetenskapsteoretiska utgångspunkter. Pedagogikämnet har också alltmer distanserat sig från psykologiska traditioner och istället närmat sig sociologin i högre utsträckning. Begrepp som psykologisk, beteende och inläring i titlarna ersätts av ord som lärande och perspektiv blir allt vanligare. Metodlitteraturen har blivit vanligare och det finns en större mångfald när det gäller valda titlar.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Metoden är främst kvantitativ, genom analysen av begrepp och ord. Resultaten tolkas i relation till tidigare forskning och ett övergripande vetenskapsteoretiskt perspektiv.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.2.2 Svenske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Vi har funnet 55 studier om læremidler som kan relateres til innhold, form og bruk. Disse er i hovedsak fokusert på innholdsmessige aspekter ved trykte læremidler og relatert til ett spesifikt undervisningsemne på grunnskole eller videregående skole. Et mindre antall studier fokuserer på bruk

av læremidler, eller kombinerer innholdsmessige spørsmål med form eller bruk. Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.3 Overordnede funn fra Tyskland

Læremiddelforskningen i Tyskland er ganske omfattende både kvantitativt og kvalitativt, selv om den internt oppfattes som utilstrekkelig. Overordnet kan det identifiseres tre områder: a) *lærebokforskning*, som er internasjonal, systematisk, historisk og komparativ; b) *forskning i kjente og nye medier* (*Bildungsmedien, educational media*) i relasjon til undervisning, til skoleeksterne aktiviteter (for eksempel museer, ekskursjoner) og som undersøkelse av uformelle læreprosesser og generelle medievaner; c) *undervisningsforskning*, som med bakgrunn i pedagogisk psykologi beskjeftiger seg med undervisningsmaterialer, -oppgaver og -omgivelsers utforming med henblikk på læringseffekter (de har imidlertid ikke læremidler som hovedfokus).

a) I Tyskland finnes det to organisatoriske forankringer for lærebokforskning: det internasjonalt anerkjente *Georg-Eckert-Institut(et) für internationale Schulbuchforschung* (GEI, grunnlagt 1975) i Braunschweig med en stab på mer enn 30 faste vitenskapelige medarbeidere, og *Internationale Gesellschaft für historische und systematische Schulbuchforschung e.V.* (grunnlagt 1997). Det finnes imidlertid også lærebokforskning knyttet til enkelte professorater (for eksempel ved Universität Augsburg). GEI har en stor samling av læremidler, og instituttet stiller dessuten flere publikasjonskanaler til rådighet (for eksempel *The Journal of Educational Media, Memory and Society* (JEMMS)). De bygger også opp en digital ressursdatabase for forskning i pedagogiske medier (se Edumeres.net). Instituttet arbeider tverrfaglig og har fire sentrale forskningsprogram: Konflikt (Stöber 2008), Europa (Maier 2008), Bilder (Kröhnert-Othman) og Globalisering (Christophe). Hvert av disse har mellom tre og tretten forskningsprosjekter. Nylig er det kommet til nye og delvis tverrfaglige programmer: Medieforskningens historie, teori og metoder (Fuchs 2010), lærebok i forhold til andre medier, samt empirisk resepsjons-, virknings- og evalueringsforskning. GEI kan knyttes sammen med UNESCOs interesse for nedbryting av fordommer etter andre verdenskrig, som gjør at den forskningsmessige tyngden ligger i mentalitets-, sosial- og kulturforskning. Denne forskningen knytter seg innholdsmessig til historie, politikk, ideologi, religion og geografi. De nye programmene indikerer at GEI, om enn forsiktig, ønsker å utvide sitt aktivitetsområde til andre medier, samtidig som de markerer seg sentralt med et metaforskningsprogram. GEIs studier plasserer lærebokforskningen i et felt mellom læreplaner og kulturelle og sosiale praksiser, men kommer ikke tett på undervisningsrelevante og didaktisk-metodiske spørsmål. Forskningens hovedfokus ligger på innhold og bruk samt relasjoner mellom disse.

Internationale Gesellschaft für historische und systematische Schulbuchforschung e.V. er grunnlagt etter en kontroversiell oppløsning av *Institut für Schulbuchforschung* i Duisburg i 1991 og på bakgrunn av en større læremiddelsamling (Pöggeler). De for tiden ni antologier i serien *Beiträge zur historischen und systematischen Schulbuchforschung*, som hovedsakelig redigeres etter hver årskonferanse, spenner tematisk bredt og belyser ikke bare problemstillinger i de tyskspråklige områdene, men også i mange andre land, fortrinnsvis i Europa. Etter en *state of the art*-utgivelse med overblikksartikler med forskjellig fokus og med forskningsmetodiske bidrag (Wiater 2003), er de innholdsorienterte publikasjonene viktigst (*Interkulturelles Verstehen, Familie- und Feindbilder, Elementarisierung*). Også form (*Bild*) og bruk er imidlertid blitt tematisert (*Didaktische Innovationen, Zwischen Lehrplan und Unterrichtspraxis*).

Generelt må man ikke undervurdere den historiske lærebokforskningens betydning som et bidrag til en mer grunnleggende forståelse av at læreboka både er et produkt av samfunnsmessige prosesser og et medium for kulturutveksling mellom generasjoner.

De mer eller mindre tilfeldige, men overraskende mange, funn innenfor fagdidaktisk lærebokforskning antyder at det finnes mer enn det som er tatt med i bruttolisten. Det er ikke gjennomført en systematisk innsamling, da det bare fremheves faget historie (for eksempel Schönemann m.fl. 2010, Schreiber 2009, Furrer 2009, Handro og Schönemann 2011).

b) Forskning på for eksempel skolefjernsyn, skolefilm, spill og læring, museer, språklaboratorier m.m. finnes fremdeles, men forandrer seg til en fortrinnsvis historisk interesse eller undersøkes nå som medievaner. Det er ikke til å overse at bidrag om de nye mediene har hatt en voldsom oppblomstring de siste ti årene. Allerede i 1994 ble det grunnlagt et eksperimenterende *Institut für Neue Medien* i Frankfurt, men etter hvert har mange universiteter, institutter, arbeidsgrupper og professorater fulgt etter på forskningsfeltet. *Mediepädagogik* har imidlertid avansert til en institusjonelt selvstendig kommisjon innenfor *Deutsche Gesellschaft für Erziehungswissenschaften* og har et selvstendig fagtidsskrift med samme navn.

Det er stor interesse for en bred vifte av forskjellige digitale læremidler: portfolio, e-læring (Breiter m. fl. 2009, Kerres 2005, Peters 2004) eller online-læring (Klimsa m. fl. 2011), læring med datamaskin (Kammerl 2000), virtuell campus (Stratmann m. fl. 2003), internett (Marotzki m. fl. 2000) og Webquest (Wagner m. fl. 2007), laptops (Engelen 2005), IWB (Thaler 2010), serious games (Kerres m. fl. 2009), læringssoftware (Huk m. fl. 2004, Kandler 2002), læringsmiljøer, chat (Krommer 2003), podcast, Wiki, Web2.0 (Kerres 2005, Peschke m. fl. 2007) og formmessige spørsmål (hypertekst, multimedialitet) (Weidenmann 2002), multimodalitet, simulasjon, tekst, bilder (Lieber 2009, Keck m. fl. 2006, Weidenmann 2004), lyd (Wermke 2004), oppdelte skjermer, men også undervisningsfilm, videoproduksjon (Kneile-Klenk 2002, Staiger 2010) og museumsartefakter (Parmentier 2001, Schönemann 2002) diskuteres med henblikk på læringspotensialet deres. Også lekser blir forbundet med nye teknologier (Dorok 2008). Det er mange bidrag som beskriver og analyserer konkrete erfaringer med slike innovasjoner i forskjellige skole- og utdanningsformer, samt i uformelle situasjoner som man ønsker å gjøre didaktisk fruktbare. Analoge og digitale medier settes opp mot hverandre, og de eksplisitte og latente, pedagogiske og samfunnsmessige innovasjonsforventingene til de nye mediene blir diskutert (Schulz-Zander, Keil-Slawik m. fl.). Den generelle tendensen ved denne forskningen er derfor en kopling mellom form- og bruksspørsmål. De fagdidaktiske bidragene har i sakens natur et større fokus på innhold og kan innenfor den enkelte studie potensielt inneholde en triangulering. Ettersom disse ikke er systematisk identifisert, henvises det bare til en omfattende konferanserapport fra fysikk/kjemi til temaet nye medier (Pitton 2006). Den indikerer at det høyst sannsynlig finnes en betydelig fagdidaktisk forskning om nye medier hvis man benytter et liknende forskningsnivå i andre fag. Et eksempel på forholdet mellom innhold og form er Höpken (2005), som påpeker at den klassiske problemstillingen om stereotyper med henblikk på sameksistens bare på ny gjør seg gjeldende ved overgangen fra lærebok til internett.

Økningen av de teknologiske mulighetene og de mange nye brukssammenhengene provoserer fram en omfattende og bred diskusjon av nødvendige og nye kompetanser i et globalisert, kommersialisert mediesamfunn. Forskjellige konsepter for mediekompetanse diskuteres ut fra de taksonomiske vanskeligheter og deres bakenforliggende grunnproblemer, samt forholdet til øvrige nøkkelkompetanser (Breiter m. fl. 2010, Sesink m. fl. 2007, Herzig m. fl. 2010, Tulodziecki m. fl. 2010) Begrepet mediekompetanse inneholder ikke bare bruksferdigheter i de nye mediene, men også viten om og bruksorienterte ferdigheter med medier i et informasjonssamfunn (for eksempel søk- og

filtreringsstrategier). Læremidler skifter karakter fra middel i formaliserte undervisningsforløp til generelle midler for kunnskapsstyring. Denne diskusjonen har sine berøringsflater med dels det intensiverte fokuset på standarder og kvalitet, dels den allment anerkjente hoveddisiplinen mediepedagogikk og dannelsesdiskusjonen, og dels avklaringen av forholdet til (allmenn)didaktikk og en eventuell integrering her. Mange bidrag behandler mediekompetanse i lærerutdanningen og lærervirksomheten generelt, hvor spørsmål om undervisnings- og læringsproblemstillinger er fordoblet. Hele denne diskusjonen er i grunnen et innholdsspørsmål.

Gradvis finnes det også en del systematiske oversikter over forskningen: håndbøker i mediepedagogikk (for eksempel Sander m. fl. 2008), mediedidaktikk (for eksempel Kron og Sofos 2003, Tulodziecki og Herzig 2009). Også mer praksisorienterte håndbøker for delområder og utvalgte digitale sjangrer finnes (Petschenka m. fl. 2004). Det finnes en del forskning på mediebruk og –vaner hos barn og unge, både generelt og i forhold til forskjellige medieformer og –sjangrer (for eksempel de såkalte KIM- og JIM-studiene). Disse studiene er ikke bare relevante i forhold til uformelle læringsprosesser, men også i forhold til bestemmelsen av dannelsesmålet ”mediekompetanse og mediale læringsforutsetninger”, både som kunnskap, ferdigheter og for eksempel mediebetingede verdensbilder (Felsmann 2010).

c) Den pedagogisk-psykologiske *Lehr-Lern-Forschung* har i grunnen interessert seg for læringsmateriale, -tekster, -bilder og oppgavestillinger fordi de identifiseres som vitale faktorer for læreprosessen. Pedagogisk psykologi har ikke læremidler som hovedinteresse, men snarere effektive undervisnings- og læreprosesser ut fra persepsjons-, kognisjons-, utviklings- og læringspsykologiske teorier og fortrinnsvis kvantitativt empiriske metoder, blant annet en del videoanalyser (Zumbach og Mandl 2008). Denne avgrensingen baserer seg imidlertid ikke bare på at det er en bestemt disiplinær tilnærming, men på at den bidrar til interessante forståelser selv om den ikke forstår seg selv som medieforskning. Den vitenskapelige orienteringsrammen er den angelsaksiske forskningen, som også har betydning for disse forskernes nettverk og publikasjonsvirksomhet. Ikke desto mindre ser vi her klare overlappninger i området b). Den organisatoriske forankringen knytter seg til institutter i eller professorater for pedagogisk psykologi ved mange forskjellige læresteder (for eksempel Ludwig-Maximillian Universität München, Universität Paderborn, Technische Universität Darmstadt, Universität Kassel og Pädagogische Hochschule Ludwigsburg). En svært synlig forskningsinteresse senterer seg rundt eksempelbasert læring eller læring med løsningseksempler som regner elevenes forklaringsarbeid som avgjørende. Forskningen finnes fortrinnsvis innen matematikk og naturfag. Overføringsverdien synes å være begrenset, men har betydning for den måten læremidler instruerer løsninger på (Renkl 2001, Schworm m. fl. 2005). Disse instruksjonsteoretiske studiene beskjeftiger seg også med problembasert læring, situert læring i multimediale og nettbaserte miljøer (Mandl m. fl. 2002, Stark m. fl. 2002, Issing 2002), multimodal læring (Brünken m. fl. 2006), arbeider med såkalt *spilt-attention*-hypotese, kunnskapsskjema og skripts (Kopp m. fl. 2006), koherent dannelse (Seufert m. fl. 2003) og *cognitive load theory*. Ut over dette beskjeftiger *Lehr-Lern*-forskningen seg også med selvregulert (Schütte m. fl. 2010) og kooperativ læring (Fischer m. fl. 2010, Hesse m. fl. 2002). I forbindelse med de nyere evalueringskrav blir det mer og mer relevant å undersøke testoppgaver og generelt evalueringsspørsmål med digitale medier. I forskjellige studier dukker det også opp utfordringer med lekser og stilskriving (Schaumburg 2006). Denne forskningen fortjener oppmerksomhet fordi den gir bidrag til spørsmål om formmessig design av læremateriale (for eksempel Blömeke 2003) og til spørsmål om instruksjonsdesign med referanse til materialbruk generelt. I forhold til den øvrige medieforskningen interesserer denne forskningstradisjonen seg for formspørsmål på mikronivå med henblikk på instruksjonsdesign og materialdesign. Ettersom disse forholdene utforskes empirisk, er det alltid en form for bruksfokus. Innholdsanalyser er ikke et

selvstendig forskningsområde, men fordi disse studiene gjennomføres i tilknytning til fagdidaktikk, kan en triangulering forekomme.

Sammenfattende kan man se følgende tendenser: Alle tre de områdene forholder seg til innhold, form og bruk av læremidler, og mange studier forbinder to perspektiver. Lærebokforskningen er tradisjonelt og fortrinnsvis innholdsorientert og interesserer seg for bruk, også i et historisk perspektiv. Forskning på nye medier og pedagogisk psykologisk undervisningsforskning legger vekt på form- og bruksspørsmål, mens innholdsdimensjonen for det meste er relatert til kompetansestandarder, også kravet om nye mediekompetanser. En vurdering av om og i så fall hvordan trianguleringen er gjennomført, kan bare gjøres på nivået for den enkelte, konkrete studien.

4.1.3.1 Sentrale studier fra Tyskland

Navn, tittel, forlag	Wiater, Werner (Ed.). (2003). <i>Schulbuchforschung in Europa. Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektive</i> . Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne antologi er første bind i utgivelsesserien <i>Beiträge zur historischen und systematischen Schulbuchforschung</i> og representerer en <i>state of the art</i>-utgivelse for den internasjonale forskningsforening med samme navn.</p> <p>Antologiens atten artikler byder fortrinnsvis på historiske bidrag om skolebogen, som enten belyser forskningshistorikken i forhold til temaer, anvendelsesfelter og forskningsmetoder, skolebogen som kilde til skolens realitetshistorie, eller presenterer situationen for utvalgte europeiske lande. De historisk-systematiske bidrag beskæftiger sig med skolebogens forhold til fx børne- og ungdomstidsskrifter med aktualiserende innhold, anskuelsestavlens stedmoderlige behandling pga. skolens traditionelle nedvurdering af det ikoniske. Mens disse bidrag kun overordnet beskæftiger sig med brugsorienterede synspunkter, er bidrag om utvalgte skolebøger og deres sammenheng med dialogbasert undervisning tettere på anvendelsesspørsmål, uten dog at bygge på observationer af bruk. Generelt centrerer bidragene sig om innholdsmæssige undersøgelser, hvad enten de er konkrete eller systematisk overordnede. I to bidrag bliver skolebogen undersøgt i forhold til det digitale og i en bredere betydning som del af en hypermedial læringsomgivelse. I disse to bidrag berøres således også formkriterier og brugspektiver. Det sidst nævnte, eneste engelsksprogede artikel om et digitalt historiemateriale, bygger på empiriske data fra en felttest med statistiske metoder. Selvom den innholdsorienterede og isolerende skolebogsanalyse generelt kritiseres som utilstrækkelig, byder antologien derudover ikke på nævneværdige eksempler eller tiltag, som tematiserer læremidlers form eller empirisk undersøker læremidlers bruk.</p> <p>Wiater og Stein tilbyder en overordnet inndeling af feltet i skolebogen som hhv. politicum, informatorium og pædagogicum.</p> <p>Antologien inneholder desuden anmeldelser af daværende aktuelle utgivelser om skolebogsforskningen og oversigter over skolebogssamlinger, inklusive adresser i utlandet.</p>
Studiets metode	<u>Metode:</u>

og relevans for fokusområdet	<p>Fortrinsvis historiske redegørelser, skolebogsanalytiske tilgange som bygger på hermeneutik bredt forstået, et bidrag med baggrund i en kvantitativ studie.</p> <p>Tema 1: indhold, form og brug Tema 2a: digitale ferdigheder/kompetanse Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
------------------------------	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Heinze, Carsten & Matthes, Eva (Eds.). (2010). <i>Das Bild im Schulbuch</i> (Vol. 8). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Mens udsagnet <i>the iconic turn</i> egentlig var møntet på æstetik i uddannelsen, synes den store pædagogiske udfordring at være den daglige flodbølge billeder, hvor billeder tiltagende bliver instrumentaliseret. Selvom det er svært at give en universel definition af billedet, realiserer det en visuel difference, hvis meningsudkast kommunikerer i social praksis, dvs. er ikke blot ledsagende fænomen. Tendensen i det 20 årh. var en tiltagende kombination af tekst og billedgenerer (multimodel skolebog), som ikke kun har illustrerende, men også repræsenterende funktion. Sådanne komplicerede didaktiske arrangementer er også udsat for skjulte og utilsigtede henvisninger, som ud over snævre indholdsanalyser fordrer analyser af samfundsmæssige viden og verdensbilleder. Målsætning for det konkrete, billeddidaktiske arbejde kan ikke reduceres til afkodning af <i>Abbild</i>-funktioner, men må indeholde tilegnelsen af metodiske kompetencer (<i>visuel literacy</i>), som kan navigere mellem sproglige og visuelle tegn. Antologien ønsker at bidrage med væsentlige aspekter og perspektiver til en interdisciplinær billeddidaktik.</p> <p>Bortset fra et bidrag, som beskæftiger sig med hverdagsbilleder og visuel socialisation, kredser hovedparten af artiklerne om skolebogens indholds- og formaspekter. Det gøres ved dels at undersøge billedernes historiske narrativer, nationale og verdensbilleder, transnationale og Europa-billeder i ofte komparative og historiske skolebogsstudier, dels ved at fokusere på forandringer i billedmateriale i forhold til temaer, fx moderniseringsprocesser, korstog, historiske folkeslag og -kulturer samt verdens kulturarv. Enkelte bidrag tager mere tydeligt udgangspunkt i formspørgsmål, fx fotografier, forhold mellem tekst og billede, læsebøger, mens andre fokuserer på bestemte fag, fx geometri, naturhistorie, historie.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Antologien er et resultat af forskellige conferencebidrag og har ingen samlende systematik eller metode. Det drejer sig fortrinsvist om historiske og komparative metoder inden for en bred ramme af hermeneutik. Der er to</p>

	<p>artikler på engelsk og hver artikel har et engelsk resumé.</p> <p>Tema 1: form og indhold Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
--	--

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Helgason, Thorsteinn, Lässig, Simone, Henry, Roderich, et al. (Eds.). (2010). <i>Opening the mind or drawing boundaries? History texts in Nordic schools</i>. Göttingen: V & R Unipress.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Udgivelsen er i god tråd med GEI's overordnede fokus på indholdsspørgsmål i forhold til identitet og verdensforståelse, men er på mange andre punkter ikke et eksemplarisk valg. Dels fokuserer den på de skandinaviske lande og er skrevet af skandinaviske forskere, som tidligere har være underrepræsenteret i skolebogsforskningen, dels søger den at fornye forskningen både teoretisk og metodisk, ved at bevæge sig væk fra rene indholdsanalyser og udforske skolebogen i kontekst og i brug. Det er især gjort, når hermeneutiske analyser af lærebøger og læreplaner er koblet til empiriske analyser af læreres holdninger og adfærd. Lærernes praksis enten forstærker eller svækker bestemte tolkninger af lærebogeen betydeligt. Når man desuden ikke længere kan nøjes med analyser af den skrevne tekst, trænger sig formspørgsmål på som billeder, illustrationer, kilder, kort og øvelser og forholdet mellem dem.</p> <p>I den første del drejer sig mange bidrag om konstruktioner af "os-Dem" ikke kun i konflikt- og postkonfliktlande, men også i lande med fredelige traditioner. Analyser af fjendebilleder, majoritet og minoritet har generelt betydning for spørgsmål om inklusioner-eksklusion i heterogene samfund.</p> <p>Den anden del fokuserer på forholdet mellem nationale/nationalistiske og europæiske positioner i historieboøger. De subtile analyser identificerer at selv skolebøger med formål som fred og forsoning, reproducerer måske ubevist os-Dem-modeller især i forhold til ikke europæiske og fx samiske og grønlandske populationer.</p> <p>Selvom udgivelsens intention er at afbalancere de tidlige stedmoderligt behandlede brugs- og kontekstperspektiver kan det ikke afgøres, om triangulering mellem indhold, form og brug er gennemført i den enkelte studie. Dog er forholdet mellem indhold og brug/praksis en del af publikationens nyskabelser.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> (postkolonial og transnational) historie, uddannelsesvidenskab, sociologi, filosofi, politologi, social antropologi, etnografi, teksteori og litteraturvidenskab, men også (post)strukturalisme og diskursteori spiller en rolle. Både hermeneutisk og empirisk forskning.</p>

	<p>Tema 1: indhold, form og brug</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Team 2b: etnicitet</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Fuchs, Eckhardt, Kahlert, Joachim & Sandfuchs, Uwe. (Eds.). (2010). <i>Schulbuch konkret. Kontexte - Produktion - Unterricht</i>. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Selvom der er tale om en antologi med mange bidrag, som resultat af en konference på GEI, har udgivelsen en ambition om omfattende information om læremidlers produktion, kvalitetssikring og anvendelse i skolen. De indledende artikler om historiske og aktuelle perspektiver på god undervisning med skolebøger, om de læremiddeldidaktiske desiderata i forskningen og den manglende internationale dimension i skolebøger udgør en slags meta-beskrivelse i forhold til bogens kerne. Det andet kapitel undersøger forskellige rammebetingelse for skolebøger (skolebogstypologi, skolebogsindustrien, de forskellige godkendelsesprocedurer og lærernes udvælgelsesprocedurer i de tyske stater samt udvalgte skolebogsanalyser), og hvordan skolebøger 'virker' i de lærendes hoveder (von Bories). Det tredje kapitel fokuserer dels på skolebøger i brug ud fra pædagogisk-psykologisk, empirisk forskning (Gräsel), dels på problemstillinger som forskellige mediers samspil, individualisering og differentiering, samt de indholdsmæssige implikationer i forhold til samfundet (Lässig). Det fjerde kapitel fokuserer på en blind plet i skolebogsteorien, nemlig lærebogens tilblivelse, produktionsbetingelser, skolebogsforfatterens intentioner og forlagernes afprøvning og revision af skolebøger. Enkelte bidrag beskæftiger sig med specifikke faglige perspektiver (læsning, engelsk, modersmål, historie), forskellige genrer og skolebøger for erhvervsuddannelser.</p> <p>Gräsel giver et overblik over den tiltagende tyske, empiriske undervisningsforskning i de sidste ti år, som fortrinsvist arbejder ud fra fx kompetencemodeller og -målinger, videoanalyser eller hierarkisk lineære analysemodeller. Til spørgsmål om undervisningsmetoder og visualiseringsstrategier finder der imidlertid en del empiriske resultater, men skolebøger er endnu ikke en betydningsfuld forskningsgenstand. Forfatteren anbefaler en klassisk fremgangsmåde: identifikation af evidensbaserede kendetegn for skolebøgers effektivitet, især i samarbejde med fagdidaktikere. Der er mange åbne spørgsmål i forhold til skolebøger i brug, men det er også klart, at skolebøger ikke er tilstrækkelig faktor for undervisningskvalitet.</p>
<p>Studiets metode og relevans for</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Eftersom denne lærebog er en fremstilling af skolebogsdidaktisk viden i artikelform deklarerer forskningsmetoderne kun marginalt. Desuden skrives</p>

fokusområdet	<p>bogen af en bred vifte af forfattere: fra forskere, lærere til forlagsredaktører. Der inddrages dog løbende resultater fra diverse empiriske studier og statistisk materiale.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
--------------	--

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Information om udgivelse</p>	<p>Handro, S. & Schönemann, B. (Eds.). (2011). <i>Geschichtsdidaktische Schulbuchforschung</i> (2. Auflage ed.). Berlin: LIT.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Skolebogen er fortsat et centralt medium i historieundervisningen. Disse reflekterer ikke blot et samfunds tidsbundne historiebevidsthed, men også historieundervisningens dannelsesmæssige og metodiske forestillinger, samt den historiske og historiedidaktiske forsknings' stadie. Skolebogsforskning i historiefaget er ikke ny og et centralt felt for historiedidaktisk forskning, hvis centrum udgøres af komparative studier i identitetsdannelse og historiebevidsthed i historisk-kulturell funktion. Det der mangler er fortrinsvist en skolebogsteori for historiebøger, en metodologi for skolebogsanalyser, en socio-empirisk receptions- og virkningsforskning samt forskningen i skolebøgernes anvendelse i undervisning og læringsituationer (pragmatisk dimension).</p> <p>Denne antologi er resultat af en historiedidaktisk konference og søger dels at give et overblik over centrale dimensioner (a), dels at introducere i de nyeste tendenser af skolebogsforskningen i faget historie (b).</p> <p>a) Antologien er meget systematisk struktureret i følgende dimensioner, som hver udgør et kapitel med forskellige bidrag: teoretiske, empiriske, komparative, historiske samt produktions- og markedsrelevante dimensioner. Ud over normativ-didaktiske overvejelser beskæftiger de teoretiske bidrag sig med narrativ koherens, intertekstualitet, designsprøgsmaal, betydningsdannelser, tekstlinguistiske koncepter, uddannelsespolitiske tendenser, kompetencemodeller, multimedial iscenesættelser af historie i hverdagen og narrativer og stereotyper. De tre empiriske bidrag bygger på forskellige undersøgelsesmetoder: en kvalitativ-kvantitativ studie af elevers forståelse af skolebogen i forhold til historiebevidsthed, tekstforståelse og læsemotivation; forholdet mellem elevernes hverdagsforestillinger og bøgernes slave-billede; tolkninger af holocaust ud fra elevinterviews. De komparative bidrag sammenligner dels historisk-kulturelle diskurser, præ- og postrevolutionære skolebøger samt synkrone og diakrone undersøgelser af Tyklands offermytos, globaliseringsdiskurser og forestillingsbilleder af kapitalisten. Under den historiske dimension diskuteres skolebogsforfatterens</p>

	<p>vilkår under 2. V.K. og tabet af den narrative struktur af moderne skolebøger i et didaktisk-metodisk perspektiv. Skolebogsproduktion og tilhørende PR-kampagner er et underbelyst forskningsfelt, hvad imødegås dels med en skitse til et analysemodel, dels gennem en belysning af skolebogen som politicum.</p> <p>b) Antologien giver et indblik i en række afsluttede og løbende Ph.D.- og habilitationsafhandlinger til skolebogsforskningen i historie, samt aktuelle kooperationsprojekter.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> De forskellige metoder er nævnt i beskrivelsen.</p> <p>Tema 1: indhold, form og brug Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Jünger, H. (2006). <i>Schulbücher im Musikunterricht? Quantitativ-qualitative Untersuchungen zur Verwendung von Musiklehrbüchern an allgemein bildenden Schulen</i>. Münster: Lit.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Undersøgelse af skolebøger i musikundervisningen</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Interview af elever, lærere og skolebogsproducenter</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Marotzki, Winfried, Meister, Dorothee M. & Sander, Uwe. (Eds.) (2000). <i>Zum Bildungswert des Internet</i>. Opladen: Leske u. Budrich.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne ret omfattende antologi i begyndelsen af internettets store udbredelse søger at udlodde muligheder og grænser for læreprocesser og dannelse under de sig forandrende betingelser. Antologien indeholder to sæt almene bidrag. Dels samfundsanalytiske, vidensteoretiske og semantiske refleksioner over internettets betydning for subjekt-verden-forholdet, dels bidrag som undersøger de sig forandrende rummelige, kommunikative og participative forhold med henblik på fx legitimitet, demokrati, køn og subkultur. De andre</p>

	<p>bidrag beskæftiger sig med mere specifikke spørgsmål for internettets betydning som lære- og socialisationsmiddel i bred forstand. Herunder diskuteres der internettets betydning for hukommelse, vidensmanagement, dømmekraft og tidsdimensionen. De fleste artikler befinder sig på et kulturalanalytisk niveau i relation til de pædagogiske udfordringer for et nyt dannelseskoncept, men der findes også mere specifikke refleksioner over betydninger for forskellige uddannelsesformer og didaktik under stikord som fx selvstyring, eksploration, kollaboration og simulation. Ved siden af de kulturalanalytiske perspektiver på rum og tid, spiller glimtvis konkrete formspørgsmål som hypertext, multimedialitet og multimodalitet en rolle, uden dog at udgøre den egentlige genstand.</p> <p>Udgivernes konklusion lægger nær, at internettet med dets tekststruktur ikke udelukker forestillinger om klassisk dannelse, selvom den er ved at være trængt. Ældre genrer som det litterære salon, læseklubberat m.m. finder deres nye sociale former. Der er mulighed for interaktion, samtidig med at der åbnes for nye dannelsesrum.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Mange forskellige tilgange: kulturalanalytiske bidrag, medie- og teknologiteori, pædagogik og dannelsesteori, pædagogisk og psykologisk læringsteori, integration af empiriske resultater, én casestudie</p> <p>Tema 1: indhold, form, brug Tema 2a: Tema 2b: køn/genus, social baggrund Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Henninger, Michael & Mandl, Heinz. (Eds.) (2009). <i>Handbuch Medien- und Bildungsmanagement</i>. Weinheim: Beltz.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne omfattende håndbog i krydsfeltet mellem vidensmanagement og nye medier ud fra interdisciplinære, men mest pædagogiske og psykologiske perspektiver angiver at forene den relevante forskning i én bog og udgør grundlaget for det akademiske fag af samme navn på Pädagogische Hochschule Weingarten. For at undgå et ideosynkratisk udvalg af temaer har man konceptionelt taget udgangspunkt i et bredt og internationalt studie og adspurgte et bredt felt af eksperter. Selvom håndbogen eksplicit også er rettet mod skolen har den slagside til erhvervslivet og organisationer, erhvervsuddannelser og voksenuddannelse. Håndbogen søger at sammenfatte centrale grundlagsdiskussioner, som også gælder alment. Det drejer sig om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grundlag og opstilling af profiler for mediekompetence (Hörmann)

	<ul style="list-style-type: none"> • digitale medier ud fra instruktionale, pædagogiske og psykologiske problemstillinger og perspektiver, fx valg af e-læringsplatform (Hense/Mandl; Hansen/Gruber; Kopp/Mandl) • grundlæggende begrebsafklaringer af mediepædagogik, -didaktik, -videnskab, herunder diskussioner, om der kan identificeres mediespecifikke læringsresultater. Selvom der findes evidens for både fortalere og kritikere, kan man sige at visse medieformer knyttes typiske til bestemte instruktionsdesign som derved synes at inducere stærke læringseffekter. Ud over medievalg fremhæves især didaktiske valg med henblik på læringsteori, socialformer, virtualiseringsgrad og instruktionale strategier og faser (Glaser/Weigand/Schwan; Dörr; Hartung/Reissmann). • medie- og instruktionsdesign, som modsat den åndsvidenskabelige didaktiktradition funderes i anvendt videnskab efter angelsaksisk tilsnit (educational, instructional technology). Med kritisk-konstruktiv afgrænsning til Gagnés taksonomiske urmodel argumenteres for <i>Decision Oriented Instructional Design Modells</i> og mere komplekse <i>Instructional Patterns</i>, som baserer sig på evidensbaserede principper og kriterier. Ud over beslutningsfelter som indholdsstruktur og -sekvensering, motivationsunderstøttende faktorer og interaktionsdesign kredser flere beslutninger om generelle præsentationsformater, valg og formgivning af konkrete multimodale repræsentationer og layoutspørgsmål (Niegemann). • implementeringsspørgsmål og –problemstillinger af e-læring <p>Derudover findes der bidrag ud fra kommunikationsteoretiske vinkler og anvendelser, politiske, samfundsmæssige, etiske og juridiske forhold, informatik med spørgsmål om programmeringssprog, baggrund og koder for internet og simulationer, definitioner for læringsobjekter, standarder, forskningsmetoder, kvalitetsmanagement, moderation og projektmanagement.</p> <p>Håndbogens læremiddelrelevante dele fokuserer overordnet på form og brug og især hvad angår de konkrete instruktionsproblemstillinger på sammenhængen mellem begge aspekter med baggrund i empiriske studier.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> pædagogisk psykologi, (pragmatisk) kommunikationsteori, handlingsteori, sprogteori, medieteorier, didaktik, informatik, organisationsteori</p> <p>Tema 1: form og brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel,</p>	<p>Kron, Friedrich W. & Sofos, Alivisos (2003). <i>Mediendidaktik. Neue Medien in</i></p>
---------------------	---

<p>forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p><i>Lehr- und Lernprozessen.</i> München: Reinhardt.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Forfatterne presenterer for det første den samfundsmæssige diskussion af nye medier i forhold til information, teknologi, skole og barndom, definerer for det andet mediedidaktik som en interdisciplinær deldisciplin af mediepædagogikken. Selvom mediedidaktik etablerer sig som ny disciplin griber den tilbage til kendte forskningstraditioner som fx medietaksonomier af kybernetisk observans, behavioristisk læringsteori, kognitionsteoretiske samt konstruktivistiske udgangspunkter. For det tredje diskuteres bestemmelsen af mediekompetence med udgangspunkt i præmisser om mennesket som socialt og kommunikativt væsen, samt et livsverdensperspektiv. I tilknytning til interaktiv konstruktivisme anerkendes en verden udenfor individet, som er konstitutiv for tilegnelsen af den og hvor sproget har en afgørende betydning. Under en lærerprofessionel vinkel gøres mediekompetence til en nøglekvalifikation, som defineres flerdimensionelt med henblik på undervisning og læring i og med medier. I det fjerde kapitel suppleres de klassiske læreteorier med neurobiologiske erkendelser om perception og hukommelse for at begrunde en række konklusioner vedrørende læring med nye medier. Forfatterne presenterer en omfattende matriks med henblik på en typologi for mediedidaktiske koncepter, som ud over de sædvanlige didaktiske kriterier også fokuserer på medier som betingelse for læring og mediets funktion i forhold til præsentation og tilegnelse. Forfatterne uddyber og eksemplificerer deres egen handlingsorienterede mediedidaktiske koncept som understøtter innovative og konstruktive læreprocesser i åbne undervisnings- og læringsomgivelser. Dette har konsekvenser for læreplansarbejde, idet medier kan være konkret undervisningsgenstand ud fra forskellige perspektiver, bærer af indhold fra helt det helt åbne net af informationer til i større eller mindre grad didaktisk præstruktureret læringssoftware.</p> <p>Bogens anvendelsesorienterede didaktik med de tilhørende anvendelseseksempler har et brugsperspektiv, som knytter sig fortrinsvist til formspørgsmål. Bogens indholdsfokus dukker op i det pædagogisk funderede koncept for mediekompetence, berøres i de uddybede undervisningseksempler og diskuteres som konsekvenser for læreplansarbejdet generelt. Indholdssidens betydning er kun antydnet, idet den hovedsagligt overlades til elevernes konstruktioner i processen.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> didaktik, læringsteori af både hermeneutisk og empirisk karakter, pædagogisk historie og samfundsanalyse</p> <p>Tema 1: brug, form, indhold Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Tulodziecki, Gerhard & Herzig, Bardo (2009). <i>Mediendidaktik. Medien in Lehr- und Lernprozessen</i>. München: KoPäd Verlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne grundbog presenteres som den første omfattende mediedidaktik med henblik på undervisnings- og læreprocesser i skolen. For det første udfoldes et mediebegreb med forskellige mediekendtegn og designmuligheder (fx funktioner, taksonomier, codering, sansemodaliteter, Peirces tegnbegreb, teknologiske karakteristika) som forbindes med erfaringsformer. For det andet sammenfattes relevante resultater for medielæring af både ældre og nyere dato (metaanalyser, komparative -, (kvasi)-eksperimentale - og evaluationsstudier). Mens der ikke synes at være belæg for generelle udsagn om bestemte mediers læringsmæssige fortrin, er det ifølge forfatterne muligt at identificere signifikans mellem bestemte mediekendtegn (informationscodering og sansemodalitet) og læringseffekter. Med udgangspunkt i forfatternes præference i handlingsorienteret og udviklingsorienteret didaktik plæderes for yderligere forskning som undersøger vekselvirkningen mellem mediekendtegn og de lærendes forudsætninger. Ud over forskellige læringsteorier diskuterer forfatterne både dannelsesmål, betingelser og kriterier for mediebrug ud fra et planlægningsperspektiv, udvikler en systematik for mediedidaktiske koncepter og placerer mediediaktik som en deldisciplin under mediepædagogik.</p> <p>Både resultaterne fra de empiriske studier og mange anvendelseksemppler samt korte analyser af forskellige fortrinsvist digitale læremidler fokuserer mest på form og designmæssige aspekter af læremidler, men relateres ofte til brug og også til spørgsmål om læringseffekter/indhold. Generelt kan man sige, at denne mediedidaktik konceptuelt nærmer sig en triangulering, selvom de bagvedliggende studier belyser enten form-indhold- eller form-brug-relationer og deres egen mediedidaktiske koncept ikke selv er empirisk valideret.</p> <p>Begge forfattere har udgivet og eller medvirket i en række bøger til medier, didaktik og skole.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Didaktik, handlingsteori, medieteorier, semiotik, pædagogisk psykologi (motivation, kognition), udviklings- og læringsteori, empiriske studier</p> <p>Tema 1: form-indhold, form-brug Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om</p>	<p>Sesink, Werner, Kerres, Michael & Moser, Heinz (Eds.). (2007). <i>Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin</i>. Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.</p>

utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p><i>Jahrbuch</i>-serien er den offisielle utgivelse af den organisatorisk selvstændige kommission <i>Medienpädagogik</i> under DGfE (Deutsche Gesellschaft für Erziehungswissenschaft). Denne antologi med en mange forskellige forfattere og tilgange søger at identificere, afgrænse og problematisere den efterhånden institutionelt etablerede videnskabelige mediepædagogik som selvstændigt forskningsfelt i produktiv konkurrence med mange andre discipliner som beskæftiger sig med medier. Det <i>mediatic turn</i> synes ikke kun at efterlyse en diskussion om mediernes potentiale i forhold til læring, men repræsenterer samtidigt også en fare for et udsalg af videnskabelighed, når hovedfokus kommer til at ligge i strategisk kommunikation og målgruppevenlig iscenesættelser, er en af tesaerne. Et handlings- og systemteoretisk teorigrundlag for mediepædagogik fører i et bredere perspektiv til antropologiske spørgsmål om, hvad medier fylogenetisk betyder for det menneskelige væsen. Et andet bidrag bestemmer en minimal grammatisk struktur for mediedidaktik ud fra de fem sanser som udgangspunkt for hypotesedannelser i empiriske studier. Endvidere søges at identificere mediepædagogikkens inherente dannelsespotetiale og afgrænsning til almen didaktik.</p> <p>Antologien behandler en række forskningsfelter indenfor mediepædagogik (dannelsesopgaven, socialisationsmønstre, interaktion og interaktivitet, forhold mellem viden og medielæring), forskningsmetoder, hvor man ud over empiriske og kvalitative metoder fremhæver en endnu vordende praksisforskning af unges egne medieproduktioner som lovende forskningsgenstand. I et professionsperspektiv diskuteres endvidere mediepædagogik og mediekomptence som nødvendig del af læreruddannelsen. En række afsluttende bidrag behandler temaet interdisciplinært, især ud fra informatik, semiotik, psykologi, kommunikationsteori og filosofi.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Ud over de nævnte mange teoretiske perspektiver indholder bogen metateoretiske og metametodiske forskningsovervejelser.</p> <p>Tema 1: indhold, form og brug Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Herzig, Bardo, Meister, Dorothee M., Moser, Heinz, et al. (Eds.) (2010). <i>Medienkompetenz und Web 2.0</i> . Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste	Den seneste udgave af <i>Jahrbuch</i> -serien opsamler de nyeste tendenser i medieforskningen og er mest henvendt til specialister. Efter en længere

funn	<p>grundlagsdiskussion af mediekompetencebegrebet, synes den på ny at være ved en skillevej. Dels er mediekompetence avanceret til et etableret nøglebegreb, men dens bestemmelse udfordres igen af Web 2.0 og mobil læring. Dels er diskussioner om standarder for mediekompetence, dens operationalisering og empiriske efterprøvelse først i begyndelsen. I antologiens tre dele undersøges der de eksisterende teoretiske og empiriske bestemmelser af mediekompetence, den nye grundlagsdiskussion i forhold til Web 2.0 samt perspektiver og konsekvenser for forskellige uddannelsesinstitutioner. Klart og flere steder fremstår også kritikken af den digitale eufori i pædagogiske sammenhæng, som ved at kolportere håb om pædagogiske og social-kritiske reformer synes at favorisere teknologiske projekter og overse faren for trivialisering. Både mediekompetence og Web 2.0 tematiseres i forhold til skole, erhvervsuddannelser, voksenuddannelse, læreruddannelse og universitet.</p> <p>De mange termer indenfor læring og medier kræver en begrebsafklaring med henblik på videnskabelige bearbejdning. Metarefleksionerne om model- og operationaliseringsdiskussionen, forholdet mellem de kvalitative og kvantitative metoder, såvel som relationen til den generelle standarddiskussion er vanskeligt at placere i forhold til indhold, form og brug. Selvom alle tre forhold berøres mere eller mindre er der ikke tale om en egentlig triangulering. De mere konkrete studier vedrørende Web 2.0 i anden del stiller en række spørgsmål til brug i forhold til chancer og risici og fremhæver behovet for en særlig usikkerheds- og risikokompetence i mødet med de mange nye videnstilbud. Når konceptet om mikrolæring i teknologiske læringsomgivelser forholder sig til indhold, metode og brug i et didaktisk perspektiv kommer det tæt på en triangulering.</p> <p>Med Web 2.0 opstår der en generel forskydning af interessen fra præfabrikerede læremidler til den lærende som producent af midler og produkter i projektbaseret undervisning, som samtidigt betyder en fokus på brug.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> teoretiske og empiriske, kvalitative og kvantitative metoder, metateori ud over uddannelsesvidenskab, didaktik, pædagogik med de tilhørende nabo-discipliner er der to bidrag fra hhv. mediesociologi og informatik.</p> <p>Tema 1: indhold, form, brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om	Pitton, Anja (Ed.). (2006). <i>Lehren und Lernen mit neuen Medien. Jahrestagung der GDCP in Paderborn 2005</i> (Vol. 26). Berlin u.a.: Lit.
--	---

utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Som et mere eller mindre tilfældigt eksempel på decideret fagdidaktisk læremiddelforskning er denne proceedings-rapport medtaget fra <i>Gesellschaft für Didaktik der Chemie und Physik</i> (GDGP). De omtrent 125 bidrag beskæftiger sig med mange forskellige genstande, ud fra forskellige antagelser og interesser vedrørende nye medier i kemi og fysik. Dels drejer det sig om undervisning og læring med bestemte nye teknologier fra Wiki, Mindmap, internet, databaser, simulation, portfolio til e-læring, dels undersøges muligheder med forskellige indholdsområder eller temaer indenfor fagene i forhold til nye medier og dels fokuseres på metodiske aspekter fra selvreguleret og problemløsende læring, projekt- og værkstedsundervisning til eksperimentel, opdagende og argumenterende undervisning. Ud fra den lærende er fx epistemologiske, kognitive, motivationelle aspekter samt dannelse af modelforestillinger tematiseret. Ud fra samfundet tematiseres standarder, kompetencemodeller, implementeringsudfordringer, reformintentioner m.m. Også metodisk spænder udgivelsen bredt: eksperimentelle, evaluations-, effektivitetsstudier, grounded theory, videoanalyser m.m. Også tværfaglighed, teamsamarbejde og lærerhandlen, men ikke specifikt differentiering, kommer på tale.</p> <p>Der berøres både indhold, form og brug i hele udgivelsen.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> nævnt ovenfor</p> <p>Tema 1: indhold, form og brug Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Zumbach, Jörg & Mandl, Heinz. (Eds.) (2008). <i>Pädagogische Psychologie in Theorie und Praxis. Ein fallbasiertes Lehrbuch</i> . Göttingen u.a.: Hogrefe.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Dette case-baserede lærebog ønsker at supplere klassiske værker indenfor den pædagogisk-psykologiske forskningsformidling idet den forsøger selv at leve op til den i bogen propagerede kobling mellem viden og anvendelse (teori-praksis). Selvom bogen i udgangspunktet er pædagogisk-psykologisk og behandler almene kognitive, motivationelle, emotionelle og sociale instruktions- og læringsspørgsmål i skole, universitet og virksomheder, undersøges mange bidrag forskellige anvendelsesmuligheder i forhold til traditionelle og nye medier, fx emotioner og e-læring (Astleitner/Hascher). Disse drejer sig om at lære med tekster (Unterbruner), billeder (Weidenmann), film (Schwab; Schwan), hypermedier (Tergan) og eksterne visualiseringer (Kopp/Mandl) samt mere integrative tilgange, hvor mediebasert</p>

	<p>problemløsning (Opfermann/Gerjets) eller generelt multimodale læreprosesser (Brünken/Seufert/Jänen) er i fokus. Disse vidensmedier belyses ikke kun gjennom aktuelle pædagogiske psykologiske teorier, centreret om situert læring, læring gjennom løsningseksempler (Hilbert/Renkl), konstruktivisme, kognitiv fleksibilitetsteori og <i>cognitive load theory</i>, men undersøges også med henblik på instruksjon og deres didaktiske betydning ved at diskutere design af undervisnings- og læringsmaterialer.</p> <p>Selvom lærebogen ikke hovedsaklig fokuserer på læremidler, så spiller læremidler som grundformater og som en del af det generelle instruksjonsdesign en tydelig rolle. Hovedvægten ligger tydeligvis på læremidlers form og bruk, samt sammenhengen mellom dem, som også afspejler sig i, at bogen er koncipert som casebasert lærebog.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Bidragene trækker på klassisk og nyere empirisk forskning indenfor pædagogisk psykologi.</p> <p>Tema 1: form og bruk Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.3.2 Tyske studier av innhold, form og bruk av læremidler

I alt ble det funnet ca. 1470 mindre og større studier/publikasjoner som kan sies å ha med innholds-, form- og bruksspørsmål ut fra et bredt læremiddelbegrep å gjøre. En grundig gjennomgang av listen vil formodentlig føre til noen utsorteringer. Nye studier oppdages løpende på tross av de systematiske databasesøkene.

Et eksempel: Følgende søk i *Fachportal Pädagogik* ble gjennomført: kombinasjon av a) undervisningsmateriale eller nye medier eller lærebok eller læremidler (eller film, tegneserier, fjernsyn, museum og mange flere former) **og** b) mediedidaktikk eller didaktikk eller innholdsanalyse eller mediebruk eller undervisningsforskning. Dette ga ca. 440 studier.

Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.4 Overordnede funn fra Frankrike

I det store og det hele handler forskningen på lærebøker og undervisningsmedia som er publisert i Frankrike, om lærebøkers innhold. For mer enn en tredjedel av disse arbeidene er lærebøkers innhold en måte å identifisere kulturell representasjon på (i en svært vid betydning) i en nasjonal kontekst. Det andre hovedmotivet for å forske på lærebøker kommer fra undervisningsforskning. Lærebøker og innholdet i dem blir brukt som en måte å få innsikt i klasseromaktiviteter, innhold i skolen i forskjellige nasjonale kontekster eller pedagogisk utvikling, vanligvis i forbindelse med bestemte fag. Når spørsmålene dreier seg om utdanningens rolle i utviklingen av medborgerskap eller nasjonal identitet, i tillegg til stereotyper eller ideologi i lærebøker, er fokuset på forskning på kulturelle representasjoner.

Til tross for disse to hovedfokusene finnes det et stort mangfold i forskning på lærebøker og undervisningsmedia som særlig er sentrert om innhold, form og bruk. Den første årsaken til dette mangfoldet kommer av studier av andre typer media og lærebøker. Noen forskere, selv om dette foreløpig bare gjelder et fåtall, har valgt å fokusere alene eller i sammenlikning med lærebøker på:

- kino
- skrevne ressurser (slik som ordbøker og regneark)
- spill
- og mer vanlig: digital teknologi

I alle disse tilfellene fokuserer arbeidene på innhold og bruk, snarere enn bare på innhold.

Den andre årsaken ligger i de forskjellige forskermiljøene som har arbeidet med forskning der lærebøker er involvert. Flesteparten (mer enn en tredjedel) viser den interessen som historikermiljøet har funnet i dette feltet: dels historikere og kulturhistorikere, dels historikere som har spesialisert seg på utdanningshistorie (og sjeldnere vitenskapshistorikere), arbeider med forskning som involverer innholdet i lærebøker. De fleste av dem er interessert i historiebøker eller i geografi- og historiebøker, selv om fagspørsmål blir studert fra et historisk perspektiv. I det første tilfellet finnes det hovedsakelig to tilnæringsmåter:

- forskere ved universiteter som er opptatt av undervisning i faget sitt på et sekundært nivå (tilsvarende studier finnes innenfor andre felt som sosiologi, jus, psykiatri...)
- historikere som mener at lærebøker i historie skal knyttes til politiske spørsmål. (Et interessant poeng er at samfunnsvitene også har begynt å studere lærebøker i historie i et tilsvarende perspektiv. Det er også verdt å legge merke til at mange forskere knytter slike studier til ideologiske og kulturelle funksjoner av læreboka, og bruker det som et utgangspunkt for forskningen sin, selv når det kommer til ulike nasjonale kontekster.)

Det andre og største forskermiljøet kommer fra utdanningsstudier, og mer spesifikt fra didaktikk. Spesialister på språk og lingvistikk bidrar med en stor del publikasjoner av forskning som angår innhold i lærebøker. En stor del av dette igjen er viet undervisning i fransk som fremmed- eller andrespråk.

4.1.4.1 Sentrale studier fra Frankrike

Navn, tittel, forlag	Baldner, J.-M., Baron, G.-L. & Bruillard, É. (eds). (2003). <i>Les manuels à l'heure des technologies: résultats de recherches en college</i> . INRP.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Several contributions question the introduction of digital resources in school. They bear on a study of the evolution of content and use of textbooks and technological resources such as websites or CD-ROMs. As a result, they reject the idea according to which technological resources may “naturally” enter the classroom, and rather show they are to be related to questions of curriculum identity and conditions of use in the classroom.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> A study of the products on the market has been conducted in order to distinguish differences and similarities between different school subjects and to draw out general trends on the market. This study of content has been

	<p>completed by a research focused on school use of these medias and actors' points of view.</p> <p>Tema 1: content, use Tema 2a: digital skills Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>
--	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Barcheath, E., Magli, R. & Winkin, Y. (2006). <i>Comment l'informatique vient aux enfants: Pour une approche anthropologique des usages de l'ordinateur à l'école</i>. Éditions des archives contemporaines.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Organised into two parts, the book details the narrative of a 4-month-long ethnographical observation in a school in Italy and analyzes how computers are used in this specific context. This study at a great level of detail allows to take into account an "ecology of pedagogical practices" rather than only focusing on the computer itself. As a result, authors invite to go beyond an approach limited to technician aspects, so computers can have a chance to be considered as a part of school experience, rather than only a tool to produce and transmit contents.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> The study bears on classroom observations conducted by an ethnographer. It aims at contributing to an improvement of computers' use in schools.</p> <p>Tema 1: use Tema 2a: digital skills Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Bensaude-Vincent, B., Garcia Belmar, A. & Bertomeu Sanchez, J.R. (2003). <i>L'émergence d'une science des manuels: les livres de chimie en France (1789-1852)</i>. Éditions des archives contemporaines.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The authors challenge the view according to which scientific textbooks represent the last stage of scientific creativity, the final step of a trail supposed to start with scientific discovery and to end with teaching of taken-for-granted knowledge. They highlight the historicity of textbooks as a genre which emerged, in the case of chemistry, in the decades following the French revolution. They take into account in this process evolution of curricula and of the book-publishing industry and show how the content of textbooks has to be related to such general trends. Lastly, they present in details some recurrent contents of chemistry textbooks, such as experimentation, developments of</p>

	history of science, or theoretical considerations.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The book is positioned within the field of history of science and deals with the action of textbooks regarding construction of knowledge. However, contrary to many previous works of this field, it takes into account results of history of education and history of book-publishing.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Bouchut, A. (2003). La ville dans les manuels de géographie de l'école élémentaire: l'exemple des ouvrages de cycle III. <i>L'Information géographique</i> , 67(2), 172-184.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>The author studies geography textbooks used in primary schools and focus more specifically on the urban thematic. She describes what kinds of concepts are taught at this level of education, and characterises the image of town which comes along.</p> <p>Then she deals with the reception of textbooks' content by children in order to determine whether the books are relevant to children's level and age.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The article presents an analysis in the field of geography didactics.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Cros, C. (2006). En avant les filles!: Représentations des hommes et des femmes dans les manuels de langues vivantes en Finlande. <i>Études de linguistique appliquée</i> , 142, pp. 151-162.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The author studies textbooks in use in Finland for language teaching (Swedish, English, German, French, Russian, and Spanish) and focuses on the social representations of women that come along their content. She shows that, whatever the language taught, the textbooks present valued, brilliant, active, and dominating feminine models. Such a trend which moves away from the social reality is interpreted as a political choice, which encourages girls to choose non-traditional professional occupations and activities. It questions the

	possibility of an adaptation of such a model to the French context.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The article deals with social and cultural consequences of language teaching.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: Tema 2b: gender Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Estivalezes, M. (2005). Les monothéismes dans les manuels d'histoire. <i>VEI enjeux</i> , 142, pp. 155-162.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	History textbooks are considered as a good way to get an insight of the importance given to religious issues and subjects in education and in the society. Thus the author analyses the content of history textbooks to show what the image of religions in general, and of monotheism in particular, is.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The article is positioned in the sociological field.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Lewandowski, S. (2007). Les savoirs locaux au Burkina Faso: Enjeux pédagogiques et sociaux: Anthropologie de l'école. <i>Ethnologie française</i> , 37(4), 605-613.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>The author deals with the stakes of formal education in a rural province of Burkina Faso where very few children go to school on a regular basis. She focuses on the analyses of pedagogical supports (tales, school textbooks and booklets in gourmantche) as well as teaching practices.</p> <p>She shows that in the Gourmantche rural education, the use of parables in tales urges young people to seek riddles about the visible and invisible reality. The classical school rejects this type of heuristic method by instrumentalising tales and denying the existence of local knowledge. Schools using « local languages » develop a new culture which is supposed to link school knowledge with local knowledge. But this knowledge is selected according to unclarified principles « creolised ». Besides, teaching material conditions make it difficult to generalize them all over the country.</p>

Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> A sociological approach mixing observations, study of pedagogical material content (especially texts), and interviews is used in this research.</p> <p>Tema 1: content, use Tema 2a: reading, writing, oral Tema 2b: social background Tema 3: Tema 4: use</p>
--	--

Navn, tittel, forlag	Righi, D. (2007). <i>Les images dans les manuels de lycée (manuels d'histoire, de français, de philosophie et de langues vivantes publiés de 2000 à 2003): les représentations des pouvoirs et des conflits politiques de 1815 à nos jours.</i>
Informasjon om utgivelse	Thèse de doctorat en histoire et histoire de l'art. Université de Poitiers.
Oppsummering av viktigste funn	<p>The research focuses on the analyses of pictures printed in History, French, Philosophy, and modern languages textbooks for secondary school published from 2000 to 2003. More specifically it focuses on the representations of political powers and conflicts from 1815 to nowadays.</p> <p>The introduction delivers the historiography of the subject and analyzes the sources, i.e. the programs and the images chosen by the authors of the textbooks according to their nature and their place in these works. The first part concentrates on the political power representations and the second relates to the armed confrontations representations. The third part continues with the civilian images during the conflicts and the traces of the wars including genocides, and finishes with the various memories representations. A volume of appendices counts all the reproduced images (3651 images) gives detailed statistics in order to show and to justify the established reports.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Two levels of analysis are carried out in parallel – one relating to the original images and the other concerning the modes of reproduction in the handbooks – from a historical and history of art perspectives.</p> <p>Tema 1: content, form Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Tisserant, P. & Wagner, A.-L. (Eds.). (2008). <i>Place des stéréotypes et des discriminations dans les manuels scolaires.</i> Rapport Final Réalisé pour le compte de la Haute Autorité de Lutte contre les Discriminations et pour l'Égalité. Université de Metz.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering	This research report has been conducted on behalf of the High Authority

<p>av viktigste funn</p>	<p>against Discrimination and for Equality. Regarding the place of stereotypes and discrimination in textbooks, it confirms differential treatment in the textbooks between women and men.</p> <p>Men are more often represented than women. Of the total of studied illustrations embodying the professional context, 1046 represent men, 341 women. The place of women is still strongly marked in the domestic sphere where their role is reduced to that of mother and wife. They are poorly represented in economic and political spheres. Persons of foreign origin are often portrayed in demeaning situations.</p> <p>The report ends with recommendations.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> The study focuses on all subject matters taught in secondary education, and more specifically on Citizenship, History and Geography, Economical and Social Sciences, French, English, Natural Sciences and Mathematics textbooks. Issues studied are gender, origin, handicap, sexual orientation and age. It takes into account both texts and images.</p> <p>Tema 1: content, form Tema 2a: Tema 2b: gender Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Von Münchow, P. (2009). Le discours d'adolescents dans les manuels scolaires de lecture en France et en Allemagne. <i>Adolescence</i>, 70, pp. 921-930.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The author has examined different representations of adolescents conveyed by adolescent discourse in French and German first language reading books (12 ninth grade schoolbooks have been studied).</p> <p>The results of the investigation show two different models. The French one represents the adolescent as a (future) citizen of an intergenerational well-read community, whereas the German one convey an image of the adolescent trying to construct him/herself, in a more individualistic perspective.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Discourse analysis and comparative study are used in this research. Different kinds of texts presented in the textbooks and themes that are dealt with this way are studied to figure out what the place of adolescent discourse is. The argumentative structure of some texts and the presentations given by the authors are also taken into account.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a:</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

4.1.4.1.1 Ph.d.-avhandlingar og masteroppgaver

I forhold til form finnes komparative studier av språkinnlæring (rumensk samt fransk og engelsk i ulike land), digital teknologi, konstruksjon av læreobjekter, individualisering, didaktisk design og digital kompetanse. Når det gjelder innhold, er viktige spørsmål holocaust i forhold til nasjonal identitet og rasisme i lærebøker i historie, sjangerkunnskap/grammatikk/literacy/lesing og skriving i fransk litteraturundervisning, miljøspørsmål og naturvitenskapelig kunnskapskonstruksjon (jordskjelv og vulkanisme).

Navn, tittel, forlag	Lecureur, Bertrand (2010). <i>L'image du nazisme et de la Shoah dans les manuels d'histoire allemands, britanniques, belges francophones et français publiés depuis 1950 (étude comparative)</i> . Doktorsavhandling i jämförande samtidshistoria. Montpellier: Ecole doctorale 60.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Denna avhandling fokuserar hur nazismen och förintelsen framställts i tyska, franska, (fransktalande) belgiska och engelska läroböcker för gymnasiet sedan 1950-talet. Författaren menar att det förekommit en omfattande "mutism" (förtigande/dövhet) rörande förintelsen, särskilt i Tyskland, även om det i slutet av 1900-talet (Belgien undantaget) skrivits alltmer i frågan.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Avhandlingen är en komparativ länderstudie av innehållet i historieläroböcker. Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag	Chollet, Carmen Valentina (2011). <i>L'enseignement des langues romanes et de l'anglais dans un lycée roumain: analyse des manuels scolaires et pratiques pédagogiques</i> . Doktorsavhandling i språkvetenskap. Avignon.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Denna avhandling placerar in sig i den europeiska unionen språkfält. Rumänien trädde in i gemenskapen 2007, där det rumänska språket har inte prioriterats särskilt högt. Den centrala frågan rör hur rumänska och engelska språket undervisas i Rumänien, med fokus på skolplan, läroplan och läromedel. Och frågan om hur undervisningen i främmande språk på gymnasiet kan utvecklas. Om Rumänien ska anpassa sig till ett modernt samhälle utgör detta en grundfråga för utbildningssystemet.
Studiens	<u>Metode:</u>

metode og relevans for fokusområdet	<p>Studien rör undervisningen av rumänska och engelska sett i ljuset av Rumäniens inträde i den europeiska unionen 2007. Man har studerat officiella policydokument, läroböcker samt metod som används i språkundervisning.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
-------------------------------------	---

Navn, tittel, forlag	Calindere, Otilia Constanța (2010). <i>L'identité nationale et l'enseignement de l'histoire. Analyse comparée des contributions scolaires à la construction de l'identité nationale en France et Roumanie (1950-2005)</i> . Doktorsavhandling i statsvetenskap. Université Montesquieu - Bordeaux IV.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>”The national identity and history teaching. Comparative analysis of the educational contributions to the formation of the national identity in France and Romania (1950 – 2005). The national identity appears as a complex construct resulted from the continuous and concerted actions of the socializing agents. Among these, the education system has a special place. Its promoted speech contributes to the shaping of the images and feelings that are developed by citizens in relation to the national space. The first part of our study regards the theoretical approach of the national identity and its formation in school. In order to understand the contribution of the education system to the formation of youngsters' national identity, we propose a content analysis of some history school books (considering the fact that history is one of the fundamental elements of the national identity). The analysis is made with the aid of a grid structured by use of the three dimensions of the national identity: territoriality, values, national community. The data gathered from the school books emphasize several conclusions which regard the following aspects: the national identity profile required by the government ideology from France and Romania in two distinct moments of history; the differences and similarities between the national identity projects of French and Romanian education systems; the evolution of the project about the national identity in each of the two national spaces comprised in the analysis.”</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Formeringen av nasjonal identitet og historieundervisning i Frankrike og Rumänien står her i sentrum. Først undersøkes lærebøker med avseende på hvordan følelser og forbilder utvikles i relasjon til territorial avgrænsning og nasjonal sammenheng.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Dal, Burçkin (2003). <i>L'enseignement des tremblements de terre et du volcanisme dans les écoles primaires en Turquie. Doktorsavhandling i geomorfologi</i> . Université Paris Diderot - Paris VII.
Oppsummering av viktigste funn	Avhandlingen analyserer spørsmål om jordbævnings og vulkanutbrott i den tyrkiske grunnskolen. Spørsmål som berøres er: risikobedømming i geofysikk, i offisielle dokument, i lærebøker, hos elever og i klasseromsarbeid. Arbeidet syftar blant annet til en forbedret koherens mellom vitenskapelig bedømming og skolens undervisning.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Jordbævnings og vulkanisme fokuseres i denne studie av grunnleggende utdanning i Tyrkia. Såvel policydokument som lærebøker, elevenes representasjoner og klasseromspraksis behandles. Tema 1: innhold, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Denizot, Nathalie (2008). <i>Genres littéraires et genres textuels en classe de français: scolarisation, construction, fonctions et usages des genres dans la discipline française</i> . Doktorsavhandling i pedagogikk. Université Lille III - Charles de Gaulle.
Oppsummering av viktigste funn	«The literary and textual genres adopted in the discipline of French are disciplinary various purposes depending on the disciplinary configurations. At school, genres are thus unstable notions, in the definitions, in the corpus or in the uses (for example scriptural or reading practices) which are made of them. This is the thesis of this study, which looks at the manner in which genres are adapted for use at school in French secondary education from 1802 to the present day (via transposition, secundarization, reconfiguration and/or creation). The first part is a historical perspective, articulated with different paradigms (rhetoric, poetry, literary history and linguistic theory). Then the generic classifications of the genres are contextualized, and articulated with other methods of classification, within the discipline and on the edge of it, in the "CDI"s. In the third part three cases are studied: the classical tragedy, the use of biographical texts in the penultimate year of secondary education and the "textes fondateurs" (Bible, writings of Homer...) studied in the first year of secondary education. Special attention is paid to a particular form of contextuality, amphitextualité, which refers to the relationship between a text and other texts placed beside it, be it in textbooks, groups of texts, or/more generally in disciplinary practices. The last part analyzes disciplinary practices related to reading and writing the genres: through the manner in which novels of Balzac have been adapted for schools in almost 400 textbooks published

	since 1880 ; through the use of creative writing texts produced for the "baccalauréat de français".»
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Här studeras hur franska som disciplin anpassas till skolbruk sedan 1802 samt hur olika genrens konstruktion gestaltas i gymnasieundervisning. Främst finns här ett historiskt perspektiv, men också en teoretisk del om retorik, poesi, litteraturhistoria och lingvistisk teori. Frågan om genre-läsning och genre-skrivning (creative writing) undersöks i relation till temat "Balzac", som förekommit i över 400 läroböcker.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: läsning, skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Hutchins-Viroux, Rachel (2005). <i>Nationalisme et identité nationale dans les manuels d'histoire américaine de l'enseignement primaire au Texas: 1982-1997</i> . Doktorsavhandling i engelsk litteratur. Université Nancy II.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	"History textbooks construct and transmit an official version of a nation's past, and as such are highly contested political terrain. An examination of the textbooks that were adopted for use in primary education by the very influential state of Texas in 1982 and 1997 reveals the evolution of the representation of American identity and the way in which American history was written following the multiculturalist movements of the 1960s/1970s and the conservative backlash and the "culture wars" of the 1980s/1990s. Notably, multiculturalist viewpoints are attenuated in the world of public primary education by the persistent predominance of a traditionalist vision which refuses to recognize the significance of racism in the American past, and which demands the glorification of the nation and the inculcation of patriotism. This thesis analyzes the effects of these tensions on the books' text and iconography in light of the debates concerning identity and nationalism in the 1980s and 1990s."
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Historieböcker studeras med avseende på hur bl.a. nationell identitet representeras i Texas 1982-1997 och hur diskussionen har svängt från nationalism till multikulturalism och konservativa motattacker, som förtiger rasism och hyllar patriotism.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Suh, Eun-Young (2005). <i>Étude critique du programme et des manuels d'enseignement du français langue étrangère dans le système secondaire coréen</i> . Doktorsavhandling språk- og kulturdidaktik. Université Sorbonne nouvelle - Paris III.
Oppsummering av viktigste funn	I dette arbeide analyseras læreplaner, lærebøcker og klassrumspraktik i koreansk franskundervisning på gymnasiet. Utifrån ett kommunikativt och multikulturellt perspektiv analyseras och diskuteras undervisningen. Syftet är att åstadkomma en undervisning som svarar mot moderna krav på språkinläring och kommunikativ kompetens.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Intresset här är riktat mot hur kommunikativ kompetens utvecklas i gapet mellan läroplan, läroböcker och klassrumspraktik i franskundervisning i Koreanska gymnasieskolor. Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Wack, Laëtitia (2004). <i>Quels regards sur la grammaire scolaire ? : Etude comparative de différentes approches grammaticales abordant la négation et l'objet</i> . Doktorsavhandling i språkvetenskap. Université Nancy II.
Oppsummering av viktigste funn	"Our research presents the didactic and linguistic preoccupations by means of questions concerning the presentation of the grammatical piece of information, on the contents of textbooks or on the image of the language which textbooks convey. We conceived this study as a general reflection on the school grammar by interrogating us about the constitution of the grammatical knowledges, then by presenting a description clarify the contents of the textbooks of the first cycle. Then an analysis of the major differences between the various approaches highlights the fundamental characteristics of textbooks and to end the critical examination of the fourth part is at the same moment the sum of the evoked reproaches and the necessary stage towards relevant suggestions with the aim of the improvement of the grammatical information. It is a question of showing, examples in the support, how linguistic theories can be thus taken and used in classrooms."
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Studien fokuserar läroböckers sätt att presentera grammatik och föreställningar om språk i läroböcker. Bland annat fokuseras grammatikundervisning och betydelsen av att språkliga teorier får genomslag i undervisningen. Man utvecklar här ett förhållningssätt som fokuserar didaktisk design.

	<p>Tema 1: innehåll, form</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Aouag, Sofiane (2010). <i>Individualisation de l'apprentissage dans un Système Tuteur Intelligent: cas de l'apprentissage de la lecture dans le système AMICAL</i>. Doktorsavhandling i informatik. Université Blaise Pascal - Clermont Ferrand II.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Här undersöks hur ett digitalt system för handledning (Système Tutoriel Intelligent) kan individanpassas och hur undervisningen kan individualiseras med avseende på mål för nästföljande undervisningssession, individualisering av didaktiska sekvenser och elevaktiviteter för att utforma olika lärobject (Agent-Objet pédagogique). Detta didaktiska design-teoretiska perspektiv på innehåll, kunskap, interface och didaktik.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar hur material kan utvecklas för individuella behov i ett IKT-baserat handledningskoncept – med avseende på tre olika nivåer: individualisering av uppgift och nästföljande steg i undervisningen, individualisering av didaktiska arbetssätt samt individualisering av mål. Detta är en fransk studie inom området didaktisk design.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b: tilpasset opplæring</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Broisin, Julien (2006). <i>Un environnement informatique pour l'apprentissage humain au service de la virtualisation et de la gestion des objets pédagogiques</i>. Doktorsvhandling i informatik. Université Paul Sabatier - Toulouse III.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>"Our works investigate the capabilities of a Web-based Learning Environment (WLE) to provide two complementary services that lead to learning objects' virtualization: a single view of a set of resources stored into various learning object repositories, and an easy access to these resources through the use of learning management systems. We present an open architecture based on ubiquitous e-learning standards which allows to integrate the above services within a WLE. The second part of our works deals with the management of resources, systems and users implied in the virtualization process. Among the large amount of resources offered by the federation of several knowledge pools, we aim at helping educators to search for relevant pedagogical material</p>

	according to their learning contexts. We present both an information model describing the above entities and that constitutes a CIM (Common Information Model) extension for WLE, and a supervision infrastructure associated with this model.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Webbaserad lärmiljö med fokus på lika lärobjekt, tillgänglighet och (digital) arkitektur står här i centrum för intresset. Även metoder för att leta upp och bedöma digitalt pedagogisk material diskuteras.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: digital ferdighet/kompetens Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Salas Pereira, Ligia Maria (2004). <i>La représentation symbolique, la formation ou la construction d'un concept: une approche culturelle pour l'enseignement et l'apprentissage d'une langue étrangère</i> . Doktorsavhandling i språkvetenskap. Université Stendhal - Grenoble III.
Oppsummering av viktigste funn	Avhandlingen fokuserer språkinlärning. Varje barn lever i en symbolvärld som inte nödvändigtvis stämmer överens med den som skolans läroböcker presenterar. Vilka behov har costricanska barn då de ska lära sig franska språket? Ord, fraser, frågor och svar relateras till tre lexikala univers: familjen, skolan och barnen. Studien föreslår en kulturell, metodologisk approach som använder en experimentell pedagogik som använder tidningar och CD förutom läroböcker.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> En experimentell språkundervisning står i fokus för arbetet, där olika slags pedagogiska texter används.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.4.2 Franske studier av innhold, form og bruk av læremiddel

Det er talt opp 250 studier (inkludert artikler, bidrag spesielt viet lærebøker i en publisert bok, masteroppgaver, ph.d.-avhandlinger, monografier og rapporter) om dette emnet. De fleste av dem er artikler (144). Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.5 Overordnede funn fra Finland

Den identifiserte forskningen om innhold, form og bruk av læremidler er temmelig jevnt spredd mellom de tre delområdene. Forskningen er i hovedsak innrettet mot læremidler i den grunnleggende utdanningen. Enkeltstående studier av læremidler for videregående skole har også blitt utført, mens forskning på læremidler i yrkesutdanningen savnes. Læreboka utgjør et sentralt redskap for undervisningen i den finske skolen. For eksempel viser en studie av Atjonen m.fl. (2008) at 78 % av lærerne i undersøkelsen på trinnene 1. til 9. (N=2310) brukte lærebok daglig. Lærerveiledninger brukes mye eller veldig mye av 32 % av lærerne. Bruken av lærerveiledninger er svært typisk for den finske skolen, spesielt i faget matematikk.

Selv om forskningen avslører at læreboka er et sentralt redskap i den finske skolen, viser en studie av Danielsson (2010) at detaljerte studier av tekstbruk i en klasseromskontekst er nødvendig for å kunne identifisere tekstenes innflytelse. Danielsson gjorde en analyse av leseaktiviteter i kjemiklasserommet. Ifølge hennes studie ble elevene eksponert for en mengde ulike tekster, men lengre tekster blir verken lest eller produsert i kjemiundervisningen. Danielsson hevder at læreboka i det store og hele brukes lite i undervisningen.

Innhold. De studiene som i den finske læremiddelforskningen har rettet seg inn mot innholdsanalyser (Väisänen 2005; Wikman 2004), etterlyser et mer autentisk materiale i bøkene og en mulighet for leserne til å innta en aktiv måte å forholde seg til teksten på. Ifølge Karjala (2003) kan en utvikling i denne retningen identifiseres i læremidler i svensk, utgitt for den finske skolen. En studie av Hankala (2011) viser at uformelle læremidler i form av aviser kan anvendes for å utvikle grunnleggende ferdigheter hos aktive personer. Avisene anvendes imidlertid snarere for å oppdatere informasjon hos leserne enn for å fremme kritisk tenkning. Også Ilomäki, Lakkala og Paavola (2006) som undersøkte bruken av læreobjekter, konstaterer at nye medier ofte anvendes til tradisjonelle aktiviteter. I den aktuelle studien korresponderte aktivitetstypen med lærerens bruk av IKT.

Form. Tekster som utvikles ut fra forskning på læring, har gitt bedre læringsresultater hos lesere. For eksempel studerte Mikkilä-Erdmann (2002) hvordan elevens oppfatninger om fotosyntesen ble utviklet ved hjelp av ulike typer tekster. Noen forskere (Wikman 2004; Väisänen 2005) løfter fram muligheten av å bruke narrative innslag i læremidler. Dette kan motivere leserne, og i tillegg tvinge forfattere til å posisjonere seg ideologisk. Generelt viser imidlertid forskningsoversikten en motstridende tendens mellom lærerens oppfatninger om det ideale læremiddelet og forskernes oppfatninger om hvordan læremidler burde konstrueres ut fra forskning på læring. For eksempel ønsker lærere som er blitt intervjuet om læremidler i kjemi (Ahtineva 2000), flere enkle oppgaver som kan befeste den kunnskapen som er utviklet i undervisningen. Det virker som om det formmessige idealet ikke alltid er funksjonelt i en naturlig kontekst, og derfor kan et konformitetstrykk utvikles. Paradokset impliserer et behov for forskning i klasseromskontekst. En slik forskningsinnretning finner også støtte i den variasjonen av oppfatninger mellom læreres og elevens syn på kvaliteter i arbeidsoppgaver som ble eksponert i Ahtinevas studie.

Bruk. Som vi allerede har konstatert, viser forskningsoversikten en frekvent bruk av lærebøker i Finland. Det finnes imidlertid variasjoner i lærernes måte å forholde seg til læreboka på. Ifølge en studie av Heinonen (2005) benytter noen lærere læreboka ut fra at den er mer eller mindre identisk med den foreskrevne læreplanen, mens andre bevisst ser bort fra læreboka i planleggingen sin. Pehkonen (2004) fant tre ulike måter å forholde seg til læreboka på hos lærere: motivering, kritikk og skyld ("motivation, criticism and guilt"). Wikman (2004) understreker at læreboka er en variabel og dermed ikke automatisk forutsetter en viss måte å undervise på. Lærebøker kan både brukes som referanser og som et utgangspunkt for både innhold og metode for undervisningen. Begrepet 'å være

bundet til læreboka' savner dermed et pedagogisk forklaringspotensial. Forskningen viser også at noen lærere har utviklet didaktisk nytenkning takket være læreboka (Pehkonen 2004). Læreboka kan dermed fungere som et slags insitament til profesjonsutvikling for lærere.

4.1.5.1 Sentrale studier fra Finland

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Ahtineva, Aija (2000). <i>Oppikirja – tiedon välittäjä ja opintojen innoittaja? Lukion kemian oppikirjan – Kemian maailma 1 – tiedonkäsitely ja käyttökokeemukset</i> . (Textbook – dissemination of knowledge and inspiration to study? Notion of knowledge and users' experiences concerning Kemian maailma 1, an upper secondary level Chemistry textbook). Åbo universitet.
Oppsummering av viktigste funn	Målet med denna studie var att analysera vilken syn på lärande kemiläroboken <i>Kemian Maailma 1</i> (den första i en serie av läroböcker för gymnasiet), representerar och att klargöra i vilken utsträckning användarna av läroboken ansåg att den uppfyllde läroplanens krav. Användarnas upplevelser och förverkligandet av läroplanens mål analyseras med hjälp av lärares dagböcker (N = 2), genom analys av undervisning och med hjälp av ett frågeformulär riktade både till lärare (N = 14) och elever (N = 278). Analysen visar att lärobokens kunskapsstruktur var sammanhängande, men något statisk. Majoriteten (86 %) av lärobokens uppgifter (N = 201) förutsatte att läsaren tillämpade kunskap eller drog slutsatser utgående från lärobokens text. Lärarnas och elevernas bedömning av lärobokens uppgifter avvek från varandra. Elevernas bedömning av läroboken var tydligt relaterade till deras studiemotivation. Värt att notera är dock att ett relativt stort antal icke-motiverade elever bedömde svåra uppgifter som bättre än enkla uppgifter. Enligt studien fungerar läroboken vidare som en viktig inspirationskälla för vidare studier. Lärarna önskade flera enkla uppgifter för att befästa ämnesinnehållet.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Dokumentanalys, enkätundersökning, analys av undervisning Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Ahtineva, Aija (2001). <i>Opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa oppikirjan analysointi avuksi (Läromedelsanalys som hjälpmedel vid planering och förverkligande av undervisning)</i> . <i>Dimensio</i> 2/2001. Helsinki: Matemaattisten Aineiden Opettajien Liitto.
Oppsummering av viktigste funn	Lärobokens uppgift är att beskriva ett vetenskapsområde på ett sådant sätt att läsaren kan utvidga eller förändra tidigare vardagskunskap. En kombination av induktiva och deduktiva metoder rekommenderas. En variation i presentationen av information motiveras av att eleverna har olika sätt att utveckla kunskap.

	Ahtineva identifierar olika sätt att presentera begrepp. Det vanligaste sättet är en presentation i textform. Andra sätt är att kombinera texten med en bild eller att väva in en arbetsuppgift. Arbetsuppgifterna indelas i fyra olika typer: upprepande, tillämpande, jämförande och allmänt aktiverande. Både en analys av indelningen av text och av arbetsuppgifter kan, enligt författaren, av lärare med fördel användas som ett redskap vid planeringen av lektioner. En analys kan underlätta både användningen av arbetssätt och individualisering.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Textanalys Tema 1: form, bruk Tema 2a: Tema 2b: tilpasset opplæring Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Hohti, Tiinamari & Lehto, Juhani E. (2001). Neljännen luokan ympäristö- ja luonnontiedon oppikirjojen tekstin rakenne. (Uppbyggnaden av texten i läroböcker i miljö- och naturkunskap för årskurs fyra). <i>Kasvatus</i> , 32(2), 144-153.
Oppsummering av viktigste funn	Artikeln refererar forskning som undersökte texten i två läroböcker i miljö- och naturkunskap (inom biologi, geografi, fysik och kemi) ur ett läsförståelseperspektiv. Analysen visade att böckernas text innehöll få bisatser som sällan exponerade orsak-verkan-förhållanden. Texterna saknade kohesion mellan meningarna. Grundläggande uppfattningar om lärande inom konstruktivismen förverkligas enligt författarna inte i texterna.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Lingvistisk analys, innehållsanalys Tema 1: form, innehåll Tema 2a: lesing Tema 2b. Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Kosonen, Anna-Liisa, Haapala, Irja, Kuurala, Sade, Mielonen, Salla, Carvalho, Graca S., & Hanninen, Osmo (2009). Health knowledge construction and pedagogical style in Finnish health education textbooks. <i>Health education</i> . Vol. 109. No.3.
Oppsummering av viktigste funn	The content of six recent Finnish textbooks used in health education was compared with the national health education curriculum. Four of these textbooks (three health knowledge and one biology textbook) were further analysed to examine the health knowledge construction approach adopted and

	<p>the pedagogical style of the texts, illustrations and tasks.</p> <p>In the textual presentation there was a shift from the health protection to the biomedical model approach when moving from elementary school textbooks to upper level and to upper secondary level textbooks.</p> <p>Information in textbooks was often written in an empowering style. Empowering in this context means helping students to take control of their personal health decisions and their immediate and global environment. In this, we need all three things: knowledge, values and practices.</p> <p>Also, environmental context was often used both in illustrations and text, indicating the importance of social environments to health protection. Generally, health was pictured as holistic; including mental, social, and physical well-being.</p> <p>Health knowledge is taught as a self-standing subject only in Finland and Estonia. The pedagogic style of textbooks is conducive to the construction of health knowledge in students. Textbooks construct health knowledge from the viewpoint of health promotion, and their pedagogical style encourages knowledge construction. The health content is wide-ranging and corresponds well to the national curriculum. The textbooks also form a logical continuum from one school level to the next. According to the study, the textbook illustrations need to be developed to better facilitate learning.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Innehållsanalys</p> <p>Tema 1: form, innehåll Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Mikkilä-Erdmann, Mirja-Maija (2002). <i>Textbook as a tool for promoting conceptual change in science</i>. Turku: Turun yliopisto.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The thesis explores different aspects of learning from science textbooks and pictures. It consists of five studies. The first one consists of a qualitative textbook analysis as well as two case studies trying to demonstrate the problems of learning from a typical textbook. The results suggest that the conceptions of knowledge and learning reflected in Finnish textbooks during the 90-s were static and fragmented. Textbooks were not supportive of high-quality learning.</p> <p>The second study aimed at exploring 12 year old pupils' misconceptions about photosynthesis. In a pre-test all students had the misconception that a plant gets food from the soil. At the end of the process pupils had two nonintegrated representations: a naive, everyday concept and a more or less disciplinary</p>

	<p>concept of photosynthesis.</p> <p>In the third study a conceptual change text was developed and used for comparing empirically the effects of this text and a traditional textbook text about photosynthesis. The conceptual change text took common misconceptions about photosynthesis into account and tried to foster metaconceptual awareness. The participants were elementary school pupils (N=201). This study showed that children learning from a conceptual change text performed statistically better than the traditional text group.</p> <p>The fourth study showed that both high-level and low-level readers profited to some extent from a conceptual change text design.</p> <p>The fifth study showed that pictures played a rather minimal role in conceptual change concerning photosynthesis: no picture effect was observed in the different question types.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Läroboksanalys, analys av elevers lärande</p> <p>Tema 1: innhold, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Atjonen, Päivi, Halinen, Irmeli, Härmäläinen, Seppo, Korkeakoski, Esko, Knubb-Manninen, Gunnel, Kupari, Pekka, Mehtäläinen, Jouko, Risku, Anna-Maija, Salonen, Marjatta & Wikman, Tom (2008). <i>Tavoitteista vuorovaikutukseen. Perusopetuksen pedagogiikan arviointi</i>. [From aim to interaction. An evaluation of the pedagogy of the comprehensive education in Finland]. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 30.</p>															
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Atjonen m.fl. undersøkte pedagogiken i den grunnleggende utbildningen (årskurserna 1 – 9) i Finland. Undersökningen som utgick från en enkät som besvarades av 2310 lärare och 410 rektorer visar att lärare upplever lektioner som speciellt lyckade då eleverna har aktiverats, då undervisningsmetoderna varit mångsidiga och motiverande, samt, vilket är viktigt i detta sammanhang, att undervisningen har klara mål. Denna fokusering på klara mål realiseras bland annat med hjälp av en frekvent läroboksanvändning. Enligt studien använde 78 % procent av de undersökta lärarna (N = 2310) lärobok dagligen. Samplet bestod av lärare som undervisar olika ämnen på årskurserna 1 – 9 (se figur 1).</p> <table border="1" data-bbox="411 1845 1353 2038"> <thead> <tr> <th></th> <th>Nästan inte alls</th> <th>I någon mån</th> <th>Mycket</th> <th>Väldigt mycket</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1. läroböcker</td> <td>6</td> <td>16</td> <td>34</td> <td>44</td> </tr> <tr> <td>2. övningsböcker</td> <td>30</td> <td>21</td> <td>22</td> <td>27</td> </tr> </tbody> </table>		Nästan inte alls	I någon mån	Mycket	Väldigt mycket	1. läroböcker	6	16	34	44	2. övningsböcker	30	21	22	27
	Nästan inte alls	I någon mån	Mycket	Väldigt mycket												
1. läroböcker	6	16	34	44												
2. övningsböcker	30	21	22	27												

3. lärarhandledningar	26	42	21	11
4. andra böcker än ovan (1-3)	13	55	25	7
5. material från internet	15	58	23	4
6. tidningar	25	54	17	4
7. undervisningsspel	52	41	6	1
8. TV, video, DVD o.dyl.	16	64	17	3
9. egna duplikat	5	35	41	19
10. övrigt	8	29	30	34

Figur 1. Lärares dagliga användning av olika typer av läromedel (i procent av samplet, N = 2310).

Lärarhandledningar användes mycket eller väldigt mycket av 32 % av lärarna. Det fanns emellertid stora skillnader både mellan stadierna och mellan språkgrupperna. Ungefär sex procent av landets befolkning är svenskspråkig. Läromedelstillgången för de svenskspråkiga skolorna är något sämre än för majoriteten. I synnerhet märks detta i tillgången på lärarhandledningar. Exempelvis i ämnet matematik är lärarhandledningar ofta uppbyggda så att lärobokens text presenteras med tillhörande förslag på övningar, tilläggsinformation osv. I lärarhandledningen ingår också olika typer av diagnostiska, formativa och summativa prov med färdiga förslag på skalor som läraren kan använda. Vi kan alltså anta att användningen av lärarhandledningar är mindre inom den svenskspråkiga skolan. Mycket riktigt var andelen lärare som uppgav sig använda lärarhandledningar mycket eller väldigt mycket på lågstadiet 81 % i de finskspråkiga skolorna. Motsvarande siffra för de svenskspråkiga lärarna var 36 %. På högstadiet var användningen inte lika frekvent, men skillnaden av samma storleksordning. Sålunda använde 37 % av högstadielärarna lärarhandledning mycket eller väldigt mycket, medan endast 9 % av de svenskspråkiga gjorde detta. Skillnaderna kan bero på att inställningen till pedagogik är olika eller på att tillgången på lärarhandledningar är mindre på svenska. Fördelen med detaljerade lärarhandledningar är uppenbar för skolsystem där lärare förväntas undervisa många ämnen. Det är svårt att vara expert på allt. Det finns också en fördel i de fall då skolan tvingas anställa personer utan formell behörighet som lärare.

Studiens metode og relevans for fokusområde	<p><u>Metode:</u> Enkätundersökning</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
---	---

Navn, tittel, forlag	Heinonen, Juha-Pekka (2005). <i>Opetussunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien</i>
----------------------	--

Informasjon om utgivelse	<i>merkityksestä opetuksessa</i> . (Curricula or educational materials). Helsingfors universitet.
Oppsummering av viktigste funn	The study analyzes the influence of educational materials on curricula in individual schools. According to interviewed teachers, textbooks played a central role in the formulation of the curricula. Some teachers, however, consciously chose to avoid the influence of textbooks when they were involved in the actual process of preparing a curriculum. Teachers could be divided into three types: 1) individual innovators 2) teachers reliant on educational materials 3) curriculum-minded innovators and 4) target oriented innovators. A re-formulation of curricula did not have an influence on the individual innovators' teaching practice. The teachers reliant on educational materials followed textbooks in their teaching, while the individual school curricula were also formulated on the basis of textbooks. The curriculum-minded innovators had mainly formulated their school curricula on the national core curricula. Their teaching methods had become more student-centred. The target-oriented innovators believed that the process of re-formulating curricula was in itself important, including its resulting reviews relating to values, the significance of teaching practice and educational objectives. They used textbooks selectively and followed the curricula in their teaching.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Intervju, enkätundersökning Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Horsley, Mike & Wikman, Tom (2009). Australia and Finland: A comparison of textbooks and teaching and learning materials. In <i>Local, National and Transnational identities in Textbooks and Educational Media. Tenth International Conference on Research on Textbooks and Educational Media</i> . IARTEM: Santiago de Compostela.
Oppsummering av viktigste funn	In both Finland and Australia, textbooks are produced by private publishers. Teachers and schools are free to select textbooks and other learning materials in both countries. However, the funding and access to materials is very different between both countries with Finnish schools and students having greater access and provision of textbook resources than Australian schools and students. In Finland, teachers' guides support teachers in lesson planning and developing pedagogy. In Australia, teachers often develop their own materials and teaching and learning activities. In particular, Australian teachers photocopy on average 450 pages per student per year to resource their lessons, as teaching is supported by limited available and funded textbooks. The education system of Finland enshrines teacher autonomy in practice and the design of professional learning, selection, modification and use of textbooks and teaching and learning resources. In Australia teachers are encouraged to

	<p>develop their own teaching and learning resources. This means that they are less dependent on textbooks for planning lessons, and use them less in classrooms. However, this also implies that their resources are more fragmented and diverse than resources in Finnish classrooms. One of the defining aspects of the Finnish national curriculum is that the curriculum is not separated from its implementation. Teaching and learning materials are produced and funded to support the implementation of the national curriculum. The design of the proposed Australian national curriculum is based on separating the curriculum (developed nationally) from its implementation by the state education systems in each state. As a result new teaching and learning materials have not been allocated funds and priority and must be developed by publishers unable to form partnerships with schools. Comparing Australia and Finland in aspects of teaching and learning resources for schools and teachers shows potential problems in the implementation of the new Australian national curricula.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Dokumentanalys</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Ilomäki, Liisa, Lakkala, Minna & Paavola, Sami (2006). Case studies of learning objects used in school settings. <i>Learning, Media and Technology</i>, Vol. 31, No. 3, pp. 249–267. Routledge.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The purpose of this study was to investigate the role and characteristics of virtual learning objects in selected classroom cases. Four Finnish cases represented such pedagogical approaches as student-centeredness, process orientation and collaborative inquiry. The results indicate that the learning objects were mostly used as exploration tools, information sources, assessment models and objects of discussion. An expert-like use of knowledge was characteristic in the pedagogical settings, especially when the teacher was experienced in using ICT in teaching. There is a widely shared concern that the implementation of technology into teaching and learning practices has not succeeded as well as expected. In addition, it is often used for traditional activities like distributing information instead of supporting student-centred, authentic, collaborative and inquiry-based activities. All cases supported authentic activities. In all cases, the students collaborated in a meaningful and natural way, even though they carried out individual tasks. They helped each other and shared expertise, for example, by showing drafts to each other or through virtual discussions. The notion of ‘advanced pedagogical practices’ was used meaning learning activities that are based on learners’ active participation and collaborative knowledge creation. The role of learning</p>

	materials in such approaches is not to deliver knowledge or direct the learning process, but to provide building blocks for the learners' knowledge work in a versatile way. The idea of learning objects is very appropriate for these kinds of approaches.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<p><u>Metode:</u> Klassrumsobservasjoner</p> <p>Tema 1: bruk, form Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetencer, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Karjala, Kalle (2003). <i>Neulanreiästä panoraamaksi. Ruotsin kulttuurikuvan ainekset eräissä keskikoulun ja B-ruotsin vuosina 1961–2002 painetuissa oppikirjoissa.</i> (From Pinhole to Panorama – The Culture of Sweden Presented in Some Middle and Comprehensive School Textbooks Printed between 1961 and 2002). University of Jyväskylä.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>The aim is to bring into awareness the quality of the manipulation which Finnish school youth has been subjected to through their Swedish language textbooks in order to develop their mental schemata of Sweden. In this way the manipulation can be controlled and developed in order to maintain optimal peace between the two cultures and to keep racism, stereotypical thinking, prejudice and ethnocentrism under control. The research task was divided into four problems:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. What means do the textbooks use to tell about Sweden and its people? 2. What information related to Sweden can be found in the textbooks? 3. What are the attitudes of the writers towards the culture they deal with? 4. Why is Swedish culture described? <p>The research material consisted of 40 middle or comprehensive school textbooks (a total of 9069 pages). The research method was qualitative content analysis based on the strategy of gradual reduction. The stories and illustrations were summarized to obtain a mental representation of the culture. This representation was compared with the contents of some self-images held by the Swedes.</p> <p>The main results show how the cultural content increases and becomes more authentic. There are more illustrations and pragmatic minidiologues in the comprehensive school textbooks than in those used in the middle school. This is due to advances in reproduction techniques, state directives which from 1970 on emphasize presenting foreign culture, and commercial interests. The unreserved admiration for Swedish culture changes to an equal partnership. Important issues are fruitful co-operation between Finnish and Swedish youth and the presentation of urban life. Sweden is a western democracy, an industrialized welfare state with a considerable amount of</p>

	immigrants. There are no conflicts between Swedes and Finns. Most Swedes – and Finns, too – are hardworking, honest and easy to communicate with. The textbooks are in harmony with the contents of Swedish self-images, and present models of peaceful communication and co-existence.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Innehållsanalys Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: etnicitet Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Pehkonen, Leila (2004). The magic circle of the textbook – an option or an obstacle for teacher change. In <i>Proceedings of the 28th conference of the international group for the psychology of mathematics education</i> . (Vol 3) pp 513-520. International Group for the Psychology of Mathematics Education, 28 th . Bergen, Norway.
Oppsummering av viktigste funn	In the study nine elementary school teachers were interviewed on their views on mathematics teaching. From a larger study on conceptions on change, teachers' views on textbooks were excerpted and analyzed. Textbooks are important tools for teachers and how they speak about textbooks is plentiful and varied. The talk is considering and reflecting, but contains contradictory elements. The data reveals three qualitatively different ways to speak about the mathematics textbook: justification, criticism and guilt. The talk of justification is composed of ways to speak about the textbook in appreciation and its use in mathematics education and of positive accounts of textbook use. Teachers see the textbooks as a guarantee of a stable quality of teaching. Most of the teachers' talk consists of connected accounts of their textbook use from this perspective. This category includes also the talk about textbooks as a supporter for reforms. Teachers found that textbooks provided help and ideas for new ways to teach. The talk of criticism consists of the teachers' concern that textbooks are burdens and obstacles to their change process; textbooks tie down teachers' freedom to make their own decisions. Teachers felt that textbooks make them passive and mechanise the teaching in classrooms. The last category includes the teachers' talk of their feelings of guilt connected to excessive textbook use and concern about teachers' professional competency.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> intervju Tema 1: bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3:

	Tema 4:
--	---------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Pispa, Krista & Rantanen, Satu (2007). <i>Opettajain opas – viisasten kivikö? Tutkimus kuudennen luokan matematiikan opettajan oppaista sekä oheismateriaaleista</i> . (Lärarhandledningen – de vises sten? En undersökning om lärarhandledningar och tilläggsmaterial för årskurs 6 i ämnet matematik). Masteroppgave. Tammerfors universitet, Tavastehus.
Oppsummering av viktigste funn	Tre förläggares lärarhandledningar i matematik för läroböcker i årskurs 6 analyserades. Undersökningen riktade främst in sig på uppgifter om procenträkning och för geometri. Sammanlagt analyserades 2844 uppgifter. Avsikten var att undersöka arten av uppgifter i lärarhandledningarna och hur lärarhandledningarna stödde elevernas lärande. Avsikten var också att undersöka hur lärarhandledningarna beaktade elever med olika förutsättningar. Den mest typiska uppgiften i alla lärarhandledningar var en sluten produktionsuppgift. Andelen öppna uppgifter var mycket liten. Lärarhandledningarna innehöll i varierande grad uppgifter avsedda för att individualisera undervisningen.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Dokumentanalys Tema 1: innehåll, form Tema 2a: matematik Tema 2b: tilpasset opplæring Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Väisänen, Jaakko (2005). <i>Murros oppikirjojen teksteissä vai niiden taustalla? 1960-1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin</i> . (Transition within the texts of history textbooks or behind them? History textbooks of the 1960s and 1990s in the light of critical discourse analysis). University of Joensuu.
Oppsummering av viktigste funn	The thesis investigates three Finnish history textbooks used in upper secondary school. One of the textbooks was published in the 1960s and the two others in the 1990s. Critical discourse analysis reveals that there are few metaphorical expressions in history textbooks, and these metaphors do not promote learning. For example, the metaphors involving nature generally express the writers' view of nature, and these views can be described using metaphors such as "nature as struggle" or "nature as competition". History textbooks presuppose that the same ideas about history are shared by students, teachers and writers of textbooks. This assumption is based on the fact that things have the same referent in reality. Not to be the subject but only the object of the text means that there is a gap between knowledge gained at school and common knowledge. Textbooks rarely include instances where genres or textual choices emphasize the writers' own position or their interest in historical events. One

	<p>of the findings of the study is that history textbooks lack not only commentary linguistic material but also descriptive historical material needed in solving a problem or understanding the structures of history. As far as learning is concerned, the main outcome is that textbooks only partly support the discursive practices contained in the curricula. There are some indications that textbooks maintain the official truth of the nation. The history produced by textbooks serves the purposes of socialization. The metanarrative of the 1960's textbooks is a system of values that could be described with the adjectives 'Christian' and 'nationalistic', and this system of values makes different historical events logical and meaningful. In the 1990s when the values changed, the metanarrative also changed, e.g. the Finnish history textbooks at the time promote the common European identity. From the cognitive and sociocultural viewpoint people have a tendency to conceive and structure history through narratives. The use of narratives in history textbooks may have some advantages compared to the prevailing genre. After all, narratives force the textbook writers to make their presumptions, intentions and choices public.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Critical discourse analysis</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Wikman, Tom (2004). <i>På spaning efter den goda läroboken. Om pedagogiska texters lärande potential</i>. Åbo Akademi.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Avhandlingen söker svar på frågan vilket slag av läroböcker som främjar läsarens lärande. Undersökningen belyser frågan bl.a. ur ett historiskt perspektiv och ett optimeringsperspektiv. I analysen framkommer exempelvis att elevers tidigare kunskaper, som utgör den naturliga startpunkten för en presentaton i läroböcker, ibland strider mot en allmänt accepterad vetenskaplig tolkning och att detta motiverar en användning av speciella begreppsförändrande texter. Analysen visar också att koherenta texter i allmänhet påverkar lärandet gynnsamt. Det samma gäller användningen av metatext som lotsar läsaren genom texten. Om struktureringen emellertid upplevs som alltför självklar kan ett ytrinriktat lärande bli resultatet för vissa elever. I boken presenteras också ett antal priciper för vad som behöver beaktas då läroböcker skrivs.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> dokumentanalys</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a:</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Wikman, Tom (2009). Reconsidering considerate textbooks. <i>IARTEM e-Journal</i> , 2(1).
Oppsummering av viktigste funn	How could results from research on learning within science education be transferred to the development of textbooks? With this question as starting point in the article five maxims for good learning texts are suggested. The maxim of optimizing emphasizes the need to meet the reader at his/her level of understanding. The maxim of structure underlines that texts should be well structured. Although this can be considered especially important as learners in school settings mostly approach new areas as novices, some paradoxes deepen the maxim. The activity of readers could be maintained by signals provided by the authors (the maxim of metadiscourse). Extensive research within science education shows problems in learning core concepts, like gravitation, photosynthesis and the movement of light. These problems emphasize the need to confront learners with possible misinterpretations (the maxim of conflict). Finally different ways of enhancing the motivation of the reader are suggested in the maxim of pleasure.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Document analysis Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Danielsson, Kristina (2010). Learning Chemistry: Text use and text talk in a Finland-Swedish chemistry classroom. <i>IARTEM e-Journal</i> 3(2), 1-28.
Oppsummering av viktigste funn	The article draws on the notion that the process of gradually becoming part of new social contexts always involves a gradual enculturation into the discourse of the field, and also that the responsibility of the educational systems is to give students opportunities to develop their literacy competence in various subject areas. The article also argues for an explicit text focus in science classrooms, due to the complexity of texts used in the area, especially regarding multimodality. For the purpose of discussing these issues, an analysis of literacy events in a chemistry classroom was done. The starting point was to investigate what semiotic resources connected to a multimodal concept of texts were used, and how, with a special interest in meta-textual classroom

	<p>discussions. The results of the analysis reveal that the students come across a number of different texts in the chemistry classroom, but that longer running texts neither are read nor written in the classroom and that almost no meta-textual discussions take place. There was no sign either of active text work around reading and writing or any joint reading similar to the model Questioning the Author. In that sense, we can conclude that there is an unutilized potential for working with the enculturation of the students into the written discourse of natural (school) science, for example when using the textbook to answer questions or during preparation and follow-up of homework as well as the situations when the teacher made notes on the blackboard. Whether this classroom is typical of chemistry classrooms, or even typical of Finland-Swedish chemistry classrooms, could of course be questioned. However, preliminary results from analyses of further data collected in a number of Finland-Swedish and Swedish classrooms within the project reveal a similar pattern. The classroom consisted entirely of short lists and no longer running texts were neither written nor read. As regards the reading of longer texts the students were left on their own, since neither the textbook, nor any other longer texts were used actively in the classroom. The limited extent to which meta-textual work went on in the classroom could perhaps be expected. The stance that text competence is an integrated aspect of content knowledge has not yet penetrated classroom practices, and many teachers in higher grades assume that the students reading competence is adequate for independent reading of textbooks (unless the student is considered to have learning difficulties). Furthermore, it is quite common that teachers have a simplified view of the reading and writing processes, assuming that reading and writing is something you learn once, and from that perspective anyone who “can read” is supposed to be able to handle various kinds of texts without any special support or guidance.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Classroom observation, video analysis</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: läsning, skrivning, muntlighet, multimodale texter Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Sakki, Inari (2010). <i>A Success Story or a Failure?: Representing the European Integration in the Curricula and Textbooks of Five Countries</i>. Helsinki: Helsingin yliopisto.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The economic, political and social face of Europe has been changing rapidly in the past decades. In order to understand why certain developments or changes are perceived as threatening or as desired by different member countries, there is a need for analyzing the social representations of the European integration on the national level: how the EU is represented to its citizens in media and in</p>

	<p>educational systems, particularly in the curricula and textbooks.</p> <p>The study is concerned with the social representations of the European integration in the curricula and school textbooks in five European countries: France, Britain, Germany, Finland and Sweden. Besides that, the first volume of the common Franco-German history textbook was analyzed, since it has been seen as a model for a common European history textbook.</p> <p>By analyzing the curricula and history and civics textbooks of major educational publishers, the study aimed to demonstrate what is written on the European integration and how it is portrayed how the European integration is understood, made familiar and concretized in the educational context in the five European countries.</p> <p>The study showed the divergent social representations of the European integration, anchored in the nation states. The social representations were constructed around different central core elements: French Europe in the French textbooks, Ambivalent Europe in the British textbooks, Influential and Unifying EU in the German textbooks, Enabling and Threatening EU in the Finnish textbooks, Sceptical EU in the Swedish textbooks and EU as a World Model in the Franco-German textbook. Some elements of the representations were shared by all countries such as peace and economic aspects of the European cooperation, whereas other elements of representations were found more frequently in some countries than in others, such as ideological, threatening or social components of the phenomenon European integration. The study also demonstrated the linkage between social representations of the EU and national and European identities.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Content analysis</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hankala, Mari (2011). <i>Sanomalehdellä aktiiviseksi kansalaiseksi? Näkökulmia nuorten sanomalehtien lukijuuteen ja koulun sanomalehtiopetukseen</i>. (Active citizenship through newspapers? Perspectives on young people's newspaper readership and on the use of newspapers in education). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Finnish society appreciates the printed word – so reading newspapers has been regarded as a characteristic of active, participative citizens. This study examines the opportunities to promote newspaper reading through the use of newspapers in education and, consequently, active citizenship in a new media environment – one in which young people's newspaper reading is continuously</p>

	<p>decreasing and the supply and use of other media is increasing. The topic is examined from three different perspectives. The first perspective locates the use of newspapers in education within the context of media education historically and presently on the basis of a literature review. The second perspective gathers and analyses earlier research on young people's newspaper reading and the utilisation of newspapers in education. The third perspective examines subject-teacher students' newspaper readership and views on newspaper use in education. The data consist of questionnaire answers by 244 students.</p> <p>Based on the literature review that focuses on the phases of media education, our near 50-year-old Newspaper in Education programme can be called Finland's most persistent and best-organised form of media education. Established as part of the school institution, its goals and approaches are in harmony with the rest of modern media education.</p> <p>The research review, for its part, demonstrates that newspapers can be utilised in education to promote the active citizen's core knowledge and skills, such as literacy and political awareness and know-how. However, newspapers are used in teaching only sporadically, and the aim is usually to update subject-specific information, instead of instructing pupils, for example, to analyse media texts critically or strengthen their readership.</p> <p>The majority of the future subject teachers proved to be very traditional newspaper readers, for whom newspapers were an important and meaningful part of daily life. The printed newspaper was much more popular than the online version. Most of these students intended to utilise newspapers in their future work; but also for them, the purpose was rather to update information than to teach critical thinking.</p> <p>The study indicates that – even in a rapidly changing and increasingly multimedia culture – the newspaper in education programmes still play a role in media education, but teachers are unable to sufficiently utilise their potential in promoting an active citizenship.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Questionnaire</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: lesing Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.5.2 Finske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Vi har funnet 18 studier om læremidler som kan relateres til "Innhold, form og bruk". Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.6 Overordnede funn fra Australia

Med tanke på forskningen på innhold, form og bruk av læremidler, er det på sin plass innledningsvis å kommentere tolkningen av begrepet lærebok i den australske konteksten. Skoler bruker, ifølge Horsley (2011, in press), tre systemer for å holde elever med lærebøker: *book-list*, *book-hire* og *class-set*.

Book-list-systemet innebærer at skolen hvert år forbereder en liste over hvilke bøker som skal brukes i skolen. Bøkene skaffes så av elevenes foreldre. I book-hire-systemet avgjør skolen hvilke bøker som skal brukes, og skaffer et tilstrekkelig antall bøker med utgangspunkt i at hver elev skal ha en bok.

Foreldrene betaler deretter leie for at elevene skal få bruke skolens bøker. Bøkene leveres tilbake ved skoleårets slutt. Class-set-systemet innebærer at skolen skaffer klassesett av lærebøker som elevene får bruke. Antallet bøker som skaffes, kan være mindre enn antall elever, ettersom bøkene kan sirkulere mellom ulike klasser. Horsley er kritisk til hvilke muligheter dette systemet har for å støtte undervisningen på en fruktbar måte. Systemet innebærer nemlig at mange av elevene ikke kan ta med læremidler hjem fra skolen. En følge av dette er ifølge Horsley (ibid.) at elevene i stedet tar hundrevis av kopier med hjem hvert år. Dette vil igjen påvirke pedagogikken.

Kanskje kan den læremiddelkonteksten som er beskrevet ovenfor, være med på å forklare det faktum at læremiddelforskningen ikke har det omfanget i Australia som landets størrelse skulle tilsi. Den forskningen som bedrives, domineres av områdene innhold og bruk. Stadiemessig er forskningen primært innrettet mot den grunnleggende utdanningen.

Innhold. Ninnes (2000) etterspør en nøytral naturvitenskap gjennom å hevde at en vestlig dominert presentasjonsmåte kan bidra til å befeste rasistiske stereotyper om urfolk. Ninnes anbefaler at representanter for urfolk tas med i utformingen av læremidler.

Form. Lærebokas utforming anses å ha stor innflytelse på både innhold og på metoder i undervisningen. Ifølge Shield og Dole (2009) som har undersøkt lærebøker i matematikk med tanke på koherens og sammenheng, er denne innflytelsen negativ. Muspratt (2006) analyserer lærebøker i naturvitenskap og etterlyser en problematisering av når og hvordan lærebøkene forenkler den opplevde verden. Unsworth (2004) sammenliknet presentasjoner i lærebøker og i digitale læremidler, og identifiserte problemer med en visuell framstilling av vitenskapelige begreper.

Bruk. I den temmelig begrensede læremiddelforskningen i Australia kan man skjelve en lærebokkritisk retning, representert av for eksempel Ninnes, Ewing, Shield og Dole. Ifølge denne retningen har det å være bundet til lærebøker en passiviserende innvirkning på elever. En annen retning som utgår fra et forlagsperspektiv, representeres av Horsley. Horsley har vært tilknyttet TREAT (Teaching Resources and Textbook Research Unit) ved Universitetet i Sydney og læremiddelforskningsnettverket IARTEM. Han har løftet fram de problemene som oppstår, når lærere og elever ikke har tilgang til lærebøker. En konkret følge av at lærebøker ikke brukes, er at kopieringen øker. Ifølge Horsley kopierer en lærer i Australia i gjennomsnitt 450 sider per elev.

4.1.6.1 Sentrale studier fra Australia

Navn, tittel, forlag	Ninnes, Peter (2000). Representations of indigenous knowledge in secondary school science textbooks in Australia and Canada. <i>International journal of science education</i> . Taylor & Francis Ltd.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	A growing recognition that principally western perspectives in science texts is a form of ethnocentrism motivated this study that analyses a number of science texts that attempt to incorporate a greater diversity of knowledge types. The article examined the approach taken by two sets of junior secondary science

	<p>texts, one used in Australia and the other in Canada, with a specific focus on the incorporation of indigenous knowledge into the texts. An evaluation is provided on the kinds of indigenous knowledges incorporated in the texts and the strengths and weaknesses of the approaches used. The analysis reveals that both texts present substantial amount of information about indigenous knowledges. The issues of essentializing indigenous identities through the use of generic and homogenizing labels is an example of the way in which attempts to include indigenous knowledges can inadvertently be counterproductive by reproducing racist stereotypes. The researcher states that without a process of partnership with indigenous peoples, the incorporation of indigenous knowledges into science texts could simply be an exercise in cultural imperialism with the potential to perpetuate racist stereotypes of indigenous knowledges and indigenous peoples.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> document analysis</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: etnicitet Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Horsley, Mike & Walker, Richard (2006). Video Based Classroom Observation Systems for Examining the Use and Role of Textbooks and Teaching Materials in Learning. In Bruillard, Éric, Aamotsbakken, Bente, Knudsen, Susanne V., & Horsley, Mike (eds), <i>Caught in the Web or Lost in the Textbook?</i> STEF, IARTEM, IUFM de Basse-Normandie. Paris: Jouve. International Conference on Learning and Educational Media.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The article reports on research using video based classroom observation systems to explore the use and role of teaching and learning resources in student learning. Significant differences in the use made of textbooks and learning resources was found between expert and novice teachers. Novice teaching strategies often featured students working individually to complete activities and tasks while the expert teachers' teaching focussed on collaborative and group use of texts and learning resources. In novice teacher classrooms there was far less emphasis on teaching and learning strategies that scaffolded and unpacked the teaching and learning materials for students, far less time was spent on teaching students to deconstruct the literary and structural aspects of knowledge sources, and far less collaboration and joint construction of meaning took place between the teacher and the students and amongst students themselves. From the perspective of a sociocultural analysis of expert and novice teacher use of textbooks, novice teachers were much less concerned with using texts and learning resources to enculturate students into the academic disciplines taught.</p>
<p>Studiens metode og relevans for</p>	<p><u>Metode:</u> video analysis</p>

fokusområde	Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
-------------	--

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Walker, R. & Horsley, M. (2006). Textbook Pedagogy: A Sociocultural Analysis of Effective Teaching. In McInerney, D. Dowson, M., & Van Etten, S. (Eds), <i>Effective Schools</i> . (Vol 6), 105-133.
Oppsummering av viktigste funn	<p>This book chapter consists of an analysis of three studies clearly demonstrating that teachers make great use of textbooks and other learning resources and that they photocopy considerable quantities of textual material for use in their classes. The findings suggest that studies of teaching effectiveness have given insufficient attention to this aspect of teaching. All of the studies demonstrate that textbooks and textual materials play an important role in enculturating students into academic practices in general, and, in the case of senior students, into more specific academic disciplinary knowledge and practices.</p> <p>The observational studies of teachers also demonstrate the main contention of textbook pedagogy, that is that teachers use textbooks and other learning materials in very different ways. Thus, textbook research which focuses on the optimal design of texts or on the content of textbooks, while important in its own right, ignores the important issue of the use made of texts. Furthermore, the different uses made of textbooks and learning resource materials can be analysed from the perspective of sociocultural theories. This analysis suggests that some teachers are more likely to use these materials in ways which promote student learning and development through the creation of zones of proximal development while others less experienced or novice teachers are more likely to use these materials for unassisted learning in the zone of actual development. This differentiation in use is believed to be related in important ways to teachers' pedagogical knowledge and experience, a relationship which needs explicit investigation in future research. Textbooks and other textual materials are important classroom artefacts or tools and teachers, as well as students, play an important mediating role in their classroom use.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområde	<p><u>Metode:</u> klasseromsobservasjoner, dokumentanalyse</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Ewing, Bronwyn F. (2004). "Open your textbooks to page blah, blah, blah": "So I just blocked off!". In Putt, Ian, Faragher, Rhonda, & McLean, Mal. (Eds.), <i>Proceedings of the Twenty-Fourth Annual Conference of the</i>
----------------------	---

Informasjon om utgivelse	<i>Mathematics Education Group of Australasia Incorporated: Mathematics Education for the Third Millennium: Towards 2010. 27-30 June. Townsville, Queensland.</i>
Oppsummering av viktigste funn	The use of textbooks in mathematics classrooms has the potential to displace a teacher's ability to shape in their learners an identity of participation. In such settings, issues of inclusion and exclusion in learning communities are revealed. Thus, some young people are shaping an identity of non-participation maintained by the practice of relying on textbooks to teach mathematics. The practice of using textbooks influences identities and the forms of participation in mathematics learning communities. Learning mathematics in secondary mathematics education classrooms and to a certain degree in primary classrooms is still largely based on the assumption that it is learned from textbook, is an individual process, and separated from other curriculum areas and activities. In this context, students are restricted to solving routine problems that are broken into discrete steps and isolated from students' real world experiences. In much the same way, students are tested on their knowledge and understanding which has largely been acquired, if at all, through repetitive drill and practice exercises from mathematics textbooks, and with some explanations from teachers with how to arrive at the correct answer. These practices continue to dominate mathematics classrooms as they are seen to transmit content that can be tested efficiently. In this regard, meaningful learning and collaboration is considered cheating, whereas slogging through pages of practice exercises and then testing learners is considered to show what they really know and understand. Thus, it is understandable why learners consider mathematics learning irrelevant, boring, and difficult, and consequently, shape an identity of non-participation of marginality. This paper argues that learning mathematics in this way influences the shaping of an identity of participation in mathematics learning communities.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Discourse analysis, content analysis Tema 1: bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Shield, Malcolm J. & Dole, Shelley (2009). An analysis of middle-years school mathematics textbooks. In <i>CoSMEd 2009 Proceedings, SEAMEO RECSAM, SEAMEO RECSAM</i> . Penang, Malaysia.
Oppsummering av viktigste funn	The mathematics textbook chosen by teachers are the dominant resource in mathematics classrooms in Australia and many countries throughout the world. The textbook exerts a strong influence on both content and pedagogy. In this study, a method of analysing textbooks was developed and applied to three middle-years mathematics textbook series. The method was based on two

	<p>pedagogical principles related to deep understanding, namely connectedness and structure and context, and focused on mathematical ideas based on proportional reasoning. The study found that the textbooks provided little support for the pedagogical principles. In most cases, the textbooks presented a specific procedure for each problem type, with little or no recognition of similar structures in different problem contexts.</p> <p>The method of analysis demonstrated in this paper was aimed at uncovering the extent to which middle-years mathematics textbooks promote pedagogy that supports the learning of mathematics for deep understanding. While the examined textbooks series contain many features that are useful to teachers in implementing the curriculum, the analysis highlighted the need for teachers to take responsibility for developing the structural aspects of the mathematics and for helping students build robust connections in their knowledge and understanding. The textbooks did not promote such an approach to learning, although one did at least have some consistency in solution strategies and did highlight some of the structural features of proportion. We believe that it is critical that teaching and learning materials be scrutinised more closely and specifically mathematics textbooks when used as the foundation for the development of a school mathematics program. The accompanying resources for mathematics textbooks also need to be considered. Many mathematics textbooks are marketed with a CD version, and typically this is a digital copy of the printed book with some additional features such as the answers hyperlinked to the exercises. As learning materials publication moves further into digital media, it would be beneficial to explore ways in which the new environments can support presentations that provide for more effective pedagogy.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> forskarnas egen metod</p> <p>Tema 1: innhold, form, bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Unsworth, Len (2004). Comparing school science explanations in books and computer-based formats: the role of images, image/text relations and hyperlinks. <i>International Journal of Instructional Media</i>. Vol.31(3), p.283(19).</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>This paper focuses on the significance for reading practices of differences and similarities in types of images and image-text relations in conventional books and computer-based texts as well as the types of hyperlinks in electronic texts. Explanations of 'the greenhouse effect', 'the water cycle' and 'sound waves' suitable for older elementary and junior high school students were collected from trade books, high school textbooks, CD ROMs and websites. The number</p>

	<p>and types of images and image-text relations were analyzed for two texts on each topic from each of the four text formats – a total of twenty four texts. Trade books and websites included more images than CD ROMS, and some websites and CD ROMs compositionally foregrounded images as the point of departure for the explanations. There was a marked difference in the use of language within images across the book and electronic versions, while image-'main text' relations seemed to be more influenced by topic. Problematic aspects of the visual modeling of scientific concepts were addressed through the analyses, as were practical pedagogical issues such as the complementarity of dynamic and synoptic representations in images in computer-based texts. Variation in the nature and role of hyperlinks in CD ROM and website contexts are reported and implications for understanding strategic practice in reading to learn from electronic texts are discussed.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> document analysis</p> <p>Tema 1: innhold, form Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Muspratt, Alexander Walter (2006). <i>Representing Scientific Knowledge in High School Textbooks: a Corpus Study</i>. Brisbane: Griffith University.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>The thesis reports a computational corpus study of textbooks used in high school science programs in Queensland, Australia. The central research issues concern:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. how textbook authors deploy linguistic resources in representing scientific knowledge; 2. whether or not authors deploy linguistic resources differently across the disciplines of science, and for younger and older readers; and, 3. whether or not variation in the deployment of linguistic resources can be interpreted in terms of the processes and mechanisms for establishing reliable and valid scientific knowledge. <p>There is systematic variation in authors' deployment of linguistic resources, and that variation with respect to one linguistic resource is associated with variation with respect to the others. In particular, when scientific knowledge is presented through elaboration, persuasion, and description, there is little or no underlying structure to the phenomena being discussed, or there are few or no underlying concepts to which authors can return as their discussions progress. Alternatively, when scientific knowledge is presented in terms of rules, statements, procedures, and arrangements, the content of a topic is structured around a small number of underlying and unifying concepts. The contrast is</p>

	<p>between a loosely structured science that is descriptive, factual and observational, and a highly structured science that is for the most part theoretical.</p> <p>Furthermore, authors' selectivity in their deployment of linguistic resources is associated with the major scientific disciplines. The suggestion is that the contents of Biology and Geology, with only a loose structure or no structure to the contents underlying concepts, are presented through elaboration, persuasion, and description, whereas the contents of Physics and Chemistry, structured around a small number of underlying concepts, are presented in terms of rules, statements, procedures, and arrangements.</p> <p>The thesis concludes that what is missing in textbook accounts that embody naive empiricism is the discernment evident in Galileos work: when, how and with what cost to 'simplify' the experiential world, and how to add back to theoretical accounts the complexities of the experiential world. It is an understanding of these processes and the ways in which they can be displayed and developed in classrooms that could better inform the preparation of science teachers as well as laying a stronger base for high school programs.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> lingvistisk analyse</p> <p>Tema 1: innhold, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Horsley, Mike (2010). Motivation to learn about teaching and learning materials: and their use during teacher education in Australia. <i>IARTEM e-Journal</i>, 3(1) 39–57.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Most research on teacher education has not considered the situated learning contexts and identities of pre-service teachers as they learn in different school and university settings in Australia. Especially problematic are the conflicting discourses that shape learning in these varied contexts. This paper explores aspects of motivation about the learning of teaching practices and pedagogy in the different learning environments of teacher education and school practicum; specifically the development of pedagogy and teaching practices around the use of textbooks and teaching and learning materials and the area of providing resources for student learning by teachers. Using Nolen's concept of motivational filters that student teachers develop to select and reject teaching practices, the paper undertakes a qualitative research project to explore such filters in the area of developing pedagogy in the use of teaching and learning materials. The research presented in this paper demonstrates that the experiences student teachers are being provided with in relation to pedagogies</p>

	related to teaching and learning materials are unstructured, fragmented and contested. The motivation to learn about teaching and learning materials and their role in learning and development is dependent on the utility filters developed in school fieldwork and reflects the socio-cultural context of the school. The critical questions for teacher educators is how do new and developing teachers learn how to mediate teaching and learning materials for their students, and in what form and learning context will this mediation learning take place.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Interview Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

4.1.6.2 Australske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Vi har funnet 8 studier om læremidler som kan relateres til "Innhold, form og bruk". Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.7 Overordnede funn fra Danmark

Denne sammenfatningen av dansk læremiddelforskning i innhold, form og bruk tegner et bilde av et spredt forskningsfelt som er sentrert om ganske få personer og utviklings- og forskningsmiljøer i Danmark. En del av de sentrale studiene er derfor ph.d.-prosjekter og offentlig finansierte evalueringsprosjekter. Dette faktum avspeiler det forhold at det generelt sett ikke er blitt avsatt forskningsmidler til større empiribaserte forskningsprosjekter med læremidler som forskningsobjekt. Til gjengjeld finnes det en rekke forskningsmiljøer som har læremidler som en del av deres interesseområde: forskningsprogrammet "Medier og IT i et læringsperspektiv" ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole (DPU) og forskningsgruppen DREAM (Danish Research Center on Education and Advanced Media Materials). Dessuten ble det i 2007 etablert et nasjonalt vitensenter for læremidler, *Læremiddel.dk*, med basis i University College Lillebælt, University College Sjælland og University College Syddanmark, som har gjennomført en rekke forsknings- og utviklingsprosjekter.

Læremiddelforskningen på DPU er kjennetegnet av en allmenndidaktisk og læringsteoretisk innfallsvinkel til digitale læremidler. Interessefeltet er læringspotensialet til medier i vid forstand, men deler av programmet "Medier og IT i et læringsperspektiv" har vært samlet om et større forskningsprosjekt, *Serious Games*, med fokus på dels faglige læringsspill, dels bruken av edutainment i undervisningen. Denne forskningen er preget av et bruksorientert perspektiv, noe som innebærer at flere av studiene fra DPU er kategorisert under deltemaet bruk av læremidler, men det er også en generell interesse for it-didaktisk design som hører under deltemaet læremidlers form. Endelig er det også i gang en it-didaktisk forskning i læremidler innenfor fagene dansk og matematikk som relaterer seg til deltemaet læremidlers innhold, men det it-didaktiske fokuset på design medfører at denne forskningen like så godt kan klassifiseres under bruk og form.

Læremiddelforskningen innenfor forskningsgruppen DREAM har også fokus på digitale læremidler og medier i bred forstand. DREAM skiller seg imidlertid ut ved å ha spesialisert seg på læremidler i relasjon til henholdsvis det allmenne gymnas og til danske museer. Dessuten er DREAM kjennetegnet ved en allmenn læringsteoretisk innfallsvinkel og en spesiell interesse for uformelle læremidler, mens didaktiske læremidler og læreplaner spiller en mindre rolle. DREAM kan beskrives i to faser, en fra 2004-2008 med vekt på læremidler i det allmenne gymnasiet, og en fra 2008 og framover med vekt på læremidler og museumspedagogikk. På denne måten kan man se en utvikling som i annen fase viser seg i et økt fokus på bruk av læremidler i uformelle og semi-formelle læringssammenhenger, mens man i den første fasen finner enkelte mer fagdidaktiske studier som kan kategoriseres under deltemaet læremidlers innhold.

Med etableringen av Læremiddel.dk i 2007 er spesielt den didaktiske forskningen på læremidler blitt styrket. Det primære interessefeltet er læremidler i folkeskolen, men takket være støtte fra blant annet Undervisningsministeriet er det også blitt gjennomført en rekke undersøkelser av læremidlene i yrkesskolene og profesjonsutdanningene – blant annet lærerutdannelsen, sykepleierutdannelsen og pedagogutdannelsen. Læremiddel.dk skiller seg ut ved både å ha fokus på digitale og analoge læremidler og på didaktiske og ikke-didaktiske læremidler. Videncentret er kjennetegnet ved en programmatisk og bruksorientert forskning som er bygget opp rundt tre hovedlinjer med henblikk på å utvikle kunnskap om produksjon, vurdering og bruk av læremidler. Resultatet er at en del av Videncentrets prosjekter kan kategoriseres under deltemaet læremidler i bruk. Samtidig har Videncentrets didaktiske profil medført dels en rekke metaprojekter (som har til hensikt å utvikle språk om læremidler, og som følge av dette kan kategoriseres under læremidlers form), dels en rekke fagdidaktiske prosjekter som for tiden pågår, men som vil fungere utfyllende til deltemaet læremidlers innhold når Videncentret har gjennomført fagdidaktiske prosjekter knyttet til samtlige fag i folkeskolen.

Utover de tre beskrevne forsknings- og utviklingsmiljøene i Danmark kan man de siste årene se en økt interesse for læremidler komme til uttrykk, gjennom at Danmarks evalueringsinstitutt har gjennomført en undersøkelse av undervisningsmidler i folkeskolen i 2009, og at enkelte University Colleges selv har begynt å finansiere utviklingsprosjekter som angår læremidlers rolle i skolen og i lærerutdanningen.

Undersøkelsen fra Danmarks evalueringsinstitutt kan leses som uttrykk for en generell tendens: at læremiddelforskning i Danmark generelt har prioritert forskning på bruk av læremidler. I langt de fleste tilfeller er det imidlertid ikke snakk om empiriske undersøkelser av bruk i undervisningen, men derimot om teoribaserte refleksjoner over bruk. Dette bruksperspektivet kobles i et visst omfang til læremidlers form, spesielt til språk, interaksjonsdesign og representasjonsformer, men det kobles i liten grad til læremidlenes innhold. Det er først i de seneste årene at man i forlengelsen av etableringen av Det nasjonale Vidensenteret for læremidler har begynt å triangulere forholdet mellom bruk, form og innhold i læremiddelforskningen. På tross av den beskjedne empiriske forskningen er det likevel mulig kort å risse opp de vesentligste funnene og deres utsagnskraft.

Kriterier. Dansk læremiddelforskning viser at kriteriene for evaluering av læremidlers betydning for gode læreprosesser og læringsstrategier avspeiler forskernes teoretiske posisjoner, og at det er vanskelig å påvise en kausal sammenheng mellom a) læremidlenes form og innhold, b) lærer og elevers bruk av læremidler og endelig c) brukernes læringsutbytte. Det skyldes først og fremst at det mangler empirisk forskning og dermed et valid datagrunnlag. Et slikt datagrunnlag vil kunne gjøre det mulig å forstå den komplekse kausaliteten som betinger forholdet mellom læremidlenes didaktiske potensial på den ene siden og den realiserte bruken og virkningen på den andre siden. Derfor er

forskerne henvist til å sette opp teoribaserte kriterier som kun delvis kan underbygges med enkelte case-studier. Kristine Andersen legger vekt på refleksjon, erfaringslæring, elevaktivering og utgangspunktet i den enkelte elev, noe som svarer til hennes teoretiske bakgrunn i David A. Kolbs læringsteori (Andersen 2003). Christian Dalsgaard argumenterer for ”åpne læringsressurser” som ikke definerer hva elevene skal lære eller hvordan de skal lære, noe som på tilsvarende måte stemmer overens med den sosiokulturelle tilnærmingen. Til sammenlikning er det interessant at Jappe Bundsgaard argumenterer helt motsatt for en fagdidaktisk spesifikk evaluering av IT som læremiddel i undervisningen. Hans utgangspunkt er nemlig en analyse av de kompetansene som bør være retningsgivende for læring og undervisning. Sistnevnte blir støttet av en rekke nyere case-studier som dokumenterer at man bør anlegge flere evalueringsperspektiver på læremidler i praksis fordi læremidlers verdi og funksjon varierer med forskjellige aktørperspektiver (Hansen 2010; Graf, Hansen og Hansen 2011). Dessuten er det dokumentert at læreplaner spiller en sentral rolle som grunnlag for lærernes valg og vurdering av læremidler (Danmarks evalueringsinstitut 2009). Det peker fram mot Thomas Illum Hansen og Keld Skovmands kritiske undersøkelse av den gjeldende tradisjonen for sjekklister og læreplaner som grunnlag for analyse og evaluering av læremidler, en undersøkelse som viser at det er behov for graduerte og kontekstvariable evalueringsparametere (Hansen og Skovmand 2011).

Form og innhold. Den danske læremiddelforskningen er mer form- enn innholdsfokusert, og den viser på et overordnet plan at læremidler generelt a) formidler på et meget abstrakt nivå, b) ikke relaterer til elevenes forforståelse og erfaringshorisont, c) komprimerer kunnskap slik at det stiller krav til brukerne om å pakke ut den kompakte kunnskapen. Undersøkelsene av digitale læremidler tilføyer dessuten at didaktisk design med innebygde spill og fortellinger ofte begrenser læremidlenes didaktiske potensial – ikke prinsipielt, men de facto i forhold til eksisterende digitale læremidler. Denne formproblematikken har betydning for innholdet fordi det begrenser muligheten til å arbeide med innhold (Levinsen og Ørngreen 2009). Flere av de nyeste studiene fokuserer dessuten på form ved å typologisere læremidler fordi semiotiske og systemteoretiske formanalyser av læremidler har vist seg å kunne brukes til å kartlegge læremidlenes didaktiske potensial og utvikle et fagspråk om læremidler (Hansen 2010; Graf, Hansen og Hansen 2011; Hansen og Skovmand 2011) Samtidig understreker de at det er et presserende behov for å få undersøkt læremidlers virkning i praksis og dermed kartlegge kontekstens betydning for å aktualisere læremidlenes potensial.

Bruk. De funnene som knytter seg til bruksperspektivet, er snarere teoribaserte hypoteser enn empirisk begrunnede utsagn. Man finner imidlertid ingen enkeltstående case-studier som er med på å sannsynliggjøre hypotesene. Overordnet kan man bruke en kvantitativ undersøkelse gjennomført av DREAM og Læremiddel.dk til å skissere bruken: a) trykte bøker og fotokopier utgjør hovedparten av de anvendte læremidlene, b) digitale redskaper brukes som supplement i både undervisning og forberedelse, c) skolene mangler økonomiske ressurser og pedagogiske initiativ til å endre på denne fordelingen. Dette generelle bildet kan suppleres med de siste årenes kvalitative studier av læremidler i bruk i lyset av web 2.0-utviklingen (Gynther 2010; Audon, Levinsen og Sørensen 2010). Disse tegner et bilde av forskjellige læremiddelkulturer i skolen, en tradisjonell læremiddelkultur 1.0 overfor en ny, internettbasert læremiddelkultur 2.0. De empiriske funnene tyder på at skolens nåværende organisering av faktaorientert undervisning (for eksempel i arbeidet i fagene) er uholdbar når internettets kunnskapsmuligheter gjøres til en del av undervisningen. Flere studier peker dessuten på at digitaliseringen av læremidler har skapt et behov for å utvikle nye didaktiske tilnærminger (Jørgen Hansen 2006, Gynther 2010, Audon, Levinsen og Sørensen 2010, Hansen og Bundsgaard 2010). Igjen bør det konstateres at det er snakk om teoretiske perspektiver ved case-studier, mens det fremdeles i

stor grad mangler empiriske undersøkelser av den komplekse og kontekstspesifikke kausaliteten som sier noe om sammenhengen mellom læremidlenes potensial og virkning.

4.1.7.1 Sentrale studier fra Danmark

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Andersen, Kristine (2003). <i>Lærerighet: Et bruker- og læringscentrert begreb i design af digitale læremidler</i>. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Ph.d.-afhandlingen <i>Lærerighet</i> (2003) forsker i bruk av læremidler inden for traditionen ”user-centered design”. Afhandlingens primære analyseobjekt er det digitale læremiddel ”Mad Der Dur/Spillet om Harmonia”. User-centered design har fokus på ”brugergrænseflader”, dvs. brugernes interageren med en bestemt software med udgangspunkt i brugerens synsvinkler. Formålet er at udvikle design, der er ”brugbare, effektive, lette at lære og tiltalende” (Andersen, 2003, s. 26). Afhandlingen indkredser et begreb om et læremidlers <i>læringsrelaterede</i> brugbarhed med omdrejningspunkt i begrebet <i>lærerighet</i>. Et digitalt læremiddel defineres som lærerigt (Andersen, 2003, s. 80):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. hvis det understøtter refleksioner 2. hvis det understøtter arbejds- og læreprocesser med henblik på erfaringslæring 3. hvis det giver mulighed for, at nye perspektiver på oplevelser og erfaringer kan lade sig gøre 4. hvis det involverer den lærende aktivt i processer 5. hvis det tager udgangspunkt i det enkelte individ <p>Disse kriterier udvikles især på grundlag af David A. Kolbs læringsteori om den erfaringsbaserede læreproces.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen bygger på teorier om usability, læringsteori og hci (human computer interaction).</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Sørensen, Birgitte Holm, Audon, Lone, & Levinsen, Karin (2010). <i>Skole 2.0</i>. Århus: Klim.</p>

<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen beskriver vidensamfundets skole i en tid, hvor web 2.0 er et begreb, man må forholde sig til. Et centralt fokus er således den brug af læremidler, der kan ses som en effekt af web 2.0-udviklingen. Udgangspunktet er, at samfundet forandrer sig med stigende hast, og industrisamfundet udfases, mens fremtidens virksomheder og organisationer baserer sig på vidensamfundets krav til produktion, viden og innovation. Den teknologiske udvikling er ligeledes accelereret, og en række ændringer beror på de muligheder, som det digitale netværk og de mobile teknologier medfører.</p> <p>Forfatterne tager afsæt i forholdet mellem skolen og samfundets transformation. De sætter fokus på, hvad det giver af ændringer med hensyn til:</p> <ul style="list-style-type: none"> • undervisning og læreprocesser • skolens aktører – deres roller og relationer • læremidler og deres brug • didaktisk design og faglig læring • projekter og formidling • skolens fysiske indretning og dens forhold til verden <p>Nogle skoler har været hurtige til at tage de nye samfunds- og mediemæssige udfordringer op. Det er disse skoler, der har dannet grundlag for bogen. Alle tre forfattere er tilknyttet forskningsprogrammet Medier og it i læringsperspektiv, Institut for Didaktik, DPU, Aarhus Universitet, hvor de har arbejdet med de projekter, der udgør bogens rammesætning.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen bygger på aktionsforskning, tilstedeværende og deltagende observationer, uformelle og formelle interviews samt fokusgruppeinterviews.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag Informasjon om utgivelse</p>	<p>Bundsgaard, Jeppe (2005). <i>Bidrag til danskfagets it-didaktik: med særligt henblik på kommunikative kompetencer og på metodiske forandringer af undervisningen</i> (Vol. 2. udgave). Odense: Ark. www.did2.bundsgaard.net</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Afhandlingen er et systematisk studie af, hvordan it og fag kan integreres i en samlet didaktisk konception.</p> <p>Det aktuelle fag er dansk, men de grundlæggende teoretiske diskussioner er almindeligdidaktiske, ligesom flere af de behandlede metodiske tilgange og projekter er tværfaglige. Fokus er på den ene side på skolens og danskfagets formål og mål og på den baggrund, at undervisningens indhold bør forandre sig i lyset af de nye udfordringer og potentialer vi står over for i et netværks- og informationsamfund. På den anden side undersøges det, hvordan it kan</p>

	<p>inddrages og anvendes i en reorganisering af undervisningssituationen og -metoderne i danskfaget og mere generelt i skolens andre fag. Brug af it som læremiddel er således et omdrejningspunkt i afhandlingen.</p> <p>Argumentationen i afhandlingen er bygget op omkring en række almene principper og teorier om didaktik, kommunikation, teknologi, motivation og uddannelsesformål m.m., som de konkrete eksempler, undersøgelser, konklusioner og anbefalinger forholder sig bygger på, men samtidig også forholder sig til. Afhandlingen er organiseret i overensstemmelse med en opfattelse af didaktik som planlægningsovervejelser over og evaluering af undervisningssituationen, der opfattes som en kommunikationssituation, og den teoretiske tilgang er derfor blandt andet inspireret af dialektisk sprogteori.</p> <p>Afhandlingens didaktisk-praktiske del formidler analyser af de kompetencer danskfaget kan bidrage til udviklingen af, og giver bud på, hvordan it kan indgå i en undervisning, der har til formål at udvikle disse kompetencer. Det sker i form af et afsnit om informationskompetence, et afsnit om samarbejde via net, et om interaktive undervisningsassistenter samt et om produktion af tekst.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Afhandlingen bygger på et aktionsforskningsprojekt, men er desuden fænomenologisk, kritisk konstruktivt-dannelsesteoretisk og dialektisk-sprogteoretisk.</p> <p>Tema 1: form, indhold og brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Christensen, Ove & Slot, Marie (red.). (2010). Brugerdreven innovation af digitale læremidler. Læremiddeldidaktik 4. <i>Læremiddel.dk, e-tidsskrift</i>.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Læremiddeldidaktik 4 er det fjerde nummer i det nationale videncenter Læremiddel.dk's e-tidsskriftsserie. I tidsskriftet præsenteres resultaterne af projektet "Brugerdreven innovation af digitale læremidler", hvis formål var at udvikle og afprøve nye metoder til brugerdreven innovation af digitale læremidler. Det brugerdrevne perspektiv er gennemgående, men det forbindes med læremidlers form gennem udvikling og afprøvning af nye designprincipper.</p> <p>Margit Anne Petersen og Rikke Ulk reflekterer over brugen af digitale læremidler i forhold til inddragelsen af antropologiske metoder og etablerer dermed "et andet blik" på skolehverdagen end det pædagogiske, didaktiske og faglige blik, som ofte benyttes. Resultatet er bl.a. en typologi over, hvordan forskellige brugere tilgår og forholder sig til nye digitale læremidler og</p>

	<p>potentialerne i dem.</p> <p>Else Marie Okkels og Vinnie Lerche Christensen konkretiserer i artiklen <i>Motivation og læring i det digitale rum</i>, hvordan lærerens og især elevens arbejde med digitale læringsressurser kan virke som en motiverende faktor, når det indeholder elementer af æstetisk læring.</p> <p>I artiklen <i>Processer i undervisningen</i> analyserer Jeppe Bundsgaard og Thomas Illum Hansen undervisningsprocesser med henblik på at få et større indblik i, hvordan mere komplekse undervisningssituationer kan analyseres og forstås. Analysen lægger op til udvikling af digitale redskaber til brug i planlægningen af undervisning – digitale redskaber der er udviklet ud fra lærernes konkrete behov.</p> <p>Ove Christensen og René B. Christiansens hovedpointe i artiklen <i>Ledelse og læremidler</i> er, at skoleledere er vigtige aktører, når det gælder om at integrere digitale læremidler i skolekulturen – og at lederne ser teknologi og udvikling af læremiddelområdet som en væsentlig drivkraft for skoleudvikling. Lederne ser endvidere digitale læremidler som en løftestang for differentieret brug af læremidler, der tager afsæt i lærernes forskellighed.</p> <p>Niels Henrik Helms og Maja Klausen giver i artiklen <i>Brugerdreven innovation af digitale læremidler – mellem genetik og kompleksitet</i> et overblik over de forskellige innovationsmetoder, projektet har anvendt. Forfatterne definerer og diskuterer bl.a., hvad der ligger i at anvende et brugerdrevent perspektiv. I artiklen beskrives flere delprocesser, og det bliver tydeligt, hvilke processer og metodiske greb projektet har både brugt og selv været med til at udvikle.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Projektet er funderet i antropologiske undersøgelser af signifikante brugere og brugssituationer og en række undersøgelser af didaktiske og fagdidaktiske problemstillinger vedrørende digitale læremidler. Det har skabt en dybere forståelse af:</p> <ul style="list-style-type: none"> • metoder, der kan føre til øget brugerintervention i produktionen af nye digitale læremidler • brugertypologier i forhold til digitale læremidler • udvikling af digitale læremidler i et nationalt og globalt perspektiv <p>Tema 1: brug og form Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag Informasjon om</p>	<p>Dalsgaard, Christian (2007). <i>Åbne læringsressourcer - mod en sociokulturel teori om læringsressourcer</i>. Institut for Informations- og Medievidenskab. Aarhus Universitet.</p>
--	--

utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Sigtet med afhandlingen er at kvalificere diskussionen af anvendelsen af it-baserede læringsressourcer. Læringsressourcer forstås som alle typer af ressourcer eller materialer, der anvendes til at understøtte læreprocesser. Ud fra en sociokulturel teoriretning udvikler afhandlingen en forståelse af læring og læringsressourcer, og på baggrund heraf opstilles en model for udvikling og anvendelse af forskellige typer af læringsressourcer. Endelig indeholder afhandlingen en vurdering af en række konkrete it-værktøjer ud fra modellen med henblik på at afdække deres læringspotentialer. Afhandlingen argumenterer for udvikling af ”åbne læringsressourcer”, der ikke definerer, hvad de studerende skal lære, eller hvordan de skal lære, men i stedet understøtter forskellige aktiviteter. Som konsekvens af denne forståelse foreslår afhandlingen et fokusskifte inden for udvikling af læringsressourcer. I stedet for at udvikle læringsressourcer, der strukturerer et bestemt fagligt indhold og fastlægger de studerendes læringsforløb, skal læringsressourcer understøtte, at studerende selvstændigt kan tage dem i brug i relation til forskellige problemstillinger. Konsekvensen er, at det ikke kan defineres i læringsressourcen, hvordan den studerende skal anvende den. Afhandlingen behandler den udfordring, der ligger i at udvikle læringsressourcer uden at vide, hvordan studerende tager dem i brug.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Viden- og læringsteori, primært sociokulturel teori Tema 1: form, brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<i>Digitale læringsressourcer</i> (2009). DREAM: Danish Research Centre on Education and Advanced Media Materials, Syddansk Universitet og Læremiddel.dk - Nationalt videncenter for læremidler. Odense. ISBN 978-87-92479-00-6. Rapporten kan hentes på: http://www.dream.dk/ og http://www.laeremiddel.dk/
Oppsummering av viktigste funn	Rapporten analyserer prioritering og anvendelse af forskellige læringsressourcer i folkeskolen og de gymnasiale ungdomsuddannelser i Danmark. Antagelsen bag undersøgelsen er, at det er afgørende for at elever udvikler digital kompetence (<i>digital literacy</i>), at de anvender en bred vifte af digitale teknologier som en del af deres undervisning. Rapporten besvarer to hovedspørgsmål: 1) Hvad er de økonomiske rammer og prioriteringer i forbindelse med skolernes anskaffelse af digitale læringsressourcer? 2) Hvordan fordeler underviserne forskellige læringsressourcer såsom bøger, netbaserede materialer, film og værktøjsprogrammer til produktion og præsentation?

	<p>Undersøgelsen afdækker barrierer i flere dimensioner, både økonomiske, politiske, pædagogiske og praktiske dimensioner.</p> <p>Rapportens hovedresultater er:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trykte bøger samt fotokopier udgør hovedparten af de anvendte læringsressourcer • digitale redskaber anvendes som supplement i både undervisning og forberedelse • skolerne mangler økonomiske ressourcer og pædagogiske incitamenter til at ændre på denne fordeling <p>I rapporten opregnes anbefalinger til handling inden for tre dimensioner: den politiske dimension, den pædagogiske/institutionelle dimension og produktionsdimensionen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Landsdækkende, elektronisk spørgeskemaundersøgelse. Data er indsamlet af analysebureauet Zaperi i perioden 23. september - 8. oktober 2008 på danske folkeskoler og gymnasiale ungdomsuddannelser blandt skoleledere/rektorer og undervisere i henholdsvis dansk og matematik på folkeskolens 8. klassetrin samt i 2. gym på gymnasiale uddannelser.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Graf, Stefan T., Hansen, Jens J. & Hansen, Thomas I. (2011). <i>Læremidler i didaktikken – didaktikken i læremidler</i>. Århus: Klims forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen bygger på et større forsknings- og udviklingsprojekt i det nationale videntcenter for læremidler i Danmark, Læremiddel.dk. Projektet blev gennemført 2008-2011 og havde til hensigt at undersøge og udvikle fagenes didaktikker indefra med fagenes læremidler som optik. Som en del af projektet blev indsigter og analyser i de fagdidaktiske delprojekter reflekteret og perspektiveret i et almindeligt projekt. Bogen er en antologi, der fremlægger resultaterne af dette almindeligt projekt. Den rummer således tolv bidrag, der er samlet i fire dele med forskellige tilgange til og perspektivering af didaktiske problemstillinger i det store projekt.</p> <p>Første del af antologien diskuterer læremiddelbegrebet, præsenterer en typologi for læremidler og giver et bud på de kompetencer, der tilsammen kan betegnes som læremiddelfaglighed. Resultatet er et sprog om læremidler, der gør det muligt at identificere deres funktioner i undervisningen. Anden del lægger henholdsvis et synkront, systematisk og et diakront, historisk snit i forhold til</p>

	<p>læremidlers betydning i teori (didaktik, semiotik og hermeneutik) og i praksis. En kritisk gennemgang af den didaktiske tradition rydder grunden for ny teoriudvikling. Enkelte teoretikere fremhæves for deres bidrag (Heimann, Klafki og Hacker), men den didaktiske tradition dekonstrueres samtidig, idet det gennem den kritiske analyse bliver stadig tydeligere, at denne tradition ikke formår at indoptage repræsentationsproblematikken som ontologisk og epistemologisk vilkår for den didaktiske refleksion. I stedet udvikles teori og modeller, der på forskellig vis reflekterer repræsentationens betydning i læring og undervisning og som følger heraf også i den didaktiske teoridannelse. Peirce triadiske tegnbegreb danner således grundlag for en semiotisk-didaktisk teoriudvikling, der gør det muligt at anlægge et mere differentieret blik på læremidler som tegn i undervisning, men også på det forhold, at repræsentationsproblemet er et didaktisk grundproblem, der forklarer læremidlers prærogativ som kategori inden for antologiens teoretiske rammesætning.</p> <p>I bogens tredje del gennemføres en række analyser, der på systematisk vis poder de tre semiotisk-hermeneutiske begreber (udtryk, indhold, aktivitet) med de tre didaktiske, læringsteoretiske begreber (tilgængelighed, progression og differentiering) til sammen udgør det, der tentativt bliver kaldt for Læremiddeltrekanten (som et bud på en didaktisk pendant til Peirces triadiske tegnbegreb). Denne trekant afspejler, at projektet som helhed er bygget op om en triangulering af læremidlers form, indhold og brug. Endelig afsluttes antologien med en praksisorienteret del, der drager konsekvenserne af en læremiddeldidaktik i praksis. Denne sidste del argumenterer således for, at man kan og bør anlægge flere evalueringsperspektiver på læremidler i praksis, fordi læremidlers værdi og funktion varierer med forskellige aktørperspektiver.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen og projektet bygger på en kombination af semiotik, fænomenologi, hermeutik (Charles S. Peirce, Edmund Husserl, Gynther Kress), didaktisk teori (W. Klafki, Hacker, Glöckel) og systemteori (Luhmann).</p> <p>Tema 1: form, indhold og brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Gynther, Karsten (red.). (2010). <i>Didaktik 2.0 – Læremiddelkultur mellem tradition og innovation</i>. (Didaktikserien). København: Akademisk Forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste</p>	<p>Bogen består af 3 dele fordelt over 7 artikler samt en indledning og er blevet til på basis af et forsknings- og udviklingsprojekt under det nationale videncenter</p>

<p>funn</p>	<p>for læremidler, <i>Læremiddel.dk</i>, med overskriften ‘Læremiddelkultur 2.0’. Bogen er resultatet af en række aktionslæringsforløb i samarbejde med lærere fra Køge, Kolding og Odense kommuner. Bogen formidler viden om lærere og elevers brug af gratis, internetbaserede værktøjer og udvikler undervejs modeller til nye undervisnings- og arbejdsformer, der kan matche de udfordringer, som denne brug giver for lærere og elever i skolen.</p> <p><i>Del 1 (kapitel 1-3)</i> begynder med en diskussion af det, som forfatterne benævner en ‘traditionel læremiddelkultur’ over for en ny, internetbaseret læremiddelkultur. Forfatterne udnævner tre forhold eller udfordringer, der nødvendiggør, at der tales om en ny didaktik: skolens web 2.0-praksis, at eleverne optræder som didaktiske designere, at adgangen til viden har forandret sig. Dette stiller nye krav til lærerens vejlednings- og stilladseringsarbejde. På baggrund af det omtalte aktionslæringsforløb med en gruppe lærere fremstilles en planlægnings- og refleksionsmodel, der kan matche de tre udfordringer nævnt ovenfor. Forfatterne viser, at skolens nuværende organisering af faktoorienteret undervisning (fx i emnearbejdet) er uholdbar, når internettets vidensmuligheder gøres til en del af undervisningen. På baggrund heraf udvikles en teori om undervisnings- og evalueringsloop som strukturerende arbejdsmodeller, når eleverne skal arbejde som didaktiske designere.</p> <p><i>Del 2 (kapitel 4-5)</i> definerer, hvad forfatterne kalder en ‘innovativ læremiddelkultur’, der baserer sig på fire aspekter: læremiddelressourcer, læremiddelpraksis, læremiddelsyn og læremiddelkompetencer. Dette eksemplificeres ved et kvalitativt studie af læremiddelkulturerne på to skoler, der munder ud i fire kategorier for lærertyper: den rutinerede, den habile, den kritiske og den usikre. Tilsvarende udvikles fire elevtyper: ekspert, fritidsbrugeren, nødvendighedsbrugeren, ikke-brugeren. Forfatterne opfordrer ledelser, skoler og lærere til at synliggøre begreber og etablere et sprog, så man kan begynde at tale om, hvilken vej skolen skal gå i forhold til udviklingen af en læremiddelkultur, der kan kaldes innovativ. Forfatterne formulerer endvidere et nyt perspektiv på skrivepædagogik i lyset af udfordringerne fra web 2.0-medier. Der præsenteres to forløb, hvor elever fra 9. klasse eksperimenterer med skrivepædagogik i google.docs og i en wiki, og kapitlet (kapitel 5) afsluttes med en række didaktiske overvejelser over web 2.0 og de muligheder og problematikker det rejser i forhold til skrivepædagogik.</p> <p><i>Del 3 (kapitel 6-7)</i> præsenterer fire pædagogiske positioner eller grundsyn, der findes i skolen i dag, og som udmønter sig i bestemte oplevelser af og holdninger til web 2.0. En erfaringspædagogisk position, en socialkonstruktivistisk position, en tilværelsesoplysende position samt en kognitivistisk position. Med udgangspunkt i det forfatterne betegner ‘undervisningens grundkategorier’ (mål, indhold, metode, handlinger, relationer, tid) diskuteres til sidst en række anbefalinger og udfordringer til skolens web 2.0-praksis.</p>
<p>Studiens metode og relevans for</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen er blevet til i et aktionslæringsforløb. Der er empirisk blevet arbejdet på et kvalitativt grundlag i form observationer af undervisning, en række semistrukturerede interviews med lærere og elever. Empirien er blevet</p>

fokusområdet	<p>fremanalyseret ved hjælp af metoden grounded theory.</p> <p>Tema 1: form og brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer, skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
--------------	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hanghøj, Thorkild (2008). <i>Playful knowledge: an explorative study of educational gaming</i>. Ph.d. afhandling. Syddansk Universitet, Odense.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Gennem en teoretisk og empirisk analyse af spilbaseret undervisning bidrager afhandlingen med praksisrettet viden om spildesign, spillpædagogik og spilkompetencer. Generelt set kan spil i undervisningen forstås som et spændingsfyldt møde mellem to forskellige videnstraditioner. På den ene side vurderede både lærere og elever anvendelsen af <i>Spillet om magten</i> som en værdifuld form for undervisning, der også kan beskrives som en iscenesat og fokuseret form for problem-baseret projektarbejde med mundtlige fremlæggelser. På den anden side blev elevernes spilbaserede viden også tildelt en ambivalent status, eftersom deres spilkompetencer var vanskelige at sammenkæde med eksisterende valideringskriterier inden for gymnasiets faglige og pædagogiske kontekst. Afhandlingen afspejler derfor, hvordan spilbaseret undervisning faciliterer en kontingent form for viden, der kan være vanskelig at legitimere, men som samtidig kan tilføje nye perspektiver og udfolde scenariebaserede hypoteser i undervisningens dialogiske spillerum.</p> <p>På trods af, at lærere og elever vurderede begge typer læringsressourcer positivt, så skabte kombinationen af spilaktivitet og computerbrug et sammenstød mellem forskellige fortolkningsrammer. Design af undervisningsspil fordrer således beslutninger om, hvilke vidensaspekter, der skal fremhæves og valideres på bekostning af andre. Det andet analytiske perspektiv beskriver spilforløbene set fra et lærerperspektiv. For at kunne udfolde valgkampscenariet måtte de fem lærere redefinere deres velkendte lærerroller fra at undervise til at facilitere. Set ud fra en dialogpædagogisk forståelse forsøgte lærerne samtidig at autorisere elevernes deltagelse i spilforløbene. Derudover evaluerede lærerne også det faglige indhold og generelle fordele og ulemper ved undervisningsspillet. Ved at sammenligne lærernes måde at undervise med og reflektere over det samme spilsценarie fremanalyseres tre forskellige spillpædagogiske tilgange.</p> <p>Vægten i undersøgelsen lå således på spillet som et læremiddel i brug, der er betinget af en bestemt form (spildesign), men brug og form blev perspektiveret til indhold gennem lærernes evaluering.</p>
<p>Studiets metode</p>	<p><u>Metode:</u></p>

og relevans for fokusområdet	<p>I afhandlingen er anvendt en række designinterventioner – en metodologisk fremgangsmåde, der bygger på designbaseret uddannelsesforskning (Barab & Squire, 2004). Forskningsprojektet etablerer et design og et re-design af et spils-scenarie med henblik på at undersøge bestemte teoretiske antagelser og designhypoteser om spilbaseret undervisning.</p> <p>Tema 1: brug, form og indhold Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
------------------------------	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hansen, Jens J. (2006). <i>Mellem design og didaktik: om digitale læremidler i skolen</i>. Ph.d.-afhandling. Syddansk Universitet, Odense.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Ph.d.-afhandlingen beskriver med udgangspunkt i Luhmanns systemteori læremidlers rolle og funktion i uddannelsesystemet – både i forhold til undervisningens interaktion, lærernes profession, elevernes læring og i forhold til didaktikken som refleksionsvidenskab. Afhandlingen introducerer <i>didaktiske læremidler</i> som en læremiddelkategori, der i sit design understøtter en vidensfunktion (hvad skal eleven lære), en læringsfunktion (hvordan skal eleven lære) og en undervisningsfunktion (hvordan planlægge, gennemføre og evaluere undervisning). Med udgangspunkt i det læremiddelbegreb beskrives den <i>remediering</i>, der finder sted, når man går fra lærebogen til digitale læremidler, nærmere bestemt læremiddelgenren <i>åbne lærings-systemer</i>, og hvilke udtryk det får i de digitale læremidlers didaktiske design. Afhandlingen undersøger digitale læremidlers pædagogiske funktionalitet, som er underlagt to kritiske faktorer: design og didaktik. Design-faktoren omfatter et læremidlets design af viden, læring og undervisning, og didaktik-faktoreren handler om lærerens strategier for at <i>redidaktisere</i> læremidler, dvs. transformere læremidlets design til et konkret undervisningsdesign. Digitale læremidlers designpotentiale analyseres: at de kan ændre undervisningens kommunikative praksis og fungere som katalysator for ændringer af skolekulturen, dens undervisnings- og læringsformer. I kraft af det digitale medies interaktivitetspotentiale peges på nye muligheder for bearbejdning, produktion og refleksion over viden. På den anden side vises det, at det først er, når skolekulturen og lærerprofessionen selv griber og indløser de digitale mediers potentiale gennem en redidaktisering, at de kan få en pædagogisk betydning. Afhandlingen udvikler endvidere et koncept for analyse og vurdering af didaktiske læremidler. Den sammenhængende analyse af forholdet mellem læremidlets design og lærerens undervisningsdesign kobler mellem læremidlets form og brug.</p>
<p>Studiets metode</p>	<p><u>Metode:</u></p>

og relevans for fokusområdet	<p>Bogen bygger på teorier om systemteori, didaktisk teori, læringsteori og medieteori.</p> <p>Tema 1: form og brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
------------------------------	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hansen, Jens J. (2010). <i>Læremiddellandskabet. Fra læremiddel til undervisning</i>. København: Akademisk Forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen er en forskningsbaseret lærebog om læremidler i teori og praksis. Med udgangspunkt i funktional genrepædagogisk teori og konstruktivistisk læringsteori præsenterer bogen et begreb om læremidler, deres funktion for undervisning og læring og giver et systematisk bud på en læremiddeltypologi.</p> <p>Bogen har tre dele. Første del præsenterer en forståelsesramme til at forstå læremidler i skolen i et aktør- og arenaperspektiv: læremidlers samspil med fag, elevens læringsarena, lærerens undervisningsarena, skolens læringscenterarena og skolelederens ledelsesarena. Endvidere beskrives udviklinger i skolen som organisation (skolen 2.0) som en følge af teknologiske, uddannelsespolitiske og børne- og ungdomskulturelle dynamikker. Anden del giver en indføring i læremiddelteori, læremiddeltypologi og begreber om læremidler: semantiske læremidler, didaktiske læremidler, kognitive læremidler, kommunikative læremidler, kompenserende læremidler og lærerens undervisningsmidler. Et fagsprog om læremidler er vigtigt for reflekteret at kunne vælge, vurdere og kreativt bruge læremidler – og fordi læremidler også har et innovativt potentiale til at udvikle elevernes læring, lærerens undervisning og skolens læringsmiljø. Tredje del udfolder et didaktisk perspektiv på læremidler. Læremidler indgår som centrale byggesten i lærerens didaktiske opgave, og derfor kommer bogen også med et bud på didaktiske modeller, der inkorporerer læremidler som didaktisk kategori samt analysemodeller til vurdering af læremidler. Endvidere udfoldes en teori om læremiddelfaglighed, herunder 5 typer læremiddelkompetencer, der beskriver lærerens didaktiske kompetencer til håndtering af læremidler. Til sidst beskrives læremidler som drivkraft for skoleudvikling med skolens læringscenter, fagteams og skoleledelse som de væsentligste udviklingsagenter.</p> <p>Det overordnede fokus er på læremidlers form og formtræk, men gennem den systematiske behandling af forholdet mellem typologi og kompetencer knytter læremidlers form og brug sammen.</p>
<p>Studiets metode og relevans for</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen bygger på teorier om genrepædagogik, læringsteori, designteori,</p>

fokusområdet	hermenuetik og didaktisk teori. Tema 1: form og brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--------------	--

Navn, titel, forlag	Hansen, Thomas I. (red). (2008). <i>Læremiddeldidaktik 1</i> . Odense: Læremiddel.dk.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p><i>Læremiddeldidaktik 1</i> er det første nummer i det nationale videncentret Læremiddel.dk's e-tidsskriftsserie. I tidsskriftet præsenteres den teoriudvikling, der rammesætter videncentrets forsknings- og udviklingsprojekter. Omdrejningspunktet er en model med tre aktørperspektiver: forlagsbranchens producentperspektiv, professionshøjskolernes vurderingsperspektiv og grundskolens anvendelsesperspektiv. De tre perspektiver udgør tilsammen en aktørtrekant, hvor læremiddeldidaktik er tænkt som en teoriudvikling, der trianguleres ved at kombinere de tre perspektiver. Den første artikel har programkarakter, idet Thomas Illum Hansen præsenterer et bud på en læremiddeldidaktik. Udgangspunktet er en historisk-systematisk behandling af læremiddelbegrebet i forhold til konkurrerende begrebsdannelser. I forlængelse heraf følger fire artikler, der konkretiserer en læremiddeldidaktisk forskning og udvikling. Genstanden er både analoge og digitale læremidler, og didaktiske og ikke-didaktiske (især web 2.0-teknologier) læremidler.</p> <p>Karsten Gynther anlægger et læremiddelperspektiv på web 2.0-teknologier i skolen. Resultatet er et design for det it-didaktiske projekt "Læremiddelkultur 2.0", der blev gennemført 2008-2010. I den forbindelse lanceres centrale begreber som "læremiddelkultur" og "didaktik 2.0".</p> <p>Jens Jørgen Hansen kan i forlængelse heraf præsentere en evalueringstilgang til læremidler, der fremstår som et korrektiv til en tekstanalytisk tilgang. Der argumenteres for en komplementær brug af fire forskellige evalueringsmodeller, fordi læremidler ikke er et entydigt forskningsobjekt, men skifter genstandskarakter afhængigt af funktion og kontekst.</p> <p>Thomas Illum Hansen teori og design for det på én gang fagdidaktiske og tværfaglige projekt: Læremidler om læremidler, der sætter fokus på læremidler i skolens fag og fagblokke. Udgangspunktet er et begreb om læremidler som hybride artefakter, der udgør en privilegeret genstand dels som analysegenstand i læreruddannelsen (hvor linjefag og pædagogiske fag kan anlægge komplementære perspektiver), dels som konkret anknytningspunkt for udvikling af fagdidaktikker.</p> <p>Endelig slutter Henrik Juul af med en læremiddeldidaktisk stjernemodel, der på beslægtet vis konciperer læremidler som en pædagogisk diskurs, dvs. en</p>

	<p>konkret kombination af basisfaglig og pædagogisk viden, der indebærer, at en valid analyse bør kombinere to perspektiver (triangleringer), henholdsvis en faglig formidlingstrekant (forholdet mellem basisfaglig viden, curriculum og fremstilling) og en pædagogisk tilegnelsestrekant (forholdet mellem pædagogisk viden, metodik og opgaver).</p> <p>Tidsskriftet er samlet set bygget op omkring et dobbelt fokus på form og brug, men samtidig præsenteres en række undersøgelsesdesign, der har til hensigt at triangulere form, brug og indhold.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Tidsskriftet bygger på semiotik (C.S. Peirce), systemteori (N. Luhmann), evalueringsteori (P. Dahler-Larsen) og diskursteori (B. Bernstein).</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hansen, Thomas I. & Skovmand, Keld (2011). <i>Fælles mål og midler</i>. Århus: Klims forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen bygger på et større forsknings- og udviklingsprojekt i det nationale videntcenter for læremidler i Danmark, Læremiddel.dk. Projektet blev gennemført 2008-2011 og havde til hensigt at undersøge og udvikle fagenes didaktikker indefra med fagenes læremidler som optik. Projektet rummede tre analytiske niveauer: læreplansanalyse, læremiddelanalyse og praksisanalyse i relation til alle skolens fag. Bogen præsenterer dels teori, modeller og analyseeksempler på alle tre niveauer, dels konsekvenserne af at sammentænke de analytiske niveauer med læremidler som omdrejningspunkt. Det konsekvente læremiddelperspektiv medførte en teoriudvikling i krydsfeltet mellem semiotik og didaktik, der tydeliggjorde repræsentationsproblemet som didaktisk grundproblem. Resultatet blev en række læremiddeldidaktiske modeller, der på den ene side udfordrer den almene didaktik (som har vanskeligt ved at håndtere og reflektere repræsentationens betydning i fagene) og på den anden side generaliserer og almengør de didaktiske problemer vedrørende repræsentation i fagene (som omvendt har vanskeligt ved at hæve sig op over deres egne faglogikker). Den gennemgående rekursbasis er en repræsentationsteori, der kobler læringsteori og didaktisk teori, indre og ydre repræsentationer, og sætter fokus på det multimodale forhold mellem repræsentationsformer i såvel analoge som digitale læremidler. På det grundlag udvikles modeller til henholdsvis analyse, fortolkning og vurdering af læremidler, analyse af læreplaner, refleksion over forholdet mellem læreplaner og læremidler, samarbejde om læremidler i skolen og observation af læremidler i brug. Baggrunden er dels en kritik af almen didaktik og pædagogisk teori, der har vanskeligt ved at håndtere repræsentations-</p>

	<p>problematikken, dels af den aktuelle praksis i uddannelsessystemet, der ofte er henvist til tjeklister, når der skal tages stilling til læremidler. Som alternativ til tjeklister fremstilles en tjekmodel, der i stedet for at opstille punkter fremstiller en teoribaseret systematik med seks parametre til analyse og vurdering af læremidler. Via modeller og eksempelanalyser demonstreres en triangulering af læremidlers form, indhold og brug.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen og projektet bygger på en kombination af semiotik og fænomenologi (Charles S. Peirce, Edmund Husserl, Gynther Kress) og didaktisk teori (W. Klafki, Frede V. Nielsen).</p> <p>Tema 1: form og brug Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Ørngreen, Rikke & Levinsen, Karin T. (2009). <i>E-museum: evaluering af digitale undervisningsmidler: evalueringsrapport</i>. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Socialpædagogernes Landsforbund.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Rapporten presenterer en evaluering af 36 digitale læremidler, der med støtte fra "e-museumspuljen" under Undervisningsministeriet og Kulturministeriet er udviklet til portalen www.e-museum.dk. Det er evalueringens hovedsigte at identificere fordele og ulemper ved de eksisterende digitale læremidler med henblik på at kvalificere nye generationer af læremidler. Undersøgelsen viser, at læremidlerne rummer et differentieret indhold, der kan danne grundlag for nuancerede didaktiske anvendelser. En nærmere analyse af læremidlernes form viste, at der var forskel på de forskellige typers didaktiske potentiale. Især en type, der er opbygget som tematiserede netværksstrukturer uden en dominerende narrativ ramme, tilbyder mange didaktiske anvendelser. En anden type, der er modeleret over spil og lineære narrativer, viste sig at være så styrende i deres design, at de reelt fratager brugerne muligheden for at arbejde med indholdet. Samtidig var disse applikationer også de dyreste at udvikle.</p> <p>Undersøgelsen anlægger et brugsperspektiv, der peger på en generel problematik: slutbrugerne bliver ikke inddraget tidligt i udviklingsprocessen. I sammenhæng hermed kan man forstå et andet kritisk kendetegn: at undervisernes arbejdsbetingelser for at udvælge og integrere læremidlernes ressourcer i skolehverdagen ikke er medtænkt, og at e-museumsportalen, hvor man kan tilgå de digitale læremidler, heller ikke understøtter denne udvælgelse. Endelig er det bemærkelsesværdigt, at over halvdelen af de digitale læremidler viser sig at have et dårligt navigationsdesign og en indholdsarkitektur, der ikke lever op til almindelige krav om brugervenlighed og brugeroplevelse. I forlængelse heraf blev fremtidige udviklingspotentialer</p>

	skitseret – herunder især mulighed af at tilpasse eksisterende og nye læremidler til web 2.0 og mobile løsninger.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Ekspertvurdering: Generel vurdering af alle aktive undervisningsmaterialer, på baggrund af:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kriterier og krav i forbindelse med tilskud fra ”e-museumspuljen” til projektet • de tilhørende projektansøgninger, hvor målgruppe og koncept er beskrevet • relevant pædagogisk-didaktisk og it-relateret teori <p>Dybdeanalyse af eksemplariske materialer: Fem eksemplariske undervisningsmaterialer blev dybdeanalyseret i forhold til særlige problemstillinger eller muligheder, der konkretiserer læringspotentialer, og som sigter mod at rådgive den fremtidige udvikling af e-museumsprojekter.</p> <p>Tema 1: brug og form Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Syddansk Universitet. Dansk Institut for Gymnasiepædagogik (2001). <i>Lærebog 2000: konference</i> . Odense: Dansk Institut for Gymnasiepædagogik, Syddansk Universitet.
Oppsummering av viktigste funn	Rapporten belyser lærebogens situation med baggrund i både den aktuelle it-udvikling og ikke mindst i forhold til den udvikling, hvormed gymnasiet udvikler sig i forhold til læremidler generelt set. En række undervisere og forskere giver deres bud på lærebogens brug i gymnasieskolen og ikke mindst lærebogens fremtid her. Jarl Damsgaard fremskriver et kort historisk rids af lærebogens historie og sætter denne i forhold til uddannelsesområdets udvikling generelt set. Nils Aage Jensen har lærebogforfatterens blik på bogens fremtid og analyserer, hvordan en række institutionelle forhold som økonomi, læseplaner, timeplaner og lærernes tilgang til læremidler spiller ind på bogens fremtidsudsigter. Lise Jeremiassen fremsætter de økonomiske faktorer i brugen af læremidler i forhold til uddannelsespolitik bredt set. Harry Haue skriver om lærebogen som autoritet eller redskab og uddyber bogens rolle i gymnasiet i en tid, hvor elever har mange andre informationskilder til rådighed end netop bogen. Elisabeth Arnbak skriver om læserens forudsætninger, og om hvordan lærebogen kan formidle faglige elementer, og konkluderer, at det også i gymnasiet er muligt at forbedre elevers tilgang til bøger via undervisning i faglig læsning. Endelig etablerer Peder Skyum-

	Nielsen en læremiddelanalyse, som han eksemplificerer i en række læremidler til gymnasiet. Finn Hauberg Mortensen afslutter rapporten med en pejling af fremtidens læremidler til gymnasiet. Rapporten rummer således både perspektiver på form og brug, men også en mindre udbygget perspektivering til læremidlers indhold.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Rapporten er den første samlede studie af læremidler i gymnasiet. I rapporten slås de temaer an, som udforskes og udfoldes i forskningen i det næste tiår. Det er især i forhold til udviklingen af it og medier, at bogens status og brugsværdi diskuteres, ligeledes en diskussion, som stadig optager læremiddelforskningen.</p> <p>Tema 1: form og brug Tema 2a: læsning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, titel, forlag	Nielsen, Bodil (2010a). <i>Vurdering af læremidler i praksis</i> . København: Forlaget UCC.
Informasjon om utgivelse	Nielsen, Bodil (2010b). <i>Læremiddelanalyser – eksempler på læremidler fra fem fag</i> . København: Forlaget UCC.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Begge bøger er resultater af et udviklingsprojekt for Professionshøjskolen UCC's faglige konsulenter i Center for Undervisningsmidler gennemført i 2009-10.</p> <p><i>Vurdering af læremidler i praksis</i> har hovedvægt på diskussion af og forslag til kriterier for vurdering af læremidlers generelle egnethed i forhold til Undervisningsministeriets Fælles Mål for fagene, elevs forudsætninger og lærerens syn på fag, undervisning og læring. Desuden er der et kapitel om betydningen af, hvordan læremidler benævnes, og perspektivering til særlige træk ved it-baserede læremidler.</p> <p><i>Læremiddelanalyser – eksempler på læremidler fra fem fag</i> har artikler, hvor CFU-konsulenter analyserer og vurderer eksempler på læremidler og perspektiverer til generelle problemstillinger vedrørende læremidler til det pågældende fag. Desuden rummer samlingen en artikel skrevet af projektlederen om mål, evaluering og læremidler.</p> <p>Tilsammen rummer de to udgivelser en behandling af læremidlers form i relation til brug med eksempler på problemstillinger i relation til mere fagspecifikke indholdsområder.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Læremiddelanalyse og teori om undervisning og læring, teori om læreres sprog og praksisteori og undersøgelsen af læremidler</p> <p>Tema 1: form og brug Tema 2a:</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag	Olsen, Flemming B. (2010). <i>Lektielæsningens betydning for gymnasieelevers læreprocesser</i> . Syddansk Universitet, Odense.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Afhandlingen undersøger elevernes oplevelse af relationen mellem lærebogen og konteksterne lektiearbejde og arbejdsformer. Med afsæt i denne relation stilles det overordnede forskningsspørgsmål: "Hvordan kan elevers lektielæsning understøtte meningsorienterede læreprocesser?".</p> <p>Den overordnede konklusion er, at når elevernes lektiearbejde anvendes på specifikke måder i relation til undervisningens arbejdsformer, så medfører den relation en gensidig rammesætning. Elevernes oplevelse af lektielæsningen danner en psykologisk ramme for deres oplevelse af arbejdsformer, og arbejdet med lærebogen i undervisningen danner en psykologisk ramme for lektielæsningen. Man må antage, at det optimale grundlag for elevernes læringsproces er, at de enkelte elementer i læringsprocessen understøtter hinanden; at der er overensstemmelse mellem den didaktiske forståelse af elevernes aktivitet i skolen og deres aktivitet med lektiearbejdet uden for skolen. En væsentlig konklusion i den forbindelse er, at lærebogen er en ressource, der strukturerer elevernes erfaringer med skolen i bredeste forstand og dermed også i specifik forstand med henblik på at eleverne orienterer sig mod bestemte former for viden. Projektet skelner mellem to former for viden; en reproduktionsorienteret vidensform og en meningsorienteret vidensform, med dertil hørende strategier. Den reproduktionsorienterede vidensform er kendetegnet ved at eleven lærer udenad, forholder sig ukritisk til teksten og læser overfladisk. Den meningsorienterede vidensform er kendetegnet ved, at eleven undersøger meningen i teksten, ved at eleven perspektiverer teksten, og ved at eleven læser grundigt. Hvor elever med reproduktionsorienteret vidensform er optaget af at øge og reproducere viden er elever med meningsorienteret vidensform optaget af at forstå viden og ændre synsvinkel. Analyserne undersøger, hvilke aspekter i lektiearbejdet med lærebogen og anvendelsen af lektiearbejdet, der understøtter en reproduktionsorienteret vidensform og hvilke aspekter, der understøtter en meningsorienteret vidensform.</p> <p>Afhandlingens tyngde ligger således i en undersøgelse af kontekstafhængig brug af læremidler.</p>
	<p><u>Metode:</u> Afhandlingen bygger på en sociokulturel tilgang til skolen og lærebogen.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: læsning</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag	Olsen, Flemming B. (2007b). <i>Læremidler i didaktisk sammenheng. En antologi</i> . Gymnasiepædagogik nr. 61. Syddansk Universitet, Odense.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Antologien er rammen om en række artikler om læremidler og deres rolle i undervisningen – både i skole- og gymnasiesammenheng. Her presenteres et utvalg av artiklerne: Kirsten Drotner indkredser i <i>Fra skole til læringsressource: didaktikkens medialisering</i> et læremiddelbegreb og læremidlernes funktion som kommunikationsmedier, der kan mediere mellom fagligt stof og undervisning. Jens Jørgen Hansen redegør for i <i>Digitale didaktiske læremidler – bidrag til en læremiddeltypologi</i> om remedieringen og redefineringen af lærebogen til digitale læremidler, og hvad det får af konsekvenser for læringsrum, arbeidsformer og for den didaktiske planlægning. Flemming B. Olsen undersøger i et sociokulturelt perspektiv i <i>Lærebogen – en strukturerende ressource eller en spændetrøje?</i> hvordan gymnasieelever oplever arbejdet med lærebøger, og han fremhæver lærebogen som en strukturerende ressource i deres læreprocesser. Thorkild Hanghøj definerer i <i>Når elever sætter politik i spil – om læringsspil og scenariekompetence i undervisningen</i> digitale læringsspil som læremidler og presenterer et undersøgelsesdesign for evaluering af deres læringseffekter. Marie Falkesgaard Slot udfolder i <i>Elevers brug af læremidler i dansk</i> forholdet mellem tekstkompetencebegrebet og læremidler. Artiklen arbejder med læremidler under synsvinklen multimodalitet samt læremidlers rolle i sociale og kulturelle processer. Nikolaj Frydensbjerg Elf undersøger læremidlers rolle i medieundervisningen i artiklen <i>Fra massekommunikation til multimodalitet – overvejelser om fortid og fremtid for danskfagets mediepædagogik</i> . Artiklen peger på nødvendigheden af at gentænke medieundervisningen ud fra tre udviklinger: medieudviklingen, den fagdidaktiske udvikling og unges mediebrug. Antologien slutter af med Benny Jacobsens erfaringsbaserede <i>10 bud på den gode lærebog i samfundsfag</i> . Antologien rummer således flere tilgange til læremidler, men der er et gennemgående fokus på brug af læremidler.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Antologien beskæftiger sig med flere dimensioner og synsvinkler på læremidler i didaktiske sammenhænge – både teoretisk og begrepsudviklende – og praksisnært og didaktisk. Og samtidig tematiserer antologien overordnet spændingen mellem den traditionelle og driftssikre lærebog – og de nye digitale læremidler og deres muligheder for nye læringsformer i undervisningen. Tema 1: brug og form

	Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--

Navn, titel, forlag Informationsjon om utgivelse	Slot, Marie F. (2010). <i>Læremidler i danskfaget: en undersøgelse af gymnasieelevers og læreres brug af tre læremidler i danskfaget - set i relation til udvikling af tekstkompetence</i> . Ph.d. afhandling. Syddansk Universitet, Odense.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Afhandlingen undersøger to casestudier af to gymnasieklassers brug af tre forskellige læremidler set i forhold til samspillet mellem dansklærerens tilrettelæggelse af læremiddelbaseret undervisning og elevens udvikling af danskfaglige kompetencer. Teoretisk videreudvikles begreber om tekstkompetence, opgavedidaktik og redidaktisering af læremidler. Analytisk udvikles en diskursanalytisk analysemodel, inspireret af James Paul Gee og Judith Green, der operationaliserer lærerens tilgang til læremiddelanalyse. I undersøgelsen inddrages forskellige typer af både didaktiske læremidler (fx forlagsproducerede læremidler) og ikke-didaktiske læremidler (fx film og bøger) som undersøges i forhold til læringspotentialer og læringsudbytte. Konklusionen på de to casestudier er bl.a., at:</p> <ul style="list-style-type: none"> • læremiddeltekster generelt er meget abstrakte i forhold til formidling af viden, • læremidler inkluderer ofte ikke elevernes livsverden og erfaringshorisont, • læremidler indtænker ikke altid lærerens rolle som leder af undervisning, • lærerne har ikke et fagsprog om læremidler, • brugen af digitale læremidler er et vanskeligt område for både lærere og elever. <p>Endvidere opstilles fire indsatsområder og 10 anbefalinger, som kan styrke elever og læreres læremiddeldidaktiske kompetence både teoretisk og i praksis.</p> <p>Undersøgelsen af læremidler i brug perspektiveres således til læremidlernes formidling af indhold.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Afhandlingen er udarbejdet i feltet mellem klasserumsforskning, etnometodologi og videoetnografiske metoder. Afhandlingen er et bidrag til den fortsatte udvikling af de teoretiske, analytiske og metodiske tilgange til læremiddelanalyse og til studiet af elever og læreres arbejde med læremidler.</p> <p>Tema 1: brug og indhold Tema 2a: læsning, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Svensden, Annemari M. (2009). <i>Fra legemets pleje til viljens styrke: sundhedskulturer i den danske folkeskole gennem 30 år belyst gennem læremidler til sundhedsundervisningen</i>. Ph.d.-afhandling. University College Lillebælt, Odense.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Ph.d.-afhandlingen undersøger forskellige sundhedskulturer i den danske folkeskole med omdrejningspunkt i en analyse af en række læremidler til folkeskolens sundhedsundervisning. I afhandlingen forfølges flere interesser, herunder en analytisk interesse for læremidler som genstande for udforskning af en tids måder at forstå, ordne og præsentere (fænomener i) verden på. Den metodiske tilgang til læremiddelanalysen er primært båret af en kulturanalytisk, komparativ metode inspireret af Michel Foucault, Ludvig Wittgenstein, Max Webers idealtipebegreb og den etnologiske kulturanalyse.</p> <p>I afhandlingen fremsættes ti heuristiske søgeparametre udviklet i en rekursiv proces med læremidlerne som empirisk materiale. Den primære intention med parametrene er at tydeliggøre det analytiske blik på læremidler og de analytiske valg, der er foretaget i afhandlingen med henblik på fortolkning og komparation, men de skal også betragtes som både et resultat af analysen og et bud på heuristiske redskaber for videre analyser af sundhedskultur og af læremidler rettet mod sundhedsundervisningen.</p> <p>Resultatet af undersøgelsen former sig som billeder af fire typologiske sundhedskulturer. Disse betegnes hhv. sundhed som hygiejnekultur, sundhed som forbrugskultur, sundhed som selvrealiseringskultur og sundhed som mobiliseringskultur. Typologierne kan betragtes både (1) som kulturhistoriske observationer af sundhedsbegrebet i en uddannelsesmæssig kontekst, (2) som kontraster til og udfordringer af de sundhedskulturer, vi møder i dag eller i fremtiden, (3) som inspiration for videre analyser af sundhedskultur og (4) som et bud på, hvordan et kulturanalytisk blik på læremidler både kan supplere og udfordre den didaktiske analyse og endvidere bidrage til den kulturanalytiske forskning i sundhed.</p> <p>Typologien og den kulturanalytiske tilgang skærper blikket for læremidlers indhold, men relaterer også til deres form.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Etnologisk kulturanalyse, diskursanalyse og komparativ metode</p> <p>Tema 1: form og indhold Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om</p>	<p>Danmarks, Evalueringsinstitut (2009b). <i>Undervisningsmidler i folkeskolen: undersøgelse af hvordan lærerne vælger og bruger undervisningsmidler</i>. Kbh.: Danmarks Evalueringsinstitut.</p>

utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Undersøgelsen fokuserer på bruk av læremidler: hvordan lærere velger og inddrager undervisningsmidler i tilrettelæggelsen og gjennomførelsen af undervisningen, hvilke undervisningsmidler lærerne anvender, og hvad der betinger dette valg. Undersøgelsen afdækker desuden hvilke rammer skoler sætter for brugen af undervisningsmidler, og hvordan disse rammer påvirker lærernes arbejde med at vurdere undervisningsmidler.</p> <p>Rapporten viser, at tre faktorer har betydning for lærernes valg og brug af undervisningsmidler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • den pædagogiske og sociale kontekst • de eksterne krav • tilgængeligheden af ønskede og egnede undervisningsmidler. <p>Undersøgelsen peger på, at lærernes behov for at tilpasse undervisningen til den pædagogiske og sociale kontekst, fx til klassen som helhed og de enkelte elever, har betydning for de forskellige undervisningsmidlers rolle i tilrettelæggelsen af undervisningen. Fælles for lærerne er, at de lægger vægt på, at undervisningsmidlerne bidrager til, at undervisningen lever op til Fælles Mål, når de vurderer, udvælger og sammensætter undervisningsmidler. Desuden har lokale og nationale test og afgangsprøver betydning for, hvordan lærerne anvender undervisningsmidler, og hvordan skolerne prioriterer, når de køber nye undervisningsmidler. Endelig viser undersøgelsen, at praktiske forhold har stor betydning for lærernes tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen. Tilgængeligheden af ønskede og egnede undervisningsmidler er dermed afgørende, og fraværet af ønskede og egnede undervisningsmidler kan gøre det svært for lærerne at leve fuldt op til målene for undervisningen.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Undersøgelsen bygger på en desk research, en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse blandt skoleledere og caseundersøgelser på fem skoler. Caseundersøgelserne fokuserer især på fagene dansk og natur/teknik.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: Tema 2b: tilpasset opplæring Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.7.2 Danske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Vi har funnet 167 studier av læremidler som kan relateres til innhold, form og bruk. Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.8 Overordnede funn fra England

Læremiddelforskningen i England følger to retninger. Den første retningen har læreboka som tema og kan eksemplifiseres med sammenslutningen bak tidsskriftet *Paradigm – Journal of the Textbook Colloquium*. Sammenslutningen ble etablert i 1998 med formål om å fremme studier av lærebøker. Medlemmene av gruppen kom fra Storbritannia, Australia, Nord-Amerika og Europa, og de formidlet her sin forskning på lærebøker. Læremiddelforskningen var primært fokusert på læreboka som objekt, dvs. som kilde til å anskueliggjøre det faglige stoffet som lå til grunn i undervisningen, og hvilke pedagogiske motiver og undervisningsmetoder som ble benyttet, samt hvordan fagene ble presentert og formidlet gjennom læreboka. Etableringen av forskningsgruppen hadde også som formål å få læremiddelforskning anerkjent som forskningsfelt. Bidragsyterne til tidsskriftet var blant annet tilknyttet universiteter i Liverpool og York. Etter at gruppen ble nedlagt i 2007, er det imidlertid ikke vist tegn på videreføring eller reorganisering av læremiddelorienterte forskningsmiljøer på disse to universitetene. Fokus er her både på innhold og form.

Forskning på lærebøker videreutvikles parallelt med Paradigme-gruppen av forskere som Gunther Kress og Jeff Bezemer fra Institute for Education, University of London. Deres tilnærming til læremiddelforskning er primært sosiosemiotisk og sosiokulturell med særlig fokus på lærebøkens multimodale representasjonsformer. Fokus her er primært form.

Den andre retningen i engelsk læremiddelforskning skjer med fokusering på ”the digital turn”. Den digitale vendingen foregår i løpet av 2000-tallet og skjer som konsekvens av den utbredte digitaliseringen av læremidler, framveksten av en rekke digitale læringsressurser, som for eksempel computerprogram og digitale kommunikasjonsmedier, samt utviklingen av digitale læringsmiljøer og læringsplattformer. Læreboka står ikke lenger i sentrum for forskningen – og faktisk heller ikke digitale, didaktiske læremidler –, men i høy grad semantiske og funksjonelle læremidler, dvs. digitale læremidler som dels bringer faglig viten inn i undervisningen, dels forenkler læring og undervisning uten en innebygd didaktikk. Bruken står sentralt i disse studiene. Det er også stor interesse for barn og unges uformelle bruk av medier i deres fritidskultur. De vesentlige bidragsyterne til denne forskningsretningen kommer hovedsakelig fra Institute for Education, University of London. Gunther Kress og Jeff Bezemer er nevnt, og videre kan også Carey Jewitt, David Buckingham, Gemma Moss, Caroline Daly og Norbert Pachler fra Institute of Education nevnes. Andre britiske forskningsmiljøer som arbeider med digitale læremidler, er Department of Linguistics and English Language, Lancaster University, hvor David Barton har skrevet om digital literacies, samt Department of Media and Communication ved London School of Economics and Political Science, som Sonia Livingstone er leder av.

Videre har offentlige organisasjoner som *Futurelab*, som inntil 2010 var plassert i Bristol, men nå er flyttet til London, foretatt undersøkelser og utvikling av digitale læremidler.

Det kan lokaliseres fire sentrale temaer i den digitale forskningen:

- undersøkelse av den digitale kløften mellom fritid og skole
- undersøkelser av nye teknologiers innovative potensial for læring og ny praksis i klasserommet. I denne typen forskning utvikles nye tilnærminger til undervisning og læring, og det integreres nye typer læremidler, for eksempel dataspill og frie nettressurser og software, i skolen til støtte for undervisning og læring (Futurelab).
- konseptutviklinger av nye former for literacy (Kress, Jewitt, Bezemer)

- ITs rolle i uformell læring, for eksempel gjennom bruk av internett – samt nettsikkerhet (Sonia Livingstone)

Videre skal *Becta* omtales. *Becta* er en forkortelse for British Educational Communications Technology Agency. Denne organisasjonen ble etablert i 1998 med det formålet å utvikle effektiv bruk av IT i utdanningssystemene. Organisasjonen har spilt en ledende rolle innenfor forskning på, utvikling av og veiledning i bruk av IT i skolen. På grunn av besparelser ble organisasjonen nedlagt av regjeringen i 2010. *Becta* har stått i spissen for en rekke nyskapende og banebrytende utviklings- og forskningsprosjekter. Prosjektene omfatter empirisk dokumentasjon av eksisterende praksis, utvikling av ny praksis i skolen i forhold til IT, utvikling av generell IT-bruk i hjemmene (for eksempel via et prosjekt hvor lavtlønnede familier kunne få gratis pc og internettilgang stilt til rådighet), utvikling av standarder for innhold og bruk på interaktive tavler, og utvikling av nye læreplanskonsepter for bruk av digitale læremidler.

Forskningsoversikten inneholder primært prosjekter som omhandler læremidler i grunnskolen. Enkelte omhandler læremidler i den videregående skolen, men det er ikke funnet forskningsprosjekter som omhandler lærlinger i yrkesutdanningene. Videre er det tatt med enkelte prosjekter som også undersøker barn og unges uformelle bruk av medier i fritidskulturen deres.

Grunnleggende viser studiet at det finnes forskjellige forskningsinteresser og vitenskapsteoretiske tilnærminger til undersøkelser av læremidler. Man kan skille mellom:

- en *beskrivende* tilnærming hvor hensikten er å skape overblikk – for eksempel historisk overblikk – over læremiddelfeltet
- en *forklarende* tilnærming hvor man for eksempel kan se forskjellige aktørers - for eksempel læreres, elevers, forlags og utdanningspolitikkers – holdninger til læremidler
- en *handlingsrettet* tilnærming, for eksempel gjennom aksjonsforskningsstudier som er opptatt av å utvikle nye konsepter eller tilnærminger for å analysere, bruke og/eller utvikle læremidler.

4.1.8.1 Sentrale studier fra England

Navn, tittel, forlag	Marsden, William Edvard (2001). <i>The School Textbook: Geography, History and Social Studies</i> . London: Woburn Press.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Bogen er et sammenlignende og historisk studie af lærebøger i skolen. Den metodiske tilgang er historisk og afdækker udviklinger og forandringer i lærebogens produktion og brug. Studiet fokuserer på tre faglige discipliner: geografi, historie og samfundsfag. Bogen peger på en kendt splittelse i arbejdet med læremidler i uddannelsen, nemlig mellem på den ene side den akademiske forsknings ikke-konstruktive kritik af indhold, formål og brug af lærebøger – og på den anden side, den skolepraksis, hvori lærebøger indgår som en fundamental nødvendig ressource for læreres daglige undervisning. Bogen kritiserer, hvad den beskriver som den ”dysfunktionelle anti-lærebogsagtige ethos der hersker i Storbritannien”.
	Bogen argumenterer for, at man gør op med den negative stereotypifisering og

	<p>inviterer til massiv forskning i de måder, som lærebøger bruges i skolen.</p> <p>Incitamentet til at skrive denne bog kom fra en invitation om at skrive et kapitel om Storbritannien i en sammenlignende undersøgelse af geografi-lærebøger. Her fandt forfatteren, at der i ”Storbritannien ikke var forsket i emnet skolens lærebog”.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Bogen kombinerer en generel analyse af lærebøger med en detaljeret redegørelse for forskelle i fagene geografi, historie og samfundsfag i USA og Storbritannien. Bogen redegør både for teori og praksis i forhold til at skrive, adaptere og bruge lærebøger i det 19. og 20. århundrede i de to lande.</p> <p>Analytisk skelner bogen mellem stof, metode og mission. Stof henviser til indholdet af lærebøger, metode til rammerne for pensum og pædagogik, inden for hvilken lærebøgerne anvendes, og mission til bredere forestillinger om skolegang og samfund, som påvirker holdninger til lærebøger, deres indhold og den måde, de bliver brugt på.</p> <p>Formmæssigt beskriver Marsden ændringer i lærebogen fra dominans af tekst til brug af visuelle materialer som supplerende og til tider dominerende fremstillingsform. Metoden har en forklarende tilgang til læremidler.</p> <p>Tema 1: indhold, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Issitt, John (2004). Reflections on the study of textbooks. <i>History of Education</i>, vol. 33, no. 6, pp. 683-696.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Forfatteren har vært redaktør af tidsskriftet for lærebogsstudier <i>Paradigm</i> (1998-2007).</p> <p>Artiklen er en oversigtsartikel, der dels indkredser og diskuterer en definition af lærebogen og dens formål, status og funktion, dels skaber et overblik over forskning i lærebøger. Forfatteren definerer lærebogen som ”et tekstbaseret fokuseret uddannelsesmæssigt program som udmønter sig i et læringsforløb”. Forfatteren pointerer, at lærebøger udgør en rig ressource for forskning. For det første fordi de udpeger en særlig viden, som elever skal tilegne sig og dermed legitimerer de en bestemt slags viden og ekskluderer en anden slags viden. For det andet, fordi lærebogen åbner for en undersøgelse af de omstændigheder og motiver, der ligger bag deres produktion. Lærebogen kan ses som et privilegeret historisk forskningsobjekt, fordi den transformerer og reflekterer</p>

	<p>ideologier, der var i bevægelse på et bestemt tidspunkt.</p> <p>Artiklen pointerer endvidere, at lærebogsanalyser ikke kun kan foregå som analyser af lærebogen som objekt, men må inkludere dens brugskontekst. Det er i den konkrete praksis, at lærebogens viden kommer i spil.</p> <p>Artiklen slutter med at give et overblik over tidsskrifter og forskningsmiljøer, der arbejder med lærebogsforskning fx <i>International Schulbuchforschung</i>, Georg Eckert Institute for International Textbook Research (Braunschweig, Tyskland) og det britiske <i>Paradigm – the Journal of the Textbook Colloquium</i>.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Artiklen er en overblikartikel over lærebogsstudier. Artiklen præsenterer ikke metodiske veje og analytiske veje ind i lærebogsfeltet, men argumenterer for lærebogen som et væsentligt og relevant forskningsfelt. Ikke blot som et objekt, men især også set i sammenhæng med dens kontekst og brug. Metoden har et beskrivende sigte.</p> <p>Tema 1: indhold Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Bezemer, Jeff and & Kress, Gunther (2008). Writing in Multimodal Texts: a Social Semiotic Account of Designs for Learning. <i>Written Communication (Special Issue on Writing and New Media)</i>, 25(2), 166-195.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Artiklen gør rede for, at skrift ikke længere er den centrale form for repræsentation i lærebøger og digitale læremidler. Billeder – de faste og de levende – er i stigende grad bærere af betydning. Anvendelsen af skrift har undergået store forandringer gennem de seneste årtier. Artiklen forklarer denne forandring ud fra en social, pædagogisk, og semiotiske forklaringsramme.</p> <p>Artiklen gør rede for to tendenser: Den ene er, at digitale medier i stigende grad er grundlaget for udbredelse af læremidler. Den anden er, at billeder i stigende grad bliver bærere af repræsentation. Artiklen undersøger her principperne bag udformninger af multimodal fremstilling, samt de pædagogiske konsekvenser af de multimodale design.</p>
<p>Studiens metode og relevans for</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Undersøgelsen omfatter analyser af en samling af læringsressourcer til gymnasiet i naturvidenskab, matematik og engelsk fra 1930'erne, 1980'erne, og fra det første årtie af det 21. århundrede, samt digitalt repræsenterede, online</p>

fokusområdet	<p>læringsressourcer fra 2000 og fremefter. Metoden har et forklarende sigte.</p> <p>Tema 1: indhold, form</p> <p>Tema 2a: matematik, digitale færdigheder/kompetencer, multimodale tekster</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--------------	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Sefton-Green, Julian (2004). <i>Literature Review in Informal Learning with Technology Outside School</i>. REPORT 7: FUTURELAB SERIES.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Rapporten undersøger børns tilgang til digitale medier i uformelle læringssammenhænge. Konklusionen er, at børns interesse og tilgang til digitale medier udenfor skolen er en kompleks læringssituation. Ikke mindst er det nødvendigt at finde ud af, hvordan dette informelle læringspotentiale kan bidrage til formelle kompetencer og blive værdsat af lærere, skoler og curriculumtænkningen bredt set. Lærere og undervisere bliver nødt, er rapportens endelige konklusion, til at vide mere om børns oplevelser med digitale læremidler udenfor klasserummet for at kunne udnytte, udvikle og bruge læringsteknologier i fremtiden. En del af opgaven er også at få læremiddelforlag til at bygge bro mellem forskellige typer af digitalt software til læring og undervisning.</p> <p>Projektet har fem hovedområder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • metodiske temaer i forhold til at undersøge børns informelle læringspotentialer i arbejdet med nye medier. Teknologi udenfor skolen er en vigtig resurse som kan støtte læring i skolen. • læringsteorier som kan indramme de grænser der er mellem det elever lærer i skolen og det de lærer udenfor. • en kvantitativ undersøgelse af teknologier i børns hjem. Konklusionen er, at digitale teknologier er knyttet til sociale klasser og at de ikke mindst spiller en determinerende rolle i forhold til børns mulighed for at tilgå digitale medier. • Ud fra identitet, kultur og social kontekst undersøges børns udveksling mellem forskellige kontekster. Her fokuseres på computerspil og på hvordan computerspillet kan forandre eller indlemmes i den traditionelle curriculumtænkning. • Undersøgelse af digitale softwareprodukter som understøtter læring i informelle kontekster.
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Rapporten fik stor betydning for udviklingen af en større forståelse for de læringsmæssige potentiale som digitale læremidler/digitale medier fik i</p>

	<p>bestrebelsen på at utvikle nye læremidler og tilgang til læring, hvor elevens læring og tilgang var i centrum.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetencer Tema 2b: tilpasset opplæring, social baggrund Tema 3: Tema 4:</p>
--	---

4.1.8.2 Engelske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Det er funnet 122 studier på læremidler som kan relateres til innhold, form og bruk. Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.9 Overordnede funn fra Nederland

Av de studiene som inngår i rapporten som overordnede funn, er fire rettet mot sammenhengen mellom form og bruk og tre rettet mot innhold, form og bruk. Dette mener vi er av et så lite omfang at det er vanskelig å trekke noen generelle konklusjoner. Det kan se ut som at dette emnet har svært lite fokus innenfor den engelskspråklige delen av det nederlandske læremiddelforskningsmiljøet, men at noen sentrale nederlandske forskere som arbeider mer på tvers av landegrensene, kan ha viktige bidrag til læremiddelforskningen. Denne forskningen er i hovedsak knyttet til læreboka.

4.1.9.1 Sentrale studier fra Nederland

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Reints, Arno J. C. & Wilkens, Hendriane J. (2009). <i>Evaluating the quality of textbooks from the perspective of the learning process</i>. Paper presented at the Local, National and Transnational identities in Textbooks and Educational Media - Ten International Conference on Research on Textbooks and Educational Media. Santiago de Compostela, Spain.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I denne artikkelen presenterer Arno og Wilkens et analyseredskap MILQ (Measuring Instrument of Learning Materials Quality) for vurdering av kvaliteten på lærebøker og andre læremidler, utviklet gjennom et større prosjekt der forfatterne har undersøkt og analysert 41 analyseinstrumenter over hele verden.</p> <p>Arno og Wilkens tar sitt utgangspunkt i at læring er distinkt forskjellig fra informasjonshenting. Mens informasjon er noe man trenger "her og nå", er kunnskap en varig del av en større og meningsfull kognitiv struktur. Dermed ser de tilegnelse av både kunnskap og ferdigheter som en endringsprosess, og spør seg hvordan lærebøker kan bidra til læring.</p> <p>Analyseredskapet, eller instrumentet som de selv kaller det, er basert på psykologiske og pedagogiske teorier, og munner ut i tre hovedkategorier knyttet til læringsfunksjon og målgruppe: <i>innholdets</i> kvalitet, den <i>pedagogisk-didaktiske</i> tilnærmingen knyttet til aktivitet, samt <i>design og presentasjon</i> - nettopp <i>innhold, bruk og form</i> og sammenhengen mellom disse. Hver av</p>

	<p>kategoriene er igjen delt inn i tre underkategorier der de blir ytterligere utdypet og presisert.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Paperet er en presentasjon av et nytt analyseinstrument MILQ, utviklet gjennom en analyse av 41 analyseinstrumenter over hele verden, for å kunne vurdere lærebøkers kvalitet på bakgrunn av deres læringsfunksjoner.</p> <p>Tema 1: innhold, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Westera, Wim (2010). Technology-Enhanced Learning: review and prospects. <i>Serdica Journal of Computing</i>, 4(2010), 159-182.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne artikkelen er i første rekke knyttet opp til <i>form og bruk</i>, og er en refleksjon over historien og framtida til en teknologistøttet læring. Den omtaler vekst og fall av ulike ”revolusjonerende” læringsteknologier som har blitt introdusert gjennom det siste århundre, og analyserer hva som gikk galt med de fleste av dem. Westera hevder at det er tre faktorer som er hoveddrivkrefter i utviklingen av utdanningssystemet. Det ene er pedagogisk praksis, det andre pedagogisk forskning og det tredje er pedagogisk teknologi. Han peker på at det pr. i dag igjen er duket for mange nye og lovende teknologier lagt til rette for, og implementert i, undervisningen. I artikkelen konkluderer han med å peke på en rekke relevante faktorer som kan være med å sannsynliggjøre gode framtidsutsikter for teknologistøttet læring.</p> <p>Han viser videre til teknologiens innpass i samfunnet for øvrig og til hvilke tiltak som må til for å fremme en optimal utvikling. Han hevder på bakgrunn av dette at teknologistøttet læring vil være av den største betydning for det nye kunnskapssamfunnet, der IKT vil være et dominerende kjennetegn for alle profesjonelle oppgaver, og at kunnskapssamfunnet krever et høyere utdanningsnivå i befolkningen, samt en kontinuerlig oppdatering og oppgradering av kunnskap og kompetanse. For å lykkes på et globalt kunnskapsmarked, vil kreativitet, samarbeid, nyskaping og konkurransevne være avgjørende. Kravene til læring vil øke både i volum og mangfold og kreve satsing på fornyelse, tilpasning og fleksibilitet. Artikkelen avsluttes med en oppfordring til praktikere, forskere og innovatører om å samordne sine ambisjoner og i fellesskap ta utfordringen med å utvikle og forbedre den teknologistøttede læringen.</p>
<p>Studiens</p>	<p><u>Metode:</u></p>

metode og relevans for fokusområdet	<p>En historisk narrativ gjennomgang om utdanningssystemets teknologiske nyvinninger, og refleksjon basert på egen og andres forskning</p> <p>Tema 1: form og bruk</p> <p>Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetenser</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
-------------------------------------	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Kanselaar, Gellof, Boxtel, Carla van & Linden, Jos L. van dre (2000). The use of textbooks as an extra tool during collaborative physics learning. <i>Journal of Experimental Education</i>, 69 2000, s. 57-76. Doi: Urn:nbn:nl:ui:10-1874-6743.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne artikkelen presenterer resultater fra en studie omkring elevers samhandling hvor forskerne ser på hvordan samhandlingen påvirkes av <i>bruken</i> av lærebøker og deres <i>utforming</i>. Gjennom studien ble egenskapene i studentenes interaksjon undersøkt, og på hvilken måte enkeltelever bidro til samhandling, relatert til forbedring av begrepsmessig forståelse innenfor faget fysikk. Studien undersøkte også hvordan lærebøkene ble brukt mens elevene jobbet sammen og hvordan denne bruken påvirket kvaliteten på elevenes samhandling og resultater. Deltakerne i undersøkelsen bestod av 56 elever i alderen 15 til 16 år. Elevene jobbet parvis om en oppgave som fungerte som introduksjon for et nytt kurs om elektrisitet. Samhandlingen der elevene var utstyrt med to lærebøker ble sammenlignet med de som måtte klare seg uten lærebøker.</p> <p>Kanselaar m.fl. forventet at de elevene som benyttet lærebok ville samtale mindre enn de uten, men på dette området var forskjellene ubetydelige. Likevel ble forventningen om et større samarbeid blant de uten lærebok innfridd. Den andelen av elevene som benyttet lærebok, brukte mye av den tilmålte tiden på å konsultere læreboka, og da særlig i forbindelse med oppstart av ny oppgave. I halvparten av tilfellene hvor de konsulterte læreboka, ble det ikke formulert egne forslag eller svar. Elevene konsulterte læreboka med jevne mellomrom uten å verbalisere egne ideer. Det samme gjaldt i situasjoner når partneren tegnet, skrev eller leste. Kanselaar m.fl. hevder at i nesten halvparten av tilfellene der elevene brukte læreboka, bestod aktiviteten i hovedsak av å planløst bla i boka, og i bare 50% av denne planløse informasjonssøkingen fant de brukbar informasjon. I artikkelen pekes det på flere mulige årsaker. Det første er at mange elever aldri har formulert egne mål i forhold til det å hente informasjon i en lærebok. For det andre mangler de erfaring med å finne informasjon i en lærebok når oppgaven ikke er hentet fra den samme boka. Videre viser studien at læreboktekstenes form er avgjørende for at elevene skal make å finne den informasjonen de søker. Informasjon med fet skrift eller farget bakgrunn, ble oftest konsultert, og formler, diagrammer og spesielt elektriske koblingsskjemaer, fungerte som ekstra verktøy for å formulere og</p>

	<p>forhandle fram tolkninger av begreper og deres innbyrdes forhold. De delte informasjon ved å lese høyt for hverandre, og noen par kopierte definisjoner og eksperimenter fra læreboka uten å virkelig forstå innholdet. Kommunikasjonen var av ganske lik karakter mellom de som hadde, og de som ikke hadde tilgang på lærebok, men blant de som ikke hadde lærebøker var samspeilet noe mer utdypende. Dette forklares i artikkelen med at læreboktekster kan oppfattes som autoritative og dermed dempe eventuelle spørsmål og problemstillinger fra elevene. Det som står i boka oppfattes gjerne som komplett og sant og trenger derfor ikke å diskuteres.</p> <p>Forfatterne av artikkelen peker på behovet for videre forskning omkring hvordan man kan legge til rette for effektiv bruk av ulike læremidler i samarbeidslæring, uten at det går ut over utdyping og samkonstruksjon. De hevder også at det er behov for forskning som kan føre til en holdningsendring til læreboka, slik at den ikke bare blir oppfattet som en leverandør av sann og sikker kunnskap som ikke trenger videre utdyping og diskusjon. En slik forskning mener de kan endre både lærebøkene selv og hvordan de blir brukt under gruppearbeid, slik at elevenes samarbeidslæring kan fremmes.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Klasseromsforskning med utgangspunkt i test- og kontrollgrupper for en komparativ analyse</p> <p>Tema 1: form og bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Lijmbach, Susanne, Margadant-Van Arcken, Marjan, Koppen, v. C. S. A. (Kris) & Wals, Arjen E. J. (2002). 'Your View of Nature is Not Mine!': learning about pluralism in the classroom. In <i>Environmental Education Research</i>, 2002, s. 121-135. Doi: urn:nbn:nl:ui:32-122866/obj.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I følge Lijmbach m.fl., har de siste skolereformer i Nederland ført til forventninger om at elever ikke lenger bare skal lære den rette kunnskapen og de rette ferdigheter, men også kunne reflektere over hva som er godt og dårlig, diskutere det med andre og utvikle felles perspektiver som kan overskride det individuelle. Dette hevder de har gjort at man har sett behov for en mer meningsfull læring, noe som igjen har ført til alternative undervisningsmetoder og forfektning av ulike virkelighetsoppfatninger. I artikkelen refererer de til en ny undersøkelse som likevel viser at lærebøker i biologi og geografi gir lite rom for mangfold og tolkning i måten natur og miljø blir framstilt på.</p> <p>Forfatterne beskriver i denne artikkelen et forskningsprosjekt, knyttet til miljø, der de i samarbeid med lærere og læremiddelprodusenter, utviklet et rammeverk for utforsking gjennom et sosiologisk, et filosofisk og et</p>

	<p>pedagogisk perspektiv, som skulle testes ut i praksis blant elever i alderen 10-14 år.</p> <p>De lagde først et utkast til fire undervisningsopplegg, to i biologi og to i geografi, som skulle gjennomføres ute i klasserommene, der elever på bakgrunn av gitte tekster og oppgaver skulle arbeide etter en interaktiv metode, der teoretiske forestillinger og praktisk erfaring skulle oppnås gjennom felles refleksjon og aktivitet. De fire oppleggene presenterte alle ulike framstillinger og perspektiv på naturen. Prosjektet berører på denne måten både læremidlers <i>innhold</i>, deres <i>form</i> og til sist deres <i>bruk</i>.</p> <p>Studien viser at det som skulle være en diskusjon, generelt ble begrenset til å gi en oversikt over elevens synspunkter og interesser. Denne ”diskurslammelsen” mener forfatterne kan være relatert til det rådende syn på utdanning, der fokuset er lagt på en autonom utvikling av den enkeltes verdier og meninger, mens den sosiale og politiske konteksten som arena for verdi- og meningsutvikling blir ignorert. Ved at elevene får oppleve at den sosiale og politiske konteksten gir rom for læring gjennom debatt og diskusjon, mener forfatterne at elevene kan komme til å utvikle evne til å håndtere ulike meninger og forstå hvordan ulike synspunkter eksisterer side om side i samfunnets sosiale og politiske praksiser.</p> <p>Et annet problem forfatterne peker på, er at lærerne er utdannet innen sine fagfelt, og at politikk, konflikthåndtering og problemløsning tradisjonelt ikke er en del av biologi- og geografifaget. Slike emner er tverrfaglige, noe som kommer i konflikt med dagens læreplaner. Forfatterne mener og å ha sett, og argumenterer for, at det er behov for at miljøopplæring også innebærer opplæring omkring sosiale og politiske spørsmål som angår natur og miljø. I opplæringen bør man, etter deres mening, rette større oppmerksomhet mot, og tydeliggjøre, hvordan man kan konfrontere ulike sosiale og politiske aspekter med respektfull uenighet.</p> <p>Selv om evalueringen av prosjektet viste at ytterligere forbedringer kunne gjøres med undervisningsoppleggene, konkluderer forfatterne med at samarbeidet mellom forskere, læreplanutviklere, lærere og lærebokforfattere har vært vellykket med hensyn til å utvikle lærebokmoduler som erkjenner, fremmer og respekterer et mangfold av synspunkter på natur.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Et tverrfaglig aksjonsforskningsprosjekt, basert på teori, samtaler, klasseromsobservasjoner og lærerintervju. Forskerne utviklet i samarbeid med utviklere av læremidler og lærere, et rammeverk for utforskning, gjennom et sosiologisk, et filosofisk og et pedagogisk perspektiv, som skulle testes ut i praksis, der elever på bakgrunn av gitte oppgaver skulle arbeide etter en interaktiv metode, der teoretiske forestillinger og praktisk erfaring skulle oppnås gjennom felles refleksjon og aktivitet.</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a:</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk
--	-------------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Vuorikari, Riina & Koper, Rob (2009). Evidence of cross-boundary use and reuse of digital educational resources. <i>International Journal of Emerging Technologies in Learning</i> , 4(4), 51-56.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne studien har hatt som mål å finne empirisk grunnlag for å hevde at lærere <i>braker og gjenbraker</i> digitale pedagogiske ressurser på tvers av språk og landegrenser. For å beskrive dette fenomenet bruker Vuorikari og Koper begrepet ”cross-boundary use” eller grenseoverskridende bruk av pedagogiske ressurser. Studien er gjennomført i en rekke europeiske land, på bakgrunn av loggfiler og sosiale bokmerker av læreres samlinger på to ulike plattformalternativer. En loggfil er en lagret fil over transaksjoner og søk gjort på en webserver, mens sosial bokmerking foregår på nettsteder der brukerne kan se og bla i hverandres bokmerker, det vil si nettstedene som andre brukere har merket som «favoritter» i sine nettlesere. Sosial bokmerking kan, i motsetning til tradisjonell bokmerking, der brukeren bare har merket nettsteder privat på sin maskin, vise likhet mellom flere brukeres bokmerking. På denne måten kan man få en indikasjon på hvor populært et nettsted er, på dets relevans og dets kvalitet.</p> <p>På begge plattformer ble atferdsmessige empiriske bevis funnet som viser at grenseoverskridende bruk og gjenbruk av pedagogiske ressurser finner sted, og at dette samsvarer med generelle trender for bruk og gjenbruk. Videre ble det funnet at grenseoverskridende gjenbruk, sammenlignet med 20% av generelle gjenbruk, var betydelig mindre (37% til 55% av det). Vuorikari og Koper sin motivasjon for å studere grenseoverskridende bruk og gjenbruk, var å finne ut hvordan dette best kan støttes og forbedres, samt å sette et referansepunkt for fremtidig studier.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Studien er en kvantitativ analyse av bruk og gjenbruk av digitale pedagogiske ressurser.</p> <p>Tema 1: bruk og form Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Eijck, van Michiel, Goedhart, Martin J. & Ellermeijer, Ton (2009). Polysemy in the Domain-Specific Pedagogical Use of Graphs in Science Textbooks: The Case of an Electrocardiogram. <i>Research in Science Education</i> , 40 (nov) 2009.
----------------------	--

Informasjon om utgivelse	Doi: URN:NBN:NL:UI:25-690198-of.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Artikkelen viser hvordan flertydighet kan forklares dialektisk som et resultat av både meningsskapende ressurser gitt av lærebøker, og av de praksiser som er relatert til bruk av grafer og som tilsynelatende engasjerer elevene gjennom lærebøkene.</p> <p>For å si noe om polysemi, flertydighet, i fagspesifikk pedagogisk bruk av grafer i lærebøker i naturfag, har van Eijck m.fl. tatt utgangspunkt i en casestudie omkring bruk av elektrodiagram (EKG) i undervisningen. De viser hvordan flertydighet kan forklares dialektisk, gjennom både meningsskapingen som skjer i møte med lærebokas ressurser, representert ved <i>form</i> og <i>innhold</i>, og gjennom den etablerte graf-relaterte praksisen, i hvilken elevene engasjerer seg ved, og med, <i>bruk</i> av læreboka.</p> <p>På bakgrunn av detaljerte semiotiske analyser av framstillingen i en av lærebøkene, hevder forfatterne at de ressursene som krevdes for en tilstrekkelig meningsskaping og forståelse for forholdet mellom de ulike settene av målinger plassert langs den ene akse, ikke var til stede, og derfor inviterte til mange alternative veier for meningsskaping. Også analyser av EKG-relatert pedagogisk praksis opprettet gjennom bruk av lærebøkene, viste at det ikke blir gitt den kunnskap og referanse som fravær av andre læringsressurser krever.</p> <p>Den dialektiske forklaringen på flertydighet, mener Van Eijck m.fl., kan føre til en forståelse omkring de vanskelighetene som oppstår omkring meningsskaping i møte med elektrodiagram, og at man følgelig kan forestille seg hvilke verktøy som kreves for å motvirke slike vanskeligheter. De opprettholder synet på nødvendigheten av at elever må befatte seg med slike graf-relaterte praksiser, men at slik praksis med fordel kan støttes av moderne pedagogiske verktøy, som for eksempel datalogger.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> En casestudie basert på 44 elever og to mye brukte nederlandske lærebøker rettet mot elever i nederlandsk High school, tilsvarende videregående her i Norge. I tillegg har artikkelforfatterne foretatt detaljerte semiotiske analyser av aktuelle læreboktekster.</p> <p>Tema 1: form, innhold og bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Wilhelm, Francius Antonius (2005). <i>English in the Netherlands: a history of foreign language teaching 1800-1920: with a bibliography of textbooks</i>. Utrecht: Gopher Publishers.</p>

Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne studien konsentrerer seg om den historiske utviklingen av engelskundervisningen i Nederland, basert på lærebøker fra perioden 1800 til 1920. Den har flere aspekt, både metodologiske, bibliografiske, sosiokulturelle og pedagogiske, men hovedfokus ligger på den metodologiske utvikling, og hvor hovedspørsmålet som blir forsøkt svart på er; Hva ble det undervist om i engelskundervisningen og hvordan skjedde det?.</p> <p>Wilhelm har gjort en bibliografisk undersøkelse, og for dette formålet har han utarbeidet en tekstsamling, presentert som en bibliografi på 754 titler. Fra denne bibliografien har han gjort et utvalg for utarbeiding av detaljerte beskrivelser av lærebøker fra perioden som ble undersøkt. Undersøkelsen er også opptatt av ideer om undervisning og læring av fremmedspråk som eksisterte fra slutten av det attende til begynnelsen av det tjuende århundret. I den forbindelse har Wilhelm laget oversikt over historiske avhandlinger, og disse ideene er beskrevet i detalj og siden analysert.</p> <p>I avhandlingen tar han for seg både utvikling av etterspørselen av engelskspråklig opplæring, hvem som var elever i slik opplæring og lærebøkernes utbredelse i den allmenne undervisningen, samt, fra et sosiokulturelt perspektiv, hvilken plass det engelske språk hadde i det nederlandske samfunnet. I tillegg tar avhandlingen også for seg ideer omkring fremmedspråklig opplæring og undervisningsmetoder. Wilhelm har altså ikke bare skildret lærebøkernes <i>innhold, form og bruk</i>, men også plassert dem i en større helhet og en samfunnsmessig kontekst.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> En bibliografisk studie av historiske lærebøker i engelsk</p> <p>Tema 1: innhold, form og bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Kleppe, M. (2010). Photographs in Dutch history textbooks. Quantity, type and educational use. In C. Heinze (Ed.), <i>Das Bild im Schulbuch</i>. (pp. [261]-272). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne artikkelen beskriver en studie med mediavitenskapelig tilnærming til bruk av fotografier i nederlandske lærebøker i historie for elever i videregående skole i perioden 1970-2000. Omfanget av bildebruk har blitt analysert, samt bildetyper og anvendelsen av disse som pedagogisk verktøy. Resultatene viser at bildeomfanget i lærebøker har økt over tid. Pressebilder har i tiltakende grad blitt benyttet, og bilder har gått fra å bare fungere som illustrasjoner til å også bli et viktig pedagogisk virkemiddel. Imidlertid viser en statistisk analyse at økningen i pedagogisk bruk av bilder ikke kan knyttes til den økende bruken av</p>

	<p>pressefotografier.</p> <p>Kleppe viser til tre årsaksforhold for den økende pedagogiske bruken av bildemateriell. For det første er det flere bilder tilgjengelig gjennom digitale arkiver og bedre søketeknikker. Den andre årsaken knytter han opp mot læreplan og læringsmål. Og, til sist, mener han at dagens nederlandske lærebokforfattere i større grad tar hensyn til pedagogiske teorier enn tidligere. I tillegg til at de er dyktige historikere, har de også spesialisert seg på didaktiske metoder som hjelper dem til å utnytte bilder som didaktiske instrumenter og ikke bare som illustrasjoner. Denne studien setter i første rekke sammenhengen mellom <i>form</i> og <i>bruk</i> under lupen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Artikkelen er en del av et ph.d.-prosjekt kalt "Fotografisk Ikoner", der produksjonen og bruk av fotografiske ikoner i nederlandsk historie i lærebøker er undersøkt med en mediavitenskapelig tilnærming. I alt 412 lærebøker har blitt undersøkt og 5.395 bilder analysert. Denne artikkelen fokuserer på tre typer informasjon: antall bilder over tid, hvilke typer bilder og pedagogisk bruk av bildet.</p> <p>Tema 1: form og bruk Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

4.1.9.2 *Nederlandske studier av innhold, form og bruk av læremidler*

Vi har funnet 8 antall studier på læremidler som kan relateres til "Innhold, form og bruk". Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.10 **Overordnede funn fra Spania**

I de spanske studier av innhold, form og bruk, synes det å være et sterkt fokus på innhold. I lys av de samfunnsmessige endringene som Spania har gjennomgått de siste tiårene, fremstår det som et sentralt område for forskning på lærebøker å avdekke hvordan samfunnsstrukturer og konflikter reflekteres i lærebøkene. I flere av studiene kritiseres lærebøkene for å være trege til å ta opp i seg utviklingen i det spanske samfunnet. Bonafé og Rodríguez Rodríguez (2010) skriver at de sentrale studiene som er gjort, viser at det fortsatt finnes mange stereotyper i lærebøkene, og i stor grad underliggende ideologier som kommer til syne i tekstene. Det fremheves problemer med at en god del læremidler fortsatt er seksistiske, stereotypiske og at læremidler nedtoner utfordringene knyttet til bærekraftig utvikling.

4.1.10.1 *Sentrale studier fra Spania*

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om</p>	<p>Lestegás, Francisco Rodríguez (2009). From Spain to Europe: The geographical construction of identities in textbooks. In <i>10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media</i>. (Santiago de</p>
---	--

utgivelse	Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
Oppsummering av viktigste funn	<p>Artikkelen beskriver hvordan et utvalg spanske lærebøker presenterer Spania som del av verden på ulike måter, i relasjon til for eksempel Asia, Afrika og EU. Artikkelen drøfter innholdet i lærebøkene i forhold til læreplan og den offentlige debatt. Det har vært tradisjon for å omtale Spania som et selvstendig, rikt og samlet land, men dette bildet kompliseres ved globaliseringen og stadige sterkere internasjonale relasjoner.</p> <p>Det er mange hensyn å ta når Spania som historisk og nåtidig land skal skildres, og resultatet i lærebøkene blir til dels vagt og flertydig, blant annet når relasjonen til Europa fremstilles. Her veksles mellom betegnelser som Europa, Vest-Europa og EU, og det åpnes for flere tolkninger av det nasjonale versus det internasjonale nivået i lærebøkene. Dette relateres til den offentlige debatten i Spania, der medlemskapet i EU står til dels i konflikt til den spanske nasjonale identiteten slik denne tolkes av store deler av befolkningen.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Tekst- og dokumentanalyse</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: etnisitet, sosial bakgrunn Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Carretero, Mario, Jacott, Liliana & Lopez-Manjon, Asuncion (2002). Learning history through textbooks: are Mexican and Spanish students taught the same story? <i>Learning and Instruction</i> , 12 (2002), 651–665. Elsevier.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Sammenlignet med andre fag i skolen er historiefaget et fag med et innhold som i stor grad varierer mellom land. Dette har blitt kommentert av flere historikere tidligere. I denne artikkelen blir hendelsene rundt oppdagelsen av Amerika i 1492 og representasjonen av disse i lærebøker i historie fra Spania og Mexico, studert. Disse to landene er valgt fordi det er naturlig å tenke seg at de vil kunne ha ulike oppfatninger av hendelsene, deltakerne og deres betydning – for eksempel knyttet til Christoffer Columbus.</p> <p>Analysene av lærebøkene viser gjennomgående ulik fremstilling i meksikanske og spanske lærebøker. Spanske lærebøker tenderer til å legge vekt på heltmodige prestasjoner og hendelsenes betydning – og gjennomgående et blikk på oppdagerne som ”the good guys”. Spania presenteres som et viktig imperium, med en mer viderekommen kultur. Et fokus som kan forklares med et ønske om å gjøre elevene stolte av landet sitt. Dette samme fokuset kan gjenkjennes i meksikanske lærebøker, men da med vekt på møtene mellom de ulike kulturene og utfordringer knyttet til dette. De spanske lærebøkene</p>

	skildrer hendelsene som innføring i spansk kultur med lite fokus på de sosiale, økonomiske og kulturelle forholdene som var i Amerika fra før – mens de meksikanske bøkene skildrer hendelsene mer som et møte mellom kulturer.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> ”content-analysis” komparativt studie</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Álvarez, Rosa María Vicente (2009). Music materials in early childhood education: An analysis of their use by teachers of early childhood education and music in Santiago de Compostela. In <i>10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media.</i> (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne studien undersøker bruken av læremidler i musikkundervisningen i “Early Childhood Education” i byen Santiago de Compostela og diskuterer funnene i lys av læreplanen i musikk. De definerer bredt redskaper i musikkundervisningen til både å gjelde didaktiske ressurser fra læreboka til musikkinstrumenter, og fremhever at for lærere som arbeider med musikkundervisning, er kunnskap om musikkredskaper fundamentalt.</p> <p>Mye av undervisningen som er vurdert, dreier seg om trykte læremidler, selv om disse i liten grad er kontekstualisert og gjort relevante for elevene. Lærerne som observeres viser seg i liten grad å ha gode nok kunnskaper om mulige læremidler. Forfatterne finner at omkring 40% av lærerne ikke anvender lydressurser i sin undervisning. Bruken av IKT-verktøy er også lav, i forhold til tilgjengeligheten av disse.</p> <p>Både antallet elever i klassene og mangel på gode læremidler er til hinder for gjennomføring av ønskede aktiviteter. Aktivitetene som elevene jobber med synes ofte isolert og lite relevante for de overordnede målene for musikkopplæringen.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Kvantitativ behandling av spørreskjemaer fra 24 deltagende skoler, med påfølgende intervjuer</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Pinto, Derrin (2004). Indoctrinating the Youth of Post-War Spain: A Discourse Analysis of a Fascist Civics Textbook. <i>Discourse Society</i> , vol. 15 no. 5, pp. 649-667. doi: 10.1177/0957926504045036.
Oppsummering av viktigste funn	I perioden etter den spanske borgerkrigen forfektet Fransisco Francos regime en autoritær diskurs med røtter i fascistisk ideologi, som rettferdiggjorde regimets absolutte makt. Den demografiske gruppen som kanskje var mest utsatt for disse propagandakampanjene, var barn. Ønsket om å nå ut til barn er for eksempel svært tydelig i <i>Así quiero ser: El niño del nuevo Estado</i> , en lærebok for barnetrinnet der flere manipulerende trekk er analysert. Den totalitære retorikken er analysert ved hjelp av begreper fra blant annet Bakhtin. Artikkelen er et eksempel på kritiske tekstanalyser av lærebøker i Spania, som bærer preg av et oppgjør med landets tidligere totalitære styre og ideologi.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	- <u>Metode:</u> Diskursanalyse Tema 1: innhold, form Tema 2a: Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Beas, Miguel Miranda & Muñoz Galiano, Inés María (2009). Global identity in Spanish textbooks. In <i>10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media</i> . (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
Oppsummering av viktigste funn	I 2006 ble det nye faget “Education for Citizenship and Human Rights” introdusert i spansk ungdomsskole. Artikkelen drøfter en internasjonal versus nasjonal forståelse av medborgerskap (citizenship) og utfordringene ved implementeringen av en bredere forståelse av medborgerskap. Videre drøfter artikkelen menneskerettigheter, identitet og en bred forståelse av medborgerskap slik dette er definert i lærebøker det nye faget “Education for Citizenship and Human Rights”. Det rapporteres om høy grad av konsistens mellom intensjonene for det nye faget og læreverket. Forfatterne fremhever potensialet i læreverket, og diskuterer hvorvidt lærerne har rike nok fagressurser for å gjennomføre undervisningen i det nye faget med god kvalitet. Denne artikkelen vektlegger de positive mulighetene i læreverket, for læreren å skape fruktbare klasseromsaktiviteter. Diskusjoner og elevaktive arbeidsformer vektlegges som viktige i det nye faget, og læreren er i en avgjørende posisjon når bøkene skal tas i bruk for å lære om medborgerskap og menneskerettigheter.
Studiens	<u>Metode:</u>

metode og relevans for fokusområdet	”content-analysis” komparativt studie Tema 1: innhold Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
-------------------------------------	--

4.1.10.2 *Spanske studier av innhold, form og bruk av læremidler*

Det er funnet 25 spanske studier på engelsk som berører innhold, form og bruk av læremidler. Studiene er listet opp i vedlegg A.

4.1.11 **Overordnede funn fra Brasil**

I det observerte materialet er det et tilsvarende stort fokus på innhold, som på innhold og form. En enkelt studie har en triangulering av innhold, form og bruk. Implementering av grunnleggende ferdigheter berøres i noen av disse studiene, og angår da først og fremst skriving, muntlige ferdigheter og matematikk. Det finnes flere forskjellige områder som dominerer.

Historisk forskning og forskning på språk og matematikk synes å være vanligst.

Matematikkforskningen omfatter historiske studier, men også for eksempel begrepsinnlæring.

Grammatikkforskningen tar blant annet opp spenningen mellom tradisjonell grammatikk (fortsett mest vanlig i læremidler) og nyere lingvistikk/funksjonell grammatikk (som uttrykkes i måldokumenter og forskning). Her finnes imidlertid også en studie om poesien i læremidler i relasjon til poesien man møter utenfor skolen.

Fremmede språk, respektive undervisning i portugisisk, utgjør også et markant forskningsområde (vi snakker fremdeles om tendenser i et relativt lite materiale). Foruten de rent språklige aspektene berøres også identitetsbygging og demokratiaspekter.

Fysikk- og kjemilæremidler undersøkes i to ulike studier (en om termodynamikk og en om valens). Her står begrepsforståelsen i fokus. Det har også blitt funnet en studie av læremidler for (lag)sport.

Også studier med fokus på etnisitet i tillegg til demokratibyging (”citizenship”), finnes representert i materialet.

4.1.11.1 *Sentrale studier fra Brasil*

Navn, tittel, forlag	Rodrigues, Telma Rubiane (2004). <i>A poesia como forma de (se)dizer: representações em livros didáticos e no discurso de estudantes e sujeitos não-escolarizados</i> . Masteroppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i
Informasjon om utgivelse	Campinas.
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: This dissertation, which is a part of the research project “Interdiscourse and Identity” under the coordination of Professor Maria José Rodrigues Faria Coracini, has for its main purpose to question the poetry representations implicit in the activities and text books adopted by a Primary Public School in the State of São Paulo (5th to 8th Grades). Conceptions collected in interviews done with students of the grades mentioned, at the same school, as well as with non-scholar subjects will be considered. The aim of this

	work is to prove our hypothesis according to which the scholar discourse represented by textbooks is so intertwined with other discourses available in our society that it ends up being a part of the speech of scholar and non-scholar subjects. In order to prove our hypothesis, a crossing was made between some analysis of textbooks, regarded as the scholar conception of poetry, and the information collected from interviews with students. While the fieldwork was being done, however, we noticed that the collection of life experiences was more frequently evoked by the subjects than the scholar discourse. We believe this is due to how important the former is in the identity organization process.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Här undersöks de implicita poetiska representationerna i undervisningsaktiviteter och i tryckta läroböcker för (motsvarande) grundskolans senare stadier (5 – 8) de berättelser som finns i andra diskurser utanför skolan. Studien bygger på intervjuer och textstudier, den rör allmändidaktiska frågor och såväl innehåll och form som bruk.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: läsning, muntlighet Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Silva, Wagner Rodrigues (2003). <i>Gramatica no texto injetivo: investigando o impacto dos PCN</i> . Masteruppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>”Abstract: Conceiving the directives to the teaching of grammar proposed by the PCN as the main subject of this research, we developed a critical analysis of those directives to the Fundamental Teaching II Using the bibliographical and the paper analysis methodologies, we revised and discussed the main grammar and activities of language use conceptions presented in some academic papers produced in the linguistic research during 80 and 90 years before PCN publishing. The practice of those directives in the textbooks of Portuguese Language is the subject of this research, too. In the PCN analysis, we investigated the implications of text, genre and literacy notions accepted in the document to the teaching of grammar approach mentioned in it. The grammar activities using injunction texts of different genres in the textbooks are selected as some representative grammar activities of the three collections of textbooks analyzed. In the last moment of this dissertation, based on the directives of PCN, we pointed out some grammar marks in the injunction texts of the use instructions that can be productively approached in the grammar teaching. Those use instructions are inserted in 70 labels of different products selected to this investigation.</p> <p>The result of this research showed us that the papers published about grammar teaching in the linguistic researches, present different grammar conceptions in</p>

	<p>order to get different aims to the mother language teaching. This provisory theoretical diversity, characteristic of scientific activity, is perceptible in the directive of PCN to teaching of grammar. That document can be characterized as a mosaic of theoretical approaches, although the conception of functional grammar is the essence of the directives along the document explanation. The grammar approach in the textbooks analyzed is an authentic representation of the dynamic that is characteristic of the scientific research developed about the subject. In the teacher's book, the functional grammar approach observing the textual genre is proposed, although the grammar activities in the student's book are characterized by the theoretical diversity of academic papers about the teaching of grammar. In opposition to the normative grammar teaching that was observed in the textbooks and that is criticized by the PCN, the instructions of use analyses based on the functional grammar conceptions, showed that the linguistic regularity named of grammatical marks are an alternative to the productive teaching of grammar. The grammatical marks are responsible by some different functions expressed in the text of the instruction of use. In this way, the textual genre functions like a social-historical frame responsible for the linguistic uses. These uses motivated by the genre can destabilize some rules of traditional grammar.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Här analyseras PCNs (nationella parametrar för läroplaner alla nivåer) direktiv för den grundläggande utbildningens andra stadium (åk 5 – 8) utifrån studier av forskningsrapporter, med inriktning mot grammatikk, genre och literacy. Särskilt uppmärksammas den funktionella grammatiken i relation till ”traditionell” grammatiksyn, som fortfarande har genomslag i läromedel.</p> <p>Tema 1: innehåll, form Tema 2a: skrivning, muntlighet Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Barone, Jessica (2008). <i>Livros didadicos de matematica da editora FTD no cenario brasileiro: as primeiras decadas do seculo XX</i>. Doktorsavhandling i pedagogik med inriktning mot matematik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>”Abstract: The present study historical research has as specific objective to describe and to analyze through the History of the Mathematical Education, the history of text books in Brazil and the General History of the Education, how text books of mathematics, in its materiality, especially of publishing company FTD, fit in the publishing and cultural context of this period and how this relation established economically, politically and socially, through a religious community catholic: the Society of the Maristas Brothers. This study goes since the establishment of the publishing company in Brazil in 1902 until the year of 1930 when the Reformation enters in vigor Francisco Fields, time where the educational changes reach bigger ratios and provoke changes you</p>

	observed in didactic books.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Detta är en historisk studie av matematikundervisning, allmän utbildningshistoria och läroböcker i matematik 1902 – 1930, med särskild inriktning mot ett förlags publikationer och hur matematikundervisningen gestaltades i en katolsk kommunitet.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: matematikk Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Galatti, Larissa (2006). <i>Rafaela Pedagogia do esporte: o livro didatico como um mediador no processo de ensino e aprendizagem dos jogos esportivos coletivos</i> . Masteruppsats i idrott och hälsa. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: From the conception of Sport as a social-cultural phenomenon of multiple manifestations, this study has the objective of contributing for the process of education and learning in Team Sports, having as focus children and adolescents in environments of formal or non-formal education. For such, we consider the elaboration of a Didactic Book as a partner on Team Games learning in its practical aspects as theoreticians. Being thus, this study is organized at three parts: (1) conceptions about Sport; the contributions of Sport’s Pedagogy; Team Sports; and a look of contemporary Science on the treated subjects. (2) a conception about Didactic Book, bringing to the Physical Education knowledge not yet explored by the area that in subsidizes them and indicates procedures for the elaboration of a Didactic Book in Physical Education. Still in this chapter, we will deal with the importance and which the necessity of this type of pedagogical resource for the area, as well as the justification for opting to this resource and terms selected as content Sport Games. (3) In the expectation to advance in relation to other studies that deal with the Sport Games in infancy, we suggest in this chapter a didactic book on Sports with focus in the Games, with an adequate language to this public. For such, we will use the concept of Didactic Sequence, in order to select the contents and adequate form to the objectives of this didactic book, that converge in contributing to the understanding of the Sport Games on the part of children and adolescents who practice the same ones, considering in such a way its aspects technician-tacticians as social-educational.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Detta är en masterstudie som har karaktären av utvecklingsarbete, och som handlar om nödvändigheten av att utveckla en lärobok för lagsport för både barn och äldre, såväl i som utanför skolan.</p> <p>Tema 1: innehåll, form Tema 2a:</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Prado, Esther Pacheco de Almeida (2008). <i>Os textos impressos para o ensino dos numeros inteiros na visao de licenciandos em matematica</i> . Doktorsavhandling i pedagogik med inriktning mot matematik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Oppsummering av viktigste funn	<p>”Abstract: This research investigates how mathematics students understand three categories of printed texts used for teaching: (a) learning texts, those used in classrooms at the same time by teachers and students, such as textbooks and complementary texts; (b) support and deepening texts, such as Ruiz (2005), Glaeser (1985) and authors of the History of Mathematics, as Boyer (1984) and others, and (c) official texts containing curricular and teacher training guidelines. The central question of this research was to understand how such printed texts contributed to the initial ideas of mathematics students about the concept of whole number. This understanding has been achieved through dialogues occurring in a group of students who develop activities in the discipline of Methodology and Practice of Teaching Mathematics in Basic Education, offered in a Public University in the state of São Paulo, Brazil. We refer to Olson (1997) to understand how the world of the role of school mathematics is made up, to Bohm & Peat (1989) for the understanding of the tacit infrastructures of knowledge, and to Lizcano (1993, 2006) for understanding the imaginaries of the whole numbers and the metaphors derived from these imaginaries that make possible the understanding of the meaning of negativity that precedes the meaning of the negative number.</p> <p>Results reveal that the students interacted with the authors, interpreting their objectives from two perspectives: as readers and as future basic education teachers. They also manifested distinct understandings of the two learning texts studied during the research: the textbook from the point of view of its use in the classroom and the alternative text. This caused them to evaluate their own learning. This research also indicates the importance of including activities that involve printed texts as a part of methodology, teaching and practice disciplines, so that the future teachers can search in their imaginaries for elements that allow them to review and expand their ideas about concepts of school mathematics.”</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Studien undersöker betydelsen av läromedel i lärarutbildning. Bland annat diskuteras hur presentationen av ”hela tal” och ”negativa tal” i olika läromedel för matematikstuderande/blivande lärare påverkar deras förståelse. Författarna lyfter också fram behovet av material som inkluderar elaborering och utveckling av grundläggande matematiska begrepp. Tema 1: innehåll, form Tema 2a: matematik

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Correa, Carlos Humberto Alves (2006). <i>Circuito do livro escolar: elementos para a compreensão de seu funcionamento no contexto educacional amazonense 1852-1910</i> . Doktorsavhandling i pedagogik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: This thesis deals about the history of textbooks taking as the object of analysis the functioning of the circuit that was organized around them on the second half of the 19th Century and the first decade of the 20th Century in the Amazonian school context. The number of studies that takes book history and didactic editions as objects of research has been increasing in Brazil. It is in the interior of that production context that this work is inserted. For the development our research, we have used Robert Darnton’s model of analysis in regard to the communication circuit made by the books in the different phases of their existence: production, diffusion and consumption. Working with different sources, the thesis showed some faces of textbook circuit in the State of Amazonas zeroing on some aspects not very well known, such as: the subjects, the practices and devices that were involved in the dynamics of textbook circuit.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Detta är en historisk studie – utifrån Darntons modell av textuell produktion, diffusion och användning –av hur läromedel producerats, distribuerats och använts i delstaten Amazonas i slutet av 1800-talet fram till 1910. Tema 1: bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Mota, Ilka de Oliveira (2010). <i>A comicidade no contexto linguístico escolar: quadrinhos de humor em livros didáticos de inglês como língua estrangeira</i> . Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: Anchored in the perspective of the Discourse Analysis, in the interface with the Freud’s Psychoanalyze and Deconstruction, our aim, with this study, was to analyze the way of approaching of humor by Handbooks of English as a Foreign Language (FL). This research allowed us to comprehend the way of treatment of humor and the conception of language teaching which emerges from the didactic and pedagogical activities based on comics and from their position (localization) in the handbooks of English selected for this study. The corpus of this research is composed by six Handbooks of English as a FL,

	<p>adopted by English teachers who work at public schools comprising Campinas and region. Our basic assumption was that, in spite of being composed by many different kinds of texts which belong to different discourses, the Handbooks of English, especially their kind of approaching, the texts have the tendency of becoming homogenous.</p> <p>So, we developed the hypothesis that, in the didactic-pedagogical context of language teaching, more exactly in Handbooks of English as a FL, there is a strong tendency of erasing the effects of humor and their conditions of production. From the results of our analyses, we could observe that the way how the Handbooks approach humor tend to eliminate the joke, the ambiguity, the double meaning, resulting, consequently, in the erasure of the cultural and discursive aspects which constitute the complex field of the comicity. We consider that the kind of approaching of humor found in the Handbooks of English present serious implications in the learning and teaching of English as a FL and, consequently, in the constitution of the subject's identity: a) the erasure of creativity, imagination and pleasure; b) the absence of the playful component and, therefore, of the pleasure, of the involvement which every kind of learning involves (that one which spans the body and changes it) should presuppose and, finally, c) the erasure of the political aspects which span the field of comicity. That erasure reinforces the mistaken idea that humor is a simple play which does not demand an intellectual exercise, totally different of the position assumed in this study. The field of the comicity entails social, historical and cultural relations. More specifically, there are subjective and social-historical relations entailed in the production of the pleasure and of the comics poeticity, what makes it an important element for the teaching-learning of a language.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien undersöker humorns roll läromedel för engelska som främmande språk (EFL). Författaren understryker genrens tradition att utesluta vissa textgenrer, som serier och skämtteckningar, vilket också får konsekvenser för kreativitet, engagemang, lekfullhet och intresse, liksom vad gäller de politiska implikationerna av texterna som presenteras.</p> <p>Tema 1: innehåll, form Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Campos, Valeria Maria Queiroz Guimarães de (2005). <i>A construção da noção de cidadania em livros didáticos de história de 1ª a 4ª série do ensino fundamental I</i>. Masteruppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering av viktigste</p>	<p>”Abstract: This study tried to understand how we construct the notion of citizenship in didactic books of History from the 1st to the 4th series of Basic</p>

funn	<p>Education I. From the reading of theoretical studies about notion of citizenship and studying the didactic material, we understand the importance of thought of the notion of citizenship showed in didactic books of History. With this concern, we identify the two most used didactic collections in the schools of Campinas West Region, on which we look at more attentively. Our best research is on the possibilities and ways we have to relate on the nature of the participation. We start by justifying the value of the subject, strategic and relevant nowadays, and clarifying the ways we cover in the construction of the methodology, as well as our understanding on the subjects that involve our research, the notion of citizenship and the nature of the participation. We develop our reflection respecting the thematic proposals presented by the material, according to the PCNs, and reminding to the studies about notion of citizenship to see clearly all the possibilities. Finally, we brought some final considerations, with the care of not to forget that our walk involves the reading that we do, different from the others. We tried to show that, in spite of our slow steps, the transformations in the didactic material of History occurs, and the discussion that involves the construction of the notion of citizenship, cannot be considered finished.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar (bristen på) medborgarfostran ("citizenship") i läroböcker i historia för den grundläggande utbildningen Åk 1- 4.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Manini, Daniela (2009). <i>A gramática e os conhecimentos linguísticos em livros didáticos de língua portuguesa para o ensino fundamental II (5ª a 8ª series)</i>. Masteruppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>”Abstract: The general objective of this research is to investigate how current Portuguese school books (LDP), which have been produced after the elaboration of the National Portuguese Curriculum (NPC) and after being evaluated by the textbook national program (PNLD), develop the teaching of grammar. The teaching of grammar and its different methodologies have been subject of discussion among academics and generates many doubts among Portuguese teachers. This dissertation is divided into four chapters. The first chapter (Grammar: History and theoretical background) deals with the first philosophical discussions about language in Western culture, which provided theoretical background to the traditional grammar, the tradition of grammar and Modern Linguistic studies. The second (Grammar in the history of Portuguese Language teaching and LDP) provides an overview of the development of the subject "Portuguese Language in Brazil" and LDP, giving</p>

	emphasis to the didactic approach to grammar. Chapter 2 also presents some of the main proposals to the teaching of grammar by Brazilian linguists. The third chapter (Parameters of the teaching of Portuguese: PCN e PNLD) analyses the proposal(s) to the teaching of Portuguese done by PCN. It also presents a brief history of PNLD, focusing on the evolution of the evaluation criteria of linguistic and grammar knowledge throughout the four editions of the Program (1999, 2002, 2005, and 2008). The fourth chapter (What the LDP Do - Analysis of Corpus) analyses the teaching of grammar and language in some volumes of three different text book collections, which have been approved by PNLD/2008.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Dette er en metastudie over hur det portugisiska språkets grammatikk presenteras, inklusive des didaktiska konsekvenser för undervisning. Studien är indelad i fyra avsnitt: filosofiska diskussioner om språkundervisning och äldre resp. modernare lingvistisk forskning; portugisiskan i Brasilien; Brasilianska lingvisters analys av språkundervisning/grammatik; samt analys av tre olika lärobokspaket (tryckta läroböcker).</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: skrivning, muntlighet Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Christófalo, Airton Acácio Castilho (2007). <i>A relação entre o lógico e o histórico no livro didático e no ensino de termodinâmica</i> . Masteroppsats i naturvetenskap. Univ. Est. Paulista Júlio de Mesquita Filho/Bauru, S.P.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Denna uppsats undersöker några problem vad gäller innehållet i undervisningen om värme, kalorimetri och termodynamiska grunder, så som de framträder i läroböckernas formler för gymnasiet. Läroböckernas framställning förefaller godtycklig och osammanhängande vad gäller energins olika modaliteter och transformationer. Den historiska förståelsen för hur begreppen har etablerats saknas, t.ex. att kalorimetern utvecklades ur en modell av hur värme transformeras till en ny modell baserad på molekylernas rörelse. Författarna ser detta som den didaktiska utmaningen – att förena förståelsen av logiska modeller med en historisk förståelse.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> (ikke oppgitt)</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: (matematikk i fysikundervisning) Tema 2b: Tema 3:</p>

	Tema 4:
--	---------

Navn, tittel, forlag	Santos, Abel Ribeiro dos (2007). <i>Educação e relações raciais, um estudo de caso</i> . Masteruppsats i sociologi. Univ. Federal do Paraná.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Denna studie fokuserar etnicitet och praktisk utbildning i utkanten av Curitiba. Studien är kvalitativ. Man har bl.a. frågat lärare, funktionärer och elever hur de ser på frågan om etniska relationer. Detta relateras till hur svart afro-brasiliansk kultur och historia har framställts i historieläroböcker. Särskilt har författaren intresserat sig för det som inte sägs om diskriminering och för den negativa framtoningen av svarta ("negros"), trots vad som lagstadgats i dessa frågor. Förf. är inspirerad av frågor om hur betydelse produceras och utgår teoretiskt från et postmodernt perspektiv.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Nevnt ovenfor Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag	Penha, Abraão Felix da (2005). <i>Valência: Adjetivo ou Substantivo? Uma Visão de Professores, de Livros Didáticos e de Estudantes do Curso de Licenciatura em Química da universidade Federal da Bahia</i> . Masteruppsats i naturvetenskapens och matematikens didaktik. Univ. Federal da Bahia.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Föreliggande arbete fokuserar hur lärare, läroböcker och elever hanterar valens i kemiundervisningen på univ. i Bahia. Trots att lärarna har en tämligen enhetlig uppfattning om valens-begreppet, tycks eleverna inte genom undervisningen överskrida den förståelse de fått i gymnasieundervisningen. Elever och läroböcker för undervisningen i Allmänkemi I (Química Geral I) samt Kemins metoder och praktik II (Metodologia e Prática de Ensino de Química II) undersöktes. Undersökningens aktualiserar också frågan om relationen mellan historisk förståelse av vetenskap och inskolning i vetenskaplig teori och praktik.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Nevnt ovenfor Tema 1: innehåll Tema 2a:

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Pimenta, Adelino Cândido (2001). <i>O Ensino de Funções Lineares numa Abordagem Dinâmica e Iterativa</i> . Masteroppsats i pedagogik. Pontifícia Univ. Católica De Goiás.
Oppsummering av viktigste funn	Denna studie fokuserar linjära funktioner, dels ur ett historiskt perspektiv, dels ur ett skolperspektiv. Empiriskt material har hämts från tryckta läroböcker för gymnasieundervisning i Goiânia, och fokuserar dominerande begrepp. Även digitalt material som Linear Web Aplet har använts för att studera hur undervisningen skulle kunna göras mer iterativ och dynamisk.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Studiens intresse här ligger främst i relationen mellan tryckta och digitala läromedel. Tema 1: innehåll, form Tema 2a: matematikk, digitala färdigheter/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Mendes, Adelma das Neves Nunes Barros (2001). <i>O Silenciamento nas Avaliações dos Livros Didáticos</i> . Masteroppsats i tillämpad lingvistik. Univ. Estadual de Camoínas.
Oppsummering av viktigste funn	Denna studie är en diskursanalys av skrivande i modersmål och främmande språk. Fyra tryckta läroböcker har analyserats för åk 1- 4 utifrån rekommendationer rörande demokrati, ras, ursprung eller ålder. Särskilt uppmärksammas läromedlets ”tystnad” rörande dessa områden.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Främst intressant ur demokratifosterspesspektiv Tema 1: innehåll Tema 2a: skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

4.1.11.2 *Brasilianske studier av innhold, form og bruk av læremidler*

Vi har funnet 14 studier på læremidler som kan relateres til "Innhold, form og bruk". Studiene er listet opp i vedlegg A.

5.0 Temaområde II: Implementering av grunnleggende ferdigheter ("basic skills") i læremidler

5.1 Overordnede funn om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler

5.1.1 Overordnede funn fra Norge

Norsk forskning på læremidler i forhold til læreplan og utdanningspolitiske mål er omfattende i forhold til andre land. Siden Norge naturlig nok også har omfattende forskning knyttet til læreplanen og politiske mål og dokumenter, vil rapporteringen for "implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler" i Norge være mer drøftende og omfattende enn for de andre landene det rapporteres fra i denne rapporten.

Læremiddelsituasjonen i Norge er stadig i endring. Skolepolitiske satsinger, nye læreplaner, nye digitale muligheter og tilskuddsordninger er viktige faktorer for endring. *Kunnskapsløftet* (2006), Stortingsmelding nr. 16 (2006-2007) "...og ingen sto igjen", Stortingsmelding nr. 31 (2007-2008) *Kvalitet i skolen* og Stortingsmelding nr. 22 (2010-2011) *Motivasjon – Mestring - Muligheter. Ungdomstrinnet*, er eksempler på dokumenter som virker styrende på den undervisningen som læremidlene utvikles for å fasilitere. Tidligere forskning (Klette 2003, Skjelbred et al. 2005), har vist at læreboka har vært en av de viktigste faktorene for organisering av undervisning, og at bokenes utforming påvirker undervisningen. Et betydelig antall studier viser at digitale ressurser har potensial for endring av undervisningspraksiser, som for eksempel støtte for kollektive læreprosesser (eks. Hauge, Lund, & Vestøl, 2007, Knain 2009, Sandvik, et al. 2006), men kartleggingsundersøkelser viser at dette potensialet i liten grad realiseres i skolen (ITU Monitor 2007, ITU Monitor 2009).

Det kan argumenteres for at dreiningen mot kompetansemål fremfor læringsmål, innebærer et sterkere fokus på at tekst må forstås som et utvidet begrep – for eksempel som muntlige eller sammensatte tekster –, og at dette fordrer dype endringer i skolens tradisjonelle kunnskapssyn. Berge (2006) betegner Kunnskapsløftet som "en gjennomgripende reform i norsk skole, ikke minst når det gjelder å forstå hva læring er, og hvordan den foregår". En slik endret oppfatning av tekst og læring innebærer endrete vilkår for læreboka. Selv om forskning viser at arbeid med læreboka er den dominerende aktiviteten i norske klasserom, kan for eksempel en tverrfaglig dreining mot at skolepraksiser i større grad skal knyttes til virkelighetsnære sammenhenger, kunne endre dette fremover (se eks. drøfting i St.mld. 22. *Motivasjon – Mestring – Muligheter. Ungdomstrinnet*).

Som det blir tydelig i studiene det rapporteres fra under, så er det gjort en del forskning på bruk av læremidler i fagene, og en del forskning på læremidler (spesielt digitale) som ressurser for organisering av undervisning. Det er også et gjennomgangstema å utforske meningsinnholdet i de komplekse ferdighetene og kompetansene beskrevet i Kunnskapsløftet (2006) – som hele tiden gis mening i forhold til samfunnet rundt skolen. Dette vil komme frem i rapporteringene under. Vi vil kort diskutere hvordan læremiddelforskningen relaterer seg til de grunnleggende ferdighetene, og til tilpasset opplæring som mål for norsk skole. Omkring to tredjedeler av studiene orienterer seg mot grunnskolen, mens omkring en tredjedel orienterer seg mot videregående skole. Det er også noen overlappende studier, og en del studier ser på generelle aspekter ved læremidler som er aktuelle for begge trinn. På samme måte er en del av studiene aktuelle for yrkesfaglige studieretninger, men ingen av studiene orienterer seg spesifikt mot disse.

Forskning om lesing og skriving relatert til læremidler

Å lese og skrive i alle fag er grunnleggende ferdigheter med lange tradisjoner i skolen, og er gjennom Kunnskapsløftet nedfelt som grunnleggende ferdigheter det skal jobbes med i alle fag. Det er gjort en betydelig mengde studier som kan relateres til forholdet mellom lesing, skriving og læremidler.

Det preger forskningen at selv om lese- og skriveundervisningen har lang historie i skolen, er dette også ferdigheter som hele tiden endrer seg i forhold til tekstene rundt skolen. Særlig Kunnskapsløftets begrep sammensatte tekster, har ført til en sterk satsing på lesing av flere symbolsystemer enn det skriftspråklige. I denne forskningsoversikten blir det tydelig at det i forskningen har vært behov for å utforske hvilke former for kompetanse som disse til dels nye tekstene og sjangrene utfordrer, parallellt med fokus på effektive tiltak for den grunnleggende lese-, skrive- og matematikkopplæring (GLSM). Studiene under ser både på lesing og skriving av de ulike fagspråkene som elevene møter i skolens verbalspråk og sammensatte tekster.

Forskning om muntlige ferdigheter relatert til læremidler

Å kunne uttrykke seg muntlig er nedfelt som en grunnleggende ferdighet i Kunnskapsløftet som evnen til å lytte og tale og å være i stand til å vurdere elementene i en sammensatt talesituasjon. Dette er forutsetninger for kommunikasjon med andre både når det gjelder sosialt samvær, arbeidsliv og deltakelse i offentlig liv. Flere perspektiver kan gjenkjennes som sentrale både i læreplanen og i studiene som skildres under. For det første, det sterke kompetansebehovet for muntlige ferdigheter i samfunnet. For det andre er det, på samme måte som med de andre grunnleggende ferdighetene, et behov for å utforske og utdype innholdet i dette overordnede læreplanbegrepet og avstemme betydningen til samfunnet rundt skolen. For det tredje forskes det på hvordan dialoger og muntlig refleksjon rundt fagstoffet er viktige elementer for å lære bedre i konkrete klasseromssituasjoner.

Det kan synes åpenbart at læremidlene er sentrale ressurser for arbeid med muntlige ferdigheter, men det er relativt få norske studier som utforsker dette forholdet direkte.

Forskning om å regne som grunnleggende ferdighet relatert til læremidler

Matematikk er et viktig tema for flere av forskningsprosjektene som drøftes under muntlighet, skriving og lesing, men vi har funnet få studier som eksplisitt ser på læremidler i kombinasjon med regning som grunnleggende ferdighet. Her er det glidende overganger mellom for eksempel regning og muntlighet, men studiene vektlegger ofte ferdigheter som muntlighet, lesing eller skriving som viktig for matematikklæring framfor å forske på læremidler for regning som grunnleggende ferdighet. Studier som fremheves handler i stor grad om hvordan regning er en tverrfaglig ferdighet, som kontekstualiseres gjennom lærebøker eller digitale læringsressurser.

Den grunnleggende ferdigheten å bruke digitale verktøy relatert til læremidler

Den grunnleggende ferdigheten "å anvende digitale verktøy" er uløselig knyttet til bruk av digitale læremidler og begrepet digital kompetanse.

Infrastruktur og tilgang til IKT-ressurser har lenge preget diskusjonen om IKT i skolen. ITU Monitor 2009 fremhever at hovedutfordringene i forbindelse med bruk av IKT i skolen ikke lenger dreier seg om infrastruktur, men handler om hvordan skole og lærere skal bruke IKT som et didaktisk redskap i undervisningen (jfr. Erstad og Quale 2009). Dette er også i tråd med forskere som mener at

datamaskiner på skolene ikke nødvendigvis endrer pedagogisk praksis, men at lærerne trenger muligheter og ressurser slik at de kan lære hvordan ny teknologi kan anvendes og utnyttes i læringsaktiviteter på skolen (eks. Cuban 2001).

Digitale verktøy spenner bredere enn de trykte når det gjelder form, omfang og bruksområde. Det kan synes som at det i større grad finnes empiriske FOU-prosjekter på digitale læremidler enn på trykte. Dette kan skyldes at digitale læremidler oftere bærer preg av å være fellesressurser, som sikter seg inn mot å skape endring i læringsfellesskapet, i motsetning til de trykte, som i større grad er en ressurs i kraft av sitt innhold. Den sterke sosiale dreiningen av internett og IKT-bruk de siste ti årene, har også bidratt til en sterk interesse for å skape samhandlings- og delingskulturer i klasserommet ved hjelp av teknologi.

Størstedelen av studiene ser på betydningen av det multimodale i digitale læremidler, der tekster og klasseromsaktiviteter med digitale ressurser analyseres. I andre studier er den digitale ressursen en organiserende ressurs, der innhold hentet fra andre steder, som læreboka, deles og diskuteres.

Tilpasset opplæring

Tilpasset opplæring er et etablert mål for alle elever i norsk skole. Tilpasset opplæring omfatter konkrete grep for tilrettelegging og inkludering av enkeltelever i klasseromssituasjoner, men også mer overordnet organisering av læringsmiljøer der det gis rom for ulike læringsstrategier og ulik progresjon. I Kunnskapsløftet uttrykkes det at: ”I opplæringen skal mangfoldet i elevenes bakgrunn, forutsetninger, interesser og talenter møtes med et mangfold av utfordringer. Uavhengig av kjønn, alder, sosial, geografisk, kulturell eller språklig bakgrunn skal alle elever ha like gode muligheter til å utvikle seg gjennom arbeidet med fagene i et inkluderende læringsmiljø” (2006:34).

Skolens styringsdokumenter er klare på at alle elever skal få tilpasset opplæring. Det etableres målsettinger om at det skal være rom for individualitet i skolen, men markeres også at tilpassing inngår i et overordnet mål om at skolen skal bidra til sosial ujevning. Forskning på tilpasset opplæring vil ofte være orientert rundt temaer som spesialundervisning, minoritetsspråklige, sosial bakgrunn eller identitet, men også på kollektive og problembaserte arbeidsformer. Det er likevel få av studiene vi har funnet om tilpasset opplæring som har læremidler som sentral del.

Når forskningen på læremiddelfeltet er vurdert i forhold til tilpasset opplæring, er det ikke nødvendigvis uttrykt eksplisitt at forskningen på relevante temaer er relevant for tilpasset opplæring. Tilpasset opplæring er et utdanningspolitisk mål, men kan realiseres gjennom blant annet tilrettelagt pedagogikk og tilgjengelige læremidler. De signaler som gis for den videre utviklingen av ungdomstrinnet, er eksempel på hvordan disse tingene henger sammen. I stortingsmeldingen om ungdomstrinnet markeres det en satsing på *relevant* opplæring, som kjennetegnes ved at alle elever opplever at læringen er meningsfull og at de kan relatere den til sitt eget liv. Opplæringen skal gjøre tydelig hvordan det elevene skal lære, kan brukes videre i utdanning, arbeidsliv og samfunnsliv (Stortingsmelding nr. 22, 2010-2011). I et slikt arbeid vil læremidlene spille en sentral rolle.

Det er gjort en del studier av læremidler og spesialundervisning, som for eksempel ressurser for syns- eller hørselshemmede.

Det er ikke funnet mange studier som utforsker sammenhengen mellom tilpasset opplæring og læremidler direkte, men studier av identitet eller kulturell identifikasjon i lærebøker kan gjøres relevant for den bredere tilnærmingen til tilpasset opplæring for alle. Det er i det følgende presentert

noen studier som kan relateres til forholdet mellom læremidler og tilpasset opplæring forstått i relasjon til etnisitet og kjønn, mens sosial bakgrunn er fraværende.

5.1.1.1 Sentrale studier fra Norge

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Skjelbred, Dagrun (2010). <i>Fra Fadervår til Facebook: skolens lese- og skriveopplæring i et historisk perspektiv</i> (Vol. nr. 182). Bergen: Fagbokforlaget.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Skjelbreds bok er en bredt anlagt historisk studie av lese- og skriveopplæringen i Norge. Studien trekker historiske linjer som vil være av interesse for bedre å forstå lese- og skriveopplæringen som del av samfunnsutvikling og de politiske rammene for opplæring.</p> <p>Studien har et fokus på tekst-bruk, gjennom en gjennomgående diskusjon av det som kan betegnes som skriftkyndighet, skriftspråklig kompetanse eller literacy – og hvordan disse begrepene handler om å få tilgang til viktige tekster og uttrykksmåter i det samfunnet som omgir barna og lærebøkene. Gjennom et historisk blikk blir det tydelig at tekstene, modalitetene, mediene, den sosiale bruken og funksjonen som lesing og skriving har i samfunnet, er endret, men at opplæringen av skriftkyndighet likevel har mange felles utfordringer og mål.</p> <p>Skjelbred hevder at å oppdra nye generasjoner til å bli lese- og skrivekyndige har vært skolens sentrale oppgave fra allmueskolen ble innført i 1739. Fram til 1889 var lesing og skriving egne fag i skolen. Gradvis har denne opplæringen blitt et norskfaglig ansvar. Med Kunnskapsløftet (LK06) er igjen lesing og skriving innført som grunnleggende ferdigheter som det skal arbeides med i alle fag. Denne boka gir en historisk gjennomgang av den plassen lesing og skriving har hatt i grunnskolen fram til i dag. Med utgangspunkt i lover og læreplaner, veiledende tekster og lærebøker tegnes et bilde av tidligere tiders lese- og skriveopplæring som også er gjenkjennelig fra dagens skole.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Tekst og dokumentanalyse</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: lesing, skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Knudsen, Susanne V., Skjelbred, Dagrun & Aamotsbakken, Bente (red.). (2009). <i>Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen</i> . Oslo: Novus.
Oppsummering	Denne antologien tar opp lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag med

<p>av viktigste funn</p>	<p>vekt på lesing av fagtekster i skolen. Artiklene tar i stor grad opp utfordringer til læremidler etter Kunnskapløftet, med fokus på KRL/RLE, norsk, matematikk og naturfag.</p> <p>Antologien har et fokus på tekst-bruk gjennom å diskutere ferdighetsutvikling i relasjon til literacy og kompetanseutvikling på et teoretisk plan (eks. Skaftun 2009), men også gjennom empiriske klasseromsobservasjoner (eks. Andreassen 2009).</p> <p>Antologien tar også opp spørsmål knyttet til tekst-innhold gjennom studier av hvordan lærebøker fremstiller innhold og gjennom språket henvender seg til lesere på måter som forstås ulikt av ulike grupper av elever. For eksempel fremhever Hetmar fem faktorer for undervisningspraksiser som er avgjørende for elevenes forståelse: 1. Forankre tekster i diskurser utenfor skolen. 2. Vise domenerrelevante lese- og skrivemåter. 3. Vise domenerrelevant kommunikasjon. 4. Iscenesette lese- og skrivesituasjoner utenfor skolen. 5. Gjøre sjanger og tekstkrav eksplisitte (Hetmar 2009).</p> <p>Aamotsbakkens artikkel ”Identitet gjennom lesing” vektlegger fra et identitets- og flerkulturelt perspektiv hvordan flere kontekster enn den umiddelbare skolekonteksten er avgjørende for forståelse. For alle elever, men spesielt for elever fra minoritetskulturer.</p> <p>Hovedfunnene er til dels ulike, men kan i grove trekk sies å vektlegge behovet for strukturerte programmer for lesing (eks. Skaftun 2009), betydningen av et nyansert blikk på hvordan tekster gis mening i en institusjonell kontekst (eks. Andreassen 2009) og hvordan det er nødvendig å forstå lærebøkene som en medierende ressurs der mer enn faglige fakta formidles; lærebøker medierer oppfatninger av individ, samfunn og kunnskap (eks. Hetmar 2009, Knudsen 2009).</p> <p>Boken inneholder praktiske eksempler fra klasserommet, lærebokanalyser og teoretiske og metodiske refleksjoner om lesing. Boken består av fjorten artikler skrevet av forskere fra Norge og andre nordiske land, og springer ut av en konferanse arrangert av Senter for pedagogiske tekster ved Høgskolen i Vestfold.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Tekst- og diskursorienterte metoder, klasseromsobservasjoner</p> <p>Tema 1: indhold, bruk Tema 2a: lesing, skrivning, muntlighet, matematik, multimodale tekster Tema 2b: tilpasset opplæring, etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Maagerø, Eva & Tønnessen, Elise Seip (red.). (2006). <i>Å lese i alle fag</i>. Oslo: Universitetsforlaget.</p>
<p>Informasjon om</p>	

utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Boken inneholder artikler knyttet til lesing av fagtekster i skole og barnehage, og alle artiklene berører på ulike måter lesekompetanse – literacy – som man trenger for å mestre fagene i skolen.</p> <p>Bokens første kapittel ”Å lese i alle fag” (Maagerø & Tønnessen 2006) behandler grundig lesing, tekstkompetanse og literacy, også i lys av PISA-testene og Kunnskapsløftet. Artikkelen konkluderer med å vektlegge verdien av et tekstfaglig metaspråk, tverrfaglig arbeid og samarbeid mellom faglærere.</p> <p>Artiklene har temaer som relaterer seg til mål og prinsipper i Kunnskapsløftet og drøfter hvordan tekster og teksthendelser fra alle trinn i utdanningssystemet kan studeres. PISA-resultater, læremiddelproblematikk og lesing som dialogisk prosess diskuteres i bokens første del.</p> <p>Artiklene i bokens andre del har oppmerksomheten knyttet til lesing av fagtekster i klasserommet. Prinsippet om tilpasset opplæring, metodiske grep som notatteknikk og omgangen med lett-les-tekster er temaer i noen av artiklene. Andre artikler er viet spesielle fagområder som norsk og RLE, og artiklene bygger i stor grad på empiri fra et nylig avsluttet forskningsprosjekt.</p> <p>Bokens tredje og avsluttende del inneholder artikler der tekstanalyser på makro- og mikroplan står sentralt. Både eldre og nyere fagtekster samt digitale mediers tekster gis oppmerksomhet, og så vel fonem- som grafemnivå blir studert.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Tekstanalyser</p> <p>Tema 1: indhold, bruk Tema 2a: lesing, skrivning Tema 2b: tilpasset opplæring, etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Skjelbred, Dagrun & Aamotsbakken, Bente (red.). (2010). <i>Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet</i> . Oslo: Novus.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Boka tar opp temaet lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet i skolen. Eksempler hentes fra empiriske studier på tre av grunnskolens klassetrinn og fra fire fag: matematikk, naturfag, RLE og norsk.</p> <p>Bokas første del er teoretisk og metodisk orientert, mens den andre delen funderes på innhentet empiri. Boka er delt i seksten kapitler som er skrevet av forskere ansatt ved Høgskolen i Vestfold, og den danner avslutningen på det NFR-finansierte forskningsprosjektet Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet i fagene. Studiene berører flere av de sentrale områdene for</p>

	<p>læremiddelforskning, men belyser gjennom sin empiriske forankring i stor grad temaene som handler om tekst-bruk i denne studiens organisering.</p> <p>Bruken av fagtekster i klasserommet:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Læreboka spiller fortsatt en svært dominerende rolle når det gjelder arbeid med fagene i skolen, og den økte tilgangen på IKT-baserte læremidler ser ikke ut til å endre på det. - Det arbeides mye med å motivere elevene og sette faglige temaer inn i en sammenheng, men det arbeides lite med lesing ut over den grunnleggende leseopplæringen på småskoletrinnet, og selve tekstene i læreboka får liten oppmerksomhet. <p>Kjennetegn ved skolens fagtekster:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lærebøkene er sterkt multimodale. - Lærebøkene har et krevende fagspråk. - Det er varierende i hvor stor grad lærebøkene og oppgavene inviterer til ulike leserposisjoner og dermed fremmer en sammensatt lesekompetanse. - Forlagene har i varierende grad vektlagt de grunnleggende ferdighetene i lærebøkene og lærerveiledningene til de ulike fagene. Mest oppmerksomhet får de på småskoletrinnet. <p>Elevenes lesing av fagtekster:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elevene evner i liten grad å utnytte alle de tekstlige elementene som finnes i læreboka, og de er lite oppmerksomme på den faglige kunnskapen som ligger i andre tegnsystem enn det verbale og den hjelpen som disse elementene kan gi. - Elevene oppfatter leseopplæring som noe de først og fremst får i norskfaget, og de tenker i liten grad over at det de måtte ha lært om lesestrategisk arbeid i norskfaget kan overføres til andre fag. - Minoritetsspråklige elever arbeider med de samme læremidlene som de andre elevene i klassen. Her har skoler med et flertall av minoritets elever større oppmerksomhet på denne elevgruppens lesing.
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Tekstanalyser, klasseromsobservasjoner og intervjuer. Data er hentet inn med klasseromsobservasjoner på 2., 5. og 8. klassetrinn samt intervjuer med elever, lærere og skoleledere. Læremidler som har vært anvendt i klassene, er gjenstand for analyse.</p> <p>Tema 1: innhold, form, bruk Tema 2a: lesing, skrivning, digitale ferdigheter/kompetanser, multimodale tekster Tema 2b: tilpasset opplæring, etnisitet, kjønn Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Løvland, Anne (2006). <i>Sammensatte elevtekster. Klasserommet som arena for multimodal tekstskaping</i> . Doktoravhandling. Fakultet for humanistiske fag. Høgskolen i Agder.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Anne Løvlands avhandling undersøker klasserommet som arena for multimodale tekster. Problemstillingen for avhandlingen er knyttet til en empirisk undersøkelse av multimodal tekstskaping, og utvikling av multimodal tekstkompetanse i klasserommet - og omfatter den kategorien i denne rapporten som er betegnet tekst-bruk.</p> <p>Avhandlingen viser empirisk hvordan ulike multimodale tekster anvendes og forstås av elever, hvordan elevene inntar ulike posisjoner til materialet de arbeider med, og hvordan disse posisjonene er knyttet til både skolens og fritidens tekstkompetanser.</p> <p>Konklusjonene peker i retning av at den institusjonelle overbyggingen – skolen – påvirker aktivitetene i stor grad, og at vellykket arbeid med sammensatte tekster i klasserommet i stor grad ligger hos lærerne og lærerutdanningen. Formidling av positive holdninger, kunnskap og interesse for multimodal meningsskaping er viktig for at elevene skal oppdage og utnytte modal affordans og multimodal kohesjon. De prosjektene det vises til i avhandlingen hvor elevene i sterkeste grad utnyttet og utviklet den multimodale kompetansen, var preget av lærere med et tydelig og kunnskapsbasert fokus mot multimodal tekstskaping gjennom hele prosjektperioden.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Kvalitativ metode: Observasjon og tekstanalyse, gjennom sosialsemiotisk metode og aktivitetsteori</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: lesing, skrivning, digitale ferdigheter/kompetanser, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Aamotsbakken, Bente & Selander, Staffan (2009). <i>Nordic identities in transition: as reflected in pedagogic texts and cultural contexts</i> . Oslo: Novus Press.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Denne antologien tar opp sentrale problemstillinger knyttet til konstruksjon og representasjon av identitet, ved å stille spørsmål som: Hvordan forstår vi oss selv? Hvem er “vi” og hvem er “de andre”? Drøftingene er presentert i følgende form:</p> <ul style="list-style-type: none"> - en teoretisk oversikt - en oversikt over språk og språkpolitikk i de nordiske landene

	<ul style="list-style-type: none"> - spørsmål om digitale medier og kjønn knyttet til ungdomskultur og identitetskonstruksjon - religion og etnisitet - nasjonale identiteter <p>Flere av artiklene drøfter de ovenfor nevnte problemstillingene knyttet til skolens tekster og læremidler, og gir innsikter i hvordan språk, etnisitet, kjønn og identitet er uløselig knyttet til klasseromsaktiviteter, læremidler og tilpasset opplæring. Artiklene tilbyr en bred drøfting av kontekstuelle faktorer for identitetsutvikling i Norden – herav skole- og tekstpraksiser. Studiene berører tekst-bruk og tekst-innhold i denne rapportens kategorisering.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> De ulike artiklene anvender både intervjuer, tekst- og diskursanalytiske metoder.</p> <p>Tema 1: indhold, bruk Tema 2a: lesing, digitale ferdigheter/kompetanser, multimodale tekster Tema 2b: tilpasset opplæring, etnisitet, kjønn Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Aamotsbakken, Bente, Askeland, Norunn, Maagerø, Eva, Skjelbred, Dagrund, & Torvatn, A. C. (2004). <i>Vurdering av læremidler med fokus på flerkulturelt perspektiv</i> (Vol. [2/2005]). Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Rapporten <i>Vurdering av læremidler med fokus på flerkulturelt perspektiv</i> ble skrevet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet, for å kartlegge hvilke læremidler som er i bruk og hvordan disse brukes i klasserom og læringssituasjoner som involverer språklige minoriteter. Prosjektet har også sett på læremidlenes språklige tilgjengelighet relatert til minoritetsspråklige elever og kartlagt oppfatningen av læremidler hos brukerne.</p> <p>Rapporten bidrar med å bekrefte andre forskningsresultater som dokumenterer lærebokas dominerende stilling i dagens grunnskole og videregående skole. Det er funnet at minoritetsspråklige elever i all hovedsak benytter de samme læremidler som majoritetselevne. Mye av tiden i klasserommet går med til oppgaveløsning, og det arbeides både individuelt og kollektivt. Språklig sett er det et forbedringspotensial når det gjelder tekstuell sammenheng og klarhet. Det er videre behov for en skjerpet oppmerksomhet omkring metaforer i språket.</p> <p>I det avsluttende kapittelet, formuleres en rekke konkrete råd om språklig tilrettelegging. En anbefaling i denne forbindelse, er å satse på ordlister i læremidlene, både de tradisjonelle og digitale. Så vel minoritetsspråklige lærere som elever har gitt verdifulle synspunkter på læremidlene i denne studien. Et praktisk råd er derfor å inkludere minoritetsspråklige lærere i</p>

	gruppen av læremiddelutviklere.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Kvalitative forskningsmetoder i form av observasjoner i åtte klasserom (grunnskole og videregående skole). Intervjuer av elever og deres lærere. Bl.a. seks minoritetsspråklige lærere for å få deres syn på bruk av og kvaliteter ved læremidler. Tekstanalyser av tekster som er anvendt som utgangspunkt for intervjuer med elever.</p> <p>Tema 1: indhold, bruk Tema 2a: lesing, skrivning Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Rogne, Magne (2009). Læreboka ein garantist for læreplannær undervisning? Norskboekene i møte med eit nytt hovudområde. <i>Acta Didactica Norge - tidsskrift for fagdidaktisk forsknings- og utviklingsarbeid i Norge</i> , 3(1), 21.
Oppsummering av viktigste funn	<p>I artikkelen blir fire sentrale lærebøker i norskfaget analysert for å få fram i hvilken grad de samsvarer med læreplanen. Analysepunktene er knyttet til det nye hovedområdet "Sammensatte tekster" i læreplanen, og slik blir også fagets evne til å ta opp i seg tekstkulturelle endringer tematisert.</p> <p>Dette skjer ved hjelp av begreper fra sosialsemiotisk teori og refleksjoner rundt læreboka sine avgrensede mediale rammer. Artikkelen konkluderer med at samsvaret med læreplanen varierer ganske mye mellom lærebøkene. Felles for alle er likevel at de er særlig svake på feltet digitale tekster, og her vil det måtte tvinge seg fram en undervisning som i langt større grad enn tidligere må være frigjort fra lærebøkene, dersom elevene skal nå kompetansemålene i planen.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Tekstanalyse</p> <p>Tema 1: indhold, form Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Siljan, Henriette (2011). <i>Metaforisering, nominalisering og normering - en teoretisk studie av grammatisk metafor og to empiriske undersøkelser av språktrekket i læreboktekster</i> . Doktorgradsavhandling. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
--	---

Oppsummering av viktigste funn	<p>Bruk av nominaliseringer (lese => lesing) har innenfor tradisjonell, normativ grammatikk først og fremst blitt knyttet til substantivsyke og unyttig, språklig abstraksjon. Siljan undersøker derimot dette språktrekket fra et funksjonelt tekstperspektiv.</p> <p>Nærmere bestemt undersøkes hva slags nytte nominaliseringer gjør for oss i teksten. Hun utarbeider først en teoretisk analysemodell som kan benyttes for å analysere ulike typer nominale uttrykk i praksis. Deretter anvender hun modellen for å undersøke bruken og forståelsen av nominale uttrykk avledet fra verb i læreboktekster.</p> <p>Siljan viser blant annet hvordan nominaliseringer spiller en viktig rolle når ulike termer skal dannes i fagtekster (forbrenning, inndamping). I tillegg illustreres hvordan nominalisering kan være et verdifullt redskap for å organisere annen informasjon i teksten på en variert og kreativ måte.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Teori og tekstanalyse</p> <p>Tema 1: form Tema 2a: lesing Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Askeland, Norunn (2008). <i>Lærebøker og forståing av kommunikasjon: om forståing av begrepet kommunikasjon gjennom metaforer og metaforsignal i seks læreverk i norsk for ungdomstrinnet 1997-99</i>. Doktorgradsavhandling. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Avhandlingen belyser hvilken forståelse av kommunikasjon som kommer til uttrykk gjennom metaforer om kommunikasjon i norsk-lærebøker for ungdomsskolen i perioden 1997-99.</p> <p>Analysen viser at lærebokforfatterne som studeres, bruker metaforsignaler aktivt overfor leserne sine, til tross for at de framstiller lesing av sakprosa som en passiv handling, og at dette kan tolkes som et tegn på rørmetaforens dominans i skolediskursen.</p> <p>Analysene kan sies å legge vekt på tekstens egenskaper gjennom metaforbruken, det som i vår kategorisering kalles tekst-form. Men også på elevenes fortolkning, altså tekst-bruker – gjennom analyser av fortolkning.</p> <p>Avhandlingen drøfter metaforer i lærebøker ut fra to perspektiver: hvordan lærebøkene konstruerer måter å forstå kommunikasjon på, og hvordan disse påvirker elevenes forståelse. Studien viser blant annet at dersom metaforene er tydelig signaliserte i fremstillingen, vil elevene lettere kunne forstå og ta</p>

	<p>stilling til teksten.</p> <p>Materialet omfatter omtale av grunnleggende ferdigheter, litterære og funksjonelle sakprosaetekster og medium som reklame, film, fjernsyn og Internett.</p> <p>Forståingen av kommunikasjonsbegrepet i framstillingen, er kognitiv metafor-teori (Reddy, Lakoff, Sweetser, Grady) brukt som utgangspunkt for diskursorientert og sosiokulturelt fundert metaforanalyse (Gibbs, Cameron, Littlemore). Det andre perspektivet, signaliseringen av metaforer og konsekvenser for læring, blir gjort synlig gjennom analyse av grammatiske markører som metaforsignal (Goatly, Knudsen, Musolff). Analysene kaster lys over lærebøkens Hverdagsforståelse av kommunikasjon, der særlig skrivning blir framstilt som handling preget av reisemetaforer knyttet til å konstruere mening, i kontrast til lesing og lytting, som er framstilt via rørmetaforen, der kommunikasjon er sett på som uproblematisk og friksjonsfri. På samme måte er litterær sakprosa framstilt som tekster som skal leses ”mellom linjene”, mens funksjonell sakprosa er framstilt som enkel og entydig. Videre er metaforer om reklame, film og fjernsyn mer preget av rørmetaforen og den avmektige konsumentens perspektiv enn metaforene om internettet, som er preget av reise og prosess.</p> <p>Analysen viser også at lærebokforfatterne bruker metaforsignal aktivt overfor leserne sine, på tross av at de framstiller lesing av sakprosa som en passiv handling. Dette kan være et tegn på rørmetaforens dominans i skolediskursen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Tekstanalyse, metaforanalyse</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: lesing, skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Mork, Sonja Merethe (2006). <i>ICT in science education: exploring the digital learning materials at viten.no</i>. Oslo: Unipub forlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne avhandlingen innen realfagdidaktikk består av fire artikler som belyser følgende aspekter ved bruk av IKT i naturfag: a) Karakteristiske trekk ved digitale læringsprogrammer fra viten.no, og hvordan disse programmene påvirker læring i naturfag. b) Elevers argumentasjon når de bruker informasjon fra digitale læremidler i en rollespilldebatt, og lærerens rolle i en slik debatt.</p> <p>De fire artiklene benytter ulike metodiske tilganger. Studiene har fokus på bruk av ulike digitale læremidler på Viten.no. Datamaterialet er basert på studier i</p>

	<p>tre 9. klasser som har brukt Vitenprogrammet Ulv i Norge, og fire 10. klasser som har brukt Vitenprogrammet Radioaktivitet. Resultatene viser at elevene forbedret sine kunnskaper etter bruk av begge programmene; de ga mer nyanserte beskrivelser av fenomener, brukte flere faguttrykk og besvarelsene var mer basert på fakta enn følelser.</p> <p>Flere studier viser at IKT i norsk skole oftest brukes til informasjonssøk, tekstbehandling og presentasjoner, mens pedagogisk bruk er mer sjeldent. I denne avhandlingen argumenteres det for at IKT har potensial til å gjøre naturfagundervisningen i skolen mer relevant, interessant og motiverende for elever, og kan bidra til å minske avstanden mellom skole og samfunn.</p> <p>Den første artikkelen viser at elever som før arbeid med den digitale ressursen ”Ulv i Norge” mente at ulv var farlig, endret standpunkt til at ulv er farlig under visse omstendigheter, etter å ha jobbet med programmet. I artikkel II viser en kartlegging at elevene var svært positive til læringsressursen ”Radioaktivitet”; de syntes at programmet var morsomt, hadde bra design, ga variasjon og elevkontroll. Elevene syntes at animasjoner og visualiseringer gjorde det lettere å lære. Artikkene III og IV omhandler avslutningsaktiviteten i ”Ulv i Norge”, en rollespilldebatt der elevene skal praktisere det de har lært. Artikkel III introduserer et nytt metodeverktøy for å analysere argumentasjon i debatter. Elevenes argumentasjon i denne studien varierte fra enkle påstander til mer komplekse argumenter med biologisk, personlig, politisk og økonomisk innhold. I artikkel IV presenteres en typologi av potensielle problemer i debatter, samt eksempler på hvordan læreren kan gripe inn. Dette verktøyet er ment som et hjelpemiddel for lærere som vil bruke debatter i undervisningen.</p> <p>Om Viten-prosjektet: “Viten” er et prosjekt som utvikler undervisningsprogram i realfag på Internett og forsker på bruken av dem i norsk skole. Hovedmålene med Viten-programmene er at ungdom skal lære om prosesser og produkter i naturvitenskap og få interesse for realfag. Se oversikt over forskningen i Viten-prosjektet på: http://www.viten.no/art.html?stid=1357198&lang=nob.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> intervjuer, observasjoner, samtaleanalyser</p> <p>Tema 1: innhold, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Øgreid, Anne Kristine & Hertzberg, Frøydis (2009). Argumentation in and Across Disciplines: Two Norwegian Cases. <i>Argumentation</i> 23 (4), 451-468.</p>
<p>Informasjon</p>	

om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Artikkelen utforsker samtaler mellom lærere i ungdomsskolen, som møtes for å diskutere elevtekster fra ulike fag. Målet med studien er å undersøke skoleutvikling og læreplanimplementering generelt – samt mer spesifikt å undersøke hvordan man lærer muntlige ferdigheter som en tverrfaglig kompetanse.</p> <p>Denne studien av argumentasjon og muntlige ferdigheter er nært knyttet til klasserommets læringsressurser, og kan kategoriseres som tekst-bruk.</p> <p>Basert på en vurdering av effektstudier, anbefaler forfatterne at undervisning av muntlige ferdigheter (eng: teaching of argument) bør inkludere eksplisitte forklaringer av prosessene som skal læres, samt: “planning which is extensive, elaborated and hierarchical, the identification of explicit goals for writing, and the scaffolding of structures and devices that aid the composition of argumentative writing.” Studien konkluderer med at funnene støtter tidligere antagelser om at aktualitet og sammenheng med verden utenfor skolen er viktig – men at “real world issues” alene ikke er tilstrekkelig for å legge til rette for læring av argumentasjon og muntlighet.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Samtaleanalyse, review av effektstudier</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: muntlighet Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Otnes, Hildegunn (red.). (2009). <i>Å være digital i alle fag</i> . Oslo: Universitetsforlaget.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Redaktøren for boka, Hildegunn Otnes, og artikkelforfatterne bidrar med denne antologien til å vurdere konkret hvordan det digitale kan integreres i de enkelte fag, og til å knytte den digitale kompetansen til den faglige kompetansen. En del av artiklene tar konkret for seg hvordan dette gjøres gjennom bruk av konkrete læringsressurser, og berører denne rapportens fokus på tekst-bruk. Boka tar for seg en av de fem grunnleggende ferdighetene i Kunnskapsløftet. Med LK06 har skolen fått nye utfordringer, og et mål med boka er å få fram at det digitale innebærer en ny måte å handle på, tenke på og uttrykke seg på. Det gjøres ved at bokas bidragsytere diskuterer og konkretiserer hvordan det digitale kan integreres i ulike fag, og de viser at den digitale kompetansen er tett knyttet til den faglige og didaktiske kompetansen.</p>

	Boka inneholder eksempler på bruk av MovieMaker i utvikling av historiebevissthet, wiki i engelsk tekstskaoping, blogg i tysk og fransk språklæring, chat i RLE-samtaler og PowerPoint i lyrikktolkning. I kapitlene om matematikk, naturfag og geografi vises disse fagenes muligheter for å virkeliggjøre figurer, modeller og kart. I de praktisk-estetiske fagene presenteres blant annet ulike digitale teknikker og arbeidsfaser i skaping av visuell kunst, samt eksempler på distribusjon og ulike formater for lagring av musikk. De fleste av eksemplene er hentet fra ungdomsskoletrinnet og videregående skole.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> tekstanalyse og analyse av bruk Tema 1: innhold, form, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Vik, Astrid Kristin Vik (2010). <i>Bruk av multimodale lesemedier. En studie av 11 elever som er sterkt svaksynte, på grunnskolens mellom- og ungdomstrinn i Norge</i> . Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo. ISSN 1501-8962 Nr. 121.
Oppsummering av viktigste funn	Barn som er sterkt svaksynte møter spesielle utfordringer når de leser visuell skrift. Fram til midten av 1970-tallet fikk barna ofte opplæring i punktskrift, og mulighetene de kunne ha til lesing av visuell skrift ble bare utnyttet i begrenset grad. Moderne IKT-hjelpemidler har gitt muligheter til å kombinere bruk av punktskrift, visuell skrift og tekster på lyd (multimodale lesemedier) på nye og mer fleksible måter enn før. Opplæring i multimodale lesemedier kan dermed gi bedre mestring av leseoppgaver for barn med sterkt nedsatt syn. Forskning i andre land og erfaringer fra praksisfeltet i Norge tyder på at mange av barna som får opplæring i multimodale lesemedier møter store utfordringer i sin leseutvikling. Dette forskningsprosjektet undersøker individuelle og miljømessige forhold som påvirker utvikling av leseferdigheter og bruk av punktskrift, visuell skrift og tekster på lyd. I avhandlingen diskuteres utfordringer og dilemmaer ved stimulering til leseutvikling innenfor en inkluderende skole, det som kategoriseres som tekst-bruk i denne rapporten. Mangel på kompetanse i punktskrift og IKT i læringsmiljøet, bidrar ofte til svake leseferdigheter og bruk av tekster på lyd. Elevene velger det lesemediet som de opplever gir funksjonalitet. Barnas beskrivelser og mestringsstrategier er et viktig bidrag ved anbefaling og tilrettelegging av den enkeltes leseutvikling. Utvikling og tilførsel av spesifikk synspedagogisk kompetanse er avgjørende for at sterkt svaksynte elever kan utvikle leseferdigheter. Nye begreper utledes og kriterier for anbefalinger av lesemedier foreslås. Det skisseres tiltak for utvikling og tilførsel av synsfaglig kompetanse til skole og hjem samt tematikk

	<p>for forskning og utviklingsarbeider. Resultatene er presentert i tre artikler:</p> <p>Vik A. K. & Fellenius K. (2007). Coping strategies in reading: Multi-readers in the Norwegian general education system. <i>Journal of Visual Impairment & Blindness</i>, 101(9): 545-556.</p> <p>Vik A. K. (2008). Individual and environmental conditions for literacy development of pupils with severe visual impairments. <i>Journal of Assistive Technologies</i>, 2(4): 4-15.</p> <p>Vik, A. K. & Lassen, L. M. (2010). How Pupils with Severe Visual Impairment Describe Coping with Reading Activities in the Norwegian Inclusive School. <i>International journal of disability, development and education</i>, 57(3): 279- 298. ISSN 1034-912X. doi: 10.1080/1034912X.2010.501188.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Avhandlingen undersøker lesesituasjonen til 11 elever som er sterkt svaksynte. Elevene i utvalget har fått innføring i multimodale lesemedier (punktskrift, visuell skrift og tekster på lyd). Analysene benytter interaksjonistiske teorier på individ- og systemnivå.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: tilpasset opplæring, disabilitet/funksjonshindring Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Skjelbred, Dagrund & Aamotsbakken, Bente (2003). <i>Det flerkulturelle perspektivet i lærebøker og andre læremidler</i>. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Sluttrapport tilgjengelig på: http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/rapport/2003-16/rapp16-2003.pdf.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Dette er sluttrapporten til prosjektet "Det flerkulturelle perspektivet i lærebøker og læremidler" som ble igangsatt ved Høgskolen i Vestfold på oppdrag fra Læringscenteret og UFD høsten 2002. Prosjektet skulle bidra til flerkulturell forståelse og gi kunnskap om hvordan det flerkulturelle perspektivet formidles i lærebøker og læremidler i grunnutdanningen. Prosjektet skal også danne grunnlag for kvalitetsutviklingen av lærebøker, læremidler og læringsarbeid.</p> <p>Rapporten konkluderer blant annet med å påpeke at den sterke vekten som legges på etniske kulturforskjeller knyttet til nye innvandringsgrupper, kan skygge for at det også finnes andre kulturelle skiller i det norske samfunnet. Samtidig er det selvsagt nettopp kulturelle forskjeller knyttet til innvandringen de siste 30 årene som har fått spesiell stor oppmerksomhet. Men, også her er det viktig å minne om de store forskjellene som finnes innenfor disse gruppene. En del barn av innvandrere med høy akademisk utdanning, er like fortrolig med</p>

	<p>skolekulturen som enkelte etnisk norske barn fra lavere sosiale lag. Barn av andregenerasjons innvandrere har kanskje ikke særlig mye av sin kulturelle identitet knyttet til besteforeldrenes hjemland. Det er derfor viktig å holde fram det selvsagte i at generaliseringer fungerer stigmatiserende, enten de er relatert til kjønn, klasse, religion eller etnisitet, og at mye av grobunnen for diskriminering og rasisme ligger i nettopp slike generaliseringer og stereotype oppfatninger av ”de andre”. Nyanserte bilder og fremstillinger av et kulturelt mangfold i læremidlene er derfor viktig.</p> <p>I prosjektet analyseres det en rekke læremidler, der forfatterne ved hjelp av diskurs- og tekstanalytiske metoder diskuterer hvordan det flerkulturelle perspektivet er framstilt og forutsatt lest i ulike tekster. Dette berører i hovedsak tekst-innhold i denne rapportens kategorisering.</p> <p>Publikasjoner fra prosjektet (oppsummert i sluttrapporten):</p> <p>Hvistendahl, R. E. (2004b). Læremidler i norsk i den kulturelt komplekse skolen – utfordringer og muligheter. I Skjelbred, D. & B. Aamotsbakken (red.), <i>Fokus på pedagogiske tekster 7. Seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler</i>. Skriftserien ved Høgskolen i Vestfold. Notat 1.</p> <p>Lund, R. (2004). Lærebøker i engelsk: hvordan ivaretas det flerkulturelle perspektivet? I Skjelbred, D. & B. Aamotsbakken (red.), <i>Fokus på pedagogiske tekster 7. Seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler</i>. Skriftserien ved Høgskolen i Vestfold. Notat 1.</p> <p>Maagerø, E. (2004). Minoritetsbarn og innholdet i skolen og i norskfaget. I Skjelbred, D. & B. Aamotsbakken (red.), <i>Fokus på pedagogiske tekster 7. Seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler</i>. Skriftserien ved Høgskolen i Vestfold. Notat 1.</p> <p>Moser, T. (2004). Mellom friluftsliv og slavetrinn. Det flerkulturelle perspektivet i læremidler for kroppsøvningsfaget. I Skjelbred, D. & B. Aamotsbakken (red.), <i>Fokus på pedagogiske tekster 7. Seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler</i>. Skriftserien ved Høgskolen i Vestfold. Notat 1.</p> <p>Winje, G. (2004). Det flerkulturelle perspektivet I KRL-lærebøker. I Skjelbred, D. & B. Aamotsbakken (red.), <i>Fokus på pedagogiske tekster 7. Seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler</i>. Skriftserien ved Høgskolen i Vestfold. Notat 1.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Diskurs- og tekstanalytiske metoder</p> <p>Tema 1: indhold, bruk</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b: etnisitet, kjønn, sosial bakgrunn</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hæhre, Reidar (2007). <i>IKT og læring i økonomifaget: "Dette hadde vi aldri greid på en prøve..." : en studie av hvordan interaksjonsmønstrene i det IKT-integrerte økonomiklasserommet varierer med de ulike fasene i arbeidsprosessen -og over tid.</i> Doktorgradsavhandling. Universitetet i Oslo.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Avhandlingen undersøker hvordan elever samhandler med hverandre og PCen, når de arbeider med økonomiske analyser i klasserommet. Fokus er på hvordan interaksjonsmønstrene varierer med de ulike fasene i elevenes IKT-integrerte arbeidsprosesser. De mer langsiktige tendensene i interaksjonsmønstrene blir også undersøkt.</p> <p>Analysene kategoriseres som tekst-bruk, i form av empiriske analyser av elevenes samhandling med hverandre og spillet <i>Zimulus</i>. Analysene er interessante i et læremiddelperspektiv og som en sosiokulturell studie av hvordan en digital læringsressurs tas i bruk for læring. Dataspill er et læremiddel med få tradisjoner for skolebruk, og det observeres i studien hvordan forventninger til dataspill brytes mot forventninger til læring i skolens institusjonelle kontekst. Studien kan også leses som en utforskning av hvordan denne typen læringsaktiviteter kan forstås og forskes på empirisk.</p> <p>Studien ble gjennomført som en case studie med forskeren i rollen som deltakende observatør. Et digitalt videokamera var hovedinstrument i datainnsamlingen. Den analytiske tilnærmingen er basert på en tre-nivå modell som kombinerer en dialogorientert aktivitetsteoretisk modell med en modell for dynamisk interaksjonsanalyse.</p> <p>Dataene indikerer at den verbale delen av elevenes interaksjoner foran og med PCen i liten grad er preget av kritiske og utforskende prosesser. Elevenes problemløsning er mer preget av prøve- og feile prosesser enn av akademiske diskusjoner. Verbale resonnementer, basert på akademiske begreper forekom sjelden. I stedet for verbale resonnementer ble problemløsningen ofte håndtert gjennom fysiske handlinger, som for eksempel peking på skjermen og flytting av markøren. Når elevene løste problemer uten å verbalisere resonnementene sine, synliggjorde de likevel en forståelse gjennom bevegelser og valg de gjorde på skjermen med markøren.</p> <p>Dataene indikerer også at det er en rekke samspillende faktorer som skaper betingelser for de observerte interaksjonsmønstrene. De viktigste synes å være måten læreren utøver rollen sin på, oppgavens innhold og form samt måten elevenes regnearkmodeller er konstruert på.</p> <p>En synkende tendens i interaksjonskvaliteten over tid, ble noe overraskende observert. Etter hvert som tiden gikk, var det en tendens til at "off-task" atferd og konflikter erstattet oppgaveorientert og velfungerende samarbeid.</p> <p>Dataene tyder på at et spenningsforhold mellom en kollektivt orientert teknologi og et individuelt orientert vurderingssystem, skaper betingelser for en interaksjon som vanskeliggjør en positiv identitetsutvikling for noen av elevene.</p>
<p>Studiens metode og</p>	<p><u>Metode:</u> Observasjoner, interaksjonsanalyse</p>

relevans for fokusområdet	<p>Tema 1: bruk</p> <p>Tema 2a: matematik, digitale ferdigheter/kompetanser</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
---------------------------	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Erstad, Ola, Drotner, Kirsten & Duus, Valdemar (2009). <i>Nasjonal Digital LæringsArena – en læremiddelanalyse. Delrapport – en vurdering av tilgjengelige ressurser i utvalgte fag.</i></p> <p>Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Rapporter/Læremiddelanalyse_s luttrapport.pdf.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Rapporten drøfter kvalitet på digitale læringsressurser, både knyttet til NDLA som helhet og til enkelte emner og ressurser, ved hjelp av fem dimensjoner og ti kriterier for analyse av digitale læringsressurser i NDLA. I rapporten er det utviklet en modell for generell analyse av digitale læringsressurser . Det er en målsetting for rapporten å få på plass noen retningslinjer for analyse av digitale læringsressurser som vi kan legge til grunn for diskusjon og utvikling fremover.</p> <p>De generelle vurderingene som fremheves i rapporten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Den generelle faglige kvaliteten på innholdet i NDLA virker god og godt kvalitetssikret. Den faglige tilpasningen til lærerens situasjon virker godt ivaretatt. Det innebærer at det er mye godt fagstoff på fagsidene som supplement til klasseromsundervisningen. - NDLA, sett under ett, virker fremdeles svært uferdig, det vil si på tidspunktet evalueringen ble gjort. Det varierer hvor mye som finnes tilgjengelig under de tre fagområdene. En del links går til sider uten innhold, og en del billedmateriale står uten klar kontekstualisering, det vil si uten tilleggsinformasjon til hjelp for brukeren. Det kan også stilles spørsmål ved om mengden av ressurser som så langt er utviklet, vil kunne skape den nødvendige interesse for aktiv bruk av NDLA over tid. Det er ut fra hva som nå foreligger, vanskelig å se hvordan man skal bevege seg over mot Lag 2, dvs. med mer fokus på elevene og det å skape en delingskultur. Lag 1 fungerer faglig sett godt ut fra gitte premisser, men det er mer uklart som et grunnlag for en overgang til Lag 2. - Det er grunn til å stille kritiske spørsmål til om de ulike ressursene i NDLA faktisk signaliserer betydningen av at de er <i>digitale</i> læringsressurser. Det generelle bildet, med noen unntak, er at det meste som nå eksisterer har en tradisjonell informasjonsformidlende utforming som vi kjenner godt igjen fra lærebøker. Slik sett markerer ikke disse digitale ressursene noe brudd som gir noe spesielt annet enn lærebøker, ut over at de er gratis tilgjengelige i digital form på ett samlet sted. - Ut fra de gitte kriterier har en lykkes i å utvikle ressurser til støtte for læreren i fagene Naturfag, Norsk og Helse & sosial. Det er både fordeler og ulemper ved å

rette fokus mot læreren som den primære aktør for bruk av NDLA så langt. Ved å legge vekt på informasjonsformidling, uten stor grad av kompleksitet i nettressursenes struktur og form, vil læreren finne mye godt stoff på NDLA. Men ressursene fungerer primært som supplement til lærerens klasseromsundervisning og forholder seg klart til læreboka som modell.

- De tilgjengelige læringsressursene innen de tre fagområdene er i overveiende grad linjære. Slik sett er det et reproduserende kunnskaps- og vurderingssyn som ligger til grunn. Det skaper gjenkjennelighet for læreren, men tar i liten grad ut potensialet som digitale medier innehar til å utvikle mer komplekse og sammensatte hypertekster.

- Perspektivet med å utvikle heldekkende ressurser innen ulike fagområder og kompetansemål virker i overkant ambisiøst for en læringsarena som NDLA innenfor de gitte ressurser.

- Det kan fremstå som et problem at brukeren må klikke seg ut av NDLA og inn på nye ressurser med ny innlogging og tilgang uten at dette er gjort klart når en forlater NDLA. Det kan skape problemer i å orientere seg og kan virke demotiverende og bør tydeliggjøres bedre.

- Likartede ressurser mellom ulike fagområder og mellom ressurser innen samme fagområde bør samkjøres bedre, for eksempel om kommunikasjon som emne i Helse og sosial og som emne i Norsk.

De generelle anbefalingene som fremheves i rapporten:

- Man må arbeide for å få på plass mer læringsressurser totalt sett i NDLA for å sikre at denne blir interessant for skolesektoren allerede fra begynnelsen av, og ikke risikerer å bli skjøvet til side fordi lærere og elever ikke finner nok ressurser og læringsstoff for å holde på interessen.

- Det er mange gode initiativ til faglig relevante læringsressurser i NDLA, som bør videreutvikles. Men overordnet bør det klargøres, hvorvidt NDLA fremover skal utvikles som en dekontekstualisert materialesamling (alt tilgjengelig innenfor et bestemt fagområde) og/eller fungere som en arena for kontekstualiserte læringsressurser, det vil si bearbeidet i forhold til faglige, didaktiske og digitale rammer og muligheter. Det handler om hvordan en rammer inn tilgjengelige ressurser, om det kun er en samling en fritt kan plukke fra, eller noe som fremstår som helhetlige læringsopplegg med introduksjoner, aktiviserende ressurser og ulike oppgavetyper. Nå er det litt blanding av begge deler.

- Det er god faglig kvalitet på det som nå ligger ute, noe som tilsier at en beholder den kvalitetssikring som nå eksisterer.

- Målgrupper for ulike digitale læringsressurser bør klargjøres i større grad. Hvis både lærere og elever skal være målgruppene, kan NDLA med fordel utvikles teknisk og grafisk, slik at henvendelsesformen blir tydeligere i forhold til de to målgrupper (organisering av webben, organisering av informasjon). Det bør også foretas en gjennomgang av de tilgjengelige ressursene for å kvalitetssikre at de er godt tilpasset undervisning på videregående nivå. En del ressurser fremstår nå enten som for enkle eller for avanserte.

	<p>- Generelt sett savnes det en fullstendig ‘roadmapping’ (stisystem eller linkstruktur), der brukeren kan få overblikk over alt innholdet på NDLA, og kjennskap til de aktiviteter elevene kan arbeide med.</p> <p>- Det må arbeides med å få tydeliggjort betydningen av den digitale dimensjonen i disse ressursene ved i større grad å inkludere ulike tekstformer ut over bare skrift og bilde, og legge til rette for ressurser der brukeren selv kan utvikle innhold basert på tilgjengeliggjorte innholdskomponenter. Vi har brukt den eksterne ressursen Creaza, utviklet av Inspira, som et slikt eksempel som NDLA enten kan utvikle selv i større grad eller gjøre koblinger til. Vi vil anbefale å gå i retning av det sistnevnte, slik at NDLA også kan bli en plattform for koblinger mellom ulike eksterne ressurser, med betalingstjenester eller som gratis ressurser utviklet av andre enn innenfor rammene av NDLA. Men, det er da viktig at NDLA inneholder opplysninger om hvem som har utviklet ressursene, om de er betalingstjenester, om copyright og informasjon om hva ressursen inneholder før brukeren klikker seg ut av NDLA.</p> <p>Det er viktig å vurdere digitale læringsressurser både i forhold til det tekniske, det tekstlige, til brukeren, til konteksten og til det faglige/pedagogiske. Disse fem hoveddimensjonene er presentert i en modell sist i rapporten som et innspill til generelle vurderinger av digitale læringsressurser:</p> <p style="text-align: center;">Figur 9. Analysemodell for vurdering av digitale læringsressurser</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Læremiddelanalyse</p> <p>Tema 1: indhold, form Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Senter for IKT i utdanningen. (2010). <i>Kvalitetskriterier for digitale læringsressurser</i>. Tilgjengelig på: http://iktsenteret.no/sites/default/files/kvalitetskriterier.pdf.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Rapportens kvalitetskriterier er ment som en veiledning i utvikling og vurdering av digitale læringsressurser. Det primære anvendelsesområdet for dokumentet, er som grunnlag for kravspesifikasjon ved innkjøp, utlysning av anbud og midler til utviklingsprosjekter, samt til støtte for utviklere av DLR.</p> <p>Rapporten har avgrenset digitale læringsressurser til å beskrive: "</p> <p style="padding-left: 40px;"><i>1. En ytterligere avgrensning er at kriteriene er rettet inn mot læringsinnhold, og ikke digitale verktøy som for eksempel tekstbehandlere eller læringsplattformer. [...] I dette dokumentet mener vi ressurser som er sammensatt av en eller flere enkeltfiler (f.eks. bilde, video eller lydklipp) slik at det utgjør en frittstående enhet som er pedagogisk meningsfull. Slike ressurser blir ofte kalt læringsobjekter</i>".</p> <p>Kvalitetskriteriene deles inn i pedagogiske og tekniske kvalitetskriterier. Kvalitetskriteriene betegnes som en veiledning i utvikling og vurdering av digitale læremidler, med primært anvendelsesområde som: "grunnlag for kravspesifikasjon ved innkjøp, utlysning av anbud og midler til utviklingsprosjekter, samt til støtte for utviklere av DLR".</p> <p>Dette har resultert i kvalitetskriterier organisert i tre brede kategorier:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Brukerorientering:</u> grenseflaten mellom bruker og ressurs. Ressursen bør bidra til at elevene aktiveres og blir motiverte. • <u>Den digitale ressursens egenart:</u> muligheter og begrensninger ved digitale ressurser. Digitale læringsressurser inneholder gjerne ulike medietyper som tekst, bilder, video, animasjoner og simuleringer. De ulike medietypene bør være valgt ut og satt sammen på en pedagogisk måte. • <u>Faglig og pedagogisk orientering:</u> lærings- og vurderingspotensialet. Den digitale læringsressursen bør ha en kobling til gjeldende læreplan. Det bør fremgå hvordan ulike mål i læreplanen er tenkt nådd gjennom bruk av ressursen.
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Læremiddelanalyse</p> <p>Tema 1: form Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	<i>OECD Study on Digital Learning Resources as Systemic Innovation – Country Case Study. Report on Norway.</i> (2009). OECD.
Informasjon om utgivelse	Tilgjengelig på: http://www.oecd.org/dataoecd/46/20/42214660.pdf .
Oppsummering av viktigste funn	<p>OECD-prosjektet “Digital learning resources as systemic innovation ”laget en delrapport for Norge. Norge fremheves som et land med en mengde initiativer både for å produsere og distribuere digitale læringsressurser. Prosjektgruppen så også utfordringer, for eksempel knyttet til de nasjonale versus de regionale nivåene for utvikling og distribusjon av digitale læringsressurser, eller friksjon mellom det kommersielle og det statlig (del)finansierte markedet for digitale læringsressurser.</p> <p>Rapporten har en analytisk og en empirisk del, der ressursene dubestemmer.no, utdanning.no og Aschehougs lokus.no analyseres.</p> <p>Rapporten analyserer det systemiske nivået for utvikling og distribusjon av digitale læringsressurser, og vektlegger tre utfordringer staten bør ta stilling til: 1) Infrastruktur. Særlig bør det vurderes å lage et nasjonalt single-sign-on-system for digitale læringsressurser. 2) En videre utvikling – i tillegg til det utdanning.no gjorde på dette tidspunktet – av et vurderingssystem for digitale læringsressurser drevet frem av praktikere, samt systemisk evaluering av innovasjoner og politikktutforming på feltet. 3) Staten kan tenkes å innta en rolle som nettverksbygger innenfor feltet digitale læringsressurser, utviklere og praksisfeltet – for en klarere ansvarsfordeling og strukturer for samarbeid om en nasjonal strategi for utvikling av digitale læringsressurser – som gir både mangfold og synergier.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Læremiddelanalyse</p> <p>Tema 1: innhold, form Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, Forlag	Rasmussen, Ingvill, Sem, Idun, Smørdal, Ole, Lund, Andreas & Øsrem, Ingunn B. Østrem (2005-2009). TWEAK-prosjektet.
Informasjon om utgivelse	Det er skrevet flere artikler, samt en sluttrapport som er tilgjengelig på: http://work.intermedia.uio.no/ .
Oppsummering av viktigste funn	I prosjektet ble det laget en digital ressurs – en wiki for kunnskapsdeling i skolen – som ble studert i bruk ved to videregående skoler. Prosjektet hadde en bred tilnærming til tekst-form gjennom utviklingen av wikien, og et fokus på tekst-bruk, gjennom empiriske studer av interaksjon i klasserommet og aktivitet på wikien. I forhold til tekst-innhold, så er wikien en digital ressurs der det faglige

	<p>innholdet skapes av brukerne.</p> <p>Prosjektet hadde en todelt målsetting om å: 1. utvikle kollektivt orienterte verktøy – som en wiki – som anvendes til kollektiv problemløsning. 2. Arbeide med lærerrollen som en nøkkelfaktor for å designe og støtte kollektive læringsaktiviteter med wiki.</p> <p>Arbeidet med wikien handlet om å arbeide med elevenes innstilling til kunnskap i skolen, fra individuelt eierskap til kunnskap mot en mer kollektivt utviklet kunnskapsbase i wikien. Prosjektet viser også hvordan læremidler tas i bruk i skolens allerede etablerte kulturer for læring. Det drøftes og synliggjøres i prosjektet hvordan ny teknologi – nye læremidler – gir mulighet for endringsprosesser.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Kvalitative metoder, som klasseromsobservasjoner, interaksjonsanalyse. Prosjektet har også utviklet læringsressursen det forskes på.</p> <p>Tema 1: indhold, form, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Tidsskrift som særlig berører forskning på implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Tidsskriftet <i>Digital kompetanse – Nordic Journal of Digital Literacy</i>. Senter for IKT i utdanning i samarbeid med Universitetsforlaget. Redaktør: Morten Sjøby.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Tidsskriftet <i>Digital kompetanse</i> har publisert norske og internasjonale fagfelleverderte artikler om digital kompetanse og bruk av IKT i læringsaktiviteter siden 2006.</p> <p>Tidsskriftet har til dels ulike artikler, men fokuserer i stor grad på på tekst-bruk i sine analyser av læremidler.</p> <p>Særlig noen debatter kan gjenkjennes i flere av utgivelsene:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hva innebærer det å være digitalt kompetent. Flere artikler har dreiet seg om å gi begrepet digital kompetanse innhold som et forskningsbegrep (eks. Erstad, 2010; Lankshear & Knobel, 2006), som en kritisk kompetanse (eks. Buckingham, 2006), gjennom konstruksjon av rammeverk av ferdigheter (Martin, xx; Jenkins, xx) eller diskusjoner om måling av kompetanse (Arnseth & Hatlevik, 2010) - empirisk forsknings- og utviklingsarbeid med digitale læringsressurser (Ekeland & Kramvig, 2006; Hoem, 2006; Hæhre, 2008; Nielsen et al.

	<p>2006; Skaar et al, 2006)</p> <p>Noen spesielt relevante artikler av norske bidragsytere:</p> <p>Gunnar Liestøl (2006). <i>Sammensatte tekster – sammensatt kompetanse: Kunnskapsløftet har på kort tid satt uttrykket «sammensatte tekster» på dagsordenen i norsk utdanning. Artikkelen diskuterer fenomenet sammensatte tekster i en historisk og aktuell kontekst, og søker å vise frem de grunnleggende elementene i digitalt sammensatte tekster. Videre relateres ulike former for ferdigheter og kompetanse til konstruksjon og interpretasjon av sammensatte tekster. Til slutt presenteres konkrete forslag til hvordan lærere og elever – gjennom prosjektsamarbeid – kan generere digital kompetanse for både kritisk analyse og kreativt design av digitalt sammensatte tekster.</i></p> <p>Liv Merete Nielsen, Margareth Sandvik, Svein Østerud og Ture Schwebs (2006). <i>eLogg - et læringsmiljø for sammensatte tekster: Hvordan skal skolen realisere Kunnskapsløftets ambisjon om å ruste dagens barn og ungdom best mulig for informasjonssamfunnets krav til digital kompetanse? eLogg er en nyutviklet læringsarena som vil kunne hjelpe elever til å utvikle en multimodal tekstkyndighet.</i></p> <p>Jon Magne Vestøl (2011). <i>Digital Tools and Educational Designs in Norwegian Textbooks of Religious and Moral Education: Med bakgrunn i nyutviklede perspektiver på ”educational design”, utforsker denne artikkelen integrasjonen mellom digitale ressurser, tekster og oppgaver i 13 lærebøker i ”Religion, livssyn og etikk”. Artikkelen viser hvordan lærebøker er ulike i hvordan de inkluderer digitale verktøy. Ved hjelp av empiriske undersøkelser vises også spenninger mellom konkurrerende design: ett basert på lærebokas autoritet, den andre på studentenes autonomi og bruk av digitale ressurser.</i></p>
--	---

5.1.1.2 Norske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Vi har funnet 134 studier og annen dokumentasjon som kan relateres til implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring. Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.2 Overordnede funn fra Sverige

Forskning om grunnleggende ferdigheter har blitt bedrevet i flere akademiske miljøer, som i stor grad stemmer overens med den forskning som er vist til tidligere under sammenfatningen og temaområde 1. Gruppen Didaktikdesign ved Stockholms Universitet har gitt bidrag til forskningsområdet gjennom de fleste av studiene i forskningsprosjektet *Digitala läromedel och Learning design sequence i svensk skola – brukarperspektiv* som ble finansiert av KK-stiftelsen og pågikk mellom årene 2004-2007. Prosjektets overgripende mål handlet om å undersøke hvordan elever anvender digitale læringsressurser som verktøy i læringen sin. I Göteborg finnes gruppen LinCS som spesielt studerer ny teknikk og læring med digitale medier. Innen prosjektet Learn-IT ble det produsert flere artikler og rapporter der man blant annet undersøkte design og implementering av digitale læremidler. Flere

svenske studier problematiserer og undersøker hvordan IKT og digitale ferdigheter kan utgjøre en ressurs i elevers lese- og skriveutvikling.

Empiriske studier innenfor dette området har blitt gjennomført først og fremst i forhold til grunnskolen og den videregående skolen. Det finnes i svensk forskning betydelige forskningsinnsatser som berører lese- og skriveutvikling. Til dette området hører også læremiddelstudier som spesielt undersøker hvordan ulike ressurser virker sammen for å gi elever muligheter til læring innen lese- og skriveutvikling. Innen leseforståelse finnes det eksempler på studier som anvender tekstsamtale som en metode for å utvikle lesing, eller som eksperimenterer med de språklige variablene stemme og kausalitet for å skape gode forutsetninger for lesing. Ytterligere eksempler gjelder lesing som utgår fra en problematiserende litteraturpedagogisk holdning samt fokus på lesevaner og skjønnlitteratur. Studiene er koblet til både fritid, grunnskole og videregående skole.

Når det gjelder læring i matematikk, finnes det eksempler på studier som spesielt har undersøkt problemløsning og de muligheter for læring en slik didaktisk tilnærming gir. Også spørsmål om hvordan formativ evaluering kan fungere støttende for læring i matematikk, finnes representert i studier fra matematikklasserom. Innen matematikkfaget har man også undersøkt hvordan lærebøker speiler forandringer i læreplaner over tid, men også hvordan læreboka anvendes i klasserommet. Det bildet av matematikken som framstilles i undervisningen, viser seg å være styrt av læreboka i svært stor grad.

I studier som er innrettet mot grunnskolen og den videregående skolen, har man i stadig høyere grad interessert seg for multimodal kommunikasjon og læring, der forskerne har fulgt undervisningen over tid og gjennom videodokumentasjon. Flere studier undersøker digitale læremidler og læringsressurser i undervisningen, framfor alt i grunnskolen og den videregående skolen, der det finnes eksempler der videoanalyse har blitt anvendt for spesielt å se hvordan mening skapes multimodalt i det digitale klasserommet og i elevers gestaltningsarbeid. Forskingen har også interessert seg for de praksiser som oppstår når digitale medier blir en del av læringen, og hvordan elevene selv definerer læringsaktiviteter. Samtlige studier problematiserer de digitale mediernes rolle i læringen, der man mener at andre situasjoner, aktiviteter og relasjoner skapes gjennom den nye teknikken.

Flere studier undersøker hvordan ideologier rundt kjønn, etnisitet og klasse representeres i lærebøker innenfor ulike fag. Resultatene viser hvordan kjønn i klasserommet får betydning for undervisning og læring, men også hvordan aspekter rundt kjønn, etnisitet og klasse i læremidlene i forlengelsen får betydning for elevers holdninger, identitets- og meningsskaping.

5.1.2.1 Sentrale studier fra Sverige

Navn, tittel, forlag	Ewald, Annette (2007). <i>Läskulturer. Lärare, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår</i> . Akademisk avhandling. Malmö högskola.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Annette Ewalds avhandling är en ämnesdidaktisk studie kring läsning inom svenskämnet. Hon intresserar sig för läsning och har gjort sin studie i grundskolans mellanår, där hon konstaterar att en mer problematiserande litteraturpedagogisk hållning är sällan förekommande. Syftet är att belysa vilken betydelse som läsningen ges i undervisningen i början av 2000-talet. Hennes studie är inriktad mot att beskriva det vardagliga arbetet i klassrummen, då lärare väljer texter och böcker för läsning. Hon undersöker vilket utrymme som

	<p>läsningen ges och hur detta tar gestalt i elevernas läsaktiviteter. Studien har genomförts i fyra olika skolor, och resultatet presenteras för en skola åt gången. Den etnografiska ansatsen kompletteras av ett sociokulturellt perspektiv på lärande. Resultatet visar en stor spridning när det gäller elevernas läsintressen. Det finns en skillnad mellan flickors och pojkars val av litteratur, där flickor är mer gränsöverskridande, men i övrigt finns en stor variation i den valda litteraturen. Resultatet visar också att lärarna visar stort engagemang när det gäller sitt arbete, men att organisatoriska och administrativa begränsningar också innebär att det blir svårt för lärarna att skapa utrymme för en mer reflekterad litteraturläsning. Fokus ligger istället på läsning av bänkböcker och recensioner av dessa.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Ewald utgår från etnografisk metod, med observationer och intervjuer av såväl lärare, som elever och en rektor. Ewalds har följt undervisningen på fyra skolor under fyra år.</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: läsning Tema 2b: kön/genus Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Reichenberg, Monica (2000). <i>Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner</i>. Göteborgs universitet.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Reichenberg har i sin studie använt olika lärobokstexter för åk 7, i syfte att undersöka hur engagemang och aktivitet kan underlätta andraspråkselevers läsförståelse. Läroböckerna var avsedda för ämnena samhällskunskap och historia, och de två valda originaltexterna kunde karakteriseras som språkligt koncentrerade och att de upprätthöll en distans till läsaren. Reichenberg bearbetade de två originaltexterna i tre olika textversioner, där en fick ökad grad av kausalitet (drag som underlättar för läsaren att se orsak- och verkanssamband) och en fick ett röstpålägg där författaren talar direkt till läsaren. En tredje version kombinerade både kausalitet och författarröst. Resultatet visade att den tredje versionen med tydlig kausalitet och röstpåläggning hade en gynnsam effekt på andraspråksinläsares textförståelse.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> I studien deltog 833 elever från 12 skolor, och metoden med textbearbetning har Reichenberg hämtat från amerikanska författare som arbetat på liknande sätt med historieläroböcker. Först analyserades grundmaterialet med avseende på hur orsakssamband uttrycks.</p> <p>Tema 1: innehåll</p>

	<p>Tema 2a: läsning, muntlighet</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--	---

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Lindstrand, Fredrik & Åkerfeldt, Anna (2009). En förändring av lärandets kontext – aspekter på lärande i gestaltningsarbete med digitala resurser.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Kjällander, Susanne & Selander, Staffan (2009). Design för lärande i en digital, multimodal lärmiljö.</p> <p>Båda I Linderoth, Jonas (red.). (2009). <i>Individ, teknik och lärande</i>. Stockholm: Carlssons förlag.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Båda bokkapitlen redovisar resultat från forskningsprojektet <i>Digitala läromedel och Learning design sequence i svensk skola – brukarperspektiv</i>, som finansierades av KK-stiftelse och pågick mellan åren 2004-2007. Projektets övergripande syfte handlade om att undersöka hur elever använder digitala läresurser som verktyg i sitt lärande.</p> <p>Lindstrand och Åkerfeldt behandlar hur digitala resurser används i elevers gestaltningsarbete. Digitala läresurser inbegriper alla de digitala redskap som används som resurser för lärandet i skolan och i den aktuella studien använde lärare läroböcker, utskrifter eller Internet som källor i sökandet efter information. I artikeln utgår författarna från en närläsning av en videosekvens om drygt 5 minuter som ingår i ett större datamaterial. Eleverna i fokus arbetar med en film om mobbing, och använder programmet iMovie som är ett enklare filmredigeringsprogram. Resultaten visar att filmskapande är en multimodal textskapande aktivitet, där programvaran möjliggör kominerande av flera typer av material samtidigt som möjliggör för komplexa representationer av de ämnen som behandlas. Det ställs höga krav på eleverna, som måste hantera ibland motstridiga kommunikationselement. Värdefulla lärprocesser äger rum när elever, genom det digitala gestaltningsarbetet, a) behandlar ämneskunskaper b) lär sig hantera processer och resurser som ingår då de gestaltar något och c) möter andra gestaltningar i ett kritiskt förhållningssätt. Författarna menar att de digitala resurserna har potential att förändra lärandets kontext.</p> <p>Kjällander och Selander utgår i sin artikel från ett exempel kring litteraturhistoria, där elever tolkar en uppgift, interagerar med varandra och med datorn, förhandlar om innebörder, hanterar olika teckensystem och skapar mening. Författarna visar hur Learning design sequences- modellen kan användas för att följa eleverns lärande, kunskapsinnehållets transformation samt lärarens roll under undervisningsavsnittet. Ett av resultaten framhåller elever som kunskapsproducenter, där de själva designar ramarna för undervisningen med utgångspunkt i deras intresse och de möjligheter som de digitala verktygen ger. I det digitala gränssnittet förhandlas kunskapsinnehållet fram på ett sätt som ofta går utöver fastställda läroplaner och kursplaner. Här pekar författarna på att elever ofta behöver mer tid för fördjupning och reflektion om eleverna</p>

	<p>ska kunna skapa kunskap på ett mer medvetet sätt. Lärarens ges i exemplet en roll som är mer jämlik med eleverna genom att hon fungerar som en tekniskt kunnig och stöttande handledare. En stor del av elevernas lärande uppmärksammas eller bedöms dock inte av läraren, som får svårare att förutse och följa hur eleverna skapar kunskap under sitt arbete.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studiens metod ligger nära etnografien. Data bestod av fältanteckningar och drygt 60 timmars videodokumentation, intervjuer och elevrepresentationer. Materialet samlades in på nio olika grund och gymnasieskolor som ansåg sig vara använda IT på ett innovativt sätt. Studien utgår från ett så kallat designteoretiskt perspektiv på lärande, där man utgår från en modell kallad Learning design sequence, som används för att följa och teoretiskt problematisera elevers och lärares aktiviteter vid undervisning och lärande. Studien är ett exempel som berör grundläggande färdigheter eller digital kompetens.</p> <p>Tema 1: bruk, form Tema 2a: digitala färdigheter/kompetanse, multimodale texter Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Johansson, Monica (2006). <i>Matematikundervisning med läroböcker: Ett klassrums- och läroplansteoretiskt perspektiv</i>. Luleå tekniska högskola.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Johanssons sammanläggningsavhandling berör matematikämnet och särskilt hur hur läroböcker speglar förändringar i läroplaner över tid. Avhandlingen visar på lärobokens styrande roll när det gäller matematikundervisningen. Johansson underöker tre upplagor från en läroboksserie, i relation till läroplansreformer från 1969 till nutid, för att undersöka hur väl läroböcker speglar förändringar i läroplaner. Här visar Johansson att det finns en viss diskrepans kring vad som föreskrivs i styrdokumentet och vad som behandlas i läroböckerna. Studien undersöker även, hur läroboken används i klassrummet. Den bild av matematiken som framställs vid undervisningen visar sig vara styrd av läroboken i mycket hög grad. Den blir avgörande för vilka uppgifter som behandlas både individuellt och gemensamt i klassrummet, Individuellt arbete med uppgifter i matematikboken dominerar. Studien visar även att matematikboken kan ge upphov till matematiska diskussioner som främjar lärande.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Artiklarna redovisar data från olika forskningsmetoder, där den första artikeln presenterar en litteraturstudie över tidigare forskning, den andra en textanalys av läromedel i relation till styrdokument. Den tredje och fjärde artikeln är</p>

	<p>empiriska studier som bygger på såväl kvantitativ analys av de uppgifter som berörs under lektionerna, liksom en kvalitativ analys av klassrumsobservationer.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>
--	---

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Kjällander, Susanne (2011). <i>Designs for Learning in an Extended Digital Environment: Case Studies of Social Interaction in the Social Science Classroom</i>. Akademisk avhandling. Stockholms universitet.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Kjällanders studie, som presenteras som en sammanläggningsavhandling, handlar om hur elever i åldrarna 6-17 interagerar, skapar mening och lär sig i SO-klassrummet då de använder sig av digitala lärresurser. I studien har data samlats från fem skolor, som samtliga beskrivs som avancerade användare inom IKT-området. Avhandlingen består av fem artiklar som bland annat handlar om meningserbjudanden i det digitala gränssnittet, identitetsskapande och bedömning. Studien utgår från ett designteoretiskt och multimodalt perspektiv på lärandet, som bland annat lyfter fram hur lärare och elever formar sitt digitala material; hur lärandet får informella drag då elever spenderar mycket tid på nätet; hur elever samarbetar och lär sig inte bara via text och språk utan även via ljud, bilder, animeringar, symboler och färger; samt hur elever skapar egna parallella lärvägar beroende på sina egna intressen. Lärvägarna blir ofta svåra för lärarna att uppmärksamma och elevernas lärande blir därför svårt att bedöma för läraren. Avhandlingen avslutas med en diskussion om de utmaningar som skolan står inför nu när så stor del av undervisningen och lärandet pågår online.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien baseras på ett omfattande videomaterial, som har producerats vid observationer av pågående undervisning i klassrummet. Materialet har analyserats multimodalt med fokus bland annat på elvers och lärares interaktion med varandra och med de digitala lärresurserna. Studien är ett exempel på forskning kring digital kompetens som en grundläggande färdighet.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: digitala färdigheter/kompetanse Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Molloy, Gunilla (2002). <i>Läraren, litteraturen, eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet</i>. Akademisk avhandling. Lärarhögskolan i</p>
-----------------------------	---

Informasjon om utgivelse	Stockholm.
Oppsummering av viktigste funn	Molloys ämnesdidaktiska avhandlingsstudie rör svenskämnet och läsning i grundskolan. Hon har undersøkt møtet mellom elevs og lærers forholdningssatt til skönlitteratur i undervisningen, där hon följt undervisningen i fyra klasser under högstadietiden. I avhandlingen problematiseras användningen av skönlitteratur utifrån ett genusperspektiv. Studien utgår från didaktiska frågeställningar, ett genusperspektiv och receptionsforskning. Resultaten visar på skillnader mellan pojkars och flickors läsning, där bokvalen ofta gynnar pojkarna. I gemensamma övningar hittar pojkarna strategier för att inte vara aktiva, alternativt tar mer talutrymme än flickorna. De olika beskrivande sekvenserna behandlar frågor som: (1) Varför ska vi läsa skönlitteratur i skolan? (2) Hur ska vi diskutera skönlitteratur i helklass? (3) Vad talar vi inte om? och (4) Vad talar texten om?.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Molloys studie är etnografisk och hon har observerat undervisningen samt intervjuat sju lärare och några elever från varje klass. Som komplement fick eleverna besvara enkäter om sina läsvanor och fritidsaktiviteter. Tema 1: bruk Tema 2a: läsning Tema 2b: kön/genus Tema 3: Tema 4: bruk

Navn, tittel, forlag	Berge, Britt-Marie (2011). Jämställdhet och kön. I Ammert, Niklas (red.), <i>Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik.</i> Lund: Studentlitteratur.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Kapitlet rapporterar fynd från ett i Skolverkets regi genomförd studie, där 24 läroböcker och lärarhandledningar analyseras med avseende på avvikelser från läroplanens värdegrund. Den delstudie där Berge deltog var fokuserad på jämställdhet och skulle särskilt uppmärksamma om diskriminering på grund av kön förekom i läroböckerna. Det framgår av granskningen att läromedel som behandlar frågor om jämställdhet ofta ställer provocerande frågor som eleverna föreslås diskutera. Problemet är dock att läromedelsförfattarna inte gör tydliga kopplingar till läroplanen, vilket Berge menar kan resultera i intolerans och fördomar istället för en ökad medvetenhet om problematiken. Studien utgår från ett pragmatiskt perspektiv enligt Dewey. Forskningen utgår från att styrdokumentens ambitioner om jämställdhetsfostran i skolan, och fokuserar på de jämställdhetsproblem som kan uppstå på grund av de läromedel som används. Här utarbetas även förslag till hur problemen kan lösas genom att elever och lärare t.ex. uppmanas att kritiskt granska de texter som förekommer i läromedel.

	<p>Resultaten visar att kön och jämställdhet behandlas i samtliga läroböcker, men att de i de flesta fall ligger som isolerade öar utan koppling till övrig text. Texterna är i huvudsak könsneutrala. I böckerna är dock män överrepresenterade och transsexuella personer i det närmaste obefintliga. I läroböckerna i naturkunskap finns tydliga exempel på att män representerar sammanhang där naturkunskap och teknik förekommer. Jämställdhetsproblem problematiseras i regel inte. I religionskunskapsböckerna problematiserar det faktum att religiösa texter ofta är skrivna av män, men visar inte fram de kvinnliga aktörer på ett respektfullt sätt. Det finns flera exempel på att kvinnors handlingar nedvärderas. Bild och text ger ofta motsatta budskap som därför riskerar att misstolkas. Historieböcker har ofta könsneutrala benämningar, men sammanhang och exempel ger ofta ändå maliga konnotationer. Kvinnors historier utelämnas ofta. Även i samhällskunskapsböckerna är män överrepresenterade, där verksamheter som utförs av kvinnor kommenteras sparsamt. I det granskade materialet finns det dock flera böcker som bättre än andra ger förutsättningar för en kritisk och reflekterad diskussion kring jämställdhet och kön.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Analysmetoden bygger på utgångspunkten att kön/genus är ett resultat av hur social och kulturell påverkan får betydelse på alla nivåer i samhällen och påverkar oss som biologiska varelser. Statens jämställdhetsbegrepp har varit utgångspunkten för granskningen och man ställde frågor till materialet som rörde; om kvinnor och män blir representerade i lika stor utsträckning, hur de representeras och vilka verksamheter de förknippas med samt om olika aktiviteter värderas med lika respekt eller om det finns hierarkier mellan verksamheter. Studien har särskilt fokus på innehållsfrågor och inkluderande pedagogik som rör kön eller genus.</p> <p>Tema 1: innehåll, form Tema 2a: Tema 2b: kön/genus Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Eilard, Angerd (2008). <i>Modern, svensk och jämställd. Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007</i>. Akademisk avhandling. Lunds universitet.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I avhandlingen undersöks representation av genus, etnicitet och religion i mer än 60 svenska läseböcker sedan 1962 och fram till 2007, i syfte att utröna vilka diskurser kring jämställdhet, integration och barndom som framträder genom dessa representationer. Studien utgår från ett perspektiv kring interseksjonalitet kombinerat med ett historiskt och diskursanalytiskt perspektiv. I analysen används strukturalistiska och poststrukturalistiska influenser och begrepp, med en feministisk och postkolonial begreppsram. Resultatet visar att texterna har</p>

	blivit mer heterogena och tvetydiga över tid. Här framgår det att den 'koloniala, vita och västerländska diskursen' kvarstår som relativt oförändrad över hela tidsperioden. Även en heteronormativ diskurs är tydligt framträdande genom hela tidsperioden. Studien visar också att läsebokspojken är mer oförändrad än läseboksflickan och att barnen styr berättandet i högre grad än vad föräldrarna gör.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Såväl teoretisk som metodologiskt utgår studien från ett diskursanalytiskt perspektiv. Studien rör främst innehållet i läromdel och rör inkluderande pedagogik med fokus på genus och etnicitet.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: Tema 2b: kön/genus, etnicitet Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Nordgren, Kenneth (2006). <i>Vems är historien? : historia som medvetande, kultur och handling i det mångkulturella Sverige</i> . Doktorsavhandlingar inom den Nationella Forskarskolan i Pedagogiskt Arbete ; 3. Umeå Universitet.
Informasjon om utgivelse	Nordgren, Kenneth (2011). Interkulturella perspektiv i historieläroböcker. I Ammert, Niklas (red.), <i>Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik</i> . Lund: Studentlitteratur.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Avhandlingen har en historiedidaktisk inriktning med en övergripande frågeställning kring hur historien förstås och används i det mångkulturella Sverige. Avhandlingen tar sin utgångspunkt i undervisning med elever som identifierar sig som etniska assyrier/syrianer. Studien består av tre delstudier, där en av de tre delarna särskilt berör historieskrivningens roll för att skapa, bevara och utveckla en diasporaidentitet. Här granskas bland annat fyra läroböcker i historia för gymnasieskolan. Användningen av böckerna står inte i fokus. Nordgren visar att bildanvändning i läroböcker nästan uteslutande beskriver Europas utveckling. Läroböckerna framställer migration, nationalism och etnicitet på ett snävt och begränsat sätt, menar Nordgren. Böckerna förklarar vissa migrationer, som utvandringen till Amerika, men någon tydlig och konsekvent problematisering av vad migration kan betyda för historiska processer görs inte. Migration framstår istället som avvikelser som istället kan få kulturförstörande konsekvenser. Inte heller knyter läroböckerna an till modern nationalism- och etnicitetsforskning. Kultur- och socialhistoria har fått ett större utrymme i undervisningen även om det politiska perspektivet fortsätter att dominera. Genusaspekter har börjat uppmärksammas, även om det är den manliga historien som främst lyfts fram. I avhandlingen är begreppet historiemedvetande centralt, och det perspektiv utifrån vilket Nordgren gör sin studie kan sägas koppla samman frågor om historia med lärande och identitetsbildning i en institutionell ram.</p> <p>I bokkapitlet utvecklar Nordgren hur han kombinerar olika analysmetoder i just</p>

	läroboksanalys för att bedöma böckernas interkulturella potential. Han ger exempel på analyser av samma läroböcker som i avhandlingen och visar hur analysen genomförs enligt de tre teman som han satt upp för avhandlingsstudien: innehållets geografiska spridning, migration som fenomen, sätt att behandla nationalism och etnicitet. Här pekar han på hur det saknas ett genomtänkt interkulturellt perspektiv i svenska läroböcker. Utrymmet för möten med utomeuropeiska kulturer är litet.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Ansatsen i avhandlingen är tvärvetenskaplig där historiemedvetandet studeras genom sina uttryck: historiebruk och historiekulturer. Analysen fokuserar tre teman: innehållets geografiska spridning, migration som fenomen, sätt att behandla nationalism och etnicitet. Metoden för det första temat är kvantitativ genom att bilder har räknats och grupperats geografiskt. Metoden för det andra temat är kvalitativ texttolkning, där författaren spårar hur tre olika perspektiv på migration tar sig uttryck. Det sista temat undersöks med kvantitativa mått. Studien har fokus på innehållet i läromedel, i kombination med hur läromedel brukas samt på frågor som rör inkluderande pedagogik, i synnerhet etnicitet och interkulturell kompetens.</p> <p>Tema 1: innehåll, form Tema 2a: Tema 2b: etnicitet, kön/genus Tema 3: Tema 4:</p>

5.1.2.2 Svenske studier av implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Vi har funnet 31 studier om grunnleggende ferdigheter der læremidler er et sentralt tema. Disse er i hovedsak fokusert på kunnskaper i lese- og skriveutvikling, på grunnleggende ferdigheter i matematikk samt på digital kompetanse. Flertallet av studiene berører spørsmål om etnisitet og kjønn. Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.3 Overordnede funn fra Tyskland

Den følgende korte beskrivelsen tar utgangspunkt i en rekke søk på databaser. Søkene har kombinert stikkord fra de fem grunnleggende ferdighetene, samt for eksempel standard (kompetansenivåer), kompetanser, prestasjon m.m. med medier, lærebok, læremiddel, mediebruk m.m. Beskrivelsen av funnene avspeiler ikke nødvendigvis det reelle omfanget og den reelle fordelingen av forskningen, men er på grunn av søkeordenes ulikhet i høy grad et resultat av de konkrete søkene.

Etter at det ble besluttet forpliktende kompetansenivåer på forbundsstatsnivå i de sentrale fagene (2003), har det oppstått stor interesse for diskusjonen om og den teoretiske og empiriske forankringen av dannelses- og kompetansestandarder (Oelkers/Reusser 2008). Rent teoretisk har man oppdaget at kvalitet ikke bare avhenger av læreplaner, men i høy grad også av læremidler. Det er imidlertid ikke funnet så mange bidrag som søker å isolere læremidler som faktor knyttet til spørsmål om effektiv tilegnelse av grunnkompetanser. Det formodes at mer grundige undersøkelser av den intensiverte undervisningsforskningen bestående av pedagogisk-psykologiske observasjoner ville ha gitt flere

forskningsbidrag som ligger i kryssfeltet mellom *basic skills*, læremidler og klasseromforskning (se temaområde 4).

Tema 2a: Basic skills

Flesteparten av bidragene som er funnet har å gjøre med den ennå unge og uavklarte diskusjonen om medieferdigheter, henholdsvis mediekompetanser. Den nest største samlingen av bidrag omhandler lesekompetanser, men det er relativt få som angår skriving, muntlige ferdigheter og matematikk. Når det gjelder matematikk, skyldes det høyst sannsynlig søkestrategien.

Problemfeltet mediekompetanse (digitale ferdigheter) diskuteres konseptuelt (a), i relasjon til mediesosialisering (b) og mer konkret i forbindelse med IT-kompetanse, herunder også Web 2.0. Det er relativt mange bidrag som interesserer seg for det konseptuelle, hvor det dels dreier seg om begrepsavklaringer og forholdet til de andre grunnkompetansene, dels om den empiriske målingen, funderingen og de metodiske spørsmålene om identifikasjon av mediekompetansebegrepet som er knyttet til dette. Ut fra en historisk interesse blir for eksempel mediekompetanse utviklet på bakgrunn av lesekompetansebegrepet. Ut fra et systematisk perspektiv avgrenser man et snevrere *media literacy*-begrep, som digital alfabetisering, fra et mer omfattende mediekompetansebegrep (for eksempel *Berliner Modell*, Baacke), som framstår som et overordnet dannelsesmål. For eksempel finnes det avgrensninger mot prosjekter som tar utgangspunkt i Blooms taksonomi, og mot snevre domenespesifikke bestemmelser til fordel for elevenes tilegnelse av helhetsorienterte handlingsfelt (*Züricher Standardmodell*, Moser 2009). Det er imidlertid flere og klart differensierte forslag til kompetansemodeller i prosjektene (for eksempel *Paderborner Ansatz*, Tulodziecki 2009) som diskuteres og genereres ut fra – og også valideres med – empiriske data. Det er i tillegg tatt med noen få bidrag som interesserer seg for mediekompetanser i lærerutdannelsen, selv om dette strengt tatt angår det tertiære nivået. Dessuten diskuteres forholdet mellom teoribaserte, men opphøyde ekspertmodeller og populære, lokale og konsensutviklede konsepter. Disse er til gjengjeld ikke teoretisk transparente, og de blir ikke utsatt for kvalifiserende kritikk. Alt i alt kan man likevel si at disse avklaringene bare er ved sin begynnelse og langt fra en vitenskapelig konsensus. Disse bidragene utgjør på denne måten en slags meta- eller grunnlagsdiskusjon til det mer spesifikke spørsmålet om grunnkompetanser og læremidler, men de er ikke desto mindre av stor betydning hvis man vil unngå en atomisering av dette spørsmålet.

Enda lenger bort fra et spesifikt læremiddelfokus ligger undersøkelsene av mediesosialisering, differensiert i ulike aldersgrupper, som man må betrakte som læringsforutsetninger for tilegnelsen av den grunnleggende ferdigheten *media literacy*. Disse finnes det forholdsvis mange av i Tyskland, og her finner man både synkrone status quo-undersøkelser og longitudinell, diakron forskning.

Problemfeltet lesekompetanse ses generelt i sammenheng med mediekompetanse, som informatisk grunnutdanning (Wagner 2006). Spesifikt, men bare sporadisk, undersøkes for eksempel lesekompetanse i forhold til flertydige tekster, litteraturundervisning, prototypiske kjennetegn, faglig lesning, hukommelse, hypertekst m.m. Utover de konseptuelle og historiske bidragene er det stort fokus på spørsmål om mediesosialisering. Resultater i forbindelse med barns TV-forbruk legger en negativ effekt på leseopplæringen, mens databruk synes å ha en positiv effekt.

Når det gjelder skriving, er det funnet ganske få bidrag som undersøker forholdet til adaptivt programmerte språkkurs, nye medier, elektronisk stilskriving og TV-adferd.

Tema 2b: Tilpasset opplæring

I rammen av de studier som er funnet, kan man finne en rekke bidrag som beskjeftiger seg med kjønn, identitet og generelt heterogenitet. Bare ganske få knytter mer spesifikt an til spørsmål om læremidler. Hovedinteressen synes å være forbundet med kjønnsspørsmål og sosial ulikhet, mens det finnes ganske få studier som inkluderer etnisitet. Andre studier analyserer det større mediebildet eller fokuserer på kompetansediskusjonen. Bidragene gir anledning til å presisere muligheter for ytre og indre differensiering.

5.1.3.1 Sentrale studier fra Tyskland

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Hofmann, F., & Astleitner, H. (2010). Bildungsstandards und die Fortbildung von Lehrerinnen und Lehrern. Aufgezeigt am Beispiel des Schulbuchs als kritische Größe. In F. H. Müller (Ed.), <i>Lehrerinnen und Lehrer lernen. Konzepte und Befunde zur Lehrerfortbildung</i> . (pp. 213-226). Münster: Waxmann.
Oppsummering av viktigste funn	Hovedspørsmålet for denne artikkel er, hvordan læreruddannelsen bør designes både innholdsmessig og metodisk, når der skal oppnås standarder i grundkompetencer. For dette spørsmål er det centralt, at man tager utgangspunkt i skolebogen, idet den er et af de viktigste redskaber for planlægning, gennemførelse og evaluering af læring i undervisning. Bidraget analyserer de vanskeligheder som kan iagttages i denne sammenhæng og kommer med forslag til kvalitetsforbedringer for læreruddannelser.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> empirisk studie Tema 1: innhold, form Tema 2a: grunnleggende ferdigheter generelt Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Herzig, Bardo, Meister, Dorothee M., Moser, Heinz, et al. (Eds.). (2010). <i>Jahrbuch Medienpädagogik. 8. Medienkompetenz und Web 2.0</i> . Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
Oppsummering av viktigste funn	Der er udvalgte bidrag som fokuserer på forhold mellom mediekompetence og standarddiskussionen. Heinz Moser: <i>Die Medienkompetenz und die "neue" erziehungswissenschaftliche Kompetenzdiskussion (59-79): Züricher Standardmodell</i> : Den innholdsmessige struktur udgøres af tre <i>handlingsfelter</i> , som defineres ud fra de handlendes perspektiv: anvendelse og formgivning af medieprodukter, udveksling og formidling af budskaber, medierefleksion og –kritik. Når der tages udgangspunkt i sagskompetence, procedural mediekompetence og socialkompetence indikerer det en bred <i>nøglekompetencemodel</i> , som er inspireret af erhversuddannelser, men mindre af

	<p>domænespecifikke kompetencer. Denne 9-feltsmatriks af handlingsfelter og nøglekompetencer differentieres i forhold til fire niveauer, hvad resulterer i 36 standarder, som igen tildeles indikatorer med henblik på udprøvning.</p> <p>Kompetencemodellen er koblet med en såkaldt <i>Netzdidaktik</i> som <i>Ermöglichungsdidaktik</i>, hvor design af komplekse læringsomgivelser skal muliggøre elevernes selvstændige tilegnelse. På konkretiseringsniveau to gælder det om at udvikle pædagogiske scenarier og på niveau tre er udfordringen adækvate og konkrete beskrivelser af tilegnelsesopgaver. Denne tilgang fokusere ikke så meget på snævre testprocedurer end på holistiske undervisningssituationer (jf. Bardo Herzig, Silke Grafe: <i>Entwicklung von Bildungsstandards für die Medienbildung - Grundlagen und Beispiele</i> (103-120)).</p> <p>Gerhard Tulodziecki: <i>Standards für die Medienbildung als eine Grundlage für die empirische Erfassung von Medienkompetenz-Niveaus</i> (81-101): Det drejer sig om <i>Paderborner Modell</i>, som opdeler indholdet i fem opgavefelter (to handlings- og tre refleksionsfelter) og differentierer i yderligere kompetenceaspekter og regelstandarder. Interessen ligger i udviklingen af udviklingsteoretisk baserede og i modelforsøg validerede standarder, som ikke kun er didaktisk anvendelige, men også bidrager til udvikling af kriterier for (test)opgaver. Opgaver skal være situeret, handlingsrelateret og bidrage til indikationer for videre pædagogisk facilitering.</p> <p>Endvidere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heike Schaumburg, Sebastian Hacke: <i>Medienkompetenz und ihre Messung aus Sicht der empirischen Bildungsforschung</i> (147-161); • Klaus Peter Treumann, Markus Arens, Sonja Ganguin: <i>Die empirische Erfassung von Medienkompetenz mit Hilfe einer triangulativen Kombination qualitativer und quantitativer Forschungsmethoden</i> (163-180); • Michael Klebl, Timo Borst: <i>Risikokompetenz als Teil der Medienkompetenz - Wissensformen im Web 2.0</i> (239-254).
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> teoretisk og kvalitativ og kvantitativ empirisk forskning i kompetencemodeller og deres validering</p> <p>Tema 1: indhold, form, brug Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon</p>	<p>Prenzel, Manfred & Allolio-Näcke, Lars (Eds.). (2006). <i>Untersuchungen zur Bildungsqualität von Schule. Abschlussbericht des DFG-Schwerpunktprogramms</i>. Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.</p>
--	---

om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>I denne avslutningsrapport for følgeforskning etter PISA og TIMSS for matematisk-naturvidenskabelige basisfærdigheter tematiseres læremidler ikke som central forklaringsfaktor. De nedenfor anførte undersøgelser berører dog læremiddelbeslægtede spørsmål (fx visuel præsentation, læsestrategier, oppgavestilling og -løsning, lektier). Interessant er de studier om såkaldte (heuristiske) løsnings-eksempler, som bliver forstået som læremiddel.</p> <p>Eckhard Klieme, Frank Lipowsky, Katrin Rakoczy, Nadja Ratzka: <i>Qualitätsdimensionen und Wirksamkeit von Mathematikunterricht. Theoretische Grundlagen und ausgewählte Ergebnisse des Projekts "Pythagoras"</i> (127-146);</p> <p>Kornelia Möller, Ilonca Hardy, Angela Jonen, Thilo Kleickmann, Eva Blumberg: <i>Naturwissenschaften in der Primarstufe. Zur Förderung konzeptuellen Verständnisses durch Unterricht und zur Wirksamkeit von Lehrerfortbildungen</i> (161-193);</p> <p>Kristina Reiss, Aiso Heinze, Sebastian Kuntze, Stephan Kessler, Franziska Rudolph-Albert, Alexander Renkl: <i>Mathematiklernen mit heuristischen Lösungsbeispielen</i> (194-208);</p> <p>Evelyn Komorek, Regine Bruder, Christine Collet, Bernhard Schmitz: <i>Inhalte und Ergebnisse einer Intervention im Mathematikunterricht der Sekundarstufe I mit einem Unterrichtskonzept zur Förderung mathematischen Problemlösens und von Selbstregulationskompetenzen</i> (240-267);</p> <p>Claudia Leopold, Viola den Elzen-Rump, Detlev Leutner: <i>Selbstreguliertes Lernen aus Sachtexten</i> (268-288);</p> <p>Alexander Renkl, Tatjana Hilbert, Silke Schworm, Kristina Reiss: <i>Sich Beispiele selbst zu erklären ist ein probates Mittel, Verständnis zu fördern - bei Schülern wie bei Lehrern</i> (291-309).</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Studierne baserer sig metodisk på statistisk materiale, effektforskning, empiriske studier under inddragelse af videoanalyser, klasserumsforskning og interviews.</p> <p>Tema 1: indhold og brug Tema 2a: matematikk Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>
Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Groeben, N., & Hurrelmann, B. (Eds.). (2004). <i>Lesesozialisation in der Mediengesellschaft. Ein Forschungsblick</i>. Weinheim: Juventa-Verl.</p>

Oppsummering av viktigste funn	Denne antologi er et resultat af et interdisciplinært indsatsprogram af <i>Deutsche Forschungsgemeinschaft</i> under overskriften <i>Lesesozialisation in der Mediengesellschaft</i> og tilbyder et overblik over den hidtil gennemførte forskning til temaet. Ved siden af funktionerne underholdning og information er man interesseret i udviklingen af fantasi, sproglig differentiering gennem argumentation, empati- og moraludvikling samt opretholdelsen af den kulturelle hukommelse. Socialisationsprocessen forstås som ko-konstruktion mellem de deltagende individer i relation til individuel handlen og overindividuelle socialisationsinstanser. Denne systematiske sammentænkning af samfundsmæssig mikro-, meso- og makroniveau tydeliggør de centrale dynamikker i læse-socialisationsprocessen og de i den forbindelse uløste spørgsmål.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> ikke oplyst Tema 1: Tema 2a: læsning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Treumann, Klaus Peter, Meister, Dorothee M., Sander, Uwe, et al. (2007). <i>Medienhandeln Jugendlicher. Mediennutzung und Medienkompetenz. Bielefelder Medienkompetenzmodell. 1. Aufl.</i> Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
Oppsummering av viktigste funn	Unge mellom 12 og 20 år i Tyskland anvender de tilgjengelige medier i stor variation. Men der er signifikante forskjeller i forhold til interesser, tilbøyeligheter og kompetencer (<i>Panoramastudie des M4-Forschungsteam</i>). Gjennom clusteranalytiske fremgangsmåter identifiseres syv typer unge i forhold til deres medieadfærd. Teoretisk bygger modellen (<i>Bielefeld Media Skills Model</i>) på en livsverdens-ansats og et handlingsteoretisk konsept. Metodisk har man anvendt en triangulering mellom data fra kvantitative spørreskema-undersøgelser med 3000 unge, data fra kvalitative interviews med unge fra de forskjellige prototyper og data fra gruppeinterviews.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> kvantitativ og kvalitativ empirisk forskning Tema 1: bruk Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel,	Blatt, I. (2004). Schreiben und Schreibenlernen mit neuen Medien. Eine
---------------	--

forlag Informasjon om utgivelse	Bestandsaufnahme. In Blatt, I. (Ed.), <i>Schreibprozesse im medialen Wandel</i> . (pp. 30-70). Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
Oppsummering av viktigste funn	Artiklen byder på et overblik over de tyske modersmålsdidaktiske koncepter i forhold til skrivning med nye medier og over forskningen i skriveprosesser. Det gælder om at erkende det særlige og meningsfulde med de nye skriftmedier som lærings- og arbeidsmedium, for at kunne vurdere og bruke dem i undervisningen.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> overblikksartikkel Tema 1: Tema 2a: skrivning, digitale færdigheter/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Ennemoser, M., Schiffer, K., & Reinsch, C. (2003). Fernsehkonsum und die Entwicklung von Sprach- und Lesekompetenzen im frühen Grundschulalter. Eine empirische Überprüfung der SÖS-Mainstreaming-Hypothese. <i>Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie</i> , 35(1), 12-26.
Oppsummering av viktigste funn	Artiklen byder på en longitudinalstudie i de mulige effekter af fjernsynskonsum på sprog- og læsekompetencer under hensyntagen af de sociale faktorer. Børn med lavere social status ser mere fjernsyn, hvad korrelerer med svage kompetencer. Derudover sammenligner undersøgelsen børn med lidt og meget fjernsynsforbrug i forhold til deres sprogudvikling. Det viste, at børn fra privilegerede socioøkonomiske forhold med høj fjernsynsforbrug yder markant dårligere resultater. Således kunne hypotesen om, at høj forbrug af fjernsyn udligner socialstatus i forhold til præstationer.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> nævnt Tema 1: Tema 2a: læsning Tema 2b: social baggrund Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Richter, T., Naumann, J., & Groeben, N. (2001). Das Inventar zur Computerbildung (INCOB): Ein Instrument zur Erfassung von Computer Literacy und computerbezogenen Einstellungen bei Studierenden der Geistes- und Sozialwissenschaften. <i>Psychologie in Erziehung und Unterricht</i> , 48(1), 1-13.
--	--

Oppsummering av viktigste funn	Artiklen beskriver INCOBI, som er et redskab til identifikation af <i>computer literacy</i> og indstillinger til computeren. Testen indeholder deklarativ og procedural viden om, sikkerhed og fortrolighed med computeren og spørgsmål om computerbrug. Dette testredskab blev afprøvet på en stikprøve for at få indikationer om dens reabilitet og validitet.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> nævnt Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Wirth, Joachim & Klieme, Eckhard (2002). Computer literacy im Vergleich zwischen Nationen, Schulformen und Geschlechtern. <i>Unterrichtswissenschaft</i> , 30(2), 136-157.
Oppsummering av viktigste funn	Omgang med computer (<i>computer literacy</i>) anses som kulturteknik og det er påtrængende at de nødvendige kompetencer tilegnes. Ud fra PISA 2000 sættes computer literacy i forbindelse med tilsvarende præstationer fra andre studier. Både skole- og kønsspecifikke faktorer, samt indflydelse fra forældre og skoler analyseres.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> kvantitative metoder til sammenligning af kvantitative studier Tema 1: Tema 2 a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: køn/genus Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Stauber, Barbara (2007). Gender-Dynamiken in der Rekonstruktion von Bildungsprozessen in Medienprojekten. <i>MedienPädagogik</i> (14), 1-15.
Oppsummering av viktigste funn	Dette praksisforskningsprosjekt af Tübinger Institut for kvindepolitisk socialforskning fra 2003-2006 og undersøger kønsspecifikke perspektiver i mediepedagogiske projekter på forskellig niveauer. Også i det metodiske design spørges efter metoder som er egnet til kønsforskning.
Studiets metode og relevans for	<u>Metode:</u> kvalitative case studier, kvantitative spørgeskema undersøgelser Tema 1: innhold

fokusområdet	Tema 2a: Tema 2b: køn/genus Tema 3: Tema 4.
--------------	--

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Stadtfeld, Peter (2005). Heterogenität als Chance - Einsatzmöglichkeiten Neuer Medien in heterogenen Lerngruppen. In Stadtfeld, P. (red.), <i>Allgemeine Didaktik im Wandel</i> . (s. 252-268). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
Oppsummering av viktigste funn	Det drejer sig om spørsmålet om heterogene grupper i læringssituationer i forhold til ydre og indre differensiering. Homogene grupper med svage elever har negative effekter. Det gjelder om at differensiere gjennom mål, innhold, metoder og medier. Der skisseres muligheter for differensiering for de nye medier (multimedia).
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> ikke opplyst Tema 1: Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: tilpasset opplæring Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Wischermann, Ulla & Thomas, Tanja (2008). <i>Medien - Diversität - Ungleichheit</i> . Wiesbaden: VS Verlag.
Oppsummering av viktigste funn	Det drejer sig om en antologi med forskjellige bidrag vedrørende social, kulturel og etnisk diversitet, delvis ud fra empiriske studier. Social ulighed og social integration står i modsætning til principperne for moderne demokratiske samfund. Under denne problemstilling er det interessant at beskæftige sig med repræsentationer og iscenesættelser af ”de andre” og generelt af forskelle.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> delvis empiriske studier Tema 1: Tema 2a: Tema 2 b: etnicitet, social baggrund Tema 3: Tema 4:

5.1.3.2 Tyske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Det er funnet 100 studier av forskjellig kvalitet og omfang om implementering av grunnleggende ferdigheter og om tilpasset opplæring. Studiene er listet opp i vedlegg. B.

5.1.4 Overordnede funn fra Frankrike

Forskning som fokuserer på lærebøker og undervisningsmedia, tar relativt sjeldent opp temaet grunnleggende ferdigheter. En slik terminologi er faktisk ganske ny i Frankrike²⁶, og er mest kjent blant spesialister på utdanningsområdet. Som et resultat er emnet stort sett forsket på av forskere fra dette miljøet, mens historikere eller spesialister i kulturvitenskap eller samfunnsvitenskap fokuserer på spørsmål om innhold. Noen historiske studier av eldre lærebøker i retorikk kan likevel regnes som arbeider som fokuserer på tilegnelsen av muntlige og skriftlige ferdigheter. Disse er tatt med i denne oversikten, men er ikke presentert blant de eksemplene nedenfor. De har blitt valgt ut for å gi et mer detaljert syn på forskning innenfor dette emnet forstått i sin nåværende og utdanningsmessige betydning. De gir en god bakgrunn for å forstå hovedfokuset i forskningen på dette emnet, mest i forhold til tilegning av lese- og skriveferdigheter²⁷.

5.1.4.1 Sentrale studier fra Frankrike

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Dufays, J.-L. (2000). Lire, c'est aussi évaluer. Autopsie des modes de jugement à l'œuvre dans diverses situations de lecture. <i>Études de linguistique appliquée</i> , 119, pp. 277-290.
Oppsummering av viktigste funn	The author describes different ways of judgment used in some reading situations to prove that assessment of texts is part of a reading activity. However, such an aspect is absent from reading and literature textbooks. He thus invites to found a didactics of text assessment.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> The author analyses textbooks' content with the methods of discourse analysis. He supports his conclusions both on the field of literature theory and of didactics. Tema 1: content Tema 2a: reading Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel,	Germain, B. (2004). Les méthodes de lecture en cours préparatoire: Difficultés
---------------	--

²⁶ Franske læreplaner har utviklet seg gjennom 2000-tallet mot å organisere læring rundt grunnleggende ferdigheter.

²⁷ Siden den nye tilnærmingen ble satt fram av læreplanen, har andre aspekter ved utdanning blitt vurdert som ferdighetstilegnelse. Dette gjelder spesielt alle arenaene som blir referert til som "education à" (utdanning til): helse, medborgerskap, miljø etc. Jeg har vurdert disse ferdighetene som mer utviklet enn grunnleggende ferdigheter (lesing, skriving, muntlige ferdigheter, matematikk, digital literacy) og har ikke tatt med arbeider som har slike fokus (noen arbeider er presentert i oversikten, skrevet på svensk).

forlag	d'application: Lire à l'école. <i>Bulletin des bibliothèques de France</i> , 49(1), 34-38.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The author investigates the role of textbooks and reading methods in the apparition of reading difficulties in first-year infants' class. He describes the 3 main methods used in France to teach this skill and the related difficulties. He invites teachers to choose their textbooks according to this presentation, and to use them and other complementary tools in classroom practice, and to pay specific attention to children with difficulties.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Specialist in linguistics, the author presents a general description of teaching methods. Tema 1: content, use Tema 2a: reading, writing Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag	INRP (2002). L'écriture et son apprentissage. Questions pour la didactique, apports de la didactique. Colloque international. <i>Pratiques</i> , n° 115-116.
Informasjon om utgivelse	INRP (2002). L'écriture et son apprentissage à l'école élémentaire. <i>Repères</i> , n° 26-27.
Oppsummering av viktigste funn	These special issues of the journals <i>Repères</i> and <i>Pratiques</i> are the proceedings of an international conference dealing with writing teaching. The talks gathered in the first one focus on primary schooling, whereas the second journal concentrates on secondary schooling. In both cases, the idea is to identify new problems and questions in writing didactics and to discuss different models in this field of research. Textbooks are studied as a source by many contributors. The use of notebooks, binders or computers is also investigated.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Writing didactics Tema 1: content, use Tema 2a: writing Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag	Maisonneuve, L. (2001). <i>Apprentissage de la lecture: méthodes et manuels</i> . Thèse de doctorat en didactique des lettres. Université Rennes 2.
Informasjon om	

utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>The research focuses on the analysis of the 11 best sold textbooks in 1999 in reading teaching.</p> <p>The first part of the research reviews the definitions and existing knowledge about the process of learning to read. A second part presents the various methodological approaches to learning to read, and the role of initial and in-service training in teacher education. In the third part, the selected textbooks are analysed from four angles: definitions and references about reading and learning to read, aims and assessment (pedagogical guide-lines and teacher books), teaching approach, semantic and axiological (pupil's books, exercise-books).</p> <p>The research can only make conjectures about the reasons of the success of these eleven textbooks (importance of the pedagogical aids, lack of training, routine, relationship with families), but it shows large similarities in teaching approaches (in spite of the sometimes widely differing conceptions put forward): stereotyped reading lessons, lack of definition of the reading act, absence of aims, teachers and texts no longer in the foreground, constant use of games, key role of pictures.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The author analyses the pedagogical approach and the scientific and/or empirical rationale of 11 textbooks, and seeks to find out how the textbooks take into account and reconcile pedagogical aspects, research findings, official guide-lines and economic constraints.</p> <p>Tema 1: content, form Tema 2a: reading Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Matalliotaki, E. (2006). <i>Les pratiques graphiques à l'école maternelle dans un contexte de résolution de problèmes</i> . Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Paris 5.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>The research focuses on the functions of graphical representations in a context of problem solving by young children (5 to 6 years old).</p> <p>The study is based on 23 mathematical exercises using drawings, taken from books for children of upper kindergarten-age. It shows that the inferential function of drawings is very little exploited, contrary to the referential one. It is completed by 2 studies with 55 children of medium and upper kindergarten-age which investigates children' capacity to use efficiently external graphical representations in the context of problem solving. The results provide arguments supporting the early use of external graphical representation within</p>

	the school-learning frame.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> A study of published textbooks is completed with experimentation with children.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: mathematics, oral Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Najem, A. (2003). Effets du niveau conceptuel des manuels de lecture de langue première et de langue seconde sur la variation cognitive de l'enfant-lecteur. <i>Psychologie & éducation</i> , 3, pp. 61-78.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The study aims at showing how the conceptual level of textbooks influence the level of strategies used by 10-12 years old Tunisian children to understand written texts, both in Arabic (first language) and in French (second language). It shows differences between the two languages, as the reading activities are differently guided in textbooks in Arabic and in French.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The article studies cognitive strategies used by children and identifies different conceptual levels for textbooks.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: reading Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Reynes, P. (2004). Approche de l'apprentissage lexical et du rôle du lexique dans plusieurs méthodes et manuels de catalan. <i>Études de linguistique appliquée</i> , 136, pp. 449-463.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The article focuses on different textbooks used in Catalan teaching. It analyses their content with regards to the language used by intended readership (especially Castilian) and shows how linguistic relationships influence the textbooks content.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The author compares textbooks designed for different language-speaking communities, and suggests considering the concept of linguistic distance with a didactical approach.</p> <p>Tema 1: content, form</p>

	Tema 2a: oral Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	---

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Schlegel Gossin, P. (2005). <i>Du manuel papier au manuel numérique. Enjeux et perspectives : étude des inférences en recherche d'information</i> . Thèse de doctorat en sciences de l'information et de la communication. Université de Haute-Alsace.
Oppsummering av viktigste funn	This study tackles the question of emergence of new forms of reading and writing in the “digital age”. It first gives a quick historical overview of the technology and then focuses on the influence of written form of a document (volumen, codex, printed, digital) on both written production and reading reflexes/strategies/practices. It also concentrates on the effects of the technological mutation in the world of education and investigates the basis that might found a didactic approach to “hyperreading”.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> The study is positioned in the field of information and communication sciences. It focuses on the process of information searching within educational media. Tema 1: form Tema 2a: reading, writing, digital skills Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

5.1.4.1.1 Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver

Her finnes det eksempler på forskjeller mellom fransk og japansk tekstkomposisjon og tekstforståelse, natur- og miljøspørsmål i fransk og tunisisk undervisning, muntlige og skriftlige ferdigheter i relasjon til innvandrerbarn, hypermedia, metaerkjennelse og brukerkontroll i forhold til informasjonshåndtering.

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Alaya, Alaya (2010). <i>L'Éducation à l'Environnement en Tunisie. Analyse des valeurs relatives à la nature et à l'environnement dans les conceptions d'enseignants et d'élèves et dans des manuels scolaires</i> . Doktorsavhandling i biologi/epistemologi och vetenskapshistoria. Université Claude Bernard - Lyon I.
Oppsummering av viktigste funn	«In the first part, this thesis presents in Arabic and French various significations of nature and environment terms. For example, in Arabic, there are three terms to indicate the French word "environnement". It identifies, within the framework of the KVP model which analyzes the conceptions as interactions between knowledge, values and social practices, several values which underlie these definitions. Several of them are taken again like environmental education

	<p>objectives: citizenship, autonomy, responsibility, altruism and solidarity (CARTAS). The main part in this thesis analyzes the conceptions, and mainly the values' systems on nature and environment for some Tunisian teachers (111 Earth and Life Sciences: ELS teachers and 42 History and Geography: HG teachers), at 273 secondary 2nd year pupils (16-17 year-olds) and in Tunisian LSE textbooks of this school level, published 2003 and 2005. Different analyses carried out (khi2, MCA and PCA) show that pupils are more anthropocentrics than ELS and HG teachers, who are rather écolocentrics, without a significant difference between ELS and HG teachers. These values' systems are correlated with certain personal variables: the non graduates, the youths and individuals with a country childhood are more anthropocentrics than, respectively, the graduates (baccalaureate or higher), the adults and those with a town childhood, who are more écolocentrics. Pupils' conceptions are on the whole in conformity with those present in ELS textbooks: nature without man, utility-relation with nature, absence of management and risks prevention related to the use of the resources, which is not in favour of the acquisition of CARTAS values. Stakes and perspectives of these results are discussed.»</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar hur natur och miljö hanteras i utbildning i Tunisien. Först diskuteras begreppsliga skillnader vad gäller ”miljö” mellan arabiskan och franskan. Sedan diskuteras kunskap i relation till värderingar och sociala praktiker. Man undersöker lärares och läroböckers värderingssystem.</p> <p>Tema 1: innehåll Tema 2a: skrivande Tema 2b : sosial bakgrunn Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Takagaki, Yumi (2009). <i>Les plans d'organisation textuelle en français et en japonais: De la rhétorique contrastive à la linguistique textuelle.</i> Doktorsavhandling i språkvetenskap. Université de Rouen.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Avhandlingen fokuserar skilda sätt att organisera text i franskt och japansk språkbruk. I den första delen används kontrastiv retorik, bl.a. vad gäller sättet att hantera symboler, personliga uttryck, direkta och indirekta uttryck, anspelningar och associationer i läroböcker. Den andra delen fokuserar textuella aspekter, t.ex. kontinuitet och diskontinuitet. Man konstaterar bl.a. att kohesion är starkare i franskan än i japanskan, att referenser är tydligare i franskan, liksom textsegmenteringen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Denna studie rör skillnader mellan hur franska och japanska språket organiserar texter. Studien berör därför även de kontextuella villkoren för att lära sig grundläggande färdigheter.</p>

	<p>Tema 1: innehåll, form</p> <p>Tema 2a: läsing</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4:</p>
--	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Hamez, Marie-Pascale (2010). <i>Les interactions entre oral et écrit dans les démarches d'aide à l'amélioration de textes d'élèves en sixième et en classe d'accueil pour nouveaux arrivants: modèles et pratiques enseignantes.</i></p> <p>Doktorsavhandling i pedagogik. Université Lille III - Charles de Gaulle.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>«This study belongs especially to the didactics of French: French as a first language and French as a second language. It focuses on teachers' approaches to help students in 6th grade and newly arrived secondary school students in integration classes in France (ENAF) improve their text productions. How do teachers from different professional culture create interactions between oral and written languages in their approaches for improvement of texts? To analyze the teachers' approaches, my multi-referential processes use some research results concerning work analysis, didactics of French, historical-cultural processes and interactionist linguistics.</p> <p>The interpretative and conceptual framework and the methodological framework are presented in the first two parts. In a situated approach, the third part studies six teachers' practices while focusing on how they combine and articulate their written and oral resources. I analyze how this semiotic material is used in interaction in four 6th grade classes and two integration classes for newly arrived secondary school students in France. The goal is to compare the pedagogical practices in these two teaching environments and highlight the points of convergence and the points of divergence. The results of this investigation in situation are put in perspective in the fourth part which presents responses to 109 questionnaires filled out by 84 6th grade teachers and 25 integration class teachers. In part 5, results of the various surveys are compared ; new research topics are suggested.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Här undersöks förhållandet mellan muntlig och skriftlig text i 6:e klass, i synnerhet vad gäller lärares bemötande av nyanlända elever i franska som första resp. andraspråk. Främst berörs frågan om olika slags semiotiska material i interaktion.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk</p> <p>Tema 2a: skrivande, muntlighet</p> <p>Tema 2b :</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4: bruk</p>

Navn, tittel,	Fillet, Dorothée (2010). <i>Niveau de contrôle par l'apprenant de son épisode</i>
---------------	---

forlag Informasjon om utgivelse	<i>d'apprentissage hypermédia: influences sur son activité métacognitive et ses performances.</i> Doktorsavhandling i pedagogik. Université Rennes II - Haute Bretagne.
Oppsummering av viktigste funn	«A high level of learner control characterizes hypermedia learning environments. However this increased control over access to information is not equally beneficial to all learners depending on interindividual differences. This thesis aims at determining factors influencing the use of control functions in a hypermedia learning environment and understanding how these factors have an impact on both hypermedia use and learning outcomes. The first experiments underlined the importance of prior domain knowledge level. Indeed, low knowledgeable learners adopted inappropriate reading strategy during hypermedia learning (Study 1). However we observed that they had more relevant navigation behaviors and better comprehension outcomes when control was limited (Study 2). They were also more accurate when assessing their understanding of information at the end of the learning session (Study 3). An eye-tracking method and a thinkaloud protocol were jointly used and results indicated that they had a greater metacognitive activity during learning (Study 4). Thus cognitive load linked to hypermedia using activity and relevance of information processing were affected by the level of learner control (Study 5). Once coherence of this serie of experiments has been established (Study 6), outcomes and design issues are discussed.»
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Hypermedia, meta-kognitiva aktiviteter och lärande står här i centrum, relaterat till tidigare domänkunskap, navigationsbetennde, ögonrörelser i kombination med tänka-högt-metod, frågan om ”cognitive load”, samt nivå på brukarkontroll.</p> <p>Tema 1: form, bruk (innehåll) Tema 2a: läsning, digital kompetens Tema 2b : Tema 3: Tema 4:</p>

5.1.4.2 Franske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

På dette området er det talt opp 28 arbeider, hvorav halvparten er artikler som er publisert i tidsskrifter. Det har ingen betydning at referansene som er presentert som det tredje eksemplet under sentrale studier, inkluderer mange forskjellige bidrag (17 dreier seg både om en introduksjon og om konkluderende bemerkninger angående grunnskolen, og samme antall artikler om ungdomsskolen). Forskere som arbeider med dette emnet, kommer stort sett fra pedagogiske og lingvistiske institutter. Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.5 Overordnede funn fra Finland

I den finske læremiddelforskningen kan man skjelve en tendens til å fokusere på de fagområdene der læreboka tradisjonelt har hatt en sentral rolle. Dermed er faget matematikk vel representert innen læremiddelforskningen. Bruk av lærebok fører til krav om konformitet i læremiddeltilbudet, ettersom skolebytter setter elever i ulike posisjoner dersom ulike læremidler anvendes. Studier innen dette fokusområdet har spesielt blitt utført innen faget matematikk, og da spesielt innen geometri. En komparativ studie av Rätty-Záborszky (2002) løfter fram brister ved tilnærming av spiralprinsipper i finske lærebøker. En annen studie (Sulonen 2009) identifiserte de variasjonene som kommer til uttrykk ved læreplanreformer.

Forskning på læremidler har blitt gjennomført i mindre utstrekning når det gjelder øvrige grunnleggende ferdigheter, slik som lesing, skriving og muntlige ferdigheter. Den digitale kompetansen utgjør, som grunnleggende ferdighet, et spesialtilfelle. Til en viss grad har forskning på bruk av ulike dataprogram blitt gjennomført, spesielt på masternivå. Den tekniske utviklingen har imidlertid gått så fort at det virker som om forskningen ikke har holdt samme fart. Et lite belyst tema er for eksempel integreringen av interaktive tavler i undervisningen. Disse har blitt populære innen matematikk- og språkundervisningen, men det er vanskelig å finne forskning som støtter bruken.

Ifølge Törnroos (2004), som undersøkte lærebøker på 7. trinn i den finske skolen, varierer undervisningen avhengig av hvilken lærebok lærerne har brukt. Selv om en kvantitativ generell sammenlikning viste en ganske lik profil for de undersøkte lærebøkene, fantes det på detaljplanet tydelige forskjeller som korresponderte med de fagområdene som bøkene hadde behandlet.

5.1.5.1 Sentrale studier fra Finland

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Törnroos, Jukka (2004). <i>Opetussuunnitelma, oppikirjat ja oppimistulokset: Seitsemän luokan matematiikan osaaminen arvioitavana</i> . (Curriculum, textbooks, and achievement – Grade 7 mathematics achievement under assessment). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
Oppsummering av viktigste funn	Enligt Törnroos (2004), som undersøkte innholdet i matematikundervisningen i årskurserna 5-7 och elevers resultat i årskurs 7 utgående från TIMSS i den finländska skolan, varierar undervisningen beroende på vilken lärobok lärarna har använt. Också om en kvantitativ generell jämförelse visade en ganska liknande prestationsprofil för de undersökta läroböckerna, fanns på detaljplanet tydliga skillnader enligt de ämnesområden som böckerna behandlade. Eftersom läroböckerna behandlar matematikens olika ämnesområden i ungefär lika stor utsträckning, men vid olika tidpunkter kan problem uppstå när elever byter skola. Törnroos resultat understryker den stora betydelse läroboken har i den finländska matematikundervisningen. På grund av den flitiga användningen av läroböcker i undervisningen kan olika viktningar i läroböckerna bli problematiska för kontinuiteten vid studieövergångar, såsom vid övergången från årskurs 6 till årskurs 7.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Läroboksanalys, analys av elevers lärande Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3:

	Tema 4:
--	---------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Räty-Záborszky, Sinikka (2002). <i>Suomalais-unkarilainen maaottelu. Matematiikan oppikirjat vertailussa. (En landskamp mellan Finland och Ungern. En jämförelse av läroböcker i matematik). I Dimensio 5/2002. Helsinki: Matemaattisten Aineiden Opettajien Liitto.</i>
Oppsummering av viktigste funn	Ett urval finländska och ungerska läroböcker för årskurs fem och sex jämfördes visavi innehållet i geometri. Artikeln bekräftar den kritik som framförts mot finländska läromedel i matematik. Läroböckerna skall således ha ett splittrat innehåll, en stor mängd arbetsuppgifter, en indelning av stoffet enligt pricipen: ett uppslag – en lektion, otydlig begreppsutveckling samt granna bilder och lättlästa texter. Räty-Záborszky hävdar att författarna till de finländska läroböcker som undersöktes inte hade förstått språkprincipen korrekt. När nya begrepp behandlades på nytt, introducerades inte nytt stoff vid sidan om det gamla. Räty-Záborszky gör skillnad mellan att veta och att förstå och hävdar att de finländska läroböckerna inte når till förståelsenivå. De ungerska läroböckerna dominerades av matematisk text och omfattade enligt forskaren problemlösning i förvånansvärt liten utsträckning. Ändå hävdas att läroböckerna var utmanande för eleverna och presenterade geometrin som helheter. Böckerna omfattade också uppgifter på olika nivå något som underlättar individualisering.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> Innehållsanalys Tema 1: innehåll, form Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Sulonen, Salme (2009). <i>Peruskoulun geometrian opetus 1970-luvulta 2000-luvulle: geometrian sisältöjen tarkastelua matematiikan oppikirjoissa. I Asikainen, Mervi, Hirvonen, Pekka E. & Sormunen, Kari (red.), Ajakohtaista matemaattisten aineiden opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa. Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen tutkimuspäivät Joensuussa 22.-23.10.2009. (Geometriundervisningen i grundskolan från 1970 till 2000-talet: en analys av geometriinnehållet i matematikläroböcker. Ingår i: Asikainen, Mervi; Hirvonen, Pekka E. & Sormunen, Kari (red.), Aktuellt i matematikundervisningen och lärandeforskning. Forskningsdagar i matematikens och naturvetenskapernas didaktik i Joensuu, 22. – 23.10. 2009). Joensuu: University of Eastern Finland.</i>
Oppsummering av viktigste funn	Studien bygger på läroplanerna och de inlärningsfärdigheter i matematikk som målen förutsätter. Studie undersökte förutom innehållet i läroböcker också arbetsuppgifter i anslutning till läroböckerna. I analysen ingick böcker från 1970-, 1980- och 1990-talet. Förändringar i innehållet i geometriundervisningen

	<p>analyserades på basen av arbeidsoppgifter. Når grundskolan inledde sin verksamhet var geometriundervisningens omfang på samma nivå som tidligere då Finland hadde ett parallellskolesystem. På den tiden hadde skolen nivågrupper og derfor skulle lærebøkene inneholde øvinger på grund-, mellom- og fordypningsnivå. Lærebøker, som baseres på 1985 års læreplan hadde det mest begrensede geometriinnholdet. En forandring skjedde når nivågruppene i slutten av 1980-tallet erstattes med pedagogisk differensiering. Forandringene i innholdet var begrensede til læreplansreformen år 1994. I studien undersøkes om forandringene i geometristoffet resulterte i forandringene i den kompetansen som behøvettes for å løse oppgaver i geometri. Oppgaver som var rettet på at elever skulle rita og gjøre slutninger var mangsidige i de tidlige lærebøkene i undersøkningen. Lærebøker, som oppfylte 1985 års læreplan inneholdt en del praktisk tilpassing. Andelen oppgaver som forutsatte slutninger var blygsam. De lærebøker som utformes etter grundskolens læreplan fra år 1994 forutsatte mangsidige ferdigheter men stråvde ikke til å utvikle elevenes ferdigheter å dra slutninger.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområde</p>	<p><u>Metode:</u> Dokumentanalyse</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: matematikk Tema 2b: tilpasset opplæring Tema 3: Tema 4:</p>

5.1.5.2 Finske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Vi har funnet 4 studier på læremidler som kan relateres til " implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring ". Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.6 Overordnede funn fra Australia

Fem studier, som samtlige er innrettet mot matematikk og naturfag, har blitt identifisert. Stadiemessig retter studiene seg mot den grunnleggende utdanningen. Det har sammenheng med at TIMSS-studien rettet seg inn mot årskurs 8. Ifølge forskernes tolkning finnes det en sammenheng mellom andelen oppgaver i lærebøkene som omhandler mekanisk regning, og de arbeidsmetodene som lærerne bruker og som betegnes "shallow teaching syndrome". Selv om også individuelle forskere, for eksempel Unsworth, har gjort et omfattende arbeid med å analysere lingvistiske aspekter i læremidler og forholdet mellom tradisjonelle læremidler og elektroniske læremidler, kan disse områdene likevel betraktes som lite belyst i den australske konteksten. Sammenliknet med andre fag virker det som om matematikk er grundig utforsket.

5.1.6.1 Sentrale studier fra Australia

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Stacey, Kaye & Vincent, Jill (2009). Modes of reasoning in explanations in Australian eighth-grade mathematics textbooks. <i>Educational studies in Mathematics</i>, (72), 271–288. New York: Springer.</p>
<p>Informasjon</p>	

om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The motivation for the study was the finding in the TIMSS video study that Australian lessons rarely contained formal or informal proof or verification. Understanding that mathematics is founded reasoning and is not just a collection of rules to apply is an important message to convey to students. In the study the reasoning presented in seven topics in nine Australian eighth-grade textbooks was examined. Focusing on explanatory text that introduced new mathematical rules or relationships, the researchers classified explanations according to the mode of reasoning used. Seven modes were identified, making a classification scheme which both refined and extended previous schemes. Most textbooks provided explanations for most topics rather than presenting “rules without reasons” but the main purpose appeared to be rule derivation or justification in preparation for practise exercises, rather than using explanations as thinking tools. Textbooks generally did not distinguish between the legitimacies of deductive and other modes of reasoning.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> document analysis Tema 1: innehåll, form Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Ewing, Bronwyn (2006). “Go to the page and work it from there”. Young people’s experiences of learning mathematics from a text. <i>Australian Senior Mathematics Journal</i> , 20(1). Melbourne: The Australian Association of Mathematics Teachers.
Oppsummering av viktigste funn	The textbook remains a central resource for teaching mathematics, but its effectiveness is open to question. The paper argues three things: that there can be a substantial disjunction between the assumptions and content of mathematics textbooks and the knowledge and experiences which students draw on in engaging with those texts; that this disjunction applies particularly to those students who are unsuccessful with this form of learning; and that an alternative approach offers a more inclusive and effective means of promoting mathematical understanding for such students. On the basis of the interview data in the study the researcher argues that the reason the students choose not to participate in their learning was because they had personal learning difficulties. A close analysis suggests that the students may never win. Despite their efforts to try, learning mathematics from a text, with little or no support from the teacher, just became too difficult. Such taken for granted practices contribute to the maintenance of unequal relations in some mathematics classrooms. In consequence, when students contest or challenge these relations they are either coerced or eliminated from the classroom. In some instances, this exclusion may contribute to students leaving school early. Through this process, students are blamed for their inability to learn, when in fact the opposite may be the case: the

	taken for granted practice of using textbooks for all learners positions students as have learning difficulties or who are problems in the classroom.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<p><u>Metode:</u> interview</p> <p>Tema 1: innhold, bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Vincent, Jill & Stacey, Kaye (2008). Do Mathematics Textbooks Cultivate Shallow Teaching? Applying the TIMSS Video Study Criteria to Australian Eighth-grade Mathematics. <i>Mathematics Education Research Journal</i> , Vol. 20, No. 1, 82–107. Melbourne: University of Melbourne.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Australian eighth-grade mathematics lessons were shown by the 1999 TIMSS Video Study to use a high proportion of problems of low procedural complexity, with considerable repetition, and an absence of deductive reasoning. Using definitions from the Video Study, this study re-investigated this ‘shallow teaching syndrome’ by examining the problems on three topics in nine eighth-grade textbooks from four Australian states for procedural complexity, type of solving processes, degree of repetition, proportion of ‘application’ problems and proportion of problems requiring deductive reasoning. Overall, there was broad similarity between the characteristics of problems in the textbooks and in the Australian Video Study lessons.</p> <p>There were, however, considerable differences between textbooks and between topics within textbooks. In some books, including the best-selling textbooks in several states, the balance is too far towards repetitive problems of low procedural complexity. However different types of problems play different pedagogical roles. It is important that textbooks provide students with sufficient problems so that procedures may be practised and become a secure part of a student’s mathematical toolbox. A certain level of repetition is therefore desirable. Likewise there should be sufficient problems for students to learn to apply those practised skills, to encourage them to make connections between different aspects of mathematics and to recognise underlying mathematical concepts. There should also be problems that stimulate reflection and reasoning, and require students to plan a solution pathway by identifying sub-problems. Some high procedural complexity problems are also desirable so that students gain experience in sustaining a chain of reasoning without error. What is important, then, is that students are presented with a balanced curriculum experience. The balance will need to be different for high and low achieving students, but all students need exposure to the full range of problem types. Our analysis suggests that in some books, including the best-selling textbooks in several states, the balance is too far towards repetitive problems of low procedural complexity that require little more than using procedures. Whilst there are books that support teachers in providing students with a strong basis</p>

	for conceptual understanding, making connections and reasoning, some textbooks, including best-selling textbooks, can be seen to be contributing to shallow teaching. This is of particular concern in classrooms where teachers rely heavily on 'textbook teaching'. It is also the case that these books provide little support for new teachers or teachers lacking strong mathematical backgrounds. There are important messages here for curriculum writers and textbook writers, and perhaps a strong argument for textbooks to have an accompanying teachers' guide that focuses on the pedagogical intentions of the textbook material.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> textbooks analysis Tema 1: indhold, brug Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Dole, Shelley & Shield, Mal (2008). The capacity of two Australian eighth-grade textbooks for promoting proportional reasoning. <i>Mathematics Education</i> , Vol. 10, No. 1. Brisbane: The University of Queensland.
Oppsummering av viktigste funn	In the middle grades mathematics curriculum, proportional reasoning is fundamental to many topics, and hence, there is considerable scope for instruction to focus on assisting students to recognize the proportional structure of many problem situations. Yet, proportional reasoning, and particularly the study of ratio and proportion, pose considerable difficulty for students. Drawing on proportional reasoning literature as well as mathematics curriculum reform principles underpinning the current mathematics syllabus documents in Queensland, Australia, we devised criteria for textbook analysis, and applied these to eighth-grade Australian mathematics textbooks, to explore the degree to which knowledge connections and proportional reasoning were promoted. The analysis revealed a predominance of calculation procedures, with relatively few tasks and explanations to support conceptual understanding.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> document analysis Tema 1: indhold Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Shield, Malcolm J. & Dole, Shelley (2002). Investigating textbook presentations of ratio and proportion. In Barton, Bill, Irwin, Kathryn C., Pfannkuch, Maxine & Thomas, Michael, O. (Eds.), <i>Proceedings Mathematics in the South Pacific. The 25th Annual Conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia</i> , pp. 608-615. University of Auckland.
Oppsummering av viktigste funn	Many topics within the middle school mathematics curriculum connect to the concept of proportion. Interpretation of proportion situations and understanding of methods for solving proportion problems provides a structure than can be applied to other related topics. As a major resource for secondary mathematics, the extent to which popular textbooks link proportion-related topics was the focus of this study. The analysis revealed little connectivity of ideas, confusing definitions and frequently illogical calculations. Questions are raised as to the messages texts send to students.
Studiens metode og relevans for fokusområde	<u>Metode:</u> textbook analysis Tema 1: indhold Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4:

5.1.6.2 Australske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Vi har funnet 5 studier på læremidler som kan relateres til "implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring". Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.7 Overordnede funn fra Danmark

Forskning på implementering av grunnleggende ferdigheter ("basic skills") i læremidler er fremdeles et forholdsvis uoppdyrket felt i Danmark. De ganske få studiene man kan framheve i denne forbindelsen, handler om faglig lesing. Det finnes en del forskning på basale ferdigheter, men det er sjeldent ut fra et læremiddelperspektiv. Omvendt behandler deler av læremiddelforskningen også grunnleggende ferdigheter, men det skjer i så fall som et delaspekt. For eksempel omfatter enkelte av de fagdidaktiske prosjektene – som er kategorisert under Temaområde 1 – analyser av oppgaver i læremidler som omhandler utviklingen av lesing og skriving, men analysene inngår i undersøkelser som ikke har implementering av grunnleggende ferdigheter som primært fokus. På samme måte behandler flere danske IT-didaktiske forskningsprosjekter spørsmålet om "digital dannelse", "digitale ferdigheter" og liknende, men det primære fokuset er heller ikke her på implementeringen av en grunnleggende ferdighet i læremidler. Sorterer man stringent ut fra Temaområde 2, står man tilbake med få sentrale studier.

Felles for de sentrale studiene er at de fokuserer på skrive- og leseutvikling i fagene med fagenes læremidler som utgangspunkt. Til sammen tegner de et bilde av en mangelfull implementering. Problemet er at tekster i læremidler generelt sett ikke har klare formål og ikke støtter elevenes lese- og skriveutvikling fordi de er produsert ut fra andre kriterier enn implementering av grunnleggende ferdigheter. I yrkesutdanningene er læremidlene produsert ut fra faglige eller pedagogiske kriterier

som ikke legger vekt på grunnleggende ferdigheter. For eksempel brukes prinsipper om læringsstiler snarere enn læringsstrategier med den konsekvens at elevene ikke utvikler en evne til å lese og skrive variert ut fra forskjellige funksjoner og formål. På samme måte mangler det oppgaver og metatekst som støtter elevenes utvikling av leseforståelsesstrategier – inkludert forståelsen for multimodale sammenhenger i læremidlene. Noen av de samme problemstillingene kjennetegner læremidler i folkeskolen. For både folkeskolen og yrkesutdanningene er språket i læremidler generaliserende og abstrakt. Læremidlenes lesbarhet tilgodeses primært via lavt lixtall, illustrasjoner og forsøk på å relatere til elevenes erfaringsverden framfor å implementere de grunnleggende ferdighetene i læremidlene.

Det er interessant at den relativt beskjedne forskningen og utviklingen innenfor dette feltet primært er forankret i de to nasjonale vitensentrene: *Læremiddel.dk* og *Nasjonalt Videncenter for Læsning*. Slik kan man ane konturene av et gjenstandsfelt mellom forsknings- og utviklingsmiljøer som beskjeftiger seg med henholdsvis lesing og læremidler. Samtidig er det påfallende at det finnes begrenset læremiddelforskning med fokus på tilpasset opplæring, etnisitet, disabilitet, funksjonshemming, kjønn eller sosial bakgrunn. Unntaket er et enkelt studium i IT-ryggsekkens betydning for inkludering ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. Som følge av dette mangler det i stor grad kunnskap om læremidlenes betydning for inkludering av utsatte barn og unge i det danske utdanningssystemet.

5.1.7.1 Sentrale studier fra Danmark

Navn, tittel, forlag	Arnbak, Elisabeth (2003). <i>Faglig læsning – fra læseproces til læreproces</i> . København: Gyldendal.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Bogen er en lærebog om faglig læsning og fagtekster og er rettet mod læreruddannelse og skolen. Den falder i to dele, der bidrager med viden om henholdsvis læremidlers form og brug. Første del er således teoretisk orienteret og introducerer til læsning, læring og fagtekster. Anden del præsenterer en række aktivitetsforslag, der kan støtte og inspirere lærere til at udvikle elevernes reflekterede læsning af fagtekster. Bogen kan generelt set læses som en solid og vægtig introduktion til en didaktik omkring faglig læsning og har spillet en central rolle på flere fronter: Den har bidraget til en forståelse af fagteksternes og lærebogens rolle som del af elevernes faglige læring. Den har endvidere præsenteret en række kriterier for beskrivelse og analyse af de fagtekster, som indgår i lærebøgenes faglige universer – både deres struktur, funktion, indhold og form. Og endelig har dens metoder bidraget til at udvikle undervisningen og den didaktiske tænkning omkring fagtekster. Fagtekster omfatter i bogen kun skriftlige fagtekster.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Bogen er en lærebog, og derfor præsenterer den både relevante didaktiske problemstillinger samt kommer med nogle praktiske anvisninger, modeller og metoder til at udvikle elevernes faglige læsning. Tema 1: innhold, form, brug Tema 2a: læsning Tema 2b: Tema 3:

	Tema 4:
--	---------

Navn, tittel, forlag	Carlsen, Dorthe, Gissel, Stig T. & Kabel, Kristina (2010). <i>Læsbare læremidler EUD</i> . Tilgængelig på:
Informasjon om utgivelse	http://www.emu.dk/erhverv/laesevejledning/tema/laesbare-laeremidler-eud/index.html .
Oppsummering av viktigste funn	<p>Undersøgelsen af læremidler i erhvervsuddannelserne tager udgangspunkt i spørgsmålene: Hvad er læsbarhed i læremidler til elever på erhvervsfaglige uddannelser? Er de eksisterende læremidler læsbare? Og hvis ikke, hvad kan undervisere, læsevejledere og forlag/læremiddelproducenter så medtænke i deres praksis – deres udvikling, brug af og virke med læremidlerne?</p> <p>Udgangspunktet er en undersøgelse af læsbarheden i fire udvalgte læremidler, som anvendes i undervisningen på fire forskellige erhvervsfaglige uddannelser: mureruddannelsen, uddannelsen til social- og sundhedsassistent, landbrugsuddannelsen samt den merkantile grunduddannelse.</p> <p>Rapportens teoretiske begrebsapparat bygger især på nyere teorier om læseforståelse, nyere teorier om læremidler – herunder teorier om multimodalitet i læremidler og multimodal læsning. Det teoretiske afsnit munder ud i en række analysekategorier, der samles i en analysetjekliste.</p> <p>Hvert af de fire analyser er bygget op omkring de centrale analysekriterier og munder ud i en række anbefalinger. Anbefalingerne falder i to dele; den første del retter sig mod undervisningen med læremidlerne. Anden del af anbefalingerne dykker ned i læsbarheden i læremidlerne. Hver analyse er suppleret med iagttagelser gjort i forbindelse med observation af undervisning med læremidlet samt interviews med de involverede undervisere.</p> <p>Undersøgelsen viser, at læremidlerne til erhvervsuddannelserne generelt ikke er læsbare for målgruppen. Undersøgelsen viser også, at der er en diskrepans mellem læremidlernes design og den faktiske brug, idet den empiriske undersøgelse peger på, at eleverne i vid udstrækning ikke læser læremidlerne (som sammenhængende tekst), men bruger læremidlerne som opslagsværker. Og denne brug understøtter læremidlerne ikke.</p> <p>Endelig peger rapporten i en perspektivering på behovet for yderligere undersøgelser/udviklinger på især to områder: udviklingen af læsetest målrettet erhvervsuddannelserne og en undersøgelse af, hvordan it (og andre medier) kan udfordre og udvikle undervisningen/undervisningsformerne i erhvervsuddannelserne.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Læremiddel- og læsbarhedsanalyse; tekstanalyse, observation og interview</p> <p>Tema 1: brug og form Tema 2a: læsning, multimodale tekster</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Levinsen, Karin T. (2008). <i>Prosjekt IT-mappen</i> . Rapport nr. 1. Danmarks Pædagogiske Universitet. Tilgjengelig på: http://www.emu.dk/gsk/specialundervisning/omtaler/2010/it-mappen.html .
Oppsummering av viktigste funn	<p>Undersøgelsen af it-baserede lære- og støttemidler i forbindelse med tidlig inklusionsintervention i 1.-3. klasse i almenundervisningen.</p> <p>Udgangspunktet er et kombineret forsknings- og udviklingsstudie med afsæt i lovkravet om inklusion af elever med særlige behov. Der mangler viden om, hvordan man GØR inklusion i praksis, og der mangler viden om, hvordan it generelt, og it-baserede lære- og støttemidler mere specifikt kan indgå konstruktivt både fagligt og socialt i inklusionen. Formålet med projektet har været at udvikle bæredygtige koncepter for inklusionsstrategier i en kommunal forvaltning og på skolerne, og derudover sikre spredning i organisationen under projektets livscyklus.</p> <p>Rapportens teoretiske begrebsapparat tager afsæt i diskursen omkring, hvad inklusion vil sige i praksis, og sætter fokus på den grundlæggende forskel mellem en kognitiv (person mangel) tilgang og en social konstruktivistisk (kontekst modificeres) tilgang.</p> <p>Udvikling og forskning er integreret og foregår i samarbejde med de relevante aktører på skolerne og i de øvrige relevante organisatoriske enheder. Dataindsamling, analyser og videndeling danner grundlag for forskningens fremdrift. Dataindsamlingen er foregået med observationer, interview, fokusgruppeinterview, uformelle samtaler, videndelingsmøder og gennem forskerintervention i praksis (aktionsforskning).</p> <p>Undersøgelsen viser, at it baserede støtte- og læremidler kan støtte elever til at blive selvhjulpne og dermed inkluderede, under forudsætning af at lærerne medtænker dette i deres didaktiske hverdagspraksis. Samtidig er det en forudsætning, at eleverne får en grundig introduktion til it, så de er apparatbetjeningskompetente. Der er udviklet workshopkoncepter for kompetenceudvikling af lærere og andre aktører og for forældreinddragelse.</p> <p>Projektet påviser, at en del elever glider ud af zonen for potentielle læse- og skrivevanskeligheder og over i normalområdet. Andre kan fortsætte i normalundervisningen med deres it-støtte som en selvdefineret personlig attribut, mens atter andre må diagnosticeres som regulært ordblinde. Disse elever visiteres til ordblindeskole, men udviser andre karaktertræk end vanligt. De er ikke fagligt bagud, har gode arbejdsvaner og har stadig lyst til at lære, og</p>

	<p>de skammer sig ikke.</p> <p>Projektet er et eksempel på, hvordan et helhedsorienteret forandringsprojekt kan sikre hensigtsmæssige og bæredygtige strategier og organiseringer, der fungerer både på det overordnede niveau og i forhold til den enkelte elev med behov og de tilknyttede voksne aktører.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Aktionsforskning; observation, interview, fokusgruppeinterview, uformelle samtaler, videndelingsmøder, kompetenceudviklingsworkshops, video- og lydoptagelser, etnografiske metoder med indsamling af materialer (elevarbejder, undervisermaterialer mv.)</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: tilpasset oplæring, disablilitet/funktionshindring Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Mulvad, Ruth (2009). <i>Sprog i skole: læseudviklende undervisning i alle fag: funktionel lingvistik</i> (Vol. 1. udgave). København: Alinea.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen giver en introduktion til systemisk funktionel lingvistik (SFL) under en pædagogisk synsvinkel, og analyserer skolens sprogbrug ud fra en række eksempler på tekster fra undervisningsmaterialer og elevers skriftsproglige produktion i forskellige fag. Den introducerer til sprogteorien og fokuserer især på de sproglige begreber i sprogteoriens forskellige optikker som kan fungere som pædagogiske redskaber i en læseudviklende undervisning i alle fag. Løbende diskuteres SFL i undervisning i forskellige fag i grundskolen.</p> <p>Bogens sigte er dobbelt: dels at vise, hvordan systemisk funktionel lingvistik (SFL) kan fungere som pædagogisk redskab i undervisningen, dels at afdække, hvordan lærebogstekster bidrager til skolens skriftsprogsverden.</p> <p>Til det første: bogen introducerer til SFL inden for pædagogiske kontekster på en måde, som ikke tidligere er set i Norden, nemlig omkring skriftsprogspraksis i skolen, her centreret omkring udvalgte centrale tekstaktiviteter som findes i skolens fag og med indlagte perspektiverende pædagogiske diskussioner.</p> <p>Til det andet: de mange analyser af lærebogstekster demonstrerer en tekstpraksis som ofte er uklar i sit formål. Det samme gælder den pædagogiske praksis omkring elevernes skriftsprogsproduktion. Ofte synes bestræbelserne i lærebogsteksterne at være at tilnærme sig elevernes sproglige forudsætninger (fx gennem lavt lix-tal, korte sætninger/afsnit), men omkostningen er uklarhed i tekststrukturen i forhold til fx layout, uklarhed/usynlighed i fagenes systematik (fx taksonomi) og usynlighed i forhold til fagenes sprogbrug som rækker ud over ordniveau (de vanskelige fagtermer tages ofte op i fx fagordlister og ordkort, men ikke den generelle fagsprogs-sprogbrug, fx nominaliseringer, og</p>

	<p>hva det betyr for hele den faglige sprogbrug). Et lavt lixtal, illustrationer og tekstindhold som intenderer at relatere til elevers erfaringshorizont, kompenserer ikke for det som især kognitivt – og sprogligt – er utfordrende, nemlig en generaliserende og abstrakt sprogbrug, som hører skole-videnssproget til. Der bygges ikke bro på det sproglige plan mellom elevers hverdags-videns-verden og den faglige. På baggrund af de foreliggende analyser konkluderes det, at den sproglige dimension, som formidler ekspert/akademisk viden, aldrig tages op, hverken elevhenvendt eller i lærervejledningerne.</p> <p>Vægten i bogen er således på læremidlers form i relation til deres fagspecifikke indhold.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Bogen bygger på systemisk funksjonell lingvistisk sprogteori, genreteori og genrepædagogiske utviklinger baseret på SFL, herunder dansk forsknings- og utviklingsarbejde i Professionshøjskolernes regi.</p> <p>Tema 1: form, indhold Tema 2a: læsning, skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

5.1.7.2 Danske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Vi har funnet 18 studier om læremidler som kan relateres til ”implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og tilpasset opplæring”. Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.8 Overordnede funn fra England

Forskning på implementering av grunnleggende ferdigheter (”basic skills”) i læremidler er ikke utbredt i England. England står derimot sterkt når det gjelder utviklingen av nye forståelsesrammer i forhold til å konseptualisere den lese- og skrivekompetansen (literacy) som følger med den teknologiske utviklingen. Arbeidet med multimodalitet og nye former for tekstpraksiser som følge av framveksten av digitale tekster, står sentralt. Videre er det fokus på hvordan ny teknologi gir muligheter til å utvikle nye pedagogiske metoder i skolen og nye typer læreprosesser. Til sist identifiserer og bearbeider studiene den ”nye digitale kløften” mellom den uformelle barnekulturens medierike verden og skolens formelle undervisning, der barnas medieerfaringer sjeldent tas i bruk. Disse studiene peker på nødvendigheten av begreper for digitale mediekompetanser (digital literacy) som både omfatter kreativ og kritisk bruk av medier, i tillegg til begrepet ”internet-literacy” som fokuserer på barn og unges uformelle og formelle bruk av nettet på skolen og i fritiden.

5.1.8.1 Sentrale studier fra England

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Kress, Gunther (2003). <i>Literacy i New Media Age</i>. London: Routledge.</p>
---	---

<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen handler om tekstbegrebet når det ikke længere kun er funderet i et bogmedie. De tre første kapitler af bogen beskriver en ny tekstualitet, som i stigende grad bygger på billeder og elektroniske medier. På den baggrund rejser Kress to spørgsmål: (a) Hvad vil det sige at ”læse” på grundlag af digitale tekster og (b) Hvad vil de sociokulturelle virkninger af denne nye praksis være?</p> <p>Traditionel papirbaseret tekst og elektronisk tekst kan bruges meget forskelligt og giver forskellige typer af læsning. Papirbaserede tekster har en streng lineær organisation, og en læser kan let bladde gennem en papirtekst og få en fornemmelse af indholdet af teksten. En elektronisk tekst tillader og opfordrer til en mere åben tilgang og tilfældig adgang til teksten gennem hypertextuelle links samt søgefunktioner.</p> <p>Med hensyn til de sociokulturelle implikationer af den stigende dominans af billede og skærme peger Kress på demokratisering af kommunikation på grund af allestedsnærværende adgang til web-baserede værktøjer.</p> <p>Kress peger også på hjælpeteknologier (f.eks tekst-til-tale, tekstforstørrelse, og navigationfunktioner), der tillader manipulation af tekster og billeder på skærme, der kan kompensere for visuelle handicaps. Studiet er et centralt bidrag i forhold til at begrebsliggøre multimodale tekster som nye typer læremidler, der i deres form kan repræsentere nye former for indhold.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Bogen behandler – inden for en social semiotisk videnskabsteoretisk kontekst (Kress og Leeuwen 1996 og 2001) – overgangen fra en skriftbaseret kultur til en digital kultur med omdrejningspunkt i begreber som genre, modalitet, multimodalitet, medier, design, affordance og literacy. Metoden har et forklarende sigte.</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: læsning, digitale færdigheder/kompetencer, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Jewitt, Carey (2006). <i>Technology, literacy and learning: a multimodal approach</i>. London: Routledge.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen undersøger, hvordan nye teknologier fremmer nye formidlingsformer og giver mulighed for udvikling af nye pædagogiske metoder og læreprocesser i skolen. Gennem bogen analyseres videooptagelser af brugen af nye teknologier (fx cd-rom) i engelsk, matematik og naturvidenskab. Jewitt undersøger både, hvordan teknologier er med til at omforme viden, og hvordan det sociale samspil omkring skærmen former sig.</p>

	<p>Brugen af teknologi i klasseværelset kan omforme magt og viden i klasseværelset. Nye teknologier giver de studerende nye muligheder for engagement og skaber nye vilkår for, hvordan eleverne skal deltage, og hvad de skal gøre. En pointe er, at jo mere åben skærmens tekster er struktureret og dermed jo flere adgangsmuligheder, de giver, jo mere krævende er det for dem at designe deres egen vej til læring.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Metodisk trækker bogen på multimodal teori (Halliday, Kress, Van Leeuwen) og aktivitetsteori (Vygotsky). Multimodal teori understreger, hvordan forskellige semiotiske ressourcer som sprog, billede, lyd, gestik indgår i kommunikation og meningsskabelse. Aktivitetsteori bygger på Vygotsky's kulturhistoriske tilgang til læring. Ved hjælp af disse teorier undersøger Jewitt normer, regler, fællesskaber, roller og studerendes tegnproduktion i klasseværelset. Metoden har et forklarende sigte.</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: læsning, digitale færdigheder/kompetencer, multimodale tekster Tema 2b: tilpasset oplæring Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Buckingham, David (2007). <i>Beyond technology: children's learning in the age of digital culture</i>. Cambridge: Polity Press.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>"Beyond Technology" undersøger virkningerne af den teknologiske udvikling inden for læring og uddannelse. Den fremstiller et kritisk perspektiv på denne udvikling, og ser den i lyset af sociale, økonomiske og kulturelle rammer. Buckingham understreger fx, at uddannelsespolitikken og erhvervslivet anerkender og tilskynder brugen af de nye medier i skolen, men samtidig kan skolen være funderet på et andet pædagogisk grundlag, hvor brugen af teknologi ikke er slået igennem endnu. Bogen synliggør også "den nye digitale kløft", hvor børn i hjemmet gør brug af en overflod af forskellige teknologier – børnekulturens medierige verden – men at disse erfaringer sjældent kommer i spil i skolen, og hvis de gør, så i en lærerdomineret undervisning. Buckingham peger også på, at pædagogisk computerspil ikke synes at være integreret i skolen: det handler ikke kun om mangel på efterspørgsel, men også om mediekompetence især lærernes digitale mediekompetence (digital literacy). Sidst i bogen præsenteres et bud på digital mediekompetence, som ikke blot omfatter et brugsperspektiv, men også et kreativt og kritisk perspektiv. Bogen opfordrer skolen til i fremtiden at integrere informations- og kommunikationsteknologi, men at en sådan integration ikke blot handler om at importere teknologi ind i klasserummet eller kombinere uddannelse med digital</p>

	underholdning, men at omdrejningspunktet er udviklingen af en ny digital literacy.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Metodisk gennemgår og diskuterer bogen forskellige perspektiver på, hvordan teknologi har potentiale til at transformere skole, undervisning og læring, men også hvorfor det ikke umiddelbart sker. Bogen fremanalyserer her de skjulte strukturer for den manglende integration af teknologi i skolen. Bogen har fokus på teknologiens rolle inden for forskellige felter: uddannelsespolitik, skolekultur, børnekultur. Bogen formulerer rammerne til en digital literacy, men peger ikke konkret på, hvilke skridt der skal tages. Metoden har et forklarende sigte.</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: læsning, digitale færdigheder/kompetencer, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, titel, forlag Informasjon om utgivelse	Livingstone, Sonia & Bober, Magdalena (2004). <i>UK children go online: surveying the experiences of young people and their parents</i> . 2. London School of Economics and Political Science. London.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Forskningsprosjektet har foretaget en grundig undersøgelse af 9-19 årige brug af internettet mellem 2003 og 2005. Informanterne har bestået af piger og drenge i forskellige aldre og med forskellige socio-økonomiske baggrunde over hele Storbritannien. Formålet har været at undersøge, hvordan internettet kan være med til at transformere familieliv, netværk og uddannelse. Projektet er optaget af forholdet mellem online-muligheder og risici og den ambivalens, der ligger i, at børn og unge på den ene side ses som "den digitale generation" og pionerer i at udvikle online kompetencer, og på den anden side ses som sårbare og udsatte på nettet og derfor kræver særlige beskyttelsesforanstaltninger.</p> <p>Rapporten argumenterer for, at flere interessenter – lærere, industrien, forbrugergrupper, indholdsudbydere og tilsynsmyndigheder – sammen med forældre skal dele ansvaret med at maksimere online-muligheder og minimere online-risici.</p> <p>Rapporten bygger på en børne-centreret tilgang og tager udgangspunkt i børnenes egne forståelser af deres daglige liv. Den betragter børn som aktive, motiverede og fantasifulde (men ikke nødvendigvis sofistikerede) agenter, som former betydninger og konsekvenser af det »nye« gennem linsen af deres etablerede sociale praksisser.</p> <p>Rapporten giver bud på forskellige politikker i forhold til at håndtere</p>

	<p>internettets udfordring. I forhold til undervisning argumenterer rapporter for, at skolen arbejder med ”internet literacy”, der både omfatter tekniske færdigheder, søgefærdigheder og ikke mindst kritisk opmærksomhed på kvalitet, formål og troværdighed af hjemmesiderne.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Projektet kombinerede kvalitative interviews og observationer med en stor national kvantitativ undersøgelse af børn, unge og deres forældres brug af internettet i hjemmet.</p> <p>Undersøgelsens formål er:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Give detaljerede, systematiske undersøgelser af data, dokumentere omfanget og arten af forståelser, praksis og sammenhænge i brug af internettet blandt 9-19 årige 2. Levere dybdegående kvalitative data, som viser børn og unges egne perspektiver på brug af internettet og dets rolle i deres kulturelle og sociale liv 3. Udvikle ny viden om centrale politisk relevante domæner, der integrerer akademisk teori og forskning med ny viden og analyse. <p>Metoden har et forklarende sigte.</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: læsning, digitale færdigheder/kompetence, multimodale tekster Tema 2b: køn/genus, social baggrund Tema 3: drop out Tema 4:</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om udgivelse</p>	<p>Cope, Bill & Mary Kalantzis (2009). “Multiliteracies”: New Literacies. <i>New Learning Pedagogies: An International Journal</i>, Volume 4, Issue 3, 2009.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Rapporten undersøger kernekonceptet om “pedagogy of multiliteracies” som New London Group udviklede og publicerede i midt-90’erne. Rapporten spørger om begrebet multiliteracies stadig er aktuelt og undersøger om de forandringer, som er pågaaet i forhold til undervisning og læring har haft indflydelse på literacybegrebet. Rapporten konkluderer, at store forandringer i de sociale og teknologiske kontekst har haft indflydelse på, hvordan kommunikation og læring i uddannelsessystemet er blevet udviklet. I arbejdet med literacybegrebet blev et nyt sprog udviklet, afprøvet og implementeret, hvorfor der (stadig) kan tales om at begreber som repræsentation og kommunikation er relevante i lærings- og uddannelsesmæssige sammenhænge. Rapporten adresserer desuden spørgsmålet om, hvilken pædagogiske tilgang der kan forme en fleksibel indgang til den multimodale pædagogik og hvilke</p>

	konsekvenser begrebet vil i fremtiden.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> I rapporten redefineres og reformuleres det originale koncept i lyset af ny forskning og evaluering af pædagogisk praksis. Rapporten er dermed et bidrag til den fortsatte diskussion af literacybegrebet og et forsøg på at redefinere begrebet og begrebets anvendelighed i lyset af det seneste årti.</p> <p>Metoden er en teoretisk afklarende drøftelse af signifikante tilgange til teorier om repræsentationsformer og meningstransformationer.</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: multimodale tekster, digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, titel, forlag Information om udgivelse	David Buckingham (2003). <i>Media education: Literacy, learning, and contemporary culture</i> . Cambridge: Polity Press.
Oppsummering av vigtigste funn	Bogen stiller spørgsmålet hvorfor der overhovedet skal undervises i medier og hvilken betydning nye medier har for nutidens børn. Literacybegrebet diskuteres i forhold til medier, ligesom der gives analyser af det uddannelsesfelt, hvori medieundervisningen foregår. Bogen er dermed en status og opsamling på de erfaringer som er gjort på medieområdet. Bogen afsluttes med overordnede diskussioner af medieundervisningens kritiske potentiale og hvordan det er muligt både at være kritisk og kreativ i forhold til nye medier. Denne sidste del af bogen må se som en del af en større politisk diskurs der bredt set handler om uddannelsessystemets definition og forståelse af pædagogik og politik og ikke mindst nytteværdien af en bredere forståelse og tilgang til medieundervisning i det engelske skolesystem.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Bogen er inspireret af en række udviklingsarbejder og forskningsprojekter og giver empiribaserede bud på, hvordan klasserumsstrategier kan udformes i bestræbelsen på at højde den mediepædagogiske indsats i tilknytning til faglige emner. Metoden har et handlingsrettet sigte.</p> <p>Tema 1: indhold, form, brug Tema 2a: læsning, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

5.1.8.2 Engelske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Det er funnet 16 studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler. Disse har særlig fokus på lesing og digitale ferdigheter. Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.9 Overordnede funn fra Nederland

Vi har i liten grad gjort nederlandske engelskspråklige funn i forhold til forskningslitteratur og annen dokumentasjon omkring implementering av grunnleggende ferdigheter. De som er, dreier seg i hovedsak om IKT i utdanningen, og da særlig relatert til matematikk og naturfag. Funnene vi har gjort har sin tilknytning til tre av universitetene i Nederland. Universitetet i Utrecht samarbeider internasjonalt med andre universiteter omkring utdanning, håndtering av data og medieteknologi, samt kultur og identitet, men hovedfokusets deres er rettet mot høyere utdanning og utvikling av næringsliv og samfunn. AMSTEL instituttet, hvor det spesielt forskes på og utvikles utdanning innen naturfag og matematikk fra tidlig grunnskole til universitetsnivå, er en del av Universitetet i Amsterdam. Forskningen har et sterkt fokus på IKT i naturfag- og matematikdidaktikk, og målet med forskningen er både å bidra til det pedagogiske innholdet og den pedagogiske praksis i fagene. I og med at dette er forskning som i stor grad foregår under master- og Ph.d.-studier, antar vi at det finnes en rekke masteroppgaver og Ph.d.-avhandlinger som kunne vært aktuelle for denne rapporten, i tillegg til Irma Heemskerk sin avhandling (2008), hvis de hadde vært engelskspråklige. Instituttet er representert i rapporten ved Professor Ton Ellermeijer (2004). Ellers finnes det ved universitetet flere forskningsmiljøer med fokus som strekker seg utenfor de nederlandske grenser, blant annet i forbindelse med kultur og identitet. Ved Open Universiteit i Nederland er det etablert et forskingssenter, Centre for Learning Sciences and Technologies, som har som mål å først og fremst forbedre og fornye sin egen utdanning, samt generelt å støtte høyere utdanning.

En av studiene under dette emnet er hentet fra et større prosjekt gjort på tvers av landegrenser og hvor resultatene er utgitt som bok i England. Vi har likevel valgt å ta den med, da dette viser at slik forskning finnes i Nederland og at nederlandsk forskning er av internasjonal betydning.

5.1.9.1 Sentrale studier fra Nederland

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Eijck, Michiel Wilbert van (2006). <i>Teaching quantitative concepts with ICT in pre-university biology education: the case of datalogging the heart.</i> Universiteit van Amsterdam.
Oppsummering av viktigste funn	Denne avhandlingen er en rapport som omhandler en utviklingsmessig forskningsstudie som ble utført fra desember 2000 til desember 2005 ved Amstel (Amsterdam matematikk, vitenskap, og teknologi Utdanning Laboratory) institutt for Universiteit van Amsterdam. Formålet med studien var å undersøke hvordan informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) kan bidra til undervisning i kvantitative begreper i biologiutdanningen i videregående skole. Læreplanen foreskriver en rekke kvantitative ferdigheter, som innebærer at elevene skal lære å håndtere tall og mengder og ulike framstillinger av disse. Basert på lærebokanalyse konkluderer van Eijck med at representasjoner av kvantitative begreper, i dette tilfellet grafer som skulle illustrere blodets

	<p>sirkulasjon, gir for lite informasjon til at elevene makter å tildele teksten tilstrekkelig mening. Elevene har både vanskelig for å tolke og verbalisere slik informasjon, samt å se sammenheng mellom framstilling og praksis. Dette tillegger van Eijck både det forholdet at lærebøkene representasjoner er mangelfulle med hensyn til semiotiske og praksisrelaterede ressurser. Han mener at elever bør få mulighet til å utvikle kunnskap om praksiser der representasjoner av kvantitative begreper befinner seg. Basert på erfaringer fra datalogging (i det digitale miljøet Coach 5), hevder han videre at elevene gjennom datalogging av hjerteaktivitet både reflekterer og diskuterer grafene og er opptatt av deres kvalitet, samt at elevene på denne måten i større grad makter å relatere grafene til sine forkunnskaper omkring hjertet og til andre grafer innenfor samme emneområde. Van Eijck konkluderer med at datalogging bidrar til å utvikle epistemisk kunnskap om representasjoner av hjerte relaterte kvantitative begreper og målemetoder, og at meningsskapning i møte med kvantitative begreper best skjer i sammenhenger der de blir anvendt, altså satt inn i sin kontekst.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Etnografi og tekstanalyse</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: lesing, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Ellermeijer, Ton (2004). The approach to ICT in science education in The Netherlands. In R. B. (eds.), <i>Teaching Secondary Science with ICT</i>. s. 129-136. Berkshire, UK: Open University Press.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I denne artikkelen gir Ellermeijer et bilde av hvordan man i Nederland har integrert IKT i naturfag. Han gir først en historisk oversikt, fra innføringen av datamaskinen i utdanningen tidlig på 1980-tallet, via et prosjekt utledet fra regjeringen kalt NIVO (New Information Technology in secondary education) og fram til i dag (2004). Deretter følger en beskrivelse av utviklingen av læringsmiljøet Coach (http://cma-science.nl/english/index.html) som kom i 1988, da det skulle dekke et allerede eksisterende behov, og framover med utvikling og integrering av nye verktøy. Ellermeijer viser til at den heldige situasjonen, der en del av standarden i den nederlandske skolen innlemmet både Coach-miljøet, maskiner og utstyr for datalogging, gjorde at forlag/utgivere, læreplankomiteer, lærerutdanningsinstitusjoner kunne konsentrere seg om å komme fram til best mulige måter å bruke dette virtuelle læringsmiljøet på. På den måten kunne også skoler og lærere motta en både konsekvent og sterk støtte for sitt arbeid på dette området.</p> <p>Han viser til at tendensene går mot mer individuell læring i det han kaller</p>

	<p>”study-houses”, der elevene kan arbeide med eller uten hjelp fra lærer. I en liten case-studie gir forfatteren et eksempel på hvordan Coach 5 involverer mange typer aktiviteter og synliggjør på den måten miljøets mange muligheter.</p> <p>Han avslutter med å utfordre både utdanningssystemet og den enkelte naturfaglærer til å være med å sikre at ny teknologi ikke blir et mål i seg selv, men at det skal tjene naturfagets behov.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> En narrativ tilnærming til utviklingen av virtuelle læringsmiljø i et nyere historisk perspektiv, samt casestudium</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Doorman, Michiel, Drijvers, Paul, Dekker, Trues, Heuvel-Panhuizen, Marja van den, Lange, Jan de & Wijers, Monica (2007). Problem solving as a challenge for mathematics education in The Netherlands. <i>ZDM</i>, 39, s. 405 - 418. Doi: Urn:nbn:nl:ui:10-1874-23813.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Artikkelen viser til de utfordringene man står overfor i forbindelse med etablering av problemløsning som et levende domene innen matematikkutdanningen i Nederland. PISA-undersøkelsen 2003 viser, i følge artikkelforfatterne, at seriøse forsøk på å få til en implementering av problemorientert pensum basert på realistisk matematikkundervisning med bruk av spesialrom for modeller og nyere teknologi, bare har vært delvis vellykket i pedagogisk praksis. Videre peker de på at nasjonale prøver faktisk er et av hovedproblemene, da disse er sterkt styrende for pedagogisk praksis, men at de i sin struktur ikke gir rom for virkelig problemløsning. Det neste problemet, hevder de, er lærebøkene, som ikke er særlig åpne for problemløsningsoppgaver og i liten grad leverer slik læring. Et av hovedproblemene er å designe gode problemløsningsoppgaver som både er virkelighetsnære, originale og av en slik art de ikke blir preget av rutine. Forsøk som har vært gjennomført, tyder på at slike oppgaver best kan utvikles i team av pedagogisk designere og lærere. Noen tiltak er blitt iverksatt, men dette er ikke nok, hevder Doorman m.fl.. Derfor foreskriver de ytterligere fire tiltak for å bedre situasjonen. Det første er å anbefale lærebokprodusenter å vie problemløsning og heuristikk eksplisitt oppmerksomhet. For det andre bør skoler benytte muligheten som skoleevalueringen gir for problemløsning, og her finnes det fra før nasjonale tiltak som kan virke inspirerende. For det tredje anbefaler artikkelforfatterne at lærere og lærebokforfattere utnytter fordelene ved teknologiske verktøy. Nye verktøy gir nye muligheter, hevder de. Sist, men ikke minst, foreskriver de at problemløsning må komme på dagsordenen for</p>

	matematikkforskning i grunnskolen, slik at elevene utvikler problemløsningsferdigheter allerede i ung alder.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Artikkelen har form som en sammenfatning med konklusjoner basert på en rekke undersøkelser og forskningresultater.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: matematikk Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	<p>Heck, Andre, Houwing, Harm & Beurs, Cor de (2009). An e-class in action: Experiences with ICT-intensive teaching and learning of discrete dynamical models at secondary school. <i>Electronic Journal of e-Learning</i>, 7(1), 41-52. Doi: urn:nbn:nl:ui:29-305785.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>Artikkelen tar utgangspunkt i et pilotprosjekt, gjennomført av et lite team av universitetslærere og lærere fra videregående skole, som i fellesskap utviklet og prøvde ut en e-klasse for 4.- og 5. klasseelever (alder: 16-17år) Målet med prosjektet var å utvikle og prøve ut innovative undervisningsmetoder i matematikk som ville gjøre det mulig for skoler å tilby valgfrie kurs for et lite antall studenter. E-klassen hadde web-støttet undervisning med en blended-learning-tilnærming. I denne artikkelen diskuterer de noe av e-innholdet i e-klassen og dette innholdets muligheter i undervisning og læring av matematikk og naturfag gjennom en blandet tilnærming.</p> <p>Prosjektet har vist at den problematikken som oftest løftes fram i forbindelse med nettbasert læring, nemlig mangel på sosial kontakt, ikke trenger å være noe problem. Dette forklarer artikkelforfatterne med den blandede tilnærmingen, der både klasseromsundervisning og nett-støttet undervisning utenfor klasserommet, ble kombinert, noe som syntes å fungere bra. Dette samsvarer med det såkalte studie-hus-konseptet, der studentene selv i større grad blir holdt ansvarlig for egen læring, og hvor elevene kan arbeide i e-klassen på en individuell måte som passer deres læringsstil best.</p> <p>Suksessen med pilotprosjektet har resultert i et større prosjekt, der lærere og utdanningsinstitusjoner innen høyere utdanning er involvert. Målet med prosjektet er, foruten å utvikle og iverksette e-klasser, å involvere flere fag, bedre overgangen mellom videregående skole og høyere utdanning, noe som innebærer å heve kvaliteten på matematikk-, naturfag- og teknologiundervisning, samt læring. For at dette skal kunne gjennomføres, er det også et mål for prosjektet at antallet lærere innen vitenskap og teknologi økes, at tallet på studenter som søker seg videre til høyere utdanning innen disse fagene øker, og at man skal make å realisere en vedvarende kontakt</p>

	mellom lærere i videregående opplæring og høyere utdanning.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Artikkelen baserer seg på en rapport fra et pilotprosjekt gjennomført som et intervensjonsstudie blant elever i 16-17-årssalderen.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetenser Tema2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Heemskerck, Irma (2008). <i>Technology makes a difference: inclusiveness of technology in education</i> . Doktoravhandling. Universiteit van Amsterdam.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Avhandlingen viser at det til tross for et allerede etablert syn på teknologi i utdanningen som viktig både for utdanningen i seg selv og for å imøtekomme kravene i samfunnet for øvrig, står man fremdeles overfor utfordringer med hensyn til både egnet pedagogisk programvare og bruken av dem. Ifølge Heemskerck finnes det indikasjoner på at ikke alle elever drar like stor nytte av fordelene med IKT i utdanningen. Sett fra et likestillingsperspektiv, mener hun å se at det finnes forskjeller knyttet til elevers kjønn og sosiokulturelle bakgrunn. Med denne avhandlingen har hun tatt sikte på å utforske utvalgte virkninger som pedagogisk bruk av IKT har på gutter og jenter og elever med ulik sosioøkonomisk og etnisk bakgrunn.</p> <p>I arbeidet med avhandlingen ble begrepet script som "sosiale prosedyrer" utviklet. Det refererer til prosedyrer som kan være relatert til kjønn og sosiokulturelle kjennetegn og som også kan medføre en større eller mindre grad av inkludering av pedagogiske verktøy til de ulike elevgruppene. Heemskerck løfter fram tre hovedelementer som ser ut til å ha betydning; de pedagogiske verktøyenes innhold, deres lyd- og visuelle grensesnitt, samt instruksjonsstrukturen. Hun hevder at pedagogiske verktøy innehar en ulik grad av inkludering overfor ulike elevgrupper, og verktøyenes instruksjonsstruktur er avgjørende for dette forholdet. Videre sier hun at graden av verktøyenes inkludering kan påvirke samhandlingen mellom lærere og elever, da de verktøyene som i liten grad er inkluderende gjerne fører til mindre grad av inkludering fra lærerens side enn tilfellet er i arbeid med verktøy som allerede i høy grad er inkluderende. I den grad læreres atferd kan tolkes som styrkende for inkluderingen, er dette knyttet til verktøy som allerede er inkluderende, mens der det kan synes nødvendig å kompensere for mangelfull inkludering, skjer det ingen justering, ifølge Heemskerck i. Hun mener videre, at med tanke på slike kjedevirkninger, bør lærere, som i Nederland i stor grad står fritt til å velge sine pedagogiske verktøy selv, være mer selektive i sin utvelgelse.</p>

	<p>Avhandlingen viser hvordan kjønnsforskjeller viser seg i hvilke typer verktøy som engasjer elevene, mens ulikhetene mellom etniske gruppers sympatier og antipatier knyttet til bruk av pedagogisk IKT-verktøy, er relatert til språklig utvikling og IKT-ferdigheter. På bakgrunn av dette påpeker Heemsker at det i utviklingen av pedagogiske IKT-verktøy, er særlig viktig å ta hensyn til de ulike elevers språkkunnskap og digitale ferdighetsnivå.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Gjennomgang av litteratur om empiriske studier og reflekterende teoretiske eller praktiskorienterte artikler. En mindre, kvalitativ empirisk undersøkelse på 4 videregående skoler, der bl.a. analyse av programmer observert i klasseromspraksis, er inkludert. Spørreundersøkelse basert på 495 elever i alderen 13-15 år, fordelt på 9 skoler for videregående opplæring.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: digitale ferdigheter/kompetanser Tema 2b: etnisitet, kjønn, sosial bakgrunn Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Schiffauer, Werner & Sunier, Thijl (2004). Representing the nation in history textbooks. I <i>Civil enculturation. Nation-state, school and ethnic difference in The Netherlands, Britain, Germany, and France.</i> s. 33-60. Berghahn.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>I denne artikkelen, som er en del av et større prosjekt som ser på ulikheter og likeheter knyttet til nasjonalitet, religion, kultur og skole, analyserer Schiffauer og Sunier nasjonale forestillinger, på bakgrunn av <i>innholdsmessige</i> framstillinger i historiebøker benyttet i de fire landene Frankrike, England, Tyskland og Nederland. Som verktøy for sin analyse benytter de et bilde på samfunnet der markedet, forumet og scenen er de sentrale institusjoner. Markedet står for den frie utveksling av "varer", forumet for foretak av offentlig politikk og scenen der den offentlige kultur utspiller seg. De peker på ulike problemer med å trekke generelle konklusjoner på bakgrunn av sin studie. Et av dem er det begrensede utvalget av historiebøker, og dernest at utdanningssystemet i Tyskland har store variabler i forhold til de andre landene. Likevel mener de å kunne peke på noen tendenser.</p> <p>Gjennom sine tekstanalyser har forfatterne kommet fram til at England oppfatter seg selv som en heterogen nasjon, der avtaler og konvensjoner kun er mulig på grunnlag av at dette mangfoldet anerkjennes. Troen på at individuelle og pragmatiske løsninger relatert til enkeltsaker er det mest rettferdige, er utbredt, samtidig må kollektive rettigheter respekteres. Det hele er basert på ideen om den ukrenkelige friheten. I Frankrike hvor en slik ide ikke ville være akseptabelt, kan meningsfulle avtaler kun inngås på bakgrunn av likeverd, og hvor offentligheten er den sfæren hvor likestillingen blir realisert. Det skilles</p>

	<p>sterkt mellom det offentlige og private, noe som dermed likevel gir rom for enkeltpersoners frigjøring. I Nederland som i Storbritannia, blir pluralitet oppfattet som en styrke, samtidig som identitet mer er knyttet til det individuelle enn til det kollektive. På den måten kan forhandlinger gjennomføres hvis ulikheter er løftet fram, samtidig som de tones ned, altså nærmest inneforstått. Forfatterne betrakter dette som en slags teknikk, istedenfor prinsipp, for å finne et felles ståsted, og på den måten mener de at den nederlandske modellen kan virke ganske lik britenes. Samtidig ligner den på den franske modellen ved at den finner en krysning mellom det ideelle og det individuelle i kulturen.</p> <p>I Tyskland tar forhandlingene alltid hensyn til det felles beste. Man bør engasjere seg i den sosiale utvekslingen på en ansvarlig måte, der man utviser en genuin interesse for de andre, og slår ned på ekstremisme. Statens oppgave er som garantist for et slikt system, hevdes det i artikkelen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Artikkelen baserer seg på en komparativ innholdsanalyse av historiebøker.</p> <p>Tema 1: innhold Tema 2a: lesing Tema 2b: etnisitet, sosial bakgrunn Tema 3: Tema 4:</p>

5.1.9.2 *Nederlandske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring*

Det er funnet 8 antall studier om læremidler som kan relateres til " implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring ". Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.10 **Overordnede funn fra Spania**

Det varsles om at lærebøkene i liten grad tilpasses til nye læreplaner og pedagogisk forskning, dette gjenspeiles i at det er lite forskning på læreplanteori og pedagogiske modeller som ligger til grunn for lærebøkene. For eksempel er det i pedagogiske miljøer sterkt fokus på elevens direkte omgivelser, liv og erfaringer som viktige ressurser for undervisning og læring – som ikke gjenspeiles i lærebøkene. I denne delen er det for Spania fremhevet to studier; en studie som fokuserer på hvordan læremidler anvendes som ressurser for å nå spanske læreplanmål om medborgerskap og internasjonal forståelse, og en studie som aktualiserer kjønnsproblematikk i spanske lærebøker.

5.1.10.1 *Sentrale studier fra Spania*

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>van Dijk, T. & Encarna, A. (2011). Knowledge and discourse in secondary school social science textbooks. <i>Discourse Studies</i>, 13(1), 93–118. Sagepub.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	

<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Denne artikkelen er skrevet som del av et tverrfaglig prosjekt om epistemiske strategier i tekst og tale. Denne artikkelen utforsker denne typen strategier i en spansk lærebok i samfunnsfag for ungdomstrinnet. Det blir her vist hvordan diskurser forutsetter og formidler kunnskap. Denne artikkelen studerer i detalj hvordan ”ny kunnskap” blir formulert i pedagogisk diskurs, og hvordan ”gammel kunnskap” regnes som felles kjent i en undervisningsøkt om migrasjon. Det blir her blant annet observert hvordan det som blir portrettert som kunnskap i lærebøkene, ofte har ideologisk bakgrunn.</p> <p>Studien fremhever hvordan ”ny kunnskap” introduseres og relateres til ”gammel kunnskap”, med bakgrunn i et bestemt syn på innvandrere i Spania: hvor de kommer fra, hvorfor de kommer eller hva dette innebærer for spansk økonomi o.l i tråd med den dominerende diskursen – uten å utfordre denne.</p> <p>Selv om lærebøkene ikke betegnes av forfatterne som eksplisitt rasistiske, så regnes kunnskapen som organisert i henhold til en polarisert ideologisk forståelse av <i>våre</i> gode ting og <i>deres</i> dårlige ting. På samme måte så blir <i>våre</i> dårlige ting, som diskriminering, rasisme og utnyttelse av innvandrere eller vestens rolle i fattigdomsproblematikk eller migrasjon, underkommunisert eller ikke nevnt i det hele tatt. Studier av hva som <i>ikke</i> blir kommunisert i lærebøkene burde også vært gjenstand for kritisk analyse.</p> <p>Forfatterne melder også om at forholdet mellom ideologi og kunnskap er uklart i lærebøkene som blir analysert, og at lærebøkene i stor grad reproducerer dominante diskurser om ”offisiell” kunnskap.</p> <p>Studien kan kategoriseres som tekst-innhold, og tekst-bruk.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Diskursanalyse</p> <p>Tema 1: innhold, bruk Tema 2a: Tema 2b: etnisitet Tema 3: Tema 4:</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Bello, Ana Sánchez (2009). Gender stereotypes in textbooks. In <i>10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media.</i> (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bello fremhever betydningen av lærebøkene for etableringen av unges verdensbilde utover deres egne erfaringer. Lærebøker har en normativ rolle, og er spesielt viktig i forhold til de signaler som gis om kjønn og identitet. De spanske lærebøkene belyses både som medium for formidling av kjønnsstereotyper, men også som ressurser for å skape endring gjennom å gjøre</p>

	elever bevisst på hvordan forestillinger om kjønn påvirker både hverdagsliv og vitenskap.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Tekst- og teorigstudier Tema 1: innhold, form Tema 2a: Tema 2b: etnisitet, kjønn Tema 3: Tema 4:

5.1.10.2 Spanske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Det er funnet 2 studier som berører implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring. Studiene er listet opp i vedlegg B.

5.1.11 Overordnede funn fra Brasil

Forskning om lesing dominerer forskningen. Dels finnes en fokusering på hvordan lesevaner relateres til tekstforståelse, dels på hvordan muntlig fortelling og folkelig kultur forholder seg til lesing av litterære tekster.

Også språkstudier forekommer i materialet, både med innretning mot fremmedspråk og mot portugisisk som et fremmedspråk.

Bruk dominerer over innhold og form i denne forskningen.

5.1.11.1 Sentrale studier fra Brasil

Navn, tittel, forlag	Klebis, Carlos Eduardo de Oliveira (2006). <i>Leitura e envolvimento : a escola, a biblioteca e o professor na construção das relações entre leitores e livros</i> . Masteroppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: Intending to understand the relationship between readers and books, this research has investigated some reading issues related to circumstantial aspects of the formation of readers. Through the analysis of the circumstances of reading practices at school and library, we argue the construction of the involvement bounds between people and cultural products. In the development of this research, we searched to create bridges between theoretical studies concerning to reading and formation of readers, trying to present and discuss the circumstances that the involvement between subjects and books are produced in the scholar context. The objective of this research is to understand the utility and function of public politics of reading in Brazil, the effects of traditional practices of reading to the students of Brazilian public schools, and the cultural rites around the book and the forms of reading, defining the real conditions where the construction of the relations between readers and books happens. The perception of the circumstantial aspects where the public politics

	related to books, reading and formation of readers are realized, as well the real conditions where the public school, libraries and teachers playing their roles is important to amplify the universe of knowledge concerning the formation of readers pertaining to school. This study is a reflection about the relations between people and culture, through the reading and inside of the school, here boarded while a space in which readers and readings learn coexisting; what it implies the necessity of investing in the objective development of the necessary abilities to the reading and the subjective involvement between readers and books.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar tre aspekter: policy för läsutveckling; traditionens makt vad gäller att utforma läspraktiker; samt de kulturella riterna kring boken och läsandet i skolan. Det är en studie av hur framtida läsare formas i skolans värld. Författarna vill uppnå en bred, kulturell förståelse av läsning och läspraktiker, och vill diskutera läsning i skarven mellan folklig kultur och skolkultur.</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: läsning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Coentro, Viviane Silva (2008). <i>A arte de contar historias e letramento literario: possiveis caminhos</i> . Masteruppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>”Abstract: The art of storytelling is an invitation to the imagination and incentive to the reading practice. The artistic dimension of the language through the oral traditional stories allows the interaction between teller-story-listener. The general objective of this research was to investigate the impact of experiences with oral traditional stories as elements of literary literacy. The hypothesis in this work is that the oral traditional stories encourage the reading of the books in which those stories are written. To achieve this main objective, the study looked for the answers of the questions: 1) What are the local literacies of the research participants which are linked to the storytelling experience in school?; 2) In the literacy events of storytelling in school, how do the local cultures and the culture valued in the school setting relate?; 3) What kinds of narratives emerge from these events?; 4) What does the story teller propose in this context?; 5) What is the students' reception regarding these narratives and literacy events?; 6) What do the results indicate concerning the literary reader formation?</p> <p>The adopted methodology was bibliographic research qualifying itself as participant observation in the data collection, and interpretative research in the analysis. There were 4 meetings in the classroom, of one hour each, with students between 8 and 9 years old, from the third grade of a municipal school</p>

	<p>in Campinas, where the researcher told stories. The results revealed knowledge of the oral traditional stories which comes from the family environment (parents and television) and from school (textbooks). The local cultures and the culture valued in school overlap in school and local literacy practices. The narratives that emerge from these events have their sources in the mass-mediated culture in which the students are engaged. The story teller in this context can be the mediator in the literacy practices which involve the reading and recounting the stories. The experiences of telling stories brought sensations and cathartic feelings, and provided some access to literary work. In this way, the storytelling constituted in school, mass and vernacular cultures showed an accessible way to literary work.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Betydelsen av traditionellt, muntlig berättande för literacy / läsning av litteratur undersöks här i tredje klass (eleverna är 8-9 år). Frågan om betydelsen av lokal, muntlig kultur skulle kunna få en plats i skolans undervisning tas upp, m.a.o. relationen mellan muntligt berättande och skönlitterära texter. Författaren menar att en ”berättare” skulle kunna få en medierande roll mellan dessa texttyper i klassrumsarbetet.</p> <p>Tema 1: bruk, form Tema 2a: läsning, muntlighet Tema 2b: Tema 3: Tema 4: (bruk)</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Machado, Elisabeth Marcia Ribeiro (2002). <i>Lendo e compreendendo: em experiencia com 5ª serie</i>. Masteruppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>”Abstract: Based on a socio-interacionist concept of language and reading, this dissertation investigates the relationship between the habit of reading and text comprehension, examining the common sense hypothesis that states that "those who read more are able to understand better". We used a semi-experimental methodology, setting up two school reading scenes where 18 elementary students (5th grade) from a private school in the city of São Paulo participated. Based on the number of books read (among other factors), students were classified as "regular or frequent readers" (more than 8 books read per year) or "non-regular or infrequent readers" (1 book read per year or less). To guide the "scene construction" process, the students were individually interviewed. The data for analysis came from the verbal protocols recorded during these interviews. After comparing story and informative text comprehension strategies used by the students we conclude that there were no major differences in the reading results of students from either group, although there were differences in the degree of familiarity with the literacy practice involved. Finally, the results achieved suggest an important pedagogic implication, namely that habitual reading plays an important role in the development of</p>

	intertextuality perception and text analysis, but is not enough to develop efficient comprehension strategies, which require teacher support and specific activities.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Här undersöks läsvanor i relation till textförståelse. En semi-experimentell studie av elever (11-12 år) genomfördes, varefter de intervjuades. Studien framhåller att enbart läsvanor inte räcker för att förklara läsförståelse, och pekar på lärarens betydelse att stödja elevernas läsande.</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: läsning Tema 2b: Tema 3: Tema 4:</p>

Navn, tittel, forlag	Fernandes, Marly Aparecida (2010). <i>A leitura no livro didático de Língua Portuguesa de Ensino Médio</i> . Masteruppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: The present work aims at discussing how reading is taken as a learning and teaching object by some Portuguese Language school textbooks, used in Brazilian Public High School Portuguese classes. These selected school textbooks have been analyzed and approved by the National Program of Textbooks for High Schools (PNLEM/2006). The analysis, which reveals a qualitative and quantitative nature, was carried out with three Portuguese Language school textbooks for the first to third grades of middle school. We adopted, in our analysis, some theoretical conceptions related to the bakhtinian theory of speech genres and the idea of active responsive understanding postulated by Bakhtin and his Circle. Our analysis focused on the reading activities and corresponding speech genres presented by the named school books. The main concern was to figure out the didactic and authorial reading projects, centering on the possibilities of constructing a reflexive and critical reader by the mediation role of these texts as well as of the reading skills proposed by the analyzed schools textbooks.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Här undersöks läsning i relation till modersmålsläroböcker (portugisiska), med fokus på läsaktiviteter på gymnasiet. Bl.a. utgår man från Bakhtins genrebegrepp. Studien fokuserar läsaktiviteter i relation till läroböckernas genrer, och diskuterar på vilket sätt man kan stödja utvecklingen till en kritisk och medveten läsare.</p> <p>Tema 1: innehåll, form Tema 2a: läsning Tema 2b: Tema 3:</p>

	Tema 4:
--	---------

Navn, tittel, forlag	Concario, Marcelo (2009). <i>A lingua portuguesa e a construção do conhecimento escolar</i> . Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: The mother tongue plays a key role in educational interactions. As an instrument and tool in the mediation of the noticing, interpretation and use of concepts and propositions, and as a vital skill for the apprehension, appropriation and use of knowledge, language may represent either access or blockage to teaching goals and, thus, to both teachers' and students' attitudes regarding the classroom. This research, based on data collected between 2005 and 2008 with elementary school students, teachers of several subjects, Letras undergraduate students and from teaching materials, investigates how the Portuguese language relates to the construction of knowledge in the classroom. Grounded on sociointeractionist principles both theoretically and methodologically, this is an interpretive, reflexive study which is strongly committed to communicative language teaching, meaningful learning, and the assumption that linguistic output may yield positive effects on learning by students as they become aware of the role of language in such a process. The analysis of coursebooks and both oral and written accounts produced by students based on these materials shows that Portuguese can, structurally and functionally, in the school setting, be dealt with as if it were a foreign language. This finding is not intended to downplay the subtleties that are inherent in the teaching of the mother tongue; however, it suggests that there are no reasons why traditional and successful foreign-language teaching strategies should not be added to the repertoire of tacit knowledge and both the professional and theoretical competencies of teachers of different school subjects. This recommendation is an attempt to recognize and take into account the tradition of Applied Linguistics in dealing with language in real life. It is, therefore, an urgent warning that the education of teachers should (begin to) include opportunities for them to experience and reflect on the role of language in the construction of school knowledge.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Här undersöks språkets roll för lärande i interaktionen i skolkontexten med fokus på ”meningsfullt lärande”. Empirisk har man undersökt elever på lågstadiet, lärare inom olika ämnen, elever som studerar portugisiska (språk och litteratur) på universitetet samt läromedel. Portugisiska kan likställas med ett främmande språk i det avseendet att själva språkets struktur och konventioner bildar en utgångspunkt för hur man talar om/förstår olika skolämnen. Språklig kompetens måste därför, menar författaren, vara en del av förståelsen för hur skolkunskap konstrueras.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: läsning, skrivande</p>

	Tema 2b: Tema 3: Tema 4:
--	--------------------------------

5.1.11.2 *Brasilianske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring*

Vi har funnet 5 studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring. Studiene er listet opp i vedlegg B.

6.0 Temaområde III: Læremidler som virker mot frafall

6.1 Overordnede funn om læremidler som virker mot frafall

6.1.1 Overordnede funn fra Norge

Det er ikke funnet studier i Norge som handler om forholdet mellom læremidler og frafall, og det er heller ikke etablerte sammenhenger mellom disse to faktorene. Frafall har sammensatte årsaker, men har klare sammenhenger med svake grunnferdigheter og svake prestasjoner i grunnskolen. Det finnes lite eller ingen forskning som går direkte på læremidler og frafall, men rapporter som behandler emnet frafall peker på nødvendigheten av tilpasset opplæring.

Frafall blir framhevet som et resultat av en lengre prosess sammenvevd av flere årsaker. I NOVA-rapporten 12/10 framheves gode lesekunnskaper som ”en av de sentrale forutsetningene for å lykkes i hele utdanningsløpet” (Wollscheid 2010:70). Videre påpekes det i rapporten at en forutsetning for å forhindre at elever kommer inn i en negativ lærings sirkel, er å identifisere dem som strever med lesing tidlig i utdanningsforløpet.

Videre kan skolen synes å ha problemer med at de unge ikke ser relevansen i fagstoffet de skal lære. Frafall i skolen henger ofte sammen med lav motivasjon og manglende engasjement for læring. Samtidig viser forskningen at familiebakgrunn, særlig foreldres utdanning, har stor betydning for hvordan barn lykkes i utdanningsforløpet. Ut fra dette kan det virke sannsynlig at læremidler som er inkluderende – i betydningen av at de har et språk som et bredt lag av elevene kan forstå og relatere seg til, samt at læremidlene har en form og et innhold som oppfattes relevant for dem –, kan bidra til at flere elever velger å fortsette sitt utdanningsløp. Det vil utvilsomt være fruktbart å gjøre studier som omhandler forskningsfeltet formell/uformell læring og tilpasset opplæring i relasjon til kategoriskapende identiteter som etnisitet, kjønn, disabilitet/funksjonshindring og sosial bakgrunn aktuelt for arbeid med frafallsproblematikk. En del av forskningen som det er rapportert om under temaområdene 1 og 2, kan gi relevant bakgrunn for å forstå frafall i norsk skole. Dette er likevel ikke etablerte sammenhenger.

6.1.1.1 Sentrale studier fra Norge

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.1.2 Norske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet norske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.2 Overordnede funn fra Sverige

Det er ikke funnet forskning fra Sverige som spesielt undersøker læremidler som virker mot frafall.

6.1.2.1 Sentrale studier fra Sverige

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.2.2 Svenske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet svenske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.3 Overordnede funn fra Tyskland

Direkte søk på ”drop-out” og beslektede ord i kombinasjon med en rekke stikkord som medier, lærebok og lesning har ikke gitt nevneverdige resultater. De få, svært generelle studiene er tatt med i bruttolisten, selv om de ut over stikkord som ”nye medier” verken inneholder den type forskning som etterlyses under dette temaet, eller angår det primære eller sekundære utdanningsnivået. Ut fra de mest overordnede publikasjonsdataene i bruttolisten har det ikke vært mulig å identifisere studier og bidrag som behandler spørsmål om frafall i forhold til læremidler, språk i læremidler, innholdsmessig betydning og metodisk variasjon. Det kan for eksempel henvises til at det finnes longitudinelle studier som behandler sosial diskriminasjon og mediekompetanser (se Temaområde 2: Ennemoser, M., Schiffer, K. & Reinsch, C. 2003).

Det har ikke vært mulig å komme tettere på dette temaet. Som eksempler på generelle studier om frafall er det tatt med tre bidrag under de sentrale studiene.

6.1.3.1 Sentrale studier fra Tyskland

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Astleitner, H., & Baumgartner, A. (2000). Abbrecherquote bei Fernlehrgängen. Ein Überblick über emotionale und motivierende Strategien, um die Abbrecherquoten bei web-basierten Fernlehrgängen zu senken. In R. Kammerl (Ed.), <i>Computerunterstütztes Lernen. Hand- und Lehrbücher der Pädagogik</i> . (pp. 166-187). München: Oldenbourg.
Oppsummering av viktigste funn	På trods af indsatsen af moderne metoder for vidensmanagement er opgiver mange flere ved fjernundervisning end ved traditionel undervisning. Det skyldes mindre kognitive forhold end motivationale og emotionale faktorer. Artiklen giver først et overblik over relevante teoretiske afklaringer. De opstående problemstillinger tilskrives, at de lærende ikke har personlig omgang med læreren og skal ses i tæt sammenhæng med de tekniske spesifikasjoner af kommunikationsplatformen. Eftersom erfaringen, ikke at kunne utvikle sociale og emotionale relationer, øger drop out, er det nødvendig at utvikle strategier som fører til emotionel værdifull kommunikation. Relevante forhold tilskrives både ydre (hardware, software) og indre (sociale meddelelser, Kooperation) aspekter.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> (ikke oppgitt) Tema 1: Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: drop out Tema 4:

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Hoffmann, B. (2006). Medienkompetenz sozial benachteiligter Kinder. Erfahrungen aus einem Projekt. <i>TV-Diskurs</i> , 10(4), 14-17.
Oppsummering	Mediecentralen i Nordrhein-Westfalen har projekter som fremmer

av viktigste funn	mediekompetencer for socialt dårlig stillede børn. Artiklen diskuterer erfaringerne fra et projekt og fremhæver betydningen af den fri og åbne børne- og ungdomsarbejde i forbindelse med tilegnelsen af mediekompetence.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> (ikke oppgitt) Tema 1: Tema 2a: multimodale tekster Tema 2b: sosial bakgrunn Tema 3: frafall Tema 4:

Navn, tittel, forlag	Temahæfte <i>Drop out im Bildungssystem – Situation und Prävention In Zeitschrift für Pädagogik</i> 2/2011.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	(ikke læst)
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> (ikke oppgitt) Tema 1: Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: drop out Tema 4:

6.1.3.2 Tyske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet relevante studier. Det er funnet 13 studier som helt generelt beskjeftiger seg med frafall, og som er tatt med i temaets bruttoliste ut fra et inklusjonssynspunkt.

Et eksempel på et søk: Kombinasjonssøk i *Fachportal Pädagogik*: a) frafall **og** b) lærebok eller læremidler eller undervisningsmedier eller nye medier gir 13 funn. Studiene er listet opp i vedlegg C.

6.1.4 Overordnede funn fra Frankrike

Det finnes ikke forskning publisert i Frankrike i perioden 2000-2011 som involverer lærebøker eller andre undervisningsmedier i relasjon til frafall.

6.1.4.1 Sentrale studier fra Frankrike

Det er ikke funnet forskning fra Frankrike som spesielt undersøker læremidler som virker mot frafall.

6.1.4.1.1 Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver

Det savnes forskning på dette området.

6.1.4.2 Franske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet franske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.5 Overordnede funn fra Finland

Det er ikke funnet forskning fra Finland som spesielt undersøker læremidler som virker mot frafall.

6.1.5.1 Sentrale studier fra Finland

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.5.2 Finske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet finske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.6 Overordnede funn fra Australia

Det er blitt identifisert en australsk studie om læremidler som virker mot frafall.

6.1.6.1 Sentrale studier fra Australia

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	False Miller, Jennifer (2009). Teaching Refugee Learners with Interrupted Education in Science: Vocabulary, Literacy and Pedagogy. <i>International Journal of Science Education</i> , 31(4), 571-592.
Oppsummering av viktigste funn	<p>With the globalisation of education, large numbers of students with interrupted schooling and low English literacy levels represent both a quantitative and qualitative shift in the kinds of students faced by teachers in classrooms. In Australia, after a year in an intensive English language programme, immigrant and refugee students are placed in the mainstream, where they face enormous challenges in content areas such as science. The complexity and specificity of science terminology pose a serious barrier for students.</p> <p>This article reports on a research project to support vocabulary learning in mainstream science for Year 8 refugee students (n = 23) in one high school. Data sources included teacher interviews, student journal writing, and the science text itself. The author demonstrates why science content language is inaccessible to many students through an extensive review of the literature, and then juxtaposes the views of students and teachers with the actual demands of one chapter from the Year 8 Science textbook on states of matter. The final section presents the response of the researchers to help scaffold vocabulary learning for this topic and a trial of the materials. The study highlights the links between conceptual and linguistic understanding. Given that students identified vocabulary as a major barrier to learning, and that the science teacher tended to assume rather than to explain new terminology, the language-focused approach outlined to support vocabulary was seen as one way to address an urgent problem.</p> <p>The implications of this research are threefold. First, science teachers need an awareness of the language aspects of their specialist area. In addition to the</p>

	<p>high conceptual demands posed by science content, the vocabulary itself poses major barriers to students. Consequently for students struggling with literacy, most science textbooks are wildly inappropriate resources. Second, in many schools there is an urgent need for collaboration between science teachers and ESL or literacy specialists. To build science literacy for all students who are not ‘favourably disposed toward the subject’, both scientific and linguistic knowledge is needed. Intensive practice and recycling of language structures in activities that make scientific sense are essential. The third implication involves a need for both professional development and teacher education. Developing science language awareness and specific strategies to scaffold the development of students’ science content language generally lies outside of science teacher education programmes. With the growth of culturally and linguistically diverse classrooms, teachers can rarely assume students understand ‘the words’ in the texts, tasks or indeed in their own explanations. In 2009, Australia will implement a national assessment of students’ ‘science literacy’, which aims to measure students’ capacity to use scientific knowledge and approaches. To help all students develop such literacy, urgent attention to the language of scientific knowledge and approaches is also required as part of science pedagogy in everyday classrooms.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> interview, document analysis, journal writing</p> <p>Tema 1: indhold, form Tema 2a: Tema 2b: tilpasset opplæring, etnicitet Tema 3: drop out Tema 4:</p>

6.1.6.2 Australske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er funnet 1 australsk studie om læremidler som kan relateres til ”Læremidler som virker mot frafall”. Studien er listet opp i vedlegg C.

6.1.7 Overordnede funn fra Danmark

Det finnes ikke forskning og utvikling i Danmark som primært fokuserer på sammenhenger mellom læremidler og frafall. Til gjengjeld blir en rekke av de faktorene som har betydning for frafall, behandlet innenfor læremiddelforskning: inkludering, kompensasjon, differensiering og motivasjon. Mange av de sentrale studiene under Temaområde 1 har dermed det man også kunne kalle frafallsfaktorer som delaspekter. For eksempel peker flere studier på at det er en tendens til å forveksle dels inkludering og kompensasjon for handikap med undervisningsdifferensiering, dels undervisningsdifferensiering med metodisk variasjon. Dette kommer til uttrykk i lærerveiledninger, oppgaver og organisering av grunnbokstoff og kombinasjoner av bok- og webbasert materiale. De fleste studiene er imidlertid tekstanalytiske snarere enn felt- og casestudier. Metoden består i å bruke kriterier fra andre forskningsfelt (for eksempel leseforskeren Ivar Bråtens kriterier for motivasjon) som utgangspunkt for analyse av læremidler. Dessuten tematiserer flere IT-didaktiske prosjekter motivasjonsproblematikken ut fra en forestilling om forskjellige typer av digitale læremidlers motivasjonsfremmende egenskaper. Særlig på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole er det i

relasjon til forskningsprogrammet ”Medier og IT i et læringsperspektiv” blitt benyttet motivasjonsteorier i forbindelse med undersøkelser av dataspill og ’praksis-stilladiserende’ læremidler ut fra den antakelsen at en kopling mellom hverdagsteknologi, praksisfellesskap i samfunnet og formelle læringsammenhenger i skolen har en engasjerende og meningssskapende virkning.

6.1.7.1 Sentrale studier fra Danmark

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.7.2 Danske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet danske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.8 Overordnede funn fra England

Det er ikke funnet mange studier om læremidler som kan relateres til ”Læremidler som virker mot frafall”. Man kan imidlertid framheve Lankshear og Knobels bok om ny literacy og klasseromslæring som blant annet presenterer nye *metoder* som kan virke mot frafall. Her beskrives et prosjekt hvor man samlet fire 14-åringer med lesevansker i en gruppe sammen med en lærer og to forskere for å utvikle en hjemmeside om motorsykler. Prosessen belyser de unge som intelligente og reflekterte brukere av digitale verktøy, som ikke bare utviklet motivasjon for læring gjennom den digitale produksjonen, men også ble involvert i å videreformidle ferdighetene sine til andre elever. Lankshear og Knobel konkluderer med at skoler og utdanninger bør råde lærere til å innføre nye literacies og nye måter å lære på i klasserommene deres.

6.1.8.1 Sentrale studier fra England

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Lankshear, Colin & Knobel, Michele (2003). <i>New literacies: changing knowledge and classroom learning</i>. Buckingham: Open University Press.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Bogen behandler literacy i en medietid og fokuser på, at læsefærdigheter ikke bare skal ses i en psykologisk kontekst, mens også en social og kulturell kontekst. Ny literacy vil her si ”post-typografiske former for tekstuell praksis” og omfatter bruk av hyperlinks, multimodale uttryksformer, særlige semiotiske tegn som humørikoner som fx 'smileys', tredimensionelle verdner osv. Bogen karakteriserer også cyberspace som et nytt domene for menneskelig handling skabt af den digitale revolution.</p> <p>Lankshear og Knobel peger desuden på den digitale kløft mellom børn og unges uformelle digitale praksis og den institutionaliserede uddannelse, som i vid udstrækning hverken anerkender eller reagerer på denne nye virkelighed.</p> <p>Bogen udfolder også en kritik af den nationale læseplan, der bygger på en lærer-centreret didaktisk kontrol og indeholder materiale, som er trivielt og uambitiøst.</p> <p>Den sidste del af bogen fokuserer på konsekvenserne af nye literacies i klasseværelset. Lankshear og Knobel hævder, at det er tid til at udvikle begrebet "digital epistemologi" som grundlag for nye tilgange til pensum og</p>

	pædagogik. Pointen er, at hele det videns- og læringsmæssige grundlag, som skolen bygger på, er alvorligt udfordret. Adgang til viden sker i højere grad gennem søgemaskiner og processer med at finde relevant viden på nettet eller gennem virtuelle verdener, der præsenterer en mere kompleks 'læse'-udfordring end tilegnelse af alfabetisk tekst. Metoden har et forklarende sigte.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Bogen er en samling af artikler, der ikke er sat ind i en klar teoretisk ramme – og er således en forløber for senere literacy-studier (se Kress og Jewitt).</p> <p>Tema 1: form, brug Tema 2a: læsning, multimodale tekster, digitale ferdigheder/kompetanser Tema 2b: tilpasset oplæring, social baggrund Tema 3: frafall Tema 4:</p>

6.1.8.2 Engelske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er funnet seks studier om læremidler som kan relateres til ”Læremidler som virker mot frafall”. Studiene er listet opp i vedlegg C.

6.1.9 Overordnede funn fra Nederland

Det er ikke funnet engelskspråklig forskning fra Nederland som spesielt undersøker læremidler som virker mot frafall.

6.1.9.1 Sentrale studier fra Nederland

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.9.2 Nederlandske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet nederlandske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.10 Overordnede funn fra Spania

Det er ikke funnet forskning fra Spania som spesielt undersøker læremidler som virker mot frafall.

6.1.10.1 Sentrale studier fra Spania

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.10.2 Spanske studier om læremidler som virker mot frafall

Det er ikke funnet spanske studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.11 Overordnede funn fra Brasil

Det er ikke funnet forskning fra Brasil som spesielt undersøker læremidler som virker mot frafall.

6.1.11.1 Sentrale studier fra Brasil

Det er ikke funnet sentrale studier om læremidler som virker mot frafall.

6.1.11.2 *Brasilianske studier om læremidler som virker mot frafall*

Det er ikke funnet brasilianske studier om læremidler som virker mot frafall.

7.0 Temaområde IV: Klasseromsforskning, som også omhandler læremidler

7.1 Overordnede funn om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

7.1.1 Overordnede funn fra Norge

Det er ikke funnet studier i Norge som kan relateres til ”klasseromsforskning som også omhandler læremidler”.

7.1.1.1 Sentrale studier fra Norge

Det er ikke funnet sentrale studier fra Norge om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.

7.1.1.2 Norsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Det er ikke funnet studier fra Norge om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.

7.1.2 Overordnede funn fra Sverige

Klasseromsforskning er et omfattende forskningsfelt, og i denne oversikten har kun et lite utvalg blitt tatt med. Utvalget kan betraktes som eksempler på fagdidaktiske studier som i noen grad behandler spørsmål om læremidler. Det finnes eksempler på forskning som er innrettet mot klasserommet både i grunnskolen, i den videregående skolen og i yrkesutdanning etter videregående skole.

7.1.2.1 Sentrale studier fra Sverige

Navn, tittel, forlag	Göransson, Anna-Lena (2004). <i>Brandvägg. Ord och handling i en yrkesutbildning</i> . Akademisk avhandling. Malmö högskola.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Avhandlingen undersøker hur en grupp brandmän, som framhåller att de är praktiker, relaterar till den språkburna kunskapen i sin yrkesutbildning. Studien utgår från ett sociokulturellt perspektiv på lärande som lyfter fram lärandets sociala och kommunikativa aspekter. Den didaktiska ansatsen diskuterar framträdande språkliga drag i undervisningen och till stöd för analys och tolkning används även centrala resonemang och begreppsbyggnad från kunskapsteori, receptionsteori, gruppsykologi samt organisationsteori. Undervisningen som bedrivs enligt principen om Problem Baserat Lärande (PBL), visade sig fungera dåligt. Undervisningen lyckades inte stimulera brandmännen till att läsa, skriva, kritiskt granska eller diskutera och generalisera. Studenternas uppfattning var att de teoretiska studierna tog för mycket tid i anspråk och deras studiestrategi blev på så sätt strategisk och instrumentell. Göransson visar med sin avhandling att utbildningen, för att den ska upplevas som meningsfull och skapa goda tillfällen till lärande, måste utgå från studenternas erfarenheter och att lärarna måste motivera det språkburna kunskapandet på ett tydligt sätt. Lärarna måste stötta studenterna i arbetet med att utveckla nya språkliga repertoarer.

<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien är etnografiskt inspirerad. Undersökningens data samlades in under tio veckor i klassrum och vid övningsfältobservationer. Till detta kommer intervjuer med sex studerande, liksom flera informella samtal. Studien är en klassrumsstudie där läromedel ingår som ett delfokus.</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: läsning, skrivning, muntlighet Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>
---	--

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Andrée, Maria (2007). <i>Den levda läroplanen. En studie av naturorienterande undervisningspraktiker i grundskolan</i>. Avhandling. Stockholm: HLS förlag.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Maria Andréés avhandling handlar om undervisning grundskolans NO-ämnen. Hon undersöker vilket innehåll som skapas i NO-klassrummet, vad elever och lärare gör med tillgängliga resurser och vilka villkor som skapas för elevernas lärande, oberoende av vad styrdokument föreskriver. Det är en klassrumsstudie där hon följt undervisningen i två klasser i år 6 och 7 under ett läsår. Läraren för klasserna var den samma. Materialet bestod av observationer, fältanteckningar, intervjuer och informella samtal med lärare och elever, ljudbandsupptagningar av lektioner och laborationer. Hon har även granskat läroböcker, lokala styrdokument, utdelat arbetsmaterial och elevtexter. Det huvudsakliga resultatet lyfter fram att undervisningen som en kriteriebaserad undervisningspraktik, men vid laborationer karaktäriserar Andréé arbetet som en undervisningspraktik. Eleverna använde kurskriterierna i sitt arbete, då de använde kriterierna som rätta svar. De tränade på kriterierna eller tog hjälp av boken för att träna in de många begrepp som de möter, läraren och andra elever för att formulera svar som krävdes för att klara provet. Lärande i NO handlar mycket om att bemästra skoluppgifter. Det var endast några få elever som uppfattade att NO handlade om något mer än att öva in i förväg preciserade begrepp eller förklaringar. Andréés studie utgår från ett sociokulturellt och kulturhistoriskt perspektiv på lärande, och använder verksamhetsteori för att beskriva NO-undervisningen.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien är etnografiskt inspirerad, där Andrée har följt undervisning i kemi, fysik och biologi i två klasser under ett läsår.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

Navn, tittel, forlag	Björklund Boistrup, Lisa (2010). <i>Assesment discourses in mathematics classroom</i> . Akademisk avhandling. Stockholms universitet.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Lisa Björklund Boistrups avhandling er en klassrumsstudie som fokuserer på bedømming i matematikk. Hennes interesse ligger i å undersøke hvordan kommunikasjonen mellom lærer og elev samt den formative bedømmingen skaper muligheter og hindrer for elevenes læring i matematikk og for elevenes aktive agens. Dette er en fallstudie og hun har fulgt undervisningen i fem matematikklasser i år 4 på grunnskolen. Interaksjonen mellom lærer og to elever i hver klasse ble videoopptatt. Hun har undersøkt bedømmingsprosedyrer, bedømmingsfokus i matematikklasser og de roller som semiotiske ressurser spiller. Fokus ligger blant annet på å undersøke hvordan symboler, gester og språk samspiller. Data utgjøres også av skrevne dokumenter så som arbeidsark, såvel forberedte som produserte av lærer og tekster produserte av elevene. Resultatet viser på at ulike bedømmingsprosedyrer gir ulike muligheter for elevenes aktive agens. Å vise interesse i stedet for berømmelse eller misnøye gir større forutsetninger for dette. Björklund Boistrup viser også at fokus på prosess i stedet for på eleven selv eller på oppgaven, skaper bedre forutsetninger for læring. Resultatet antyder også at det finnes vinster med å ta i betraktning de ulike semiotiske ressurser med hvilke elever representerer matematisk kunnskap.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Studien er etnografisk inspirert. Björklund Boistrup utgår fra videoanalyse og analysen fokuserer på kommunikasjon i flere teckensystemer. Æven skriftlig material inngår i analyse og tolkning av bedømmingsdiskusjoner i matematikklasserommet. Tema 1: bruk Tema 2a: matematikk Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk

7.1.2.2 Svensk klasseromsforskning som også omfatter læremidler

Det er funnet fem relevante klasseromsstudier som også omfatter læremidler. Disse er i hovedsak konsentrert rundt lesing eller literacy i svenskfaget, digitale læremidler samt matematikk i relasjon til lærebøker. Studiene er listet opp i vedlegg D.

7.1.3 Overordnede funn fra Tyskland

Av pragmatiske grunner utgjøres den datamessige bakgrunnen for dette temaet av poster som med stikkordet *Unterrichtsforschung*, kunne utskilles fra den samlede bruttolisten. Dataene ble hovedsakelig generert gjennom søk i *Fachportal Pädagogik*. Selv om det er sortert ut en del poster, representerer også de som er igjen, en inkluderende forståelse av klasseromsforskning. Motsatt vil det være mange studier under Temaområdet 1, spesielt de pedagogisk-psykologiske og bruksorienterte

studiene, som ved nærmere ettersyn vil kunne plasseres under Temaområdet 4. Om man skulle avgjøre om en studie fokuserer på læremidler eller bare perifert inndrar læremiddelperspektivet, ville det kreve en dybdelesning av hver studie.

En del bidrag som er tatt med, er antologier, lærebøker og artikler som ikke baserer seg på en konkret studie, men som søker å sammenfatte tendenser fra empirisk forskning relatert til læremidler. Slike sammenfatninger befinner seg så å si på et metanivå.

En annen gruppe av bidrag rapporterer og diskuterer konkrete studier i klasserom-, undervisnings- og læringsforskning. Det dreier seg om intervensjons-, eksperimental-, case-, komparative - eller faktoranalytiske studier. Det metodiske repertoaret spenner bredt, fra videoobservasjoner av undervisning eller enkeltelever og deltakende observasjon til semistrukturerte eller standardiserte intervjuer eller kombinasjoner av disse.

Også objektet for studiene er temmelig forskjellig. Det er fokus på den handlingsorienterte tilnærmingen til materialet, spørsmål om representasjonsformer, de digitale arbeidsformenes innflytelse på undervisningen, feillæring, gjengse læringsstrategier i nye digitale læringsmiljøer, modelloppgavers betydning m.m.

Det er absolutt ikke funnet studier fra alle fagområder, men selv innenfor denne begrensede mengden med studier finnes det en rimelig faglig spredning fra naturvitenskapelige fagområder, matematikk, historie og morsmålsundervisning. Utover dette finnes det studier som er uavhengig av det faglige innholdet, men undersøker generelle handlingsmønstre hos elever og lærer, fortrinnsvis med digitale lærings situasjoner som kontekst.

Ifølge en sammenfatning av Gräsel (2010:146f.) er noen problemstillinger uløst eller stemoderlig behandlet. Det dreier seg grunnleggende om å identifisere designkvaliteten i læremidler for effektiv undervisning i de enkelte fag. I motsetning til i den angelsaksiske forskningen er den manglende sammenhengen mellom forskningsresultater og læremiddelproduksjon et problem. Selv om det generelt finnes et samarbeid mellom pedagoger, psykologer og fagdidaktikere, savnes det fagspesifikk forskning på tekstforståelse og lærerhandling i forhold til læremidler. Selv om det mangler empirisk forskning på læremidler, kan læremidler alene ikke garantere læring. Man burde trekke inn lærerutdannelsen og spørsmål om adgang til, veiledning om og testing av læremidler.

7.1.3.1 Sentrale studier fra Tyskland

Navn, tittel, forlag	Hanewinkel, N. (2007). <i>Handlungsorientiertes Lernen mit dem Bruchrechenmaterial Maria Montessoris. Eine Analyse von Arbeitsweisen und mathematischen Verstehensprozessen bei Grundschulkindern</i> . Berlin u.a.: Lit.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Denne undersøgelse af Montessori-materialers brug ud fra kvalitativ-empirisk undervisningsforskning synes ikke at være den eneste. Her drejer det sig om en hel bog, som præsenterer teori og praksis af matematikundervisningen med udgangspunkt i de didaktiske materialer fra Montessori. Disse behandles også kritisk, med blik for videreudvikling og under hensyntagen til aktuelle forskningsresultater.
Studiets metode og relevans for	<u>Metode:</u> kvalitativ-empiriske metoder, observation, video

fokusområdet	Tema 1: bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk
--------------	---

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Hardy, I., Jonen, A., & Möller, K. (2004). Die Integration von Repräsentationsformen in den Sachunterricht der Grundschule. In Doll, J. (Ed.), <i>Bildungsqualität von Schule</i> . (pp. 267-283). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Dette interventionsstudie sammenligner effekter af tre forskellige repräsentationsformer under generelt konstruktivistisk-læringsfremmende betingelser i natur/teknik (Sachunterricht). Der kunne ikke konstateres forskellige effekter i koncept-forståelsen mellem en fast foregiven (bjælkevægt), en elevkonstrueret og ingen repräsentation af et givent sagsforhold (at flyde/at synke). Mens den foregivne repräsentation forlanger overholdelse af standarder, synes den selvkonstruerede at forlange mere kreative evner. Men disse kompetencer har ingen indflydelse på begrebsdannelsen. Det afgørende ved begge tilgange er dog den adækvate diskussion af repräsentationerne.</p> <p>Derudover diskuteres der metodiske problemstillinger for situerede interventionsstudier.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> interventionsstudie</p> <p>Tema 1: bruk, form Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Hoelzl, R. (2001). Viereck mit Umkreis. Beschreibung einer Schuelerentdeckung. <i>Mathematik lehren</i> (105), 20-22, 47-48.
Oppsummering av viktigste funn	Denne artikkel diskuterer undervisningserfaringer med åbne computerstøttede læringssituationer i geometri. Elevhandlingerne studeres nøje ud fra videoobservationer for at forstå computerbrukens indflydelse på læreprocesserne.
Studiets metode	<u>Metode:</u>

og relevans for fokusområdet	<p>videoobservation</p> <p>Tema 1: brug</p> <p>Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4: brug</p>
------------------------------	---

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Jüttner, M., Spangler, M., & Neuhaus, B. J. (2010). Schülerfehler im Bereich Neurobiologie. Aus Fehlern anderer lernen. <i>Der mathematische und naturwissenschaftliche Unterricht</i>, 63(4), 229-236.</p>
Oppsummering av viktigste funn	I dette studie identificeres og undersøges elevfejl til temaet 'centralnervesystemet', som sammenlignes med formidlinger i skolebøger. Der udvikles kategorier for typiske elevfejl og præsenteres mulige strategier for håndtering af dem.
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>ikke oplyst (komparativ)</p> <p>Tema 1: brug</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4: brug</p>

<p>Navn, titel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Müller, C., Blömeke, S., & Eichler, D. (2006). Unterricht mit digitalen Medien - zwischen Innovation und Tradition? Eine empirische Studie zum Lehrerhandeln im Medienzusammenhang. (Paralleltittel: Teaching with digital media – between innovation and tradition? An empirical study on teaching practice in a media environment). <i>Zeitschrift für Erziehungswissenschaft</i>, 9(4), 632-650.</p>
Oppsummering av viktigste funn	I dette studie undersøges hypoteser om mulige sammenhænge mellem lærernes handlingsmønstre, medieekspertise og faglighed i problemorienteret, selvbestemmende og kooperativ undervisning og læring med nye medier. På baggrund af clusteranalytisk evaluerede videoobservationer af 20 undervisningstimer identificeres handlingsmønstre på en skala mellem instruktion og konstruktivistisk. Alt efter lærerens handlingsmønstre udnyttes de digitale mediers potentiale ikke.
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>videostudie med clusteranalyse ud fra et kategori-system med lav interferens</p> <p>Tema 1: brug</p> <p>Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer</p> <p>Tema 2b:</p>

	Tema 3: Tema 4: brug
--	-------------------------

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Renkl, A., Schworm, S., & Hilbert, T. S. (2004). Lernen aus Lösungsbeispielen. eine effektive, aber kaum genutzte Möglichkeit, Unterricht zu gestalten. In Doll, J. (Ed.), <i>Bildungsqualität von Schule</i> . (pp. 77-92). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
Oppsummering av viktigste funn	Der findes en allerede flere årtier gammel tradition i pædagogisk-psykologisk forskning i undervisning med løsningseksempler. (se også tema 1 og delvis 2). Der er belæg for, at effektivt designede løsningseksempler, som fremmer til elevernes selvforklaringer, bidrager til forståelsesorienteret læring. Videoanalyser viser dog, at lærere ofte ikke bruger eksempelløsninger til at fremme forståelse, men fortrinsvis til at forbedre elevernes regnefærdigheder (ligesom øvelsesopgaver). Det foreslås at udnytte denne viden i læreruddannelser.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> videoanalyser af undervisning Tema 1: form Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: brug

7.1.3.2 Tysk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Det er funnet 30 studier gjennom søkeord ”*Unterrichtsforschung*” som også omhandler læremidler. Studiene er listet opp i vedlegg D.

7.1.4 Overordnede funn fra Frankrike

Noen arbeider publisert i perioden 2000-2011 involverer studier av lærebøker eller andre undervisningsmedier (som oftest konsentrert om innhold og bruk), men bare som en mindre del av den forskningen som fokuserer på klasserom og skoleutvikling. Noen studier står i direkte relasjon til spørsmål om klasserom- og læringspraksiser, og disse stiller spørsmål ved og kommer med anbefalinger for lærebøkens valg og utdypninger. Dette er de forskjellige typene av referanser som har blitt talt opp under temaet om klasseromsforskning. Denne forskningen inkluderer også forskning på lærebøker og undervisningsmedia²⁸. De følgende eksemplene viser den store bredden i et slikt tema.

²⁸ Det er verdt å bemerke at det kanskje er et mye større antall arbeider under dette temaet som involverer analyser av lærebøker og undervisningsmedia på et eller annet nivå. Hvis forfatterne ikke har identifisert et slikt perspektiv med nøkkelord, kan imidlertid slike arbeider ikke identifiseres på grunn av databasene som ligger til grunn for denne oversikten. Dette forklarer hvorfor lærebøker og undervisningsmedia representerer et sentralt aspekt ved de refererte ordene.

7.1.4.1 Sentrale studier fra Frankrike

Navn, tittel, forlag	Bruter, A. (ed.). (2007). Pédagogies de l'histoire. <i>Histoire de l'éducation</i> , 114.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	This special issue of the journal <i>Histoire de l'éducation</i> focuses on history education. The different contributions seek to fill shortcomings on the subject and try to look at the ways history has been taught in practice rather than at lessons' content.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> All contributions are written with a historical perspective. Textbooks are studied with regard to their use and evolution, but also more importantly, as a result of writing practices or as a specific object filling in a lesson.</p> <p>Tema 1: content, use Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

Navn, tittel, forlag	Cheikh, Y. (2010). L'enseignement de l'arabe en France. Les voies de transmission. <i>Hommes et migrations</i> , 1288, pp. 92-103.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The author investigates the situation of Arabic teaching in France, while this language appears to be less and less studied in secondary schools. He shows that associative schools propose courses in order to accommodate pupils, and considers that the growing of textbooks edited by such associative schools shows that Arabic teaching in such structures has gained in coherence and autonomy.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> The author is an Arabic teacher (professeur agrégé) who is interested in the conditions of Arabic education (textbooks in use, teaching practices, institutional situation,...).</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

Navn, tittel, forlag	Germain, B., Le Guay, I. & Robert, N. (eds). (2003). <i>Le manuel de lecture au CP : réflexions, analyses et critères de choix</i> . SCEREN.
----------------------	--

Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The different contributions gathered in this book give an overview of the research and problems regarding reading and writing teaching. The book suggests the use of a grid to conduct an analysis of textbooks and give some examples of the use of this grid.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Similar to a handbook written for teachers, this book includes contribution from various perspectives, including a historical one written by Alain Choppin.</p> <p>Tema 1: use Tema 2a: reading, writing Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

Navn, tittel, forlag	Desmoulin, s. C. & Grandbastien, M. (2002). Des ontologies pour la conception de manuels de formation à partir de documents techniques. <i>Sciences et techniques éducatives</i> , 9, 3-4, pp. 291-340.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	The article shows how ontologies can be used to elaborate textbooks using manuals and documents in use in a technical professional context. It explains what methods have been used to conceive these ontologies and shows how relevant elements in professional documents can be searched for.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Computer tools are used to categorize and classify knowledge according to different ontologies.</p> <p>Tema 1: use Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

Navn, tittel, forlag	Lebrun, J., Bédard, J., Hasni, A., & Grenon, V. (eds). (2006). <i>Le matériel didactique et pédagogique : soutien à l'appropriation ou déterminant de l'intervention éducative</i> . Presses de l'Université Laval.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>The contributions gathered in this book focus on:</p> <ul style="list-style-type: none"> - the issue of textbooks' functions, their contribution to the teaching-learning process, and their role in teachers' professional evolution; - pedagogical aspects of some media and their possible influence on what and how pupils learn;

	- functions and use of different media, especially digital tools.
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Different approaches are gathered in this book, from analysis of content and use to interviews of teachers.</p> <p>Tema 1: content, use Tema 2a: digital skills Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

Navn, tittel, forlag	Mbaissatar, L. J. (2008). <i>L'enseignement/apprentissage de l'histoire dans un contexte sans manuel : cas de la classe de seconde au Tchad</i> . Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Grenoble 2.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>The thesis studies a case of teaching and learning history in an upper-secondary school in Chad. The author studies the Chadian context and suggests that in such a context without textbook, pupils wait for the teacher's lessons before learning.</p> <p>Some theoretical elements of textbooks considered to facilitate teaching and learning (readability, glossary, and so one) are analyzed. An empirical study taking into account planning of lessons, historical epistemology, and pedagogical strategies is conducted.</p>
Studiets metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Classroom observations and theoretical approaches regarding textbooks' content and history epistemology are mixed in this research.</p> <p>Tema 1: content Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: use</p>

Navn, tittel, forlag	Métoudi, M. & Duchauffour, H. (2001). <i>Des manuels et des maîtres</i> . Savoir Livre.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Conducted on behalf of the association Savoir-Livre, this research shows how textbooks are used in primary schools and how the relationship within books and teachers fit within changing professional identities.
Studiets metode og relevans for	<p><u>Metode:</u> The study relies on teachers accounts of their practices.</p>

fokusområdet	<p>Tema 1: use</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4: use</p>
--------------	--

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Puren, C., & Sanchez, F. (2001). L'organisation d'un parcours d'autonomie guidée en enseignement/apprentissage grammatical : comparaison entre un dispositif papier (manuel) et un dispositif informatique (site internet). <i>Études de linguistique appliquée</i> 122, pp. 211-238.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>This study focuses on the elaboration of two devices used in grammar learning. Both devices – the first one being a textbook and the second one a website – propose a guided-autonomy itinerary, but they are used in two different contexts (at school and at the university). However, the comparison shows important similarities between the devices. The nature of the device can have an influence regarding innovative teaching practices, such as differentiation and individualization.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>This comparative study of different media in the context of language teaching benefits from the experience of one of the authors in the elaboration of teaching devices.</p> <p>Tema 1: content, use</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p> <p>Tema 4: use</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Tribolet, N. (2005). Comment étudier un village rurbanisé au cours de l'Etude du Milieu du 1er degré. <i>Feuillets d'informations de la FEGEPRO</i>, 165, p. 25-64.</p>
Oppsummering av viktigste funn	<p>The article presents a pedagogical project for secondary schools studying a village in a “rurban” area (urbanized former rural area). The project is introduced by theoretical considerations, and its use in classroom is analyzed.</p>
<p>Studiets metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>This article is a practical example benefiting from theoretical views in research on education.</p> <p>Tema 1: content, use</p> <p>Tema 2a:</p> <p>Tema 2b:</p> <p>Tema 3:</p>

	Tema 4: use
--	-------------

7.1.4.1.1 Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver

Det er funnet en Ph.d.-avhandling som retter seg inn mot matematikdidaktikk.

Navn, tittel, forlag	Santos, Farias Luiz Marcio (2010). <i>Étude des interrelations entre les domaines numérique, algébrique et géométrique dans l'enseignement des mathématiques au secondaire : une analyse des pratiques enseignantes en classes de troisième et de seconde</i> . Doktorsavhandling i tillämpad matematikk. LIRDEF – Laboratoire interdisciplinaire de recherche en didactique, éducation et formation, Montpellier 2.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Detta arbete undersøker relationen mellom numeriske tal/algebra og geometri i matematikundervisning i fransk gymnasieskola. I fokus står i hvilken grad lærere relaterer de ulike domänerna till varandra för att stödja lärande. Utgångspunktet är Chevallards antropologiska didaktik. Trots den brist som finns ("tomrum") vad gäller att relatera olika matematiska domäner till varandra, är frågan av betydelse för elevernas lärande.</p> <p>Studien omfattar en historisk delstudie, en delstudie om undervisningens opplægning och läromedel, samt en delstudie av undervisningspraktik.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Denna klassrumsstudie av matematiska relationer mellan olika domäner innefattar också en läromedelsanalys.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: matematik Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

7.1.4.2 Fransk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Klasseromsforskning som inkluderer forskning på lærebøker og undervisningsmedia, finnes i et begrenset antall (32 referanser), men med stor bredde. Sammenliknet med forskning som fokuserer på innhold, form og bruk, er den uansett begrenset av det faktum at bare spørsmål i forhold til klasserommet (dvs. læringspraksiser eller direkte relaterte spørsmål) er regnet med. Som et resultat av dette arbeider de fleste forskerne på feltet undervisningsforskning. Studiene er listet opp i vedlegg D.

7.1.5 Overordnede funn fra Finland

Det er funnet en finsk studie om klasseromsforskning som også omhandler læremidler. Palmu (2003) viser hvordan oppfatningen om kjønn konstrueres i skolens tekster.

7.1.5.1 Sentrale studier fra Finland

Navn, tittel, forlag	Palmu, Tarja (2003). <i>Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisessa teksteissa. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla</i> . (Construcion of gender in
----------------------	--

Informasjon om utgivelse	cultural texts in school. An Ethnographic Research on Mother Tongue Lessons in Secondary School). Helsinki: Helsingin yliopisto.
Oppsummering av viktigste funn	<p>This dissertation is an ethnographic research on the construction of gender in teaching material used in school, other school texts and class room discourses. The focus is on everyday life at school and the construction of gender in this context. Gender is one of the forms of differentiation that is produced at school – in spoken as well as in written texts. The data is drawn from observations, interviews and written texts. Mother tongue lessons of seventh and ninth graders were observed a total of 90 documented lessons. Teaching materials and other texts were gathered used during these lessons. The teachers of every class followed were interviewed – five altogether and carried out eighteen interviews with students. Moreover, data consists of writings by the students of the classes in the study.</p> <p>The main question is how gender is constructed and how it is produced in different school texts. Patterns, images and conceptions concerning gender that the text conveys to the readers were identified. We can think of gender as consisting of cultural layers on sex. Such layers are produced and constructed through embodiment, performativity, styles and representations. This dissertation studies these cultural layers of gender and their production in students’ and teachers’ speech, lessons and teaching material.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområde	<p><u>Metode:</u> Etnografi</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: läsning, skrivning Tema 2b: kön/genus Tema 3: Tema 4: bruk</p>

7.1.5.2 Finsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Det er funnet 1 antall studier på læremidler som kan relateres til "klasseromsforskning som også omhandler læremidler". Studiet er listet opp i vedlegg D.

7.1.6 Overornede funn fra Australia

Det er ikke funnet studier i Australia som kan relateres til "klasseromsforskning som også omhandler læremidler".

7.1.6.1 Sentrale studier fra Australia

Det er ikke funnet sentrale studier fra Australia som kan relateres til "klasseromsforskning som også omhandler læremidler".

7.1.6.2 Australsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Det er ikke funnet studier fra Australia som kan relateres til "klasseromsforskning som også omhandler læremidler".

7.1.7 Overordnede funn fra Danmark

Store deler av læremiddelforskningen har form som klasseromsforskning, men det er imidlertid sjeldent at annen klasseromsforskning drar inn læremidler som et relevant analyseobjekt. De to eksemplene som er funnet, dreier seg om robotteknologi og forskjeller på læremidlers rolle i Danmark og Finland, men dette er snakk om delanalyser som spiller en sekundær rolle i de to studiene. Disse kan derfor ikke framheves som sentrale studier ut fra et læremiddelperspektiv.

7.1.7.1 Sentrale studier fra Danmark

Det er ikke funnet sentrale studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.

7.1.7.2 Dansk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Det er funnet to danske studier som kan relateres til ”klasseromsforskning som også behandler læremidler”. Studiene er listet opp i vedlegg D.

7.1.8 Overordnede funn fra England

Det er flere studier som har fokus på bruk av læremidler i undervisningen. Ikke minst er bruken av interaktive tavler og web 2.0-teknologi et særlig fokus for britisk læremiddelforskning.

7.1.8.1 Sentrale studier fra England

Navn, tittel, forlag	Moss, Gemma, Jewitt, Carey, Levaãiç, Ros, Armstrong, Vicky, Cardini, Alejandra & Castle, Frances (2007). <i>The Interactive Whiteboards, Pedagogy and Pupil Performance Evaluation: An Evaluation of the Schools Whiteboard Expansion (SWE) Project: London Challenge</i> . School of Educational Foundations and Policy Studies. Institute of Education. University of London.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	<p>Evalueringsrapporten har som målsætning at undersøge de uddannelsesmæssige potentialer og effektivitet i brugen af interaktive tavler i gymnasieskolen. Undersøgelsen kigger på effekten af undervisning og læring, på lærer- og elevmotivation, fremmøde og adfærd og fagligt udbytte – samt hvilke strukturelle effekter, som hele projektet bør have for brug af interaktive tavler.</p> <p>Undersøgelsen peger på, at de interaktive tavler bruges, de er nemme at integrere i klasseundervisning, men de bruges overvejende som en dataprojektor, der kan generere dynamiske fremstillinger. Hovedparten af teksterne på de interaktive tavler anvendes af læreren.</p> <p>Undersøgelsen peger på, at der er store forskelle på, hvordan teknologien ændrer måden lærere underviser på. Der er betydelig variation i brugen af interaktive tavler som kan ses i et kontinuum fra at støtte, udvide og endelig omdanne lærerens pædagogik. Fortrolighed, tillid og tid er omdrejningspunktet for de pædagogiske forandringsprocesser.</p> <p>De pædagogiske potentialer afhænger af læreren. Der er tre vigtige temaer, der dominerer beskrivelsen af de interaktive tavlers potentiale: øget tempo i fremstilling, øget brug af multimodale ressourcer, som omfatter billede, lyd og bevægelse på nye måder, og en mere interaktiv form for klasseundervisning.</p>

	<p>I forhold til elevernes læring viser det sig, at interaktive tavler ikke i sig selv automatisk ændrer dynamikken i en klasse, og at øget læringsudbytte først kan iagttages over længere tid.</p> <p>Interaktive tavlers indvirkning på indfrielse af læreplanens mål viser, at især matematik og naturfag kan udnytte den interaktive tavles visualisering og dynamiske repræsentation af abstrakte begreber på nye måder, som har umiddelbar relevans i disse fag.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Evalueringsprojektet kombinerer kvalitative og kvantitative metoder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • case-studier • kortlægning af tilgængelighed og brug af interaktive tavler på undersøgelsens gymnasieskoler • statistisk analyse af elevernes præstationer. <p>Metoden har et forklarende sigte.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4: brug</p>

<p>Navn, titel, forlag</p>	<p>Owen, Martin, Grant, Lyndsay, Sayers, Steve & Facer, Keri (2006). <i>Social software and learning</i>. Bristol: FutureLab.</p>
<p>Information om udgivelse</p>	
<p>Oppsummering af vigtigste funn</p>	<p>Rapporten undersøger nye teknologiers rolle inden for en pædagogisk og teknologisk arena: I den pædagogiske arena er der fokus på, at man inden for uddannelse ikke blot skal fokusere på, at unge tilegner sig viden og information, men også at de skal udvikle ressourcer og færdigheder for at engagere sig i sociale forandringer og fortsætte med at lære i resten af deres liv.</p> <p>I den teknologiske arena er vi vidne til den hurtige spredning af teknologier (social software), der bruges til oprettelse af fællesskaber, hvor enkeltpersoner kommer sammen om at lære, samarbejde og opbygge viden. I spændingsfeltet mellem disse to tendenser er der ifølge rapporten et betydeligt potentiale for udvikling af nye tilgange til uddannelse.</p> <p>Rapporten pointerer, at vores forhold til viden ændrer sig fra noget, der nøje er organiseret og klassificeret i 'fag', til en mere flydende og lydhør praksis, som giver os mulighed for at organisere viden på måder, der er væsentlige for os på forskellige tider og på forskellige steder. Desuden pointeres</p>

	<p>praksisfællesskaber, som rammen om udvikling af ny viden, en ramme hvor refleksion og feedback er vigtige kollaborative processer.</p> <p>Rapporten karakteriserer her social software som software, der understøtter gruppe-interaktioner. Eksempler er internetbaserede diskussionsfora, sociale netværk, dating hjemmesider, online spil, blogs og wikis.</p> <p>Nye former for samarbejdsværktøjer er også i vækst, hvor man kan samarbejde om udvikling af dokumenter og produkter. Geografisk medieret aktivitet via mobiltelefoner er også et område i vækst. Det er kombinationen af den sociale softwares potentiale med nye pædagogiske dagsordener og prioriteringer, der rummer muligheder for radikale transformationer i den pædagogiske praksis.</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u></p> <p>Rapporten behandler social software – også kaldet web 2.0 teknologier – på grundlag af en række spørgsmål:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hvordan lære i praksisfællesskaber? 2. Hvad er social software? 3. Skifter læring karakter i informationsfundet? 4. Hvordan bevæger vi os frem mod c-læring? <p>Disse spørgsmål er ikke genstand for empiriske undersøgelser, men udfoldes diskursivt på grundlag af litteraturstudier. Spørgsmålet om c-læring – som kan oversættes til kollaborativ eller kommunikativ læring – er således en ny måde at beskrive læring på med omdrejningspunkt i en teknologisk innovation. Metoden har et handlingsrettet sigte.</p> <p>Tema 1: brug Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: tilpasset oplæring Tema 3: Tema 4: brug</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Daly, Caroline, Pachler, Norbert & Pelletier, Caroline (2009). <i>Continuing Professional Development in ICT for teachers</i>. WLE Centre. Institute of Education. University of London.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>Forskningsrapporten har som mål at identificere de elementer, der gør forsæt professionel udvikling af underviseres it-kompetencer virksom i praksis. Projektet arbejder med to forskningsspørgsmål:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hvilke modeller er der for professionel udvikling af underviseres it-kompetencer? 2. Hvad er de vigtigste faktorer til sikring af at professionel udvikling af underviseres it-kompetencer, således at det har effekt i praksis?

	<p>Undersøgelsen viser, at modeller for professionel udvikling af lærernes it-kompetencer er meget individuelle og varierede. I langt de fleste tilfælde er skolelederen den centrale aktør i forhold til at udforme en "vision" omkring brug af it. Skolelederen har den vigtigste rolle som gatekeeper til forskellige former for udvikling i skolen samt inddragelse af eksterne samarbejdspartnere som fx forskere og kommunale konsulenter.</p> <p>Endvidere viser undersøgelsen, at den pædagogiske udvikling med stærkest gennemslagskraft er funderet "in-house" – og altså ikke faciliteret af eksterne eksperter eller eksterne kurser. In-house udvikling foregår gennem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • obligatoriske indsatser for alle ansatte om at bruge nye teknologier • organisering af team omkring udvikling af it-pædagogik • videndeling om nye software på møder i pædagogiske råd • pædagogisk udvikling funderet på samarbejde og lærer-genererede aktiviteter, der involverer flere bidragsydere • blandede erfa-grupper, hvor erfarne lærere deler erfaring med mindre erfarne lærere • inddragelse af ekstern ekspertise er også vigtigt, men skal styres af ledere <p>Følgende faktorer er væsentlige til sikring af professionel udvikling af lærernes it-kompetencer med fokus på en positiv effekt i pædagogik og praksis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ledelse og vision for inddragelse af it • tid til at kunne udvikle undervisning, der kunne gennemføres i praksis • uformel læring – dvs. mulighed for uformel udveksling af erfaringer med integration af it i undervisningen. • fællesskabskultur: integration af it gennem netværk og løbende kommunikation om praksis
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Undersøgelsen bygger på lærernes oplevelse af it, som havde "gjort en forskel" og identifikation af fremgangsmåder, som havde positive effekter. Metoden var bl.a. interview. Informanter var både lærere, skoleleder, repræsentanter for it-virksomheder, kommunale konsulenter og forskere. Informanterne blev opfordret til narrativt at identificere de vigtigste områder af deres praksis, som it havde indflydelse på. De narrative metoder fremhæves her som gode til at lagre komplekse menneskelige erfaringer, fordi de både rummer følelsesmæssige og motivationsmæssige aspekter. Metoden har et handlingsrettet sigte.</p> <p>Tema 1: brug, form Tema 2a: digitale færdigheder/kompetencer Tema 2b: tilpasset oplæring Tema 3:</p>

	Tema 4: bruk
--	--------------

7.1.8.2 Engelsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Det er funnet tre studier om læremidler som kan relateres til ”klasseromsforskning som også behandler læremidler.” Studiene er listet opp i vedlegg D.

7.1.9 Overordnede funn fra Nederland

Av engelskspråklig nederlandsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler, fant vi kun en Ph.d.-avhandling. Denne kan derfor ikke karakteriseres som sentralt funn, men vi har likevel valgt å oppsummere den.

7.1.9.1 Sentrale studier fra Nederland

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Pijls, Monique H. J. (2007). <i>Collaborative mathematical investigations with the computer: learning materials and teacher help</i> . Ph.d. Universiteit van Amsterdam.
Oppsummering av viktigste funn	<p>Avhandlingen er et resultat av et prosjekt som hadde som hovedformål å undersøke om, og hvordan, samarbeid om utforskningsoppgaver ved hjelp av datamaskin, i forbindelse med sannsynlighetsteori, kan fremme 16 år gamle elever sitt matematiske kunnskapsnivå. Pijls viser til tidligere forskning som viser at elever i denne type undervisning ikke alltid er så motivert for å utføre slike oppgaver ved hjelp av datamaskin, noe Pijls tilskriver det faktum at mange datasimuleringer hvor sannsynlighetsteori inngår, ofte er temmelig abstrakt. I prosjektet som beskrives her, har det derfor blitt benyttet simuleringer som har blitt designet med akkurat dette prosjektet for øye.</p> <p>Studien involverte en gruppe studenter som ikke hadde så gode forkunnskaper, slik at Pijls er forsiktig med å trekke generelle konklusjoner. Studien viser likevel at en eksperimentell måte å arbeide på kan være med å øke begrepsnivået, men i liten grad i forhold til abstrakte begreper. I følge Pijls, ser det ut som om elever som får instruksjoner og forklaringer av lærer ikke har noe særlig større læringsutbytte enn de elevene som parvis arbeider utforskende med lærebokoppgavene på egenhånd.</p> <p>Pijls er i tvil om elever på dette matematiske nivået har noe læringsutbytte av matematiske utforskningsoppgaver.</p>
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Klasseromsforskning med observasjoner, samt analyser av elevenes pre-, prosess- og posttester</p> <p>Tema 1: form, bruk Tema 2a: lesing, matematikk Tema 2b: Tema 3:</p>

	Tema 4: bruk
--	--------------

7.1.9.2 *Nederlandsk klasseromsforskning som også omhandler læremidler*

Det er funnet 1 engelskspråklig nederlandsk studie om klasseromsforskning som også omhandler læremidler. Studien er listet opp i vedlegg D.

7.1.10 Overordnede funn fra Spania

Det er ikke funnet klasseromsforskning som også omhandler læremidler

7.1.10.1 *Sentrale studier fra Spania*

Det er ikke funnet sentrale studier fra Spania om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.

7.1.10.2 *Spansk klasseromsforskning som også omhandler læremidler*

Det er ikke funnet spanske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler.

7.1.11 Overordnede funn fra Brasil

Her finnes en temmelig jevn fordeling av studier innrettet mot innhold, form og bruk.

I denne delen kan vi konstatere at spørsmål om lesing dominerer i klasseromstudiene, blant annet under rubrikker som literacy (morsmålets forhold til fremmedspråk), eller lesing i relasjon til muntlig/visuell (multimodal) informasjon fra TV-mediet i formingen av en "scientific reader" og begrepsforståelse. Valg av ressurser/læremidler for lærerens arbeid diskuteres også.

Noen studier fokuserer på skriving, for eksempel på konstruksjon av argumentative tekster. Noen studier legger også vekt på tekstens (lærebokas) rolle i lærerens arbeid i klasserommet.

Faglig finnes det her studier av morsmål og fremmedspråk, samt av geografi og behovet for å utvikle læreres digitale/multimodale kompetanse.

7.1.11.1 *Sentrale studier fra Brasil*

Navn, tittel, forlag	Silva, Silvio Ribeiro da (2008). <i>Ensino de produção escrita de gêneros da ordem do argumentar: o papel do livro didático de português e a atuação do professor</i> . Masteroppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	"Abstract: With this study, I intend to reflect on and to analyze whether the way some argumentative genres are explored in a public school (4th cycle - 7th and 8th grades), in the class of Portuguese Language (in the figure of the LDP and the teacher), in the production of written texts, collaborates for training the producers of these texts. The questions that motivated its accomplishment were: (i) How are some argumentative genres are explored in Portuguese Language classes in the activities of written production of a LDP? and (ii) What effects of LDP's and teachers' teaching are perceived in some texts written by pupils using argumentative genres?"

	<p>To answer them, I developed a study based on interpretivist Applied Linguistics (AL) methodological procedures, focusing on the process of language use. The corpus for analysis consists in some of the proposals of written production of argumentative genres presented by the LDP "Português - Linguagens", by the classes where two teachers developed the activities related to these proposals of production and by the corresponding texts written by the pupils. Data analysis showed that pupils generally are able to produce written argumentative genres. I concluded that they bring to their texts some traces of extra-school knowledge on the production of written argumentative genres as regards the stylistic and thematic marks detected in the texts that were not taught by the LDP or by teachers. This study indicates that much of the knowledge on argumentation pupils show in written texts does not come from the direct contribution of the LDP or the teacher's. It must come, therefore, from pupils' extra- school experiences."</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> I denna studie riktas intresset mot argumentativa genrer och textproduktion i skolan. Studien är gjord i klass 7-8, och utgår från en tillämpad lingvistisk ansats rörande användningen av språket. Slutsatsen är att texter/erarenheter utanför skolan spelar en större roll för elevers argumenterande texter än de direkta insatserna i skolan.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: läsning, skrivning Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Pimentel, Carla Silvia (2002). <i>A imagem no ensino de geografia : a pratica dos professores da rede publica estadual de Ponta Grossa, Parana.</i> Masteroppsats i geovetenskap. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>"Abstract: The procedures adopted by Geography teachers when using conventional photographs, aerial photos and satellite images in their lessons were investigated focusing classes taught to fundamental level students by Geography teachers in the Ponta Grossa municipality, Paraná state, Brazil. The research was based on the principle that the visual language enables the development of notions and concepts about the geographic space and has fundamental importance for the communicative process and knowledge production of this science.</p> <p>The data was collected by questionnaires that allowed to know the opinion of the teachers on the learning process and the interest of the students in activities involving images. They also allowed to identify difficulties to organize the activities, the degree of use of images from didactic books, the</p>

	<p>students aptitude in front of the images as well as the evaluation of the teachers for these procedures after the classes.</p> <p>It was possible to determine that the images were used by teachers as a resource, in their classes, to illustrate the subjects. All the teachers asked in this work use conventional photographs as a means to study the landscape. Aerial photos are studied for photo-identification mainly to recognize the geographic elements and also as primary sources in order to make maps. The satellite images are less used, mainly in order to show the cartographic development and to put students in contact with advanced methods for studying the space. Teachers ascribe pedagogical and epistemological value to the different kinds of images, not only to teach geographical concepts but also to motivate the students. Some guidelines are suggested to extend a pedagogical work with students: to build the concept of geographical landscape in studies focusing images; to develop the image conception as a language; to explore the characteristics of the different meanings in one image and the subjectivity it causes; to enhance the individual expression of the students; to integrate different languages, techniques and methods when working with images. These proposals may help to enlarge the functions ascribed to the image in the pedagogical work.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> I denna studie har författaren studerat hur lärare i klassrumsarbetet använder fotografier och annat bildmaterial i undervisningen i relation till läroböckernas material. Särskilt uppmärksammas motivation och begreppslig förståelse. Författarna menar att det behöver utvecklas guide-lines för hur man kan arbeta med bilder som stöd för begreppslig förståelse och hur man kan integrera olika tekniker.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk, form Tema 2a: multimodale tekster, digitale färdigheter/kompetencer Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p> <p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Aparicio, Ana Silvia Moço (2006). <i>A produção da inovação em aulas de gramática do ensino fundamental II da escola pública estadual paulista</i>. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering av viktigste funn</p>	<p>”Abstract: The aim of this work is to investigate how innovation is produced by teachers that are trying to transform their pedagogical practice in grammar classes that take place at the ensino fundamental II of state public schools in São Paulo. Considering the work of the teacher in the classroom as a complex social reality, we tried to construct a transdisciplinary trajectory of investigation and generate different kinds of data. This way, we mobilized theoretical basis from different disciplines, in order not to reduce and not to</p>

	<p>fragment our object of investigation; we also made use of the qualitative-interpretive methodology of ethnographic nature for the data generation and analysis. Understanding innovation as a reconfiguration, impelled by institutional demands, of the usual ways of acting in questions related to the study and teaching of the language, we based our work on the notions of prescribed work/work done, that come from approaches developed by the sciences of Education and which understand work as job. Therefore, within the prescription that regulate the work of the teacher, we analyze the proposals for innovation in grammar teaching presented by official documents (PCLP and PCNs) and by the didactic books that are most used by the teacher participants of our research. In the scope of the work done, we analyze the way innovation is produced in the classes of these teachers.</p> <p>The results of the investigation points to the lack of precision of the prescriptions directed to the teacher by the official documents, which are constituted by an amalgam of theoretical and methodological approaches; as well as to the solidarization of theoretical and methodological notions that come from the grammatical tradition and the theoretical linguistics, presented by the didactic books, with the aim of operacionalizing the theoretical and methodological orientations for innovating the teaching of grammar in schools. As for the work effectively done in class, we found out that, on the one hand, the different ways of innovating produced in the classes analyzed are constituted by the interrelation of multiple activities and practices mediated by heterogeneous semiotic tools; on the other hand, we found out that the teachers that are trying to innovate their grammar teaching practice produce some common answers to the demand of innovation: they develop the linguistic analysis only with categories of the traditional grammar, even though the demand for innovation also propose the work with other categories, like the ones from the functional grammar or textual linguistics, for example; and for the study of the categories of the traditional grammar, they make use of ways of describing/analyzing disseminated by linguistics, with special focus on the semantical dimension of language.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Denna studie är inriktad mot hur nya arbetssätt utformas av lärare som försöker ändra sin pedagogiska praxis i språkklasser i den obligatoriska skolan åk. 6-9. I arbetet fokuseras grammatik, policydokument, läroböcker och lärararbete. Läroböckernas traditionella grammatik influerar lärarnas arbete, och nyare funktionell grammatik får svårt att få genomslag. Bristen på tydliga direktiv för lärare poängteras också.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel,</p>	<p>Silva, Marcia Regina Terra (2009). <i>Letramentos em lingua materna & relações</i></p>
----------------------	---

forlag	<i>de plurilinguismo na aula de ingles</i> . Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: This exploratory case-study is based on a socio-historical perspective of literacy and proposes to analyze the emerging relationships between mother tongue literacy (MTL) and literacy practices in Foreign Language (FLL). Specifically, the social construction of the Foreign Language is examined, taking as the unity of analysis the discourse produced in classroom interactions during an elementary English course for employees in the hotel business. This course was conducted by the teacher-researcher and it was organized and put to practice by a hotel (in this case, a literacy institution). The subjects are 20 adult learners who work at different operational sectors of the hotel in question. Aiming at obtaining data triangulation and rendering more reliability to the results, several data gathering sources are utilized (careful observation of classes given during the first and second semesters of 2002 and 2003; audio/video recording and transcription of 36 classes; interviews; questionnaires; field notes; written material such as exercises, evaluations, homework, textbooks, among others). The research corpus was identified and analyzed rough procedures that adopt and take into account methodological principles related to the interpretive research approach. Firstly, the learners' mother tongue literacy practices are examined, and then, it is verified the implications this mobilized knowledge brings to discursive engagement in Foreign Language literacy practices. It is ascertained, in the investigated context, that the mother tongue literacies bring about important discursive effects, as well as plurilinguism relations, within the target language social-construction process in the classroom interactional practices. It is proposed that the mother tongue literacies, when used under an enunciative approach, and as mediating resources for foreign Language teaching-learning, within Zone of Proximal Development (ZPD), can promote target language management.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar relationen mellan läsning i engelsk-undervisning och läsning i praktiskt arbete, där bl.a. läroböcker ingår i analysen. Författaren undersöker en grundläggande kurs i engelska för (vuxna) anställda i hotellbranschen. Undersökningen genomfördes med videoobservation, intervjuer samt analys av läromedel, uppgifter, hemarbete etc. Framförallt fokuseras modersmålets som medierande resurs för främmandespråksinlärning.</p> <p>Tema 1: bruk Tema 2a: lesing Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

Navn, tittel,	Bunzen Junior, Clecio dos Santos (2009). <i>Dinamicas discursivas na aula de</i>
---------------	--

forlag	<i>portugues: os usos do livro didatico e projetos didaticos autorais.</i> Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: The main purpose of this dissertation is to reflect on the uses of didactic books in the discursive dynamics of the Portuguese language classroom. Based on studies about the genesis and fabrication of this school discipline and of the didactic book of Portuguese (henceforth DBP), we attempt to go beyond the representation of the Portuguese language teacher as an automaton who parrots the pedagogic work prescribed in the didactic book. Considering the DBP as a discourse genre, we undertook a discursive analysis of the didactic text.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<u>Metode:</u> Studien fokuserar lärarens roll och möjligheter att förhålla sig självständigt till de arbetssätt och den uppläggnig som presenteras i läroböcker i portugisiska. En diskursanalys av läroböckerna har också genomförts. Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk

Navn, tittel, forlag	Franco, Alexia Padua (2009). <i>Apropriação docente dos livros didaticos de historia das series iniciais do ensino.</i> Doktorsavhandling i pedagogik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: The objective of this research was to investigate the appropriation, by teachers from public schools of Minas Gerais, of History textbooks recommended by the PNL D 2004, in his use in classroom, analysing the limits and the possibilities of their contribution to the formation of teachers who value and build a teaching of History that breaks with the tradition of the Social Studies. The reflections were directed through the crossing of theoretical discussions on the concepts of school culture, historical knowledge, text book, appropriation, knowledge and teaching practices, with data collected in an ethnographic research conducted in four classes from 3rd grade, throughout all the school year of 2005, involving teachers of four schools of Uberlândia that adopted the textbook <i>Viver e Aprender História</i> , who had more than 15 years of teaching and who had participated of the courses of formation in service offered by the State Department of Education. The analyses of this research had been inserted in the movement that thinks about the confrontations between the proposals of the managers of the educational politics and the dynamics of the school and the empirical knowledge of teachers. They have the idea that the school and its agents are not tabulas rasas who can be molded without resistance for educational reformers, but are educational places and actors that have a proper culture

	<p>that adapt the reforms proposals in agreement the necessities of the school community where they act.</p> <p>It was verified that, in the appropriation of the textbook, the teachers simply touch the new proposals for the teaching of History that suggest the breakage with the tradition of the Social Studies. They did a superposition between the "traditional" and the "innovative" in the treatment of the sources, of the historical time and of the historical agents, with the balance hanging more for the permanence of the traditional teaching of History, which does not allow the understanding of the historical process and of the social conflicts that move it and that do not develop the necessary skills for the historical thought. This occurred due two major problems: the permanence of the tradition of the Social Studies in teaching practices of teachers without specific formation in History, and the limitations of the textbook distributed by the PNLD to adequately drive the formation of the critical historical thought.</p> <p>So, it was concluded that to invest in the change of the textbooks is not sufficient to change the scene of the teaching of History in the initial series of the basic education, therefore the teachers interfere as much in the decisions of the publisher of what to publish, as in the use of the book in classroom. It is necessary to invest straightly in the improvement of the conditions of work and formation of the teachers, without disregarding what these do and know, but bringing forth the history of experiential knowledge of teachers which interfere in the way like they translate the curriculum prescriptions that arrive at the school through the textbooks.”</p>
<p>Studiens metode og relevans for fokusområdet</p>	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar hur lärare approprierar de (rekommenderade) historieläroböckerna och på vilket sätt dessa kan bidra till att forma lärare och deras arbetssätt. Lärarens roll och möjligheter att förhålla sig självständigt till de arbetssätt och den uppläggnings som presenteras i läroböcker i portugisiska diskuteras. Lärartradition som motstånd mot skolreformer berörs. Författaren gör även en diskursanalys av läroböckerna har gjorts. En slutsats som dras är att det räcker inte att investera i förnyelse av läroböcker, utan det behövs samtidigt förändringar i lärarutbildningen.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

<p>Navn, tittel, forlag</p>	<p>Pereira, Camila Dalla (2010). <i>Pozza A formação do leitor no ensino fundamental II: leitura situada em livros didáticos de língua portuguesa</i>.</p>
<p>Informasjon om utgivelse</p>	<p>Licentiatuppsats i portugisiska språket och litteraturen. Campinas, SP: Univ. i Campinas.</p>
<p>Oppsummering</p>	<p>”Abstract: Reading is a very important part of the teaching of Portuguese</p>

av viktigste funn	language that has been accomplished, increasingly, through educational materials such as textbooks which, in turn, are widely used in Brazilian public schools. The reading done by the students and led by the textbook and the teacher should be located, i.e. contextualized for the reader is aware of everything that surrounds a text, verbal or otherwise. The teaching of reading should be aimed at educating readers aware, reflective and critical to respond actively to what they read, putting themselves as active subjects in dialogue. Therefore, this study aims to examine two sets of textbooks for Portuguese, directed at 7 ^o and 9 ^o years of elementary school II, to evaluate if the reading situated and responsive attitude active are developed in teaching reading and how this is done at the beginning and at the end of this level of schooling. The collections were chosen through the National Textbook Program 2008 and have received separate assessments of reading axis. The theoretical framework underlying the analysis of collections of textual and interpretive questions of the textbooks are the Bakhtin Circle and others related to reading and literacy.”
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Studien fokuserar läsning och baseras på empirisk forskning i 7:e resp. 8:e årskursen, med fokus på i vilken grad läsaren kan utveckla ett responsivt och aktivt förhållande till texter.</p> <p>Tema 1: innehåll, bruk Tema 2a: läsning Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

Navn, tittel, forlag Informasjon om utgivelse	Ramos, Mariana Brasil (2010). <i>Na pauta das aulas de ciências : discussão de controvérsias científicas na televisão</i> . Doktorsavhandling i naturvetenskap med inriktning mot klimnatfrågor. Campinas, SP: Univ. i Campinas.
Oppsummering av viktigste funn	”Abstract: Given the constant presence of scientific discourses on television, and the presence of television in our students homes, yet as a marginal discourse to school (but not to students), when considering the formation of a science reader within our society, not just within the school, it's relevant to include in the pedagogical processes an understanding of how other spaces of meaning construction work, forming science readers and science meanings, while forming the reader about/in their languages. Thus, the major impact of Climate Change (a situation of scientific controversy) in the media, especially on TV, makes this the focus of this studies, in order to build teaching strategies that allow a possibility of meanings extension/displacement by students. Therefore, we investigate, what reading effects a classroom approach which works aspects of production conditions and confronts different textualizations of Climate Change discourses, with emphasis on audiovisuals, would result in students meaning construction about TV and Science. As our analysis results, we point out some evidence that this

	"reading teaching" works in the sense of shifting meanings of science and television, such as: shifts in student reading the television texts, in a movement that passes from what the text says to how the texts says; and shifting of predominant senses in the Brazilian media about climate change, both, however, for most students. We suggest, therefore, the importance of considering in science teaching the controversial and historical aspects of scientific discourses, its plurality of readings and the different languages that constitute them."
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Här fokuseras hur diskursen om klimatförändringar påverkas av särskilt TV-mediet och hur denna diskurs påverkar eleverna i stor grad men skolan i mindre grad. Olika textualiseringar bidrar till formandet av en "science reader". Författarna understryker behovet av att inte vara uppmärksamma "vad en text säger" utan också "hur den säger detta".</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: läsning, multimodale tekster Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

Navn, tittel, forlag	Mendes, Adelma das Neves Barros (2005). <i>A linguagem oral nos livros didáticos de língua Portuguesa do ensino fundamental – 3º e 4º ciclos: algumas reflexões</i> . Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Pontifícia Católica de São Paulo.
Informasjon om utgivelse	
Oppsummering av viktigste funn	Syftet är att undersöka klassrumspraktiken utifrån ett diskursivt och socio-kulturellt perspektiv, i synnerhet utifrån Bakhtin. Muntligheten i modersmålsundervisningen undersöks, liksom läroböcker i relation till språkförståelse och skrivande. En av slutsatserna är att läroböckerna portugisiska inte är monologa, och att de har ett dialogisk förhållande till nya direktiv för språkundervisning.
Studiens metode og relevans for fokusområdet	<p><u>Metode:</u> Läroböcker, ny språksyn och muntligt berättande står här i fokus, i synnerhet i vilken grad nya direktiv har fått genomslag i läroböckerna.</p> <p>Tema 1: innehåll, form, bruk Tema 2a: läsning, skrivande, muntlighet, literacy Tema 2b: Tema 3: Tema 4: bruk</p>

7.1.11.2 *Brasiliansk klasseromsforskning som også omhandler læremidler*

Det er funnet 9 brasilianske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler. Studiene er listet opp i vedlegg D.

REFERANSER

VEDLEGG A

Norske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Aamotsbakken, B. (2004). Hvem, hva, hvor? : noen betraktninger om preg ved språket i lærebøker og læremidler. I *Fag og fagnad : festskrift til Kjell-Arild Madssen i høve 60-årsdagen*. Høgskolen i Volda: 150-171.

Aamotsbakken, B. (2007). Pedagogiske intertekster. Intertekstualitet som teoretisk og praktisk begrep. In S. V. Knudsen, D. Skjellbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster*. Oslo: Novus forlag.

Aamotsbakken, B. (2008). Leserposisjoner og læreboktekster. *Tidsskriftet FoU i praksis*, 2(2), 61-77.

Aamotsbakken, B. (2008). Kanon på grensen - det svenske i det norske og det norske i det svenske. In S. V. Knudsen & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst som flytter grenser: om Staffan Selanders "pedagogiske tekster"* (pp. 42-57). Oslo: Novus forlag.

Aasen, A. J., & S. Nome, Eds. (2005). *Det nye norskfaget*. Bergen: Fagbokforlaget.

Askeland, N. (2005). Når skitrekking blir et ømt punkt : om minoritetsspråklige og majoritetsspråklige elever og norske lærebøker. *Bedre skole*, (4), 29-30, 32-34.

Askeland, N. (2008). Når du "skrivesnakkar" for å få lesaren "på kroken". Om forklarande metaforar i lærebøker. In S. V. Knudsen & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst som flytter grenser: om Staffan Selanders "pedagogiske tekster"* (pp. 195 s.). Oslo: Novus forlag.

Bruillard, É., Aamotsbakken, B., Knudsen, S. V., & Horsley, M. (2006). *Eight Internasjonal Conference on Learning and Educational Media - "Caught in the Web or lost in the Textbook?"*. Retrieved from http://www.iartem.no/documents/caught_in_the_web.pdf.

Brøyn, T. (2007). Du må forstå for å kunne lære : når fagbøkene ikke strekker til : den flerkulturelle skolen. *Bedre skole*, (1): 48-50 : port.

Bråten, I., Strømsø, H.I., & Britt, M.A. (2009). Trust matters: Examining the role of source evaluation in students' construction of meaning within and across multiple texts. *Reading Research Quarterly*, 2009, 44, s. 6-28.

Bråten, I., Amundsen, A., & Samuelstuen, M.S. (2010). Poor readers—good learners: A study of dyslexic readers learning with and without text. *Reading and Writing Quarterly: Overcoming Learning Difficulties*, 2010, 26, s. 166-187.

Bråten, I., & Strømsø, H.I. (2010). Effects of task instruction and personal epistemology on the understanding of multiple texts about climate change. *Discourse Processes*, 47, s. 1-31.

- Bråten, I., & Strømsø, H.I. (in press). Knowledge acquisition: Constructing meaning from multiple information sources. In N.S. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the sciences of learning*. Heidelberg: Springer.
- Bråten, I., & Britt, M.A., Strømsø, H.I., & Rouet, J.-F. (in press). The role of epistemic beliefs in the comprehension of multiple expository texts: Towards an integrated model. *Educational Psychologist*.
- Dahl, A. G. (2007). Mot et bedre grunnlag for valg av lærebøker i den videregående. *Magma*, 10(2), [98]-107 : ill., port.
- Gilje, K. B. (2006). Klar, ferdig, løft! : fem norskverk vurdert av fem eksperter. *Prosa*, 12(4), 23-25, 27-28.
- Hetmar, V. (2009). Faglig læsning og skrivning i skolen - Diskurser, positioneringer og rekontekstualisering. In S. V. Knudsen, D. Skjellbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 33-48). Oslo: Novus.
- Heyerdahl-Larsen, C. (2000). *Læreboka - tvangstrøye eller helsetrøye?: en teoretisk og empirisk framstilling av lærebokas rolle i undervisningen*. Oslo, [C. Heyerdahl-Larsen]: iv, 160, [26] s.
- Hodkinson, A. (2007). Inclusive Education and the cultural representation of disability and Disabled people within the English Education System: a critical examination of the mediating influence of primary school textbooks. *IARTEM e-Journal*, 1(1).
- Hokstad, L. M. (2002). IKT og læring - et didaktisk perspektiv. In S. R. Ludvigsen & T. L. Hoel (Eds.), *Et Utdanningssystem i endring: IKT og læring* (pp. 208-225). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Håland, A. (2009). Skriv slik at nokon får lyst til å lesa teksten din! Fagtekstskrivning på mellomtrinnet. In S. V. Knudsen, D. Skjellbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 145-164). Oslo: Novus.
- Johansen, K. E. (2009). Fagleg løft eller kul krigshistorie på glansa papir?. *Historie*, (Årg. 19, nr. 1): 62-71 : ill.
- Johnsen, S. K. (2007). *Den digitale læringsarena: multimodalitet og brukeraktivitet i digitale læremidler*. (hovedoppgave). Universitetet i Oslo.
- Johnsen, E. B. (2010). *Hvem skal hjelpe fremtiden?: et varsko om læremidlene og skolen*. Oslo: Aschehoug.
- Juuhl, G. K., Hontvedt, M., et al. (2010). *Læremiddelforskning etter LK06: eit kunnskapsoversyn*. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Kalberg, T. (2008). Eurosentrisme i norske historiebøker. *Materialisten*, (Årg. 36, nr. 2/3): 87-115.
- Knain, Erik (2001). *Naturfagets tause stemme*. Skriftserien Sakprosa nr 4. Oslo: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.
- Knain, E. (2002). *Naturfagboka i praksis: om tolv naturfagelever og deres lærebok* (Vol. 10/2002). Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Knain, E. (2003). Om tolv elever og deres lærebok i naturfag : harmoni og likegyldighet. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 87(3/4).

- Knain, E. (2002). Trust, Truth and the Scientific Enterprise. In E. Maagerø & B. Simonsen (Eds.), *Forskningsserien - Learning genres: learning through genres* (Vol. nr 32, pp. 39-60). Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Knudsen, S. V., & Aamotsbakken, B. (red.). (2008). *Tekst som flytter grenser: om Staffan Selanders "pedagogiske tekster"*. Oslo: Novus forlag.
- Knudsen, S. V., & Aamotsbakken, B. (2010). Resepsjonsteorier. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 579-110). Oslo: Novus.
- Knudsen, S. V., & Aamotsbakken, B. (red.). (2010). *Teoretiske tilnærminger til pedagogiske tekster*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Knudsen, S. V., Aamotsbakken, B., & Skjelbred, D. (red.). (2007). *Tekst i vekst: teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster*. Oslo: Novus.
- Knudsen, V. S. (2010). With gender awareness: Improving the reading of gender in educational texts and illustrations. *IARTEM e-Journal*, 3(1), 1-17.
- Liestøl, G., Hannemyr, G., & Fagerjord, A. (2009). *Sammensatte tekster: arbeid med digital kompetanse i skolen*. [Oslo]: Cappelen akademisk forlag.
- Ludvigsen, S. R. (2002). Læring, IKT og institusjonelle endringer - hvordan kan de forstås? In S. R. Ludvigsen & T. L. Hoel (Eds.), *Et Utdanningssystem i endring: IKT og læring* (pp. 266-273). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lund, A. (2002). Læreres møte med IKT: forestillinger og praksis. In S. R. Ludvigsen & T. L. Hoel (Eds.), *Et Utdanningssystem i endring: IKT og læring* (pp. 226-246). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lund, R. (2010). Teaching a world language for local contexts: The case of Namibian textbooks for the teaching of English. *IARTEM e-Journal*, 3(1), 57-71.
- Lund, R. (2006). *Questions of Culture and Context in English Language Textbooks A Study of Textbooks for the Teaching of English in Norway*. Doktoravhandling. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Løvland, A. (2002). Når barn leser fagbøker. I Agnes-Margrethe Bjorvand & Elise Seip Tønnessen: *Den andre leseopplæringa. Utvikling av lesekompetanse hos barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Løvland, A. (2005). Social meaning in multimodal student texts. I Maj Asplund Carlsson, Anne Løvland & Gun Malmgren (red.), *Multimodality: Text, Culture and Use. Proceedings from the 2nd International Conference on Multimodality*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Løvland, A. (2006). Sammensatte fagtekstar – ei multimodal utfordring? I Eva Maagerø & Elise Seip Tønnessen (red.), *Å lese i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Løvland, A. (2011). *På jakt etter svar og forståing: samansette fagtekstar i skulen* (Vol. nr. 185). Bergen: Fagbokforlaget.
- Maagerø, E. (2007). Finnes det naturfaglig språk? Om noen typiske trekk ved pedagogiske tekster i naturfag. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 173-196). Oslo: Novus forlag.

- Maagerø, E., & Simonsen, B. (2002). *Learning genres: learning through genres* (Vol. nr 32). Høgskolen i Agder, Kristiansand.
- Maagerø, E., & Winje, G. (2010). Multimodalitet og læremidler. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 143-168). Oslo: Novus.
- Morgan, K. (2010). Of 'wealthy industrialists' and 'white protestant europeans' - the history of race racism as portrayed in a South African textbook. *IARTEM e-Journal*, 3(1), 72 - 92.
- Moser, T. (2007). Rommet som pedagogisk (kon)tekst og det fysiske miljøet som læremiddel. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 155-172). Oslo: Novus forlag.
- Norlund, A. (2009). *Kritisk sakprosaläsning i gymnasieskolan: didaktiska perspektiv på läroböcker, lärare och nationella prov*. Göteborg, Acta Universitatis Gothoburgensis. 273: 230 s.
- Otnes, H. (2002). Skjermbaserte fellestekster. In S. R. Ludvigsen & T. L. Hoel (Eds.), *Et Utdanningssystem i endring: IKT og læring* (pp. 175-189). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Otnes, H. (2009). *Å være digital i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Penne, S. (2010). *Litteratur og film i klasserommet: didaktikk for ungdomstrinn og videregående skole*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Runestad, A. K. S. (2008). *Intensjon og adaptasjon: en analyse av nettbaserte læremidler i den begynnende lese- og skriveopplæringa*. Tønsberg, [A.K.S. Runestad]: 154 s.
- Rødnes, K.A. & Ludvigsen, S. (2009). Elevers meningsskaping av skjønnlitteratur - Samtaler og tekst. [*Nordic Studies in Education* 02/2009](#).
- Seip, E. (2008). Læreboka: Vår nest beste kilde. *Årbok / Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring*, 162, 17-26.
- Selander, S. (1997). *Textbooks and educational media: collected papers 1991-1995*. Stockholm, IARTEM.
- Selander, S. & Skjelbred, D. (2004). *Pedagogiske tekster for kommunikasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Selander, S., Tholey, M. et al. (Eds.) (2002). *New educational media and textbooks*. IARTEM. Stockholm: Stockholm Institute of Education Press.
- Selander, S., Åkerfeldt, A. & Engström, S. (2007). Ressurser för läreande i en digital miljö om "Learning Design Sequences. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster*. Oslo: Novus forlag.
- Sjøberg, S. (2010). Forskerblikk på realfagenes tekster: bokessay. *Bedre skole*, 2010(4), 85-90.
- Skaftun, A. (2009). *Litteraturens nytteverdi*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skahjem, S. (2005). Lærebok som skapte rabalder. *Portal* 27(1), 10-15.

- Skjelbred, D. (2003). ABC-boka, ei bok for leseopplæring og leseoppseding. In I. Austad (Ed.), *Mening i tekst: teorier og metoder i grunnleggende lese- og skriveopplæring* (pp. 128-166). Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Skjelbred, D. (2003). *Valg, vurdering og kvalitetsutvikling av lærebøker og andre læremidler:sluttrapport*. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Skjelbred, D. (2004). "Den dannelsen alle må være fortrolige med" : om morsmålsfagets kanon i læreplaner og lærebøker i den norske grunnskolen. *Børnelitteratur : læsninger og undervisning*. København: Dansk lærerforeningen.
- Skjelbred, D. (2005). Læremidler - et tema for kompetanseheving. *Utdanning*, (Nr 9): 64, 66-68 :port.
- Skjelbred, D. (2007). Teachers' Guides in Textbook Research. *IARTEM e-Journal*, 1(1).
- Skjelbred, D. (2009). Lesing og oppgaver i lærebøker. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 271-289). Oslo: Novus.
- Skjelbred, D. (2010). Lærerveiledninger og oppgaver. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 169-184). Oslo: Novus.
- Skjelbred, D., Solstad, T., & Aamotsbakken, B. (2005). *Kartlegging av læremidler og læremiddelpraksis*. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Skogrand, B. O. (2006). Fra vi til du i lærebokhistorien. *Prosa*, (Årg. 12, nr 4): 18-21.
- Skrunes, N. (2010a). *Lærebokforskning: en eksplorerende presentasjon med særlig fokus på kristendoms kunnskap, KRL og religion og etikk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Skrunes, N. (2010b). *Toleranselæring og læreboktekster: toleranse i møte med etiske og kulturellespenninger og islamsk tro og praksis: en lærebokanalyse*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Solberg, P. O. (2001). Den digitale trussel. *Bok og samfunn*, 122(8), 8-9.
- Solberg, P. O. (2001). Underlige nye læremiddelverden. *Bok og samfunn*, 122(11), 8-10.
- Solberg, P. O. (2004a). Skolebokas kretsløp. *Bok og samfunn*, (Årg. 125, nr 13): 12-15 : port.
- Solberg, P. O. (2004b). Skolereformen. Umulig gjennomføringstakt. *Bok og samfunn*, 125(18), 6-7.
- Solberg, P. O. (2004c). Usikker skolebokframtid. *Bok og samfunn*, (Årg. 125, nr 13): 8-9 : port.
- Stenstad, F. (2006). "Har vi fått hva vi ønsker?" noen betraktninger om læremidler og L2006. *Norsklæraren*, (Årg. 30, nr 3): 7-9 : port.
- Sundli, L. (2007). *Lærer i det senmoderne: lære- og idébok for lærerstudenter og lærere*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Torvatn, A. C. (2004). *Tekststrukturens innvirkning på leseforståelsen: en studie av fire læreboktekster for ungdomstrinnet og sju elevers lesing av dem*. Doktorgradsavhandling. Høgskolen i Hedmark, Elverum.

Torvatn, A. C. (2007). Elevers bruk av elektroniske læremidler i dansk. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 209-220). Oslo: Novus forlag.

Torvatn, A. C. (2009). Lærebokvett. I Smidt, J. (red.), *Norskdidaktikk - Ei grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget: 442-450.

Tvete, I. & Nordkvelle, Y. T. (2010). Lærebøkernes blikk på verden. *Bistandsaktuelt* (Norad), 3/2010.

Tønnessen, E. S. (2010). *Sammensatte tekster: barns tekstpraksis*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tønnessen, E. S., & Vollan, M. (2010). *Begynneropplæring i en sammensatt tekstkultur*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Tønnesson, J. L. (2002). Kritikkløse lærebøker? : supplerene kommentar til Stugus samleanmeldelse av fire læreverk. *B. 81, 2/3*, 395-408.

Tønnesson, J. L. (2006). Fire teser om læreboka. *Prosa, 12(4)*, 29-31.

Ugulen, H. (2009). *Matematiske omgrep i nye tema: ein studie av korleis ulike matematiske læreverk legg opptil innføring av nye omgrep*. Oslo, H. Ugulen: 79 s.

Vinterek, M. (2007). Svenska elevers läsning av undervisningstexter: Helhet eller Fragment? In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 221-230). Oslo: Novus forlag.

Vinterek, M. (2009). Läsning av texter i klasserummet. En undersökning om elevers läsvanor. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 125-144). Oslo: Novus.

Willbergh, I. (2008). *Mimesis, didaktikk og digitale læremidler*. Trondheim, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. 2008:211: 224 s.

Wølner, T. A. (2007). Didaktikk for digital kompetanse. *Bedre skole, 2007(3)*, 47-51.

Ylikiiskilä, A. (2007). Bilder av sverigefinnar, finnar, finska och Finland i några läroböcker i svenska och historia. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 231-241). Oslo: Novus forlag.

Svenske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Ajagán-Lester, Luis (2000). *"De andra" Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768-1965)*. Akademisk avhandling. Stockholm: HLS Förlag.

Anderhag, Per, Selander, Staffan & Svärde-Åberg, Eva (2002). Interaktivitet och hypertextualitet?: om digital kommunikation och digitala läromedel. I Säljö, R. & Linderöth, J. *Utm@ningar och e-frestelser: IT och skolans lärkultur*, s. 166-189.

Andersson, Nils (2008). Självständighetsrörelser i Syd och i Nord : historieböcker och interkulturalitet. I *Aktuellt om historia*. - 0348-503X. ; 2008:1, s. 59-73.

- Ammert, Niklas (2008). *Det osamtidigas samtidighet. Historiemedvetande i svenska historieläroböcker under hundra år*. Akademisk avhandling. Lunds universitet.
- Anderhag, Per (2003). *Den svårformulerade evolutionen. Gränssnittets och innehållets betydelse för de meningar om evolutionen som erbjuds användaren av tre digitala läromedel i biologi*. Licentiatuppsats. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Bergman, Lotta (2007). *Gymnasieskolans svenskämnen. En studie av undervisningen i fyra gymnasieklaser*. Malmö högskola. Doktorsavhandling.
- Björklund Boistrup, Lisa (2006). Analys av finlandssvenska läromedel i matematik. I S. Selander & V. Hertzberg (red.), *Skolans blick och textens röst - om svenskspråkiga läromedel för den finlandssvenska grundskolan i Finland*. S. 233-277.
- Björklund Boistrup, Lisa (2006). Analys av finlandssvenska läromedel i naturvetenskapliga ämnen. I S. Selander & V. Hertzberg (red.), *Skolans blick och textens röst.- om svenskspråkiga läromedel för den finlandssvenska grundskolan i Finland*. S. 279-304.
- Borg, Margareta (2006). *Skol-TV - traditioner, visioner och former: En studie av skol-TV:s förutsättningar, framväxt och utveckling under 1960-talet*. Akademisk avhandling. Lunds universitet.
- Bremner, Niklas (2003). *Matteboken som redskap och aktör. En studie av hur derivata introduceras i svenska läroböcker 1967-2002*. Licentiatuppsats. Institutionen för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande. Lärarhögskolan i Stockholm.
- Brink, Lars (2005). Boksamtal under mellanåren. I Kåreland, L. (red.), *Modig och stark eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur & kultur.
- Brink, Lars (2006a). Om läsande och boksamtal under mellanåren. I Bjar, L. (red.), *Det hänger på språket! Lärande och språkutveckling i grundskolan*. Lund: Studentlitteratur, s. 237-270.
- Brink, Lars (2006b). Kanon, karaktärsfostran, kulturarv? Om litteraturundervisningens textkärna” och ”Konsensus om kanon? Kanonbild och ämnesuppfattning hos 75 litteraturlärare. I Brink, L. & R. Nilsson (red.). *Kanon och tradition. Ämnesdidaktiska studier om fysik-, historie- och litteraturundervisning*. s. 13-43 samt 149-180. Lärarutbildningens skriftserie 2. Högskolan i Gävle.
- Bronäs, Agneta (2000). *Demokratins ansikte. En jämförelse av tyska och svenska samhällskunskapsböcker för gymnasiet*. Akademisk avhandling. Stockholm: HLS Förlag.
- Bronäs, Agneta (2011). Samhällskunskapsböcker och demokrati. I Ammert, Niklas (red.), *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Båtshake, Helene (2006). *Lena lär lyda. Fostran och disciplinering i svensk skola 1947-1956*. Akademisk avhandling. Lunds universitet.
- Carlson, Marie (2002). *Svenska för invandrare - brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi- undervisningen*. Göteborg studies in sociology. Nr 13. Göteborg: Sociologiska institutionen.
- Dahlström, Jan, Stenmark, M. & Lahtinen, U. (2003). *Idag får ni räkna framåt i era böcker! En studie av matematikprestationer och matematikböcker i åk 5 och åk 8*. Vasa: Åbo akademi i Vasa.

- Danielsson, Kristina & Ekvall, Ulla (2008). Kemi som skriftspråkspraktik i svenska och finlandsvenska klassrum - en projektpresentation. I M. Lindgren m.fl. (red.). *Femte nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning. Forskningens tillämpning i skolan*. Växjö den 29-30 november 2007. Växjö university press.
- Edling, Agnes (2006). *Abstraction and authority in textbooks. The textual paths towards specialized language*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala: Uppsala universitet.
- Ekvall, Ulla (2001a). *Formativt, figurativt, operativt i läroböcker för barn. Hur synen på kunskap och kunskapsstillägnade påverkat innehåll, språk och struktur i naturkunskapsböcker. Del 2. Utvecklingen under 1900-talet*. Rapport nr 35 från Svensk sakprosa. Lund: Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.
- Ekvall, Ulla (2001b). Den styrda och styrande läroboken. I Melander, B. & Olsson, B. (red.), *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*. Lund: Studentlitteratur.
- Ekvall, Ulla & Berg, Astrid (u.u). Lärobok och kemipraktik. I Eriksson, I. (red.). *Kemi i två finlandsvenska klassrum: rapport från projektet kemitexter som redskap för naturvetenskapligt lärande*.
- Engström, Susanne, Selander, Staffan & Åkerfeldt, Anna (2006). Om elevers användning av digitala läromedel. *KRUT*, nr 123-124, Temanummer om läromedel, s. 40-54.
- Engström, Susanne, Selander, Staffan & Åkerfeldt, Anna (2007). Om elevers användning av digitala läromedel, *KRUT*, nr 3 och 4.
- Engström, Susanne & Svärdemo-Åberg, Eva (2006). *Digitala läromedel och learning design sequence i svensk skola – brukarperspektiv – En forskningsöversikt*. LearnIT, Stockholm.
- Eriksson, Katarina (2002). *Life and fiction: On intertextuality in pupils booktalk*. Akademisk avhandling. Linköpings universitet.
- Eriksson, Yvonne (2009). Bildens tysta budskap. Interaktion mellan bild och text. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Gericke, Nicklas (2009). *Science versus School-science: Multiple models in genetics - The depiction of gene function in upper secondary textbooks and its influence on students' understanding*. Akademisk avhandling. Karlstads universitet.
- Grahn, Karin (2008). *Flickor och pojkar i idrottens läromedel. Konstruktioner av genus i ungdomsträna-utbildningen*. Akademisk avhandling. Göteborgs universitet.
- Hartsmar, Nanny (2001). *Historiemedvetande: Elevers tidsförståelse i en skolkontext*. Malmö: Lärarhögskolan i Malmö, Institutionen för pedagogik.
- Holmén, Janne (2006). *Den politiska läroboken: Bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under Kalla kriget*. Akademisk avhandling. Uppsala universitet.
- Hultén, Magnus (2008). *Naturens kanon: formering och förändring av innehållet i folkskolans och grundskolans naturvetenskap 1842–2007*. Akademisk avhandling. Stockholms universitet.

Hällgren, Ann-Louise (2003). Samebilden i undervisningen. En kvalitativ analys av lärarintervjuer och historieläroböcker på gymnasiet. I Claesson, Bo (red.), *Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter. Värdegrunden* 6. S. 167-197.

Ingemansson, Mary (2010.) *"Det kunde lika gärna ha hänt idag". Maj Bylocks Drakskeppstrilogi och historiemedvetande hos barn i mellanåldrarna.* Akademisk avhandling. Lunds universitet.

Johnsson Harrie, Anna (2009). *Staten och läromedlen. En studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991.* Akademisk avhandling. Linköpings universitet.

Juhlin Svensson, Ann-Christine (2000). *Nya redskap för lärande. Studier av lärares val och användning av läromedel i gymnasieskolan.* Akademisk avhandling. Stockholm: HLS förlag.

Karlsson, Therese (2004). *Exotiska renskötare och trolltrummans magi. Samer och samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterande ämnena.* Akademisk avhandling. Umeå universitet.

Knutas, Edmund (2008). *Mellan retorik och praktik. En ämnesdidaktisk och läroplansteoretisk studie av svenskämnen och fyra gymnasielärares svenskundervisning efter gymnasiereformen.* Doktorsavhandling, Umeå universitet.

Lundström, Stefan (2007). *Textens väg: om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning.* Akademisk avhandling. Umeå universitet.

Melander, Björn (2001). Läsebok för folkskolan – en omstridd bok. I Melander, B. & Olsson, B. (red.), *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier.* Lund: Studentlitteratur.

Mossberg Schullerqvist, Ingrid (2008). *Läsa texten eller "verkligheten". Tolkningsgemenskaper på en litteraturdidaktisk bro.* Doktorsavhandling i didaktik. Stockholms universitet.

Nordgren, Kenneth (2006). *Vems är historien? : historia som medvetande, kultur och handling i det mångkulturella Sverige.* - Umeå : Univ.(Doktorsavhandlingar inom den Nationella Forskarskolan i Pedagogiskt Arbete ; 3).

Nordgren, Kenneth (2011). Interkulturella perspektiv i historieläroböcker, I: Ammert, Niklas (red.), *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik.* Lund: Studentlitteratur.

Norlund, Anita (2009). *Kritisk sakprosaläsning i gymnasieskolan. Didaktiska perspektiv på läroböcker, lärare och nationella prov.* Akademisk avhandling. Göteborgs universitet.

Olsson, Anders (2009). *Konstruktionen av gymnasieskolans turistämne.* Lunds universitet.

Palmberg, Mai (2000). *Afrikabild för partnerskap?: Afrika i de svenska skolböckerna.* Uppsala: Nordiska afrikainstitutet.

Prytz, Johan (2007). *Speaking of Geometry: A study of geometry textbooks and literature on geometry instruction for elementary and lower secondary levels in Sweden, 1905-1962, with a special focus on professional debates.* Akademisk avhandling. Uppsala universitet.

Selander, Staffan (2003). Pedagogiska texter och andra artefakter för kunskap och kommunikation. En översikt över läromedel-perspektiv och forskning. Bilaga till *Läromedel-specifikt. SOU* 2003:15.

Selander, Staffan (2006). Skolans blick och textens röst- om svenskspråkiga läromedel för den finlandssvenska grundskolan i Finland. I S. Selander & V. Hertzberg (red.), *Skolans blick och textens röst- om svenskspråkiga läromedel för den finlandssvenska grundskolan i Finland*. S. 9-176.

Selander, Staffan (2008). Pedagogiska texter- ett sätt att designa lärprocesser. (81-95) I A-L. Rostvall & S. Selander (red.), *Design för lärande*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Sellbjer, Stefan (2006). Förändringar i pedagogikundervisningens innehåll under 1900-talets slut. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 11(4), 266–289.

Ullström, Sven-Olof (2002). *Likt och olikt. Strindbergsbildens förvandlingar i gymnasiet*. Akademisk avhandling. Karlstads universitet. Symposion.

Walls, Michael (2010). *Framing The Israel/Palestine Conflict in Swedish History School Textbooks*. Akademisk avhandling. Göteborgs universitet.

Wickström, Johan (2008). *Våra förfäder var hedningar: Nordisk forntid som myt i den svenska folkskolans pedagogiska texter fram till år 1919*. Akademisk avhandling. Uppsala universitet.

Tyske studier av innehåll, form og bruk av läremidler

Spiele in der Schule? (2000). *LA-Multimedia*(3), 34.

. *Studien zu einer frauengeschichtlichen Sicht der Deutschen Zeitgeschichte (1945 bis 2000)*. (2000). Bonn.

. *Medienerziehung in der Grundschule. Grundlagen, empirische Befunde und Empfehlungen zur Situation in Schule und Lehrerbildung*. (2000). Opladen: Leske u. Budrich.

. *Bildung ans Netz. Implementierung neuer Technologien in Bildungseinrichtungen. Pädagogische und technische Vermittlungsaufgaben. 1. Aufl.* (2000). Wiesbaden: Hessisches Ministerium für Wirtschaft, Verkehr u. Landesentwicklung, Geschäftsstelle Hessen-Media.

Mathematiktagung - ein großer Erfolg (2001). *Bayerische Schule*, 54(1), 13-14.

KIM-Studie 2000. Kinder und Medien. Computer und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland (2001). Baden-Baden: SWR.

. *Virtuelle Universität - virtuelles Lernen*. (2001). München u.a.: Oldenbourg.

E-Learning - Möglichkeiten und Grenzen in der Weiterbildung. (Themenschwerpunkt) (2001). *Neue Perspektiven*, 6(2), 7-137.

. *Kompetenzzentren und Onlinedienste im Schulwesen. Beispiele für hessen-media-Projekte*. (2001). Wiesbaden: Hess. Kultusmin. u.a.

Neue Medien und Schule: Delphi-Studie der Cornelsen-Stiftung (2002). *Schulverwaltung. Ausgabe Niedersachsen und Schleswig-Holstein*, 12(11), 298.

KIM-Studie 2002. PC und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland (2002). Baden-Baden: MPFS.

- . *JIM-Studie 2002. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisstudie zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger.* (2002). Baden-Baden: SWF.
- JIM-Studie 2001: Jugendliche und Medien. (JIM: Jugend, Information, (Multi-)Media)) (2002). *VLB-Akzente*, 11(7), 15-16.
- Problem Personal (2003). *DUZ : Das unabhängige Hochschulmagazin*, 59(19), 12.
- Wie können Motivation, Lerninteresse und Lernverständnis im E-Learning gefördert werden? (2003). *MedienPädagogik*(26.11.2003), 1-16.
- JIM-Studie 2004. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger* (2004). Baden-Baden: MPFS.
- . *JIM-Studie 2003. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger.* (2004). Baden-Baden: MPFS.
- . *Support im Online-Studium. Die Entstehung eines neuen pädagogischen Aktivitätsfeldes.* (2004). Innsbruck u.a.: Studien-Verl.
- . *E-Learning-Strategien und E-Learning-Kompetenzen an Hochschulen.* (2004). Bielefeld: W. Bertelsmann Verl.
- . *Alice im www.underland. E-Learning an deutschen Hochschulen. Vision und Wirklichkeit.* (2004). Bielefeld: Bertelsmann.
- Was die Hörer heute brauchen. Vorlesung (2004). *DUZ : Das unabhängige Hochschulmagazin. Werkstatt*, 60(3), 1-11.
- . *JIM-Studie 2005. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger.* (2005). Baden-Baden: MPFS.
- Förderprogramm Neue Medien in der Bildung. Auditempfehlungen zum Förderbereich "Neue Medien in der beruflichen Bildung"* (2005). Bonn u.a.: BMBF.
- Herausforderung eBusiness. Handlungsorientierte Ansätze in der kaufmännischen Ausbildung* (2005). Bielefeld: Bertelsmann.
- KIM-Studie 2005. Kinder und Medien. Computer und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger* (2006). Baden-Baden: MPFS.
- KIM-Studie 2005 - Kinder und Medien, Computer und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland* (2006). Baden-Baden.
- JIM-Studie 2006. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger* (2006). Stuttgart: MPFS.
- . *KIM-Studie 2006. Kinder und Medien, Computer und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger.* (2007). Stuttgart: MPFS u.a.
- JIM-Studie 2007. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger.* Paralleltitel: JIM (2007). Stuttgart: MPFS u.a.

. *Nutzung digitaler Medien in den Schulen im Bundesland Bremen. Ergebnisse und Vergleich der Befragung von Schulen, Lehrkräften sowie Schülerinnen und Schülern aus dem Frühjahr 2006.* (2007). Bremen: ifib.

. *Die Europäische Dimension in den Lehrplänen der deutschen Bundesländer. Vergleichende Studie im Auftrag der Europäischen Kommission - Vertretung in Deutschland.* (2007). Berlin: Europäische Akademie.

. *Geschlechtersensible Medienkompetenzförderung. Mediennutzung und Medienkompetenz von Mädchen und Jungen sowie medienpädagogische Handlungsmöglichkeiten.* (2007). Berlin: Vistas.

. *JIM-Studie 2008. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger.* (2008). Stuttgart: MPFS u.a.

Medien, Pädagogik, Politik (2008). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Babylon heute. Dossier Sprache (2008). *Uni-Magazin (Universität Zürich)*(4), 24-46.

. *Kim-Studie 2008. Kinder und Medien. Computer und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13jähriger.* (2009). Stuttgart: MPFS u.a.

. *JIM-Studie. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19jähriger. 2009. JIM-Studie 2009.* (2009). Stuttgart: MPFS u.a.

. *Unterrichtsqualität und Lehrerprofessionalität. Diagnose, Evaluation und Verbesserung des Unterrichts. Franz Emanuel Weinert gewidmet. Neubearb., 1. Aufl.* (2009). Seelze-Velber: Kallmeyer u.a.

. *Adoption von e-Learning-Standards und -Spezifikationen in Hochschulprojekten im deutschen Sprachraum. 1. Aufl.* (2009). Lohmar u.a.: Eul.

. *JIMplus Nahaufnahmen 2009. Einstellungen und Hintergründe zum Medienumgang der 12- bis 19-Jährigen. Qualitative Zusatzbefragung zur JIM-Studie 2009. Jugend, Information, (Multi-)Media.* (2010). Stuttgart: Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest.

. *JIM-Studie 2010. Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang 12- bis 19-Jähriger.* (2010). Stuttgart: MPFS.

Abraham, U. (2008). Sprechen - Schreiben - Spielen. Filme im Blick eines medienreflexiven Deutschunterrichts. "Mein Freund Joe" in der 7. Jahrgangsstufe. *Der Deutschunterricht*, 60(3), 53-63.

Abraham, U. (2009). *Filme im Deutschunterricht. [Mit DVD]. 1. Aufl.* Seelze-Velber: Kallmeyer.

Aigner, K., Felske, D., Hock, K., & Anton, M. A. (2005). Besucherverhalten in der Chemieausstellung. In A. Pitton (Ed.), *Relevanz fachdidaktischer Forschungsergebnisse für die Lehrerbildung*. Münster: Lit.

Ammer, D. (2008). *Die Umwelt des World Wide Web. Bildung für nachhaltige Entwicklung im Medium World Wide Web aus pädagogischer und systemtheoretischer Perspektive.*

Amour, P. (2009). Palästinensische Bildungspolitik im Exil (1948 - 1982): kulturgeschichtliche Aspekte. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 201-219). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.

- Andrzejewski, M. (2008). Das Bild Polens in ausgewählten Geschichtsschulbüchern in der DDR. *Studia Germanica Gedanensia*(16), 193-208.
- Anklam, E., & Grindel, S. (2010). Europa im Bild - Bilder von Europa. Europarepräsentationen in deutschen, französischen und polnischen Geschichtsschulbüchern in historischer Perspektive. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [93]-108). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Anklam, E., & Rülling, I. (2008). Bilder in Schulbüchern. *Eckert*(4), 36-38.
- Apel, H. (Ed.). (2003). *Online lehren. Planung und Gestaltung netzbasierter Weiterbildung*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Apel, H. (2003). Onlinejournal - Lernreflexionen online. *MedienPädagogik*(7), 1-12.
- Apflauer, R., & Reiter, A. (Eds.). (2000). *Schule Online. Das Handbuch zum Bildungsmedium Internet*. Wien: PUBLIC VOICE.
- Apostolopoulos, N., Hoffmann, H., Mansmann, V., & Schwill, A. (Eds.). (2009). *E-Learning 2009. Lernen im digitalen Zeitalter*. Münster u.a.: Waxmann.
- Arens, M. (2000). Neue polnische Geschichtsschulbücher. In G. Stöber (Ed.), *Grenzen und Grenzräume in der deutschen und polnischen Geschichte*. (pp. 279-283). Hannover: Hahn.
- Astleitner, H. (2001). Computersimulation von motivationalen Prozessen und deren Relevanz in unterrichtlichen Settings. *Empirische Pädagogik*, 15(3), 395-410.
- Astleitner, H. (2001). Kann kritisches Denken mit neuen Lernmedien gefördert werden? Ein Literaturüberblick. *Pädagogisches Handeln*, 5(2), 132-141.
- Astleitner, H. (2002). *Qualität des Lernens im Internet. Virtuelle Schulen und Universitäten auf dem Prüfstand*. u.a.; Bern: Lang.
- Astleitner, H. (2003). Was können E-Learning-Plattformen (ELP) zur Verbesserung der Lehreraus- und -weiterbildung beitragen? *Schriften der Deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft (DGfE). Lehrerbildung in der Diskussion*. (pp. 87-104). Opladen: Leske u. Budrich.
- Astleitner, H. (2003). Das Bilden von erfolgreichen Lernergemeinschaften in web-basierten Lernumgebungen (WBL). In C. Gary (Ed.), *Erwachsenenbildung im Wandel*. (pp. 177-183). Wien: ÖIBF.
- Astleitner, H. (2003). E-Learning. Was wissen wir aus der experimentellen Forschung über Probleme und Resultate? *Medienarbeit in Schule und Hochschule: die Themen der aktuellen Multimedia-Diskussion und die konkreten Projekte. Eine Veranstaltungsreihe des Bayerischen Staatsministeriums für Unterricht und Kultus und des VdS Bildungsmedien e.V. Eine Dokumentation zum "Forum Multimedia", Bildungsmesse 2003, Nürnberg*. (pp. 25-27). Frankfurt: VdS Bildungsmedien e.V.
- Astleitner, H. (2003). Web-based instruction and learning. In N. Nistor, S. English & S. Wheeler (Eds.), *Towards the virtual university - International on-line learning perspectives*. (pp. 37-63). Greenwich: Information Age Publishing.
- Astleitner, H. (2004). *Qualität des Lernens im Internet. Virtuelle Schulen und Universitäten auf dem Prüfstand*. 2., durchges. Aufl. Frankfurt, Main u.a.: Lang.

- Astleitner, H. (2004). Multimedia, stories, and emotion. An integrated model for research and design. *E-Journal of instructional science and technology*, 7(2), 11 S.
- Astleitner, H. (2005). Emotional design of instruction. In H. Astleitner (Ed.), *School development*. (pp. 11-28). Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Astleitner, H. (2005). Gibt es Geschlechterunterschiede beim webbasierten Lernen? Eine modellbasierte Metaanalyse. Paralleltitel: Are there effects of gender on web-based learning?. A model-based meta-analysis. *Empirische Pädagogik*, 19(3), 227-243.
- Astleitner, H. (2006). *Aufgaben-Sets und Lernen. Instruktionspsychologische Grundlagen und Anwendungen*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Astleitner, H. (Ed.). (2007). *Task- and standard-based learning. An instructional psychology perspective*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Astleitner, H., Brünken, R., & Leutner, D. (2003). The quality of instructional materials for argumentative knowledge construction. *Journal of instructional psychology*, 30(1), 3-11.
- Astleitner, H., & Farahat, T. (2004). The effectiveness of web-based instruction in educating teachers. A quasi-experimental field study. *Salzburger Beiträge zur Erziehungswissenschaft*, 8(1), 53-60.
- Astleitner, H., Hofmann, F., & Ziegler, K. (2004). Theorien selbst regulierten Lernens als Grundlage zukünftiger Lernumgebungsgestaltungen. Ein Überblick über den internationalen Stand der Forschung. In C. Gary & u.a (Eds.), *Erwachsenenbildung im Wandel. Theoretische Aspekte und Praxiserfahrungen zu Individualisierung und Selbststeuerung*. (pp. 132-141).
- Astleitner, H., & Hufnagl, M. (2003). The effects of situation-outcome-expectancies and of ARCS-strategies on self-regulated learning with web-lectures. *Journal of educational multimedia and hypermedia*, 12(4), 361-376.
- Astleitner, H., & Lintner, P. (2004). The effects of ARCS-strategies on self-regulated learning with instructional texts. *E-Journal of instructional science and technology*, 7(1), 15 S.
- Astleitner, H., Paschon, A., Weiss, S., & Brünken, R. (2003). Bedingungen der Lernwirksamkeit von Web-Vorlesungen. *Empirische Pädagogik*, 17(4), 449-463.
- Astleitner, H., & Pasuchin, I. (2005). Das emotionale Design von e-Learning *Attention - interest - desire - interaction?* (pp. 119-134). Wien u.a.: Böhlau.
- Astleitner, H., Pasuchin, I., & Wiesner, C. (2006). Multimedia und Motivation. Modelle der Motivationspsychologie als Grundlage für die didaktische Mediengestaltung. *MedienPädagogik*(22.03.2006), 19 S.
- Astleitner, H., & Schinagl, W. (2000). *High-level Telelernen und Wissensmanagement. Grundpfeiler virtueller Ausbildung*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Astleitner, H., & Wiesner, C. (2004). Die Inkonsistenz von kognitiven, motivationalen und Misch-Effekten beim Lernen mit Lehrtexten. *Medien-Journal*, 28(4), 64-71.
- Astleitner, H., & Wiesner, C. (2004). An integrated model of multimedia learning and motivation. *Journal of educational multimedia and hypermedia*, 13(1), 3-21.

- Aufenanger, S. (2001). Multimedia und Medienkompetenz - Forderungen an das Bildungssystem. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 109-122.
- Baacke, D. (2005). Massenmedien. In R. Tippelt (Ed.), *Handbuch Erwachsenenbildung, Weiterbildung*. (pp. 508-515). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss. u.a.
- Baacke, D. (2007). *Medienpädagogik. [Nachdr.]*. Tübingen: Niemeyer.
- Baacke, D. (2008). *Geflimmer im Zimmer*. Berlin: Eigenverlag.
- Baacke, D. (2009). *Geflimmer im Zimmer. Informationen, Anregungen und Tipps zum Umgang mit dem Fernsehen in der Familie. 6., aktualisierte Aufl., Stand: November 2008*. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend.
- Baacke, D., & Vollbrecht, R. (2001). *Medienpädagogik. 3,1. Handlungsorientierte Medienpädagogik. 1, Medien und soziales Lernen. [5. Aufl.]*. Hagen: Fernuniv.
- Baacke, E. (Ed.). (2002). *Virtuelle (Lern) Welten. Herausforderungen für die politische Bildung*. Schwalbach, Taunus: Wochenschau Verl.
- Bachmair, B. (2001). Bedeutungskonstitution als kulturelle Aktivität der Rezipienten - Wie virtuelle Texte entstehen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 319-336.
- Bachmair, B. (2005). Themenfelder der Medienpädagogik. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 255-269). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Bachmair, B. (2007). Mediensozialisation. Die Frage nach Sozialisationsmustern im Kontext dominanter Medienformen. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 118-143). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Bachmair, B. (2008). Kinderfernsehen als Thema öffentlicher Debatten, eine Einordnung in ein kulturtheoretisches Modell. *MedienPädagogik*(13(2007)), 1-9.
- Bachmair, B., & Aufenanger, S. (Eds.). (2005). *Evaluation und Analyse*. Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Bachmair, B., Lambrecht, C., & Raabe, C. (2005). Fernsehprogrammanalyse in der Perspektive kindlicher Fernsehnutzung. Methode des Projektes "Jährliche Bestandsaufnahme zum Kinderfernsehen - qualitative und quantitative Fernsehprogrammanalyse in der Sicht der Kinder". In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 133-162). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Bachmair, B., & Seipold, J. (2003). Interkulturelle und intramediale Bezüge als Orientierungsangebot. Systematische Überlegungen und exemplarische Untersuchungen zu Verweisen auf das Fernsehangebot. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 51-81.
- Bachmann, G., Haefeli, O., & Kindt, M. (Eds.). (2002). *Campus 2002 [zweitausendzwei]. Die Virtuelle Hochschule in der Konsolidierungsphase*. Münster u.a.: Waxmann.
- Back, A. (2002). E-Learning durch Wissensmanagement bereichern: Impulse von einem umfassenden E-Learning-Verständnis für mediendidaktische Ausbildungen. *MedienPädagogik*(6), 1-18.

- Backhausen, D. (2007). *Die E-Learning Umgebung learncom. Grundlagen, Konzepte, Realisierung*. Saarbrücken: VDM, Müller.
- Bader, R. (2001). *Learning Communities im Internet. Aneignung von Netzkompetenz als gemeinschaftliche Praxis. Eine Fallstudie in der pädagogischen Weiterbildung*. Münster, Westfalen: Lit Verl.
- Baier, S. (2009). *Einsatz digitaler Informations- und Kommunikationsmedien im Fremdsprachenunterricht. Methodisch-didaktische Grundlagen*. Frankfurt, Main: Lang.
- Ballod, M. (2007). *Informationsökonomie - Informationsdidaktik. Strategien zur gesellschaftlichen, organisationalen und individuellen Informationsbewältigung und Wissensvermittlung*. Bielefeld: wbv.
- Ballstaedt, S.-P. (2005). Text-Bild-Kompositionen im Unterrichtsmaterial. *Der Deutschunterricht*, 57(4), 61-70.
- Ballstädt, S.-P. (2007). Unterrichtsmaterial lerneffektiv gestalten. *Pädagogik (Weinheim)*, 59(11), 22-25.
- Barth, P. (2001). Didaktische Ansätze multimedialen Lernens in der Schule *Kindsein in der Mediengesellschaft*. (pp. 210-214). Weinheim: Beltz.
- Bartsch, P. D. (2004). Das richtige Medium- zum richtigen Zeitpunkt- am richtigen Ort. Zur Zukunft medienbezogener Unterstützungssysteme für die schulische Bildung. In K.-D. Felsmann (Ed.), *Das Vertrauen in die Medien - Orientierung im Wandel*. (pp. 111-119). München: KoPäd Verl.
- Barwanietz, T. (2007). Wie abstrakt darfs denn sein? Alltagsnahe und abstrakt-symbolische Lernmaterialien im Mathematikunterricht. *Grundschule*, 39(5), 14-16.
- Bastian, J., & Combe, A. (2002). Unterrichtsentwicklung. Entwicklungsaufgaben und Gelingenbedingungen. *Pädagogik (Weinheim)*, 54(3), 6-9.
- Batzner, A. (2006). *Digitale Medien im Schulbuch. Der Beitrag von Schulbüchern zum Erwerb von digitaler Medienkompetenz*.
- Bauer, P., Hoffmann, H., & Mayrberger, K. (Eds.). (2010). *Fokus Medienpädagogik. Aktuelle Forschungs- und Handlungsfelder. [Stefan Aufenanger zum 60. Geburtstag gewidmet]*. München: kopaed.
- Baumgartner, P. (2002). IKT und die Qualität des Unterrichts *Lernen in der Wissensgesellschaft*. (pp. 302-322). Innsbruck u.a.: Studienverl.
- Baumgartner, P. (2002). Pädagogische Anforderungen für die Bewertung und Auswahl von Lernsoftware. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 426-442). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Baumgartner, P. (Ed.). (2003). *Mensch und E-Learning. Beiträge zur E-Didaktik und darüber hinaus. Tagungsband zu Web-Based Training 2003*. Aarau: Bildung Sauerländer.
- Baumgartner, P. (Ed.). (2007). *Überwindung von Schranken durch E-Learning*. Innsbruck u.a.: Studien-Verl.

- Baumgartner, P., & Bauer, R. (2009). 10 Jahre mediendidaktischer Hochschulpreis: Eine kritische Bilanz. In U. Dittler, J. Krameritsch, N. Nistor, C. Schwarz & A. Thilloßen (Eds.), *E-Learning: Eine Zwischenbilanz. Kritischer Rückblick als Basis eines Aufbruchs*. (pp. 39-54). Münster; New York; München; Berlin: Waxmann.
- Baumgartner, P., & Himpf, K. (2008). Auf dem Weg zu einer neuen Lernkultur. Was die Schule vom Web 2.0 lernen kann. *Log in*, 28(152), 11-15.
- Baumgartner, P., Häfele, H., & Maier-Häfele, K. (2004). Lernplattformen im Feldtest. In D. M. Meister (Ed.), *Evaluation von E-Learning*. (pp. 108-122). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Baumgartner, P., Häfele, H., & Maier-Häfele, K. (2004). *Content Management Systeme in e-Education. Auswahl, Potenziale und Einsatzmöglichkeiten*. Innsbruck u.a.: Studienverl.
- Baumgartner, P., & Kalz, M. (2005). Wiederverwendung von Lernobjekten aus didaktischer Sicht. In D. Tavangarian & K. Nölting (Eds.), *Auf zu neuen Ufern!* (pp. 97-106). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Baumgartner, P., & Kraus, R. (2008). Die sprachliche Abbildung von Ursache-Wirkung-Beziehungen in englischen und deutschen technischen Texten. *Lebende Sprachen*, 53(3), 109-121.
- Baumgartner, P., & Payr, S. (2001). *Studieren und Forschen mit dem Internet*. Innsbruck u.a.: Studien Verl.
- Baumgartner, P., & u.a. (2003). *Mensch und E-Learning. Beiträge zur E-Didaktik und darüber hinaus. 1. Aufl.* Olten: Fachhochsch. Solothurn Nordwestschweiz u.a.
- Baumgartner, P., Zauchner, S., & Bauer, R. (Eds.). (2009). *The potential of E-portfolios in higher education*. Innsbruck u.a.: StudienVerl.
- Bauvois, J. (2000). Images comparees de la Grande Guerre dans les manuels d'histoire allemands et français de la première moitié du XXème siècle. *Internationale Schulbuchforschung*, 22(3), 346-366.
- Becher, U. A. J., & Riemenschneider, R. (Eds.). (2000). *Internationale Verständigung. 25 Jahre Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung in Braunschweig*. Hannover: Hahn.
- Beeing, A. (2000). "Eines der schönsten Länder unter der Sonne". Zum Wandel des Deutschland-Bildes in niederländischen Schulbüchern (1750-1940). *Praxis Geschichte*, 13(6), 22-25.
- Beening, A. (2003). Deutschland im niederländischen Schulunterricht. Das Schulbuch als Quelle für die Bildformungsforschung. *Jahrbuch (Zentrum für Niederlande-Studien)*, 13.2002, 159-176.
- Beerenwinkel, A. (2007). *Fostering conceptual change in chemistry classes using expository texts*. Berlin: Logos.
- Beerenwinkel, A., & Gräsel, C. (2005). Texte im Chemieunterricht: Ergebnisse einer Befragung von Lehrkräften. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 11, 21-39; 521 KB.
- Beerenwinkel, A., Parchmann, I., & Gräsel, C. (2007). Metakonzeptuelles Verständnis und Schülervorstellungen in Schulbüchern. In D. Höttecke (Ed.), *Naturwissenschaftlicher Unterricht im internationalen Vergleich*. (pp. 358-360). Berlin u.a.: Lit.

- Beerenwinkel, A., Parchmann, I., & Gräsel, C. (2007). Chemieschulbücher in der Unterrichtsplanung - Welche Bedeutung haben Schülervorstellungen? *Chemie konkret*, 14(1), 7-14.
- Behr, M. (2003). Visuelle Argumentation. Schlüsselbilder im Selbstverständnis von Kulturen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 83-104.
- Behrendt, J.-P. (2004). *Zwischen proletarischem Internationalismus und Sicherheitsdenken. Afrikabilder in den Lehrplänen und Schulbüchern der DDR.*
- Beller, H., Foser, A., & Reinhardt, V. (2001). Spielfilme - Chancen oder Barrieren für politisches und historisches Lernen? *Sozialwissenschaftliche Informationen*(3), 101-104.
- Bendikat, E. (2007). Mediendidaktik im Englischunterricht. Wie können audiovisuelle und digitale Medien den Englischunterricht bereichern? *LA-Multimedia*, 4(3), 6-7.
- Berger, F., & Marbach, A. (2009). Erkundungen im Spannungsfeld von Pädagogik, Spielspass und technischer Machbarkeit. Gedanken zur Konzeption und Entwicklung spielbasierter digitaler Lernumgebung. *MedienPädagogik*(15/16), 15 S.
- Bickel-Sandkötter, S. (Ed.). (2003). *Computer, Internet & Co. im Biologieunterricht.* Berlin: Cornelsen Scriptor.
- Biechele, B., Böttcher, D., & Kittner, R. (2001). Ausgewählte Ergebnisse einer empirischen Untersuchung zu subjektiven Theorien. Erfahrungen von DaF-Studierenden in Bezug auf (neue) Medien und Lernen. *Informationen Deutsch als Fremdsprache*, 28(4), 343-368.
- Biechele, M. (2005). Lust auf Internet. *Fremdsprache Deutsch*(33), 5-10.
- Biechele, M. (2005). Online lernen: Grundlagen und Aufgabentypen. Was wir so alles im Internet finden. *Fremdsprache Deutsch*(33), 12-16.
- Biener, H. (2010). Mittelalterliche Buchillustrationen als Bildquellen zu den Kreuzzügen in Geschichtsbüchern seit dem 2. Weltkrieg. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch.* (pp. [273]-287). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Biermann, R. (2009). Video Game (Film-) Essays: Der (etwas andere) Einsatz von Computerspielen zur Unterstützung von Lernprozessen. *MedienPädagogik*(15/16), 14 S.
- Biermann, R. (2009). Die Bedeutung des Habitus-Konzepts für die Erforschung soziokultureller Unterschiede im Bereich der Medienpädagogik. *MedienPädagogik*(17), 18 S.
- Biffy, C. (2002). Evaluation von Bildungssoftware im Spannungsfeld von Objektivität und praktischer Anwendung. *MedienPädagogik*(5), 1-22.
- Bischoff, A., & Röhrig, C. (2002). Reale Systeme im virtuellen Labor. Erfahrungen mit dem Einsatz von Remote-Praktikumsversuchen in der Lehre der FernUniversität Hagen. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierten Lehrens und Lernens.* (pp. 157-175). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Blaschitz, E., & Seibt, M. (Eds.). (2008). *Medienbildung in Österreich. Historische und aktuelle Entwicklungen, theoretische Positionen und Medienpraxis.* Wien u.a.: LIT.

- Blaseio, B. (2009). Neue Entwicklungstendenzen der Inhalte des Sachunterrichts. *Zeitschrift für Grundschulforschung*, 2(1), 117-131.
- Blell, G. (Ed.). (2005). *Fremdsprachenlernen zwischen Medienverwahrlosung und Medienkompetenz. Beiträge zu einer kritisch-reflektierenden Mediendidaktik*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Block, I., & Kruse, N. (2004). Beobachten als Aufgabe des Unterrichts. *Grundschulunterricht*, 51(11), 2-3.
- Blömeke, S. (2003). Portfolio als Instrument zur Stärkung der medienpädagogischen Anteile in der Lehrerbildung. *Medienforschung. Medien + Erziehung*, 47(1), 47-51.
- Blömeke, S. (2003). Lehren und Lernen mit neuen Medien - Forschungsstand und Forschungsperspektiven. *Unterrichtswissenschaft*, 31(1), 57-82.
- Blömeke, S. (2003). Zukünftige Lehrpersonen und das Medienhandeln von Kindern und Jugendlichen. Eine empirische Studie zu Kenntnissen und Annahmen von Lehramtsstudierenden. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 6(2), 276-289.
- Blömeke, S. (2003). Neue Medien in der Lehrerbildung. Zu angemessenen (und unangemessenen) Zielen und Inhalten des Lehramtsstudiums. *Medienpädagogik*(6(2002)), 1-29.
- Blömeke, S. (2003). Erwerb medienpädagogischer Kompetenz in der Lehrerbildung. Modell der Zielqualifikation. Lernvoraussetzungen der Studierenden und Folgerungen für Struktur und Inhalte des medienpädagogischen Lehramtsstudiums. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 231-244.
- Blömeke, S. (2004). Neue Medien als Herausforderung für die Pädagogik. *Neue Sammlung*, 44(3), 299-317.
- Blömeke, S. (2007). Empirische Forschung zu neuen Medien in Schule und Lehrerbildung. In W. Sesink, M. Kerres & H. Moser (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 246-259). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Blömeke, S., & Buchholtz, C. (2005). Veränderung von Lehrerhandeln beim Einsatz neuer Medien. Design für die theoriegeleitete Entwicklung, Durchführung und Evaluation einer Intervention. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 91-106). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Blömeke, S., Müller, C., & Eichler, D. (2005). Handlungsmuster von Lehrerinnen und Lehrern beim Einsatz neuer Medien. Grundlagen eines Projekts zur empirischen Unterrichtsforschung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 229-244.
- Blötz, U. (Ed.). (2005). *Planspiele in der beruflichen Bildung. Auswahl, Konzepte, Lernarrangements, Erfahrungen. Aktueller Planspielkatalog*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Blötz, U. (Ed.). (2008). *Planspiele in der beruflichen Bildung. Auswahl, Konzepte, Lernarrangements, Erfahrungen - Aktueller Planspielkatalog 2008. Multimedia-Publikation mit CD-ROM. Mit einer Einführung in die Planspieldidaktik, einer aktualisierten Planspielübersicht auf CD-ROM, Beispielen, Erfahrungsbeiträgen zur Anwendung von Planspielen sowie mit einem Internet-Planspielforum. 4., überarb. Aufl.* Bielefeld: Bertelsmann.

- Bodag, J. (2001). Reichweins medienpädagogische Konzepte im Kontext heutiger Ansätze. In J. Hüther (Ed.), *Vom Schauen zum Gestalten. Adolf Reichweins Medienpädagogik*. (pp. 159-176). München: KoPäd-Verl.
- Bonfadelli, H., Bucher, P., Hanetseder, C., Hermann, T., Ideli, M., & Moser, H. (2008). *Jugend, Medien und Migration. Empirische Ergebnisse und Perspektiven. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Bopp, M. (2008). Storytelling und parasoziales Design als Motivationshilfen in Computerlernspielen. *MedienPädagogik*(15/16), 20 S.
- Borries, B. v. (2003). The Third Reich in German history textbooks since 1945. *Journal of contemporary history*, 38(1), 45-62.
- Borries, B. v. (2004). Vernichtungskrieg und Judenmord in den Schulbüchern beider deutscher Staaten seit 1949 *Borries, Bodo: Lebendiges Geschichtslernen*. (pp. 386-415). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Borries, B. v. (2006). Nationalsozialismus in Schulbüchern und Schülerköpfen. Quantitative und qualitative Annäherungen an ein deutsches Trauma- Thema *Bilder - Wahrnehmungen - Konstruktionen. Reflexionen über Geschichte und historisches Lernen. Festschrift für Ulrich Mayer zum 65. Geburtstag*. (pp. 135-151). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Borries, B. v. (2006). Schulbuch-Gestaltung und Schulbuch-Benutzung im Fach Geschichte. Zwischen empirischen Befunden und normativen Überlegungen. In S. Handro (Ed.), *Geschichtsdidaktische Schulbuchforschung*. (pp. 39-51). Berlin: LIT.
- Borries, B. v. (2006). Fähigkeiten zur De-Konstruktion von Geschichts-Schulbüchern. Empirische Befunde (2002) und fachdidaktische Vorschläge (2004) *Durchblicken - Dekonstruktion von Schulbüchern*. (pp. 125-132). Neuried: Ars Una.
- Borries, B. v. (2006). Jugendstudien, Schulleistungsvergleiche und Schülerbefragungen. Empirische Befunde und geschichtsdidaktische Konsequenzen. *Internationale Schulbuchforschung*, 28(2), 115-137.
- Borries, B. v. (2008). Zeitzeugenschaft und Schulbuchmaterial zu "1968". Zwischen Lehrgang und Projekt. In A. Helmedach (Ed.), *Zweierteil 1968? Die Umbruchjahre 1968 und 1989 in deutschen und tschechischen Geschichtsschulbüchern*. (pp. 43-72). Göttingen: V-&-R-Unipress.
- Borries, B. v. (2009). Fallstricke interkulturellen Geschichtslernens: Opas Schulbuchunterricht ist tot. In V. B. Georgi & R. Ohliger (Eds.), *Crossover Geschichte*. (pp. 25-45). Hamburg: Ed. Körber-Stiftung.
- Borries, B. v. (2010). Wie wirken Schulbücher in den Köpfen der Schüler? Empirie am Beispiel des Faches Geschichte. In E. Fuchs, J. Kahlert & U. Sandfuchs (Eds.), *Schulbuch konkret*. (pp. 102-117). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Borries, B. v., & Filser, K. (2004). Kerncurriculum Geschichte in der gymnasialen Oberstufe. In H.-E. Tenorth (Ed.), *Kerncurriculum Oberstufe. 2. Biologie, Chemie, Physik, Geschichte, Politik. Expertisen - im Auftrag der KMK*. (pp. 236-321). Weinheim u.a.: Beltz.

- Borries, B. v., Fischer, C., & Meyer-Hamme, J. (Eds.). (2005). *Schulbuchverständnis, Richtlinienbenutzung und Reflexionsprozesse im Geschichtsunterricht. Eine qualitativ-quantitative Schüler- und Lehrerbefragung im deutschsprachigen Bildungswesen 2002*. Neuried: ars una.
- Borries, B. v., & Meyer-Hamme, J. (2005). Was heißt "Entwicklung von reflektiertem Geschichtsbewusstsein" in fachdidaktischer Theorie und in unterrichtlicher Praxis? In B. Schenk (Ed.), *Bausteine einer Bildungsgangtheorie*. (pp. 196-222). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Boudart, L., & Supiot Ripoll, A. (2009). Träume vom Reich. Das Bild des Kolonisten in französischen und belgischen Schulbüchern (1870 - 1930). In A. Van Gorp (Ed.), *Auf der Suche nach der wahren Art von Textbüchern*. (pp. [69]-79). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Bredella, L. (2004). Bend It Like Beckham: Überlegungen zu einer rezeptionsästhetischen Filmdidaktik. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 38(68), 28-32.
- Breiter, A. (2000). *Informationstechnikmanagement in Schulen. Gestaltung eines integrierten Technikeinsatzes in Schulen*.
- Breiter, A. (2001). *IT-Management in Schulen. Pädagogische Hintergründe, Planung, Finanzierung und Betreuung des Informationstechnikeinsatzes*. Neuwied u.a.: Luchterhand.
- Breiter, A. (2001). IT-Management als Leitungsaufgabe. Steuerungsinstrumente für den integrierten Technikeinsatz in Schulen. *Schul-Management*, 32(1), 31-34.
- Breiter, A. (2001). Digitale Medien im Schulsystem. Organisatorische Einbettung in Deutschland, den USA und Großbritannien. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 4(4), 625-639.
- Breiter, A. (2001). Unterrichtsintegrierte Mediennutzung setzt technische und pädagogische Unterstützung der Schulen voraus. *Schulverwaltung. Spezial*(1), 42-43.
- Breiter, A. (2001). Folgekosten der IT-Investitionsprogramme fuer Schulen. Konsequenzen fuer den Support. *Log in*, 21(3-4), 16-21.
- Breiter, A. (2002). Wissensmanagementsysteme in Schulen oder: wie bringe ich Ordnung ins Chaos? *MedienPädagogik*(6), 1-26.
- Breiter, A. (Ed.). (2006). *Educational management information systems. Case studies from eight countries*. Aachen: Shaker.
- Breiter, A. (2008). Datengestützte Schulentwicklung - internationale Forschung und praktische Anwendungen. Paralleltitel: Data-based school improvement - international research and practical implementations. *Die deutsche Schule*, 100(2), 217-220.
- Breiter, A., Beckert, B., Hagen, M., & Kubicek, H. (2007). *Staatliche Initiativen auf dem Weg in die Informationsgesellschaft. Multimedia-Pilotprojekte in Deutschland und den USA in ihrem politischen Kontext. 1. Aufl.* Wiesbaden: Dt. Univ.-Verl.
- Breiter, A., Beckert, B., Hagen, M., & Kubicek, H. (2007). *Staatliche Initiativen zur Förderung der Informationsgesellschaft. Multimedia-Pilotprojekte in Deutschland und den USA in ihrem politischen Kontext*. Wiesbaden: Dt. Univ.-Verl.

- Breiter, A., Fischer, A., & Kubicek, H. (2005). E-Learning braucht E-Administration. *Das Hochschulwesen*, 53(5), 175-180.
- Breiter, A., & Kubicek, H. (2000). *Informationstechnologie [Informationstechnologie]-Planer für Schulen. Leitfaden für allgemeinbildende Schulen zur Planung, Kostenabschätzung und Finanzierung der Medienintegration*. 3. Aufl. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Breiter, A., Lange, A., & Stauke, E. (Eds.). (2008). *School Information Systems and Data-based Decision-making*. Paralleltitel: *Schulinformationssysteme und datengestützte Entscheidungsprozesse*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Breiter, A., & Stauke, E. (2007). Anforderungen an elektronische Rückmeldesysteme aus Nutzersicht. *Empirische Pädagogik*, 21(4), 383-400.
- Breiter, A., & Welling, S. (2009). E-Learning im Schulsystem als Integrationsprozess - Eine vergleichende Länderanalyse. *Zeitschrift für E-learning*, 4(3), 8-19.
- Bremekamp, E. (Ed.). (2000). *Praxishandbuch. Total digital u. multimedial!? Impulse, Erfahrungen und Materialien für die außerschulische politische Bildung*. Schwalbach, Taunus: Wochenschau Verl.
- Brenstein, E., & Kos, O. (2005). Evaluation von Bildungsportalen - Empirische Untersuchung zur Nutzung des Deutschen Bildungsservers. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 307-329.
- Brousek, K. (2008). Aus dem Zelt - in die Welt. Zur 100-jährigen, spannungsgeladenen Geschichte von Bildungspolitik, Film/Medien und Pädagogik. In E. Blaschitz (Ed.), *Medienbildung in Österreich. Historische und aktuelle Entwicklungen, theoretische Positionen und Medienpraxis*. (pp. 118-124). Wien u.a.: Lit.
- Brunstein, A., & Krems, J. F. (2005). Einfluss des Bearbeitungsziels auf die Strategiewahl beim hypertextgestützten Lernen. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 19(1-2), 39-48.
- Brünken, R., & Leutner, D. (2001). Aufmerksamkeitsverteilung oder Aufmerksamkeitsfokussierung? Empirische Ergebnisse zur "Split-Attention-Hypothese" beim Lernen mit Multimedia. *Unterrichtswissenschaft*, 29(4), 357-366.
- Brünken, R., & Leutner, D. (2005). Individuelle Unterschiede beim Lernen mit neuen Medien – neue Wege in der ATI-Forschung? In S. R. Schilling, J. R. Sparfeldt & C. Pruisken (Eds.), *Aktuelle Aspekte pädagogisch-psychologischer Forschung. Detlef H. Rost zum 60. Geburtstag* (pp. 25-41): Waxmann.
- Brünken, R., & Seufert, T. (2006). Aufmerksamkeit, Lernen, Lernstrategien. In H. Mandl & H. F. Friedrich (Eds.), *Handbuch Lernstrategien*. (pp. 27-37). Göttingen u.a.: Hogrefe.
- Brünken, R., Seufert, T., & Jänen, I. (2008). Multimodales Lernen. In J. Zumbach & H. Mandl (Eds.), *Pädagogische Psychologie in Theorie und Praxis. Ein fallbasiertes Lehrbuch*. (pp. 133-140). Göttingen: Hogrefe.
- Brünken, R., Seufert, T., & Leutner, D. (2008). Lernen und Lehren mit neuen Medien. In A. Renkl (Ed.), *Lehrbuch Pädagogische Psychologie*. (pp. 299-338). Bern: Huber.
- Brünken, R., Seufert, T., & Zander, S. (2005). Förderung der Kohärenzbildung beim Lernen mit multiplen Repräsentationen. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 19(1-2), 61-75.

- Brünken, R., Steinbacher, S., Schnotz, W., & Leutner, D. (2001). Mentale Modelle und Effekte der Präsentations- und Abrufkodalität beim Lernen mit Multimedia. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 15(1), 16-27.
- Brünken, R., & Zander, S. (2006). Lernen mit Neuen Medien in den Naturwissenschaften. In A. Pitton (Ed.), *Lehren und Lernen mit neuen Medien*. (pp. 15-17). Berlin u.a.: Lit.
- Brönnner, A. (2001). Kritische Faktoren für die didaktische Integration neuer Medien an beruflichen Schulen. *Wirtschaft und Erziehung*, 53(11), 373-380.
- Buchele, K.-T. (2007). Machinima: Virtuelle Spiel(film)helden. Aus Computerspielen eigene Filme machen. *Computer + Unterricht*, 17(68), 44-45.
- Buchen, S., & Straub, I. (2006). Die Rekonstruktion der digitalen Handlungspraxis Jugendlicher als Theoriegrundlage für eine geschlechterreflexive schulische Medienbildung. *MedienPädagogik*(12), 1-10.
- Bucher, S., & Philipper, I. (2003). Biografie, Generation, Gender im Hinblick auf die Nutzung neuer Medien: Was bewirken veränderte Lernarrangements in der Schule? *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 123-135.
- Buck, P. (2004). Wenn Anschaulichkeit den Blick verstellt [chimica-Diskussion] (Vol. 30, pp. 144-151).
- Buckingham, D. (2005). Constructing the "Media Competent" Child: Media Literacy and Regulatory Policy in the UK. *MedienPädagogik*(11), 1-7.
- Buechter, A. (2005). Ein Spiel mit merkwürdigen Würfeln? *PM : Praxis der Mathematik in der Schule*, 47(4), 45-46.
- Buechter, A., & Leuders, T. (2005). Appropriate problems for learning and for performing - an issue for teacher training. *Zentralblatt für Didaktik der Mathematik*, 37(5), 343-350.
- Bunke, H., Ostermann, S., & Berndt, E.-B. (2005). Freies ZIMmer. Technologie- und Lernkulturen im "Zentrum für Interaktion mit Digitalen Medien" (ZIM). *MedienPädagogik*(10), 1-9.
- Burger, G. (2004). Kurze Animationsfilme im computergestützten Englischunterricht. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 1(6), 414-417.
- Burger, G., & u.a. (2000). *Handreichungen für Sprachkursleiter/-innen an Volkshochschulen*. Mönchengladbach: VHS.
- Burger, L. (2003). Stoff verpacken. *DUZ : Das unabhängige Hochschulmagazin*, 59(1/2), 22.
- Burwitz-Melzer, E. (2004). Ice Age: ein Zeichentrickfilm in der Sekundarstufe I. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 38(68), 14-19.
- Busch, F., & Mayer, T. B. (2002). *Der Online-Coach. Wie Trainer virtuelles Lernen optimal fördern können*. Weinheim u.a.: Beltz.
- Busch, R. (Ed.). (2000). *Schule, Netze und Computer. Neue Medien verstehen, verwenden und vermitteln*. Neuwied: Luchterhand.

- Busse, J., Volk, B., & Schiersmann, C. (2003). Content Management von Leittexten mit XML Topic Maps. *MedienPädagogik*(7), 1-10.
- Büchter, A., Dalmer, R., & Schulz-Zander, R. (2002). Innovative schulische Unterrichtspraxis mit neuen Medien. Nationale Ergebnisse der internationalen IEA-Studie SITES-M2. (IEA: International Association for the Evaluation of Educational Achievement). *Jahrbuch der Schulentwicklung*(12), 163-197.
- Büchter, A., & Leuders, T. (2006). Ein Aufgabenmodell für die Praxis. Einschätzung, Auswahl und Entwicklung von Mathematikaufgaben. *Praxis der Naturwissenschaften - Chemie in der Schule*, 55(8), 16-20.
- Büchter, A., & Leuders, T. (2006). Was ist eine gute Aufgabe? Das kommt darauf an! *Praxis der Naturwissenschaften - Chemie in der Schule*, 55(8), 9-15.
- Bühl-Gramer, C. (2010). Die Staufer im Bild - Befunde einer diachronen Untersuchung deutscher und italienischer Schulgeschichtsbücher (1860/1871 - 2005). In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [109]-124). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Bühler, P., Bühler, T., & Osterwalder, F. (Eds.). (2010). *Grenzen der Didaktik. 1. Aufl.* Bern u.a.: Haupt.
- Bürg, O., Kronburger, K., & Mandl, H. (2004). *Implementation von E-Learning in Unternehmen. Akzeptanzsicherung als zentrale Herausforderung.* München: Ludwig-Maximilians-Univ.
- Bürg, O., Rösch, S., & Mandl, H. (2005). *Die Bedeutung von Merkmalen des Individuums und Merkmalen der Lernumgebung für die Akzeptanz von E-Learning in Unternehmen.* München: Ludwig-Maximilians-Univ.
- Büttner, C. (Ed.). (2001). *Grundschule digital. Möglichkeiten und Grenzen der neuen Informationstechnologien.* Weinheim: Beltz.
- Bäumer, F.-J. (2008). Abbild - Urbild - Trugbild. Zum Bildgebrauch in Unterrichtswerken für den katholischen Religionsunterricht der Grundschule. In G. Lieber (Ed.), *Lehren und Lernen mit Bildern*. (pp. 163-171). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Böhm, M., & Fischer, H. U. (2004). "Wir machen uns das Bild von der Welt selbst..." Medienprojektseminare in der Erwachsenenbildung und Hochschullehre. In H. Bonfadelli (Ed.), *Medienkompetenz und Medienleistungen in der Informationsgesellschaft*. (pp. 234-242). Zürich: Pestalozzianum-Verl.
- Böhmer, U. (2006). Das Unsichtbare sichtbar machen. Kunst für jedermann: Museumspädagogik in der Frankfurter Schirn. *Erwachsenenbildung*(2), 90-91.
- Bönnighausen, M. (Ed.). (2004). *Intermedialität im Deutschunterricht.* Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Bönnighausen, M. (2006). An den Schnittstellen der Künste. Vorschläge für einen intermedialen Deutschunterricht. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 191-203). München: kopaed.

- Börrnert, R. (2007). Ernst Thälmann als Erziehungsvorbild in der DDR. Vermittlung über Schulbuch, Kinderliteratur und Pionierzeitschrift in den 70/80er Jahren. In C. Lüth (Ed.), *Kinderzeitschriften in der DDR*. (pp. 60-89). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Böttger, H., & u.a. (2002). *Computer Colleg. 2. Suchmaschinen: Wegweiser durchs Netz. Zeugnisprogramm*. München: Domino Verl.
- Cajani, L. (2007). Von Lepanto bis zum Zusammenbruch Jugoslawiens: eine Reise durch die italienischen Geschichtsschulbücher für die Oberstufe. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 173-198). Hannover: Hahn.
- Calvert, K. (2003). Ästhetische Dimensionen von Hypertexten beim Philosophieren mit Kindern. In K. Calvert (Ed.), *Mediendidaktische Forschung - Medienübergreifendes Lernen*. (pp. 197-208). München: KoPäd.
- Cheauré, E., Krüger, V., & Stadelbauer, J. (2006). Tschetschenien. Konstruktion und Wahrnehmung eines Konflikts in Literatur, Film, Internet und Realität. *Geographische Rundschau*, 58(3), 28-36.
- Christ, H. (2003). Fremdsprachen in der Grundschule. Ein eigenständiges Projekt im Rahmen des lebensbegleitenden Lernens. *Französisch heute*, 34(2), 118-126.
- Clauss, M. (2005). Die Rezeption mediävistischer Forschungskontroversen in Schulbüchern. Das Krönungsbild im Evangeliar Heinrichs des Löwen. *Geschichte, Politik und ihre Didaktik*, 33(1-2), 56-63.
- Clauss, M. (Ed.). (2007). *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. Berlin u.a.: Lit.
- Clauss, M. (2007). Der neueste und gesicherte Forschungsstand? Zur Beziehung zwischen Fachwissenschaft und Schulbuchmediävistik. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. 19-46). Berlin u.a.: LIT.
- Coblenz, S., & Klimsa, P. (2010). Bedingungen pädagogisch geleiteter Medienintegration im Kindergarten. Ergebnisse einer explorativen Studie. *Medien + Erziehung*(6), 59-67.
- Czerwionka, T., Knutzen, S., & Bieler, D. (2010). Mit ePortfolios selbstgesteuert lernen. Ein Ansatz zur Reflexionsförderung im Rahmen eines hochschulweiten ePortfoliosystems. *MedienPädagogik*(18(2009/2010)), 1-21.
- Cölfen, H. (Ed.). (2007). *Hypermedia. Nutzen und Perspektiven*. Bremen: Red. OBST.
- de Witt, C., & Kerres, M. (2003). Beherrschbarkeit und Gestaltung von E-Learning am Beispiel eines weiterbildenden Online-Studienprogramms *E-Learning. Beherrschbarkeit und Sicherheit. Tagungsband zum Workshop*. (pp. 5-12). Ilmenau: TU Ilmenau.
- Decke-Cornill, H. (Ed.). (2002). *Fremdsprachenunterricht in medialen Lernumgebungen*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Decker, R., & Feil, C. (2003). Grenzen der Internetnutzung bei Kindern. Beobachtungen aus dem Projekt "Wie entdecken Kinder das Internet?". *Medien + Erziehung*, 47(5), 14-27.

- Degenhardt, M. (2001). Möglichkeiten empirischer Erfassung der Computernutzung von Schüler/innen im Unterricht. *MedienPädagogik*(2), 1-22.
- Degenhart, A. (2001). Von der Kinoreformbewegung zur handlungs- und subjektorientierten Filmarbeit Adolf Reichweins, oder: Die Entdeckung reformpädagogischer Erziehungsideale für die heutige Medienpädagogik. In J. Hüther (Ed.), *Vom Schauen zum Gestalten. Adolf Reichweins Medienpädagogik*. (pp. 126-145). München: KoPäd-Verl.
- Depaepe, M., & Simon, F. (2002). Schulbücher als Quellen einer dritten Dimension in der Realitätsgeschichte von Erziehung und Unterricht. *Zeitschrift für pädagogische Historiographie*, 8(1), 7-15.
- Deschler, S., Mandl, H., & Winkler, K. (2005). *Konzeption, Entwicklung und Evaluation einer video- und textbasierten virtuellen Lernumgebung für eine Bundesbehörde*. München: Univ.
- Descourvieres, B. (2002). *Kriegs-Schnitte. "Wege zum Ruhm", "Full Metal Jacket" und "Intependence Day" im Deutschunterricht*. St. Augustin: Gardez!-Verl.
- Deubel, V., & Kiefer, K. H. (Eds.). (2003). *MedienBildung im Umbruch. Lehren und Lernen im Kontext der neuen Medien*. Bielefeld: Aisthesis Verl.
- Dichanz, H. (2001). Zur Aufgabe medienpädagogischer Neuorientierungen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 73-84.
- Dichanz, H., & Ernst, A. (2001). E-Learning: Begriffliche, psychologische und didaktische Überlegungen zum "electronic learning". *MedienPädagogik*(2), 1-30.
- Diekneite, J. (Ed.). (2001). *Grundschule zwischen Bilderbuch und Internet. Erkenntnisse und Anregungen des Paderborner Grundschultages 2000 "Kinderwelt - Medienwelt"*. München: KoPäd.
- Diendorfer, G. (2009). Das EU-Europa-Bild in österreichischen Schulbüchern für den Geschichtsunterricht. In G. Diendorfer & H. Uhl (Eds.), *Europäische Bilderwelten*. (pp. 111-133). Innsbruck u.a.: StudienVerl.
- Diesner, I., Euler, D., Walzik, S., & Wilbers, K. (2004). *Kooperation der Lernorte in der beruflichen Bildung (KOLIBRI). Abschlussbericht des Programmträgers zum BLK-Programm*. Bonn: BLK.
- Diez Aguilar, M. (2005). Idee, Konzept und Realisierung der Computer-Studienwerkstatt. Ein Beitrag zur Gestaltung multimedialer Studienumgebungen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 87-98.
- Dimou, A. (2007). "What's in a name?" The untold story of South Eastern Europe in Greek history textbooks. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 265-282). Hannover: Hahn.
- Dischl, J. (2009). "Vichy" in französischen Lehrmitteln - eine Analyse zum aktuellen Diskurs in Frankreich. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 97-115). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Dittler, U. (2002). E-Learning in der Hochschullehre. Technische Formen und deren Einsatzmöglichkeiten. *Die Neue Hochschule*, 43(6), 10-12.

- Dittmann, J., & Marotzki, W. (2005). Digitale Vertrauenskulturen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 187-208.
- Djurovic, A. (2006). Family in Serbian textbooks by the end of the 19th and the beginning of the 20th century. In E. Matthes (Ed.), *Die Familie im Schulbuch*. (pp. 159-179). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Djurovic, A. (2010). Illustrations in history textbooks in the Kingdom of Serbia at the end of 19th century. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [173]-182). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Djurovic, A., & Matthes, E. (Eds.). (2010). *Freund- und Feindbilder in Schulbüchern* (Vol. 9). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Doerr, G. (2001). Multimediale Lernumgebungen in der betrieblichen Weiterbildung. Einsatzmöglichkeiten verschiedener Komponenten multimedialer Lernumgebungen in der betrieblichen Weiterbildung der Deutschen Telekom. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 203-218.
- Doerr, G., & Strittmatter, P. (2002). Multimedia aus pädagogischer Sicht. In L. J. Issing & P. Klimsa (Eds.), *Informationen und Lernen mit Multimedia und Internet. Lehrbuch für Studium und Praxis*. (pp. 28-42). Weinheim: Beltz.
- Dolezel, H. (Ed.). (2006). *Die Tschechen und ihre Nachbarn. Studien zu Schulbuch und Schülerbewusstsein*. Hannover: Hahn.
- Dolezel, H. (2008). Die Tschechoslowakei 1968 bis 1989 in tschechischen Schulbüchern für das Fach Geschichte. In A. Helmedach (Ed.), *Zweierlei 1968?* (pp. 191-202). Göttingen: V & R Unipress.
- Dolezel, H., & Helmedach, A. (2006). Die Tschechen und ihre Nachbarn. Ein Überblick über vier Jahrzehnte Schulbuchverständigung. In H. Dolezel (Ed.), *Die Tschechen und ihre Nachbarn. Studien zu Schulbuch und Schülerbewusstsein*. (pp. 7-11). Hannover: Hahn.
- Donath, R. (Ed.). (2000). *Das transatlantische Klassenzimmer. Tipps und Ideen für Online-Projekte in der Schule. Akt. Neuaufl.*
- Donath, R. (Ed.). (2001). *CD-ROM im Fremdsprachenunterricht*. Stuttgart u.a.: Klett.
- Dorok, S. J. (2008). Hausaufgaben-Podcasts im Englischunterricht der Sek I. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 5(1), 31-36.
- Dotzel, Claudia, Triebel, C., Hock, K., & Anton, M. A. (2005). Chemie in der Jahrgangsstufe 5. In A. Pitton (Ed.), *Relevanz fachdidaktischer Forschungsergebnisse für die Lehrerbildung*. Münster: Lit.
- Doyé, P. (2004). Exemplarischer Englischunterricht. *Grundschule*, 36(5), 56-58.
- Drinck, B., & u.a. (2001). Von der Medienwirkungsbehauptung zur erziehungswissenschaftlichen Medienrezeptionsforschung. Vorschlag zur Analyse von Filmkommunikaten. *MedienPädagogik*(3), 1-24.
- Dubs, R. (2009). *Lehrerverhalten. Ein Beitrag zur Interaktion von Lehrenden und Lernenden im Unterricht. Lizenzausg., [2., überarb. Aufl.]*. Stuttgart: Steiner.
- Dusch, C., & Sprenger, B. (2003). Rechtmanagement in Multimediaprojekten an Hochschulen. *DUZ : Das unabhängige Hochschulmagazin*, 59(1/2, Beilage DUZ extra), I-IV.

- Dühlmeier, B. (2008). 44 Methoden für Ihren Unterricht, Folge 2. Instruktionmethoden. *Grundschule*, 40(4), Beihefter.
- Dühlmeier, B. (2008). 44 Methoden für Ihren Unterricht, Folge 3. Gedanken strukturieren. *Grundschule*, 40(5), Beihefter.
- Dürscheid, C. (2001). Alte und neue Medien im DaF-Unterricht. *Deutsch als Fremdsprache*, 38(1), 42-46.
- Eble, M. J. (2009). Implikationen aus dem gegenwärtigen Mediennutzungsverhalten Lernender. *MedienPädagogik*(18), 1-17.
- Egloffstein, M., Baierlein, J., & Frötschl, C. (2010). ePortfolios zwischen Reflexion und Assessment - Erfahrungen aus der Lehrpersonenbildung. *MedienPädagogik*(18), 1-20.
- Ehlers, U. (2002). Qualität beim E-Learning: Der Lernende als Grundkategorie bei der Qualitätssicherung. *MedienPädagogik*(5), 1-20.
- Ehlers, U.-D. (2005). Evaluation von E-Learning. Checklisten, Kriterienkataloge oder Evaluationskonzepte? Zum Stand der Bewertungsverfahren für E-Learning Arrangements. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 13-36). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Eickelmann, B., & Schulz-Zander, R. (2006). Schulentwicklung mit digitalen Medien - nationale Entwicklungen und Perspektiven. *Jahrbuch der Schulentwicklung*(14), 277-309.
- Eickelmann, B., & Schulz-Zander, R. (2008). Schuleffektivität, Schulentwicklung und digitale Medien. *Jahrbuch der Schulentwicklung*(15), 157-193.
- Einecke, G. (2007). Position beziehen am PC - in Internetforen argumentieren. *Deutschunterricht*, 60(1), 24-30.
- Elsholz, U., & Knutzen, S. (2010). Der Einsatz von E-Portfolios in der Berufsausbildung - Konzeption und Potenziale. *MedienPädagogik*(18(2009/2010)), 1-16.
- Engelen, U. (2000). Laptop-Projekte in der Schule. Das Gütersloher Beispiel. *Computer + Unterricht*, 10(39), 63-65.
- Engelen, U. (2001). Über pädagogische Innovationen: das Laptop-Projekt am evangelisch Stiftischen Gymnasium Gütersloh *Medien machen Schule*. (pp. 227-251). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Engelen, U. (2002). Medien selbstbestimmt nutzen lernen. Zum Medienkonzept am Evangelisch Stiftischen Gymnasium in Gütersloh. *Computer + Unterricht*, 12(48), 38-40.
- Engelen, U. (2003). Laptops verändern Lernen und Lehren. Evaluationsergebnisse der Laptop-Projekte im Evangelisch- Stiftischen Gymnasium in Gütersloh. *Computer + Unterricht*, 13(50), 32-35.
- Engelen, U. (2005). Laptop-Projekte in der Schule. *Schulverwaltung, Nordrhein-Westfalen*, 16(6), 175-178.
- Erdmann, E. (2010). Bilder in deutschen und französischen Geschichtsschulbüchern seit dem 19. Jahrhundert bis heute. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [143]-154). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

- Erdmann, E., & Maier, R. (Eds.). (2006). *Geschichtsunterricht international. Bestandsaufnahme und Visionen*. Hannover: Hahn.
- Erlach, C., & u.a. (2000). *TuBi - ein virtuelles Seminar zur Text- und Bildgestaltung im Internet*. München: Inst. für Pädag. Psychologie u. Empirische Pädagogik.
- Ernst, A., & Pullich, L. (2001). Fernstudium Medien (FESTUM) - ein medienpädagogisches Zusatzstudium. *Medien + Erziehung*, 45(2), 95-100.
- Ernst, M. (2004). *Auditive Medien und Musikunterricht*. Aachen: Shaker.
- Ertl, B., Fischer, F., & Mandl, H. (2004). Einfluss gemeinsamer externaler Repräsentationen auf das kooperative Lernen in Videokonferenzen. In T. Rammsayer, S. Grabianowski & S. Troche (Eds.), *100 Jahre Deutsche Gesellschaft für Psychologie. 44. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie, Göttingen, 26. bis 30. September 2004*. (pp. 120). Lengerich: Papst.
- Ertl, B., Kopp, B., & Mandl, H. (2004). *Effects of individual prior knowledge on collaborative knowledge construction and individual learning outcome in videoconferencing*. München: Ludwig-Maximilians-Univ.
- Ertl, B., Reiserer, M., & Mandl, H. (2002). Kooperatives Lernen in Videokonferenzen. Der Einfluss von Wissensschemata und Kooperationsskripts auf gemeinsame externale Repräsentationen und Lernerfolg. *Unterrichtswissenschaft*, 30(4), 339-356.
- Ertl, B., Reiserer, M., & Mandl, H. (2003). Kooperatives Lernen in Videokonferenzen: Der Einfluss von Wissensschemata und Kooperationsskripts auf gemeinsame externale Repräsentationen und individuellen Lernerfolg. In J. Döring, H. W. Schmitz & O. A. Schulte (Eds.), *Connecting Perspectives. Videokonferenz: Beiträge zu ihrer Erforschung und Anwendung*. (pp. 255-275). Aachen: Shaker.
- Esser, F. H., Twardy, M., & Wilbers, K. (Eds.). (2000). *E-Learning in der Berufsbildung. Telekommunikationsunterstützte Aus- und Weiterbildung im Handwerk*. Markt Schwaben: Eusl.
- Esslinger-Hinz, I. (2007). *Guter Unterricht als Planungsaufgabe. Ein Studien- und Arbeitsbuch zur Grundlegung unterrichtlicher Basiskompetenzen*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Euler, D., & Wilbers, K. (2002). *Selbstlernen mit neuen Medien didaktisch gestalten*. St. Gallen: IWP-HSG.
- Euler, D., & Wilbers, K. (2003). Von technischen Optionen zum didaktischen Mehrwert. E-Learning als didaktische Herausforderung. *Berufsbildung*, 57(80), 3-8.
- Euler, D., Wilbers, K., Zahno, G., Debbeler, C., Vignoli, Y., Kuper, J., et al. (2003). E-Learning (Themenschwerpunkt). *Berufsbildung*, 57(80), 2-30.
- Faschingbauer, T. (2001). Online-Seminare - die Zukunft der universitären Lehre? Die Bedeutung virtueller Lehrveranstaltungen für deutsche Hochschulen. *Das Hochschulwesen*, 49(4), 113-118.
- Faulstich-Wieland, H., & Faulstich, P. (Eds.). (2008). *Erziehungswissenschaft. Ein Grundkurs. Orig.-Ausg.* Reinbek bei Hamburg: Rowohlt-Taschenbuch-Verl.

- Feierabend, S., & Klingler, W. (2003). *KIM-Studie 2003: Kinder und Medien, Computer und Internet. Basisuntersuchung zum Medienumgang 6- bis 13-Jähriger in Deutschland.*
- Feierabend, S., & Klingler, W. (2009). Kinder und Medien: Ergebnisse der KIM-Studie 2008. Mediennutzung und soziokulturelle Verortung bei Kindern. *Media-Perspektiven*(8), 398-412.
- Feierabend, S., & Kutteroff, A. (2007). Ergebnisse der JIM-Studie 2006: Medienumgang Jugendlicher in Deutschland. *Media-Perspektiven*(2), 83-95.
- Feierabend, S., & Kutteroff, A. (2009). Medien im Alltag Jugendlicher - multimedial und multifunktional. Ergebnisse der JIM-Studie 2008. *Media-Perspektiven*(12), 612-624.
- Feil, C. (2001). Der Umgang mit den Medienerfahrungen von Kindern als Grundlage der Vermittlung von Medienkompetenz. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 167-176.
- Feil, C., Gieger, C., & Quellenberg, H. (2009). *Lernen mit dem Internet. Beobachtungen und Befragungen in der Grundschule. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.
- Felder, E. (2004). Was ist textuell an Hypertexten? In M. Bönnighausen (Ed.), *Intermedialität im Deutschunterricht.* (pp. 40-62). Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2000). *Gedanken zur Entwicklung von regionalen Bildstellen und Medienzentren; erweiterte Dokumentation 1999.* Berlin: Schelzky u. Jeep.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2001). *Neue Medien - neues Lernen? 4. Buckower Mediengespräche.* München: KoPaed.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2004). *Das Vertrauen in die Medien - Orientierung im Wandel. Erweiterte Dokumentation.* München: KoPäd Verl.
- Felsmann, K.-D. (2004). Ein Filmkanon für Kinder? Verbindlicher Leitfaden oder offenes Angebot? *Kinder, Jugend-Film-Korrespondenz*, 25(3), 2-4.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2005). *Aufklärung im Zeitalter virtueller Netze. Erweiterte Dokumentation 2004.* München: KoPäd Verl.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2007). *Medien im Kontext sozialer Selbstverständigung. Erweiterte Dokumentation 2006.* München: Kopaed.
- Felsmann, K.-D. (2007). Geschmacks-, Werte- und Filmbildung. *TV-Diskurs*, 11(1), 56-57.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2008). *Der Rezipient im Spannungsfeld von Zeit und Medien. Erweiterte Dokumentation zu den 11. Buckower Mediengesprächen 2007.* München: KoPaed.
- Felsmann, K.-D. (2008). "Sexbomben" im Kinderfernsehen. *TV-Diskurs*, 12(4), 4-7.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2010). *Die Bedeutung der Unterhaltungsmedien für die Konstruktion des Politikbildes. Erweiterte Dokumentation zu den 13. Buckower Mediengesprächen 2009.* München: kopaed.
- Fiedler, S. (2003). Das Bild des Palästina-Konflikts in bundesdeutschen Geschichtslehrbüchern *Konflikt, Entwicklung, Frieden. Emanzipatorische Perspektiven in einer zerrissenen Welt. Eine Festschrift für Werner Ruf.* (pp. 169-185). Kassel: Jenior u. Pressler.

- Fischer, F., & Mandl, H. (2000). *Lehren und Lernen mit neuen Medien*. München: Inst. für Pädag. Psychologie u. Empirische Pädagogik.
- Fischer, F., Mandl, H., & Todorova, A. (2010). Lehren und Lernen mit neuen Medien. In R. Tippelt & B. Schmidt (Eds.), *Handbuch Bildungsforschung*. (pp. 753-771). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwissenschaften.
- Fischer, F., & Waibel, M. C. (2002). Wenn virtuelle Lerngruppen nicht so funktionieren, wie sie eigentlich sollten. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierten Lehrens und Lernens*. (pp. 35-50). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Fischer-Dardai, A., & M.-Csaszar, Z. (2007). Das Balkanbild in ungarischen Schulbüchern für Geschichte und Geographie. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 199-228). Hannover: Hahn.
- Fleckenstein, J. (2008). *Lehrer im Medienzeitalter. Informations- und Kommunikationstechnologien (IKT) im Kontext der Fremd- und Zweitsprachenvermittlung Deutsch und ihre Bedeutung für die Qualifikation von Lehrpersonen*.
- Fleischer, S. (2007). Das Fernsehen als Kummertante - Beratungsangebote für Kinder. *MedienPädagogik*(13), 1-14.
- Flender, J., & Naumann, J. (2002). Empirisches Beispiel: Erfassung allgemeiner Lesefähigkeiten und Rezeption nicht-linearer Texte: "PL-Lesen" und Logfile-Analyse *Lesekompetenz*. (pp. 59-79). Weinheim: Juventa.
- Florio-Hansen, I. d. (2000). Cahin-caha - les médias en classe de langues. Plädoyer für eine reflektierte Nutzung alter und neuer Medien. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Französisch*, 34(47), 4-14.
- Fomin, A. (2001). Zum Bild der russischen Geschichte in Geschichtsbüchern verschiedener Länder. *Internationale Schulbuchforschung*, 23(1), 93-101.
- Frank, D. (2007). Neue Lernkultur mit digitalen Medien. Die Angebote von "Schulen ans Netz". *Schulmagazin 5 bis 10*, 75(4), 8-12.
- Frederking, V. (Ed.). (2006). *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. München: kopaed.
- Frederking, V. (2006). Symmedialität und Synästhetik. Begriffliche Schneisen im medialen Paradigmenwechsel und ihre filmdidaktischen Implikationen am Beispiel von Erich Kästners "Emil und die Detektive". In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 204-229). München: kopaed.
- Freudenreich, M., & Schulte, C. (2002). Von der Evaluation von Lernsoftware zur Gestaltung von Unterricht. *MedienPädagogik*(5), 1-15.
- Friedrich, F. F., Hron, A., & Hesse, F. W. (2001). A framework for designing and evaluating virtual seminars. *European journal of education*, 36(2), 157-174.
- Friedrich, G., Sesink, W., & Trebing, T. (2006). Teleteaching als professionalisierende Reflexionsnötigung. Erfahrungen in einem neuen professionellen Bewährungsfeld für Lehrende an

- Hochschulen. In R. Arnold & M. Lermen (Eds.), *eLearning Didaktik*. (pp. 133-147). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Friedrich, H. F., & Hron, A. (2002). Gestaltung und Evaluation virtueller Seminare. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierten Lehrens und Lernens*. (pp. 11-34). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Friedrich, H. F., Mayer-Picard, R. E., & Hesse, F. W. (2004). Virtuelle Seminare in der allgemeinen Erwachsenenbildung. Erfahrungen aus dem Projekt NETZBALL. In D. M. Meister (Ed.), *Online-Lernen und Weiterbildung*. (pp. 193-220). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss. u.a.
- Friedrich, H. F., & u.a. (2000). Evaluation einer Strategie zur Moderation virtueller Seminare *Virtueller Campus neunundneunzig*. (pp. 127-137). Münster: Waxmann.
- Friedrichs, H., & Sander, U. (2010). Die Verschränkung von Jugendkulturen und digitalen Medienwelten. In K.-U. Hugger (Ed.), *Digitale Jugendkulturen*. (pp. 23-36). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Frindte, W. (Ed.). (2001). *Internet based teaching and learning (IN-TELE) 99. Proceedings of IN-TELE 99*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Fritz, K., Sting, S., & Vollbrecht, R. (Eds.). (2003). *Mediensozialisation. Pädagogische Perspektiven des Aufwachsens in Medienwelten*. Opladen: Leske u. Budrich.
- Fromme, J. (2006). Socialisation in the Age of New Media. *MedienPädagogik*(11), 1-15.
- Fromme, J. (Ed.). (2007). *Medien - Macht - Gesellschaft*. Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Fromme, J., Jörissen, B., & Unger, A. (2008). Bildungspotenziale digitaler Spiele und Spielkulturen. *MedienPädagogik*(15/16), 1-23.
- Fromme, J., & Meder, N. (Eds.). (2001). *Bildung und Computerspiele. Zum kreativen Umgang mit elektronischen Bildschirmspielen*. Opladen: Leske u. Budrich.
- Fromme, J., & Sesink, W. (Eds.). (2008). *Pädagogische Medientheorie. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.
- Fröhlich, V. (Ed.). (2003). *Das Unsichtbare sichtbar machen. Bildungsprozesse und Subjektgenese durch Bilder und Geschichten*. München; Weinheim: Juventa-Verl.
- Fuchs, E., Kahlert, J., & Sandfuchs, U. (Eds.). (2010). *Schulbuch konkret. Kontexte - Produktion - Unterricht*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Fuchs, K. (2009). Die Darstellung des Zweiten Weltkriegs in Bildern - Schweizer Schulgeschichtsbücher im internationalen Vergleich. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 117-129). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Fuchs, M. E. (2009). Empirische und didaktische Perspektiven bioethischen Lernens im Religionsunterricht. *Theo-Web*, 8(1), 80-90.
- Furrer, M. (Ed.). (2009). *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln. Brennpunkte nationaler Diskurse*. Schwalbach/Ts: Wochenschau-Verl.

- Furrer, M. (2009). Die Weltkriege des 20. Jahrhunderts und ihre Funktion im nationalen Narrativ von Schweizer Geschichtslehrmitteln. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 149-165). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Furrer, M. (2009). Einführende Bemerkungen zu Kriegsnarrativen im Schulgeschichtsbuch. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 7-14). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Furrer, M. (2009). Die Schweiz erzählen - Europa erzählen - die Welt erzählen... Wandel und Funktion von Narrativen in Schweizer Geschichtslehrmitteln. *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte*, 59(1), 56-77.
- Fußangel, K., Kemna, P., & Schulz-Zander, R. (2005). Fit für den Einstieg in die Arbeitswelt? Vorbereitung mit dem internetgestützten Projekt "workshop zukunft". *Computer + Unterricht*, 15(59), 47-49.
- Fussangel, K., Schulz-Zander, R., & Bauer, K.-O. (2007). Vorbereitung auf die Arbeitswelt. Evaluation eines Unterrichtsprojektes. In K.-O. Bauer (Ed.), *Evaluation an Schulen*. (pp. 187-206). Weinheim u.a.: Juventa.
- Fußangel, K., Schulz-Zander, R., & Kemna, P. (2006). "Workshop Zukunft". Ergebnisse der projektspezifischen Evaluation. Ergebnisse der Begleitforschung zu berufsvorbereitenden Maßnahmen mit digitalen Medien. In W. Böttcher, H. G. Holtappels & M. Brohm (Eds.), *Evaluation im Bildungswesen. Eine Einführung in Grundlagen und Praxisbeispiele*. (pp. 213-228). Weinheim: Juventa.
- Föh, M.-J., Haupt, K., & Trepkau, C. (2006). Computerunterstützter Deutschunterricht zwischen Schule und Hochschule. Bericht eines fach- und themenspezifischen Semesterpraktikums unter Einbeziehung eines konkreten Unterrichtsbeispiels. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 281-292). München: kopaed.
- Gagyan, D. (2005). *Deutschunterricht in Armenien. Historische Entwicklung und gegenwärtige Tendenzen*. Kassel: Kassel Univ. Press.
- Gaidoschik, M. (2010). *Wie Kinder rechnen lernen - oder auch nicht. Eine empirische Studie zur Entwicklung von Rechenstrategien im ersten Schuljahr*. Frankfurt am Main u.a.: Lang.
- Gaiser, B., Hesse, F. W., & Lütke-Entrup, M. (Eds.). (2007). *Bildungsportale. Potenziale und Perspektiven netzbasierter Bildungsressourcen*. München u.a.: Oldenbourg.
- Gangloff, T. P. (2004). Auch ohne meinen Rechner. Die KIM-Studie zur Mediennutzung. *Medien + Erziehung*, 48(3), 67.
- Ganguin, S., & Hoffmann, B. (Eds.). (2010). *Digitale Spielkultur*. München: kopaed.
- Ganguin, S., & Sander, U. (2007). Jugend und Medien im Zeitalter der Globalisierung. In D. Villányi, M. D. Witte & U. Sander (Eds.), *Globale Jugend und Jugendkulturen. Aufwachsen im Zeitalter der Globalisierung*. (pp. 159-172). Weinheim: Juventa Verl.
- Gebel, N., & Gutenberg, U. (2001). *Mit Standardsoftware Erdkunde unterrichten*. Gotha u.a.: Klett-Perthes.

- Georgescu, D. (2007). South Eastern Europe in Romanian textbooks of world history. Negotiating regional identity at the intersection of European and national history. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks.* (pp. 283-303). Hannover: Hahn.
- Geraskov, D., Göller, S., Rüsse, W., Sesink, W., & Trebing, T. (2005). Weiterentwicklung einer Vorlesung durch ein interaktives Skript. In W. Sesink (Ed.), *Studieren im Cyberspace? Die Ausweitung des Campus in den virtuellen Raum.* (pp. 151-170). Münster: Lit.
- Geraskov, D., Göller, S., Rüsse, W., Sesink, W., & Trebing, T. (2005). E-Teaching in den Geisteswissenschaften. Transformation einer Vorlesung. *Thema Forschung (TU Darmstadt)*, 11(1), 44-49.
- Gerber, S. (2007). Mit der WebQuest-Methode zu E-Learning-Arrangements. Baupläne für handlungsorientiertes E-Learning. *Computer + Unterricht*, 17(67), 50-51.
- Gerhard, U., Hecht, A., & Pletsch, A. (2000). Virtuelle Geographische Texte über Deutschland und Kanada. Internet als Medium im bilingualen Unterricht. *Praxis Geographie*, 30(5), 12-15.
- Gerhold, L., & Bornemann, S. (2004). Qualitative Analyse audiovisueller Informationen mit ATLAS.ti. *MedienPädagogik*(9(2005)), 1-20.
- Giering, B., & u.a. (2008). *Lern-IT NRW. Eine Orientierungshilfe für Schulen, Schulträger, Kompetenzteams und IT-Dienstleister. 1. Aufl.* Düsseldorf: Medienberatung NRW.
- Giest, H., & Schiepe, A. (2001). "Bilder vom Wasser". Multimedia und Internetnutzung in der Grundschule. *Grundschulunterricht*(9), 2-8.
- Gillessen, L. (2008). *Wahrnehmung und Deutung der Internetnutzung im Unterricht durch Lehrerinnen und Lehrer. Eine quantitativ-qualitative Fallstudie am Beispiel Sekundarstufe I in Nordhessen.* Kassel: Kassel Univ. Press.
- Glöckel, H. (2003/1989). *Vom Unterricht. Lehrbuch der Allgemeinen Didaktik* (4., durchgesehene und ergänzte Auflage ed.). Bad Heilbrunn/Obb.: Verlag Julius Klinkhardt.
- Gogolin, I., & Krüger-Potratz, M. (2006). *Einführung in die interkulturelle Pädagogik.* Opladen u.a.: Budrich.
- Gogolin, I., & Krüger-Potratz, M. (2010). *Einführung in die interkulturelle Pädagogik. 2., durchges. Aufl.* Opladen u.a.: Budrich.
- Gorbahn, K. (2006). "Griechische Bürgerstaaten trotz der persischen Weltmacht". Die Darstellung des persischen Reiches in Schulbüchern für die Sekundarstufe I seit 1990. In S. Handro (Ed.), *Geschichtsdidaktische Schulbuchforschung.* (pp. 177-197). Berlin u.a.: Lit.
- Gottberg, J. v., & Prommer, E. (Eds.). (2008). *Verlorene Werte? Medien und die Entwicklung von Ethik und Moral.* Konstanz: UVK Verl.-Ges.
- Grabowski, S., & Krauß, M. (2005). Vom Anschauen zum Hinschauen. Zum Lernen mit digitalen Medien am Beispiel der Computerkunst. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 255-275.

- Graf, R. (2005). "Targets" - oder: das Kino als Friedhof. Analyse eines Beitrags zur filmischen Gewalt. *Medien-Impulse*(53), 53-55.
- Grammes, T. (2001). Ausgewählte Stationen der Mediendidaktik *Politikunterricht im Informationszeitalter. Medien und neue Lernumgebungen.* (pp. 105-117). Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.
- Grau, M. (2004). Indien im Film: Monsoon Wedding. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 38(68), 34-39.
- Grau, M. (2005). Via Satellit ins Klassenzimmer. Englisch lernen mit BBC World. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 39(75), 30-35.
- Gregori, L., Kubecka, V., & Tschudinowa, E. (2007). "Schwarzfahrer". *Fremdsprache Deutsch*(36), 26-28.
- Grell, P., Marotzki, W., & Schelhowe, H. (Eds.). (2010). *Neue digitale Kultur- und Bildungsräume. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.
- Grieger, K. (2001). Internetbasierte Teamarbeit in der Arbeitnehmerweiterbildung. *Praxis politische Bildung*, 5(4), 254-264.
- Grimus, M. (2000). Neues Lernen mit Multimedia und Internet. *Medien-Impulse*, 9(33), 37-44.
- Grindel, S. (2009). Wirtschaft und Unternehmer in deutschen, englischen und schwedischen Schulbüchern. Nationale Narrative im europäischen Vergleich. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 60(1), 18-31.
- Groebel, J. (2003). Schlüsselqualifikation Medienkompetenz *Next generation information society? Notwendigkeit einer Neuorientierung.* (pp. 349-361). Mössingen: Talheimer Verl.
- Gross, F. v., Marotzki, W., & Sander, U. (Eds.). (2008). *Internet - Bildung - Gemeinschaft. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwiss.
- Grote, A., & Peschke, R. (2005). Neues Lernen mit Medien. Eine Entwicklungschance für ganztägig arbeitende Schulen. *Computer + Unterricht*, 15(60), 6-10.
- Grotlüschen, A. (2005). Konsequenzen aus subjektorientierter Forschung: Fragen an eine medien- und erwachsenen-didaktische Anforderung. *Report: Zeitschrift für Weiterbildungsforschung*(1), 81-87.
- Grotlüschen, A. (2005). Prozesse des Pendelns. Wie empirische Kategorien und theoretische Begriffe zu rekonstruierter Handlungslogik führen. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse.* (pp. 73-89). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Grotlüschen, A. (2006). Blended Learning für gering qualifizierte Lerner? *MedienPädagogik*(24.05.2006), 1-23.
- Gruber, H., & u.a. (2002). Selbstgesteuertes Lernen in internetbasierenden Weiterbildungsveranstaltungen *Selbstgesteuertes Lernen in der Weiterbildung.* (pp. 214-221). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Gräsel, C., Mandl, H., Manhart, P., & Kruppa, K. (2000). Das BLK-Programm "Systematische Einbeziehung von Medien, Informations- und Kommunikationstechnologien in Lehr- und

Lernprozesse". Paralleltitel: The BLK Programme "Systematic Integration of Media, Information and Communication Technologies in Teaching and Learning". *Unterrichtswissenschaft*, 28(2), 127-143.

Gudjons, H. (2004). "Da lernt man wenigstens was!". *Praxis Schule 5 - 10*, 15(3), 6-9.

Guggeis, K. (2004). Der Mohr hat seine Schuldigkeit noch nicht getan. Afrika und seine Bewohner in zeitgenössischen Schulbüchern aus ethnologischer Sicht *Interkulturelles Verstehen und kulturelle Integration durch das Schulbuch? Die Auseinandersetzung mit dem Fremden*. (pp. 251-269). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.

Gutenberg, U. (2004). EDE und die digitale Schulbank. Die "digitale Schulbank" im Einführungsseminar Didaktik Erdkunde. *Computer + Unterricht*, 14(54), 58-59.

Guth, B., & Knabenschuh, S. (2004). Werbemacher fördern Werbekompetenz. *TV-Diskurs*, 7(29), 72-75.

Gymnich, M., & Scheunemann, K. (2007). "Pleasantville". Die Welt in Schwarzweiß. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 4(1), 18-22.

Haab, S., & u.a. (2003). "Stimmungsbarometer": ein interaktives Steuer- und Evaluationsinstrument für Online-Kurse. *Beiträge zur Lehrerbildung*(2), 240-245.

Haass, U. (2003). Innovativer Unterricht. Empfehlungen für Schulen und Entscheidungsträger. *Computer + Unterricht*, 13(49), 34.

Haass, U. L., & Wolf, L. (2001). Perspektiven für eine elektronische Distribution. Zukunftsaufgaben für den Verbund von FWU und Medienzentren. (FWU: Institut für Film und Bild in Wissenschaft und Unterricht). *Schulverwaltung. Spezial*(Sonderausgabe 1), 14-16.

Hack, A. T. (2007). Das Mittelalter als Epoche im Schulbuch. Periodisierung und Charakterisierung. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [85]-116). Berlin u.a.: Lit.

Hacke, S., & Welling, S. (2009). Die Wissensgesellschaft und die Bildung des Subjekts - ein Widerspruch? *Medienpädagogik*(17), 22 S.

Hafner, H. (2004). Neue Medien im Deutschunterricht. Allgewalt und Kritik. In K.-H. Jahn (Ed.), *Lesen und Schreiben*. (pp. 93-103). Frankfurt, Main: Ges. z. Förderung Arbeitsorientierter Forschung u. Bildung.

Hagemann, S. (2002). Stationenlernen zum Film "Forrest Gump". *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 36(57 - 58), 42-47.

Hagemann, W. (2001). Von den Lehrmitteln zu den Neuen Medien. 40 Jahre schulbezogener Medienentwicklung und Mediendiskussion *Medien machen Schule*. (pp. 19-55). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.

Halbach, M. (2003). Medienkonzept im Schulprogramm. Begründungen zum Einsatz von Computern. *Praxis Grundschule*, 26(1), 24-29.

Hallet, W. (2006). Elektronische Plattformen im Englischunterricht. In G. Linke (Ed.), *New Media - New Teaching Options?!* (pp. 211-234). Heidelberg: Winter.

- Handro, S., & Schönemann, B. (Eds.). (2011). *Geschichtsdidaktische Schulbuchforschung* (2. Auflage ed.). Berlin: LIT.
- Hanold, W., & Schneider, R. (2000). *Die Piraten sind los. Schulanfänger entern die neuen Medien. Für die Grundschule Klasse 1 und 2*. Donauwörth: Auer.
- Hardy, I. (2000). Die Beziehung zwischen Konversation und Kontext im Fremdsprachenunterricht. In D. Leutner (Ed.), *Neue Medien in Unterricht, Aus- und Weiterbildung: Aktuelle Ergebnisse empirischer pädagogischer Forschung*. (pp. 75-84). Münster u.a.: Waxmann.
- Harth, T. (2001). Neue Lernchancen mit dem Internet? *Kursiv : Journal für politische Bildung*(3), 12-19.
- Hartmann, F. (2008). Von der Bildstatistik zur Bildersprache. Otto Neuraths revolutionäre Bildpädagogik. In E. Blaschitz (Ed.), *Medienbildung in Österreich. Historische und aktuelle Entwicklungen, theoretische Positionen und Medienpraxis*. (pp. 125-135). Wien u.a.: Lit.
- Hartmann, M. (2003). Eine neue Repräsentationsform schulmathematischer Inhalte fuer das WWW: Pop-up-Ikonogramme. *Der Mathematikunterricht*, 49(4), 59-70.
- Hasberg, W. (2007). Das Mittelalter als christlich-kirchliche Zeit? Religion und Kirche in der Darstellung des Mittelalters. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [193]-[224]). Berlin u.a.: Lit.
- Haubrich, H. (2000). Paris hat viele Gesichter. *Geographie heute*, 21(177), 39-43.
- Haubrich, H. (2000). Tafelbilder. Erlernen einer "alten" Kunst. *Geographie heute*, 21(185), 18-19.
- Haubrich, H. (2001). Methodenkompetenz. *Geographie heute*, 22(192), 2-39, Themenheft.
- Haubrich, H. (2003). Meine Zukunft in Europa. Schüleransichten aus Ungarn, Tschechien, Polen und Slowenien. *Geographie heute*, 24(214), 37-41.
- Haubrich, H. (2004). Selbst- und Fremdbilder im Geographieunterricht. *Geographie heute*, 25(223), 2-6.
- Haubrich, H. (2005). Topographie - das kleine Einmaleins der Geographie. *Geographie heute*, 26(228), 2-10.
- Hauk, M. J. (2001). Intel Lehren für die Zukunft. Ein inhaltlich und didaktisch abgestimmtes Fortbildungsangebot für Lehrkräfte aller Schularten. *Schulverwaltung. Bayern*, 24(4), 133-136.
- Hecht, A., & Pletsch, A. (2000). Virtual Geography Texts (VGTs) on Canada and Germany: background of a pilot project. *Internationale Schulbuchforschung*, 22(2), 173-181.
- Hedtke, R. (2002). Entzauberung des Mythos Internet. Ein Beitrag sozialwissenschaftlicher Medien- und Informationskompetenz. *Computer + Unterricht*, 12(46), 45-47.
- Heid, T. (2004). *Vernetztes Denken und Handhabung komplexer Systeme als Bildungsziel. Konkretisierung des Lehrens und Lernens unter Einsatz von Simulationsspielen in der Sekundarstufe I*. Reichertshausen: Ludwig Schulbuch.

- Heintz, G. (2001). Interaktive Arbeitsblätter. Hilfestellungen, Tipps und Lösungskontrolle für Lernende *Neues Lernen Neue Medien. Neuer Blick auf Standardthemen.* (pp. 53-57). Münster: ZKL.
- Heinze, C. (2007). Elementarisierung im Schulbuch. Zur Einführung. In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Elementarisierung im Schulbuch* (pp. 9-13). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- Heinze, C., & Matthes, E. (Eds.). (2010). *Das Bild im Schulbuch* (Vol. 8). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Heiß, A., Eckhardt, A., & Schnotz, W. (2003). Selbst- und Fremdsteuerung beim Lernen mit Hypermedien. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 17(3-4), 211-220.
- Heister, W. (2002). Die Chancen der Virtualität nutzen. Die Potenziale sind noch längst nicht ausgeschöpft! *Die Neue Hochschule*, 43(6), 13-14.
- Helgason, T., Lässig, S., Henry, R., Kopisch, W. A., Radkau, V., & Tarquini, L. M. (Eds.). (2010). *Opening the mind or drawing boundaries? History texts in Nordic schools.* Göttingen: V & R Unipress.
- Helmedach, A. (2007). Vorschläge für eine angemessene Darstellung Südosteuropas im deutschen Geschichtsschulbuch. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks.* (pp. 307-314). Hannover: Hahn.
- Helmedach, A. (2007). Südosteuropa im deutschen Geschichts- und Gemeinschaftskundeschulbuch der Gegenwart. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks.* (pp. 73-119). Hannover: Hahn.
- Henninger, M. (2001). Auf dem Highway ist die Hölle los oder Die instruktionale Unterstützung bei Lösungsbeispielen auf der Überholspur? (Kommentar). *Unterrichtswissenschaft*, 29(1), 82-87.
- Henninger, M., & Mandl, H. (2003). *Zuhören - verstehen - miteinander reden. Ein multimediales Kommunikations- und Ausbildungskonzept.* Bern u.a.: Huber.
- Henninger, M., & Mandl, H. (Eds.). (2009). *Handbuch Medien- und Bildungsmanagement.* Weinheim: Beltz.
- Hense, J., Mandl, H., & Gräsel, C. (2001). Problemorientiertes Lernen mit neuen Medien. Warum der Unterricht mit neuen Medien mehr sein muss als Unterrichten mit neuen Medien. *Computer + Unterricht*, 11(44), 6-11.
- Hense, J. U., & Mandl, H. (2006). 50 Jahre Bildungstechnologie aus lehr-lern-theoretischer Sicht. *Medien + Erziehung*(5), 49-56.
- Hense, J. U., & Mandl, H. (2009). In oder mit Spielen lernen? Digital Learning Games aus Sicht der Lern-, Emotions- und Motivationspsychologie. *DIE-Zeitschrift für Erwachsenenbildung*(3), 32-36.
- Hensge, K., & Schlottau, W. (Eds.). (2001). *Lehren und Lernen im Internet - Organisation und Gestaltung virtueller Zentren.* Bielefeld: Bertelsmann.
- Herfurth, H.-E. (2007). "Die fetten Jahre sind vorbei". *Fremdsprache Deutsch*(36), 42-46.

- Herzig, B. (2001). Medien in Kinderwelten - über einen verantwortungsbewussten und reflektierten Umgang mit Medienangeboten *Grundschule zwischen Bilderbuch und Internet*. (pp. 33-53). München: KoPäd.
- Herzig, B. (Ed.). (2001). *Medien machen Schule. Grundlagen, Konzepte und Erfahrungen zur Medienbildung*. Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Herzig, B. (2001). Medienerziehung und informatische Bildung. Ein (semiotischer) Beitrag zu einer integrativen Medienbildungstheorie *Medien machen Schule*. (pp. 129-164). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Herzig, B. (2001). "Die mit den Zeichen tanzen": Ein Beitrag zum Verhältnis von Informationstechnischer Bildung und Medienerziehung. *MedienPädagogik*(4), 1-28.
- Herzig, B. (2005). Die Bedeutung der (Allgemeinen) Didaktik für das Lehren und Lernen in virtuellen Räumen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 17-42.
- Herzig, B., & Grafe, S. (2003). Reflexives Lernen mit Multimedia. Ein Beitrag zum Umgang mit dem Verhältnis von erziehungswissenschaftlichem Wissen und Unterrichtspraxis. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 203-229.
- Herzig, B., & Grafe, S. (2007). *Digitale Medien in der Schule. Standortbestimmung und Handlungsempfehlungen für die Zukunft. Studie zur Nutzung digitaler Medien in allgemein bildenden Schulen in Deutschland*. Bonn: Dt. Telekom.
- Herzig, B., Meister, D. M., Moser, H., & Niesyto, H. (Eds.). (2010). *Medienkompetenz und Web 2.0*. Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Herzig, B., & Tulodziecki, G. (2001). Medienerziehung im Jahrhundert des Kindes. Eine systematische und historische Analyse. In C. Henry-Huthmacher (Ed.), *1900 - 2000, das Jahrhundert des Kindes. Verheißungen, Realität, Herausforderungen*. (pp. 50-60). Sankt Augustin: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Hess, H. W. (2003). Lerner als Kunden. Informationstechnologie im Alltagseinsatz. *Deutsch als Fremdsprache*, 40(1), 14-23.
- Hesse, F. W. (2002). *Neue Konzepte für die Lehre unter den Bedingungen der neuen Medien*. Köln: Heinrich-Böll-Stiftung.
- Hesse, F. W., & Friedrich, H. F. (Eds.). (2001). *Partizipation und Interaktion im virtuellen Seminar*. Münster u.a.: Waxmann.
- Hesse, F. W., & Friedrich, H. F. (2001). Zum Potenzial virtueller Lernumgebungen. Neue Möglichkeiten und Grenzen. *DIE-Zeitschrift für Erwachsenenbildung*, 8(3), 25-27.
- Hesse, F. W., Gaiser, B., & Reinhardt, J. (2006). e-teaching.org - das Lehren mit digitalen Medien lernen. In K. Solbach (Ed.), *Entwicklung von Medienkompetenz im Hochschulbereich*. (pp. 55-69). München u.a.: KoPäd.
- Hesse, F. W., Garsoffky, B., & Hron, A. (2002). Netzbasiertes kooperatives Lernen. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 282-298). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.

- Hesse, F. W., & Scheffer, U. (Eds.). (2002). *E-Learning. Die Revolution des Lernens gewinnbringend einsetzen*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Hesse, F. W., & Tibus, M. (2008). Informelles Lernen im Internet. Perspektiven aus lernpsychologischer Sicht. *Unesco heute*(1), 30-32.
- Hettinger, J. (2008). *E-Learning in der Schule. Grundlagen, Modelle, Perspektiven. 1. Aufl.* München: Kopaed.
- Himpsl, K. (2010). E-Portfolios in berufsbegleitenden Studiengängen zu Neuen Medien. *MedienPädagogik*(18(2009/2010)), 1-25.
- Hinkofer, L., & Mandl, H. (2004). Implementation von E-Learning in einem Pharmaunternehmen. In G. Zinke (Ed.), *E-Learning: Qualität und Nutzerakzeptanz sichern*. (pp. 126-139). Bielefeld: Bertelsmann.
- Hinze, U., & Blakowski, G. (2005). Fallstudie zur Informationskompetenz beim Lernen mit neuen Medien. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 245-254.
- Hipfl, B. (2004). Medien - Macht - Pädagogik. Konturen einer Cultural-Studies-basierten Medienpädagogik, illustriert an Reality-TV-Sendungen. *MedienPädagogik*(8), 1-22.
- Hippel, A. v. (2010). Vermittlung von Medienkompetenz in der Erwachsenenbildung - eine Analyse der Angebots- und Nachfrageseite. In B. Herzig, D. M. Meister, H. Moser & H. Niesyto (Eds.), *Jahrbuch Medienpädagogik. 8. Medienkompetenz und Web 2.0*. (pp. 347-363). Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.
- Hodel, J., & Ziegler, B. (Eds.). (2009). *Forschungswerkstatt Geschichtsdidaktik 07. Beiträge zur Tagung "geschichtsdidaktik empirisch 07". 1. Aufl.* Bern: hep.
- Hoff, D. v. (2003). Literaturverfilmung und Intermedialität. Mit einem Exkurs zu Michael Hanekes Film "Die Klavierspielerin" nach Elfriede Jelineks gleichnamigem Buch. *Informationen zur Deutschdidaktik*, 27(4), 53-61.
- Hoffmann, B. (2000). *Klick dich ein. Spiele und Ideen zur Medienpädagogik für 6- - 14-Jährige*. Mainz: Matthias-Grünewald.
- Hoffmann, B. (2001). Munition für Medienkunst. Das Medienmuseum im ZKM, Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe. *Medien praktisch*, 25(3), 22-25.
- Hoffmann, B. (2003). *Medienpädagogik*. Paderborn: Schöningh.
- Hoffmann, B. (2005). "Kino macht Schule". Filme als schulisches Lernmedium. *Medien + Erziehung*(3), 50-55.
- Hoffmann, B., & Ulbrich, H.-J. (Eds.). (2009). *Geteilter Bildschirm - getrennte Welten?* München: KoPaed.
- Hoffmann, T., & Lüth, O. (2003). Dennis und die Buchstaben. Lernchancen durch Neue Medien? In K. Calvert (Ed.), *Mediendidaktische Forschung - Medienübergreifendes Lernen*. (pp. 225-232). München: KoPäd.

- Hollenbach, N., & Vollstädt, W. (Eds.). (2002). *Tagungsdokumentation. [Abschlussstagung zur Delphi-Studie "Zukünftige Entwicklung von Lehr- und Lernmedien" am 25. Februar 2002]*. Aachen: Shaker.
- Holzbrecher, A. (Ed.). (2006). *Foto + Text. Handbuch für die Bildungsarbeit*. Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Holzwarth, P., & Maurer, B. (2007). Erfahrungen an der Schnittstelle von Medienarbeit und Praxisforschung. *MedienPädagogik*(14), 1-16.
- Hopf, M., & Wiesner, H. (2007). Design-Based Research. *CD zur Frühjahrstagung des Fachverbandes Didaktik der Physik in der Deutschen Physikalischen Gesellschaft, Physikertagung Regensburg 2007*.
- Hron, A., Hesse, F. W., & Friedrich, H. F. (2003). Gemeinsam lernt es sich besser. Kooperatives Lernen und kognitive Prozesse in netzbasierten Szenarien *E-Learning*. (pp. 83-100). Stuttgart: Klett-Cotta.
- Hron, A., Mannhart, A., & Neudert, S. (2006). *Projekt EVA-LO: Interview-Studie. Befragung von medieninteressierten Portal-NutzerInnen*. Tübingen: Inst. für Wissensmedien.
- Hron, A., & Neudert, S. (2006). *Projekt EVA-LO: Expertenreview. Studie zur Prüfung des Schulportals "Lehrer-Online" durch fünf ExpertInnen*. Tübingen: Inst. für Wissensmedien.
- Hron, A., & Neudert, S. (2006). *Projekt EVA-LO: Online-Befragung. Befragung zur Nutzung und Bewertung des Internetportals Lehrer-Online*. Tübingen: Inst. für Wissensmedien.
- Hron, A., & Neudert, S. (2006). *Projekt EVA-LO: Benchmarkstudie. Studie zum Vergleich des Schulportals "Lehrer-Online" mit 15 nationalen und internationalen Schul- und Bildungsportalen*. Tübingen: Inst. für Wissensmedien.
- Hrosch, R. C. (2006). *Das Bild als historische Quelle? Abbildungen zur Reformation in Geschichtsbüchern*.
- Hrosch, R. C. (2008). *Die historische Quelle Bild als Problem der Geschichtswissenschaft und der Vermittlung von Geschichte. Abbildungen zur Reformation in Geschichtsbüchern vom 16. bis ins 21. Jahrhundert*. Oldenburg: BIS-Verl. der Carl-von-Ossietzky-Univ.
- Huether, J. (2001). Wegbereiter der Medienpädagogik (3). Johann Amos Comenius/Jan Amos Komenský (1592 - 1670). *Medien + Erziehung*, 45(6), 401-403.
- Huether, J. (2002). Wegbereiter der Medienpädagogik (4). Martin Keilhacker (1894 - 1989). *Medien + Erziehung*, 46(2), 118-121.
- Huether, J. (2002). Wegbereiter der Medienpädagogik (5). Bertolt Brecht (1898-1956). *Medien + Erziehung*, 46(3), 187-190.
- Huether, J. (2002). Wegbereiter der Medienpädagogik (6). Die Kinoreformer 1907-1920. *Medien + Erziehung*, 46(4), 248-251.
- Huether, J. (2003). Wegbereiter der Medienpädagogik (9). Alfons Otto Schorb (1921-1983). *Medien + Erziehung*, 47(1), 53-56.

- Huether, J. (2003). Wegbereiter der Medienpädagogik (11). Dieter Baacke (1934 - 1999). *Medien + Erziehung*, 47(3), 182-185.
- Huether, J. (2004). Pioniere und Wegbereiter der Medienpädagogik (12). Institut Jugend Film Fernsehen (JFF). *Medien + Erziehung*, 48(1), 52-57.
- Hug, T. (Ed.). (2001). *Wie kommt Wissenschaft zu Wissen? 1. Einführung in das wissenschaftliche Arbeiten*. Baltmannsweiler: Schneider Verl.-Hohengehren.
- Hug, T. (2007). Medienpädagogik unter den Auspizien des mediatic turn. Eine explorative Skizze in programmatischer Absicht. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 10-32). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Hug, T., & Hipfl, B. (2006). Medien-Gemeinschaften. Aktuelle Diskurse und konzeptionelle Analysen. *MedienPädagogik*(26.04.2006), 1-29.
- Hugger, K.-U. (2001). Auf dem Weg zu einer "vernetzenden" Profession. Theoretisch-konzeptionelle Überlegungen zum Selbstverständnis der Medienpädagogik. *Jahrbuch Medienpädagogik*(2), 49-75.
- Hugger, K.-U. (2005). Jugend in der globalen Medienkultur. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 217-235). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Hugger, K.-U. (2005). Transnationale soziale Räume von deutsch-türkischen Jugendlichen im Internet. *MedienPädagogik*(11.10.2005), 1-19.
- Huk, T. (2003). *Multimediales Lernen. Ein Überblick über die Forschungslandschaft*. Braunschweig: ISW.
- Huk, T., & Steinke, M. (2004). Multimediaelemente in Lernsoftware: didaktisch sinnvoll oder Firlefanz? Bewertung von Biologie-Lernsoftware und ihren multimedialen Bestandteilen. *Computer + Unterricht*, 14(56), 16-17.
- Hunneshagen, H. (2005). *Innovationen in Schulen. Identifizierung implementationsfördernder und -hemmender Bedingungen des Einsatzes neuer Medien*. Münster u.a.: Waxmann.
- Hunneshagen, H., Schulz-Zander, R., & Weinreich, F. (2000). Schulen am Netz. Veränderung von Lehr- und Lernprozessen durch den Einsatz Neuer Medien. *Jahrbuch der Schulentwicklung*(11), 155-180.
- Hunneshagen, H., Schulz-Zander, R., & Weinreich, F. (2001). Stand der Internetarbeit an Schulen. Ergebnisse zu Nutzungsvoraussetzungen, Einstellungen, unterrichtlichem Einsatz und Geschlechterdifferenzen. *Computer + Unterricht*, 11(41), 14-20.
- Hunneshagen, H., Schulz-Zander, R., & Weinreich, F. (2001). Wege ins Netz. Empfehlungen für eine wirkungsvolle Nutzung neuer Medien in der Schule. *Computer + Unterricht*, 11(41), 44-50.
- Hurrelmann, B. (2000). Goldglanz im Alltag. Doris Dörrie und Julia Kaergel: Lotte will Prinzessin sein. *Praxis Deutsch*, 27(162), 21-23.
- Hurrelmann, B. (2000). Nie waren sie wertvoller als heute. *Praxis Deutsch*, 27(163), 16-25.

- Hurrelmann, B. (2001). Wer erzählt all die Geschichten? Gedanken zum Wandel unserer narrativen Umwelt. *Neue Sammlung*, 41(1), 57-72.
- Huschner, A. (2007). "Schulpolitisch abrechnungspflichtige Forschung" und "Forschung, die in der Forschung selbst zu verantworten ist". Probleme der Forschungspraxis an der APW. In S. Häder & U. Wiegmann (Eds.), *Die Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der DDR im Spannungsfeld von Wissenschaft und Politik*. (pp. [175]-206). Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Hülk, C. (2009). Medien im Unterricht. *LA-Multimedia*, 6(1), 16-18.
- Hüther, J. (2001). Struktur- und Qualitätsmerkmale Multimedialer Lernumgebungen. Anforderungen an einen virtuellen Medienmix. *GdWZ : Grundlagen der Weiterbildung*, 12(5), 205-208.
- Hüther, J. (2001). "Nicht nur Bilder sehen, sondern ihre Bedeutung erkennen". Eine mediengeschichtliche und medienpädagogische Einordnung der Schriften Adolf Reichweins. In J. Hüther (Ed.), *Vom Schauen zum Gestalten. Adolf Reichweins Medienpädagogik*. (pp. 107-125). München: KoPäd-Verl.
- Hüther, J. (2005). *Grundbegriffe Medienpädagogik. 4., vollst. neu konzipierte Aufl.* München: KoPäd Verl.
- Höpken, W. (2005). Learning to live together. Fighting stereotypes from textbooks to the internet *New ignorances, new literacies*. (pp. 138-145). Paris: Unesco.
- Höpken, W. (2007). Between civic identity and nationalism: history textbooks in East-Central and Southeastern Europe. In S. P. Ramet & D. Matic (Eds.), *Democratic transition in Croatia*. (pp. 163-192). College Station: Texas A & M Univ. Press.
- Höpken, W. (2008). History textbooks in post-war and post-conflict societies. Preconditions and experiences in comparative perspective. In S. Richter (Ed.), *Contested views of a common past*. (pp. 373-395). Frankfurt, Main u.a.: Campus-Verl.
- Höppner, K. D. C., Lomb, N., & Ogbue, U. (2006). Von "digital literacy" zu "information literacy". Die Etablierung des Programms "Grundlagen Informationskompetenz" in der Anglistik/Amerikanistik. In G. Linke (Ed.), *New Media - New Teaching Options?!* (pp. 235-260). Heidelberg: Winter.
- Ibelings, I. (2001). Internet, Medienkompetenz und Handlungsorientierung im Fach Politik. Entwurf, Durchführung der Unterrichtseinheit "Ausbildungsberufe und freie Ausbildungsplätze im Internet". *Erziehungswissenschaft und Beruf*, 49(3), 353-403.
- Ihrig, S. (2007). No more Eastern questions asked - South Eastern Europe as just another European periphery in British history textbooks. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 121-143). Hannover: Hahn.
- Imort, P., Müller, R., & Niesyto, H. (Eds.). (2009). *Medienästhetik in Bildungskontexten*. München: kopaed.
- Iske, S., & Swertz, C. (2005). Methodologische Fragen der Verwendung von Bild-, Ton- und Textdaten zur Navigationsanalyse. *MedienPädagogik*(9), 1-17.

- Issing, L. J. (Ed.). (2002). *Information und Lernen mit Multimedia und Internet. Lehrbuch für Studium und Praxis. 3., vollst. überarb. Aufl.* Weinheim: Beltz.
- Issing, L. J. (2002). Instruktionen-Design für Multimedia. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet.* (pp. 150-176). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Issing, L. J. (Ed.). (2002). *Studieren mit Multimedia und Internet. Ende der traditionellen Hochschule oder Innovationsschub?* Münster u.a.: Waxmann.
- Issing, L. J., & Kaltenbaek, J. (2006). Ist E-Learning im Hochschulbereich - Stand und Ausblick. In R. Arnold (Ed.), *eLearning-Didaktik.* (pp. 49-64). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Issing, L. J., & Schaumburg, H. (2002). *Lernen mit Laptops. Ergebnisse einer Evaluationsstudie.* Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Issing, L. J., & Strzebkowski, R. (2001). Multimedia und Hypermedia - aktives Lernen mit Spaß. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 301-316.
- Iwunna, P. (2010). Textbook illustrations as tools of educational reenforcement in catholic primary schools in Igboland, Southeast Nigeria (1925 - 1960). In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Das Bild im Schulbuch.* (pp. 219-231). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Jacobmeyer, W. (2000). Das Georg-Eckert-Institut als mæeutische Anstalt. Oder: Schulbücher im Examen. In U. A. J. Becher (Ed.), *Internationale Verständigung. 25 Jahre Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung in Braunschweig.* (pp. 87-92). Hannover: Hahn.
- Jacobmeyer, W. (2002). Das deutsche Schulgeschichtsbuch 1700 - 1989. Vorbericht zu einem laufenden Projekt. In H.-W. Wollersheim, H.-M. Moderow & C. Friedrich (Eds.), *Die Rolle von Schulbüchern für Identifikationsprozesse in historischer Perspektive.* (pp. 123-132). Leipzig: Leipziger Univ.-Verl.
- Jacobmeyer, W. (2003). "Beispiele zu einer dem menschlichen Leben so noethigen Klugheit". Autoren und Konzeptionen deutscher Schulgeschichtsbücher des 18. Jahrhunderts *Die Welt querdenken. Festschrift für Hans-Heinrich Nolte zum 65. Geburtstag.* (pp. 281-295). Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Jacobmeyer, W. (2006). Die Genese des "modernen" Lehrbuchs für das Fach Geschichte im 18. Jahrhundert. In S. Handro (Ed.), *Geschichtsdidaktische Schulbuchforschung.* (pp. 249-262). Berlin u.a.: Lit.
- Jahn, D., Trager, B., & Wilbers, K. (2010). Einsatz von E-Portfolios bei der Qualifizierung pädagogischer Professionals in restriktiven Settings. *MedienPädagogik*(18), 1-20.
- Jansen, P. (2007). Neue Medien im Unterricht. Möglichkeiten und Grenzen. *Schulmagazin 5 bis 10,* 75(4), 5-7.
- Johansen, S. L. (2007). Toddlers Watching TV. A study on the role of electronic media in the everyday-lives of one to three year old children. *MedienPädagogik*(13), 1-14.
- Jornitz, S., & Kollmann, S. (2005). Ins Bild hinein und aus dem Bild heraus. Anmerkungen zu Erfahrungen im Umgang mit einer pädagogischen Bild-Datenbank. *MedienPädagogik*(9), 1-17.

- Jost, R. (Ed.). (2007). *Arbeit an Begriffen. Fachwissenschaftliche und fachdidaktische Aspekte*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Jude, N., & Wirth, J. (2007). Neue Chancen bei der technologiebasierten Erfassung von Kompetenzen. In J. Hartig & E. Klieme (Eds.), *Möglichkeiten und Voraussetzungen technologiebasierter Kompetenzdiagnostik*. (pp. 49-56). Bonn u.a.: BMBF.
- Jung, U. O. H. (2006). 25 [Fünfundzwanzig] Jahre Computer im Fremdsprachenunterricht. Rückblick und Ausblick. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 3(2), 12-18.
- Jungmann, B. (Ed.). (2004). *Didaktische Funktionen und deren Umsetzung in DTDs. Ein interdisziplinäres Regelwerk für die Ausgestaltung netzbasierter Lernangebote*. Osnabrück: Univ.
- Juranek, A. (2002). Von einer begeisterten Schülerfilmmacherin zur engagierten Medienpädagogin. *Medien-Impulse*, 11(41), 94-96.
- Jünger, H. (2006). *Schulbücher im Musikunterricht? Quantitativ-qualitative Untersuchungen zur Verwendung von Musiklehrbüchern an allgemein bildenden Schulen*. Münster: Lit.
- Jürgens, U. (2000). Schulbücher - für alle Kinder? *Grundschule*, 32(1), 38-42.
- Jürgens, U. (2009). Lehrwerke. In K.-H. Arnold, U. Sandfuchs & J. Wiechmann (Eds.), *Handbuch Unterricht*. (pp. 304-311). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Jürgens, U. (2010). Zur Publikation von Schulbüchern. In E. Fuchs, J. Kahlert & U. Sandfuchs (Eds.), *Schulbuch konkret*. (pp. 229-232). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Jörissen, B., & Marotzki, W. (2008). Neue Bildungskulturen im "Web 2.0". Artikulation, Partizipation, Syndikation. In F. v. Gross, W. Marotzki & U. Sander (Eds.), *Internet - Bildung - Gemeinschaft*. (pp. 203-225). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Jörissen, B., & Marotzki, W. (2009). *Medienbildung - eine Einführung. Theorie - Methoden - Analysen*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Kahlert, J. (2006). Was wird es den Lehrern nützen...? Nutzen und Grenzen objektbezogener Lehrwerksforschung. *Grundschule*, 38(12), 10-13.
- Kalz, M., Stratmann, J., & Kerres, M. (2005). Notebooks in der Hochschullehre. Didaktische und strukturelle Implikationen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 75-86.
- Kaminski, H., & Krol, G.-J. (Eds.). (2008). *Ökonomische Bildung. Legitimiert, etabliert, zukunftsfähig; Stand und Perspektiven*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Kaminski, W., & Lorber, M. (Eds.). (2010). *Clash of realities 2010. Computerspiele: Medien und mehr*. München: kopaed.
- Kammerer, I. (2009). *Film - Genre - Werkstatt. Textsortensystematisch fundierte Filmdidaktik im Fach Deutsch*. Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Kammerl, R. (Ed.). (2000). *Computerunterstütztes Lernen*. München u.a.: Oldenbourg.

- Kammerl, R. (2003). Medienbezogene moralische Orientierungen Jugendlicher unter dem Blickwinkel einer medienpädagogischen Diskursethik. Überlegungen zu medienethischen Fragestellungen am Beispiel internetbasierter Kommunikation Jugendlicher. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 167-184.
- Kammerl, R. (2006). Funktionalität und Dysfunktionalität des Chattens für Beziehungen von 14- bis 16-jährigen Jugendlichen. *MedienPädagogik*(19.03.2006), 1-22.
- Kammerl, R. (2010). Die Integration neuer ePortfolio-Funktionen in Stud.IP (und in die Hochschullehre). Konzeption und Erfahrungen im BMBF-Projekt "Integrierter eLearning Campus (InteLeC)". *MedienPädagogik*(18(2009/2010)), 1-15.
- Kandler, M. (2002). *Lernsoftware aus der Sicht von Schülerinnen und Schülern. Interesse- und lernmotivationsfördernde Aspekte*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Kandler, M. (2004). Interessefördernde Aspekte beim Lernen mit Lernsoftware aus der Sicht von Schülerinnen und Schülern. Paralleltitel: Students' assessment of motivational aspects of learning with tutorial programs. *Zeitschrift für Pädagogik*, 50(4), 583-605.
- Karagiannakis, E. (2003). Straßenbahn fahren, Psychodrama und Deutschunterricht. Ein Kurzfilm über Vorurteile und was man daraus machen kann. *Informationen zur Deutschdidaktik*, 27(4), 86-91.
- Karrasch, H. (2001). Unterricht im virtuellen Klassenraum. Das Projekt "Fortbildung online" des IPTS (Landesinstitut Schleswig-Holstein für Praxis und Theorie der Schule). *Schulverwaltung. Ausgabe Schleswig-Holstein, Hamburg und Bremen*, 4(1), 4-5.
- Kasper, P. (2004). *Entwicklung eines mediendidaktischen Konzepts zur Erstellung eines internetgestützten Lernprogramms über Struktur und Funktion der Orchideenmykorrhiza. Fachwissenschaftliche Analyse, didaktische Aufbereitung und mediale Umsetzung*.
- Kaufmann, G. (2000). Neue Bücher, alte Fehler. Zur Bildpräsentation in Schulgeschichtsbüchern. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*(2), 68-87.
- Keck, R. W., Kirk, S., & Schröder, H. (Eds.). (2006). *Bildungs- und kulturgeschichtliche Bildforschung. Tagungsergebnisse - Erschließungshorizonte*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Keil-Slawik, R. (2005). Dienste-Infrastrukturen als Mittel der Wissensorganisation. In M. Kerres (Ed.), *Hochschulen im digitalen Zeitalter*. (pp. 13-28). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Keil-Slawik, R., & Kerres, M. (Eds.). (2003). *Wirkungen und Wirksamkeit Neuer Medien in der Bildung*. Münster u.a.: Waxmann.
- Keitel, E., Boehnke, K., & Wenz, K. (Eds.). (2003). *Neue Medien im Alltag. Nutzung, Vernetzung, Interaktion*. Lengerich: Pabst.
- Kepser, M. (2008). Brauchen wir einen Filmkanon? Ein Vorschlag für eine schulinterne Initiative. *Der Deutschunterricht*, 60(3), 20-32.
- Kepser, M. (Ed.). (2010). *Fächer der schulischen Filmbildung. Deutsch, Englisch, Geschichte u.a. Mit zahlreichen Vorschlägen für einen handlungs- und produktionsorientierten Unterricht*. München: kopaed.

- Kern, P. C. (2006). Die Emotionsschleuder. Affektpotenzial und Affektfunktion im Erzählfilm. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 19-45). München: kopaed.
- Kerres, M. (2000). Computerunterstütztes Lernen als Element hybrider Lernarrangements *Hand- und Lehrbücher der Pädagogik. Computerunterstütztes Lernen*. (pp. 23-39). München: Oldenbourg.
- Kerres, M. (2000). Medienentscheidungen in der Unterrichtsplanung. Zu Wirkungsargumenten und Begründungen des didaktischen Einsatzes digitaler Medien. *Bildung und Erziehung*, 53(1), 19-39.
- Kerres, M. (2000). Information und Kommunikation bei mediengestütztem Lernen. Entwicklungslinien und Perspektiven mediendidaktischer Forschung. Paralleltitel: Information and communication in media-supported learning: Directions of development and perspectives for media-didactic research. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 3(1), 111-129.
- Kerres, M. (2000). Internet und Schule. Eine Übersicht zu Theorie und Praxis des Internet in der Schule. *Zeitschrift für Pädagogik*, 46(1), 113-130.
- Kerres, M. (2001). *Multimediale und telemediale Lernumgebung. Konzeption und Entwicklung*. 2., vollst. überarb. Aufl. München u.a.: Oldenbourg.
- Kerres, M. (2001). Zur (In-)Kompatibilität von mediengestützter Lehre und Hochschulstrukturen *Medien in der Wissenschaft*. 14. *Virtueller Campus*. (pp. 293-302). Münster, Westfalen: Waxmann.
- Kerres, M. (2001). Mediendidaktische Professionalität bei der Konzeption und Entwicklung technologiebasierter Lernszenarien *Medien machen Schule*. (pp. 57-87). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Kerres, M. (2001). Neue Medien in der Lehre. Von der Projektförderung zur systematischen Integration. *Das Hochschulwesen*, 49(2), 38-45.
- Kerres, M. (2001). Von der Pionierleistung in den Alltag. Nachhaltige Implementierung mediengestützter Lehre. *Wissenschaftsmanagement*, 7(5), 17-20.
- Kerres, M. (2002). Technische Aspekte multi- und telemedialer Lernangebote. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 18-27). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Kerres, M. (2003). Strategieentwicklung für die nachhaltige Implementation neuer Medien und der Hochschule *Organisations-Handbuch Neue Medien in der Lehre*. (pp. 159-168). Münster: Waxmann.
- Kerres, M. (2003). Zu Wirkungen und Risiken neuer Medien in der Bildung. Warum Medien keine Arznei für die Bildung sind. In A. Schlüter (Ed.), *Aktuelles und Querliegendes zur Didaktik und Curriculumentwicklung*. (pp. 261-278). Bielefeld: Janus Presse.
- Kerres, M. (2003). Medien in der Erziehungswissenschaft: Status und Probleme. *MedienPädagogik*(7), 1-13.
- Kerres, M. (2004). Gestaltungsorientierte Mediendidaktik und ihr Verhältnis zur allgemeinen Didaktik *Allgemeine Didaktik im Wandel*. (pp. 214-234). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

- Kerres, M. (2004). Zur Integration digitaler Wissenswerkzeuge in die Hochschule *Unbegrenzt Lernen - Lernen über Grenzen? Generierung und Verteilung von Wissen in der Hochschulentwicklung*. Münster: LIT-Verl.
- Kerres, M. (2004). *Konzeption und Durchführung medienbasierter Lernangebote. Studienbrief für den Ausbildungsgang 'Teletutor/in in der Weiterbildung'*. Soest: Landesinstitut für Schule.
- Kerres, M. (2004). Strategieentwicklung für die nachhaltige Implementation neuer Medien in der Hochschule *Organisationsentwicklungshandbuch Neue Medien in der Lehre*. (pp. 159-169). Münster: Waxmann.
- Kerres, M. (2004). Educational Media: An internet based master-programme for teachers and educational managers *Keynote / Proceedings of the 1st International Conference on ICT in Teachers' Professional Development, Capital Normal University Beijing*. Beijing: International Conference on ICT.
- Kerres, M. (2004). *Lernen und Lehren mit digitalen Medien. Duisburger Beiträge zur Mediendidaktik 2001 - 2003*. Duisburg.
- Kerres, M. (2004). Warum Notebook-Universität? Von der virtuellen Hochschule zum mobilen Lernen auf dem digitalen Campus *Didaktik der Notebook-Universität*. (pp. 7-27). Münster: Waxmann Verlag.
- Kerres, M. (2005). Gestaltungsorientierte Mediendidaktik und ihr Verhältnis zur Allgemeinen Didaktik. In P. Stadtfeld (Ed.), *Allgemeine Didaktik im Wandel*. (pp. 214-234). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Kerres, M. (2005). *Lehrkompetenz für eLearning-Innovationen in der Hochschule. Ergebnisse einer explorativen Studie zu Massnahmen der Entwicklung von eLehrkompetenz*. St. Gallen: SCIL.
- Kerres, M. (2005). Didaktisches Design und E-Learning. Zur didaktischen Transformation von Wissen in mediengestützte Lernangebote. In D. Miller (Ed.), *E-Learning*. (pp. 156-182). Bern u.a.: Haupt.
- Kerres, M. (2005). *Potenziale von Web 2. 0 nutzen*. Duisburg: Lehrstuhl für Mediendidaktik und Wissensmanagement.
- Kerres, M. (2007). Zum Selbstverständnis der Mediendidaktik. Eine Gestaltungsdisziplin innerhalb der Medienpädagogik? In W. Sesink, M. Kerres & H. Moser (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 161-178). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Kerres, M., & Bormann, M. (2009). Explizites Lernen in serious games: Zur Einbettung von Lernaufgaben in digitale Spielwelten. *Zeitschrift für E-learning*, 4(4), 23-34.
- Kerres, M., Bormann, M., & Vervenne, M. (2009). Didaktische Konzeption von Serious Games: Zur Verknüpfung von Spiel- und Lernangeboten. *MedienPädagogik*(25.08.2009), 16 S.
- Kerres, M., & de Witt, C. (2003). A didactical framework for the design of blended learning arrangements. *Journal of educational media*, 28(2), 110-114.
- Kerres, M., & de Witt, C. (2004). Pragmatismus als theoretische Grundlage zur Konzeption von E-Learning *Handlungsorientiertes Lernen und E-Learning*. München: Oldenbourg.

- Kerres, M., & de Witt, C. (2004). Perspektiven der Medienbildung *Bildung über die Lebenszeit*. Wiesbaden: Verl. für Sozialwissenschaften.
- Kerres, M., & Jechle, T. (2000). Betreuung des mediengestützten Lernens in telemedialen Lernumgebungen. *Unterrichtswissenschaft*, 28(3), 257-277.
- Kerres, M., & Jechle, T. (2002). Didaktische Konzeption des Telelernens. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 266-281). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Kerres, M., & Lahne, M. (2009). Chancen von E-Learning als Beitrag zur Umsetzung einer Lifelong-Learning-Perspektive an Hochschulen. In N. Apostolopoulos & u.a (Eds.), *E-Learning 2009. Lernen im digitalen Zeitalter*. (pp. 347-357). Münster u.a.: Waxmann.
- Kerres, M., & Nattland, A. (2004). Online-Campus: Eine hybride Lernplattform für Online-Studienprogramme *Multikonferenz Wirtschaftsinformatik (MKWI) 2004*. (pp. 84-94). Berlin: Akademische Verlagsges.
- Kerres, M., Nattland, A., & Nübel, I. (2004). Didaktische Konzeption von CSCL-Arrangements *CSCL-Kompodium*. (pp. 286-275). München: Oldenbourg.
- Kerres, M., Nattland, A., & Stratmann, J. (2004). Didaktische und Strukturelle Überlegungen zur Integration von Notebooks in den Hochschulalltag. 5 S.
- Kerres, M., Nattland, A., & Weckmann, H.-D. (2003). Hybride Lernplattformen und integriertes Informationsmanagement an der Hochschule *Informatik 2003. Innovative Informatikanwendungen, Bd. 2*. (pp. 90-96). Bonn: Köllen Druck & Verlag GmbH.
- Kerres, M., Nübel, I., & Grabe, W. (2004). Gestaltung und Betreuung beim E-Learning. In D. Euler & u.a (Eds.), *E-Learning in Hochschulen und Bildungszentren*. (pp. 335-350). München: Oldenbourg.
- Kerres, M., Ojstersek, N., Preussler, A., & Stratmann, J. (2009). E-Learning-Umgebungen in der Hochschule: Lehrplattformen und persönliche Lernumgebungen. In U. Dittler, J. Krameritsch, N. Nistor, C. Schwarz & A. Thilloßen (Eds.), *E-Learning: Eine Zwischenbilanz. Kritischer Rückblick als Basis eines Aufbruchs*. (pp. 101-116). Münster u.a.: Waxmann.
- Kerres, M., & Petschenka, A. (2002). Didaktische Konzeption des Online-Lernens für die Weiterbildung. In B. Lehmann (Ed.), *Online-Pädagogik*. (pp. 240-256). Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Kerres, M., & Petschenka, A. (2004). Nachhaltige Integration von E-Learning in die Hochschullehre *GIS-Anwendungen und E-Learning*. Heidelberg: Wichmann Verl.
- Kerres, M., & Querfurth, B. (2004). *Begleituntersuchung zur Machbarkeit der 'Tele-Schule' für onkologisch erkrankte Kinder. Abschlussbericht*. Düsseldorf: Universitätsklinik Düsseldorf.
- Kerres, M., Stratmann, J., Ojstersek, N., & Preußler, A. (2009). Digitale Lernwelten in der Hochschule (pp. 14 S.).
- Kerres, M., & Voß, B. (Eds.). (2003). *Digitaler Campus. Vom Medienprojekt zum nachhaltigen Medieneinsatz in der Hochschule*. Münster: Waxmann.

- Kerres, M., & Voß, B. (2006). Kompetenzentwicklung für E-Learning. Support-Dienstleistungen lernförderlich gestalten. In K. Solbach (Ed.), *Entwicklung von Medienkompetenz im Hochschulbereich*. (pp. 35-54). München u.a.: KoPäd.
- Kerres, M., & Witt, C. d. (2002). Quo vadis Mediendidaktik? Zur theoretischen Fundierung von Mediendidaktik. *MedienPädagogik*(6), 1-22.
- Kerres, M., & Witt, C. d. (2006). Perspektiven der "Medienbildung". In R. Fatke & H. Merkens (Eds.), *Bildung über die Lebenszeit*. (pp. 209-220). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Kestermann, T. (2002). Identitätsfindung zwischen Fremd- und Selbstbestimmung in "East is east" (1999). "Oh, east is east, and west is west, and never the twain shall meet...". *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 36(59), 25-31.
- Klaner, A. (2000). *Lernen online. Weiterbildung im Internet*. München: Humboldt Taschenbuchverl.
- Kleber, H. (Ed.). (2005). *Perspektiven der Medienpädagogik in Wissenschaft und Bildungspraxis*. München: KoPäd Verl.
- Klebl, M. (2006). Entgrenzung durch Medien: Internationalisierungsprozesse als Rahmenbedingung der Mediendidaktik. *MedienPädagogik*(05.07.2006), 1-18.
- Klebl, M., & Borst, T. (2009). Risikokompetenz als Teil der Medienkompetenz. Wissensformen im Web 2.0. In B. Herzig (Ed.), *Medienkompetenz und Web 2.0*. (pp. 239-254). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Klein, B., & Weber, G. (2002). Die Realisierung von Adaptivität mit dem Internet-Autorensystem NetCoach. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierter Lehrens und Lernens*. (pp. 101-118). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Klepe, M. (2010). Photographs in Dutch history textbooks. Quantity, type and educational use. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [261]-272). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Klieme, E. (2000). Fachleistungen im voruniversitären Mathematik- und Physikunterricht. Theoretische Grundlagen, Kompetenzstufen und Unterrichtsschwerpunkte. In J. Baumert (Ed.), *TIMSS/III. Dritte Internationale Mathematik- und Naturwissenschaftsstudie. Mathematische und naturwissenschaftliche Bildung am Ende der Schullaufbahn. 2. Mathematische und physikalische Kompetenzen am Ende der gymnasialen Oberstufe*. (pp. 57-128). Opladen: Leske u. Budrich.
- Klieme, E., Schümer, G., & Knoll, S. (2001). Mathematikunterricht in der Sekundarstufe I. "Aufgabenkultur" und Unterrichtsgestaltung. (Nebst) CD-ROM *TIMSS - Impulse für Schule und Unterricht*. (pp. 43-57). Bonn: Bundesministerium für Bildung u. Forschung.
- Klieme, E., & Thußbas, C. (2001). Kontextbedingungen und Verständigungsprozesse im Geometrieunterricht. Eine Fallstudie. In S. v. Aufschnaiter (Ed.), *Nutzung von Videodaten zur Untersuchung von Lehr-Lernprozessen*. (pp. 41-59). Münster u.a.: Waxmann.
- Klimsa, A., & Klimsa, P. (2006). *Standardisierung von E-Learning an der TU Ilmenau. Vorschläge zur Entwicklung und Implementierung eines E-Learning-Konzepts*. Ilmenau: Inst. für Medien- und Kommunikationswiss.

- Klimsa, A., & Klimsa, P. (2007). *Wie Kleinkinder fernsehen. Ergebnisse einer qualitativen Langzeitstudie*. Ilmenau: Inst. für Medien- und Kommunikationswiss.
- Klimsa, P. (2002). Multimediane Nutzung aus psychologischer und didaktischer Sicht. In L. J. Issing & P. Klimsa (Eds.), *Informationen und Lernen mit Multimedia und Internet. Lehrbuch für Studium und Praxis*. (pp. 4-17). Weinheim: Beltz.
- Klimsa, P., & Issing, L. J. (Eds.). (2011). *Online-Lernen. Handbuch für Wissenschaft und Praxis*. 2., verb. und erg. Aufl. München: Oldenbourg.
- Klinger, K. (2010). Zwischen reiner und empirischer Anschauung. Geometrische Bilder um 1800 in Lehrbüchern an der Universität Jena sowie am Gymnasium und der Zeichenschule in Weimar. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [185]-202). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Klippert, H. (2004). *Eigenverantwortliches Arbeiten und Lernen. Bausteine für den Fachunterricht*. 4. Aufl. Weinheim u.a.: Beltz.
- Kluck, M., & Politt, S. (2005). Navigationsverhalten im Internet - eine qualitative Logfile-Analyse von typischen Suchstrategien der Nutzer des Deutschen Bildungsservers. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 331-345.
- Knauf, H. (2010). *Bildungsbereich Medien. [mit 2 Tabellen]*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Kneile-Klenk, K. (2002). Filme im Unterricht. Zu Qualität und Einsatz in gesellschaftswissenschaftlich fundierten Schulfächern. *PH-FR : Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule Freiburg*(1), 17-18.
- Koch, B., Seufert, T., & Brünken, R. (2008). One more expertise reversal effect in an instructional design to foster coherence formation. In J. Zumbach, N. Schwartz, T. Seufert & L. Kester (Eds.), *Beyond knowledge: the legacy of competence*. (pp. 207-215). Dordrecht: Springer.
- Koch, H., & Neckel, H. (2001). *Unterrichten mit Internet & Co. Methodenhandbuch für die Sekundarstufe I und II*. Frankfurt, Main: Cornelsen Scriptor.
- Koch, L. (2008). Anschauungen ohne Begriffe sind blind. Kleine Kritik der didaktischen Bildmedien. *Engagement : Zeitschrift für Erziehung und Schule*(1), 17-25.
- Kohl, A. (2009). Lehren und Lernen mit dem Internet. Chancen, Herausforderungen und didaktische Überlegenheiten. *Informationen zur Deutschdidaktik*, 33(2), 53-62.
- Kohrs, M. (2007). Das Mittelalter in litauischen Schulbüchern - die litauische Geschichte in deutschen Schulbüchern. Eine Gegenüberstellung und Bewertung. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [323]-352). Berlin u.a.: Lit.
- Kommer, S. (2000). Mediendidaktik oder Medienpädagogik? Konzepte zur Computernutzung in der Schule. *Pädagogik (Weinheim)*, 52(9), 32-35.
- Kommer, S. (2000). Medienkompetenz. *Log in*, 20(5), 13-15.
- Kommer, S. (2010). *Kompetenter Medienumgang? Eine qualitative Untersuchung zum medialen Habitus und zur Medienkompetenz von SchülerInnen und Lehramtsstudierenden*. Opladen: Budrich.

- Kommer, S., & Biermann, R. (2005). Video(technik) in der erziehungswissenschaftlichen Forschung. *MedienPädagogik*(9), 1-30.
- Kopp, B., Dvorak, S., & Mandl, H. (2003). *Evaluation des Einsatzes von Neuen Medien im Projekt "Geoinformation - Neue Medien für die Einführung eines neuen Querschnittfachs"*. München: Ludwig-Maximilians-Univ., Päd. Psych.
- Kopp, B., Ertl, B., & Mandl, H. (2004). *Unterstützung kooperativen, fallbasierten Lernens in Videokonferenzen. Der Einfluss von sozio-kognitiven Skripts und Wissensschemata*. München: Ludwig-Maximilians-Universität.
- Kopp, B., Ertl, B., & Mandl, H. (2004). Der Einfluss von Kooperationsskripts und Wissensschemata auf fallbasiertes, kooperatives Lernen in Videokonferenzen. In T. Rammsayer, S. Grabianowski & S. Troche (Eds.), *100 Jahre Deutsche Gesellschaft für Psychologie. 44. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie, Göttingen, 26. bis 30. September 2004*. (pp. 120). Lengerich: Papst.
- Kopp, B., Ertl, B., & Mandl, H. (2006). Wissensschemata und Skript. Förderung der Anwendung von Theoriewissen auf Aufgabenbearbeitung in Videokonferenzen. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 38(3), 132-138.
- Kopp, B., & Mandl, H. (2006). *Selbst gesteuert kooperativ lernen mit neuen Medien*. München: Univ.
- Kortüm, H.-H. (2007). Vater Europas oder grand chef de guerre. Karl der Große in deutschen und französischen Schulbüchern am Ende des Zwanzigsten und zu Beginn des Einundzwanzigsten Jahrhunderts. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [245]-269). Berlin u.a.: Lit.
- Krahn, H., & Wedekind, J. (Eds.). (2000). *Virtueller Campus 99. Heute Experiment - morgen Alltag?* Münster u.a.: Waxmann.
- Kraus, A. (2010). Un rallye sur Paris. Authentische Internetseiten erkunden. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Französisch*, 44(106), 18-24.
- Krause, K. P. (2007). "Bend it like Beckham". Das Verlagsangebot aus fachdidaktischer Sicht. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 4(1), 43-47.
- Krause, S., & Kortmann, R.-D. (2002). Standardisierung im E-Learning oder Vom schleichenden Untergang der Didaktik. *MedienPädagogik*(6), 1-10.
- Krause, U.-M., Stark, R., & Mandl, H. (2004). Förderung des computerbasierten Wissenserwerbs durch kooperatives Lernen und eine Feedbackmaßnahme. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 18(2), 125-136.
- Kreiser, K. (2003). Istanbul im Spiegel historischer Reiseführer. *Geographische Rundschau*, 55(4), 46-49.
- Kreuzler, T. (2007). Brücken über die digitale Kluft. Beispiele aus der Unterrichtspraxis. *Schulmagazin 5 bis 10*, 75(6), 57-58.
- Krommer, A. (2003). Chatten mit dem lyrischen Ich. Ein literatur- und mediendidaktisches Experiment. In J. Wermke (Ed.), *Literatur und Medien*. (pp. 87-103). München: KoPäd.

- Krommer, A. (2008). Neue Medien im Deutschunterricht. *Deutschunterricht*, 61(6), 4-8.
- Kron, F. W. (2008). *Grundwissen Didaktik. Mit 18 Tabellen. 5., überarb. Aufl.* München u.a.: Reinhardt.
- Kron, F. W., & Sofos, A. (2003). *Mediendidaktik. Neue Medien in Lehr- und Lernprozessen.* München: Reinhardt.
- Kroß, A., & Lind, G. (2001). Einfluss des Vorwissens auf Intensität und Qualität des Selbsterklärens beim Lernen mit biologischen Beispielaufgaben. *Unterrichtswissenschaft*, 29(1), 5-25.
- Kroß, E. (2000). Raumerschließung in Brasilien. Sechs Strukturskizzen. *Geographie heute*, 21(186), 30-33.
- Kroß, E. (2001). Migration und Integration in Karikaturen und Sprechblasen. *Geographie heute*, 22(194), 16-19.
- Kroß, E. (2004). Welche Natur wollen wir? Beispiel Fränkische Schweiz. *Geographie heute*, 25(225), 10.
- Kroß, E. (2004). Weltnaturerbe Galapagos. Ein Lernzirkel über eine bedrohte Inselwelt. *Geographie heute*, 25(225), 28-34.
- Kroß, E., Heldmann, J., & Kniess, H. (2004). Lernkartei zum Thema Wirtschaft im Geographieunterricht. *Geographie heute*, 25(217), 6-43.
- Kruppa, K., Gräsel, C., & Mandl, H. (2001). Verändern neue Medien die Schule? Implementation problemorientierten Lernens mit neuen Medien in der Schule. *Computer + Unterricht*, 11(44), 48-51.
- Krüger, C. G. (2009). Im Banne Bismarcks. Der deutsch-französische Krieg (1870/71) in deutschen und französischen Schulgeschichtsbüchern. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln.* (pp. 15-27). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Krämer, F. (2006). *SpielFilmSpiel. Szenisches Interpretieren von Film im Rahmen von Literaturdidaktik und Medienerziehung.* München: kopaed.
- Kröner, S., Dörre, P., & Leutner, D. (2000). Praxisbezug und Feedback-Informationsgehalt in einem berufsbezogenen computer-basierten Training zum Qualitätsmanagement. *Zeitschrift für Arbeits- und Organisationspsychologie*, 44(1), 19-26.
- Kubanek-German, A., & Edelenbos, P. (2004). Bausteine zur Entwicklung von Beobachtungskompetenz bei Englischlehrern. *Englisch*, 39(2), 41-51.
- Kubicek, H., & Breiter, A. (2005). Technische und organisatorische Integration von Online-Angeboten in die Hochschulstrukturen durch professionelles IT-Management. In M. Kerres (Ed.), *Hochschulen im digitalen Zeitalter.* (pp. 131-146). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Kuehrt, P. (2001). "Future Guide" als didaktisches Prinzip - Zur Integration handlungsorientierter und multimedialer Lernumgebungen. *Medienpädagogik*(2), 1-12.
- Kurtz, J. (2001). Zur Verknüpfung von Lehrbuch und Internet im Englischunterricht. Praxisskizze und Überlegungen zum Lehrwerk der Zukunft. *Englisch*(3), 81-93.

- Kutteroff, A. (2010). Die JIM-Studie 2009. Mediennutzungsverhalten heutiger Jugendlicher *Impulse zur Medienkompetenz*. (pp. 7-21). Berlin: Eigenverl.
- Kutzer, R., & Waniek, D. (2000). Rechenzüge. Spiele für den Mathematikunterricht. *Lernchancen*, 3(16), 38-43.
- Kyaw, N. (2007). Kroatien - Balkan oder Mitteleuropa? Das Balkan- und Südosteuropa-Konzept in kroatischen Geschichtslehrbüchern. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 231-242). Hannover: Hahn.
- Kübler, H.-D. (2005). "Weltwissen" und/oder "Medienwissen" von Kindern. "Wissensforschung" - ein Desiderat pädagogisch orientierter Medienforschung? *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 101-126.
- Kühberger, C. (2007). Neue Weltgeschichte als Auslöser einer alten geschichtsdidaktischen Debatte? Fallstricke und Steigbügel der Elementarisierung. In E. Matthes & C. Heinze (Eds.), *Elementarisierung im Schulbuch*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- Kühberger, C. (2010). Multimodale Narration. Bild-Text-Graphik-Kommunikation in Schulgeschichtsbüchern. In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. 43-55). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Kührt, P. (2002). *Computer, Internet und Co. im Politik- und Sozialkunde-Unterricht*. Bielefeld: Cornelsen Scriptor.
- Künz, A., & Dontschewa, M. (Eds.). (2010). *Eintauchen in Medienwelten. Zusammenfassung der Beiträge zum Usability Day VIII. 21. Mai 2010*. Lengerich u.a.: Pabst Science Publ.
- Kürschner, C., & Schnotz, W. (2007). Konstruktion mentaler Repräsentationen bei der Verarbeitung von Text und Bildern. *Unterrichtswissenschaft*, 35(1), 48-67.
- Kürschner, C., & Schnotz, W. (2008). Das Verhältnis gesprochener und geschriebener Sprache bei der Konstruktion mentaler Repräsentationen. *Psychologische Rundschau*, 59(3), 139-149.
- Kürschner, C., Schnotz, W., & Eckhardt, A. (2006). Zusammenhänge soziodemographischer Merkmale und des Mediennutzungsverhaltens mit kognitiven Stilen. Paralleltitel: The relations of demographic data and the use of different media with cognitive styles. *Empirische Pädagogik*, 20(2), 153-168.
- Kürschner, C., Schnotz, W., & Eid, M. (2007). Welchen Einfluss haben die Präsentationsmodalität und Modalitätspräferenzen auf die kognitive Verarbeitung von Text mit Bildern? *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 39(2), 70-83.
- Kürschner, C., Schnotz, W., Eid, M., & Hauck, G. (2005). Individuelle Modalitätspräferenzen beim Textverstehen: Präferenzen für auditive oder visuelle Sprachverarbeitung in unterschiedlichen Bevölkerungsgruppen. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 37(1), 2-16.
- Kürschner, C., Seufert, T., Hauck, G., Schnotz, W., & Eid, M. (2006). Konstruktion visuell-räumlicher Repräsentationen beim Hör- und Leseverstehen. *Zeitschrift für Psychologie*, 214(3), 117-132.

- Köck, P. (2005). *Handbuch der Schulpädagogik. Für Studium - Praxis - Prüfung. 2., überarb. und erw. Aufl.* Donauwörth: Auer.
- Laan, A. v. d. (2007). Unterrichtsinnovationen und neue Technologien in den Niederlanden. *Computer + Unterricht*, 17(67), 54-55.
- Ladenthin, V., & Martial, I. v. (2002). *Medien im Unterricht. Grundlagen und Praxis der Mediendidaktik.* Baltmannsweiler: Schneider.
- Lampert, C., Schwinge, C., & Tolks, D. (2009). Der gespielte Ernst des Lebens: Bestandsaufnahme und Potenziale von Serious Games (for Health). *MedienPädagogik*(15/16), 16 S.
- Lang, M., & Pätzold, G. (2002). *Multimedia in der Aus- und Weiterbildung. Grundlagen und Fallstudien zum netzbasierten Lernen.* Köln: Dt. Wirtschaftsdienst.
- Lange, G. (2001). Paul Maar multimedial. Das Sams als Kinderbuch, Theaterstück, Hörspiel, Musical, CD-ROM und Film. *Grundschule*, 33(7-8), 23-24, S. 26-27.
- Lange, G. (Ed.). (2005). *Grundlagen der Deutschdidaktik. Sprachdidaktik - Mediendidaktik - Literaturdidaktik.* Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Lecke, B. (2003). Die Medien, die Pädagogik und die sprachlich literarische Bildung. In K. Calvert (Ed.), *Mediendidaktische Forschung - Medienübergreifendes Lernen.* (pp. 35-77). München: KoPäd.
- Lehmann, B. (2001). Pädagogik im Netz. Ein sprachliches Babylon. *DIE-Zeitschrift für Erwachsenenbildung*, 8(1), 23.
- Leite, L. (2002). Experiments to promote students conceptual change on heat and temperature. How do Portuguese text-books include them? Paralleltitel: Experimente, um den Wandel der Vorverständnisse der Studenten von Hitze und Temperatur zu fördern. Inwieweit sind sie in portugiesischen Lehrbüchern enthalten? *Berufswissen des Lehrers und Bezugswissenschaften der Lehrerbildung.* (pp. 391-410). Leipzig: Univ.-Verl.
- Leitzke-Ungerer, E. (Ed.). (2009). *Film im Fremdsprachenunterricht. Literarische Stoffe, interkulturelle Ziele, mediale Wirkung. [Tagung, die im November 2008 an der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg stattfand].* Stuttgart: Ibidem-Verl.
- Lembens, A. (2002). Schüler testen ihr Blut im Gen-Labor. *Unterrichtsforschung aktuell. Teil 3. Biologie in unserer Zeit*, 32(3), 188-192.
- Lenhard, H. (Ed.). (2000). *Teach:line. Medienpädagogische Ausbildung im Studienseminaren.* Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- Lenhart, V. (2002). Analyse von Unterrichtsmaterialien der Menschenrechtsbildung. *International review of education*, 48(3-4), 199-216.
- Lenzner, A., Müller, A., Horz, H., & Schnotz, W. (2008). Dekorative und instruktionale Bilder in Lerntexten des Physikunterrichtes. *CD zur Frühjahrstagung des Fachverbandes Didaktik der Physik in der Deutschen Physikalischen Gesellschaft, Physikertagung Berlin 2008.*

- Lenzner, A., Müller, A., & Schnotz, W. (2009). Schöne Bilder: motivierend - oder nur schmückendes Beiwerk? Wirkungen dekorativer Bilder im Physikunterricht. *Naturwissenschaften im Unterricht. Physik*, 20(109), 14-15.
- Lerche, T., & Mandl, H. (2000). Konzeption und Realisierung einer internetbasierten Lernumgebung. ViT: Das virtuelle Tutorium für den Methodenkurs *Hand- und Lehrbücher der Pädagogik. Computerunterstütztes Lernen*. (pp. 148-165). München: Oldenbourg.
- Lermen, M. (2006). Pädagogik Online: Einsatzmöglichkeiten netzbasierter Lehre in der Ausbildung von Lehrerinnen und Lehrern. *MedienPädagogik*(10(2005)), 1-16.
- Lermen, M., & Wieckenberg, U. (2003). WebQuests in der Erwachsenenbildung. Zu Methode und didaktischem Mehrwert gezielter Internet-Einsatzes. *DIE-Zeitschrift für Erwachsenenbildung online*, 10(3), 22 KB.
- Lessing, I., & Vallendor, M. (2001). SEMIK erfordert ein völliges Neudenken von Schule. (SEMIK: Systematische Einbeziehung von Medien, Informations- und Kommunikationstechnologien in Lehr- und Lernprozesse). *Schulverwaltung. Spezial*(Sonderausgabe 1), 30.
- Lessing, I., Vallendor, M., & Zeiske, O. (2001). Neuer Alltag mit Notebooks. Problemorientiertes Arbeiten mit einem leistungsfähigen Werkzeug. *Computer + Unterricht*, 11(44), 37.
- Leubner, M. (2003). Hypermedialisieren geht über Studieren? Zur Integration der Neuen Medien in das Studium von Literaturwissenschaft und -didaktik. In K. Calvert (Ed.), *Mediendidaktische Forschung - Medienübergreifendes Lernen*. (pp. 209-224). München: KoPäd.
- Leubner, M. (2008). Statt spielen über das Spielen mit Computerspielen reflektieren. Computerspiel-Didaktik als Teil einer Narrations-Didaktik. *kjl & m*, 60(2), 35-41.
- Leutner, D. (2000). Individuelle Unterschiede und Wissenserwerb bei multimedialem Lernen. In C. Harteis & H. Heid (Eds.), *Kompodium Weiterbildung. Aspekte und Perspektiven betrieblicher Personal- und Organisationsentwicklung*. (pp. 143-153). Opladen: Leske u. Budrich.
- Leutner, D. (Ed.). (2000). *Neue Medien in Unterricht, Aus- und Weiterbildung. Aktuelle Ergebnisse empirischer pädagogischer Forschung*. Münster u.a.: Waxmann.
- Leutner, D. (2002). Adaptivität und Adaptierbarkeit multimedialer Lehr- und Informationssysteme. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 114-125). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Leutner, D. (2010). Bildungspsychologie auf der Mikroebene: Individuelle Bedingungen des Lehrens und Lernens. In C. Spiel, B. Schober, P. Wagner & R. Reimann (Eds.), *Bildungspsychologie*. (pp. 359-376). Göttingen u.a.: Hogrefe.
- Lieber, G. (Ed.). (2008). *Lehren und Lernen mit Bildern. Ein Handbuch zur Bilddidaktik*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Lieber, G. (2010). Bildlitalität in Schullehrwerken - ästhetische Zugangsweisen zu einer zeitgemäßen Schulbuchillustration. In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. 57-73). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

- Lieber, G., Jahn, I. F., & Danner, A. (Eds.). (2009). *Durch Bilder bilden. Empirische Studien zur didaktischen Verwendung von Bildern im Vor- und Grundschulalter*. 1. Aufl. Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengehren.
- Lindemann-Matthies, P., Meyer, D., & Paschke, M. (2006). Multimedia und Lernstiltyp. Unterstützt Online-Distance-Learning unterschiedliche Lernstiltypen und führt zu mehr Lernerfolg? *MedienPädagogik*(27.09.2006), 1-17.
- Loos, A., & Buchner, M. (2001). Die Gestaltung einer Website als Projekt. *Grundschulunterricht*(9), 9-11.
- Lorenz, T. (2006). Kopiertes Wissen: Das Verschwinden der Bildung im Zeitalter von Copy & Paste. Ein Essay. *MedienPädagogik*(12), 1-21.
- Lowe, R., & Schnotz, W. (Eds.). (2008). *Learning with animation. Research implications for design*. 1. publ. Cambridge: Cambridge University Press.
- Luca, R. (2001). Medien und Emotionen. Eine vernachlässigte Dimension in der Medienpädagogik. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 337-349.
- Luft, R. (2006). Schulbuch als Rätsel. Deutschland und "die Deutschen" in tschechoslowakischen Schulbüchern vor der Wende von 1989. In H. Dolezel (Ed.), *Die Tschechen und ihre Nachbarn. Studien zu Schulbuch und Schülerbewusstsein*. (pp. 69-108). Hannover: Hahn.
- Lummel, M. (2001). Internetarbeit im Alltag des gymnasialen Englischunterrichts. *Englisch*(3), 93-103.
- Lundquist-Mog, A. (2007). "türkisch für Anfänger". *Fremdsprache Deutsch*(36), 29-35.
- Lundt, B. (2007). Mittelalterliche Geschlechterbeziehungen im Spiegel von deutschen und französischen Schulbüchern. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [125]-166). Berlin u.a.: Lit.
- Lutz, K. (2003). Medienpädagogik auf allen Kanälen. *Medien + Erziehung*, 47(4), 9-17.
- Lüth, C. (Ed.). (2007). *Kinderzeitschriften in der DDR*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Lähnemann, J. (2004). Interreligiöse Schulbuchforschung und -entwicklung. Bedeutung, Erfahrungen, Aufgaben - eine Thesenreihe. *Zeitschrift für Pädagogik und Theologie*, 56(1), 43-49.
- Löthe, H., & Vogel, R. (2005). Das Verbundprojekt "Virtualisierung im Bildungsbereich (VIB)" - ein Überblick. In R. Vogel (Ed.), *Didaktische Konzepte der netzbasierten Hochschullehre*. (pp. 11-20). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Maeding, K. (2004). China in modern German history textbooks. Methodological characteristics *The 2nd Sino-German History Textbook Symposium*. (pp. 55-60).
- Maier, R. (2000). Zum Wandel des Schulbuchs und des Geschichtsunterrichts in Russland seit der Wende. In U. A. J. Becher (Ed.), *Internationale Verständigung. 25 Jahre Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung in Braunschweig*. (pp. 219-222). Hannover: Hahn.
- Maier, R. (2003). Deutsch-polnische Verständigung über Geschichte. Von den Schulbuchempfehlungen zur aktuellen Lehrerhandzeichnung; die deutsch-polnische

- Schulbuchkommission vor neuen Herausforderungen *Vom Erinnern zum Verstehen. Pädagogische Perspektiven deutsch- polnischer Verständigung*. (pp. 403-417). Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Maier, R. (2004). Polen - zwischen alten Stereotypen und neuer Wahrnehmung. *Geschichte lernen*, 17(102), 10-17.
- Maier, R. (2006). Der Grenzkonflikt zwischen Deutschland und Polen und seine Behandlung in den deutsch-polnischen Schulbuchgesprächen *Dongasia Sanghoinsikkwa Yoksagyoyuk*. (pp. 67-91). Soul: Univ.
- Maier, R. (2007). Finding a way out of the deadlock in German-Polish dialogue on history textbooks *Sharing experience of historic dialogue and seeking an East Asian cooperation model*. (pp. 146-166). Soul: Asia Peace and History Education Network.
- Maier, R. (2008). Der Stellenwert des Themas "Zwangsmigrationen" in deutschen Schulbuchdarstellungen. In T. Strobel (Ed.), *Das Thema Vertreibung und die deutsch-polnischen Beziehungen in Forschung, Unterricht und Politik*. (pp. 167-177). Hannover: Hahn.
- Maier, R. (2009). Der Zweite Weltkrieg in deutschen und russischen Geschichtsschulbüchern. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 81-95). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Maier-Häfele, K., Häfele, H., & Baumgartner, P. (2002). *E-Learning Praxishandbuch. Auswahl von Lernplattformen. Marktübersicht - Funktionen - Fachbegriffe*. Innsbruck u.a.: Studien-Verl.
- Maiwald, K. (2005). *Wahrnehmung - Sprache - Beobachtung. Eine Deutschdidaktik bilddominierter Medienangebote*. München: KoPäd Verl.
- Maiwald, K. (2006). Geschlechterrollen und andere Katastrophen. Zur Re- und Dekonstruktion von Zeichenhaftigkeiten eines Hollywood-Films. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 116-129). München: kopaed.
- Malo, S., & Hambach, S. (2009). Spielend lernen in der Alphabetisierung. *Zeitschrift für E-learning*, 4(4), 35-47.
- Malo, S., Neudorf, M., & Wist, T. (2009). Game-based Training in der Alphabetisierung. Entwicklung eines Lernspiels für die Grundbildung. *MedienPädagogik*(15/16), 15 S.
- Mandl, H. (2000). Lernen in Computernetzen - Ansätze - Perspektiven -Qualitätskriterien *Wirtschaft und Weiterbildung*. 19. *Betriebliche Weiterbildung im Internet*. (pp. 27-35). Bielefeld: Bertelsmann.
- Mandl, H. (Ed.). (2001). *Planspiele im Internet. Konzepte und Praxisbeispiele für den Einsatz in Aus- und Weiterbildung*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Mandl, H. (2003). Implementation von E-Learning und Wissensmanagement - ein mitarbeiterorientierter Ansatz *Wirtschaftsinformatik 2003. Bd. 1*. (pp. 35-48). Heidelberg: Physica-Verl.
- Mandl, H. (2005). Effektive Lernumgebungen. *Praxis Schule 5 - 10*, 16(5), 18-20.

- Mandl, H., Gruber, H., & Renkl, A. (2002). Situiertes Lernen in multimedialen Lernumgebungen. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 138-148). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Mandl, H., Hense, J., & Kruppa, K. (2002). Die Neuordnung der BLK-Modellversuchsförderung am Beispiel des Programms "Systematische Einbeziehung von Medien, Informations- und Kommunikationstechnologien in Lehr- und Lernprozesse" (SEMIK). *Recht der Jugend und des Bildungswesens*(3), 327-338.
- Marci-Boehncke, G. (2006). "Alles ist gut - solange du wild bist". Filmdidaktik als Gender-Mainstreaming in der Grundschule. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 78-91). München: kopaed.
- Maresch, G. (2008). *Blended-Learning-Didaktik. 1. Aufl.* Innsbruck u.a.: Studien Verl.
- Marotzki, W. (2000). Zukunftsdimensionen von Bildung im neuen öffentlichen Raum *Zum Bildungswert des Internet*. (pp. 233-258). Opladen: Leske u. Budrich.
- Marotzki, W. (2003). *Bildungstheorie und Neue Medien. Modul: Grundlagen I. Lerneinheit: Bildungstheorie und Neue Medien*. Rostock: Univ.
- Marotzki, W. (2003). Bildung und Internet *European studies in education. 20. Erziehungswissenschaftliche Zeitdiagnosen: Deutschland und Frankreich*. (pp. 126-141). Münster, Westfalen: Waxmann.
- Marotzki, W. (2003). Online-Ethnographie - Wege und Ergebnisse zur Forschung im Kulturraum Internet. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 149-165.
- Marotzki, W. (2004). Interaktivität und virtuelle Communities *Interaktivität. Ein transdisziplinärer Schlüsselbegriff*. (pp. 118-131). Frankfurt, Main: Campus Verl.
- Marotzki, W. (2004). Bildung und Orientierung im Zeichen neuer Informationstechnologien. Oder: Warum Lara Croft eine kulturelle Ikone ist. In P. Korte (Ed.), *Kontinuität, Krise und Zukunft der Bildung*. (pp. 363-379). Münster: Lit.
- Marotzki, W. (2004). Virtuelle Gemeinschaften als Impulsgeber für das Online-Lernen. In D. M. Meister (Ed.), *Online-Lernen und Weiterbildung*. (pp. 43-61). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss. u.a.
- Marotzki, W. (2007). Erinnerungskulturen im Internet *Grenzenlose Cyberwelt?. Zum Verhältnis von digitaler Ungleichheit und neuen Bildungszugängen für Jugendliche*. (pp. 93-103). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Marotzki, W. (2007). Dimensionen der Medienbildung. Abschätzung und Reichweiten am Beispiel audiovisueller Formate (Film). In D. Hartwich (Ed.), *Mit Spieler. Überlegungen zu nachmodernen Sprachspielen in der Pädagogik. Norbert Meder zum 60. Geburtstag*. (pp. 127-140). Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Marotzki, W. (2008). Multimediale Kommunikationsarchitekturen. Herausforderungen und Weiterentwicklungen der Forschungen im Kulturraum Internet. *MedienPädagogik*(14), 1-15.

- Marotzki, W. (2009). Bildung in virtuellen Welten. In L. Wigger (Ed.), *Wie ist Bildung möglich?* (pp. 151-167). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Marotzki, W., Meister, D. M., & Sander, U. (Eds.). (2000). *Zum Bildungswert des Internet*. Opladen: Leske u. Budrich.
- Marotzki, W., & Niesyto, H. (Eds.). (2006). *Bildinterpretation und Bildverstehen. Methodische Ansätze aus sozialwissenschaftlicher, kunst- und medienpädagogischer Perspektive*. 1. Aufl. Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Marotzki, W., & Nohl, A.-M. (2004). Bildungstheoretische Dimensionen des Cyberspace *Soziologie des Cyberspace. Medien, Strukturen und Semantiken*. (pp. 335-354). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Marotzki, W., Nohl, A.-M., & Ortlepp, W. (2003). Bildungstheoretisch orientierte Internetarbeit am Beispiel der universitären Lehre. *MedienPädagogik*(7), 1-18.
- Marotzki, W., & u.a. (2001). Themenschwerpunkt: Internetforschung. Hefthema (5 Aufsätze). *Zeitschrift für qualitative Bildungs-, Beratungs- und Sozialforschung*(2), 147-222.
- Martial, I. v., & Ladenthin, V. (2002). *Medien im Unterricht. Grundlagen und Praxis der Mediendidaktik*. Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Matalik, S. E. (2003). Didaktik-Ansätze für ein virtuelles Informatik-Praktikum. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 257-282.
- Matiaske, R., & Keil-Slawik, R. (2003). Der Programmbereich "Lernen im Netz und Multimedia" *Zwei Jahre "Lernkultur Kompetenzentwicklung"* (pp. 255-291). Berlin: Arbeitsgemeinschaft Betriebliche Weiterbildungsforschung, e.V., Projekt Qualifikations-Entwicklungs-Management.
- Matthes, E. (2004). Die Vermittlung von Stereotypen und Feindbildern in Schulbüchern. Allgemeine Überlegungen und ausgewählte Beispiele anhand der Darstellung der Schwarzafrikaner in deutschen Geographieschulbüchern vom Wilhelminischen Kaiserreich bis in die 70er Jahre des 20. Jahrhunderts *Interkulturelles Verstehen und kulturelle Integration durch das Schulbuch? Die Auseinandersetzung mit dem Fremden*. (pp. 231-249). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Matthes, E., & Heinze, C. (Eds.). (2003). *Didaktische Innovationen im Schulbuch* (Vol. 2). Bad Heilbrunn/Obb.: Klinkhardt.
- Matthes, E., & Heinze, C. (Eds.). (2004). *Interkulturelles Verstehen und kulturelle Integration durch das Schulbuch? Die Auseinandersetzung mit dem Fremden* (Vol. 3). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Matthes, E., & Heinze, C. (Eds.). (2005). *Das Schulbuch zwischen Lehrplan und Unterrichtspraxis* (Vol. 4). Bad Heilbrunn/Obb.: Klinkhardt.
- Matthes, E., & Heinze, C. (Eds.). (2006). *Die Familie im Schulbuch* (Vol. 5). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Matthes, E., & Heinze, C. (Eds.). (2007). *Elementarisierung im Schulbuch* (Vol. 6). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.

- Maurer, B. (2009). *Subjektorientierte Filmbildung in der Hauptschule. Theoretische Grundlegung und pädagogische Konzepte für die Unterrichtspraxis. 1. Aufl.* München: kopaed.
- Mayer, A. (2001). Filme im Russischunterricht. *Fremdsprachenunterricht*(2), 117-121.
- Mayer, H. O., & Kriz, W. (2010). *Evaluation von eLernprozessen. Theorie und Praxis.* München: Oldenbourg.
- Mayer, T. (2001). *I-Learning statt E-Learning. Ein integratives und universelles Modell für Lernsysteme jenseits von Schulbank und Seminarraum, Multimedia und Internet.* Nürnberg: Friedrich-Alexander-Univ.
- Mayrberger, K. (2007). Rekonstruktionslogische Forschung für die Mediendidaktik. *MedienPädagogik*(14), 1-15.
- Mayring, P., & Gläser-Zikuda, M. (Eds.). (2005). *Die Praxis der qualitativen Inhaltsanalyse.* Weinheim: Beltz.
- McElvany, N., Schroeder, S., Hachfeld, A., Baumert, J., Richter, T., Schnotz, W., et al. (2009). Diagnostische Fähigkeiten von Lehrkräften bei der Einschätzung von Schülerleistungen und Aufgabenschwierigkeiten bei Lernmedien mit instruktionalen Bildern. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 23(3-4), 223-235.
- McElvany, N., Schroeder, S., Richter, T., Hachfeld, A., Baumert, J., Schnotz, W., et al. (2010). Texte mit instruktionalen Bildern als Unterrichtsmaterial - Kompetenzen der Lehrkräfte. *Unterrichtswissenschaft*, 38(2), 98-116.
- Meder, N. (2001). Multimedia in der Ausbildung von Pädagogen und Pädagoginnen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 177-189.
- Meder, N. (2007). Theorie der Medienbildung. Selbstverständnis und Standortbestimmung der Medienpädagogik. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin.* (pp. 55-73). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Meder, N., & u.a. (2006). *Web-Didaktik. Eine neue Didaktik webbasierten, vernetzten Lernens.* Bielefeld: Bertelsmann.
- Meidenbauer, K. (2007). Pedro und der Vulkan. Wann ist "Vulkane" ein Thema für Mädchen und Jungen? *Grundschule*, 39(5), 18-20.
- Meister, D. (2007). Lernen, Gesellschaft und Online-Medien. Pädagogische Überlegungen zu biographischen Lerngewohnheiten in Zeiten des Online-Lernens. In M. Haring & u.a (Eds.), *Perspektiven der Bildung. Kinder und Jugendliche in formellen, nicht-formellen und informellen Bildungsprozessen.* (pp. 259-278). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Meister, D., & Rinn, U. (2004). Didaktik und Neue Medien - Eine Einführung. In U. Rinn & D. Meister (Eds.), *Didaktik und Neue Medien.* (pp. 7-16). Münster u.a.: Waxmann.
- Meister, D., Sander, U., & u.a. (2000). *Werben, wirken, verkaufen. Multimedia-Materialien für die Bildungsarbeit.* Halle: Medienanstalt Sachsen-Anhalt.

- Meister, D., Tergan, S.-O., & Zendel, P. (2004). Evaluation von E-Learning - Eine Einführung. In D. Meister & u.a (Eds.), *Evaluation von E-Learning. Zielrichtungen, methodologische Aspekte, Zukunftsperspektiven*. (pp. 7-19). Münster u.a.: Waxmann.
- Meister, D., & Wedekind, J. (2003). Lernplattformen im institutionellen Rahmen. In K. Bett (Ed.), *Lernplattformen in der Praxis*. (pp. 210-222). Münster u.a.: Waxmann.
- Meister, D. M. (2001). WeltWeiteWeiterbildung - Lernumgebungen im Internet mit neuen Anforderungen an Lernende und Profession. In P. Faulstich & u.a (Eds.), *Wissen und Lernen, didaktisches Handeln und Institutionalisierung - Beiheft zum Report*. (pp. 165-176). Bielefeld: Bertelsmann.
- Meister, D. M., & Sander, U. (2000). Das Projekt 'Multimediales Medienpaket zum Thema Werbung für die Weiterbildung' *Grundlagen der Weiterbildung: Praxishilfen*. (pp. 9.20.20.24, S. 21-28). Neuwied u.a.: Luchterhand.
- Meister, D. M., & Sander, U. (2000). Bildung just in time durchs Internet? In D. Meister & u.a (Eds.), *Zum Bildungswert des Internet*. (pp. 115-135). Opladen: Leske u. Budrich.
- Menck, P. (2010). Bilder - Bildung - Weltbild. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [17]-31). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Menzel, W., & Jürgens, U. (2007). Vom langen Weg des Schulbuchs in den Unterricht. Was macht ein Lehrwerk erfolgreich? Das Schulbuch neu entdecken, Teil 4 und 5. *Grundschule*, 39(3), 50-51.
- Merkel, C. M. (2002). Wege zur Lerngesellschaft. Wissen, Information und menschliche Entwicklung *Globalisierung als Herausforderung der Erziehung*. (pp. 127-176). Münster, Westfalen: Waxmann.
- Merveldt, N. v. (2010). Aspekte philanthropischer Medienpädagogik. Prinzipien der Anschauung in Georg Christian Ruffs 'Naturgeschichte für Kinder'. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [203]-218). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Meschenmoser, H. (2002). *Lernen mit Multimedia und Internet. Gewidmet Gerhard H. Duismann*. Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Messerli, T., Ufer, A., & Marcin, M. (2003). Das "Fliegende Klassenzimmer". Von der Stoffvermittlung zur Moderation. *Log in*, 23(125), 7-8.
- Messerschmidt, R., & Grebe, R. (2005). *Zwischen visionärer Euphorie und praktischer Ernüchterung. Informations- und Bildungstechnologien der vergangenen fünfzig Jahre*. Berlin.
- Messmer, K. (2009). "Lügenreich in den Schulstuben"? Fallbeispiel Flüchtlingspolitik der Schweiz im Zweiten Weltkrieg. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 131-147). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Messner, A., & Wiater, W. (2000). Das Lerntagebuch. Schüler reflektieren ihr eigenes Lernen. *Lernchancen*, 3(15), 16-19.
- Metz, B., Pfeiffer, J., & Staiger, M. (2004). *Lesen, Schreiben und Kommunizieren im Internet. Theorie und Praxis teilvirtueller Hochschullehre*. Herbolzheim: Centaurus Verl.-Ges.

- Metzger, K. (2001). *Handlungsorientierter Umgang mit Medien im Deutschunterricht. Didaktische Voraussetzungen, Modelle und Projekte*. Berlin: Cornelsen Verl. Scriptor.
- Metzger, K. (2002). Goof! Fehler in Filmen als Bausteine für eine "Schule des Film-Sehens". *Praxis Deutsch*, 29(175), 19-21.
- Meyer, K. (2006). Menschen, Räume und Rituale in Bildmaterialien zu fremden Religionen. Zur Auswahl von Bildern nicht-christlicher Religionen in Büchern für den Religionsunterricht. *Theo-Web*, 5(2), 67-95, 236 KB.
- Meyer-Zollitsch, A., & Donath, R. (2005). Lust auf Internet: "Multimedia-Führerschein D". Der Internet-Fortbildungskurs für DeutschlehrerInnen. *Fremdsprache Deutsch*(33), 34-35.
- Meyers, P. (2000). Der Freiheitskampf der Polen und Deutschen zu Beginn der 30er Jahre des 19. Jahrhunderts als Thema deutscher Schulgeschichtsbücher (Bundesrepublik und DDR) von 1949 bis heute. *Information (International Society for History Didactics)*(21), 116-129.
- Meyers, P. (2001). Film im Geschichtsunterricht. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 52(4), 246-259.
- Michler, A. (2007). Arbeitsaufträge in den Schulbüchern. Anleitungen zum historischen Lernen über das Mittelalter? Eine vergleichende didaktische Fallanalyse aufgezeigt am Thema "Die Kreuzzüge". In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [271]-302). Berlin u.a.: Lit.
- Michler, C. (2010). Illustrationen in Lehrwerken für den Französischunterricht in Deutschland. In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. 249-260). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Mikos, L. (2000). Ästhetische Erfahrung und visuelle Kompetenz: Zur Erweiterung der diskursiven Medienkompetenz um präsentative Elemente. *MedienPädagogik*(1), 1-16.
- Mikos, L. (Ed.). (2005). *Qualitative Medienforschung. Ein Handbuch*. Konstanz: UVK Verl.-Ges.
- Mikos, L., & Töpfer, C. (2007). Fernsehen und Internet als konvergierende Wissensinstanzen für Kinder. *MedienPädagogik*(13), 1-14.
- Miotto, D., & Rohrbach, C. (2001). *Bits 4 kids. Ideen zur Computerintegration in der Primarschule*. Zürich: Lehrmittelverl. d. Kantons Zürich.
- Mock, T. (2006). Was ist ein Medium? Eine Unterscheidung kommunikations- und medienwissenschaftlicher Grundverständnisse eines zentralen Begriffs. *Publizistik*, 51(2), 183-200.
- Mockenhaupt, J., & Trebing, T. (2005). Betreutes Monitoring in einer prozessbegleitenden pädagogischen Evaluation (Projekt WiBA-Net). In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 53-72). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Mohr, A. (2001). Analyse von Videodokumentationen in der kunstpädagogischen Forschung. *MedienPädagogik*(3), 1-11.
- Mohr, D. (2006). *Das Bild Hannibals im 19. und 20. Jahrhundert. Eine Analyse der deutschen Schulgeschichtsbücher und der historischen Jugendliteratur*. Marburg: Tectum-Verl.

- Morgenthaler, J. (2009). "Gleich einer Insel im wogenden Meere..." Das Bild der Schweiz im Ersten Weltkrieg in Schweizer Geschichtsbüchern von 1917 bis heute. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 45-63). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Morys, N. (2010). Filme besser verstehen. Zur Arbeit mit dem Film "La Haine". *Praxis Fremdsprachenunterricht. Französisch*, 7(4), 4-6.
- Moser, H. (2000). "Werd´ mir nur nicht eingebildet". Zur Geschichte der Medien im zwanzigsten Jahrhundert. In H. Moser (Ed.), *Jahrhundert des Kindes*. (pp. 188-204). Zürich: Verl. Pestalozzianum.
- Moser, H. (2000). *Abenteuer Internet. Lernen mit WebQuests*. Zürich u.a.: Verl. Pestalozzianum u.a.
- Moser, H. (2000). *Einführung in die Medienpädagogik. Aufwachsen im Medienzeitalter. 3., überarb. u. akt. Aufl.* Opladen: Leske u. Budrich.
- Moser, H. (2001). *Wege aus der Technikfalle. Computer und Internet in der Schule*. Zürich: Pestalozzianum-Verl.
- Moser, H. (2001). Internet-Lernen: Nutzungsdefizite und Chancen. *PÄD-Forum: unterrichten erziehen*, 14(6), 419-424.
- Moser, H. (2001). Medienpädagogische Forschung - Das Beispiel der Teletubbies. *MedienPädagogik*(3), 1-17.
- Moser, H. (2001). Mit Computern in die Grundschule - ein Evaluationsbericht. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 235-262.
- Moser, H. (2001). Thesen zur medienpädagogischen Ausbildung in der Sozialpädagogik. *Jahrbuch Medienpädagogik*(2), 105-110.
- Moser, H. (2003). Computer an der Grundschule. Ergebnisse aus der Forschung und Evaluation. *Grundschule*, 35(1), 18-20.
- Moser, H. (2005). *Wege aus der Technikfalle. ELearning und eTeaching. 2., vollst. überarb. Aufl.* Zürich: Verl. Pestalozzianum.
- Moser, H. (2005). *Bits und Bytes im Portfolio. [2]. Schülerportfolio. 1. Aufl.* Donauwörth: Auer.
- Moser, H. (2005). *Bits und Bytes im Portfolio. Schüler und Schülerinnen präsentieren ihre Computerleistungen. Überlegungen für Lehrer und Lehrerinnen. 1. Aufl.* Zürich u.a.: Pestalozzianum-Verl. u.a.
- Moser, H. (2005). Wie die "neuen" Medien den Unterricht verändern. *Grundschule*, 37(10), 10-12.
- Moser, H. (2006). Die Schule auf dem Weg zum eTeaching: Analoge und digitale Medien aus der Sicht von Lehrpersonen. *MedienPädagogik*(12), 1-20.
- Moser, H. (2006). Medien und die Konstruktion von Identität und Differenz. In A. Treibel, M. S. Maier, S. Kommer & M. Welzel (Eds.), *Gender medienkompetent. Medienbildung in einer heterogenen Gesellschaft*. (pp. 53-74). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Moser, H. (2006). *Einführung in die Medienpädagogik. Aufwachsen im Medienzeitalter. 4., überarb. u. aktualisierte Aufl.* Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.

- Moser, H. (2008). *Einführung in die Netzdidaktik. Lehren und Lernen in der Wissensgesellschaft*. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren u.a.
- Moser, H. (2008). *Abenteuer Internet. Lernen mit WebQuests. 1. Aufl.* Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren.
- Moser, H. (2009). Das Internet in der Nutzung von Jugendlichen mit Migrationshintergrund. In U. Hunger (Ed.), *Internet und Migration. Theoretische Zugänge und empirische Befunde*. (pp. 199-212). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Moser, H. (2010). *Einführung in die Medienpädagogik. Aufwachsen im Medienzeitalter. 5., durchges. u. erw. Aufl.* Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwissenschaften.
- Moser, H. (2010). *Schule 2.0. Medienkompetenz für den Unterricht*. Kronach: Link.
- Moser, H., & Scheuble, W. (2002). *Evaluation Internet an den Schulen des Kantons Basel-Landschaft. Online Befragung der Informatikbeauftragten und Mitgliedern [sic!] von Schulleitungen*. Zürich.
- Mounajed, R. (2009). *Geschichte in Sequenzen. Über den Einsatz von Geschichtscomics im Geschichtsunterricht*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Mrotzek, K. (2007). *Effekte von Geschichtslernen im traditionellen und experimentellen Geschichtsunterricht unter Einsatz des Internets in zwei unterschiedlichen Lernaltern*.
- Mühlmann, H. (2004). Selbstständiges Lernen am Beispiel einer Filmanalyse. Erin Brockovich - a true story. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 1(6), 421-425.
- Mühlmann, H. (2005). Zur Dokumentarfilm-Analyse im Fach Englisch der gymnasialen Oberstufe. *NM : Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis*, 58(1-2), 74-80.
- Mühlmann, H. (2005). Bowling for Columbine: Dokumentarfilm-Analyse am Beispiel eines Filmes von Michael Moore. *NM : Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis*, 58(1-2), 81-90.
- Müller, J. (2000). Computer im Unterricht der Grundschule. *Die Grundschulzeitschrift*, 14(137), 46-50.
- Müller, J. (2002). Konzept zur Beurteilung von Software unter besonderer Berücksichtigung des Sachunterrichts. *MedienPädagogik*(5), 1-21.
- Müller-Lietzkow, J., & Meister, D. (2010). Spielerische Vermittlungsformen beim eLearning. Wie ein Netzwerk aus Spieleindustrie und Bildungsanbietern durch neue Onlineoptionen kontinuierliche Lernplattformen schaffen kann. In M. H. Breitner, C. Voigtländer & K. Sohns (Eds.), *Perspektiven des lebenslangen Lernens - dynamische Bildungsnetzwerke, Geschäftsmodelle, Trends*. (pp. 249-256). Berlin: Gito.
- Müskens, W., & Müskens, I. (2002). Provokative Elemente einer Didaktik internetgestützter Lehr-Lernarrangements. *MedienPädagogik*(6), 1-33.
- Mägdefrau, J., & Vollbrecht, R. (2003). Freizeitverhalten von Hauptschuljugendlichen. Computer statt Buch? In K. Fritz, S. Sting & R. Vollbrecht (Eds.), *Mediensozialisation. Pädagogische Perspektiven des Aufwachsens in Medienwelten*. (pp. 133-148). Opladen: Leske u. Budrich.

- Mätzing, H. C. (2009). Fehlanzeige? Die Stasi in aktuellen Geschichtsschulbüchern. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 60(1), 4-17.
- Möller, E. (2006). *Die heimliche Medienrevolution: wie Weblogs, Wikis und freie Software die Welt verändern* (Vol. 2. erw. und aktualisierte Aufl.). Hannover: Heise.
- Möller, R., & Sander, U. (2002). Neue Medien *Erziehungswissenschaft: Arbeitsmarkt und Beruf*. (pp. 119-130). Opladen: Leske u. Budrich.
- Möller, R. D. (2001). Computereinsatz im Mathematikunterricht. *Grundschule*, 33(7-8), 21-22.
- Mönter, L. O., & Schiffer-Nasserie, A. (2007). *Antirassismus als Herausforderung für die Schule. Von der Theoriebildung zur praktischen Umsetzung im geographischen Schulbuch*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Nake, F., & Grabowski, S. (2007). Abstraktion, System, Design. Prinzipien von Bildung, aus informatischer Sicht. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 300-314). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Nattland, A., & Kerres, M. (2006). Computerbasierte Medien im Unterricht. In K.-H. Arnold (Ed.), *Handbuch Unterricht*. (pp. 422-431). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Nattland, A., & Kerres, M. (2009). Computerbasierte Medien im Unterricht. In K.-H. Arnold, U. Sandfuchs & J. Wiechmann (Eds.), *Handbuch Unterricht. 2., aktualisierte Aufl.* (pp. 317-323). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Naumann, J., Richter, T., & Groeben, N. (2001). Validierung des INCOBI anhand eines Vergleichs von Anwendungsexperten und Anwendungsnovizen. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 15(3-4), 219-232.
- Nestle, N. (2006). Was man aus "Spickzetteln" über das Lernen und Prüfen von Physik lernen kann. *CD zur Frühjahrstagung des Fachverbandes Didaktik der Physik in der Deutschen Physikalischen Gesellschaft, Physikertagung Kassel 2006*.
- Neuner, G. (2000). Ein neues Verhältnis zur Geschichte? Das DDR-Bild in Geschichtsbüchern der späten neunziger Jahre. *Internationale Schulbuchforschung*, 22(4), 431-447.
- Niegemann, H. M., Domagk, S., Hessel, S., Hein, A., Hupfer, M., & Zobel, A. (2008). *Kompendium multimediales Lernen*. Berlin u.a.: Springer.
- Niegemann, H. M., & Hesse, F. W. (2001). Lernen mit Neuen Medien in der betrieblichen Bildungsarbeit. In R. Arnold & u.a (Eds.), *Personalentwicklung im lernenden Unternehmen*. (pp. 216-231). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Niesyto, H. (2001). Eigenproduktionen mit Medien als Gegenstand der Kindheits- und Jugendforschung. Bericht über eine Fachtagung in Ludwigsburg. *MedienPädagogik*(3), 1-19.
- Niesyto, H. (2001). VideoCulture - interkulturelle Kommunikation mit Video. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 351-362.

- Niesyto, H. (2007). Eigenproduktionen mit Medien als Gegenstand medienpädagogischer Praxisforschung. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 222-245). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Niesyto, H. (2009). Digitale Medien, soziale Benachteiligung und soziale Distinktion. *MedienPädagogik*(17), 19 S.
- Niesyto, H., & Holzwarth, P. (2005). Qualitative Forschung auf der Basis von Eigenproduktionen mit Medien. Erfahrungswerte aus dem EU-Forschungsprojekt CHICAM - Children in Communication about Migration. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 163-189). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Nistor, N., & Mandl, H. (2002). *Das virtuelle Seminar KOALAH: "Lernen in Computernetzen"*. München: Ludwig-Maximilians-Univ., Inst. für Pädagog. Psychologie und Empirische Pädagogik.
- Nistor, N., Schnurer, K., & Mandl, H. (2005). Akzeptanz, Lernprozess und Lernerfolg in virtuellen Seminaren. Wirkungsanalyse eines problemorientierten Seminarkonzepts. *MedienPädagogik*(28.9.2005), 1-18.
- Nolda, S. (2006). Pädagogische Raumaneignung. Zur Pädagogik von Räumen und ihrer Aneignung - Beispiele aus der Erwachsenenbildung. Paralleltitel: Appropriation of spaces in pedagogical settings. The pedagogic of spaces and their appropriation - cases from adult education and formation. *Zeitschrift für qualitative Bildungs-, Beratungs- und Sozialforschung*(2), 313-334.
- Nonn, U. (2007). Alltag auf dem Vormarsch. Mittelalterliche Alltagsgeschichte in europäischen Schulbüchern. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [167]-192). Berlin u.a.: Lit.
- Nübel, I., & Kerres, M. (2004). Splitting tutor roles: supporting online-learners with group tutors and subject tutors *Proceedings of the 3rd EDEN Research Workshop*. (pp. 324-328). Oldenburg: BIS-Verl.
- Nübel, I., Nattland, A., & Kerres, M. (2004). Das Studienprogramm Educational Media. Qualifizierung für E-Learning Expert/innen an Hochschulen *E-Learning Kompetenz und E-Learning Strategien an Hochschulen*. Münster: LIT-Verl.
- Nünning, V., & Nünning, A. (2003). Narrative Kompetenz durch neue erzählerische Kurzformen. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 37(61), 4-9.
- Oelkers, J. (2001). Erfahrung, Illusion und Grenzen von Lehrmitteln. In D. Tröhler (Ed.), *Über die Mittel des Lernens. Kontextuelle Studien zum staatlichen Lehrmittelwesen im Kanton Zürich des 19. Jahrhunderts*. (pp. 94-121). Zürich: Verl. Pestalozzianum.
- Oelkers, J. (2008). Lehrplanentwicklung, Lehrmittel und Bildungsstandards. St. Quirin.
- Oelkers, J., & Tröhler, D. (Eds.). (2001). *Über die Mittel des Lernens. Kontextuelle Studien zum staatlichen Lehrmittelwesen im Kanton Zürich des 19. Jahrhunderts*. Zürich: Pestalozzianum.
- Ojstersek, N. (2007). *Betreuungskonzepte beim Blended Learning. Gestaltung und Organisation tutorieller Betreuung*. Münster u.a.: Waxmann.
- Olensky, W. (2010). Film im Unterricht, ein öffentliches Ereignis? *Medien-Impulse online*(2).

- Opfer, B. (2007). Zwischen Markt, Politik und Wissenschaft. Wie entsteht ein Schulbuch für die gymnasiale Oberstufe. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. 117-124). Berlin u.a.: LIT.
- Orthmann, C., & Issing, L. J. (2000). Lernen im Internet - ein integrativer Ansatz *Zum Bildungswert des Internet*. (pp. 83-96). Opladen: Leske u. Budrich.
- Ortner, G. E. (2001). Bildung im Internet? Teil 2. *LA-Multimedia*(2), 32-34.
- Ostendorf, A., & Thoma, M. (2010). Das Bild der Organisation und die Organisation des Bildes. Ein Beitrag zu einer poststrukturalistisch orientierten Schulbuchforschung. *Zeitschrift für Berufs- und Wirtschaftspädagogik*, 106(2), 240-257.
- Ostkamp, U. (2002). Rezeptionslenkung im Film - Wahrnehmung und Wirkung filmsprachlicher Mittel. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 36(57 - 58), 74-83.
- Oswalt, V. (2002). *Geschichte am Computer. 1. Multimediale Programme im Geschichtsunterricht*. Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Overmann, M. (2005). *Emotionales, transnationales, hyper-, tele- und multimediales Fremdsprachenlernen. Mit praktischen Beispielen für den Französischunterricht*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Padberg, S. (2010). *Der Einsatz des Internets im Geographieunterricht. Meinungsbilder und Unterrichtsbeobachtungen*. Frankfurt am Main u.a.: Lang.
- Parmentier, M. (2001). Der Bildungswert der Dinge. Oder: Die Chancen des Museums. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 4(1), 39-50.
- Parmentier, M. (2005). Die Kunst und das Museum. Stationen eines didaktischen Dilemmas. Paralleltitel: The arts and the museum. Stages of a didactic dilemma. *Zeitschrift für Pädagogik*, 51(6), 756-773.
- Parmentier, M. (2007). Einführung in die Sprache der Dinge. Das Museum als Lesehilfe. *Ethik und Unterricht*, 18(1), 8-13.
- Parmentier, M. (2009). Der Einbruch der Bildungsidee in die Sammlungsgeschichte. Auf der Suche nach den Ursprüngen des modernen Museums. Paralleltitel: Philosophy of education's inroad into the history of collecting - searching for the origins of the modern museum. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 12(1), 45-63.
- Parmentier, M. (2010). Die Welt noch einmal. Anfang und Ende des musealen Anspruchs auf universale Repräsentation. *Pädagogische Korrespondenz*(41), 5-21.
- Pasuchin, I. (2005). *Künstlerische Medienbildung. Ansätze zu einer Didaktik der Künste und ihrer Medien*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Pauels, W. (2001). Hausaufgaben als Lerneinstieg. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 35(52), 11-13.
- Paulus, C., & Strittmatter, P. (2002). Netzbasiertes Lernen in der Hochschule zwischen Anspruch und Wirklichkeit. *Unterrichtswissenschaft*, 30(4), 290-303.

- Paus-Haase, I. (2001). "Vom Bewahren zum Wahrnehmen und Verstehen". Medienpädagogische Konzepte in unserem Informationszeitalter. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 85-106.
- Paus-Haase, I., Bichler, M., & Wijnen, C. W. (2007). Kinderfernsehen bei sozial benachteiligten Kindern. *MedienPädagogik*(13), 1-15.
- Paus-Hasebrink, I. (2007). Medienpädagogik aus der Perspektive der Kommunikationswissenschaft. Eine Standortbestimmung mit Konsequenzen für Forschung und Praxis. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 315-329). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Pecher, K. (2007). Die Begleitung der Schulreform in der Sowjetischen Besatzungszone durch die Kinderzeitschriften "Schulpost" und "ABC-Zeitung". In C. Lüth (Ed.), *Kinderzeitschriften in der DDR*. (pp. 45-59). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Pecher, K. (2007). Kinderzeitschriften in der DDR - erziehungsstaatliche Okkupation der Kindheit. In C. Lüth (Ed.), *Kinderzeitschriften in der DDR*. (pp. 12-43). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Peez, G. (2004). Im Foto ist alles gleichzeitig. Sechs Verfahren, wie sich die Simultaneität von Fotografien und die Sequentialität von schriftsprachlichen Texten in qualitativer Empirie auf einander beziehen lassen. *MedienPädagogik*(9(2005)), 1-24.
- Perels, F., Schmitz, B., & Loo, K. v. d. (2007). *Training für Unterricht - Training im Unterricht. Moderne Methoden machen Schule*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Peschke, R. (2000). Urheberrechte im Zusammenhang mit Internet. *Computer + Unterricht*, 10(40), 40.
- Peschke, R. (2001). Serie: Lernen mit neuen Medien (4). Multimedia für Grundschullehrerinnen und Grundschullehrer. *Sache, Wort, Zahl*, 29(37), 55-58.
- Peschke, R. (2001). Verantwortung übernehmen. Fortbildungsangebot für "Medienbeauftragte" in Schulen. *Computer + Unterricht*, 11(44), 61.
- Peschke, R. (2004). Vernetzte Bildungsräume. Schulentwicklung in einer IT-Landschaft. *Computer + Unterricht*, 14(54), 36-38.
- Peschke, R. (2005). IT-Beauftragte in Schulen. Eine Vermittlungsstelle zwischen Pädagogik und Technik. *Computer + Unterricht*, 15(58), 46-47.
- Peschke, R. (2006). Technische Leitbilder. IT-Ausstattung und pädagogische Ziele in Wechselwirkung. *Computer + Unterricht*, 16(63), 38-39.
- Peschke, R. (2007). Klassen ohne Lehrer? Chancen mit neuen Medien. *Schulverwaltung. Baden-Württemberg*, 16(3), 62-63.
- Peschke, R. (2009). Medienerziehung aktiv. Felder und Anknüpfungspunkte für schulische Medienerziehung. *Computer + Unterricht*, 19(75), 6-9.
- Peschke, R., & Rüdiger, V. (2007). Web 2.0 - Neues für die Schulentwicklung? Chancen für IT-Administration und Schule. *Computer + Unterricht*, 17(66), 48-49.

- Peschke, R., Rüdiger, V., & Wagner, W.-R. (2007). Web 2.0 und Schule. Chancen, Möglichkeiten und Visionen. *Computer + Unterricht*, 17(66), 6-9.
- Peschke, R., & Wagner, W.-R. (2006). Schulqualität und neue Medien. Der Stellenwert neuer Technologien bei der Entwicklung von Schule und Unterricht. *Computer + Unterricht*, 16(63), 42-43.
- Peters, O. (2000). Ein didaktisches Modell für den virtuellen Lernraum *Zum Bildungswert des Internet*. (pp. 159-187). Opladen: Leske u. Budrich.
- Peters, O. (2001). Online Learning: Visionen, Hoffnungen, Erwartungen *Grundlagen der Weiterbildung: Praxishilfen*. (pp. 5. 270, S. 271-212). Neuwied: Luchterhand.
- Peters, O. (2001). Auf dem Wege zum autonomen, selbstgesteuerten Lernen im Netz. Didaktische Entwürfe. *Hochschule und Weiterbildung*(1), 5-18.
- Peters, O. (2002). *Distance education in transition. New trends and challenges*. 2. ed. Oldenburg: BIS, Bibliotheks- u. Informationssystem der Univ.
- Peters, O. (2002). Lernen mit Neuen Medien im Fernstudium. In B. Lehmann (Ed.), *Online-Pädagogik*. (pp. 257-283). Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Peters, O. (2004). *Distance education in transition. New trends and challenges*. 4. (rev. and extended) ed. Oldenburg: bis.
- Peterssen, W. H. (2000/1982). *Handbuch Unterrichtplanung: Grundfragen, Modelle, Stufen, Dimensionen* (9. aktualisierte und überarbeitete Auflage ed.). München: Ehrenwirth.
- Petko, D. (2003). Diskutieren in virtuellen Lehrveranstaltungen. *Beiträge zur Lehrerbildung*(2), 206-220.
- Petko, D. (2006). Computer im Unterricht: Videobasierte Fallstudien als Medium praxisnaher Lehrerinnen- und Lehrerbildung. *MedienPädagogik*(12), 1-30.
- Petko, D. (2008). Unterrichten mit Computerspielen. Didaktische Potenziale und Ansätze für den gezielten Einsatz in Schule und Ausbildung. *MedienPädagogik*(15/16), 1-15.
- Petschenka, A. (2005). *Kommunikationsprozesse in netzbasierten Lernszenarien. Eine inhaltsanalytische Untersuchung zum tutoriell betreuten Lernen im asynchronen Kommunikationsmedium Newsgroup*.
- Petschenka, A., & Kerres, M. (2004). Mediendidaktische Konzeption und Implementierung von Online Modulen in die Hochschullehre. Erfahrungsbericht des BMBF-Projektes gimolus (GIS- und Modellgestützte Lernmodule für umweltorientierte Studiengänge) *GIS-Anwendungen und E-Learning*. Heidelberg: Wichmann Verl.
- Petschenka, A., Ojstersek, N., & Kerres, M. (2004). Lernaufgaben beim E-Learning. In K. Wilbers & A. Hohenstein (Eds.), *Handbuch E-Learning*. (pp. Kap. 1.19.). Köln: Fachverl. Deutscher Wirtschaftsdienst.
- Pfeiffer, J. (2002). Neue Seminarformen - virtuelle Kommunikation. Erfahrungen im Rahmen des VIB-Projekts "Virtuelle Lehr-/Lernformen in deutschdidaktischen Seminaren". *PH-FR : Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule Freiburg*(1), 5-6.

- Pferdt, F. G., & Kremer, H.-H. (2010). Berufliches Lernen mit Web 2.0 - Medien(entwicklungs)kompetenz und berufliche Handlungskompetenz im Duell? In B. Herzig, D. M. Meister, H. Moser & H. Niesyto (Eds.), *Jahrbuch Medienpädagogik. 8. Medienkompetenz und Web 2.0.* (pp. 289-307). Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.
- Pienemann, M. (Ed.). (2006). *Englischerwerb in der Grundschule. Ein Studien- und Arbeitsbuch.* Paderborn u.a.: Schöningh.
- Pieter, A. (2002). Universitäre Lehre online - Ein Praxisbeispiel. *Unterrichtswissenschaft, 30(4)*, 304-314.
- Pieter, A., Schiefner, M., & Strittmatter, P. (2004). Konzeption, Implementation und Evaluation von Online-Seminaren in der universitären, erziehungswissenschaftlichen Ausbildung. *MedienPädagogik(17.9.2004)*, 1-21.
- Pietraß, M. (2001). Distanz im Spiel - Die medienpädagogische Bedeutsamkeit der Präsentationsbedingungen von Computerspielen. *Jahrbuch Medienpädagogik(1)*, 385-403.
- Pietzner, V., & Eilks, I. (2005). Chemie lernen mit dem Computer. *Naturwissenschaften im Unterricht. Chemie, 16(90)*, 4-8.
- Pinkernell, G. (2009). Kooperation im Schulprojekt. Unterricht mit Rechneinsatz entwickeln. *Mathematik lehren(152)*, 46-48.
- Pitton, A. (Ed.). (2006). *Lehren und Lernen mit neuen Medien. Jahrestagung der GDCP in Paderborn 2005* (Vol. 26). Berlin u.a.: Lit.
- Plass, J. L. (2005). Aktuelle Trends in der Forschung zu Hypertext- und Hypermediasystemen. Diskussion der Beiträge in diesem Themenheft. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie, 19(1-2)*, 77-83.
- Pletsch, A. (2000). Selective Virtual Geography Texts (VGTs) on Germany: a learning device for students and educators anywhere in the world. *Internationale Schulbuchforschung, 22(2)*, 183-199.
- Plieninger, M. (2002). Deutschunterricht als Lernort für den Umgang mit neuen Medien. *Praxis Schule 5 - 10, 13(3)*, 6-8.
- Plötzner, R., & Härder, J. (2001). Unterstützung der Verarbeitung externer Repräsentationen am Beispiel des Lernens mit Hypertexten. *Unterrichtswissenschaft, 29(4)*, 367-384.
- Pohl, E. G. (Ed.). (2000). *Fremdsprachen - Schlüssel zur Welt. 25 Jahre Zentrales Sprachlabor - Sprachlehrzentrum, Studienbegleitende Fremdsprachenausbildung.* Heidelberg: Winter.
- Pohl, E. G. (2000). 25 Jahre ZSL. Rückblick und Bilanz. In E. G. Pohl (Ed.), *Fremdsprachen - Schlüssel zur Welt. 25 Jahre Zentrales Sprachlabor - Sprachlehrzentrum, Studienbegleitende Fremdsprachenausbildung.* (pp. 7-28). Heidelberg: Winter.
- Pollmanns, M. (2010). Didaktische Reflexion zum Verhältnis von Bild und Text in "Geschichte und Eigensinn". In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch.* (pp. [75]-90). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

- Popp, S. (2007). Frauen als Spezialfall der Geschichte? Geschichtsdidaktische Probleme der Gestaltung von Frauengeschichte in aktuellen Schulbüchern "*Sie*" und "*Er*" interdisziplinär. (pp. 239-272). Berlin u.a.: LIT Verl.
- Prasse, D., Schaumburg, H., & Müller, C. (2007). Medienintegration in Unterricht und Schule - Bedingungen und Prozesse. In J. v. Buer (Ed.), *Qualität von Schule*. (pp. 437-448). Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Pravda, G. (2003). *Die Genderperspektive in der Weiterbildung. Analysen und Instrumente am Beispiel des berufsbildenden Fernunterrichts*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Prenzel, M., Gräsel, C., Mandl, H., Manhart, P., Kruppa, K., Lempert, W., et al. (2000). Schwerpunktthema: Innovation durch Modellversuchsprogramme. (Mit 3 Einzelbeiträgen). *Unterrichtswissenschaft*, 28(2), 103-159.
- Preussler, A., & Schulz-Zander, R. (2003). Evaluation Selbstreguliertes Lernen im Mathematikunterricht. Ergebnisse des Modellversuchs SelMa. *Computer + Unterricht*, 13(52), 56-57.
- Priemer, B., & Zajonc, R. (2002). Das Internet in der Welt der Bildungsmedien. Eine aktuelle Einschätzung aus didaktischer Sicht. *Medien + Erziehung*, 46(3), 154-163.
- Püschel, L. (2001). *Das Internet im Erdkundeunterricht*. Gotha u.a.: Klett-Perthes.
- Pyysalo, R., Kruppa, K., & Mandl, H. (2001). *Problemorientiertes Lernen in computerunterstützten Lernumgebungen. Internationale best-practice Beispiele*. München: Inst. für Pädag. Psychologie.
- Quandt, J. (2010). Bauanleitung für eine Web 2.0-Lernumgebung. *Fremdsprache Deutsch*(42), 51-58.
- Quesel, C. (2009). Kriegsnarrative in britischen Schulgeschichtsbüchern aus dem Zeitalter der Weltkriege. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 65-79). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Raabe, C., Rummler, K., & Seipold, J. (2007). Orientierung, Gender, Medienkompetenz. Beiträge des Fernsehens zur Lebensgestaltung und Alltagsorientierung von Kindern. *MedienPädagogik*(13), 1-30.
- Rahm, S., Mammes, I., & Schratz, M. (Eds.). (2006). *Schulpädagogische Forschung. 1. Unterrichtsforschung. Perspektiven innovativer Ansätze*. Innsbruck u.a.: Studien Verl.
- Raith, T., & Müller-Hartmann, A. (2008). Informationsflut bewältigen mit RSS-Feeds und Tagging. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 42(96), 10-12.
- Rathgeb, T. (2007). Kinder und Medien. Die Ergebnisse der KIM-Studie 2006. *Schul-Management*, 38(6), 35-37.
- Reglin, T. (2000). *Betriebliche Weiterbildung im Internet. Didaktik, Produktion, Organisation. Ergebnisse und Erfahrungen aus dem Projekt CORNELIA*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Reimer, R. T. D. (2003). Medienpädagogische Gestaltungsideen zur Integration von E-Learning in der Hochschullehre. *MedienPädagogik*(7), 1-18.
- Reincke, U., & Kastel, C. (2002). Neue Medien im Anfangsunterricht. *Grundschulunterricht*, 49(5), 39-42.

- Reinfried, M. (2008). Vom "Stellvertreter" zum "Türöffner". Bilder in Fremdsprachen-Lehrwerken. In G. Lieber (Ed.), *Lehren und Lernen mit Bildern*. (pp. 198-211). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Reinmann, G. (2005). Wissensmanagement und Medienbildung - neue Spannungsverhältnisse und Herausforderungen. *MedienPädagogik*(31.5.2005), 1-16.
- Reinmann, G. (2007). Wissen - Lernen - Medien. E-Learning und Wissensmanagement als medienpädagogische Aufgabe. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 179-197). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Reinmann, G. (2008). Lernen und Lehren im Zeitalter des Web 2.0. Ein Streifzug durch den aktuellen Stand beim E-Learning in verschiedenen Bildungskontexten. *Medien + Erziehung*, 52(2), 13-20.
- Reinmann-Rothmeier, G. (2002). Mediendidaktik und Wissensmanagement. *MedienPädagogik*(6), 1-27.
- Reinmann-Rothmeier, G., & Mandl, H. (2000). Lernen mit neuen Medien: Eine Chance für neue Konzepte und innovative Ziele. In C. Harteis & H. Heid (Eds.), *Kompendium Weiterbildung. Aspekte und Perspektiven betrieblicher Personal- und Organisationsentwicklung*. (pp. 175-187). Opladen: Leske u. Budrich.
- Reinmann-Rothmeier, G., & Mandl, H. (2002). Analyse und Förderung kooperativen Lernens in netzbasierten Umgebungen. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 34(1), 44-57.
- Renkl, A. (2001). Lernen aus Lösungsbeispielen (tema). *Unterrichtswissenschaft*, 29(1).
- Renkl, A. (2001). Explorative Analysen zur effektiven Nutzung von instruktionalen Erklärungen beim Lernen aus Lösungsbeispielen. *Unterrichtswissenschaft*, 29(1), 41-63.
- Renkl, A. (2005). Fünf Dogmen in der Diskussion zum Lernen und Lehren. Provokante Thesen zu dysfunktionalen Voreingenommenheiten. In S. R. Schilling, J. R. Sparfeldt & C. Pruisken (Eds.), *Aktuelle Aspekte pädagogisch-psychologischer Forschung. Detlef H. Rost zum 60. Geburtstag* (pp. 11-25): Waxmann.
- Renkl, A., Hilbert, T., & Schworm, S. (2009). Example-Based Learning in Heuristic Domains: A Cognitive Load Theory Account. *Educational Psychology Review*, 21(1), 67-78.
- Reuen, S., & Schmitz, U. (2000). Schule im Netz. Das Internet als Arbeitsmittel im Deutschunterricht. *Der Deutschunterricht*, 52(1), 23-32.
- Reusser, K. (2003). "E-Learning" als Katalysator und Werkzeug didaktischer Innovation. *Beiträge zur Lehrerbildung*(2), 176-191.
- Richter, A. (2010). Die bildliche Darstellung des Weltkulturerbes im Schulbuch. Anthropologische Aspekte der Bildwahrnehmung. In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. 289-300). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Richter, K. (2001). Neue Medien als Chance zur Behandlung anspruchsvoller Märchen. E.T.A. Hoffmanns "Nussknacker und Mausekönig" im medialen Verbund. *Grundschule*, 33(7-8), 17-21.

- Richter, S. (Ed.). (2008). *Contested views of a common past. Revisions of history in contemporary East Asia*. Frankfurt, Main u.a.: Campus-Verl.
- Richter, T., Naumann, J., Brunner, M., & Christmann, U. (2005). Strategische Verarbeitung beim Lernen mit Text und Hypertext. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 19(1-2), 5-22.
- Richter, T., Naumann, J., & Horz, H. (2010). Eine revidierte Fassung des Inventars zur Computerbildung (INCOBI-R). *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 24(1), 23-37.
- Riegler, S. (2006). *Mit Kindern über Sprache nachdenken. Eine historisch-kritische, systematische und empirische Untersuchung zur Sprachreflexion in der Grundschule*. Freiburg, Breisgau: Fillibach-Verl.
- Riekhof, H.-C. (Ed.). (2002). *E-Learning in der Praxis. Strategien, Konzepte, Fallstudien. Mit Beiträgen von ABB, Aral, BASF, Dresdner Bank, Metro, Price Waterhouse Coopers, SAP, SRI Consulting, Telekom, unicmind.com*. Wiesbaden: Gabler.
- Riemenschneider, R. (2000). Vom Erbfeind zum Partner. Schulbucharbeit mit Frankreich. In U. A. J. Becher (Ed.), *Internationale Verständigung. 25 Jahre Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung in Braunschweig*. (pp. 166-179). Hannover: Hahn.
- Riemenschneider, R. (2008). Georg Eckert und das internationale Schulbuchinstitut in Braunschweig. In U. Pfeil (Ed.), *Die Rückkehr der deutschen Geschichtswissenschaft in die "Ökumene der Historiker"*. (pp. 115-131). München: Oldenbourg.
- Rinn, U. (Ed.). (2002). *Referenzmodelle netzbasierten Lehrens und Lernens. Virtuelle Komponenten der Präsenzlehre*. Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Rinn, U., Bett, K., Meister, D., Wedekind, J., Zentel, P., & Hesse, F. W. (2004). *Virtual Education at German Institutions of Higher Learning in Alliance. Part II. Results of the online surveys of initiatives to promote the use of new media in higher education through the funding program 'New Media in Education'*. Tübingen: Knowledge Media Research Center.
- Rinn, U., Bett, K., Wedekind, J., Zentel, P., Meister, D. M., & Hesse, F. W. (2003). *Virtuelle Lehre an deutschen Hochschulen im Verbund. Teil I. Eine empirische Untersuchung der Projektkonzeptionen von Vorhaben zur Förderung des Einsatzes Neuer Medien in der Hochschullehre im Förderprogramm 'Neue Medien in der Bildung'*. Tübingen: Inst. für Wissensmedien.
- Rinn, U., Bett, K., Wedekind, J., Zentel, P., Meister, D. M., & Hesse, F. W. (2003). *Virtual Education at German Institutions of Higher Learning in Alliance. Part I. An empirical study of the project conceptions submitted for the initiative to promote the use of new media in higher education with the government funding program 'New Media in Education'*. Tübingen: Knowledge Media Research Center.
- Rinn, U., & Meister, D. (Eds.). (2004). *Didaktik und Neue Medien. Konzepte und Anwendungen in der Hochschule*. Münster u.a.: Waxmann.
- Risse, J., & Blömeke, S. (2008). Kriterien lernprozessanregender Aufgaben und deren Umsetzung bei der Konstruktion von Aufgaben zum Thema Differentialgleichungen. *Der Mathematikunterricht*, 54(2), 33-45.

- Ritzer, N. (2009). "Die Existenz eines Volkes wird nicht diskutiert..." Krieg im Dienst der rumänischen Unabhängigkeit? In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 167-187). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Rohloff, B. (2009). *Medien im Kontext der religiös orientierten Bildungsarbeit. Eine Untersuchung zur Bildungsmedienentwicklung seit 1945 unter besonderer Berücksichtigung der audiovisuellen Medien*. Münster u.a.: Lit.
- Rosenthal, P. (2001). Integration der neuen Informations-Technologien in die wirtschaftswissenschaftlichen Profildächer. *Wirtschaft und Erziehung*, 53(5), 159-161.
- Rothenburg, K.-H. v. (2007). *Bild und Text in lateinischen Lehrbüchern*. Aachen: Verl. Rubricastellanus.
- Rothenburg, K.-H. v. (2009). *Geschichte und Funktion von Abbildungen in lateinischen Lehrbüchern. Ein Beitrag zur Geschichte des textbezogenen Bildes*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Rottmann, J., Stratmann, J., & Kerres, M. (2006). Handlungsorientiertes Prüfen in der beruflichen Aus- und Weiterbildung. Eine Herausforderung für computergestützte Testverfahren. *MedienPädagogik*(22.09.2006), 1-24.
- Roye, F. v., & Peschke, R. (2005). Medieninitiative Schule@Zukunft in Hessen. Ein Projekt macht Schule. *Computer + Unterricht*, 15(60), 39-40.
- Ruchniewicz, K. (2000). Die Geschichte Deutschlands und der polnisch-deutschen Beziehungen nach 1945 in polnischen Geschichtsbüchern der Oberschule. In G. Stöber (Ed.), *Grenzen und Grenzräume in der deutschen und polnischen Geschichte*. (pp. 285-308). Hannover: Hahn.
- Rutar, S. (2007). En passant: Südosteuropa im französischen Schulbuch. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 145-171). Hannover: Hahn.
- Röll, F. J. (2008). Lernbausteine für die Web 2.0 Generation. In J. Ertelt & F. J. Röll (Eds.), *Web 2.0*. (pp. 59-84). München: kopaed.
- Römmler, S. (2004). Notenpuzzle selbst erstellen. *Musikunterricht und Computer*(7), 28-31.
- Sacher, W. (2000). *Schulische Medienarbeit im Computerzeitalter. Grundlagen, Konzepte und Perspektiven*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Sacher, W. (2001). *Lernen im Internet. Vollständige Fassung des am 21. Mai 2001 dem Nachrichtenmagazin FOCUS gegebenen Interviews*. Nürnberg: Friedrich-Alexander-Univ.
- Sacher, W. (2003). *Neue Medien - neuer Unterricht? Vorschläge für ein didaktisch-methodisches Konzept und praktische Beispiele*. Nürnberg: Friedrich-Alexander-Univ.
- Sandbothe, M., & Marotzki, W. (Eds.). (2000). *Subjektivität und Öffentlichkeit. Kulturwissenschaftliche Grundlagenprobleme virtueller Welten*. Köln: Halem.
- Sander, U. (2003). *Einführung in die Medienpädagogik. Modul: Grundlagen II, Lerneinheit: Einführung in die Medienpädagogik*. Rostock: Univ., Zentrale Verwaltung, Dezernat Studium und Lehre.

- Sander, U., & Vollbrecht, R. (2000). Medienforschung im Spannungsfeld zwischen Theorie und Praxis. In B. Dewe & T. Kurtz (Eds.), *Reflexionsbedarf und Forschungsperspektiven moderner Pädagogik. Fallstudien zur Relation zwischen Disziplin und Profession*. (pp. 225-254). Opladen: Leske u. Budrich.
- Sandfuchs, U. (2006). Schulbücher in der Diskussion. *Grundschule*, 38(12), 6-9.
- Sauer, H. (2001). Lehrbuch von 1952: Peter Pim in the U.S.A. *Englisch*, 36(1), 4-10.
- Sauer, M. (2003). *Bilder im Geschichtsunterricht. Typen, Interpretationsmethoden, Unterrichtsverfahren. 2., überarb. u. akt. Aufl.* Seelze-Velber: Kallmeyer.
- Schaar, E. (2001). Der Gebärdensassistent. *Schulverwaltung. Spezial*(Sonderausgabe 1), 28.
- Schacht, M., & Peez, G. (2002). Evaluative wissenschaftliche Begleitforschung zur Nutzung des Computers im Kunstunterricht. Forschungsdesign, methodologische und methodische Aspekte einer qualitativ empirischen Längsschnittstudie. *MedienPädagogik*(5), 1-24.
- Schachtner, C. (2003). Mediale Konstruktionen - Lernmedium Computer. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 107-122.
- Scharff, T. (2007). Das Mittelalter als gewalttätige Zeit? Gewalt und Konflikte als Aspekte der mittelalterlichen Geschichte in europäischen Schulbüchern. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [225]-243). Berlin u.a.: Lit.
- Schaumburg, H. (2001). Neues Lernen mit Laptops? Ein Überblick über Forschungsergebnisse zur Nutzung mobiler Computer in der Schule. *Zeitschrift für Medienpsychologie*, 13(1), 11-21.
- Schaumburg, H. (2002). Besseres Lernen durch Computer in der Schule? Nutzungsbeispiele und Einsatzbedingungen. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 334-344). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Schaumburg, H. (2002). *Konstruktivistischer Unterricht mit Laptops? Eine Fallstudie zum Einfluss mobiler Computer auf die Methodik des Unterrichts*.
- Schaumburg, H. (2004). Laptops in der Schule - ein Weg zur Überwindung des Digital Divide zwischen Jungen und Mädchen? *Zeitschrift für Medienpsychologie*, 16(4), 142-154.
- Schaumburg, H., & Issing, L. J. (2002). *Lernen mit Laptops. Ergebnisse einer Evaluationsstudie*. Gütersloh: Verl. Bertelsmann-Stiftung.
- Schaumburg, H., & Issing, L. J. (2004). Entwicklung einer neuen Lernkultur durch den Einsatz von Laptops *Verändertes Lernen in modernen technisierten Welten. Organisierter und informeller Kompetenzerwerb Jugendlicher*. (pp. 107-134). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Schaumburg, H., & Issing, L. J. (2004). Lernpsychologie und didaktische Aspekte des Online-Lernens. In D. M. Meister (Ed.), *Online-Lernen und Weiterbildung*. (pp. 77-90). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss. u.a.
- Schaumburg, H., & Rittmann, S. (2001). Evaluation des Web-basierten Lernens. Ein Überblick über Werkzeuge und Methoden. *Unterrichtswissenschaft*, 29(4), 342-356.

- Schelhowe, H. (2007). "Interaktion" und Interaktivität. Aufforderungen zu einer technologiebewussten Medienpädagogik. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 144-160). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Schell, F. (2007). Mediennutzung, Medienaneignung und medienpädagogische Folgerungen. *Medien-Impulse*, 1(60), 17-18.
- Scheller, P. (2007). Schulbücher für den Physikunterricht aus didaktisch-linguistischer Verständlichkeitsperspektive. In E. Matthes & C. Heinze (Eds.), *Elementarisierung im Schulbuch* (pp. 333-353). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- Schellowe, H. (2006). Medienpädagogik und Informatik. Zur Notwendigkeit einer Neubestimmung der Rolle digitaler Medien in Bildungsprozessen. *MedienPädagogik*(12), 1-21.
- Scheltwort, P., & Sehringer, W. (2004). *Unterrichten: Reflexion und Training. Ein Modell zur Evaluation und Innovation des Lehrens mit CD-ROM "Lehrerhandeln im Unterricht". Ein systemisches Beobachtungs-, Beschreibungs- und Deutungsinstrument zur Diagnostik unterrichtlicher Kompetenzen*. Donauwörth: Auer.
- Schenk, B. (2002). e-learning - Was ist das? *Bildung und Wissenschaft (GEW Baden-Württemberg)*, 56(5), 8-9.
- Schenk, K. (2002). Bilddiskurse im Literaturunterricht. Ein kurzer Lehrgang. *Informationen zur Deutschdidaktik*, 26(2), 90-104.
- Schenk, W. (2001). Integration von Internetarbeit in den fremdsprachlichen Unterricht am Beispiel "Englisch" *Neue Medien in der pädagogischen Kontroverse*. (pp. 195-198). Mainz: Logophon Verl.
- Schenkel, P. (2000). *Lerntechnologien in der beruflichen Bildung. Zehn Thesen*. Bonn: Bundesinst. für Berufsbildung.
- Schenkel, P. (2002). Lerntechnologien in der beruflichen Aus- und Weiterbildung. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 374-385). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Schenkel, P., Tergan, S.-O., & Lottmann, A. (Eds.). (2000). *Qualitätsbeurteilung multimedialer Lern- und Informationssysteme. Evaluationsmethoden auf dem Prüfstand*. Nürnberg: BW Bildung u. Wissen.
- Scheuble, W., & Moser, H. (2003). *Schlussbericht Projekt LIM@X. Lernen mit Internet und Multimedia an drei Pilotenschulen des Kantons Basel Landschaft*. Zürich: PH Zürich.
- Scheuble, W., & Moser, H. (2003). Online-Lernen: Innovationen und Dilemmas. *Beiträge zur Lehrerbildung*(2), 257-264.
- Schiersmann, C. (2007). *Berufliche Weiterbildung*. Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Schiffler, L. (2004). Durch Roman-Verfilmung zum Lesen motivieren und zum Literaturverständnis erziehen am Beispiel des Romans Fanfan von Alexandre Jardin. *NM : Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis*, 57(1), 26-32.
- Schill, W. (2001). *"Unternehmen Emil". Beispiele für integrative Medienerziehung*. 2., erw. Aufl. Berlin: Berliner Landesinstitut für Schule und Medien.

- Schill, W. (Ed.). (2004). *Kinder & Radio*. München: KoPäd.
- Schill, W. (2005). Alkohol, Arzneimittel, Rauchen. Neue Unterrichtsmaterialien der Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung. *Pädagogik (Weinheim)*, 57(2), 34-35.
- Schill, W. (2007). Handy - das neue Kinder- und Jugendmedium. [Rezension]. *Computer + Unterricht*, 17(65), 56.
- Schill, W. (2008). *Integrative Medienerziehung in der Grundschule. Konzeption am Beispiel medienpädagogischen Handelns mit auditiven Medien*. München: kopaed.
- Schill, W. (2008). Wie wirklich ist das Fußballspiel wirklich? Von der Fernsehübertragung zum Multimedia-Erlebnis. *Computer + Unterricht*, 18(70), 23-25.
- Schill, W., Haase, E., & Jubelt, V. (2002). *"Unternehmen Emil". Beispiele für integrative Medienerziehung*. 2. erw. Aufl.
- Schill, W., & Wagner, W.-R. (2003). Medien-Lese-Kompetenz vermitteln. Teil 2: Anschlusskommunikation als Teilbereich der Medien-Lese-Kompetenz. *Medien praktisch*, 27(1), 65-69.
- Schilling, S. R., Sparfeldt, J. R., & Pruisken, C. (Eds.). (2005). *Aktuelle Aspekte pädagogisch-psychologischer Forschung. Detlef H. Rost zum 60. Geburtstag*: Waxmann.
- Schindler, W., Bader, R., & Eckmann, B. (Eds.). (2001). *Bildung in virtuellen Welten. Praxis und Theorie außerschulischer Bildung mit Internet und Computer*. Frankfurt, Main: Gemeinschaftswerk der Evang. Publizistik, Abt. Verl.
- Schissler, H. (2003). Toleranz ist nicht genug. Migration in Bildung und Unterricht. *Reflexion und Initiative*(4), 39-50.
- Schissler, H. (2009). Navigating a globalizing world: thoughts on textbook analysis, teaching, and learning. *Journal of educational media, memory, and society*, 1(1), 203-226.
- Schissler, H., & Nuhogul Soysal, Y. (Eds.). (2005). *The nation, Europe, and the world. Textbooks and curricula in transition*. 1. publ. New York: Berghahn Books.
- Schluss, H. (2006). Unterrichtsaufzeichnung in der DDR. Ein Schatz der Unterrichtsforschung: Vorstellung eines Forschungsvorhabens. *MedienPädagogik*(03.03.2006), 1-16.
- Schluß, H., & Crivellari, F. (2007). Vidoedokumentation von Unterricht in der DDR als Quelle. Ergebnisse eines DFG Projekts zur medialen Unterrichtsforschung. *Pädagogische Rundschau*, 61(4), 437-452.
- Schmidt, T., Hagelmoser, R., & Saage, S. (2010). To tweet or not to tweet? Das Kommunikationstool Twitter im Fremdsprachenunterricht. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 7(4), 7-11.
- Schmoor, D., & Peschke, R. (2001). Zwischen Selbsthilfe und Partnerschaft. Medienorganisation in Schulen. *Computer + Unterricht*, 11(43), 6-11.
- Schneider, H. (2006). Welche mediendidaktische Kompetenzen brauchen Lehrende? In W. Plöger (Ed.), *Was müssen Lehrerinnen und Lehrer können?* (pp. 193-208). Paderborn u.a.: Schöningh.

- Schneider, J., & Strothotte, T. (Eds.). (2003). *Computational visualistics, media informatics, and virtual communities*. Wiesbaden: Dt. Univ.-Verl.
- Schneider, W. (2005). Die Kunst des Lesens ist eine Lebenskunst. *Kulturpolitische Mitteilungen*(109), 24-27.
- Schneider, W., & Küspert, P. (2000). *Hören, lauschen, lernen. Sprachspiele für Kinder im Vorschulalter. Würzburger Trainingsprogramm zur Vorbereitung auf den Erwerb der Schriftsprache. 2. Aufl.* Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.
- Schneider, W., & Lockl, K. (2002). Zur Entwicklung des selbstregulierten Lernens im Grundschulalter: Zusammenhänge zwischen Aufgabenschwierigkeit und Lernzeiteinteilung. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 49(1), 3-16.
- Schneider, W., & Stroer, G. (2000). Computergestuetztes Entdecken des Feuerbachschen Neun-Punkte-Kreises in der Sekundarstufe I. *Mathematik in der Schule*, 38(1), 48-50.
- Schnotz, W. (2001). Lernen aus Beispielen: Ein handlungstheoretischer Rahmen (Kommentar). *Unterrichtswissenschaft*, 29(1), 88-95.
- Schnotz, W. (2001). Wissenserwerb mit Multimedia. *Unterrichtswissenschaft*, 29(4), 292-318.
- Schnotz, W. (2002). Wissenserwerb mit Texten, Bildern und Diagrammen *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 64-81). Weinheim: Beltz.
- Schnotz, W., Horz, H., Mcelvany, N., Schroeder, S., Ullrich, M., Baumert, J., et al. (2010). Das BITE-Projekt: Integrative Verarbeitung von Bildern und Texten in der Sekundarstufe. Projekt BITE. In E. Klieme, D. Leutner & M. Kenk (Eds.), *Kompetenzmodellierung. Zwischenbilanz des DFG-Schwerpunktprogramms und Perspektiven des Forschungsansatzes*. (pp. 143-153). Weinheim; Basel: Beltz.
- Schnurer, K., Stark, R., & Mandl, H. (2003). Auf dem Weg in eine neue Lehr-Lern-Kultur. Gestaltung problemorientierter Lernumgebungen. *Erziehungswissenschaft und Beruf*, 51(2), 147-160.
- Schomaker, C. (2008). Alle Menschen alles zu lehren. Stellenwert, Funktion und Chancen von Bildern in Schulbüchern für den Sachunterricht. In G. Lieber (Ed.), *Lehren und Lernen mit Bildern*. (pp. 154-162). Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Schomer, M. (2005). Von HYPERLINK zu HYPERLINK. Sprachliche Lernziele (auch im Anfängerunterricht) mit dem Internet verfolgen. *Fremdsprache Deutsch*(33), 17-25.
- Schott, F., Grzondziel, H., & Hillebrandt, D. (2002). UCIT - instruktionstheoretische Aspekte zur Gestaltung und Evaluation von Lern- und Informationsumgebungen. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 178-195). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Schrackmann, I., Knüsel, D., Moser, T., Mitzlaff, H., & Petko, D. (2008). *Computer und Internet in der Primarschule. Theorie und Praxis von ICT im Unterricht mit 20 Videobeispielen auf zwei DVDs*. Oberentfelden/Aarau: Sauerländer.
- Schrader, J., Hohmann, R., & Hartz, S. (2010). *Mediengestützte Fallarbeit*. Bielefeld: Bertelsmann.

- Schrammel, S., & Mitgutsch, K. (2009). Computerspielen als medial-kulturelle Praktik. Ein medienpädagogisch-kulturtheoretischer Zugang zum Phänomen Computerspielen. *MedienPädagogik*(15/16), 16 S.
- Schreiber, W. (2009). Qualitativ-kategoriale Inhalts- und Strukturanalysen von Schulbüchern als Grundlage für empirische Forschungen zum historischen Denken und Lernen. In J. Hodel & B. Ziegler (Eds.), *Forschungswerkstatt Geschichtsdidaktik 07*. (pp. 239-252). Bern: hep.
- Schreier, A., Wagner, W.-R., & Willamowius, G. (2000). Niedersachsen ins 21. Jahrhundert. Das Web ist der Weg, nicht das Ziel. *Schulverwaltung. Niedersachsen*, 10(10), 271-273.
- Schründer-Lenzen, A. (2007). *Schriftspracherwerb und Unterricht. Bausteine professionellen Handlungswissens. 2. Aufl.* Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Schröder, H. (2004). Erhebung von Bildern I. Vom Foto zum Digitalisat *Bildung im Bild. Bilderwelten als Quellen zur Kultur- und Bildungsgeschichte. Ein Beitrag im Zusammenhang mit dem DFG-Projekt Retrospektive Digitalisierung ausgewählter Bibliotheksbestände*. (pp. 166-199). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Schröder, H. (2008). *Lehr- und Lernmittel in historischer Perspektive. Erscheinungs- und Darstellungsformen anhand des Bildungsbestands der Pictura Paedagogica online. 1. Aufl.* Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Schröder, J., & Wenning, N. (2004). "Barrierefreiheit" und Heterogenität - eine erweiterte Perspektive auf Zugänglichkeit und Nutzung Neuer Medien. *MedienPädagogik*(17.4.2004), 1-22.
- Schubert, F. (2002). Einladung zum Lernen - die instruktionalen CD-ROMs. *Lernwelten*, 4(2), 107-112.
- Schuegraf, M. (2007). Das Surfgramm als grafische Darstellung von Surfwegen im Internet. *MedienPädagogik*(14), 1-18.
- Schulmeister, R. (2005). Plädoyer für Offene Lernumgebungen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 43-53.
- Schulmeister, R., Vollmers, B., & Gücker, R. (2005). Konzeption und Durchführung der Evaluation einer virtuellen Lernumgebung. Das Projekt Methodenlehre-Baukasten. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 37-52). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Schult, T. J., & Reimann, P. (2001). Automatisierte Hilfe für das Lernen aus Lösungsbeispielen. *Unterrichtswissenschaft*, 29(1), 64-81.
- Schultheis, K. (2002). Grundschul Kinder und das Internet. Zur "Kompatibilität" von Internet und der Logik kindlicher Lern- und Bildungsprozesse. *Grundschulmagazin*, 70(3-4), 10-14.
- Schulz, R. (2001). Vernetzen lernen. Die neuen Kommunikationstechnologien im Kontext einer Bildung für Nachhaltigkeit *Bildung für nachhaltige Entwicklung : globale Perspektiven und neue Kommunikationsmedien*. (pp. 167-174). Opladen: Leske u. Budrich.
- Schulz-Zander, R. (2001). Lernen mit neuen Medien in der Schule *Zukunftsfragen der Bildung*. (pp. 181-195). Weinheim: Beltz.

Schulz-Zander, R. (2001). Schulen ans Netz - aber wie? Die wirkungsvolle Einführung neuer Medien erfordert eine lernende Schule. *Computer + Unterricht*, 11(41), 6-9.

Schulz-Zander, R. (2001). Innovative pädagogische Praxis mit neuen Medien. Empirische Ergebnisse und Unterrichtsbeispiele. *PÄD-Forum: unterrichten erziehen*, 14(6), 412-415.

Schulz-Zander, R. (2001). Neue Medien als Bestandteil von Schulentwicklung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 263-281.

Schulz-Zander, R. (2002). Module zum Themenbereich Medien und Informationstechnologien in Erziehung, Unterricht und Bildung im erziehungswissenschaftlichen Studium. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierter Lehrens und Lernens*. (pp. 53-70). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.

Schulz-Zander, R. (2002). Geschlechter und neue Medien in der Schule *Geschlechterverhältnisse im sozialen Wandel : interdisziplinäre Analysen zu Geschlecht und Modernisierung*. (pp. 251-267). Opladen: Leske u. Budrich.

Schulz-Zander, R. (2002). Geschlecht und neue Medien im Bildungsbereich Schule. Empirische Befunde zur Computernutzung, zu Interessen, Selbstkonzept, Interaktion und Fördermaßnahmen *Chancengleichheit im Bildungswesen*. (pp. 251-271). Opladen: Leske u. Budrich.

Schulz-Zander, R. (2003). Unterricht verändern. Innovative Lehr- und Lernformen mit digitalen Medien. *Computer + Unterricht*, 13(49), 6-11.

Schulz-Zander, R. (2005). Innovativer Unterricht mit Informationstechnologien - Ergebnisse der SITES M2. In H. G. Holtappels & K. Höhmann (Eds.), *Schulentwicklung und Schulwirksamkeit*. (pp. 264-276). Weinheim u.a.: Juventa Verl.

Schulz-Zander, R. (Ed.). (2005). *Innovative Praktiken mit Neuen Medien in Schulunterricht und Organisation - IPSO. IEA - Second Information Technology in Education Study (SITES M2). Text- und Videokokumentation von SITES-M2 in Deutschland*. Dortmund: IFS-Verl.

Schulz-Zander, R. (2005). Lernwege suchen. Unterrichtsformen eigenaktiven und kooperativen Lernens. *Computer + Unterricht*, 15(57), 6-10.

Schulz-Zander, R. (2005). ARRELS (Wurzeln). Ein heimatkundliches Kooperationsprojekt zwischen Dorf-Grundschulen. *Computer + Unterricht*, 15(57), 31.

Schulz-Zander, R. (2005). Virtuelle Teilnahme an einer Antarktis-Expedition. Projekt einer leistungsstarken Schülergruppe: virtuelle Begleitung einer Expedition und internationaler Austausch über Träume. *Computer + Unterricht*, 15(57), 32-33.

Schulz-Zander, R., Bos, W., & Bertemes, J. (2004). Stand der Integration des Computers in den (Deutsch)Unterricht. Vergleichende Ergebnisse aus empirischen Studien in Deutschland und Luxemburg. In I. Blatt (Ed.), *Schreibprozesse im medialen Wandel*. (pp. 206-220). Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.

Schulz-Zander, R., & Eickelmann, B. (2008). Zur Erfassung von Schulentwicklungsprozessen im Bereich digitaler Medien. Methodologische Konzeption einer Fallstudienuntersuchung als Folgeuntersuchung zur deutschen IEA-Studie SITES M2. *MedienPädagogik*(14), 1-22.

- Schulz-Zander, R., & Haass, U. (Eds.). (2004). *Innovative Praktiken mit Neuen Medien im Schulunterricht und Organisation - IPSO. IEA - Second information technology education study (SITES M2). OECD-Studie ICT and the quality of learning*. Dortmund: IFS-Verl.
- Schulz-Zander, R., & Preussler, A. (2005). Selbstreguliertes und kooperatives Lernen mit digitalen Medien - Ergebnisse der SITES-Studie und die SelMa-Evaluation. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 211-228.
- Schulz-Zander, R., & Riegas-Staakmann, A. (2004). Neue Medien im Unterricht. Eine Zwischenbilanz. *Jahrbuch der Schulentwicklung*(13), 291-330.
- Schulz-Zander, R., & Tulodziecki, G. (2002). Multimedia und Internet - neue Aufgaben für Schule und Lehrerbildung. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 316-332). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Schuster, E. (2000). Neue Medien - Revolution im Klassenzimmer? *Mathematische Unterrichtspraxis*, 21(3), 1-4.
- Schwamborn, A., Thillmann, H., Leopold, C., Sumfleth, E., & Leutner, D. (2010). Der Einsatz von vorgegebenen und selbst generierten Bildern als Textverstehenshilfe beim Lernen aus einem naturwissenschaftlichen Sachtext. *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 24(3-4), 221-233.
- Schwarz, U. (2002). Die Nutzung von Internet-Newsgroups zum Aufbau einer authentischen Kommunikation im fortgeschrittenen Englischunterricht. *NM : Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis*, 55(1), 10-17.
- Schwetz, H. (2003). *Die Klasse macht den Unterschied. Mehrebenenanalytische Untersuchung der Effekte von Unterricht*. Landau: Verl. Empirische Pädagogik.
- Schworm, S., Hilbert, T., & Renkl, A. (2005). Die Erstellung beispielbasierter Lehrmaterialien. Vergleich zweier computerbasierter Lernumgebungen für Lehrende. *Unterrichtswissenschaft*, 33(2), 160-183.
- Schwägerl, G. (2001). Neue Medien: Reflexionen zur Praxis in der politischen Jugendbildung. *Kursiv : Journal für politische Bildung*(3), 26-31.
- Schüpbach, E. (Ed.). (2003). *Didaktischer Leitfaden für E-Learning*. Paralleltitel: Didactic guidelines for e-learning. Bern: h.e.p.-Verl.
- Schütte, M., Wirth, J., & Leutner, D. (2010). Selbstregulationskompetenz beim Lernen aus Sachtexten. Entwicklung und Evaluation eines Kompetenzstrukturmodells. Projekt Selbstregulationskompetenz. In E. Klieme, D. Leutner & M. Kenk (Eds.), *Kompetenzmodellierung. Zwischenbilanz des DFG-Schwerpunktprogramms und Perspektiven des Forschungsansatzes*. (pp. 249-257). Weinheim; Basel: Beltz.
- Schütz, A., Habscheid, S., Holly, W., Krems, J., & Voß, G. (Eds.). (2005). *Neue Medien im Alltag. Befunde aus den Bereichen Arbeit, Lernen und Freizeit*. Lengerich: Pabst.
- Schäfer, K.-H. (2001). Medienpädagogik als Teildisziplin der Allgemeinen Erziehungswissenschaft. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 17-45.
- Schäfer, K.-H. (2001). Medienpädagogik des Pragmatismus. *Jahrbuch Medienpädagogik*(2), 131-149.

- Schäffer, B. (2001). Das Gruppendiskussionsverfahren in erziehungswissenschaftlicher Medienforschung. *MedienPädagogik*(3), 1-30.
- Schönemann, B. (2000). *Zur Rezeption des Dreißigjährigen Krieges in Literatur und Schule vom Kaiserreich bis zum Nationalsozialismus*. Wolnzach: Kastner.
- Schönemann, B. (2002). Lernort Museum - Lernort Schule. *Pädagogische Führung*, 13(3), 107-111.
- Schönemann, B., & Thünemann, H. (2010). *Schulbucharbeit. Das Geschichtslehrbuch in der Unterrichtspraxis*. Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Schönleber, M. (2006). "Es gibt Tiefen genug, sie klaffen zwischen den Bildern". Ästhetische Kompetenz an den Schnittstellen von Kurzfilm und Kurzgeschichte. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 62-77). München: kopaed.
- Seeber, F. (2002). Chancen und Möglichkeiten Neuer Medien in der Schule. Können andere Lehr- und Lernformen durch Neue Medien entstehen. *Medien praktisch*, 26(2), 33-37.
- Seel, N. M., & Ifenthaler, D. (2009). *Online lernen und lehren. Mit 9 Tabellen und 19 Aufgaben*. München u.a.: Reinhardt.
- Seidenfuß, M. (2007). Patchwork oder Programm? Das Konzept Geschichtsbewusstsein in europäischen Schulbüchern. Zur Beziehung zwischen Geschichtsdidaktik und Schulbuchmediävistik. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. 47-83). Berlin u.a.: LIT.
- Sénécheau, M. (2010). Sprechen auch Bilder verschiedene Sprachen? Illustrationen in Schulbuchkapiteln zu Kelten, Römern und Germanen im deutsch-französischen Vergleich. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [125]-142). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Sesink, W. (2004). *In-formatio: die Einbildung des Computers. Beiträge zur Theorie der Bildung in der Informationsgesellschaft*. Münster: Lit.
- Sesink, W. (Ed.). (2005). *Studieren im Cyberspace? Die Ausweitung des Campus in den virtuellen Raum*. Münster: Lit.
- Sesink, W. (Ed.). (2006). *Subjekt - Raum - Technik. Beiträge zur Theorie und Gestaltung neuer Medien in der Bildung*. Münster u.a.: Lit.
- Sesink, W. (2007). Bildung und Medium. Bildungstheoretische Spurensuche auf dem Felde der Medienpädagogik. In W. Sesink, M. Kerres & H. Moser (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 74-100). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Sesink, W., Geraskov, D., & Göller, S. (2005). Transformation einer Vorlesung durch E-Learning-Elemente. *MedienPädagogik*(10), 1-26.
- Sesink, W., Kerres, M., & Moser, H. (Eds.). (2007). *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Seufert, S., Back, A., & Häusler, M. (2001). *E-Learning - Weiterbildung im Internet. Das 'Plato-Cookbook' für internetbasiertes Lernen*. Kilchberg: Smartbooks.

- Seufert, T. (2003). Kohärenzbildung beim Wissenserwerb mit multiplen Repräsentationen. In K. Sachs-Hombach (Ed.), *Was ist Bildkompetenz?* (pp. 117-130). Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag.
- Seufert, T. (2003). *Wissenserwerb mit multiplen Repräsentationen. Wirksamkeit von Kohärenzbildungshilfen*. Berlin: Logos-Verl.
- Seufert, T. (2003). Supporting coherence formation in learning from multiple representations. *Learning and instruction*, 13(2), 227-237.
- Seufert, T., & Brünken, R. (2004). Supporting coherence formation in multimedia learning. In P. Gerjets, P. A. Kirschner, J. Elen & R. Joiner (Eds.), *Instructional design for effective and enjoyable computer-supported learning. Proceedings of the first joint meeting of the EARLI SIGs Instructional Design and Learning and Instruction with Computers*. (pp. 138-147). Tübingen: Knowledge Media Research Center.
- Seufert, T., & Brünken, R. (2006). Nutzung von Bildern und schriftlichen Informationen im Unterricht. In K.-H. Arnold (Ed.), *Handbuch Unterricht*. (pp. 395-399). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Seufert, T., & Brünken, R. (2006). The Impact of Intrinsic cognitive load on the effectiveness of graphical help for coherence formation. In G. Clarebout & J. Elen (Eds.), *Avoiding simplicity, confronting complexity. Advances in studying and designing (computer-based) powerful learning environments*. (pp. 319-328). Rotterdam: Sense Publishers.
- Seufert, T., & Brünken, R. (2006). Cognitive load and the format of instructional aids for coherence formation. *Applied cognitive psychology*, 20(3), 321-331.
- Seufert, T., Jänen, I., & Brünken, R. (2007). The impact of intrinsic cognitive load on the effectiveness of graphical help for coherence formation. *Computers in human behavior*, 23(3), 1055-1071.
- Seufert, T., Schütze, M., & Brünken, R. (2009). Memory characteristics and modality in multimedia learning: An aptitude-treatment-interaction study. *Learning and instruction*, 19(1), 28-42.
- Seufert, T., Zander, S., & Brünken, R. (2006). Multiple Darstellungen im Unterricht. In A. Fritz (Ed.), *Handbuch Kindheit und Schule*. (pp. 209-218). Weinheim u.a.: Beltz.
- Seufert, T., Zander, S., & Brünken, R. (2007). Das Generieren von Bildern als Verstehenshilfe beim Lernen aus Texten. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 39(1), 33-42.
- Sevyrev, A. (2001). Das neue Bild des alten Russland. Historische Mythologie in den heutigen russischen Schulbüchern. *Internationale Schulbuchforschung*, 23(1), 55-77.
- Sieck, J., & Herzog, M. A. (Eds.). (2009). *Kultur und Informatik. Serious games. Als Typoskript gedr.* Boizenburg: Hülsbusch.
- Siegmund, A. (2002). Neue und traditionelle Medien im Geographieunterricht. Medienverbund als Chance für handlungsorientiertes Lernen. *Praxis Geographie*, 32(6), 4-8.
- Skourtou, E. (2001). Lernen und Zweitsprachlernen im Internet: Pädagogische Fragestellungen *Neue Medien in der pädagogischen Kontroverse*. (pp. 185-194). Mainz: Logophon Verl.

- Slotta, J., Jorde, D., Fischer, F., Linn, M., Mork, S., Kollar, I., et al. (2003). International collaborations in a Web-Based Inquiry Science Environment. Promoting cross cultural research and collaborative curriculum. In B. Wasson & U. Hoppe (Eds.), *CSCL 2003. Community events. Communication and interaction. International Conference on Computer Support for Collaborative Learning. June 14 - 18, 2003, Bergen, Norway*. (pp. 80-84). Bergen: Univ. of Bergen (InterMedia).
- Sommer, R., & Zerweck, B. (2003). Storytelling in Soaps, Sitcoms, Stand-Up Shows und Spielfilmen. Filmisches Erzählen zwischen Wirtschaftlichkeit und künstlerischem Anspruch. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 37(61), 27-31.
- Spanhel, D. (2001). Anforderungen an die Lehrerausbildung auf der Basis von Erfahrungen in Modellversuchen zur Medienerziehung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 135-152.
- Spanhel, D. (2001). Medienpädagogische Kompetenz als Grundqualifikation in pädagogischen Berufen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(2), 13-26.
- Spanhel, D. (2007). Mit Medien Deutsch lernen. Chancen des Medieneinsatzes im Fach Deutsch als Fremdsprache an Grundschulen. *Frühes Deutsch*, 4(12), 4-8.
- Spanhel, D. (2007). Zur Standortbestimmung der Medienpädagogik aus anthropologischer und bildungswissenschaftlicher Sicht. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 33-54). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Sporer, T., Sippel, S., & Meyer, P. (2010). E-Portfolios als Assessment-Instrument im Augsburger "Begleitstudium Problemlösekompetenz". *MedienPädagogik*(18(2009/2010)), 1-19.
- Stadelbauer, J. (2002). Postsozialistische Stadtentwicklung in der GUS im Licht der Transformation. *Geographie und Schule*, 24(136), 3-9.
- Stadtfeld, P. (2005). Heterogenität als Chance - Einsatzmöglichkeiten Neuer Medien in heterogenen Lerngruppen. In P. Stadtfeld (Ed.), *Allgemeine Didaktik im Wandel*. (pp. 252-268). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Staiger, M. (2006). Die Tücke der Medien. Medienpraktische Fragen zum Einsatz von Spielfilmen. In V. Frederking (Ed.), *Themen-Schwerpunkt Filmdidaktik und Filmästhetik*. (pp. 179-189). München: kopaed.
- Staiger, M. (2008). Filmanalyse - ein Kompendium. *Der Deutschunterricht*, 60(3), 8-18.
- Staiger, M. (2010). *Literaturverfilmungen im Deutschunterricht. 1. Aufl.* München: Oldenbourg.
- Staiger, S. (2002). Internetdidaktik. *LA-Multimedia*(2), 8-10.
- Stang, R. (Ed.). (2001). *Lernsoftware in der Erwachsenenbildung*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Stang, R. (2005). Neue Medien unter der Organisationsperspektive. Eine empirische Untersuchung in der Weiterbildung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 277-303.
- Starauscek, E. (2006). Der Einfluss von Textkohäsion und gegenständlichen externen piktoralen Repräsentationen auf die Verständlichkeit von Texten zum Physiklernen. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 12, 127-157, 121,127 M.

- Stark, R., Bürg, O., & Mandl, H. (2002). *Optimierung einer virtuellen Lernumgebung zum Erwerb anwendbaren Wissens im Bereich empirischer Forschungsmethoden: Effekte zusätzlicher Strukturierungsmaßnahmen*. München: Ludwig-Maximilians-Univ., Inst. für Pädagog. Psychologie u. Empirische Pädagogik.
- Stark, R., Gruber, H., Mandl, H., & Hinkofer, L. (2001). Wege zur Optimierung eines beispielbasierten Instruktionsansatzes: Der Einfluss multipler Perspektiven und instruktionaler Erklärungen auf den Erwerb von Handlungskompetenz. *Unterrichtswissenschaft*, 29(1), 26-40.
- Stark, R., Gruber, H., Renkl, A., & Mandl, H. (2000). Instruktionale Effekte einer kombinierten Lernmethode. Zahlt sich die Kombination von Lösungsbeispielen und Problemlöseaufgaben aus? *Zeitschrift für pädagogische Psychologie*, 14(4), 206-218.
- Stark, R., & Mandl, H. (2002). Konzeption und Evaluation einer komplexen netzbasierten Lernumgebung im Kontext der universitären Ausbildung in empirischen Forschungsmethoden. *Unterrichtswissenschaft*, 30(4), 315-330.
- Stark, R., & Mandl, H. (2003). *Web-based learning in the field of empirical research methods*. München: Ludwig-Maximilians-Univ., Dep. of Psychology, Inst. for Educational Psychology.
- Stark, R., & Mandl, H. (2005). Lernen mit einer netzbasierten Lernumgebung im Bereich empirischer Forschungsmethoden. Effekte zusätzlich implementierter Maßnahmen und Bedeutung von Lernvoraussetzungen. *Unterrichtswissenschaft*, 33(1), 3-29.
- Stark, R., Stegmann, K., & Mandl, H. (2002). *Konzeption einer netzbasierten Lernumgebung zur Förderung des Wissenserwerbs im Kontext der Ausbildung in empirischen Forschungsmethoden und Statistik*. München: Ludwig-Maximilians-Univ., Inst. für Pädagog. Psychologie u. Empirische Pädagogik.
- Stauber, B. (2007). Gender-Dynamiken in der Rekonstruktion von Bildungsprozessen in Medienprojekten. *MedienPädagogik*(14), 1-15.
- Steffen, I. (2007). Maria, Laura und was sie vom Unterricht behalten. *Grundschule*, 39(5), 22-23.
- Steinbach, M. (2007). Industriellenbilder in deutschen Schulbüchern. Zum Umgang mit einem geliebten Typus. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. 217-232). Berlin u.a.: LIT.
- Steinwider, P. (2004). "In and outside the academy." "Let's look through the looking glass the other way.". *MedienPädagogik*(8), 1-19.
- Stenger, U. (2002). Zur Bildungsfunktion von Bildern. *Ethik und Unterricht*, 13(2), 15-19.
- Stiehler, H.-J., & Mikos, L. (Eds.). (2006). *Die Kunst des Betrachters. Jugendsoziologie, Kinderfilm und Medienkompetenz*. Leipzig: Leipziger Univ.-Verl.
- Stieldorf, A. (2007). Die historischen Hilfswissenschaften in europäischen Schulbüchern. In M. Clauss (Ed.), *Das Bild des Mittelalters in europäischen Schulbüchern*. (pp. [303]-322). Berlin u.a.: Lit.
- Stolpmann, B. E., & Breiter, A. (2004). Qual der Wahl. Anforderungen an Lern- und Lehrplattformen für Schulen aus Nutzersicht. *Computer + Unterricht*, 14(54), 39-43.

- Stolpmann, B. E., & Breiter, A. (2005). Von der Einzelschule bis zum Land. Institutionelle Ebenen der Medienentwicklungsplanung. *Computer + Unterricht*, 15(58), 11-14.
- Stork, A., & Adamczak-Krysztofowicz, S. (2010). Didaktisch-methodische Einsatzmöglichkeiten von Podcasts in der DaF-Lehrer-Ausbildung. *Deutsch als Fremdsprache*, 47(2), 91-97.
- Straka, G. A., Stöckl, M., & Tulodziecki, G. (2000). Multimedia und selbstgesteuertes Lernen. Umgebungsbedingungen, Kompetenzen und Motivation. Workshop 1 *Überbetriebliche Berufsbildungsstätten (ÜBS) - Partner für moderne Berufsbildung*. (pp. 114-145). Bielefeld: Bertelsmann.
- Stratenwerth, D. (2002). Bilder als Voraussetzung des Verstehens. *Der altsprachliche Unterricht Latein, Griechisch*, 45(6), 19-21.
- Stratmann, J., & Kerres, M. (2003). Lernen und arbeiten auf dem Digitalen Campus *Kooperation und Arbeiten in vernetzten Welten*. (pp. 410-421). Stuttgart: Ergonomia Verl.
- Stratmann, J., & Kerres, M. (2004). Konzepte, Realisierung und Verankerung mobilen Lernens *Projekträger Neuer Medien in der Bildung + Fachinformation des BMBF. Notebook-University: Ergebnisse und Erfahrungen einer Förderinitiative. St. Augustin*. St. Augustin: BMBF.
- Stratmann, J., & Kerres, M. (2004). From virtual university to mobile learning on the digital campus: Experiences from implementing a notebook-university *Proceedings of the International Conference on Education and Information Systems, Technologies and Applications*. Orlando, Fla.: EISTA.
- Stratmann, J., & Kerres, M. (Eds.). (2008). *E-Strategy. Strategisches Informationsmanagement für Forschung und Lehre*. Münster u.a.: Waxmann.
- Stratmann, J., Nattland, A., & Kerres, M. (2004). Didaktische und strukturelle Überlegungen zur Integration von Notebooks in den Hochschulalltag *Beiträge der 34. Jahrestagung der Gesellschaft für Informatik*. (pp. 389-393). Bonn: Ges. f. Informatik.
- Stratmann, J., Preussler, A., & Kerres, M. (2009). Lernerfolg und Kompetenz bewerten. Didaktische Potenziale von Portfolios in Lehr-/Lernkontext. *MedienPädagogik*(18), 1-19.
- Stratmann, J., Preußler, A., & Kerres, M. (2009). Lernerfolg und Kompetenz: Didaktische Potenziale der Portfolio-Methode im Hochschulstudium. *ZFHE*, 13 S.
- Stratmann, J., Voß, B., & Kerres, M. (2004). Unterstützung diskursiver Settings durch Notebooks im Seminarraum *Didaktik der Notebook-Universität*. (pp. 171-184). Münster: Waxmann.
- Straub, I. (2005). Neue Freunde durch neue Medien? Die Bedeutung computervermittelter Kommunikation für männliche Jugendliche. *MedienPädagogik*(12.10.2005), 1-18.
- Strbac, M. (2009). Die Darstellung des jugoslawischen Bürgerkriegs in kroatischen Schulbüchern. In M. Furrer (Ed.), *Kriegsnarrative in Geschichtslehrmitteln*. (pp. 189-199). Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Strewe, U. (2007). *Bücher von heute sind morgen Taten. Geschichtsdarstellung im Kinder- und Jugendbuch der DDR*. Frankfurt am Main u.a.: Lang.

- Strittmatter, P., & Niegemann, H. (2000). *Lehren und Lernen mit Medien. Eine Einführung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchges.
- Stritzelberger, I. (2010). Das Medienprojekt "Shakespeare erleben". *Praxis Fremdsprachenunterricht. Englisch*, 7(4), 12-15.
- Strücken, C., & Weegen, M. (2002). Schule von übermorgen. Auf dem Weg von der wirklichen zur virtuellen Schule? *Bildungsforschung und Politikberatung*. (pp. 237-249). Weinheim: Juventa.
- Strzebkowski, R., & Kleeberg, N. (2002). Interaktivität und Präsentation als Komponenten multimedialer Lernanwendungen. In L. J. Issing (Ed.), *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 228-245). München: Verl. Internat. Psychoanalyse.
- Stumpf, J. (2006). Schau mir in die Linse, Kleines! Digitaler Videoschnitt mit dem System "Casablanca" (Teil 2). *Schulmagazin 5 bis 10*, 74(10), 57.
- Stumpf, J. (2006). Schau mir in die Linse, Kleines! Digitaler Videoschnitt mit dem System Casablanca (Teil 1). *Schulmagazin 5 bis 10*, 74(9), 57.
- Stöber, G. (Ed.). (2000). *Grenzen und Grenzräume in der deutschen und polnischen Geschichte. Scheidelinie oder Begegnungsraum?* Hannover: Hahn.
- Stöber, G. (Ed.). (2001). *"Fremde Kulturen" im Geographieunterricht. Analysen - Konzeptionen - Erfahrungen*. Hannover: Hahn.
- Stöber, G. (2001). Leben in Yasin - von der Geländearbeit zum Erdkunde-Unterricht. *Geographische Rundschau*, 53(12), 46-49.
- Stöber, G. (Ed.). (2002). *Polen, Deutschland und die Osterweiterung der EU aus geographischen Perspektiven*. Hannover: Hahn.
- Stöber, G. (Ed.). (2003). *Der Transformationsprozess in (Ost-)Deutschland und in Polen*. Hannover: Hahn.
- Stöber, G. (2003). "Fremde" in der Klasse. Geographieunterricht in Deutschland unter den Bedingungen einer Einwanderungsgesellschaft. *Geographische Rundschau*, 55(4), 42-44.
- Stöber, G. (2004). Sadd el-Ali - Paradigma des Scheiterns? Die Assuan-Staudämme im Schulbuchdiskurs. *Geographische Rundschau*, 56(12), 46-54.
- Stöber, G., & Otto, M. (2008). Schulbücher - Beiträge zu Konflikten? *Eckert*(4), 10-12.
- Sucharowski, W. (Ed.). (2000). *Sprache und Computer in der Schule*. Rostock: Inst. f. Germanistik, Univ.
- Suica, M. (2007). South Eastern Europe - an historical region and its significance as portrayed in Serbian history textbooks. In A. Helmedach (Ed.), *Pulverfass, powder keg, baril de poudre? Südosteuropa im europäischen Geschichtsschulbuch. South eastern Europe in european history textbooks*. (pp. 243-264). Hannover: Hahn.
- Sumfleth, E., & Telgenbüscher, L. (2000). Zum Einfluß von Bildmerkmalen und Fragen zum Bild beim Chemielernen mit Hilfe von Bildern - Beispiel Massenspektrometrie. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 6, 59-78.

- Sumfleth, E., & Telgenbüscher, L. (2000). Chemielernen mit Bildern durch aktive Gestaltung der Lernumgebung - Beispiel Additionsreaktionen. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 6, 97-113.
- Surkamp, C. (2004). Teaching films: Von der Filmanalyse zu handlungs- und prozessorientierten Formen der filmischen Textarbeit. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 38(68), 2-11.
- Swertz, C. (2002). Konzepte und Methoden zur Qualitätssicherung bei der Produktion von hypertextuellen Online-Lernumgebungen. *MedienPädagogik*(5), 1-15.
- Swertz, C. (2005). Web-Didaktik. Eine didaktische Ontologie in der Praxis. *MedienPädagogik*(10), 1-12.
- Swertz, C. (2005). Die didaktische und technologische Konzeption der Online-Bildungsplattform für die Bundesinitiative "Jugend ans Netz". *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 347-371.
- Sünkel, W. (2007). Zum Problem der Elementarisierung von Unterrichtsgegenständen überhaupt. In E. Matthes & C. Heinze (Eds.), *Elementarisierung im Schulbuch* (pp. 17-23). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- Süss, D., Lampert, C., & Wijnen, C. W. (2010). *Medienpädagogik. Ein Studienbuch zur Einführung. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Teistler, G., & Matthes, E. (2008). Fibelproduktion 1945 bis 1949: Zwischen Notprogramm und Kontinuität. *Zeitschrift für Grundschulforschung*, 1(1), 122-136.
- Tergan, S.-O. (2001). Qualitätsbeurteilung von Bildungssoftware mittels Kriterienkatalogen. Problemaufriss und Perspektiven. *Unterrichtswissenschaft*, 29(4), 319-341.
- Tergan, S.-O., Fischer, A., & Schenkel, P. (2004). Qualitätsevaluation von E-Learning mit dem Evaluationsnetz. In D. M. Meister (Ed.), *Evaluation von E-Learning*. (pp. 223-233). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Thaler, E. (2004). MMSL statt HSAH - Plädoyer für ein Multimedia-Sprachlabor im Fremdsprachenunterricht. *NM : Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis*, 57(2), 92-100.
- Thaler, E. (2005). The Trend's your "Friends". Methoden zur Arbeit mit TV-Sitcoms. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 39(75), 36-37.
- Thaler, E. (2007). Film-based Language Learning. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 4(1), 9-14.
- Thaler, E. (2008). Internet-Videos: Fremdsprachenlernen für die "You Tube"-Generation. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 5(1), 14-18.
- Thaler, E. (2010). Interaktive Whiteboards - Ende der Kreidezeit? *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 7(4), 5-6.
- Thaler, E. (2010). Hör-Seh-Verstehen. *Praxis Fremdsprachenunterricht*, 7(1), 16.
- Thomas, M. (2009). Medien zur Informatikgeschichte. *Log in*, 29(157-158), 12-19.

- Thomé, D. (Ed.). (2000). *Computer im Deutschunterricht der Sekundarstufe. Multimediale Anwendungsgebiete im Rechtschreib-, Grammatik- und Literaturunterricht, zum Text verfassen, Publizieren und Kommunizieren*. Braunschweig: Westermann.
- Tillmann, A., & Vollbrecht, R. (2006). Ich-Findung, Selbsterprobung und jugendkulturelle Praktiken in einer virtuellen Gemeinschaft. In C. Jacke, E. Kimminich & S. J. Schmidt (Eds.), *Kulturschutt. Über das Recycling von Theorien und Kulturen*. (pp. 188-206). Bielefeld: transcript.
- Tillmann, A., & Vollbrecht, R. (2006). Informelle Lerngemeinschaften - das Beispiel LizzyNet. In R. Arnold & M. Lermen (Eds.), *eLearning Didaktik*. (pp. 173-186). Baltmannsweiler: Schneider Verlag.
- Tillmann, A., & Vollbrecht, R. (2006). Cliques, Jugendkultur und Medien. *Medien + Erziehung*(4), 22-27.
- Timmermann, W., Liping, W., & Yulu, M. (2010). Den kritischen Umgang mit Internet-Materialien entwickeln: Eine mediendidaktische Aufgabe für den Bachelor-Unterricht. *Informationen Deutsch als Fremdsprache*, 37(4), 417-425.
- Toepfer, S. (2003). Humor für Insider. Lachen im Kino der Medienwelten. *Erwachsenenbildung*, 49(3), 146-148.
- Toman, H. (2002). *Computerkinder in der Grundschule. Zur Aneignung individueller Medien- und Internetkompetenz auf der Basis vorhandener Lesekompetenz am Ende des 1. Schuljahrs*. Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Toman, H. (2006). *Historische Belange und Funktionen von Medien im Unterricht. Grundlagen und Erfahrungen*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.
- Treibel, A., Maier, M. S., Kommer, S., & Welzel, M. (Eds.). (2006). *Gender medienkompetent. Medienbildung in einer heterogenen Gesellschaft*. Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Treumann, K. P., Barkatzki, E., & Strotmann, M. (2005). Hauptkomponentenanalytische Untersuchungen zum Medienhandeln Jugendlicher. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 146-167.
- Treumann, K. P., Burkatzki, E., & Strotmann, M. (2005). Zur Rekonstruktion einer Typologie jugendlichen Medienhandelns gemäß dem Leitbild der Triangulation. In B. Bachmair & S. Aufenanger (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 109-132). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Tröhler, D. (2001). Politischer Liberalismus und staatlicher Lehrmittelverlag? In D. Tröhler (Ed.), *Über die Mittel des Lernens. Kontextuelle Studien zum staatlichen Lehrmittelwesen im Kanton Zürich des 19. Jahrhunderts*. (pp. 10-48). Zürich: Verl. Pestalozzianum.
- Tulodziecki, G. (2000). Medienpädagogik in der Schule der Zukunft *Spannungsfeld Medien und Erziehung*. (pp. 13-31). München: KoPäd.
- Tulodziecki, G. (2000). Computerunterstütztes Lernen aus mediendidaktischer Sicht *Hand- und Lehrbücher der Pädagogik. Computerunterstütztes Lernen*. (pp. 53-72). München: Oldenbourg.
- Tulodziecki, G. (2000). Multimedia in der Schule. *Forum E*(6), 8-15.
- Tulodziecki, G. (2000). Computerbasierte Medien. Anforderungen an die Schule. *Log in*, 20(5), 8-12.

- Tulodziecki, G. (2001). Statement zur Eröffnung des Grundschultages am 16.02.00 in Paderborn. "Kinderwelt - Medienwelt" *Grundschule zwischen Bilderbuch und Internet*. (pp. 18-22). München: KoPäd.
- Tulodziecki, G. (2001). Computer in Schule und Unterricht. *Lernende Schule*, 4(15), 10-13.
- Tulodziecki, G. (2001). Medienauswahl und Medienverwendung aus didaktischer Sicht. *Hessische Blätter für Volksbildung*, 51(4), 303-312.
- Tulodziecki, G. (2001). Nutzung von Multimedia - ein Weg zur Verbesserung schulischen Lehrens und Lernens? *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 283-300.
- Tulodziecki, G. (2002). *Bedingungen und Konzepte medienpädagogischen Handelns*. Hagen: FernUniversität u.a.
- Tulodziecki, G. (2002). *Nutzung und Gestaltung von Medien als medienpädagogische Aufgaben*. Hagen: FernUniversität u.a.
- Tulodziecki, G. (2002). *Analyse und Kritik von Mediengestaltung, Medieneinflüssen und Produktionsbedingungen als medienpädagogische Aufgaben*. Hagen: FernUniversität.
- Tulodziecki, G. (2003). Gestaltung einer netzbasierten Lernumgebung für einen Fernstudiengang zu "Medien und Informationstechnologien in Erziehung, Unterricht und Bildung". *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 245-255.
- Tulodziecki, G. (2003). Zwischen Anspruch und Wirklichkeit. Medienbildung im Primarbereich - Situation und Perspektive. *MedienConcret*(1), 44-49.
- Tulodziecki, G. (2004). Entwicklung eines Schulkonzepts Medienbildung. *Medien-Impulse*, 12(48), 11-20.
- Tulodziecki, G. (2004). Rahmenplan zur Medienbildung in der Grundschule. *Medien-Impulse*(Sonderheft), 28-31.
- Tulodziecki, G. (2004). Entwicklung eines Schulkonzepts Medienbildung. Teil 2. Fortsetzung aus Medienimpulse 48, Seite 11ff. *Medien-Impulse*, 12(49), 45-49.
- Tulodziecki, G. (2005). Digitale Medien in einem problem- und fallorientierten Unterricht. In P. Stadtfeld (Ed.), *Allgemeine Didaktik im Wandel*. (pp. 235-251). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Tulodziecki, G. (2005). Zur Situation der Medienpädagogik in der Bundesrepublik Deutschland. *MedienPädagogik*(11), 1-44.
- Tulodziecki, G. (2005). Digitale Medien in Unterricht und Schule. Medienpädagogische Grundlagen und Beispiele. *Medien-Impulse*(54), 34-44.
- Tulodziecki, G. (2006). Schulische Medienpädagogik - von den 1950er Jahren bis heute. *Medien + Erziehung*, 50(5), 49-56.
- Tulodziecki, G. (2007). Handlungs- und entwicklungsorientierte Medienpädagogik. Theoretische Grundlagen, Umsetzungen und Forschung. In W. Sesink, M. Kerres & H. Moser (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 102-117). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.

- Tulodziecki, G. (2007). Lernen und Lehren in Zeiten von Computer und Medieneinfluss. Abschiedsvorlesung vom 10.02.06. In W. Keim (Ed.), *Verabschiedung Prof. Dr. Gerhard Tulodziecki*. (pp. 13-39). Paderborn: Institut für Erziehungswissenschaft.
- Tulodziecki, G. (2007). Entwicklung eines Kompetenzmodells für die Medienbildung - Grundlagen für die Formulierung von Bildungsstandards. *Computer + Unterricht*, 17(65), 50-54.
- Tulodziecki, G. (2007). Was Schülerinnen und Schüler im Medienbereich wissen und können sollen. Kompetenzmodell und Bildungsstandards für die Medienbildung. *Medien-Impulse*, 1(59), 24-35.
- Tulodziecki, G. (2008). *Medienbildung - welche Kompetenzen Schülerinnen und Schüler im Medienbereich erwerben und welche Standards sie erreichen sollen. Vortrag vom 02.11.06 im Arbeitskreis "Schule und Computer" an der Universität Paderborn.*
- Tulodziecki, G. (2008). Medienwelten als Lebenswelten. Konsequenzen für die Schule. *Pädagogik (Weinheim)*, 60(5), 6-9.
- Tulodziecki, G. (2009). Ganztagschule und Medienbildungsstandards. *Medien + Erziehung*, 53(1), 8-15.
- Tulodziecki, G. (2009). Medienpädagogik unter dem Einfluss der informations- und kommunikationstechnologischen Entwicklung. Problemlagen und Lösungsansätze im Rück- und Ausblick. *Medien-Impulse*, 3(66), 13-17.
- Tulodziecki, G. (2010). Medienkompetenz und/oder Medienbildung? Ein Diskussionsbeitrag. *Medien + Erziehung*, 54(3), 48-53.
- Tulodziecki, G., Gallasch, U., & Moll, S. (2001). Neue Medien als Inhalt und Mittel der universitären Lehrer-Ausbildung. Ergebnisse eines Modellvorhabens im Rahmen der Initiative "BIG-Bildungswege in der Informationsgesellschaft". *Jahrbuch Medienpädagogik*(2), 77-90.
- Tulodziecki, G., & Herzig, B. (2002). *Computer & Internet im Unterricht. Medienpädagogische Grundlagen und Beispiele*. Berlin: Cornelson-Verl. Scriptor.
- Tulodziecki, G., & Herzig, B. (2002). *Computer und Internet im Unterricht. Medienpädagogische Grundlagen und Beispiele*. Bielefeld: Cornelsen Scriptor.
- Tulodziecki, G., & Herzig, B. (2004). *Mediendidaktik. Medien in Lehr- und Lernprozessen*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Tulodziecki, G., & Herzig, B. (2009). *Mediendidaktik. Medien in Lehr- und Lernprozessen*: Kopäd Verlag.
- Tulodziecki, G., Herzig, B., & Blömeke, S. (2009). *Gestaltung von Unterricht. Eine Einführung in die Didaktik*. 2., durchges. Aufl. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Tulodziecki, G., Herzig, B., & Grafe, S. (2010). *Medienbildung in Schule und Unterricht. Grundlagen und Beispiele*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Töpfer, C., & Mikos, L. (2006). Chancen und Grenzen medienvermittelter politischer Bildung für bildungsbenachteiligte Jugendliche. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung*, 1(3), 403-416.
- Unger, W. (2002). www.juralink.de. Durchblick im BGB via Internet. *Die Neue Hochschule*, 43(6), 8.

- Utz, H. (2010). Geschichtsunterricht: Zeit + Bild + Film. Paralleltitel: History lessons - time + picture + film. *Zeitschrift für Pädagogik*, 56(6), 835-848.
- Vach, K. (2005). *Medienzentrierter Deutschunterricht in der Grundschule. Konzeptualisierung, unterrichtliche Erprobung und Evaluation*. Berlin: Frank und Timme.
- Vach, K. (2009). Medien im Deutschunterricht. *Deutsch differenziert*, 4(1), 10-12.
- Vallendor, M. (2003). Lernen mit persönlichen Notebooks. Erfahrungen und Empfehlungen aus dem SEMIK-Modellversuch. *Computer + Unterricht*, 13(50), 6-12.
- Van Gorp, A., & Depaepe, M. (Eds.). (2009). *Auf der Suche nach der wahren Art von Textbüchern* (Vol. 7). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Vinck, H. (2004). The whiter the better. African colonial schoolbooks; a path to a new identity *Interkulturelles Verstehen und kulturelle Integration durch das Schulbuch? Die Auseinandersetzung mit dem Fremden*. (pp. 271-297). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Vogel, M. (2002). Das Bild im Zeitalter der Verschriftlichung. Zur didaktischen und ästhetischen Funktion der Buchillustration im 16. Jahrhundert. In W. Meyer (Ed.), *Platteriana. Beiträge zum 500. Geburtstag des Thomas Plattner (1499? - 1582)*. (pp. 123-155). Basel: Schwabe.
- Vogt, H., & Christmann, B. (Eds.). (2000). *Wissenschaftliche Weiterbildung in neuer Umgebung. Internationalisierung - gestufte Abschlüsse - moderne Strukturen. Dokumentation der 28. Jahrestagung des Arbeitskreises Universitäre Erwachsenenbildung (AUE - Hochschule und Weiterbildung) an der Ruhr-Universität Bochum 23./24. September 1999*. Regensburg: AUE.
- Vollbrecht, R. (2000). *Medienpädagogik 3. 2/3. Neue Informations- und Kommunikationstechnologien - neue Kommunikationskultur*. Hagen: Fernuniv.
- Vollbrecht, R. (2000). *Medienpädagogik 3. 4. Ausbildung, Arbeitsfelder, Projektpraxis*. Hagen: Fernuniv.
- Vollbrecht, R. (2000). Werbung und Kinder. Pädagogische Aspekte und empirische Ergebnisse. *Schulmagazin 5 bis 10*, 68(10), 8-11.
- Vollbrecht, R. (2001). *Einführung in die Medienpädagogik*. Weinheim u.a.: Beltz.
- Vollbrecht, R. (2001). *Medienpädagogik. 3,2/3. Handlungsorientierte Medienpädagogik. 2/3, Neue Informations- und Kommunikationstechnologien, neue Kommunikationskultur. [5. Aufl.]*. Hagen: Fernuniv.
- Vollbrecht, R. (2001). *Medienpädagogik. 3,4. Handlungsorientierte Medienpädagogik. 4, Ausbildung, Arbeitsfelder, Projektpraxis. [5. Aufl.]*. Hagen: Fernuniv.
- Vollbrecht, R. (2001). "Computer, zum Diktat!". Automatische Spracherkennung vor dem Durchbruch? *Medien praktisch*, 25(3), 53-54.
- Vollbrecht, R. (2002). *Jugendmedien*. Tübingen: Niemeyer.
- Vollbrecht, R. (2003). Aufwachsen in Medienwelten. In K. Fritz, S. Sting & R. Vollbrecht (Eds.), *Mediensozialisation. Pädagogische Perspektiven des Aufwachsens in Medienwelten*. (pp. 13-24). Opladen: Leske u. Budrich.

- Vollbrecht, R. (2004). Schulfernsehen - Schulfunk. In R. W. Keck, U. Sandfuchs & B. Feige (Eds.), *Wörterbuch Schulpädagogik*. (pp. 398-399). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Vollbrecht, R. (2005). Rezeptive Medienarbeit. In J. Hüther & B. Schorb (Eds.), *Grundbegriffe der Medienpädagogik*. 4., vollst. neu konzipierte Aufl. (pp. 364-367). München: kopaed.
- Vollbrecht, R. (2006). "Close the world - open the nExt". Jugendliche im Cyberspace. In A. Tillmann & R. Vollbrecht (Eds.), *Abenteuer Cyberspace. Jugendliche in virtuellen Welten*. (pp. 17-32). Frankfurt, Main: P. Lang.
- Vollbrecht, R. (2006). Filmwirkung und Filmsozialisation. In W. Barg, H. Niesyto & J. Schmolling (Eds.), *Jugend, Film, Kultur. Grundlagen und Praxishilfen für die Filmbildung*. (pp. 87-98). München: kopaed.
- Vollbrecht, R. (2006). Medienerziehung. In K.-H. Arnold (Ed.), *Handbuch Unterricht*. (pp. 436-440). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Vollbrecht, R. (2006). Mediensozialisation von Kindern und Jugendlichen. In U. Dittler & M. Hoyer (Eds.), *Machen Computer Kinder dumm? Wirkung interaktiver, digitaler Medien auf Kinder und Jugendliche aus medienpsychologischer und mediendidaktischer Sicht*. (pp. 33-44). München: kopaed.
- Vollbrecht, R. (2008). Computerspiele als medienpädagogische Herausforderung. In J. Fritz (Ed.), *Computerspiele(r) verstehen. Zugänge zu virtuellen Spielwelten für Eltern und Pädagogen*. (pp. 236-262). Bonn.
- Vollbrecht, R. (2008). Wie Wissenschaft Wissen schafft. In J. Fritz (Ed.), *Computerspiele(r) verstehen. Zugänge zu virtuellen Spielwelten für Eltern und Pädagogen*. (pp. 39-67). Bonn: bpb.
- Vollbrecht, R. (2008). Perspektiven und Chancen für die Medienpädagogik *Schöne neue Medienwelten - Dokumentation der Tagung vom 4. und 5.12.2008*. (pp. 8 S.).
- Vollmeyer, R., & Brunstein, J. (Eds.). (2005). *Motivationspsychologie und ihre Anwendung*. 1. Aufl. Stuttgart: Kohlhammer.
- Vollstädt, W. (2002). Lernen mit neuen Medien. Ergebnisse einer Delphie-Studie. *Pädagogik (Weinheim)*, 54(10), 32-35.
- Vollstädt, W. (Ed.). (2003). *Zur Zukunft der Lehr- und Lernmedien in der Schule. Eine Delphi-Studie in der Diskussion*. Opladen: Leske u. Budrich.
- Wagner, E. (2007). Mit Bildern argumentieren. Bildgebrauch in Kunst-Schulbüchern. *Kunst + Unterricht*(309-310), 54-55.
- Wagner, E., & Albrecht, R. (Eds.). (2001). *Lehren und Lernen mit neuen Medien. Plattformen, Modelle, Werkzeuge*. Münster u.a.: Waxmann.
- Wagner, J. (2008). Podcasts im Unterricht. Teil 2. *Log in*, 28(154-155), 117-122.
- Wagner, W.-R. (2000). *Bilder von Tod und Krieg. Kriegsberichterstattung in den Medien, Anregungen für den Unterricht in der Sekundarstufe II*. 1. Aufl. Hildesheim: Niedersächsisches Landesinst. für Fortbildung und Weiterbildung im Schulwesen und Medienpädagogik.

- Wagner, W.-R. (2000). Multimedia und Internet - pädagogische Kür oder gesellschaftliche Pflicht? *Schulverwaltung. Niedersachsen*, 10(3), 80-83.
- Wagner, W.-R. (2000). Internet und Lernkultur. www.literaturatlas.de. *Beispiele : in Niedersachsen Schule machen*, 18(4), 51-53.
- Wagner, W.-R. (2000). Bilder von Tod und Krieg. Zur (Re)Konstruktion von Geschichte(n) mit Medien. *Medien praktisch*, 24(94), 24-28.
- Wagner, W.-R. (2000). Internet und Lernkultur. Sinnvoller Rahmen für problemorientiertes Lernen und den Erwerb von Medienkompetenz. *Beispiele : in Niedersachsen Schule machen*(4), 51-53.
- Wagner, W.-R. (2000). Lernen Online? Die Bedeutung neuer Informations- und Kommunikationstechnologien für das interkulturelle Lernen. *ZEP : Zeitschrift für internationale Bildungsforschung und Entwicklungspädagogik*, 23(1), 12-17.
- Wagner, W.-R. (2000). TextRaum Internet - Exkursion in eine sich verändernde Medienlandschaft. *Computer + Unterricht*, 10(40), 6-11.
- Wagner, W.-R. (2001). Das Textanalyseprogramm CAPITO. *Computer + Unterricht*, 11(42), 61.
- Wagner, W.-R. (2001). Datenschutz, Selbstschutz, Medienkompetenz: Wieviel informationstechnische Grundbildung braucht der kompetente Mediennutzer? *MedienPädagogik*(4), 16.
- Wagner, W.-R. (2002). Wege in eine neue Lernkultur. www.literaturatlas.de. *Medien praktisch*, 26(2), 13-16.
- Wagner, W.-R. (2002). Medienkompetenz und Allgemeinbildung. Überlegungen zur Neuorientierung der Medienpädagogik ausgehend vom Bond-Film Tommorrow Never Dies. *Medien praktisch*(Sonderheft Nr.5), 16-25.
- Wagner, W.-R. (2003). Der Computer als Werkzeug zur Texterschließung. In J. Wermke (Ed.), *Literatur und Medien*. (pp. 182-185). München: KoPäd.
- Wagner, W.-R. (2003). "1000 mal 1000 - Notebooks im Schulranzen" eine Antwort auf PISA. *Schulverwaltung. Ausgabe Niedersachsen und Schleswig-Holstein*, 13(4), 117-120.
- Wagner, W.-R. (2003). Neues Lernen ohne neue Medien? Es führt kein Weg am Notebook vorbei. *Computer + Unterricht*, 13(50), 14.
- Wagner, W.-R. (2004). *Medienkompetenz revisited. Medien als Werkzeuge zur Weltaneignung: ein pädagogisches Programm*. München: KoPäd Verl.
- Wagner, W.-R. (2004). Zur Entwicklung der IT-Ausstattung an Schulen. Ergebnisse aus dem Aktionsprogramm n-21. *Schulverwaltung. Ausgabe Niedersachsen und Schleswig-Holstein*, 14(5), 147-151.
- Wagner, W.-R. (2004). Lerngemeinschaften - Netzwerke - Schulkultur. Gemeinsam Lernen lernen. *Computer + Unterricht*, 14(54), 6-11.
- Wagner, W.-R. (2005). Unterrichtseinheiten zum Thema "Handy". *Computer + Unterricht*, 15(59), 16.

- Wagner, W.-R. (2005). Alltagskompetenz Internet. Anforderungen an Selbsttätigkeit und Selbstverantwortung. *Computer + Unterricht*, 15(59), 6-10.
- Wagner, W.-R. (2005). Wie gefährlich sind Dinosaurier? WebQuest zur Beurteilung der Qualität von Informationen aus dem Internet. *Computer + Unterricht*, 15(59), 24-26.
- Wagner, W.-R. (2005). Reisen planen und organisieren per Internet. Ausgewählte Unterrichtseinheiten. *Computer + Unterricht*, 15(59), 36-37.
- Wagner, W.-R. (2005). Gesundheit aus dem Internet. Über Medizin und Medienkompetenz. *Computer + Unterricht*, 15(59), 38-39.
- Wagner, W.-R. (2005). Amerika, du kannst es besser? Anmerkungen zur Umsetzung des didaktischen Modells "WebQuest". *Computer + Unterricht*, 15(57), 51-53.
- Wagner, W.-R. (2005). Medienentwicklungsplan: Ein Plan unter vielen? Zum Zusammenhang von Mediennutzung und Schulqualität. *Computer + Unterricht*, 15(58), 50-51.
- Wagner, W.-R. (2005). Kompetenzen für eShopper. Information und Materialien zum Einkaufen im Netz. *Computer + Unterricht*, 15(59), 40-43.
- Wagner, W.-R. (2005). Beiträge zur Kooperation von Schule und Jugendmedienarbeit. [Rezension]. *Computer + Unterricht*, 15(60), 63.
- Wagner, W.-R. (2005). Tatfunk: Ein Radioprojekt für Schulen zur Förderung unternehmerischer Kompetenzen. *Computer + Unterricht*, 15(60), 64.
- Wagner, W.-R. (2006). Die Verortung von Medienbildung in den Fachdidaktiken. Der Weg zur Verankerung im schulischen Curriculum? *Computer + Unterricht*, 16(63), 19-23.
- Wagner, W.-R. (2006). Multimedia in der Umweltbildung. *Computer + Unterricht*, 16(64), 58.
- Wagner, W.-R. (2006). WebQuests - Eine Chance und Herausforderung für den Deutschunterricht. *Der Deutschunterricht*, 58(6), 82-86.
- Wagner, W.-R. (2006). Pixel für Pixel veränderbar. Digitale Fotografie und Bildmanipulation. *Computer + Unterricht*, 16(64), 30-32.
- Wagner, W.-R. (2006). Revolution an der Ladenkasse. Anregungen für ein Webquest zu den Chancen und Risiken der RFID-Technik. *Computer + Unterricht*, 16(64), 33-35.
- Wagner, W.-R. (2006). Von Datensammlern und Datendetektivinnen. Die Mediennutzung von Kindern und Jugendlichen erfassen und reflektieren. *Computer + Unterricht*, 16(64), 36-45.
- Wagner, W.-R. (2007). WebQuests unter der didaktischen Lupe. *Computer + Unterricht*, 17(67), 36-37.
- Wagner, W.-R. (2007). Handy kreativ. *Computer + Unterricht*, 17(65), 57.
- Wagner, W.-R. (2007). Schulprojekt MOBILFUNK. *Computer + Unterricht*, 17(65), 58.
- Wagner, W.-R. (2007). WebQuest. Ein didaktisches Konzept für konstruktives Lernen. *Computer + Unterricht*, 17(67), 6-9.

- Wagner, W.-R. (2007). Typologie von WebQuests. *Computer + Unterricht*, 17(67), 10-13.
- Wagner, W.-R. (2007). Biologie-WebQuests. *Computer + Unterricht*, 17(67), 31-33.
- Wagner, W.-R. (2007). Typologie von WebQuests. Die Aufgabenstellung als Basis von WebQuests. *Computer + Unterricht*, 17(67), 10-13.
- Wagner, W.-R. (2007). WebQuest-baukasten Geschichte. Anregungen für problemorientierte Aufgabenstellungen. *Computer + Unterricht*, 17(67), 26-29.
- Wagner, W.-R. (2007). Biologie-WebQuests. Ein Modell für einen kompetenzorientierten Biologieunterricht. *Computer + Unterricht*, 17(67), 31-33.
- Wagner, W.-R. (2008). Wie die Medien unseren Zugang zur Wirklichkeit verändern. Die Entwicklung von Medialitätsbewusstsein als zentrale medienpädagogische Aufgabe. *Computer + Unterricht*, 18(70), 6-9.
- Wagner, W.-R. (2008). DVD "Digitale Spielwelten". Computer und Videospiele als Unterrichtsthema. *Computer + Unterricht*, 18(72), 25.
- Wagner, W.-R. (2009). Suchen, Finden und Bewerten. Informationskompetenz als mehrdimensionale Fähigkeit zum Umgang mit Informationen. *Computer + Unterricht*, 19(74), 6-9.
- Wagner, W.-R. (2009). Suchanfragen trainieren! *Computer + Unterricht*, 19(74), 31-34.
- Wagner, W.-R. (2009). Information strukturieren. *Computer + Unterricht*, 19(74), 35-37.
- Wagner, W.-R. (2009). Von der Zettelwirtschaft über den (elektronischen) Zettelkasten zum Wissensmanagement. Software-Werkzeuge zur Organisation von Informationen. *Computer + Unterricht*, 19(74), 38-40.
- Wagner, W.-R. (2009). Für Internetdetektive. *Computer + Unterricht*, 19(74), 41-43.
- Wagner, W.-R. (2009). Recherche für Grisham. Informationskompetenz als Alltagskompetenz. *Computer + Unterricht*, 19(75), 50-51.
- Wagner, W.-R. (2010). Medien im Fachunterricht. Schnittmengen zwischen Aspekten von Medienkompetenz und fachspezifischen Kompetenzen. *Computer + Unterricht*, 20(77), 6-8.
- Wagner, W.-R. (2010). Vorsicht Power Points. Überlegungen zur Präsentationsrhetorik. *Der Deutschunterricht*, 62(5), 82-88.
- Wagner, W.-R. (2010). Eine digitale Wende in der Filmbildung? Neue Potenziale für die unterrichtliche Auseinandersetzung mit Filmen. *Computer + Unterricht*, 20(79), 6-9.
- Wagner, W.-R. (2010). Anhand von Bildern über Filme sprechen. Hinweise und Vorschläge zur Filmauswertung. *Computer + Unterricht*, 20(79), 13-16.
- Wagner, W.-R., & Endeward, D. (2004). Lernwerkstätten im Netz. Ein Modell für praxisbegleitende Lehrerfortbildung. *Computer + Unterricht*, 14(54), 32-35.
- Wagner, W.-R., & König, A. (2007). WebQuest-Baukasten Geschichte. *Computer + Unterricht*, 17(67), 26-29.

- Wagner, W.-R., & Schreier, A. (2000). Es muss nicht immer "Landtag online" sein. Sich einmischen per Internet. *Computer + Unterricht*, 10(40), 46-48.
- Wallrabenstein, W. (2001). Vom altmodischen Umgang mit Büchern. *Humane Schule*, 27(Okttober), 12-14.
- Wanner, B. (2000). Studienbegleitende Fremdsprachenausbildung in Zahlen. In E. G. Pohl (Ed.), *Fremdsprachen - Schlüssel zur Welt. 25 Jahre Zentrales Sprachlabor - Sprachlehrzentrum, Studienbegleitende Fremdsprachenausbildung*. (pp. 29-44). Heidelberg: Winter.
- Wasner-Peter, I. (2006). Das Wienbild in Kinder- und Schulbüchern *Verborgenes Kulturerbe. Wissen in historischen Kinder- und Schulbüchern. Ausstellung an der Universitätsbibliothek Wien vom 12. Oktober 2006 bis 31. Januar 2007*. (pp. 53-58). Wien: Ed. Praesens.
- Wassermann, H. P. (2005). "Weiße Flecken" - "Schwarze Löcher?" Notizen zur "Vergangenheitsbewältigung" im Geschichtsunterricht. *Medien-Impulse*(52), 42-52.
- Weber, P. J. (2005). E-Learning - die missverstandene Lernkultur. Paralleltitel: E-learning - a misunderstood culture of learning. *Zeitschrift für Pädagogik*, 51(1), 45-60.
- Weegen, M. (2002). Auf dem Weg zur virtuellen Lehre? *Das Hochschulwesen*, 50(4), 135-139.
- Wegener, C., & Wiedemann, D. (Eds.). (2009). *Kinder, Kunst und Kino. Grundlagen zur Filmbildung aus der Filmpraxis*. München: kopaed.
- Weidemann, C., & Frey, U. (2001). Die Konferenz der Tiere. Ein Klassiker als Kinderbuch und Animationsfilm. *Grundschule*, 33(7-8), 11-16.
- Weidenmann, B. (2000). *100 Tipps und Tricks für Pinnwand und Flipchart*. Weinheim u.a.: Beltz.
- Weidenmann, B. (2001). Veränderungen des Lernens durch neue Medien *Zukunftsfragen der Bildung*. (pp. 167-179). Weinheim: Beltz.
- Weidenmann, B. (2001). Lehr- Lernforschung und Neue Medien *Medien machen Schule*. (pp. 89-108). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Weidenmann, B. (2002). Multicodierung und Multimedialität im Lernprozess *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 44-62). Weinheim: Beltz.
- Weidenmann, B. (2002). Abbilder in Multimediaanwendungen *Information und Lernen mit Multimedia und Internet*. (pp. 82-96). Weinheim: Beltz.
- Weidenmann, B. (2004). "Bildsprachen". Was macht das Gehirn mit Bildern? Was machen Bilder mit dem Gehirn? *Schulmagazin 5 bis 10*, 72(9), 5-7.
- Weidenmann, B., Paechter, M., & Schweizer, K. (2000). *Soziale Präsenz von Dozenten in telematischen Lehrveranstaltungen. Bericht zum Forschungsprojekt*. Neubiberg: Univ. der Bundeswehr.
- Weigend, M. (2001). Informatische Pädagogik - pädagogische Informatik. Beispiele für fächerverbindende Projekte mit medienerzieherischem Anspruch. *MedienPädagogik*(4), 1-20.

- Weinberger, A., Fischer, F., & Mandl, H. (2001). *Scripts and scaffolds in problem-based computer supported collaborative learning environments. Fostering participation and transfer*. München: Inst. for Empirical Pedagogy and Pedagogical Psychology; Chair Prof. Dr. Heinz Mandl.
- Weinreich, F., & Schulz-Zander, R. (2000). Schulen am Netz - Ergebnisse der bundesweiten Evaluation. Ergebnisse einer Befragung der Computerkoordinatoren und -koordinatorinnen an Schulen. Paralleltitel: "Schulen ans Netz" (Schools Online): The Results of a National Evaluation. The results of a survey of IT-co-ordinators in schools. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 3(4), 577-594.
- Weise-Barkowsky, G. (2005). Mediendidaktische Aspekte beim Seminareinsatz historischer Filmdokumente und Bilder. In K. Büchter (Ed.), *Berufspädagogische Erkundungen. Eine Bestandsaufnahme in verschiedenen Forschungsfeldern. Festschrift für Martin Kipp*. (pp. [101]-117). Frankfurt, Main: Verl. der Ges. zur Förderung arbeitsorientierter Forschung und Bildung.
- Weiß, S., & Bader, H. J. (2010). Wodurch erwerben Lehrkräfte Medienkompetenz? Auf der Suche nach geeigneten Fortbildungsmodellen. In B. Herzig, D. M. Meister, H. Moser & H. Niesyto (Eds.), *Jahrbuch Medienpädagogik. 8. Medienkompetenz und Web 2.0*. (pp. 329-346). Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss.
- Weißeno, G. (Ed.). (2002). *Politikunterricht im Informationszeitalter. Medien und neue Lernumgebungen*. Schwalbach, Taunus: Wochenschau-Verl.
- Welke, T. (2007). Ein Plädoyer für die Arbeit mit Kurzfilmen im Unterricht. *Fremdsprache Deutsch*(36), 21-25.
- Wellenreuther, M. (2004). *Lehren und Lernen - aber wie? Empirisch-experimentelle Forschungen zum Lehren und Lernen im Unterricht*. Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.
- Wellenreuther, M. (2010). Schulbücher - eine Lernhilfe für Schüler und Lehrer? Zur Professionalisierung der Schulbuchentwicklung. *Schulverwaltung. Nordrhein-Westfalen*, 21(5), 144-146.
- Welling, S. (2008). Die Relevanz des Gruppendiskussionsverfahrens und der dokumentarischen Methoden für die medienpädagogische Professionsforschung. *MedienPädagogik*(14), 1-30.
- Weritz, W. (2008). *Fall- und problemorientiertes Lernen in hybriden Lernarrangements. Theoretische Grundlagen, Entwicklung und empirische Evaluation von Studienmaterialien für die Lehrerbildung an einer Präsenzuniversität*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Wermke, J. (2000). Ästhetische Perspektiven der Medienerziehung *Spannungsfeld Medien und Erziehung*. (pp. 197-226). München: KoPäd.
- Wermke, J. (Ed.). (2001). *Hören und Sehen. Beiträge zu Medien- und Ästhetischer Erziehung*. München: KoPäd.
- Wermke, J. (2002). Medienkompetenz als Teil von Allgemeinbildung. *Informationen zur Deutschdidaktik*, 26(4), 45-52.
- Wermke, J. (2002). Medien- und Ästhetische Erziehung. *Schulverwaltung. Spezial*(2), 12-14.
- Wermke, J. (Ed.). (2003). *Literatur und Medien*. München: KoPäd.

- Wermke, J. (2003). Neue Medien im Spiegel fiktionaler Literatur. Zu anthropologischen Dimensionen der Medienentwicklung. Ein Seminarbericht. In J. Wermke (Ed.), *Literatur und Medien*. (pp. 128-141). München: KoPäd.
- Wermke, J. (2003). Ein Wassermärchen-Hörspiel-Projekt. Zum didaktischen Nutzen von Transformationsprozessen. 5./6. Jahrgangsstufe. *Deutschunterricht*, 56(3), 19-26.
- Wermke, J. (2004). Outdoor-Didaktik. Kulturelle Vermittlung in der Deutschlehrausbildung. *Deutschunterricht*, 57(1), 44-50.
- Wermke, J. (2004). Das Hörbuch im Rahmen einer Hördidaktik. *Der Deutschunterricht*, 56(4), 50-63.
- Wermke, J. (2008). Hörerziehung im Deutschunterricht. *kjl & m*, 60(3), 3-10.
- Wessel, K. A. (2010). Zur Rolle und Funktion von Bildern in Lehrbüchern des Finnischen als Fremdsprache. In C. Heinze & E. Matthes (Eds.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. 233-248). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Wiater, W. (2002). Das Schulbuch als Gegenstand pädagogischer Forschung *Historische Schulbücher der Sondersammlung Cassianum in der Universitätsbibliothek Augsburg [Elektronische Ressource]. [CD-ROM-Ausgabe des Katalogs]*. (pp. 8-25). Augsburg: Univ.-Bibl.
- Wiater, W. (Ed.). (2003). *Schulbuchforschung in Europa. Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektive*. Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Wiater, W. (2005). Lehrplan und Schulbuch. Reflexionen über zwei Instrumente des Staates zur Steuerung des Bildungswesens. In E. Matthes & C. Heinze (Eds.), *Das Schulbuch zwischen Lehrplan und Unterrichtspraxis*. (pp. 41-63). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Wiater, W. (2007). Elementarisierung als Problem der Didaktik. In E. Matthes & C. Heinze (Eds.), *Elementarisierung im Schulbuch* (pp. 25-33). Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.
- Wiedemann, D. (2000). Medienpädagogik als Wunderwaffe im Medienschwungel? Ansprüche und Realität eines pädagogischen Konzepts. *TV-Diskurs*(12), 38-45.
- Wiedemann, D. (2001). Mensch und Medien - ein Thema mit Zukunft und Vergangenheit? *Mensch und Medien*. (pp. 14-17). Bielefeld: GMK.
- Wiedemann, D. (2001). Brauchen Kinder Kindermedien? Ein Plädoyer für ein neues Verständnis von Kindheiten im 21. Jahrhundert. *Medien praktisch*, 25(2), 14-18.
- Wiedemann, D. (2001). Kinderarbeit oder Selbstakzeptanzgewinn. Überlegungen zur Beschäftigung von Kindern in den Medien aus medienpädagogischer Sicht. *TV-Diskurs*(18), 54-59.
- Wiedemann, D. (2003). Medienkindheiten *Kindheit in der DDR. Die gegenwärtige Vergangenheit*. (pp. 365-374). Frankfurt, Main u.a.: Lang.
- Wiedemann, D. (2006). Kinderarbeit oder Selbstakzeptanzgewinn - Überlegungen zur Beschäftigung von Kindern in den Medien. *Kind, Jugend, Gesellschaft*, 51(4), 115-120.
- Wiedemann, D. (2009). Medienkindheit im Doppelpack *Was war unsere Schule wert? Volksbildung in der DDR*. (pp. 201-207). Berlin: Das Neue Berlin.

- Wiele, J. v. (2004). Die Darstellung des Islam in belgischen Schulbüchern für den Religionsunterricht vor dem Zweiten Vatikanum (1880 - 1960) *Interkulturelles Verstehen und kulturelle Integration durch das Schulbuch? Die Auseinandersetzung mit dem Fremden*. (pp. 145-166). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.
- Wiemken, J. (2005). Hardliner. Eine pädagogische Handlungsmöglichkeit im Umgang mit Gewaltspielen in der Arbeit mit J. In G. Anfang (Ed.), *Von Jungen, Mädchen und Medien*. (pp. 55-60). München: KoPäd Verl.
- Wilbers, K. (2001). Das 3 x 4-Bausteinmodell der didaktischen Gestaltung von E-Learning. Didaktisch fokussierte Implementation von E-Learning. *GdWZ : Grundlagen der Weiterbildung*, 12(5), 209-212.
- Wilbers, K. (2003). Wort halten. Unternehmensentwicklung durch Blended Learning. *Management & Training*, 30(11), 28-31.
- Wilbers, K. (Ed.). (2004). *Das Sozialkapital von Schulen. Die Bedeutung von Netzwerken, gemeinsamen Normen und Vertrauen fuer die Arbeit von und in Schulen*. Bielefeld: Bertelsmann, W.-Verl.
- Wilbers, K. (2005). *Stolpersteine beim Corporate E-Learning*. München: Oldenbourg.
- Wilbers, K., & Euler, D. (2002). *Selbstlernen mit neuen Medien didaktisch gestalten*. St. Gallen: Institut für Wirtschaftspädagogik.
- Wilbers, K., & Euler, D. (2003). *E-Learning an Hochschulen. An Beispielen lernen*. St. Gallen: Institut für Wirtschaftspädagogik.
- Wilbers, K., & Hohenstein, A. (Eds.). (2002). *Handbuch E-Learning. Expertenwissen aus Wissenschaft und Praxis*. Köln: Deutscher Wirtschaftsdienst.
- Willett, R. (2005). New models of learning for new media: observations of young people learning digital designs. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 127-144.
- Wimmer, M., Reichenbach, R., & Pongratz, L. A. (2009). *Medien, Technik und Bildung*. Paderborn: Schöningh.
- Winkler, K., & Mandl, H. (2005). Virtuelle Communities - Kennzeichen, Gestaltungsprinzipien. *MedienPädagogik*(11.8.2005), 1-27.
- Winter, R. (2004). Cultural Studies und kritische Pädagogik. *MedienPädagogik*(8), 1-16.
- Winterhoff-Spurk, P. (2007). Medienpsychologie. Bilanz und Perspektiven. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 330-341). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Wirth, J. (2004). *Selbstregulation von Lernprozessen*. Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Wirth, J. (2005). Selbstreguliertes Lernen in komplexen und dynamischen Situationen. In C. Artelt (Ed.), *Lernstrategien und Metakognition*. (pp. 101-127). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Wirtz, P. (2001). Runtime Error? Das Internet und der Alltag politischer Bildung. *Kursiv : Journal für politische Bildung*(3), 32-37.

- Wischermann, U., & Thomas, T. (2008). *Medien - Diversität - Ungleichheit*. Wiesbaden: VS Verlag.
- Witt, C. d. (2000). Medienbildung für die Netz-Generation. *MedienPädagogik*(1), 1-12.
- Witt, C. d. (2001). Bildungsprozesse in interaktiven medialen Umgebungen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 193-202.
- Witt, C. d. (2003). Hybride Lernarrangements in der universitären Weiterbildung. Das Beispiel "Educational Media". *MedienPädagogik*(7), 1-9.
- Witt, C. d. (2003). Neue Medien im Kontext der pragmatischen Bildungstheorie. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 137-148.
- Witt, C. d., & Czerwionka, T. (2007). *Mediendidaktik*. Bielefeld: Bertelsmann.
- Witt, C. d., Kerres, M., & Stratmann, J. (2002). *E-Learning. Didaktische Konzepte für erfolgreiches Lernen*. Duisburg: Lehrstuhl für Mediendidaktik und Wissensmanagement.
- Xue, L. (2010). *Spiegelwelten. Ein interkulturelles Medienprojekt mit deutschen und chinesischen Mädchen im Internet*. München: kopaed.
- Yoshiko, N., & Hiromitsu, I. (2000). Japanese education, nationalism, and Ienaga Saburo's textbook lawsuits *Censoring history. Citizenship and memory in Japan, Germany, and the United States*. (pp. 96-126). Armonk, NY u.a.: M.E.Sharpe.
- Zajda, J., & Zajda, R. (2003). The politics of rewriting history: new history textbooks and curriculum materials in Russia. *International review of education*, 49(3-4), 363-384.
- Zander, S., Brünken, R., & Seufert, T. (2004). Lehren und Lernen mit informations- und kommunikationstechnischer Unterstützung. *Medien-Journal*, 28(4), 4-11.
- Zanella, S. R. (2005). *Heuristiken für eine Ästhetisch-wissenschaftliche Grundbildung. Theoretische Grundlegungen und eine explorative Fallstudie*. Kiel: Elektron. Dissertation Uni Kiel.
- Zauchner, S., Baumgartner, P., Blaschitz, E., & Weissenbäck, A. (Eds.). (2008). *Offener Bildungsraum Hochschule. Freiheiten und Notwendigkeiten*. Münster: Waxmann.
- Zawacki-Richter, O., Bäcker, E. M., & Hanft, A. (2010). Denn wir wissen nicht, was sie tun... Portfolios zur Dokumentation von Kompetenzen in einem weiterbildenden Masterstudiengang. *MedienPädagogik*(18(2009/2010)), 1-23.
- Zeitlinger, E. (2003). Unterhaltungsfilme im Unterricht? Versuch einer Begründung in Theorie und Praxis. *Informationen zur Deutschdidaktik*, 27(4), 78-85.
- Zentel, P., Creß, U., & Hesse, F. W. (2001). Kommunikation im Spannungsfeld traditioneller und virtueller Universität *Medien in der Wissenschaft. 14. Virtueller Campus*. (pp. 420-428). Münster, Westfalen: Waxmann.
- Zentel, P., & Hesse, F. W. (2004). *Netzbasierte Wissenskommunikation in Hochschule und Weiterbildung. Die Globalisierung des Lernens*. Bern u.a.: Huber.
- Zentgraf, C., Rester, J., & Trebing, T. (2008). Vom integrativen Ansatz zum lernenden Konzept: Evaluation im Projekt "Schule interaktiv". *MedienPädagogik*(14), 1-13.

Zerweck, B. (2004). Filmanalyse und cultural studies: US-Kulturthemen in The Big Lebowski und amerikanischen Vietnamfilmen. *Der Fremdsprachliche Unterricht. Englisch*, 38(68), 40-48.

Ziebell, B. (2002). *Unterrichtsbeobachtung und Lehrverhalten*. Berlin u.a.: Langenscheidt.

Ziegler, K., Hofmann, F., & Astleitner, H. (2003). Theorien selbstregulierten Lernens als Grundlage zukünftiger Lernumgebungsgestaltungen. Ein Überblick über den internationalen Stand der Forschung. In C. Gary (Ed.), *Erwachsenenbildung im Wandel*. (pp. 132-141). Wien: ÖIBF.

Ziegler, K., Hofmann, F., & Astleitner, H. (2003). *Selbstreguliertes Lernen und Internet. Theoretische und empirische Grundlagen von Qualitätssicherungsmaßnahmen beim E-Learning*. Frankfurt, Main u.a.: Lang.

Ziener, U., & Zaumseil, M. (2009). Sprachlabor im Alltagstest. *LA-Multimedia*, 6(2), 14-17.

Zimmerer, P. (2009). Blogs im Unterricht für Deutsch als Zweitsprache - Anwendungen und Tipps für die Praxis. *Deutsch als Zweitsprache*(1), 27-34.

Zorn, I., & Schuchardt, H. (2001). Wandel oder Untergang. Institutionalisierte Bildung und die Ambivalenz des Internets. *Praxis politische Bildung*, 5(1), 40-47.

Zumbach, J. (2000). *Web-Based Teaching. Eine praktische Einführung in die Gestaltung von Online-Lernmaterial*. Stuttgart: ibidem-Verl.

Zumbach, J., & Mandl, H. (Eds.). (2008). *Pädagogische Psychologie in Theorie und Praxis. Ein fallbasiertes Lehrbuch*. Göttingen u.a.: Hogrefe.

Zumbach, J., Schwartz, N., Seufert, T., & Kester, L. (Eds.). (2008). *Beyond knowledge: the legacy of competence. Meaningful computer-based learning environments. 1. ed.* Dordrecht: Springer.

Franske studier av innhold, form og bruk av læremidler

- *Enseigner la nation* (2001). Belin.

- *Enseigner la nation. Géopolitique des manuels* (2005). Eres.

Abassi, D. (2009). Le discours historique scolaire des années quatre-vingt-dix en Tunisie, l'invention d'une identité méditerranéenne. *Annuaire de l'Afrique du Nord*, 39, pp. 49-64.

Aït Saadi, L. (2007). Le passé franco-algérien dans les manuels d'histoire algériens. In Abécassis F. et al. (ed.), *La France et l'Algérie : leçons d'histoire. De l'école en situation coloniale à l'enseignement du fait colonial*. INRP.

Albanese, R. (2003). *La Fontaine à l'École républicaine : du poète universel au classique scolaire*. Rockwood Press.

Albanese, R. (2008). *Corneille à l'école républicaine : du mythe héroïque à l'imaginaire politique en France : 1800-1950*. L'Harmattan.

Allanic, B. (2003). *Les corpus de caractères et leur dimension pédagogique dans la Chine ancienne et contemporaine*. Thèse de doctorat en études chinoises. INALCO.

- Alten, M. (2002). *Démocratie et culture : l'éducation à la musique en France de 1880 à nos jours*. Mémoire d'habilitation à diriger des recherches.
- Amalvi, C. (2000). Le mythe de Jeanne d'Arc. *Le français dans le monde*, janvier-février 2000, pp. 57-58.
- Amalvi, C. (2001). Le Mythe du général Desaix dans les littératures populaire et scolaire de la Troisième République. *Annales de la Révolution française*, 2001, 2, pp. 179-191.
- Amalvi, C. (2006). Marianne dans les manuels scolaires confessionnels, une histoire singulière : 1880-1964. In Agulhon M., Becker A., Cohen E. (ed.), *La République en représentations. Autour de l'œuvre de Maurice Agulhon*. Publications de la Sorbonne.
- Ancely, C. (2005). *La Fécondation humaine entre procréation et sexualité : des manuels scolaires de l'école primaire aux ouvrages de vulgarisation*. Mémoire de master en Histoire. Philosophie et Didactique des Sciences. Université Montpellier 2.
- Arim, H. (2000). *Formation culturelle et manuels de lecture arabes au second cycle de l'enseignement fondamental au Maroc : traitement argumentatif et sociocritique*. Thèse de doctorat en science de l'éducation. Université de Nice-Sophia Antipolis.
- Aubin, P. (2000). La pénétration des manuels scolaires de France au Québec. Un cas-type : les frères des Écoles chrétiennes, XIX-XXe siècles. *Histoire de l'éducation*, 2000, 85, pp. 3-24.
- Aubin, P. (2003). Un outil indispensable en classe : le manuel scolaire. *Cap-aux-diamants*, 2003, 75, pp. 26-30.
- Aubin, P. (2005). Les manuels scolaires en Nouvelle-France, dans la Province de Québec et au Bas-Canada. In Lockart Fleming P.L., Gallichan Y., Lamonde Y. (ed.), *Histoire du livre et de l'imprimé au Canada, Vol. I : Des débuts à 1840*. Presses de l'Université de Montréal. (pp. 271-274).
- Auger, N. (2003). *Construction des identités dans le discours de manuels de français langue étrangère en usage dans l'Union européenne : la dimension interculturelle du contrat didactique*. Thèse de doctorat en linguistique, didactique et pédagogie. Université Montpellier 3.
- Auger, N. (2003). Le stéréotype en classe et dans les manuels de langues: un outil de réflexion pour la didactique. *Le Langage et l'homme*, 45(2), 77-84.
- Bacholle-Boskovic, M. (2003). La guerre d'Algérie expliquée à nos enfants. *The French Review*, 76(5), 968-982.
- Baeyens, H. (2000). *Les stratégies de socialisation scolaire à l'unification européenne : une dynamique saisie à partir des programmes et manuels scolaires de géographie, d'histoire et d'instruction civique des années 1950 à 1998*. Thèse de doctorat en sciences politiques. Université de Grenoble.
- Baffico, P. (2009). L'utilisation du tableau blanc interactif pour enseigner la géographie au lycée. *L'Information géographique*, 73(3), 65-83.
- Baldner, J.-M., Baron, G.-L., & Bruillard É. (ed.). (2003). *Les manuels à l'heure des technologies : résultats de recherches en collège*. INRP.

- Baques, M.-C. (2003). Mise en intrigue des manuels et évolution récente : un éditeur, trois manuels et la période révolutionnaire. In *Pistes didactiques et chemins d'historiens. Mélanges offerts à Henri Moniot*. Paris: L'Harmattan.
- Barchechath, E., Magli, R., & Winkin, Y. (2006). *Comment l'informatique vient aux enfants : Pour une approche anthropologique des usages de l'ordinateur à l'école*. Éditions des archives contemporaines.
- Barrié, S. (2000). *L'image du Moyen Age dans les manuels scolaires de l'enseignement primaire confessionnel et laïc de 1867 à 1914*. Mémoire de maîtrise en histoire. Université Versailles – Saint-Quentin.
- Baruch, M. (2002). Étude comparée de manuels dans la recherche sur « L'épistémologie de la discipline Langue Vivantes constantes et variations ». *Les Langues modernes*, 96, 1, pp. 46-52.
- Baudet, S. (2000). *Les manuels d'instruction civique des enseignements primaire et secondaire 1914-1985*. Mémoire de DEA, Université Paris 4.
- Bauvois, J. (2000). Images comparées de la Grande guerre dans les manuels d'histoire allemands et français de la première moitié du XXe siècle. *Internationale Schulbuchforschung. Zeitschrift des Georg-Eckert Instituts*, 22, 5, pp. 349-366.
- Bauvois, J. (2001). Le discours historique des instructions et des manuels scolaires du second degré au temps du Maréchal : rupture ou continuité ? In Dereymez, J.-W. (ed.), «Être jeune en France, 1939-1945», *Actes du Colloque de Grenoble, 23-25 janvier 1997*. L'Harmattan.
- Bauvois, J. (2002). *Enseignement de l'histoire et mythologie nationale. Allemagne-France du début du XXe siècle aux années 1950*. Peter Lang.
- Bauvois, J. (2003). Les images des guerres contemporaines dans les manuels d'histoire allemands et français de la première moitié du XXe siècle. In Buton P. (ed.), *La guerre imaginée*. Seli Arslan.
- Bedia, J.-F. (2010). *Risque-images, risques-pays : limites des stratégies de communication et d'information dans les manuels scolaires français et ivoiriens (1970-2005)*. Thèse de doctorat en sciences de l'information et de la communication. Université Bordeaux 3.
- Begot, D. (2006). La révolution et l'indépendance haïtiennes dans les manuels d'enseignement secondaire français (1902-2001). *Bulletin de la société d'histoire de la Guadeloupe*. pp. 249-266.
- Benard, C. (2009). *La transmission scolaire de l'histoire coloniale française, cristallisation et réfraction locales d'enjeux et débats nationaux : une observation ethnographique dans l'académie de Lille*. Mémoire de Master en sciences politiques. Université Lille 2.
- Bendick, R. (2004). La Guerre et la paix dans les manuels scolaires : Allemagne et France (1918-1940). In Causarano P. et al. (ed.), *Le XXe siècle des guerres*. ch. 27. Éditions de l'Atelier.
- Bensa, F. (2000). Les usages des technologies de l'information et de la communication au collège : les enseignants et les technologies d'information et de communication dans l'enseignement (TICE). *Éducation et Formations*, 56, pp. 127-131.

- Bensaude-Vincent, B., Garcia Belmar, A., & Bertomeu Sanchez, J.R. (2003). *L'émergence d'une science des manuels : les livres de chimie en France (1789-1852)*. Éditions des archives contemporaines.
- Berelowitch, W. (2003). Les manuels d'histoire dans la Russie d'aujourd'hui. *Commentaire*, 26, 101, pp. 111-119.
- Bertin, J.-C. (2003). L'ergonomie didactique face au défi de la formation ouverte et à distance. *Anglais de spécialité*, 41-42, pp. 47-66.
- Beziau, M. (2008). *Écriture de l'histoire officielle et construction de la nation en Inde et au Pakistan : étude de l'idéologie nationale transmise à travers les manuels d'histoire du National Council of Educational Research and Training et de la Punjab Textbook Board*. Mémoire de master en politique comparée. Institut d'études politiques de Paris.
- Bivona, R. (2001). "L'Italie est faite, il faut faire les Italiens": la construction de l'identité nationale dans les manuels scolaires. In Kok Escalle, M.-C., & Melka, F. (ed.), *Changements politiques et statut des langues : Histoire et épistémologie 1780-1945*. pp. 215-33. Amsterdam: Rodopi.
- Bodolec, C. (2003). La terre crue dans la construction publique des deux dernières dynasties chinoises (XIVe-XXe siècles). *Techniques & Culture*, 41, pp. 29-46.
- Bomel-Rainelli, B. (2000). *La fonction du dix-huitième siècle dans les manuels d'histoire de la littérature au dix-neuvième et vingtième siècles*. Thèse de doctorat en langue et littérature française. Université de Nice-Sophia Antipolis.
- Bomel-Rainelli, B. (2002). Sentimentalité et intellectualité : le paradoxe de Madame de Staël dans les manuels d'histoire littéraire. *Cahiers staëliens*, 53, pp. 105-128.
- Bottin, J. (2001). Entreprise et place de commerce dans quelques manuels de comptabilité français des XVIe et XVIIe siècles. In Hoock J., Jeannin P., Kaiser W. (ed.), *Ars Mercatoria, Handbücher und Traktate für den Gebrauch des Kaufmanns*, t. III, Analysen : 1470-1700. Schöningh. pp. 131-156.
- Bouchut, A. (2003). La ville dans les manuels de géographie de l'école élémentaire : l'exemple des ouvrages de cycle III. *L'Information géographique*, 67(2), 172-184.
- Bourguignon, A. (2007). Un manuel de langue latine : remarques et restitutions. *Chronique d'Égypte*, 82, 163-164, pp. 293-301.
- Bousquet-Bressolier, C. (2002). Les Mathématiques de l'honnête homme : manuels pratiques à l'usage des officiers et ingénieurs au XVIIe siècle. *Revue française d'histoire du livre*, 114-115, pp. 79-108.
- Boutet, M. (2009). *L'identité américaine face à la guerre (1898-1991) : étude de l'évolution des récits des guerres étrangères dans les manuels d'Histoire des États-Unis à destination du secondaire*. Thèse de doctorat en histoire. Institut d'études politiques de Paris.
- Brisebois, M. (2003). L'Apprentissage des langues secondes : Les manuels utilisés avant la Confédération. *L'Archiviste*, 121, pp. 27-30/25-28.
- Brodin, E. (2002). Innovation, instrumentation technologique de l'apprentissage des langues : des schèmes d'action aux modèles de pratiques émergentes. *ALSIC*, 5, 2, pp. 149-181.

- Brodin, E. (2004). Ressources multimédias et dispositifs de formation : des aspects institutionnels aux modèles. *Notions en questions*, 2004, 8, pp. 23-41.
- Brugeilles, C., & Cromer, S. (2006). Les manuels scolaires de mathématiques ne sont pas neutres. Le système de genre d'une collection panafricaine de l'enseignement primaire. *Autrepart*, 2006, 39, pp. 147-164.
- Brusa, A. (2000). Héros et déserteurs : l'enseignement de la Première Guerre mondiale en Italie d'après les programmes et les manuels. *Historiens et géographes*, 2000, 369, pp. 357-364.
- Burac, G. (2002). Manuels scolaires et culture régionale en Martinique. *Hermès*, 2002, 32-33, pp. 225-233.
- Cambefort, Y. (2001). *L'enseignement de la zoologie entre philosophie et leçons de choses : les manuels pour l'enseignement secondaire de 1794 à 1914*. INRP.
- Capmeil, J.-P. (2002). *La géographie scolaire : outil géopolitique. Trois représentants du territoire de la Nation France dans les manuels de géographie (1880-1999)*. Thèse de doctorat en géographie. Université Paris 8.
- Carini, I. (2002). *La guerre d'Algérie à travers les manuels scolaires d'histoire de terminale de 1982 à 2002 : l'enseignement incomplet d'un événement traumatisant*. Mémoire de master. Institut d'études politiques de Grenoble.
- Carpentier, C. (2000). Rupture politique et enseignement de l'histoire en Afrique du Sud : Les manuels de l'enseignement primaire. *International Review of Education*, 2000, 46, 3, pp. 283-303.
- Charmet-Alix, A. (2001). *La Représentation du jansénisme dans les manuels scolaires (1859-1969)*. Mémoire de master en histoire. Université Paris 4.
- Chevalier, J.-P. (2002). Images de l'Europe dans les manuels de géographie français. *Travaux de l'institut de géographie de Reims*, 28, 109-110, pp. 23-49.
- Chollet-Mocanu, C. (2011). *L'enseignement des langues romanes et de l'anglais dans un lycée roumain : analyse des manuels scolaires et pratiques pédagogiques*. Thèse de doctorat en sciences du langage. Université d'Avignon.
- Choppin, A. (2000). Le Manuel, reflet des évolutions de l'École. *Page Éducation des libraires*, mai 2000, pp. 42-43.
- Choppin, A. (2000). Le Rôle des manuels. In Coste D., Veronique D. (ed.), *La Notion de progression*. Ophrys.
- Choppin, A. (2000). Évolution et mutations de la littérature scolaire (XIXe-XXe siècle). In *Les Manuels scolaires et la littérature de jeunesse*. CRDP Champagne-Ardenne.
- Choppin, A. (2000). Les Manuels scolaires : histoire, crise, perspectives. In Robert A. (ed.), *Les Contents d'enseignement en question : histoire et actualité. Actes du Colloque de Saint-Brieuc (24-25 mars 1999)*. CRDP de Bretagne.
- Choppin, A. (2001). Les Manuels scolaires. In Michon J., Mollier J.-Y., *Les Mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000*. Presses de l'université Laval. pp. 474-483.

- Choppin, A., & Chartier, A.-M. (2002). *Voyage en Lecture. L'évolution des manuels de lecture, trace de l'évolution de l'École*. Savoir Livre.
- Clark, T. (2000). La Première Guerre mondiale vue des États-Unis. *Historiens et géographes*, 2000, 369, pp. 299-300.
- Clément, P. (2006). Sous les sciences, les valeurs. *Cahiers pédagogiques*, 2006, 443 [http://www.cahiers-pedagogiques.com/article.php3?id_article=2345].
- Clément, P., Mouelhi, L., & Abrougui, M. (2006). Héritarisme, béhaviorisme, constructivisme : Le système nerveux dans les manuels scolaires français et tunisiens. *Aster*, 2006, 42, pp. 187-222.
- Clerc, P. (2002). Le monde indien dans les manuels : la mise aux normes scolaires. *Travaux de l'institut de géographie de Reims*, 28, 109-110, pp. 7-21.
- Clerc, P. (2002). Les villes de la culture scolaire en géographie. *Mappemonde*, 2002, 65, pp. 35-38.
- Colin, C. (2009). Le manuel, passerelle historique et culturelle en DNL. *Les langues modernes*, 103, 3, pp. 49-54.
- Colin, M. (2010). *Les enfants de Mussolini : littérature, livres, lectures d'enfance et de jeunesse sous le fascisme*. Presses universitaires de Caen.
- Condei, C. (2010). Textes et discours des manuels sur la femme et le système des valeurs humaines. *Le langage et l'homme*, 45, 1, pp. 131-140.
- Cordier, C. (2003). Les manuels de français langue seconde au service de l'intégration et de l'éducation interculturelle au Québec. *Travaux de didactique du français langue étrangère*, 2003, 50, pp. 125-137.
- Courtillon, J. (2001). La mise en œuvre de la "grammaire du sens" dans l'approche communicative : analyse de grammaires et de manuels. *Études de linguistique appliquée*, 2001, 122, pp. 153-164.
- Couturier, J.P., & Piart, R. (2003). Quadricentenaire de la fondation de Québec : la Nouvelle France n'a jamais existé..., La représentation du Canada dans les manuels scolaires français. *Historiens et géographes*, 2003, 382, pp. 98-101.
- Cromer, S., & Brugeilles, C. (2006). Manuels scolaires et égalité des sexes : Un réseau international de recherche sur les représentations sexuées. *Administration et éducation*, 2006, 110, pp. 93-102.
- Cros, C. (2006). En avant les filles ! : Représentations des hommes et des femmes dans les manuels de langues vivantes en Finlande. *Études de linguistique appliquée*, 142, pp. 151-162.
- Cusey, A.-G. (2010). *La présence du clergé dans les comités du Comité catholique (1929-1959) : une instruction publique entre conservatisme et modernité*. Mémoire de master en histoire contemporaine. Université de Besançon.
- Dahlem, J. (2002). *L'écriture de l'histoire en Nouvelle-Calédonie entre les accords de Matignon et de Nouméa (1988-1998) : de la voix collective d'un manuel scolaire aux positionnements identitaires de ses auteurs*. Thèse de doctorat en sciences du langage. Université Paris 12.
- Dauphin, C. (2008). *Prête-moi ta plume... : les manuels épistolaires au XIXe siècle*. Kimé.

- Dauphin, C., & Pouban, D. (2008). En marge de la culture écrite, au cœur de l'imaginaire : Les épistoliers dans les gravures du XIXe siècle. *Romantisme*, 2008, 139, pp. 113-131.
- Dawson, A. (2004). « L'patois s'apprend tout seu » : Les pièges de l'enseignement du Picard. *Études de linguistique appliquée*, 2004, 136, pp. 487-498.
- De Becker, Q. (2009). La représentation anti-musulmane des swahilis d'Afrique centrale par Godefroid Kurth : un acteur catholique dans la propagande coloniale (1888-1926). *Annales aequatoria*, 2009, 30, pp. 611-637.
- Delort, M. (2007). Le Précis de chimie organique (1844-1846) et le Traité de chimie organique (1853-1856) de Charles Gerhardt. *Revue d'histoire de la pharmacie*, 2007, 55, 354, pp. 173-182.
- Depaepe, M. (2008). L'image du Congo (R.D.C.) dans les manuels scolaires belges et les écrits psychopédagogiques durant la période coloniale (1908-1960). *Annales aequatoria*, 2008, 29, pp. 5-28.
- Depaepe, M., Briffaerts, J., Vinck, H., Kita Kyankenge Masandi, P. (2003). *Manuels et chansons scolaires au Congo belge*. Presses universitaires de Louvain.
- Deyanova, L. (2000). Les manuels après la bataille : les livres d'histoire nationale en Bulgarie après 1944 et après 1989. *Histoire de l'éducation*, 2000, 86, pp. 171-186.
- D'Humieres, C. (2007). La gastronomie dans les manuels français et espagnols. *Les langues modernes*, 101, 4, pp. 73-81.
- Doumbia, I. (2010). *Enseignement de l'anglais en Côte d'Ivoire : les manuels scolaires de 1970 à nos jours*. Thèse de doctorat en études Anglophone. Université Bordeaux 3.
- Douyère, D. (2010). Du rôle et de la portée de l'écrit dans l'organisation: la mise en question des instructions de sécurité chez "Selenis", 1985-1994. *Études de communication*, 2010, 34, pp. 143-156.
- Dubois, P. (2000). Le dictionnaire de F. Buisson et ses auteurs (1878-1887). *Histoire de l'éducation*, 2000, 85, pp. 25-47.
- Duclerc, T. (2003). *Les représentations de la ville et de l'urbain à l'école en France (1870-1970)*. Thèse de doctorat en histoire. Université Montpellier 3.
- Durandet, D. (2006). *Les livres de nos cartables*. Éditions du Layeur.
- Durocher, R. (2000). Deux perceptions de la Grande Guerre au Canada anglais et au Québec. *Historiens et géographes*, 2000, 369, pp. 293-298.
- Ehrhardt, C. (2008). Évariste Galois, un candidat à l'école préparatoire en 1829. *Revue d'histoire des mathématiques*, 14, 2, pp. 289-328.
- Estivalezes, M. (2005). Les monothéismes dans les manuels d'histoire. *VEI enjeux*, 2005, 142, pp. 155-162.
- Faoubar, M. (2005). Les pratiques du religieux au Maroc. *Social Compass*, 52, 1, pp. 45-52.
- Fauque, D. (2000). L'enseignement de la chimie et les exercices pratiques dans le cadre de la réforme de 1902. In Hulin N. (ed.), *Études sur l'histoire de l'enseignement des sciences physiques et naturelles*. *Cahiers d'histoire et de philosophie des sciences*, 2000, 49, pp. 155-180.

- Fedi, L. (2008). Pitié pour les animaux : une leçon de morale laïque et ses antécédents philosophiques : La question morale au XIXe siècle. *Romantisme*, 2008, 142, pp. 25-40.
- Ferretti, L. (2000). Les religions et les églises dans quelques manuels d'histoire nationale de niveau secondaire IV. *Bulletin de la société canadienne d'histoire de l'Eglise catholique*, 10, 1, pp. 4-7.
- Fournier, J.-M. (2000). A propos de la syntaxe dans les grammaires scolaires à partir de 1910 : La théorie classique de la proposition et des compléments. *Études de linguistique appliquée*, 2000, 118, pp. 197-210.
- Fray-Lepoittevin, B. (2000). Les outils scolaires de Saint-Arnoul, Saint-Vincent et Saint-Symphorien de Metz au Moyen-âge. *Annales de l'Est*, 50, 2, pp. 333-348.
- Gahungu, P. (2004). De la non-pertinence de la double notion métalangagière : phrase simple, phrase indépendante. *Le langage et l'homme*, 39, 1, pp. 119-144.
- Garel-Lucas, N. (2000). *L'enseignement de l'histoire à travers les manuels d'histoire du second degré (1902-1922) : ruptures, continuités*. Thèse de doctorat en histoire. Université Rennes 2.
- Ginioux, P., & Narcy, M. (2002). Le cartable électronique : Nomade ou virtuel. *Medialog*, 2002, 43, pp. 48-51.
- Gleyse, J., & Pruneau, J. (2001). Colonisation ou métissage dans les pratiques corporelles. Le "texmex" ou le "hamburger"? L'exemple de l'éducation physique en France : identité du genre. *Science et Motricité*, 2001, 43-44, pp. 346-136.
- Gómez Mendoza, M. A. (2001). *La Révolution française dans les manuels scolaires d'histoire et de sciences sociales en Colombie (1960-1999) : évolution, contenu et image*. Thèse de doctorat en études ibériques et latino-américaines. Université Paris 3.
- Goor-Flicoteaux, B. (2008). *L'identité apprise : le Nous et les Autres dans les manuels d'histoire israéliens*. Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Paris 5.
- Grandsenne, F. (2010). *Manuels scolaires et passé communiste à « l'est » et en France*. Institut d'histoire sociale.
- Groulez, M. (2011). *Les Juifs dans les manuels scolaires d'histoire en France : une minorité dans la mémoire nationale*. L'Harmattan, 2011 [version publiée de la thèse soutenue en 2004 à l'EHESS].
- Guex, S. (2007). Les manuels d'histoire japonais vus de Chine. *Ebisu*, 2007, 38, pp. 52-54.
- Hartmann, S. (2000). *L'Allemagne contemporaine et les Allemands dans les manuels d'histoire français des années 1945 -1963*. Mémoire de maîtrise en histoire. Université Paris 1.
- Hergli, M. (2002). L'emprise de la géographie économique dans les manuels scolaires tunisiens. *Travaux de l'Institut de géographie de Reims*, 28, 109-110, pp. 63-82.
- Hummel, P. (2010). *Le grec en prefaces*. Philologicum, coll. «Cahiers de grec».
- Hutchins-Viroux, R. (2005). *Nationalisme et identité nationale dans les manuels d'histoire américaine de l'enseignement primaire au Texas : 1982-1997*. Thèse de doctorat en langues et littérature Anglophone. Université Nancy 2.

- Ilin, C. (2010). Discours et pratiques de l'interculturel en classe de FLE. *Le langage et l'homme*, 45, 1, pp. 167-174.
- Jordanou, C. (2004). *L'évolution des manuels d'harmonie au XXe siècle en France*. Thèse de maîtrise en musique, pédagogie et didactique. Université Paris 4.
- Itti, E. (2007). *L'image des civilisations francophones dans les manuels scolaires : des colonies à la francophonie*. Publibook.
- Jaillet, A. (2006). *Manuels scolaires et films pédagogiques : sémiotique des médias éducatifs*. L'Harmattan.
- Janichon, D. (2004). *Le Nouveau cours de langue française de E. Rotgès, Belin 1896, un manuel au tournant du siècle : approche d'un genre du discours*. Thèse de doctorat en linguistique. Université de Dijon.
- Jeon, M.-Y., & Brisset, A. (2006). La notion de culture dans les manuels de traduction : Domaines allemand, anglais, coréen et français. *Meta*, 51, 2, pp. 389-409.
- Kadik, D. (2002). *Le texte littéraire dans la communication didactique en contexte algérien* (le cas des manuels de français dans l'enseignement fondamental et secondaire). Thèse de doctorat en sciences du langage, didactique, sémiotique. Université de Besançon.
- Kaltz, B. (2000). L'étude de l'allemand en France : De ses débuts 'pratiques' à l'établissement de la germanistique à l'université. *Historiographia Linguistica*, 27, 1, pp. 1-20.
- Kim, J.-S. (2007). *L'enseignement de la culture française au sein de l'enseignement du français dans les lycées coréens : étude menée autour des manuels scolaires d'après le septième programme officiel*. Thèse de doctorat en didactique du français langue étrangère. Université Paris 3.
- Kottelat, P. (2005). L'iconographie dans les manuels de littérature FLE : Fonctions et enjeux didactiques. *Études de linguistique appliquée*, 2005, 138, pp. 105-221.
- Koulouri, C. (2001). Le village et la ville : la Grèce imaginaire dans les manuels scolaires. *Strates*, 2001, 10, 157-171.
- Koupernik, C. (2003). Traités, précis, manuels de psychiatrie. *Confrontations psychiatriques*, 2003, 44, pp. 155-175.
- Lalouette, J. (2006). Marianne à l'école : les images de la République dans les manuels d'histoire de l'école primaire, 1880-1990. In Agulhon M., Becker A., Cohen E. (ed.), *La République en représentations. Autour de l'œuvre de Maurice Agulhon*. Publications de la Sorbonne.
- Lang-Felicite, A. (2000). Représentation et réalité de la politesse chez les adolescents. *Les langues modernes*, 94, 1, pp. 24-32.
- Lantheaume, F. (2007). Les difficultés de la transmission scolaire : le lien Algérie-France dans les programmes et les manuels en France au XXe siècle. In Abécassis F. et al. (ed.), *La France et l'Algérie : leçons d'histoire. De l'école en situation coloniale à l'enseignement du fait colonial*. INRP. pp. 217-228.

- Laspeyres, F. (2004). De quelques manuels de français, d'anglais et d'allemand en France et dans le Bade-Wurtemberg. *Nouveaux cahiers d'Allemand*, 22, 4, pp. 327-380.
- Latapie, S. (2007). Enseigner l'histoire sainte à la manière des précepteurs catholiques : La pédagogie du récit d'après Madame Leprince de Beaumont. *Revue d'histoire littéraire de la France*, 107, 3, pp. 559-570.
- Le Bart, C. (2005). Rhétorique professorale et légitimation des institutions politiques : L'analyse des manuels de droit constitutionnel. *Interférences*. pp. 65-76.
- Lebeaud, L. (2010). *Les États-Unis dans les manuels scolaires d'histoire du XXe siècle*. Mémoire de Master en histoire contemporaine. Université de Besançon.
- Leclercq, O. (2008). Le rôle des manuels d'enseignement du français langue étrangère dans la construction du lexique aux XVIe et XVIIe siècles. *Études de linguistique appliquée*, 2008, 150, pp. 195-206.
- Lecqueur, B. (2010). *L'image du nazisme et de la Shoah dans les manuels d'histoire allemands, britanniques, belges francophones et français publiés depuis 1950 (étude comparative)*. Thèse de doctorat en histoire contemporaine. Université Montpellier 3.
- Lefebvre, B. (2008). *L'image des Juifs dans l'enseignement scolaire*. Alliance israélite universelle – Nadir.
- Lemaître, C. (2005). *L'ABF, ses manuels et le métier de bibliothécaire*. Mémoire de Master en lettres modernes. Université Aix-Marseille I.
- Lepetit, D. (2001). Subjonctif : descriptions et manuels. *The French Review*, 74, 6, pp. 1076-1092.
- Lesire, E. (2001). *La commune de Paris dans les manuels scolaires d'histoire de l'enseignement primaire public français*. Mémoire de Master en histoire. Université de Reims.
- Levecot, A. (2000). Choix et utilisation des textes littéraires dans le manuel ESPAÇOS. *Les Langues modernes*, 94, 2, pp. 38-41.
- Lewandowski, S. (2007). Les savoirs locaux au Burkina Faso : Enjeux pédagogiques et sociaux : Anthropologie de l'école. *Ethnologie française*, 37(4), 605-613.
- Lilova, D. (2000). L'histoire universelle à l'appui d'une culture nationale : l'expérience de l'Eveil bulgare du XIXe siècle. *Histoire de l'éducation*, 2000, 86, pp. 143-170.
- Maffi, I. (2005). La fabrication des frontières nationales dans les manuels scolaires jordaniens. *A contrario*, 3, 2, pp. 26-44.
- Mangiante, J.-M. (2002). La problématique des textes des sciences socioéconomiques en langue étrangère : économie et langue de spécialité. *Les Cahiers de l'APPLIUT*, 21, 4, pp. 13-26.
- Manor, Y. (2003). *Les manuels scolaires palestiniens : une génération sacrifiée*. Berg international éditeurs.
- Marchand, P. (2005). Le « Nord » à l'école de la Troisième République. *Revue du Nord*, 87, 360-61, pp. 473-486.

- Marin, G. (2004). Comment construire en Roumanie une identité nationale et européenne ? Les nouveaux manuels d'histoire des roumains. *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, 35, 3, pp. 5-38.
- Marquet, P., & Dinet, J. (2004). Les premiers usages d'un cartable numérique par les membres de la communauté scolaire : Un exemple en lycée. *Revue française de pédagogie*, 2004, 146, pp. 79-90.
- Martin, O. (2000). La sociologie des sciences au prisme de ses manuels. *Cahiers internationaux de sociologie*, 2000, 109, pp. 415-428.
- Marty, M. (2010). *Manuels scolaires en Amérique centrale : pratiques et enjeux de représentations des Afro-descendants : l'exemple du Costa Rica (1980-2010)*. Thèse de doctorat en études hispaniques et hispano-américaines. Université de Perpignan.
- Maschietto, M. (2001). Fonctionnalités des représentations graphiques dans la résolution de problèmes d'analyse à l'université. *Recherches en didactique des mathématiques*, 21, 1-2, pp. 123-156.
- Mentz, O. (2002). L'Europe dans les manuels scolaires allemands. *Travaux de l'institut de géographie de Reims*, 28, 109-110, pp. 51-62.
- Meranger, T. (2003). Rimbaud à usage scolaire. *Parade sauvage*, 2003, 19, pp. 199-205.
- Mérenne-Schoumaker, B. (2002). Les manuels scolaires de géographie en Belgique francophone. *Travaux de l'institut de géographie de Reims*, 28, 109-110, pp. 83-91.
- Mérenne-Schoumaker, B. (2003). De la géographie des professeurs à la géographie de l'action : une place nouvelle dans l'enseignement secondaire. *Revue belge de géographie*, 2003, 2, pp. 157-164.
- Mihault, R. (2009). *Les manuels d'histoire de l'enseignement primaire dans la formation du citoyen mexicain (1959-2009)*. Thèse de doctorat en études ibériques et latino-américaines. Université de Perpignan.
- Minon, M. (2004). Manum, manuels numériques : Projet expérimental de bibliothèque numérique pour les étudiants en sciences humaines et sociales. *Bulletin des bibliothèques de France*, 49, 3, pp. 44-48.
- Miquel, S. (2009). Un manuel d'agriculture d'Albert Gaillard pour les écoles primaires de Dordogne au XIXe siècle. *Bulletin de la Société historique et archéologique du Périgord*, 136, 4, pp. 525-536.
- Mombert, M. (ed.) (2005). L'enseignement de l'allemand (XIX-XXIe siècles). *Histoire de l'éducation*, 2005, 106.
- Monge, D. (2001). *L'introduction de l'enseignement de l'énergie vue à travers les manuels scolaires de physique*. Mémoire de DEA en construction des savoirs scientifiques. Université Montpellier 2.
- Morand, B. (2006). *La guerre froide dans les manuels scolaires français des années soixante à nos jours : savoir universitaire, transposition didactique, représentations*. Thèse de doctorat en histoire des relations internationales. Université Paris 4.
- Morgan, C., & Mailhos, M.-F. (2009). À la découverte des Romains à travers les manuels. *Les langues modernes*, 103, 3, pp. 55-62.
- Morvannou, F. (2001). Le Memento du Bretonnant, Paris, Beauchesne, 1907. *Bulletin de la Société archéologique du Finistère*, 2001, 130, pp. 154-156.

- Mouelhi, L. (2007). *L'enseignement de la neurobiologie dans les collèges et lycées en Tunisie et en France : analyse didactique des contenus des programmes, des documents d'accompagnement et des manuels scolaires*. Thèse de doctorat en didactique des disciplines. Universités Lyon 1 et Faculté des sciences de Bizerte (Tunisie).
- Nasr, M. (2001). *Les Arabes et l'Islam vus par les manuels scolaires français, 1986 et 1997*. Center for Arab Unity Studies.
- Neamtu-Voicu, A. (2010). Interculturalité et stéréotypie: hétéro-stéréotypes culturels présents dans les livres de classe roumains destinés à l'étude du français. *Le langage et l'homme*, 45, 1, pp. 141-147.
- Niclot, D. (2000). La lisibilité des manuels scolaires de géographie : l'exemple des ouvrages de la seconde publiés de 1981 à 1996. *L'information géographique*, 64, 2, 164-177.
- Niclot, D. (2000). Les modèles d'organisation de l'espace dans les manuels de géographie de la classe de seconde publiés de 1981 à 1996. *Hommes et terres du Nord*, 2000, 3, pp. 171-179.
- Niclot, D. (2002). L'analyse systémique des manuels scolaires de géographie et la notion de système manuell. *Travaux de l'institut de géographie de Reims*, 28, 109-110, pp. 103-131.
- Nicodeme, P. (2008). L'histoire de l'Angleterre dans les manuels scolaires français. *Bulletin historique et artistique du Calaisis*, 2008, 183, pp. 19-28.
- Ogier-Cesari, A. (2005). *Le manuel scolaire dans la leçon d'histoire à l'école élémentaire de 1880 à 1998 : rôles et usages dans la classe*. Thèse de doctorat en histoire et civilisation. Université Montpellier 3.
- Okitotsho Wembo-Nyama, B. (2003). *Quelques exemples de représentations figurées dans les livres de physique du XVIIe au XXe siècle, leur rôle par rapport au texte, l'évolution des images pour l'orientation de l'espace*. Thèse de doctorat en histoire des sciences exactes. EHESS.
- Olivares Felice, P. (2007). *Concept de nation et identité nationale au Chili : une approche à travers les politiques éducatives et l'enseignement de l'histoire (XIXe et XXe siècles)*. Thèse de doctorat en espagnol. Université de Tours.
- Panov, S. (2001). Dimensions interculturelles de l'enseignement du français chez les apprenants russes. *Travaux de didactique du français langue étrangère*, 2001, 45, pp. 45-73.
- Pauzet, A. (2002). En route pour les I.L.E.S ! (Images Langues Etrangères). *Impact*, 2002, 4, pp. 159-179.
- Pery-Woodley, M.-P. (2001). Modes d'organisation et de signalisation dans des textes procéduraux. *Langages*, 2001, 141, pp. 28-46.
- Peterson, E. (2008). *Apprentissage du français langue étrangère et valeurs socioculturelles : le contenu socioculturel des manuels en usage en Angola*. Thèse de doctorat en langue, littérature et civilisation française. Université de Pau.
- Petitjean, A. (2001). La description scolaire au secondaire (collège) de 1960 à 1997. *Pratiques*, 2001, 109-110, pp. 125-163.

- Piccardo, E., & Yaïche, F. (2005). Le manuel est mort, vive le manuel ! Plaidoyer pour une nouvelle culture d'enseignement et d'apprentissage. *Études de linguistique appliquée*, 2005, 140, pp. 443-458.
- Piettre, P. (2010). Catéchèse et instruction religieuse en France depuis le XIXe siècle : enfants et enfance spirituelle. *Transversalités*, 2010, 115, pp. 27-40.
- Pingel, F. (2000). *La maison européenne : représentations de l'Europe du 20e siècle dans les manuels d'histoire*. Éditions du Conseil de l'Europe.
- Plane, S., & Schneuwly, B. (ed.) (2000). Les outils d'enseignement du français. *Repères*, 2000, 22.
- Planet, M. A. (2002). Statut, objectifs et caractéristiques actuelles de l'interculturel en didactique des langues. *Les langues modernes*, 96, 3, pp. 42-54.
- Pletsch, A., Gerhard, U., & Wiktorin, D. (2002). L'enseignement de la géographie via internet. Dossier pédagogique. *Hommes et Terres du Nord*, 2002, 4, pp. 33-37.
- Poncet, P., & Alluin, F. (2003). Ressources documentaires et pratiques pédagogiques dans les lycées professionnels. *Note évaluation*, 2003, 3, pp. 1-6.
- Puren, C. (ed.) (2002). Pratiques de l'enseignement et de l'apprentissage de la grammaire. *Études de linguistique appliquée*, 2002, 122.
- Quesito, F. (2004). La psychanalyse dans l'œuvre de Eugenio Tanzi et Ernesto Lugaro. *Topique. Revue freudienne*, 2004, 89, pp. 85-93.
- Quessada, M.-P., & Clément, P. (2005). Introduction du concept d'évolution humaine buissonnante dans les manuels scolaires de Sciences de la Vie et de la Terre de terminale scientifique. In *Rencontres ARDIST 2005, Lyon, 12-15 octobre 2005*. ARDIST. pp. 293-300.
- Rached, R. (2007). *L'identité libanaise, la langue et les valeurs*. Thèse de doctorat en études d'arabe islamique. Université Lyon 3.
- Regnier, C. (2000). Utilisation des TICE par les enseignants des premier et second degrés : les enseignants et les technologies d'information et de communication dans l'enseignement (TICE) . *Éducation et Formations*, 2000, 56, pp. 119-123.
- Revaz, F. (2001). La description dans quelques manuels du dix-neuvième siècle. *Pratiques*, 2001, 109-110, pp. 35-54.
- Richard, P.R., & Sierpiska, A. (2004). Étude fonctionnelle-structurelle de deux extraits de manuels anciens de géométrie : Le langage dans l'enseignement et l'apprentissage des mathématiques. *Revue des sciences de l'éducation*, 30, 2, pp. 379-409.
- Ricordel, B. (2001). *Un siècle de géographie scolaire : 1816-1939*. Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Paris 5.
- Riemenschneider, R., & Bendick, R. (2000). La Première Guerre mondiale dans l'enseignement de l'histoire en Allemagne. *Historiens et géographes*, 2000, 369, pp. 321-335.
- Righi, D. (2007). *Les images dans les manuels de lycée (manuels d'histoire, de français, de philosophie et de langues vivantes publiés de 2000 à 2003) : les représentations des pouvoirs et des*

conflits politiques de 1815 à nos jours. Thèse de doctorat en histoire et histoire de l'art. Université de Poitiers.

Riportella, L. (2005). Texte littéraire et cadre européen commun de référence pour les langues. *Les langues modernes*, 99, 3, pp. 22-30.

Robin, Y. (2011). *L'image de la France au Mexique : représentations scolaires et mémoire collective*. L'Harmattan [version publiée de la thèse soutenue en 2008 à l'Université de Nantes].

Roch-Fijalkow, C. (2002). *L'enseignement musical scolaire parisien (1819-2002) : histoire des institutions, des conceptions pédagogiques, analyse de contenu de manuels*. Thèse de doctorat en musicology. Université Paris 4.

Rodrigues, D. (2005). La littérature dans les manuels d'espagnol. Étude diachronique d'un instrument au service de l'enseignement (1950-2001). *Les langues modernes*, 99, 2, pp. 34-44.

Roussev, I. (2005). Les premiers manuels de commerce bulgares et les influences Européennes au XIXe siècle. *Revue d'études slaves*, 76, 4, pp. 476-483.

Saad, S. (2008). *La manuélisation des langues et des cultures : le français et l'arabe en Syrie*. Thèse de doctorat en didactique des langues et des cultures. Université Paris 3.

Sauvage, A. (2005). *Idée de réconciliation et héritage colonial en Australie : la réinterprétation de l'identité nationale dans les musées et par les manuels scolaires*. Thèse de doctorat en études anglophones. Université Paris 4.

Savarèse, E. (2000). *Histoire coloniale et immigration. Une invention de l'étranger*. Séguier.

Schärer, F. (2000). Madame, mère et marchande : La représentation des femmes dans quelques manuels d'enseignement de français langue étrangère. *Bulletin suisse de linguistique appliquée*, 2000, 72, pp. 125-137.

Schoenenberger, M. (2009). La sociolinguistique russe actuelle : deux approches divergentes et non conflictuelles? *Études de lettres*, 2009, 4, pp. 115-137.

Schurdevin-Blaise, C. (2009). *Construction identitaire nationale et représentations de l'indien : le discours des manuels scolaires du Chili (1833-1925)*. Thèse de doctorat en études sur l'Amérique latine. Université Toulouse 2.

Semonsut, P. (2010). Un paysage à la gloire de l'homme. La représentation de l'environnement préhistorique dans l'enseignement et la fiction de la seconde moitié du XXe siècle. *Sociétés & représentations*, 2010, 29, pp. 193-209.

Serrano, Y. (2009). Image des populations dites "minoritaires" (noirs, amérindiens, métis, femmes) véhiculée par les manuels scolaires destinés aux adolescents en Colombie. *Bulletin de la société suisse des américanistes*. pp. 63-75.

Silva, H. (2000). Les jeux de société : adaptation et détournements. *Les Cahiers de l'APPLIUT*, 19, 3, pp. 14-27.

Smith, J. (2010). L'union de Myanmar racontée aux enfants: étude thématique du discours sur la Nation à travers les manuels scolaires. *Péninsule*, 41, 61, pp. 91-166.

- Spataru, A.-M. (2010). Le monde francophone tel qu'on l'enseigne en Roumanie. *Lelangage et l'homme*, 45, 1, pp. 153-159.
- Spica, A. (2001). Le Traitement de la description dans les manuels de rhétorique à l'usage des élèves au XVIIe siècle. *Pratiques*, 2001, 109-110, pp. 15-33.
- Suh, E.-Y. (2005). *Étude critique du programme et des manuels d'enseignement du français langue étrangère dans le système secondaire coréen*. Thèse de doctorat en didactique de français langue étrangère. Université Paris 3.
- Swiggers, P., De Clerq, J., & Lioce, N. (2000). *Grammaire et enseignement du français, 1500-1700*. Peeters.
- Taczanowski, M. (2002). Éducation nationale et esprit de défense : l'image de l'armée populaire vietnamienne au travers des manuels scolaires. *Péninsule*, 33-44, pp. 5-81.
- Taghouti, A. (2004). *Le poids de la tradition grammaticale arabe dans les manuels scolaires*. Thèse de doctorat en linguistique et sémiologie de l'arabe. Université Lyon 2.
- Tcherkeslian-Carlotti, A. (2004). Le discours : rapports de savoirs. Des théories linguistiques aux manuels scolaires de l'enseignement secondaire. *Langues et écritures*. pp. 163-172.
- Thiesse, A.-M. (2001). La Description paysagère : une initiation civique, amoureuse et esthétique dans les manuels scolaires régionaux de la Troisième République. *Pratiques*, 109-110, pp. 55-66.
- Tisserant, P., & Wagner, A.-L. (ed.) (2008). *Place des stéréotypes et des discriminations dans les manuels scolaires. Rapport Final Réalisé pour le compte de la Haute Autorité de Lutte contre les Discriminations et pour l'Égalité*. Université de Metz.
- Vadcard, L. (2002). Conceptions de l'angle chez des élèves de seconde. *Recherches en didactique des mathématiques*, 22, 1, pp. 77-120.
- Van Wiele, J. (2003). L'Image de Mahomet dans les manuels scolaires belges (1886-1944): Influences historiques dans la représentation pédagogique. *Nouvelle Revue de science missionnaire*, 59, 2, pp. 115-130.
- VERGNOLLE-MAINAR, C., & SOURP, R. (2004). Les formes de scientificité dans la géographie enseignée. L'évolution du discours scolaire sur les Pyrénées françaises (1872-1970). *L'information géographique*, 68, 2, pp. 173-190.
- Verny, M.-J. (2001). Images de la langue et de la littérature occitane dans quelques manuels de littérature française du second cycle des lycées. *Lengas*, 2001, 49, pp. 117-144.
- VINCK, H. (2002). A l'école au Congo-Belge : Les livres de lecture de G. Hulstaert 1933-1935. *Annales aequatoria*, 2002, 23, pp. 21-196.
- Vinck, H. (2006). Un livre scolaire du Congo Belge 1932 : Deuxième partie. Mambi ma botangi ndenge na ndenge Buku ya babale. Introduction, commentaire et traduction. *Annales aequatoria*, 2006, 27, pp. 173-217.
- Vitale, P. (2001). La sociologie au risque des manuels : l'exemple des manuels en classe de seconde sciences économiques et sociales. *Revue française de pédagogie*, 2001, 134, pp. 137-146.

- Vitale, P. (2006). *La sociologie et son enseignement (curricula, théories et recherches)*. L'Harmattan.
- Von Münchow, P. (2009). Le discours d'adolescents dans les manuels scolaires de lecture en France et en Allemagne. *Adolescence*, 2009, 70, pp. 921-930.
- Wack, L. (2004). *Quels regards sur la grammaire scolaire ? Étude comparative de différentes approches grammaticales abordant la négation et l'objet*. Thèse de doctorat en sciences du langage. Université Nancy 2.
- Wastable, M. (2010). La notion de belt dans la géographie scolaire française des États-Unis. *Cybergéo*, 2010, 495, pp. 1-18.
- Wery, L. (2000). Approche des expressions idiomatiques en FLE. *Le Langage et l'homme*, 35, 4, pp. 215-232.
- Zemb, J.-M. (2001). Sur une syntaxe de la langue allemande. *Études germaniques*, 56, 4, pp. 547-550.
- Zonabend, F. (2002). La mise en manuels : Les outils pédagogiques de la parenté : Enseigner la parenté. *Gradhiva*, 2002, 32, pp. 113-117.
- Zorn, J.-F. (2000). Le matériel pédagogique pour enfants produit par la société des écoles du dimanche de 1989 à nos jours. *Études théologiques et religieuses*, 75, 1, pp. 103-119.

Ph.d.-avhandlingar og masteroppgaver

- Aouag, Sofiane (2010). *Individualisation de l'apprentissage dans un Système Tuteur Intelligent : cas de l'apprentissage de la lecture dans le système AMICAL*. Doktorsavhandling i informatik. Université Blaise Pascal - Clermont Ferrand II.
- Broisin, Julien (2006). *Un environnement informatique pour l'apprentissage humain au service de la virtualisation et de la gestion des objets pédagogiques*. Doktorsavhandling i informatik. Université Paul Sabatier - Toulouse III.
- Calindere, Otilia Constanța (2010). *L'identité nationale et l'enseignement de l'histoire. Analyse comparée des contributions scolaires à la construction de l'identité nationale en France et Roumanie (1950-2005)*. Doktorsavhandling i statsvetenskap. Université Montesquieu - Bordeaux IV.
- Chollet, Carmen Valentina (2011). *L'enseignement des langues romanes et de l'anglais dans un lycée roumain: analyse des manuels scolaires et pratiques pédagogiques*. Doktorsavhandling i språkvetenskap. Avignon.
- Dal, Burçkin (2003). *L'enseignement des tremblements de terre et du volcanisme dans les écoles primaires en Turquie*. Doktorsavhandling i geomorfologi. Université Paris Diderot - Paris VII.
- Denizot, Nathalie (2008). *Genres littéraires et genres textuels en classe de français: scolarisation, construction, fonctions et usages des genres dans la discipline français*. Doktorsavhandling i pedagogikk. Université Lille III - Charles de Gaulle.
- Hutchins-Viroux, Rachel (2005). *Nationalisme et identité nationale dans les manuels d'histoire américaine de l'enseignement primaire au Texas: 1982-1997*. Doktorsavhandling i engelsk litteratur. Université Nancy II.

Lecureur, Bertrand (2010). *L'image du nazisme et de la Shoah dans les manuels d'histoire allemands, britanniques, belges francophones et français publiés depuis 1950 (étude comparative)*.
Doktorsavhandling i jämförande samtidshistoria. Montpellier.

Salas Pereira, Ligia Maria (2004). *La représentation symbolique, la formation ou la construction d'un concept : une approche culturelle pour l'enseignement et l'apprentissage d'une langue étrangère*.
Doktorsvhandling i språkvetenskap. Université Stendhal - Grenoble III.

Suh, Eun-Young (2005). *Étude critique du programme et des manuels d'enseignement du français langue étrangère dans le système secondaire coréen*. Doktorsavhandling språk- och kulturdidaktik.
Université Sorbonne nouvelle - Paris III.

Wack, Laëtitia (2004). *Quels regards sur la grammaire scolaire? Etude comparative de différentes approches grammaticales abordant la négation et l'objet*. Doktorsvhandling i språkvetenskap.
Université Nancy II.

Finske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Ahtineva, Aija (2000). Oppikirja – tiedon välittäjä ja opintojen innoittaja? Lukion kemian oppikirjan – Kemia maailma 1 – tiedonkäsitys ja käyttökokemukset. (Textbook – dissemination of knowledge and inspiration to study? Notion of knowledge and users' experiences concerning Kemia maailma 1, an upper secondary level Chemistry textbook). Åbo: Åbo universitet.

Ahtineva, Aija (2001). Opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa oppikirjan analysointi avuksi. (Läromedelsanalys som hjälpmedel vid planering och förverkligande av undervisning). I Dimensio 2/2001. Helsinki: Matemaattisten Aineiden Opettajien Liitto.

Atjonen, Päivi, Halinen, Irmeli, Hämäläinen, Seppo, Korkeakoski, Esko, Knubb-Manninen, Gunnel, Kupari, Pekka, Mehtäläinen, Jouko, Risku, Anna-Maija, Salonen, Marjatta & Wikman, Tom (2008). *Tavoitteista vuorovaikutukseen. Perusopetuksen pedagogiikan arviointi*. [From aim to interaction. An evaluation of the pedagogy of the comprehensive education in Finland]. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 30.

Danielsson, Kristina (2010). Learning Chemistry: Text use and text talk in a Finland-Swedish chemistry classroom. IARTEM e-Journal 3(2), 1-28.

Hankala, Mari (2011). *Sanomalehdellä aktiiviseksi kansalaiseksi? Näkökulmia nuorten sanomalehtien lukijuuteen ja koulun sanomalehtiopetukseen*. (Active citizenship through newspapers? Perspectives on young people's newspaper readership and on the use of newspapers in education). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Heinonen, Juha-Pekka (2005). Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. (Curricula or educational materials). Helsingfors: Helsingfors universitet.

Hohti, Tiinamari & Lehto, Juhani E. (2001). Neljännen luokan ympäristö- ja luonnontiedon oppikirjojen tekstin rakenne. (Uppbyggnaden av texten i läroböcker i miljö- och naturkunskap för årskurs fyra). *Kasvatus* 32(2), 144-153.

Horsley, Mike & Wikman, Tom (2009). Australia and Finland: A comparison of textbooks and teaching and learning materials. In *Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media. Tenth International Conference on Research on Textbooks and Educational Media*. IARTEM: Santiago de Compostela.

Ilomäki, Liisa, Lakkala, Minna & Paavola, Sami (2006). Case studies of learning objects used in school settings. *Learning, Media and Technology*, Vol. 31, No. 3, pp. 249–267. Routledge.

Karjala, Kalle (2003). Neulanreiästä panoraamaksi. Ruotsin kulttuurikuvan ainekset eräissä keskikoulun ja B-ruotsin vuosina 1961–2002 painetuissa oppikirjoissa. (From Pinhole to Panorama – The Culture of Sweden Presented in Some Middle and Comprehensive School Textbooks Printed between 1961 and 2002). Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Kosonen, Anna-Liisa, Haapala, Irja, Kuurala, Sade, Mielonen, Salla, Carvalho, Graca S. & Hanninen, Osmo (2009). Health knowledge construction and pedagogical style in Finnish health education textbooks. *Health education*. Vol. 109. No.3.

Mikkilä-Erdmann, Mirja-Maija (2002). *Textbook as a tool for promoting conceptual change in science*. Turku: Turun yliopisto.

Pehkonen, Leila (2004). The magic circle of the textbook – an option or an obstacle for teacher change. In Proceedings of the 28th conference of the international group for the psychology of mathematics education. Vol 3 pp 513-520. International Group for the Psychology of Mathematics Education, 28th, Bergen, Norway, July 14-18, 2004.

Pispa, Krista & Rantanen, Satu (2007). *Opettajan opas – viisasten kivikö? Tutkimus kuudennen luokan matematiikan opettajan oppaista sekä oheismateriaaleista*. (Lärohandledning – de vises sten? En undersökning om lärohandledningar och tilläggsmaterial för årskurs 6 i ämnet matematik). Masteroppgave. Tavastehus: Tammerfors universitet.

Sakki, Inari (2010). *A Success Story or a Failure?: Representing the European Integration in the Curricula and Textbooks of Five Countries*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Wikman, Tom (2004). På spaning efter den goda läroboken. Om pedagogiska texters lärande potential. Åbo: Åbo Akademi.

Wikman, Tom (2009). Reconsidering considerate textbooks. IARTEM e-Journal, 2(1).

Väisänen Jaakko (2005). Murros oppikirjojen teksteissä vai niiden taustalla? 1960-1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin. (Transition within the texts of history textbooks or behind them? History textbooks of the 1960s and 1990s in the light of critical discourse analysis). Joensuu: University of Joensuu.

Australske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Ewing, Bronwyn F. (2004). "Open your textbooks to page blah, blah, blah": "So I just blocked off!". In Putt, Ian, Faragher, Rhonda & McLean, Mal (Eds.), Proceedings of the Twenty-Fourth Annual Conference of the Mathematics Education Group of Australasia Incorporated: Mathematics Education for the Third Millennium: Towards 2010. 27-30 June. Townsville, Queensland.

Horsley, Mike (2010). Motivation to learn about teaching and learning materials: and their use during teacher education in Australia. *IARTEM e- Journal* 3(1), 39–57.

Horsley, Mike & Walker, Richard (2006). Video Based Classroom Observation Systems for Examining the Use and Role of Textbooks and Teaching Materials in Learning. In Bruillard Éric, Aamotsbakken Bente, Knudsen Susanne V. & Horsley Mike (eds), *Caught in the Web or Lost in the Textbook? STEF, IARTEM, IUFM de Basse-Normandie*, Paris: Jouve. International Conference on Learning and Educational Media.

Muspratt, Alexander Walter (2006). *Representing Scientific Knowledge in High School Textbooks: a Corpus Study*. Brisbane: Griffith University.

Ninnes, Peter (2000). Representations of indigenous knowledge in secondary school science textbooks in Australia and Canada. *International journal of science education*. Taylor & Francis Ltd.

Shield, Malcolm J. & Dole, Shelley (2009). An analysis of middle-years school mathematics textbooks. In *CoSMEd 2009 Proceedings, SEAMEO RECSAM, SEAMEO RECSAM*. Penang, Malaysia.

Unsworth, Len (2004). Comparing school science explanations in books and computer-based formats: the role of images, image/text relations and hyperlinks. In *International Journal of Instructional Media*, Vol.31(3), p.283(19).

Walker, R. & Horsley, M. (2006). 'Textbook Pedagogy: A Sociocultural Analysis of Effective Teaching'. In McInerney, D. Dowson, M. & Van Etten, S. (Eds), *Effective Schools*. Volume 6 in *Research on Sociocultural Influences on Motivation and Learning*. pp.105 – 133. Information Age Publishing: Greenwich.

Danske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Andersen, Kristine (2003). *Lærerighet : Et bruger- og læringscentrert begreb i design af digitale læremidler*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Andersen, Lea, Basbøll, Jacob, Jørgensen, Rikke & Nelund, Sidsel (2001). Hvad bruger vi bøgerne til? *Gymnasiepædagogik*, 17(Lærebog 2000), s. 31-34.

Andersen, Mette F. (2009). CFU møder fagteam. En vandring i læremiddellandskabet. *Unge Pædagoger*, 3(Læremidler), s. 46-50.

Andrade, Alejandro (2011). The Clock Project: Gears as Visual-Tangible Representations for Mathematical Concepts. *International Journal of Technology and Design Education*, 21(1), s. 93-110.

Andreasen, Lars Birch (2008). *Når unge kommer til orde på museer - et forskningsprojekt om brugerinddragelse i museumsformidling*. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

Appel, Charlotte (2006). Når det almindelige bliver sjældent : Om abc'en og andre skolebøger; Fra støv til guld (s. 33-53). København: Det Kongelige Bibliotek.

Arnbak, Elisabeth (2001). Læserforudsætninger og lærebogens formidling af fagets elementer. *Gymnasiepædagogik*, 17(Lærebog 2000), s. 47-63.

- Arnbak, Elisabeth, Maass, Karen, Jensen, Niels Aage & Jansen, Mogens (2001). *Ingen læsere uden faglitteratur - ingen faglitteratur uden læsere*. Kbh.: Landsforeningen af Læsepædagoger.
- Arstorp, Ann-Therese (2008). *Udbredelse og anvendelse af læremidler : hvad skete der med Netpilot?* (No. 9788792489005): Danmarks Pædagogiske Universitetskole, Aarhus Universitet.
- Bang, Jørgen & Arnfast, B. (2003). *FIU - Forbedret information om undervisningsmidler : Forskningsrapport til ITMF projekt 287*. Aarhus universitet: Institut for Informations- og Medievidenskab.
- Barlex, D. & Rutland, M. (2003). Developing the Teaching of Food Technology in Primary Schools in England through Curriculum Development and Initial Teacher Education. *International Journal of Technology & Design Education*, 13(2), 171-192.
- Beier, Hjørdis, Fromberg, Jytte & Søndergaard Nielsen, Kaj (2001). *Nye måder - nye midler* (Vol. 1. udgave). [Kbh.]: Undervisningsministeriet.
- Birch Andreasen, Lars, Meyer, Bente & Rattleff, Pernille (2008). *Digitale medier og didaktisk design: brug, erfaringer og forskning* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Bjargum, Nanna (2005). *Undervisningsmaterialer og -indhold, Sprogforum*. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Bibliotek.
- Boelt, Vibeke (2010). *It og medier*. Århus: Tidsskriftet Kvan, VIA University College.
- Brauer, Jan (2006). *Læringspotentialet i den interaktive tavle*. Vejle: Kroghs Forlag.
- Breiting, Søren & Sølberg, Jan (2004). *Udvikling af et lokalt websted til natur/teknik: NetOgNatur.dk*. [Kbh.]: Institut for Curriculumforskning, Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Brund, Christian Engel & Hanghøj, Thorkild (2010). Spil didaktik - om at bruge spil i undervisningen. *Kvan*, 30(86), 67-78.
- Buchardt, Mette (2006). *Religionsdidaktik* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Gyldendal.
- Buhl, Mie (2008). Billeder og æstetik i den it-didaktiske designproces : kvalificering af producentens praksis og refleksion; Digitale medier og didaktisk design (s. 145-166). København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Buhl, Mie (2010a). *Media experiences : in teaching and learning situations; Erfahrung - Erfahrungen*, Innsbruck.
- Buhl, Mie (2010b). *Multimodality : On video mediated counselling for educational purposes*, Aarhus Universitet.
- Buhl, Mie (2010c). *Multimodality : On video mediated counselling for educational purposes*. I: *Building a learning Society*. Proceedings, e-Asem, Hanoi, p. 152-159.
- Buhl, Mie, Holm Sørensen, Birgitte & Meyer, Bente (2005). *Medier og it - læringspotentialer* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitet.

- Bundsgaard, Jeppe (2004). Imagined communication situations *Multimodality: Text, Culture and Use : Proceedings from the 2nd International Conference on Multimodality May 14-16* (Vol. 1. udg.). Kristiansand, Norway: Høyskoleforlaget AS.
- Bundsgaard, Jeppe (2005). *Bidrag til danskfagets it-didaktik: med særligt henblik på kommunikative kompetencer og på metodiske forandringer af undervisningen* (Vol. 2. udgave). Odense: Ark.
- Bundsgaard, Jeppe (2007). Learning by collaborating on the Internet. I: N. Kryger & B. Ravn (udg.): *Learning beyond cognition* (Vol. 1. udg., s. 167-185). Copenhagen: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Bundsgaard, Jeppe (2010a). Faglighed og digitale læremidler i undervisningen. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2010(4), s. 15-23.
- Bundsgaard, Jeppe (2010b). Mediedidaktik. *Kvan*, 30(86), s. 7-20.
- Bundsgaard, Jeppe (2010c). *Processer i undervisningen : Rapport fra delprojekt i projektet Brugerdreven Innovation af Digitale Læremidler*. Danmarks Pædagogiske Universitets skole, Aarhus Universitet.
- Bundsgaard, Jeppe (2010d). Supporting the processes of teaching and learning : how digital learning platforms support progressive teaching. *European Conference on e-Learning*, 9(Journal Article), s. 81-89.
- Bundsgaard, Jeppe & Hansen, Thomas Illum (2010). Processer i undervisningen : om brugerdreven innovation af digitale procesværktøjer. *Læremiddeldidaktik*(4), s. 18-27.
- Bundsgaard, Jeppe & Hansen, Thomas Illum (2011). Holistic evaluations of learning materials. *Journal of Learning Design*, vol 4, no. 4. Retrieved from <http://www.jld.qut.edu.au/publications/vol4no4/>
- Bygholm, Ann & Bækkelund, H. (2001). Interaktive undervisningsmidler : evaluering af billedsamlingen i HVAL.DK; FUIP projektet 2000 : evalueringsrapporter: Aalborg Universitet.
- Carlsen, Dorthe & Hansen, Jens Jørgen (2009). *At vurdere læremidler i dansk* (Vol. 1. udgave). [Kbh.]: Dansk lærerforeningen.
- Christensen, Carl Erik (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9783,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Didaktisk_formidlingsdesign_baggrund_og_teori.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9783,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Didaktisk_formidlingsdesign_baggrund_og_teori.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010
- Christensen, Carl Erik & Johannesen, Hildegunn (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9785,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Didaktisk_formidlingsdesign_dynamisk_model.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9785,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Didaktisk_formidlingsdesign_dynamisk_model.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010
- Christensen, Kirsten & Engel, Merete (2000). *Materialer til tosprogede elever: hvad er vigtigt? - Hvordan kan de bruges?* København: Undervisere for Tosprogede Elever, Socialpædagogernes Landsforbund.

Christensen, Nina & Skyggebjerg, Anna Karlskov (2009). Verden i tekst og billeder. Anskuelsestavlen i børnelitteraturhistorisk perspektiv *AUTOPSI. Mere end 500 anskuelsestavler* (s. 48-67). Aarhus Universitet: Den Frie Udstillingsbygning & DPU.

Christensen, Ove & Christensen, René B. (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(10979,1030\)/5_Ledelse_og_1%C3%A6remidler.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(10979,1030)/5_Ledelse_og_1%C3%A6remidler.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_4_oktober_2010

Christensen, Ove & Slot, Marie (red.). (2010). *Brugerdreven innovation af digitale læremidler*. Læremiddeldidaktik 4. Læremiddel.dk, e-tidsskrift.

Dalsgaard, Christian (2003). *At skabe en læringspraksis: en kritik af folkeskolens metode og læringsteoretiske grundlag*. Institut for Informations- og Medievidenskab. Aarhus Universitet.

Dalsgaard, Christian (2007). *Åbne læringsressourcer - mod en sociokulturel teori om læringsressourcer*. Institut for Informations- og Medievidenskab. Aarhus Universitet.

Dalsgaard, Christian (2008). *Digital learning resources as systemic innovation: Country report Denmark*. Institut for Informations- og Medievidenskab. Aarhus Universitet.

Damgaard, Jarl (2001). Lærebog 2000. *Lærebog 2000, 17*(Lærebog 2000), s. 7-12.

Danmarks, Evalueringsinstitut (2009a). *It i skolen: undersøgelse af erfaringer og perspektiver*. Kbh.: Danmarks Evalueringsinstitut.

Danmarks, Evalueringsinstitut (2009b). *Undervisningsmidler i folkeskolen: undersøgelse af hvordan lærerne vælger og bruger undervisningsmidler*. Kbh.: Danmarks Evalueringsinstitut.

Dansk Pædagogisk, Forum (1999). Puff: [tidsskrift om praktisk brug af kreative materialer i pædagogisk arbejde]. *Puff*(Journal Article).

Daugbjerg, Peer Schrøder & Cruys-Bagger, Søren (2009). *Trædesten og Snubletråde : erfaringer fra Klimakaravanens skolebesøg* (No. 9788787030106). Aalborg Universitet: Projekt Klimakaravanen.

Digitale læringsressourcer (2009). DREAM: Danish Research Centre on Education and Advanced Media Materials, Syddansk Universitet og Læremiddel.dk - Nationalt videncenter for læremidler. Odense. ISBN 978-87-92479-00-6.

Dirckinck-Holmfeld, Lone & Fibiger, Bo (2002). *Learning in virtual environments* (Vol. 1. edition). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Dohn, Nina Bonderup (2009). Wikis og blogs i undervisningen. *Læring og medier [online]*(4).

Dohn, Nina Bonderup (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(10981,1030\)/7_Anmeldelse.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(10981,1030)/7_Anmeldelse.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_4_oktober_2010

Dohn, Nina Bonderup & Johnsen, Lars (2009). *E-læring på web 2.0* (Vol. 1. udgave). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Drotner, Kirsten (2006). Bøger til bits: læremidler og andethedens dannelse; Litterat på eventyr (s. 207-216): Syddansk Universitetsforlag.
- Drotner, Kirsten (2007). Fra skolebog til læringsressource : didaktikkens medialisering. *Gymnasiepædagogik*(61), s. 15-25.
- Drotner, Kirsten, Dahler, Anne Marie & Duus, Valdemar (2009). *Digitale læringsressourcer i folkeskolen og de gymnasiale ungdomsuddannelser* (No. 9788792479006). Syddansk Universitet: DREAM.
- Duus Henriksen, Thomas (2010). Fra web 2.0 til læringsspil 2.0. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2010(4), s. 55-63.
- Egenfeldt-Nielsen, Simon (2008). Computerspil i historieundervisningen. *Historie & samfundsfag*, 47(1), s. 22-26.
- Elf, Nikolaj Frydensbjerg (2007). Fra massekommunikation til multimodalitet : - overvejelser om fortid og fremtid for danskfagets mediepædagogik. *Gymnasiepædagogik*(61), s. 95-124.
- Elf, Nikolaj Frydensbjerg (2009). *Towards semiocy?: exploring a new rationale for teaching modes and media of Hans Christian Andersen fairytales in four commercial upper-secondary "Danish" classes: a design-based educational intervention: PhD dissertation* (Vol. 2. edition). [Odense]: Institute of Philosophy, Education and the Study of Religions, University of Southern Denmark.
- Ellegaard, Tomas, Andersen, Peter Ø & Muschinsky, Lars Jakob (2007). *Klassisk og moderne pædagogisk teori* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Hans Reitzel.
- Fabricius, Wilhelm L. (2008). *Natur.dk: Danmarks natur på nettet*. Gram: Museum Sønderjylland, afd. Naturhistorie og Palæontologi.
- Fibiger, Bo (2003). Streaming video: grundlæggende genrer i læringsomgivelser. *Tidsskrift for universiteternes efter- og videreuddannelse [online]*(1).
- Flensburg, Ingelise (2003). *Visuel kultur i læremidler i netværk : -lokale billeder og deres kontekst*. Odense: projektleder Heine Sand kristensen, Seden skole.
- Frausing, Gitte & Gaardsted, Karin (2006). *Læringsressourcer: hvad og hvordan?* Kbh.: Kommunernes Skolebiblioteksforening.
- Frølund, Lisbeth (2009). *Animated Symbols : A Study of How Young People Design Animated Films and Transform Meanings*. Ph.d.-afhandling. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
- Graf, Stefan Ting (2011). *Linking didactics and research in instructional material: A new structural model*. Paper presented at the Local, National and Transnational identities in Textbooks and Educational Media. Ten International Conference on Research on Textbooks and Educational Media.
- Graf, Stefan T., Hansen, Jens J. og Hansen, Thomas I. (2011). *Læremidler i didaktikken – didaktikken i læremidler*. Århus: Klims forlag.
- Gynther, Karsten (2004). Nye medier - nye muligheder - nye udfordringer. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2004(1), s. 4-15.

- Gynther, Karsten (2005). *Blended learning: it og læring i et teoretisk og praktisk perspektiv*. Kbh.: Unge Pædagoger.
- Gynther, Karsten (2007). Mediepædagogiske perspektiver på børn og unges brug af nye medier. *Unge pædagoger*, 2007(5), s. 26-40.
- Gynther, Karsten (2008). 2008(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(3544,0\)/laeremiddelkultur_2.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(3544,0)/laeremiddelkultur_2.pdf).
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr1_oktober_2008
- Gynther, Karsten (red.). (2010). *Didaktik 2.0 – Læremiddelkultur mellem tradition og innovation*. (Didaktikserien). København: Akademisk Forlag.
- Gynther, Karsten & Christiansen, René B. (2009). Web 2.0. På sporet af en ny læremiddelkultur. 2.0. *Unge pædagoger*, 2009(3), s. 51-64.
- Hanghøj, Thorkild (2007). Når elever sætter politik i spil - om læringsspil og scenariekompetence i undervisningen. *Gymnasiepædagogik*, 61(Læremidler i didaktisk sammenhæng), s. 59-76.
- Hanghøj, Thorkild (2008). *Playful knowledge: an explorative study of educational gaming*. Odense: Syddansk Universitet.
- Hanghøj, Thorkild & Engel Brund, Christian (2007). Debatspil får elever i tale. *Asterisk*(35), s. 20-21.
- Hanghøj, Thorkild, Hansbøl, Mikala, Meyer, Bente & Holm Sørensen, Birgitte (2010). Læringsspil, lærerroller og didaktisk design. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2010(4), s. 25-32.
- Hansbøl, Mikala (2009). *Researching relationships between ICTs and education: suggestions for a science of movements: PhD dissertation*. [Kbh.]: Danish School of Education, Aarhus University.
- Hansbøl, Mikala & Meyer, Bente (2011). Shifting ontologies of a serious game and its relationships with English education for beginners. *e-Learning and Digital Media*(Journal Article).
- Hansen, Jens Jørgen (2004). Digitale læremidler, læsestrategier og metakognition. *Psykologisk pædagogisk rådgivning*, 41(4), s. 309-321.
- Hansen, Jens Jørgen (2006). *Mellem design og didaktik: om digitale læremidler i skolen*. Odense: Syddansk Universitet.
- Hansen, Jens Jørgen (2007). Digitale didaktiske læremidler - bidrag til en læremiddeltypologi. *Gymnasiepædagogik*, 61(Læremidler i didaktisk sammenhæng), s. 27-42.
- Hansen, Jens Jørgen (2008). 2008(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(3545,0\)/laeremiddelvurdering_i_skolen.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(3545,0)/laeremiddelvurdering_i_skolen.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr1_oktober_2008
- Hansen, Jens Jørgen (2009). Læremiddelvurdering i skolen: fire evalueringsmodeller. *Unge pædagoger*, 2009(3), s. 30-45.
- Hansen, Jens Jørgen (2010a). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9782,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_1%C3%A6remiddelformidling_introduktion.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9782,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_1%C3%A6remiddelformidling_introduktion.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010

- Hansen, Jens Jørgen (2010b). *Læremiddellandskabet: fra læremiddel til undervisning* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Akademisk.
- Hansen, Jens Jørgen (2010c). Assessing educational materials in primary and secondary schools: Four assessment models. *Eckert.Beiträge* 2010/9. <http://www.edumeres.net/urn:urn:nbn:de:0220-2010-00462>.
- Hansen, Jens Jørgen & Carlsen, Dorte (2009). 2009(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(5607,1030\)/Findes_1%C3%A6remiddelgenrer_jens_dorte.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(5607,1030)/Findes_1%C3%A6remiddelgenrer_jens_dorte.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_2_maj_2009
- Hansen, Thomas Illum (2008). 2008(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(3543,0\)/laeremiddeldidaktik_hvad_er_det.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(3543,0)/laeremiddeldidaktik_hvad_er_det.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr1_oktober_2008
- Hansen, Thomas Illum (2009a). www.laeremiddel.dk - Nationalt videncenter for læremidler. Præsentation af videncenteret og dets tilgange til læremidler. *Unge Pædagoger*, 3(Læremidler), s. 23-29.
- Hansen, Thomas Illum (2009b). 2009(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(5606,1030\)/it_folkeskolen_thomas_illum_hansen.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(5606,1030)/it_folkeskolen_thomas_illum_hansen.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_2_maj_2009
- Hansen, Thomas Illum & Bundsgaard, Jeppe (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(10978,1030\)/4_Processer_i_undervisningen.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(10978,1030)/4_Processer_i_undervisningen.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_4_oktober_2010
- Hansen, Thomas I. & Skovmand, K. (2011). *Fælles mål og midler*. Århus: Klims forlag.
- Haue, Harry (2001). Lærebogen som autoritet eller redskab i en tid, hvor eleven har mange andre informationskilder. *Gymnasiepædagogik*, 17(Lærebog 2000), s. 35-46.
- Heilesen, Simon B. (2004). *Det digitale nærvær: viden og design i nye medier*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Helms, Niels Henrik & Knudsen, Maja (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(10983,1030\)/6_BIDL.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(10983,1030)/6_BIDL.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_4_oktober_2010
- Hoff, Birger & Sørensen, Elsebeth (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9787,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Formidling_af_c_omputerspil_i_undervisningen.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9787,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Formidling_af_c_omputerspil_i_undervisningen.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010
- Holm Sørensen, Birgitte & Almqvist, Stina (2001). *Multimediedidaktik og læring: børn og unges multimedieproduktion* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Gad.
- Holm Sørensen, Birgitte, Audon, Lone & Levinsen, Karin (2010). *Skole 2.0* (Vol. 1. udgave). Århus: Klim.

- Illum Hansen, Thomas (2010a). It og medier i et læremiddelperspektiv. *Kvan*, 30(86), s. 105-116.
- Illum Hansen, Thomas (2010b). Lærebogen - den synlige, men usete tekst. *Læsepædagogen*, 58(5), s. 18-23.
- Integrationsministeriet & Rambøll, Management (2009). *Evaluering af materialerne fra puljen "Udvikling af it-baserede undervisningsmaterialer til danskuddannelserne for voksne udlændinge"*. [Kbh.]: [Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration].
- Jacobsen, Majken Caroline (2005). *Multimediedidaktik og læring: at gøre undervisning til oplevelse. Eksemplificeret ved 'Scenen er din - det virtuelle teater' et undervisningskoncept om teater til folkeskolen*. København.
- Jensen, Niels Aage (2001). Om at skrive skolens bøger - produktion, grænser og mulighed. *Gymnasiepædagogik*, 17(Lærebog 2000), s. 13-22.
- Jeremiassen, Lise (2001). Undervisningsmidler er også uddannelsespolitik og økonomi. *Gymnasiepædagogik*, 17(Lærebog 2000), s. 23-30.
- Johannesen, Hildegunn (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9784,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Didaktisk_formidlingsdesign_afpr%C3%B8vning_i_praksis.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9784,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Didaktisk_formidlingsdesign_afpr%C3%B8vning_i_praksis.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010
- Juul, Henrik (2008). 2008(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(3547,0\)/laeremiddelanalyse.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(3547,0)/laeremiddelanalyse.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr1_oktober_2008
- Juul, Henrik (2009). Læremiddelanalyse ; Læremiddelanalyse: et eksempel. *Unge pædagoger*, 2009(3), s. 4-22.
- Kallehave, Pernille & Lucas, John (2001). *Undervisningsmaterialer på nettet: en debatbog om elektroniske materials fremtid i undervisningssektoren* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Center for Teknologistøttet Uddannelse.
- Konzack, Lars (2003). *Edutainment: leg og lær med computermediet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kryger, Niels (2004a). *Internettet som undervisningsmiddel : rapport fra et ITMF-udviklingsprojekt*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Kryger, Niels (2004b). *Skolen på nettet : læringens veje og vildveje*. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Kühn, Lisbet & Bundsgaard, Jeppe (2007). *Danskfagets it-didaktik* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Gyldendal.
- Købmand Petersen, Bjarne (2010). *Den pædagogiske effekt af ITiF-læremidlerne: en analyse og vurdering af ti digitale læremidler og deres anvendelse i Københavns Kommune*. Kbh.: Københavns Kommune.
- Laursen, Helle, Lundqvist, ulla, Orluf, Birgit & Ladegaard, Uffe (2010). *Dealing with multiliteracies in literacy pedagogy II : Focus on multimodality; Active citizenship*, Malmø.

- Lindhardt, Bent (2009). 2009(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(5631,1030\)/Bent_lindhardt_forst%C3%A5_din_l%C3%A6rebog.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(5631,1030)/Bent_lindhardt_forst%C3%A5_din_l%C3%A6rebog.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_2_maj_2009
- Lund Rasmussen, Kaare (2003). *Fysik, fysik, fysik: en analyse af 15 lærebøger til gymnasiefysik*. Odense: Dansk Institut for Gymnasiepædagogik, Syddansk Universitet.
- Lyhne-Hansen, Niels (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9786,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_It_uden_bensp%C3%A6nd.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9786,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_It_uden_bensp%C3%A6nd.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010
- Løssing, Anne Sophie Warberg (2008). *Danske kunstmuseer på nettet: en kortlægning og diskussion af en kunstmuseal formidlings- og udstillingspraksis: Ph.d.-afhandling*. Århus: Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet.
- Løssing, Anne Sophie Warberg (2009). *Digital museumsformidling i brugerperspektiv*. Kbh.: Kulturarvsstyrelsen.
- Magnussen, Rikke & Jessen, Carsten (2004). *Forskningsrapportering, ITMF-projekt 497, Drabsag/Melved*. Aarhus Universitet: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Magnussen, Rikke & Jessen, Carsten (2006). Naturfaglig praksis og spillignende læring. *MONA*, 2006(2), s. 7-26.
- Majgaard, Gunver (2009a). Eksempler på robotter i en læringsammenhæng. *On Edge*, 3(Journal Article).
- Majgaard, Gunver (2009b). *Robotteknologi i en undervisningsammenhæng : Kropslig forbundet intelligens, interaktion og læringsniveauer*. Odense: Knowledge Lab.
- Malmberg, Allan C. (2001). *IT-læremiljøer i matematik*. Kbh.: INFA.
- Mehlsen, Camilla (2003). Skoler er markedsplads for miljøundervisning. *Asterisk*(13), s. 26-29.
- Meyer, Bente (2006). Internetbaseret materiale i fremmedsprogsundervisningen - nye udfordringer for læreren. *Sprogforum*, 12(38), s. 16-22.
- Meyer, Bente (2009). Læring på spil: lærings spil og didaktisk design. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2009(4), s. 52-57.
- Michaelsen, Jørgen (2009). Selvisk syn. Nogle overvejelser omkring kunstens forhold til billedernes og ideernes evolution, til stadighed på baggrund af anskelsestavlerne *AUTPOSI. Mere end 500 anskelsestavler* (s. 30-47). Aarhus Universitet: Den Frie Udstillingsbygning & DPU.
- Misfeldt, Morten (2010). "Forestillet læringsvej" i it-baserede pædagogiske udviklingsprojekter. *Dansk pædagogisk tidsskrift*, 2010(4), s. 45-52.
- Mortensen, Finn Hauberg (2001). Next Step. *Gymnasiepædagogik*, 17(Lærebog 2000), s. 73-76.
- Mulvad, Ruth (2009). *Sprog i skole: læseudviklende undervisning i alle fag: funktionel lingvistik* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Alinea.

- Nielsen, Bodil (2008). *Praktik og dansk: lærerkompetencer i praksis* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Dansk lærerforening.
- Nielsen, Bodil (2009). 2009(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(5604,1030\)/L%C3%A6remidler_bodil_nielsen.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(5604,1030)/L%C3%A6remidler_bodil_nielsen.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_2_maj_2009
- Nielsen, Bodil (2010a). *Vurdering af læremidler i praksis* (Vol. 1. udgave). Kbh.: UCC.
- Nielsen, Bodil (2010b). *Læremiddelanalyser – eksempler på læremidler fra fem fag*. København: Center for Undervisningsmidler UCC.
- Nielsen, Vagn Oluf (2002). *Hvad vil vi med historie i folkeskolen?: analyser af historie som dannelsesfag i læseplaner og historiebøger for folkeskolen*. Kbh.: Institut for Curriculumforskning, Historie og Samfundsfag.
- Okkels, Else Marie & Christensen, Vinnie Lerche (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(10977,1030\)/3_Motivation_og_1%C3%A6ring_i_det_digitale_rum.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(10977,1030)/3_Motivation_og_1%C3%A6ring_i_det_digitale_rum.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_4_oktober_2010
- Olsen, Flemming B. (2007a). Lærebogen - en strukturerende ressource eller en spændetrøje. *Gymnasiepædagogik*, 61(Læremidler i didaktisk sammenhæng), s. 43-58.
- Olsen, Flemming B. (2007b). *Læremidler i didaktisk sammenhæng: en antologi*. Odense: Syddansk Universitet, Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier.
- Olsen, Flemming B. (2007c). Magtens billeder - også et læremiddel. *Gymnasiepædagogik*, 61(Læremidler i didaktisk sammenhæng), s. 125-135.
- Olsen, Flemming B. (2010). *Lektielæsningens betydning for gymnasieelevers læreprocesser*. Syddansk Universitet, Odense.
- Ørngreen, Rikke & Tweddell Levinsen, Karin (2009). *E-museum: evaluering af digitale undervisningsmidler: evalueringsrapport*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets skole, Socialpædagogernes Landsforbund.
- Pedersen, Marianne, Christensen, Allan J. & Tetler, Susan (2003). *Læringscenteret: Evaluering av særskilt tilrettelagte læremidler/multifunktionelle læremidler for grunnskolen*. Århus: PLS Rambøll.
- Petersen, Margit Anne & Ulk, Rikke (2010). 2010(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(10976,1030\)/2_Antroplogi.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(10976,1030)/2_Antroplogi.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_4_oktober_2010
- Philipsen, Heidi (2007). Medier og multimodalitet på Oluf Høst Museet. *On Edge*(2).
- Poulsen, Jens Aage (2009). 2009(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(5605,1030\)/Narrative_jens_aage_poulsen.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(5605,1030)/Narrative_jens_aage_poulsen.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_2_maj_2009

- Qvortrup, Lars (2009). Anskuelsestavler: Historisk, didaktisk og æstetisk *AUTOPSI. Mere end 500 anskuelsestavler* (s. 10-29). Aarhus Universitet: Den Frie Udstillingsbygning & DPU.
- Ratcliffe, Malene Natascha (2009). *AUTOPSI. Mere end 500 anskuelsestavler* *AUTOPSI. Mere end 500 anskuelsestavler* (s. 5-9). Aarhus Universitet: Den Frie Udstillingsbygning & DPU.
- Rose, Gitte & Christiansen, Hans-Christian (2010). *Læring med levende billeder* (Vol. 1. udgave). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Skyum-Nielsen, Peder (2001). Lærebogsanalyse. *Gymnasiepædagogik, 17*(Lærebog 2000), s. 65-72.
- Slot, Marie Falkesgaard (2007a). Elevers brug af elektroniske læremidler i dansk *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pædagogiske tekster* (s. 197-208). Interface Media as, Oslo: Novus Forlag.
- Slot, Marie Falkesgaard (2007b). Elevers brug af læremidler i dansk. *Gymnasiepædagogik, 61*(Læremidler i didaktisk sammenhæng), s. 77-94.
- Slot, Marie Falkesgaard (2010). *Læremidler i danskfaget: en undersøgelse af gymnasieelevers og læreres brug af tre læremidler i danskfaget - set i relation til udvikling af tekstkompetence: ph.d. afhandling*. Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
- Svendsen, Annemari Munk (2009). *Fra legemets pleje til viljens styrke: sundhedskulturer i den danske folkeskole gennem 30 år belyst gennem læremidler til sundhedsundervisningen*. Læreruddannelsen i Odense: University College Lillebælt.
- Svendsen, Annemari Munk (2010). *Bevægelser i sundhedskultur; Forum for Idræt. Læreruddannelsen i Odense: University College Lillebælt*.
- Syddansk Universitet. Dansk Institut for, Gymnasiepædagogik (2001). *Lærebog 2000: konference*. Odense: Dansk Institut for Gymnasiepædagogik, Syddansk Universitet.
- Sørensen, Birgitte Holm, Audon, Lone & Levinsen, Karin (2010). *Skole 2.0*. Århus: Klim.
- Sørensen, Elsebeth (2010). *2010*(Journal, Electronic), 04.03.2011. Retrieved from [http://www.laeremiddel.dk/media\(9788,1030\)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Vurderingskriterier.pdf](http://www.laeremiddel.dk/media(9788,1030)/L%C3%A6remiddeldidaktik_3_2010_Vurderingskriterier.pdf)
http://www.laeremiddel.dk/content/dk2/laremiddeldk/tidsskrift/laremiddeldidaktik_nr_3_juni_2010
- Sørensen, Inger (2009). Fra Dansk Skolemuseum til Danmarks Pædagogiske Bibliotek *AUTOPSI. Mere end 500 anskuelsestavler* (s. 68-71). Aarhus Universitet: Den Frie Udstillingsbygning & DPU.
- Uni, C., Rambøll, Management, Medier, I. T. & Folkeskolen, Sekretariatet (2005). *Evaluering af ITMF: samlede resultater*. Kbh.: UNI-C.
- Walther, Bo Kampmann (2005). *Konvergens og nye medier* (Vol. 1. udgave). Århus: Academica.
- Weng, Peter & Wahl Andersen, Michael (2002). *Vurderinger og evalueringer i matematikundervisningen*. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Wermuth, Hannah Kamstrup, Pedersen, Claus Vesterager, Dam, Jens & Jensen, Lone (2006). *Notat om ophavsretslige problemstillinger ved digitale undervisningsmaterialer : DELA og ophavsretslige problemstillinger; DELA - Digital Educational Library Access: IPU Infolab, DTU*.

Wille, Niels Erik (2010). Multimodalitet; Medie- og kommunikationsleksikon (s. 356-357): Samfundslitteratur.

Engelske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Bahr, G.S. & Dansereau, D.F. (2005). Bilingual Knowledge Maps (BiK Maps) as a Presentation Format: Delayed Recall and Training Effects. *Journal of Experimental Education*, vol. 73, no. 2, pp. 101-118.

Barlex, D.M. & Trebell, D. (2008). Design-without-Make: Challenging the Conventional Approach to Teaching and Learning in a Design and Technology Classroom. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 18, no. 2, pp. 119-138.

Barron, B. & Martin, C. (2007). Sparking self-sustained learning: report on a design experiment to build technological fluency and bridge divides. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 17, no. 1, pp. 75-105.

Bezemer, J. & Kress, G. (2008). Writing in Multimodal Texts: a Social Semiotic Account of Designs for Learning. *Written Communication (Special Issue on Writing and New Media)* 25(2), 166-195.

Blocher, J.M. (2005). Increasing Learner Interaction: Using Jigsaw Online. *Educational Media International*, vol. 42, no. 3, pp. 269-278.

Bosco, A. (2004). ICT Resources in the Teaching of Mathematics: Between Computer and School Technologies. A Case-Study. *Curriculum Journal*, vol. 15, no. 3, pp. 265-280.

Bracey, P. & Gove-Humphries, A. (2003). An evaluation of pupil perceptions of Ireland, Irish history and its contribution to history teaching in our multicultural society. *Curriculum Journal*, vol. 14, no. 2, pp. 201.

Bungum, B. (2006). Transferring and Transforming Technology Education: A Study of Norwegian Teachers' Perceptions of Ideas from Design & Technology. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 16, no. 1, pp. 31-52.

Carmichael, P. (2003). Teachers as researchers and teachers as software developers: how use-case analysis helps build better educational software. *Curriculum Journal*, vol. 14, no. 1, pp. 105.

Chatoney, M. (2006). The Evolution of Knowledge Objects at the Primary School: A Study of the Material Concept as it is Taught in France. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 16, no. 2, pp. 143-161.

Cheung, C. (2010). Web 2.0: Challenges and Opportunities for Media Education and Beyond. *E-Learning and Digital Media*, vol. 7, no. 4, pp. 328-337.

Chia, C.S.C. (2005). Promoting Independent Learning Through Language Learning and the Use of IT. *Educational Media International*, vol. 42, no. 4, pp. 317-332.

Chiu, S.-. (2010). Students' knowledge sources and knowledge sharing in the design studio—an exploratory study. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 20, no. 1, pp. 27-42.

- Choo, C.B. (2007). Activity-Based Approach to Authentic Learning in a Vocational Institute. *Educational Media International*, vol. 44, no. 3, pp. 185-205.
- Compton, V. & Harwood, C. (2005). Progression in Technology Education in New Zealand: Components of Practice as a Way Forward. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 15, no. 3, pp. 253-287.
- Cope, B. & Kalantzis, M. (2004). Designs for Learning. *e-Learning and Digital Media*, vol. 1, no. 1, pp. 42.
- Cornelius, S. & Gordon, C. (2009). Adult Learners' Use of Flexible Online Resources in a Blended Programme. *Educational Media International*, vol. 46, no. 3, pp. 239-253.
- Crawford, K. (2003). Re-Visiting Hiroshima: The Role of US and Japanese History Textbooks in the Construction of National Memory. *Asia Pacific Education Review*, vol. 4, no. 1, pp. 108-117.
- Dakers, J. R. (2005a). "Technology Education as Solo Activity or Socially Constructed Learning", *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 15, no. 1, pp. 73-89.
- Dakers, J.R. (2005b). The Hegemonic Behaviorist Cycle. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 15, no. 2, pp. 111-126.
- David, R.G. (2000). Imagining the past: the use of archive pictures in secondary school history textbooks. *Curriculum Journal*, vol. 11, no. 2, pp. 225-246.
- Davies, D. (2003). Pragmatism, Pedagogy and Philosophy A Model of Thought and Action in Action in Primary Technology and Science Teacher Education. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 13, no. 3, pp. 207-221.
- Davies, J. (2006). Affinities and Beyond! Developing Ways of Seeing in Online Spaces. *e-Learning and Digital Media*, vol. 3, no. 2, pp. 96.
- De Miranda, M.A. (2004). The Grounding of a Discipline: Cognition and Instruction in Technology Education. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 14, no. 13, pp. 61-77.
- Deaney, R., Chapman, A. & Hennessy, S. (2009). A Case-Study of One Teacher's Use of an Interactive Whiteboard System to Support Knowledge Co-Construction in the History Classroom. *Curriculum Journal*, vol. 20, no. 4, pp. 365-387.
- Deaney, R., Ruthven, K. & Hennessy, S. (2006). Teachers' Developing "Practical Theories" of the Contribution of Information and Communication Technologies to Subject Teaching and Learning: An Analysis of Cases from English Secondary Schools. *British Educational Research Journal*, vol. 32, no. 3, pp. 459-480.
- Dragan, N., Lorenic, I., Skulj, T. & Zupan, A. (2000). Learning through Media at the Turn of the Twenty-First Century. *Educational Media International*, vol. 37, no. 2, pp. 102-104.
- Du, J., Havard, B. & Li, H. (2005). Dynamic Online Discussion: Task-Oriented Interaction for Deep Learning. *Educational Media International*, vol. 42, no. 3, pp. 207-218.
- Dupeyron, B. (2009). How History Becomes a Cross-Border Matter: Death Foretold of a French-German-Swiss Textbook. *Curriculum Journal*, vol. 20, no. 4, pp. 345-364.

- Elshof, L. (2009). Toward Sustainable Practices in Technology Education. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 2, pp. 133-147.
- Ferdig, R.E. (2006). Assessing Technologies for Teaching and Learning: Understanding the Importance of Technological Pedagogical Content Knowledge. *British Journal of Educational Technology*, vol. 37, no. 5, pp. 749-760.
- Finger, G. & Houguet, B. (2009). Insights into the Intrinsic and Extrinsic Challenges for Implementing Technology Education: Case Studies of Queensland Teachers. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 3, pp. 309-334.
- Fox-Turnbull, W. (2006). The Influences of Teacher Knowledge and Authentic Formative Assessment on Student Learning in Technology Education. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 16, no. 1, pp. 53-77.
- Frank, M. & Lavy, I. (2003). Implementing the Project-Based Learning Approach in an Academic Engineering Course. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 13, no. 2, pp. 273-288.
- Gain, C. (2000). Stereotypes in cyberspace: writing an anti-racist website. *Curriculum Journal*, vol. 11, no. 1, pp. 87-99.
- Gee, J.P. (2005). Learning by Design: good video games as learning machines. *E-learning and Digital Media*, vol. 2, no. 1, pp. 361.
- Gibson, W., Hall, A. & Callery, P. (2006). Topicality and the Structure of Interactive Talk in Face-to-Face Seminar Discussions: Implications for Research in Distributed Learning Media. *British Educational Research Journal*, vol. 32, no. 1, pp. 77-94.
- Gielen, S., Tops, L., Dochy, F., Onghena, P. & Smeets, S. (2010). A Comparative Study of Peer and Teacher Feedback and of Various Peer Feedback Forms in a Secondary School Writing Curriculum. *British Educational Research Journal*, vol. 36, no. 1, pp. 143-162.
- Ginns, I.S., Norton, S.J., McRobbie, C.J. & Davis, R.S. (2007). Can Twenty Years of Technology Education Assist "Grass Roots" Syllabus Implementation?. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 17, no. 2, pp. 197-215.
- Gliner, J.A., Leech, N.L. & Morgan, G.A. (2002). Problems with Null Hypothesis Significance Testing (NHST): What Do the Textbooks Say?. *Journal of Experimental Education*, vol. 71, no. 1, pp. 83-92.
- Gorard, S., Roberts, K. & Taylor, C. (2004). What Kind of Creature Is a Design Experiment?. *British Educational Research Journal*, vol. 30, no. 4, pp. 577-590.
- Graves, N. (2001). *School Textbook Research: The Case of Geography 1800–2000*, Institute of Education, London, UK.
- Graves, N. (2008). *J. M. D. Meiklejohn: Prolific Textbook Author*, The Textbook Colloquium, Surrey, UK.
- Guihot, P. (2001). A Difficult Challenge, the Integration of the Internet into the Educational System. *Educational Media International*, vol. 38, no. 2-3, pp. 133-140.

- Haggarty, L. & Pepin, B. (2002). An Investigation of Mathematics Textbooks and Their Use in English, French, and German Classrooms: Who Gets an Opportunity To Learn What?. *British Educational Research Journal*, vol. 28, no. 4, pp. 567-590.
- Hamilton, D., Dahlgren, E., Hult, A., Roos, B. & Soderstrom, T. (2004). When Performance Is the Product: Problems in the Analysis of Online Distance Education. *British Educational Research Journal*, vol. 30, no. 6, pp. 841-854.
- Hartnell-Young, E. & Vetere, F. (2008). A Means of Personalising Learning: Incorporating Old and New Literacies in the Curriculum with Mobile Phones. *Curriculum Journal*, vol. 19, no. 4, pp. 283-292.
- Hedberg, J. & Corrent-Agostinho, S. (2000). Creating a Postgraduate Virtual Community: Assessment Drives Learning. *Educational Media International*, vol. 37, no. 2, pp. 83-90.
- Hennessy, S., Deaney, R. & Ruthven, K. (2005). Emerging Teacher Strategies for Mediating "Technology-Integrated Instructional Conversations": A Socio-Cultural Perspective. *Curriculum Journal*, vol. 16, no. 3, pp. 265-292.
- Hrastinski, S. & Keller, C. (2007). Computer-Mediated Communication in Education: A Review of Recent Research. *Educational Media International*, vol. 44, no. 1, pp. 61-77.
- Hu, C. & Soong, A.K.F. (2007). Beyond Electronic Brochures: An Analysis of Singapore Primary School Web Sites. *Educational Media International*, vol. 44, no. 1, pp. 33-42.
- Hult, A., Dahlgren, E., Hamilton, D. & Soderstrom, T. (2005). Teachers' Invisible Presence in Net-Based Distance Education. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, vol. 6, no. 3.
- Hurd, S. (2009). Why Has Computer Assisted Learning Made So Little Impact in Secondary Education? Lessons from an Economics and Business Subject Case-Study. *Curriculum Journal*, vol. 20, no. 2, pp. 139-159.
- Hurd, S., Dixon, M. & Oldham, J. (2006). Are Low Levels of Book Spending in Primary Schools Jeopardizing the National Literacy Strategy?. *Curriculum Journal*, vol. 17, no. 1.
- Hurd, S., Mangan, J. & Adnett, N. (2005). Are Secondary Schools Spending Enough on Books?. *British Educational Research Journal*, vol. 31, no. 2, pp. 239-255.
- Issitt, J. (2004). Reflections on the Study of Textbooks. *History of Education*, vol. 33, no. 6, pp. 683-696.
- Johnson, G. (2006). Internet Use and Cognitive Development: a theoretical framework. *e-Learning and Digital Media*, vol. 3, no. 4, pp. 130.
- Jones, A. & Moreland, J. (2004). Enhancing Practicing Primary School Teachers' Pedagogical Content Knowledge in Technology. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 14, no. 2, pp. 121-140.
- Khunyakari, R., Mehrotra, S., Chunawala, S. & Natarajan, C. (2007). Design and Technology Productions among Middle School Students: An Indian Experience. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 17, no. 1, pp. 5-22.

- Kim, S., Brock, D., Orkand, A. & Astion, M. (2001). Design Implications from a Usability Study of GramStain-Tutor. *British Journal of Educational Technology*, vol. 32, no. 5, pp. 595-605.
- Konradt, U., Filip, R. & Hoffmann, S. (2003). Flow Experience and Positive Affect during Hypermedia Learning. *British Journal of Educational Technology*, vol. 34, no. 3, pp. 309-327.
- Korchnoy, E. & Verner, I.M. (2010). Characteristics of Learning Computer-Controlled Mechanisms by Teachers and Students in a Common Laboratory Environment. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 2, pp. 217-237.
- Lambert, J., Kalyuga, S. & Capan, L.A. (2009). Student Perceptions and Cognitive Load: what can they tell us about e-learning Web 2.0 course design?. *e-Learning and Digital Media*, vol. 6, no. 2, pp. 47.
- Leach, J. (2008). Do New Information and Communications Technologies Have a Role to Play in the Achievement of Education for All?. *British Educational Research Journal*, vol. 34, no. 6, pp. 783-805.
- Leal Filho, W., Manolas, E. & Pace, P. (2009). Education for Sustainable Development: Current Discourses and Practices and Their Relevance to Technology Education. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 2, pp. 149-165.
- Lewis, T. (2009). Creativity in Technology Education: Providing Children with Glimpses of Their Inventive Potential. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 3, pp. 255-268.
- Librero, F., Ramos, A.J., Ranga, A.I., Trinona, J. & Lambert, D. (2007). Uses of the Cell Phone for Education in the Philippines and Mongolia. *Distance Education*, vol. 28, no. 2, pp. 231-244.
- Lim, J. (2004). Design Cognition in a Building Expedition. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 14, no. 3, pp. 291-300.
- Little, S. (2008). Inquiry-Based Learning and Technology--Supporting Institutional TEL within One Pedagogical Context. *British Journal of Educational Technology*, vol. 39, no. 3, pp. 422-432.
- Logan, C. (2008). Metaphor and Pedagogy in the Design Practicum. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 18, no. 1, pp. 1-17.
- Loveless, A. (2007). Preparing to Teach with ICT: Subject Knowledge, Didaktik and Improvisation. *Curriculum Journal*, vol. 18, no. 4, pp. 509-522.
- Macintyre, T. & Hamilton, S. (2010). Mathematics Learners and Mathematics Textbooks: A Question of Identity? Whose Curriculum? Whose Mathematics?. *Curriculum Journal*, vol. 21, no. 1, pp. 3-23.
- MacPhail, A. (2001). Nominal Group Technique: a useful method for working with young people. *British Educational Research Journal*, vol. 27, no. 2, pp. 161-170.
- Marsden, W. E. (2001). *The school textbook: geography, history, and social studies*. London: Woburn Press.
- Mawson, B. (2003). Beyond 'The Design Process': An Alternative Pedagogy for Technology Education. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 13, no. 2, pp. 117-128.

- McDonald, J., McPhail, J., Maguire, M. & Millett, B. (2004). A Conceptual Model and Evaluation Process for Educational Technology Learning Resources: A Legal Case Study. *Educational Media International*, vol. 41, no. 4, pp. 287-296.
- McNair, V. & Clarke, R.B. (2007). Effective Technology and Design Teaching: Getting It Right in the Classroom. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 17, no. 3, pp. 271-290.
- Mehrotra, S., Khunyakari, R., Natarajan, C. & Chunawala, S. (2009). Collaborative Learning in Technology Education: D&T Unit on Puppetry in Different Indian Socio-Cultural Contexts. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 1, pp. 1-14.
- Middleton, H. (2009). Problem-Solving in Technology Education as an Approach to Education for Sustainable Development. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 2, pp. 187-197.
- Nicholl, B. & McLellan, R. (2008). "We're All in This Game Whether We Like It or Not to Get a Number of As to Cs." Design and Technology Teachers' Struggles to Implement Creativity and Performativity Policies. *British Educational Research Journal*, vol. 34, no. 5, pp. 585-600.
- O'Donnell, A.M. & Dansereau, D.F. (2000). Interactive Effects of Prior Knowledge and Material Format on Cooperative Teaching. *Journal of Experimental Education*, vol. 68, no. 2, pp. 101-118.
- Oliver, M. (2005). The Problem with Affordance. *e-Learning and Digital Media*, vol. 2, no. 4, pp. 40.
- Oliver, M. & Trigwell, K. (2005). Can 'Blended Learning' Be Redeemed?. *e-Learning and Digital Media*, vol. 2008, no. 1, pp. 263.
- Özdemir, S. (2010). Supporting printed books with multimedia: A new way to use mobile technology for learning. *Journal of Educational Technology*, vol. 41, no. 6, pp. E135-E138.
- Papo, W. (2001). Integration of Educational Media in Higher Education Large Classes. *Educational Media International*, vol. 38, no. 2-3, pp. 95-99.
- Parkinson, E.F. (2004). An Examination of the Interaction between Modelling and Its Relationship with Construction Kits: Lessons from the Past and for the Future. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 14, no. 3, pp. 219-243.
- Passey, D. (2006). Technology Enhancing Learning: Analysing Uses of Information and Communication Technologies by Primary and Secondary School Pupils with Learning Frameworks. *Curriculum Journal*, vol. 17, no. 2, pp. 139-166.
- Peacock, A. & Gates, S. (2000). Newly Qualified Primary Teachers' Perceptions of the Role of Text Material in Teaching Science. *Research in Science and Technological Education*, vol. 18, no. 2, pp. 155-171.
- Peacock, A. & Weedon, H. (2002). Children Working with Text in Science: Disparities with 'Literacy Hour' Practice. *Research in Science and Technological Education*, vol. 20, no. 2, pp. 185-197.
- Plowman, L. & Stephen, C. (2008). The Big Picture? Video and the Representation of Interaction. *British Educational Research Journal*, vol. 34, no. 4, pp. 541-565.

- Power, T. & Thomas, R. (2007). The Classroom in Your Pocket?. *Curriculum Journal*, vol. 18, no. 3, pp. 373-388.
- Roth, W. & Lee, Y. (2006). Computers and Cognitive Development at Work. *Educational Media International*, vol. 43, no. 4, pp. 331-346.
- Rowell, P.M. (2004). Developing Technological Stance: Children's Learning in Technology Education. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 14, no. 1, pp. 45-59.
- Ruff, C.L. & Olson, M.A. (2009). The Attitudes of Interior Design Students towards Sustainability. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 1, pp. 67-77.
- Rutland, M. & Barlex, D. (2008). Perspectives on Pupil Creativity in Design and Technology in the Lower Secondary Curriculum in England. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 18, no. 2, pp. 139-165.
- Sayer, K. & Studd, R. (2006). Matching Learning Style Preferences with Suitable Delivery Methods on Textile Design Programmes. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 16, no. 2, pp. 163-176.
- Schissler, H. & Soysal, Y.N. (2005). *The nation, Europe, and the world: textbooks and curricula in transition*, Berghahn Books, New York, NY.
- Sefton-Green, J. (2004). *Literature Review in Informal Learning with Technology Outside School*. REPORT 7: FUTURELAB SERIES.
- Seitamaa-Hakkarainen, P., Viilo, M. & Hakkarainen, K. (2010). Learning by Collaborative Designing: Technology-Enhanced Knowledge Practices. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 2, pp. 109-136.
- Sejourne, A. (2002). Concepts of Hypermedia in Physics: The Importance of Resources from the Point of View of Learning. *Educational Media International*, vol. 39, no. 3-4, pp. 317-329.
- Selwyn, N., Boraschi, D. & Ozkula, S.M. (2009). Drawing Digital Pictures: An Investigation of Primary Pupils' Representations of ICT and Schools. *British Educational Research Journal*, vol. 35, no. 6, pp. 909-928.
- Sherman, T.M., Sanders, M. & Kwon, H. (2010). Teaching in Middle School Technology Education: A Review of Recent Practices. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 4, pp. 367-379.
- Sidawi, M.M. (2009). Teaching Science through Designing Technology. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 3, pp. 269-287.
- Smith, F., Hardman, F. & Higgins, S. (2006). The Impact of Interactive Whiteboards on Teacher--Pupil Interaction in the National Literacy and Numeracy Strategies. *British Educational Research Journal*, vol. 32, no. 3, pp. 443-457.
- Smyth, R. (2010). Equity and information communication technology in education - By Neil Anderson. *Journal of Educational Technology*, vol. 41, no. 3, pp. E58.

- Steffens, K. (2008). Technology Enhanced Learning Environments for Self-Regulated Learning: A Framework for Research. *Technology, Pedagogy and Education*, vol. 17, no. 3, pp. 221-232.
- Tabb, L.S. (2008). A Chicken in Every Pot; One Laptop per Child: the trouble with global campaign promises. *e-Learning and Digital Media*, vol. 5, no. 3, pp. 48.
- Thomas, A. (2005). Children Online: learning in a virtual community of practice. *e-Learning and Digital Media*, vol. 2009, no. 1, pp. 230.
- Tsai, C. (2000). A Typology of the Use of Educational Media, with Implications for Internet-based Instruction. *Educational Media International*, vol. 37, no. 3, pp. 157-160.
- Turner, S. (2009). ASIT--A Problem Solving Strategy for Education and Eco-Friendly Sustainable Design. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 2, pp. 221-235.
- Twining, P. (2002). Conceptualising Computer Use in Education: introducing the Computer Practice Framework (CPF). *British Educational Research Journal*, vol. 28, no. 1, pp. 95-110.
- van Bauwel, S. (2008). Media Literacy and Audiovisual Languages: A Case Study from Belgium. *Educational Media International*, vol. 45, no. 2, pp. 119-130.
- van Boxtel, C., van der Linden, J. & Kanselaar, G. (2000). The Use of Textbooks as a Tool during Collaborative Physics Learning. *Journal of Experimental Education*, vol. 69, no. 1, pp. 57-76.
- van Niekerk, E., Ankiewicz, P. & de Swardt, E. (2010). A Process-Based Assessment Framework for Technology Education: A Case Study. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 2, pp. 191-215.
- Vries, M. (2007). Stephen Petrina, Advanced Teaching Methods for the Technology Classroom. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 17, no. 1, pp. 109-111.
- Wang, W., Shih, S. & Chien, S. (2010). A "Knowledge Trading Game" for Collaborative Design Learning in an Architectural Design Studio. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 4, pp. 433-451.
- Wang, Y. & Artero, M. (2005). Caught in the Web: University Student Use of Web Resources. *Educational Media International*, vol. 42, no. 1, pp. 71-82.
- Watling, R. (2001). Practical media work and the curriculum of the future. *Curriculum Journal*, vol. 12, no. 2, pp. 207-224.
- Webster, A., Campbell, C. & Jane, B. (2006). "Enhancing the Creative Process for Learning in Primary Technology Education". *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 16, no. 3, pp. 221-235.
- Wei, L. (2001). Engaging in Creative Information-Reconstruction: An Exploration into the Framework of Multimedia Design for Teaching Chinese-English Translation to Native English and Native Japanese Speakers in an English Speaking Country. *Educational Media International*, vol. 38, no. 1, pp. 39-43.

Wilson, V. & Harris, M. (2003). Designing the Best: A Review of Effective Teaching and Learning of Design and Technology. *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 13, no. 3, pp. 223-241.

Yu, J. & Yang, H. (2010). Incorporating Museum Experience into an In-Service Programme for Science and Technology Teachers in Taiwan. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 4, pp. 417-431.

Nederlandske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Eijck, v. M., Goedhart, M. & Ellermeijer, T. (2009). Polysemy in the domain-specific pedagogical use of graphs in science textbooks: The case of an electrocardiogram. *Research in Science Education*, 40(nov) 2009. Doi: URN:NBN:NL:UI:25-690198-of.

Kanselaar, G., Boxtel, C. v. & Linden, J. L. v. d. (2000). The use of textbooks as an extra tool during collaborative physics learning. *Journal of Experimental Education*, 69 2000, s. 57-76. Doi: Urn:nbn:nl:ui:10-1874-6743.

Kleppe, M. (2010). Photographs in Dutch history textbooks. Quantity, type and educational use. In C. Heinze (Ed.), *Das Bild im Schulbuch*. (pp. [261]-272). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

Lijmbach, S., Margadant-Van Arcken, M., Koppen, v. C. S. A. & Wals, A. E. J. (2002). 'Your View of Nature is Not Mine!': learning about pluralism in the classroom. *Environmental Education Research*, 2002, s. 121 - 135. Doi: urn:nbn:nl:ui:32-122866/obj.

Reints, A. J. C. & Wilkens, H. J. (2009). *Evaluating the quality of textbooks from the perspective of the learning process*. Paper presented at the Local, National and Transnational identities in Textbooks and Educational Media - Ten International Conference on Research on Textbooks and Educational Media, Santiago de Compostela - Spain.

Vuorikari, R. & Koper, R. (2009). Evidence of cross-boundary use and reuse of digital educational resources. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 4(4), 51-56.

Westera, W. (2010). Technology-Enhanced Learning: review and prospects. *Serdica Journal of Computing*, 4(2010), 159-182.

Wilhelm, F. A. (2005). *English in the Netherlands : a history of foreign language teaching 1800-1920: with a bibliography of textbooks*. Utrecht : Gopher Publishers.

Spanske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Álvarez, Rosa María Vicente (2009). Music materials in early childhood education: An analysis of their use by teachers of early childhood education and music in Santiago de Compostela. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).

Badanelli, A.M., Mahamud, K., Milito, C., Ossenbach, G. & Somoza, M. (2009). *Studying History On Line. Section: School Textbooks*. Documento en línea en el portal "History on Line": <http://www.history-on-line.eu> [existe versión en inglés y en español].

- Beas Miranda, M. & González García, E. (2010). Cosmopolitan citizenship in Spanish textbooks on education for citizenship. *History of Education & Childhood*, V 2, 2010, pp. 247-271.
- Beas, Miguel Miranda & Muñoz Galiano, Inés María. (2009). Global identity in Spanish textbooks. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
- Benito, A.E. (2002). The historical codification of the manualistics in Spain. *Paedagogica Historica*, 37(1), 51-72.
- Benso Calvo, C. (2006). Tradition and Innovation in the Practical Culture of Schools in Franco's Spain. *Paedagogica Historica*, Vol. 42, nº. 3, (Junio 2006), pp. 405-430.
- Bóo, Yésica Teijeiro & García Murias, Rebeca (2009). Educational materials in hospital classrooms in Spain. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
- Carreño, M. (2002). Informal Education and the Political Conscience of the Popular Classes: the Politization of the Spanish Almanacs of the 19th. Century. *Paedagogica Historica* (Gante), Vol. XXXVIII, Nº 1 (2002), pp. 187-207.
- Carretero, M., Jacott, L., & Lopez Manjon, A. (2002). Learning history through textbooks: are Mexican and Spanish students taught the same story?. *Learning and Instruction* 12 (2002) 651-665 Elsevier
- Ezkurdia Gurutze., Bilbao, Begoña & Perez, Karmele (2009). Creation of identities at school: The local, state and global identity. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
- Lestegás, Francisco Rodríguez (2009). From Spain to Europe: The geographical construction of identities in textbooks. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
- Mahamud Angulo, Kira (2006a). Analysing Motherhood in Primary School Textbooks: The Case of Spain during the first two Ministries of Education of the Franco Dictatorship (1939- 1956) In Bruillard, Eric; Aamotsbakken, Bente; Knudsen, Susanne V.; Horsley, Mike (eds.). *Caught in the Web or Lost in the Textbook? Proceedings of the Eight International Conference on Learning and Educational Media*, Caen/France. Paris: Stef, pp. 171-178.
- Mahamud Angulo, Kira (2006b). Motherhood and the Family in School Textbooks: The Case of Spain during the first two Ministries of Education of the Franco Dictatorship (1939-1956). In Eva Matthes, Eva; Heinze, Carsten (Hrsg.). *Die Familie im Schulbuch*, Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt, pp. 181-196.
- Mahamud Angulo, Kira (2007). Mothers for Spain by the Grace of God. The Emotional Indoctrination of Children in Primary School Textbooks during the First Two Ministries of National Education in Francoist Spain (1939-1956).

- Miguel Miranda Beas & Inés María Muñoz Galiano (2009). Global identity in Spanish textbooks. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
- Otero, E. (2011). The Educational Missions under the Second Republic in Spain (1931–1936): a framework for popular education. *Paedagogica Historica.*, Volume 47, Issue 1-2, 2011.
- Pérez Murillo, M.D. (2005). Classroom Discourse Around *Don Quixote*: a Case Study in a Bilingual School. *Didáctica (Lengua y Literatura)* 2005, vol. 17, 237-251.
- Pinto, Derrin (2004). Indoctrinating the Youth of Post-War Spain: A Discourse Analysis of a Fascist Civics Textbook. *Discourse Society*, vol. 15 no. 5, 649-667. doi: 10.1177/0957926504045036.
- Rodríguez, Jesús Rodríguez & García García, Iván (2009). The elaboration of didactic materials in municipal education contexts: The Ulla Elemental educational project. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).
- Ruiz Berrio, J. (2002). The Hidden Curriculum of the Calleja Publishing House Reading Books. *Paedagogica Historica* (Gante), Vol. XXXVIII, N° 1 (2002), pp. 137-159.
- Ruiz Berrio, J., Rabazas, T. & Ramos, S. (2006). The Reception of *New Education* in Spain by means of Manuals on the History of Education for Teacher Training Colleges (1898-1976)..*Paedagogica Historica*, vol.42 n° 1-2 (February 2006), pp. 127-141.
- Sierra, J. L., Fernández-Valmayor, A., Guinea, M. & Hernanz, H. (2005). From Research Resources to Learning Objects: Process Model and Virtualization Experiences. *Educational Technology & Society* 9(3), pp. 28-37.
- Vaquero, J.M. & Santos, A.(2001). Heat and kinetic theory in 19th-century Physics textbooks: the case of Spain. *Science & Education*, n° 10 (2001), pp. 307-319.
- Viñao, A. (2002). Towards a Typology of the Primers for Learning to Read (Spain, c. 1496-1825). *Paedagogica Historica*, Volume 38, Issue 1, 2002.
- Zapico, Barbeito, Mª Helena (2009). The social perception of the elderly and the image of older people in curricular materials: Reclaiming the role of the textbook in the social construction of old age. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).

Brasilianske studier av innhold, form og bruk av læremidler

Barone, Jessica (2008). *Livros didáticos de matemática da editora FTD no cenário brasileiro: as primeiras décadas do século XX*. Doktorsavhandling i pedagogik med inriktning mot matematik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Campos, Valeria Maria Queiroz Guimarães de (2005). *A construção da noção de cidadania em livros didáticos de história de 1ª a 4ª série do ensino fundamental I*. Masteruppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. I Campinas.

Christófaló, Airton Acácio Castilho (2007). *A relação entre o lógico e o histórico no livro didático no ensino de termodinâmica*. Univ. Est. Paulista Júlio de Mesquita Filho/Bauru, S.P., Masteruppsats i naturvetenskap.

Correa, Carlos Humberto Alves (2006). *Circuito do livro escolar: elementos para a compreensão de seu funcionamento no contexto educacional amazonense 1852-1910*. Doktorsavhandling i pedagogik. Campinas, SP: Univ. I Campinas.

Galatti, Larissa (2006). *Rafaela Pedagogia do esporte: o livro didático como um mediador no processo de ensino e aprendizagem dos jogos esportivos coletivos*. Masteruppsats i idrott och hälsa. Campinas, SP: Univ. I Campinas.

Manini, Daniela (2009). *A gramática e os conhecimentos linguísticos em livros didáticos de língua portuguesa para o ensino fundamental II (5ª a 8ª séries)*. Masteruppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Mendes, Adelma das Neves Nunes Barros (2001). *O Silenciamento nas Avaliações dos Livros Didáticos*. Masteruppsats i tillämpad lingvistik. Univ. Estadual de Camoinas.

Mota, Ilka de Oliveira (2010). *A comicidade no contexto linguístico escolar: quadrinhos de humor em livros didáticos de inglês como língua estrangeira*. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Penha, Abraão Felix da (2005). *Valência: Adjetivo ou Substantivo? Uma Visão de Professores, de Livros Didáticos e de Estudantes do Curso de Licenciatura em Química da universidade Federal da Bahia*. Masteruppsats i naturvetenskapens och matematikens didaktik. Univ. Federal da Bahia.

Pimenta, Adelino Cândido (2001). *O Ensino de Funções Lineares numa Abordagem Dinâmica e Iterativa*. Masteruppsats i pedagogik. Pontifícia Univ. Católica De Goiás.

Prado, Esther Pacheco de Almeida (2008). *Os textos impressos para o ensino dos números inteiros na visão de licenciandos em matemática*. Doktorsavhandling i pedagogik med inriktning mot matematik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Rodrigues, Telma Rubiane (2004). *A poesia como forma de (se)dizer: representações em livros didáticos e no discurso de estudantes e sujeitos não-escolarizados*. Masteruppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. I Campinas.

Santos, Abel Ribeiro dos (2007). *Educação e relações raciais, um estudo de caso*. Masteruppsats i sociologi. Univ. Federal do Paraná.

Silva, Wagner Rodrigues (2003). *Gramática no texto injetivo : investigando o impacto dos PCN*. Masteruppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

VEDLEGG B

Norske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

- Aamotsbakken, B. (2009). Identitet gjennom lesing. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 215-134). Oslo: Novus.
- Aamotsbakken, B., & Knudsen, S. V. (2011). *Å tenke teori: om leseteorier og lesing*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Aamotsbakken, B., & Selander, S. (2009). *Nordic identities in transition: as reflected in pedagogic texts and cultural contexts*. Oslo: Novus Press.
- Aamotsbakken, B., Askeland, N., Maagerø, E., Skjelbred, D., & Torvatn, A. C. (2004). *Vurdering av læremidler med fokus på flerkulturelt perspektiv* (Vol. [2/2005]). Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Aarnes, A. (2006). Kunnskapsløst i Kunnskapsløftet : om karakterskalaens selvdestruerende form og lærekandidatene som skvises ut fordi det pedagogiske kartet ikke stemmer med terrenget. *Spesialpedagogikk* 71(7), 34-43.
- Aarre, T., Christophersen, J. et al. (2008). *Introduksjon til samfunnskunnskap: fagstoff og didaktikk*. Oslo: Samlaget.
- Aarum, L. B. (2009). *Kontinuitet eller brudd?: en kritisk diskursanalyse av mål, arbeidsmåter og vurdering i Kunnskapsløftet*. Oslo: L.B. Aarum.
- Alant, L. (2003). *Samhandling med, foran og via skjermen: småskoleeleven på vei mot digital kompetanse*. Oslo: Nettverket.
- Andreassen, R. (2008). *Eksplisitt leseforståelsesundervisning i norske femteklasser. Et felteksperiment*. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Stavanger.
- Andresen, A. (2003). *Kroppsøvingslæreboka - et paradoks?: elevperspektiv på bruk av lærebok i kroppsøving i videregående skole* (Vol. 6/2003). Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Arnseth, H. C. et.al. (2007). *ITU monitor. Skolens digitale tilstand 2007*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Askeland, N. (2008). *Lærebøker og forståing av kommunikasjon: om forståing av begrepet kommunikasjon gjennom metaforar og metaforsignal i seks læreverv i norsk for ungdomstrinnet 1997-99*. Doktorgradsavhandling. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Askeland, N. (2010). Metaforer i mange fag. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 201-216). Oslo: Novus.
- Askeland, N., & Aamotsbakken, B. (2010). Lesing av fagtekster i RLE og naturfag i et flerkulturelt miljø. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 431-492). Oslo: Novus.
- Askeland, N., & Aamotsbakken, B. (2010). Understandings and misunderstandings of metaphor and images in science textbooks among minority pupils in Norwegian primary schools. *IARTEM e-Journal*, 3(2), 62 – 80.

- Bachmann, K. E. (2004). Læreboken i reformtider - et verktøy for endring? I G. Imsen (red.), *Det ustyrige klasserommet. Om styring, samarbeid og læringsmiljø i grunnskolen*. (s. 119-143). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Bauer, K. (2010). Textbooks and teaching and learning materials: A case study from the Early Childhood classroom. *IARTEM e-Journal*, 3(2), 81-96.
- Berge, K. L. (2005). Skrivning som grunnleggende ferdighet og som nasjonal prøve - ideologi og strategier. I A.J. Aasen & S. Nome (red.), *Det nye norskfaget*. (s. 161-188). Bergen: Fagbokforlaget.
- Bø, M. (2009). Religion i kunnskapsløftet. *Prismet*, 60(4), 254-258.
- Breivik, B. (2009). *Vurdering av læreboktekster: språklig tilgjengelighet for minoritetsspråklige elever*. Oslo, B. Breivik: 129 s.
- Christophersen, J. (2004). *Empirisk samfunnsfag eller lærebokfag? Lærebokas betydning i samfunnsfaget i forhold til læreplanen, andre læremidler og informasjonskilder. Fag og arbeidsmåter i endring? Tidsbilder fra norsk grunnskole*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, E. (2006). *Ett år med lesing som en av de grunnleggende ferdighetene: "å kunne lese" i teori og praksis*. Oslo, E. Dahl.
- Digital kompetanse – Nordic Journal of Digital Literacy*. Senter for IKT i utdanning i samarbeid med Universitetsforlaget. Redaktør: Morten Sjøby.
- Dystebakken, B. E. (2008). Lærebøker og holdningsfremmende islamundervisning. *Religion og livssyn*, 20(1), 26-30.
- Edding, E. (2000). Hvilke fortellinger blir fortalt i skolens historiebøker - og hvordan ser den gode læreboken ut? *HIFO-nytt*, 2000(2), 6-16.
- Eidsvåg, I. (2007). Det digitale klasserom : noen kritiske bemerkninger. *Folkehøgskolen*, 103(8/9), 4-9.
- Eilard, A. (2008). *Modern, svensk och jämställd: om barn, familj och omvärld i grundskolans leseböcker 1962-2007*. Området för lärarutbildning, Malmö högskola. 38: 482 s. Bibliografi: s. 459-482.
- Engan, B., & Otnes, H. (2002). Seksåringer, skjermttekster og problemløsning. In S. R. Ludvigsen & T. L. Hoel (Eds.), *Et Utdanningssystem i endring: IKT og læring* (pp. 278 s.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Engelsen, B. U. (2007). Læreplan for Kunnskapsløftet - et endret kunnskapssyn? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 91(5): 404-415 : port.
- Erstad, O. (2007). Den femte grunnleggende ferdighet - noen grunnlagsproblemer. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 91(1): 43-55 : port.
- Erstad, O., Drotner, K., & Duus, V. (2009). *Nasjonal Digital LæringsArena – en læremiddelanalyse*. Delrapport – en vurdering av tilgjengelige ressurser i utvalgte fag. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Rapporter/Læremiddelanalyse_sluttrapport.pdf.

- Falkesgaard Slot, M. (2007). Elevers bruk av elektroniske læremidler i dansk. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 197-209). Oslo: Novus forlag.
- Fiva, T. & M. Krogtuft (2008). *Norsk - analyse av læreverk. Læreplan, læreverk og tilrettelegging for læring : analyse av læreplan og et utvalg læreverk i naturfag, norsk og samfunnsfag*. W. Rønning. Bodø, Nordlandsforskning.
- Fjær, O. & Eikli, E. (2008). Geografi og Kunnskapsløftet. Rapport fra Norsk Geografisk Selskaps konferanse i Trondheim; *Sted, levemåter og sårbarhet* 27-28. mars 2008. Skolesesjonen *Geografi og Kunnskapsløftet*.
- Fridheim, I. B. (2002). *Valgets kval?: en empirisk undersøkelse av læreres forhold til valg av lærebøker*. Oslo, I.B. Fridheim: 278 s.
- Gåre, O. (2000). Elektroniske læremiddel og lese- og skrivekunsten. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 84(6), 436-443.
- Garm, N. (2009). Døve elevers utfordringer i møtet med fagtekstene. Har tospråklighetsforskningen noe å bidra med? In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 235-250). Oslo: Novus.
- Gustavsson, H.-O. (2007). *Utan bok är det ingen riktig undervisning: en studie av skolkulturella referanseramar i sfi*. Stockholm: HLS förlag. 102: 318 s.
- Hadland, K. K. (2009). Hvordan er læreverk i matematikk for 8. klasse tilpasset lesesvake elever? *Spesialpedagogikk*, 74(7), 14-19.
- Hagtvet, B. E. (2011). *Den intensive leseopplæringen: dialog og mestring når lesing har låst seg*. Oslo: Cappelen Damm.
- Halsan, H. Ø. (2009). *Lærebøker i fysikk etter Kunnskapsløftet: en analyse av lærebøkernes tekstlige behandling av nye temaer i fysikk i veregående skole*. Oslo, H.Ø. Halsan: 131 s.
- Haukeland, I. H. (2010). Lærebokas usikre framtid. *Norsk læreren*, 34(3), 20-22.
- Heian, B. (2004). Nettsteder som del av læreverk. *Utdanning*, 2004(13/14), 82, 84-86.
- Hellekjær, G. O. (2008). Lesing som grunnleggende ferdighet: En utfordring for engelskfaget. *Språk og språkundervisning*, (4), 10- 15. ISSN 0038-8521.
- Henriksen, E. O. & N. O. Nilsen (2008). *Naturfag - analyse av læreplanen. Læreplan, læreverk og tilrettelegging for læring : analyse av læreplan og et utvalg læreverk i naturfag, norsk og samfunnsfag*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Hæhre, R. (2007). *IKT og læring i økonomifaget: "Dette hadde vi aldri greid på en prøve..." : en studie av hvordan interaksjonsmønstrene i det IKT-integrerte økonomiklasserommet varierer med de ulike fasene i arbeidsprosessen -og over tid*. Doktorgradsavhandling. Universitetet i Oslo.
- Jünge, Å. (2005). *Lærebokvurdering. Geografididaktikk for klasserommet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget: 113-125.

- Karlsen, L. M., Eva (2009). Figuren som multimodal utfordring i lesing av matematikkttekster. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. 251-270). Oslo: Novus.
- Karlsen, L., & Maagerø, E. (2010). Lesing av fagtekster i matematikk. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 217-270). Oslo: Novus.
- Klevenberg, B. & Knain, E. (2011). IKT-støttet kunnskapsbygging om klimautfordringer. *Norsk pedagogiske tidsskrift*, 01/2011 (s.54-68).
- Kløvstad, V., Sjøby, M., Kristiansen, T., & Erstad, O. (2005). *På vei mot digital kompetanse i grunnopplæringen*. Oslo: Forsknings- og kompetansenettverk for IT i utdanning.
- Knain, E. (2001). *Naturfagets tause stemme*. Oslo: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.
- Knain, E. (2002). *Naturfagboka i praksis: om tolv naturfagelever og deres lærebok* (Vol. 10/2002). Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Knain, E. (2003). Om tolv elever og deres lærebok i naturfag : harmoni og likegyldighet. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 87(3/4).
- Knain, E. (2009). Et praksisbasert kategorisystem for vurdering av tekstutvikling i Wiki ("Practice based Categories for Evaluating text Development in Wiki"). *Nordic Journal of Digital Literacy*, 4(2), 86-103.
- Knudsen, S. V. (2005). Dancing with and without gender: reflections on gender, textbooks and textbook research. *'Has Past Passed?': textbooks and educational media for the 21st century*. Stockholm: HLS förlag: S. 70-87.
- Knudsen, S. V. (2007). Interseksjonalitet - teoretisk inspiration til analyse av minoritetskulturer og identiteter i lærebøger, exemplifisert ved samerne i en norsk lærebok. In S. V. Knudsen, D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster* (pp. 49-66). Oslo: Novus forlag.
- Knudsen, S. V. (2009). Konstruksjoner, samtaleformer og læserpositioner: Læsing av norskfagets tekster i klasserummet. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen* (pp. S. 49-70). Oslo: Novus.
- Knudsen, S. V., & Mortensen-Buan, A.-B. (2010). Lesing av fagtekster i norskfaget. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 325-380). Oslo: Novus
- Knudsen, S. V., Skjelbred, D. & Aamotsbakken, B. (red.). (2009). *Lys på lesing: lesing av fagtekster i skolen*. Oslo: Novus.
- Kulbrandstad, L. I. (2011). *Lesing i utvikling: teoretiske og didaktiske perspektiver*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Motivasjon – Mestring - Muligheter. Ungdomstrinnet: St. meld. nr 22 (2010 - 2011)*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

- Laberg, S., et.al. Høgskolen i Hedmark (2006). *Nye lærebøker - blir de bedre enn de gamle? Fagbok i bruk. Grunnleggende ferdigheter*. Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning, Universitetet i Stavanger.
- Lindgjerdet, F. (2001). *Den kalde krigen i norske lærebøker*. [F. Lindgjerdet], Trondheim.
- Løvland, A. (2007). *På mange måtar: samansette tekstar i skolen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lund, A. & Rasmussen, I. (2008). The right tool for the wrong task? Match and mismatch between first and second stimulus in double stimulation. *IJCSSL*: 3 (4). PDF.
- Lund, A., Rasmussen I. & Smørddal O. (forthcoming 2009). Joint designs for working in wikis: a case of practicing across settings and modes of work. In H. Daniels, A. Edwards, Y. Engeström & S. Ludvigsen (Eds.), *Activity Theory in Practice: promoting learning across boundaries and agencies*. Routledge.
- Lund, R. (2004). Lærebøker i engelsk : hvordan ivaretas det flerkulturelle perspektivet? . I Skjelbred, D. & Aamotsbakken, B. (red.), *Fokus på pedagogiske tekster [8]: seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler*. Tønsberg, Høgskolen i Vestfold: S. 59-82.
- Lund, R. (2005). English - a school subject or a language for communication?: a study of textbooks for the teaching of english in Norway. *'Has Past Passed?': textbooks and educational media for the 21st century*. Stockholm: HLS förlag: S. 198-205.
- Lunde, O. (2000). Det multifunksjonelle læremidlet - en utopi eller en mulighet for elever med matematikkvansker? *Spesialpedagogikk*, 65(9), 26-34.
- Lykknes, A. & Arnesen, T. (2008). Fra lister til tankekart: Skrivning i noen nye lærebøker i naturfag. I R. T. Lorentzen & J. Smidt (red.), *Å skrive i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 191-203.
- Løvland, A. (2006). *Sammensatte elevtekster. Klasserommet som arena for multimodal tekstskaping*. Doktoravhandling. Fakultet for humanistiske fag. Høgskolen i Agder.
- Maagerø, E. (2004). Minoritetsbarn og innholdet i skolen og i norskfaget. I Skjelbred, D. & Aamotsbakken, B. (red.), *Fokus på pedagogiske tekster [8]: seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler*. Tønsberg, Høgskolen i Vestfold: S. 117-146.
- Maagerø, E. (2010). Teksters tilgjengelighet. Fagspråk. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 185-200). Oslo: Novus.
- Maagerø, E. (2011). Tilpasset opplæring i norskfaget i grunnskolen med vekt på lesing som grunnleggende ferdighet for alle. In Bjørnsrud, H. & Nilsen, S. (red.), *Lærerarbeid for tilpasset opplæring: tilrettelegging for læring og utvikling* (pp. 147-173). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Maagerø, E. & Tønnessen, E. S. (red.). (2006). *Å lese i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Maagerø, E. & Skjelbred, D. (2007). Skrivning som grunnleggende ferdighet i fagene. Hvilken hjelp gir lærebøkene? I Matre, S. og Hoel, T. L. (red.), *Skrive for nåtid og framtid 1. Skrivning i arbeidsliv og skole*. s. 307-320. Trondheim: Tapir Akademisk.
- Maagerø, E., & Skjelbred, D. (2010). Lesing av fagtekster i naturfag. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 271-324). Oslo: Novus.

- Mæhlum, G. (2007). parAbel - et nettbasert læringsverktøy. Erfaring etter 3 års bruk. *Tangenten*, 18(4): 46-48 : ill.
- Michaelsen, E., Bueie, A. & Pihl, J. (2010). Bruk av blogg i norskfaget - om lesing, skriving, skolebibliotek og læreprosesser. *FoU i Praksis 2009. Rapport fra konferanse om praksisrettet FoU i lærerutdanning*. p. 33-44. Levanger, 23. og 24. april 2009. Tapir Akademisk Forlag.
- Mork, A. H. H. (2005). *Unionen i historieundervisningen: synet på den svensk-norske unionen (1814-1905) i svenske og norske lærebøker for folkeskolen i perioden 1860-1920*. A.H.H. Mork, Oslo.
- Mork, S. M. (2006a). *ICT in science education: exploring the digital learning materials at viten.no*. Oslo: Unipub forlag.
- Mork, S. M. (2006b). Viten.no - digital teaching programs in science education. *Nordina*, 2006(3), 84-88.
- Moser, T. (2004). Mellom friluftsliv og slavetrinn: det flerkulturelle perspektivet i læremidler for kroppsøvingfaget. I Skjelbred, D. & Aamotsbakken, B. (red.), *Fokus på pedagogiske tekster [8]: seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler*. Tønsberg, Høgskolen i Vestfold: S. 83-116.
- Mossige, M. and T. F. Hoëm (2010). *Fagbok i bruk i alle fag i videregående skole*. Lesesenteret. Universitetet i Stavanger.
- Motrøen, H. (2008). *Læringsstrategier og lærebok: på hvilken måte imøtekommer læreboka Vidas 1 kompetansemålene for språklæring i Kunnskapsløftet (K06)?* Oslo, H. Motrøen: 90 s.
- Nordskog, E. (2008). *Kunnskapsløftet: et løft for lærebøker i geografi : en studie av tre lærebøker i geografi og hvordan de reflekterer Kunnskapsløftet*. Trondheim, E. Nordskog: V, 73 s.
- Nygård, G. (2007). *Kultur i Kunnskapsløftet - fra læreplan til lærebok: på hvilken måte legger Mundos nuevos 1 opp til at eleveneskal kunne nå kompetansemålene for språk, kultur og samfunn i K06?* Oslo, G. Nygård: 80, [18] bl.
- OECD Study on Digital Learning Resources as Systemic Innovation – Country Case Study Report on Norway* (2009). OECD. Tilgjengelig på: <http://www.oecd.org/dataoecd/46/20/42214660.pdf>.
- Opsal, J. (2001). Islam i historiebøkene for videregående skole. *HIFO-nytt*, 2001(2), 28-36.
- Otnes, Hildegunn (red.). (2009). *Å være digital i alle fag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øgreid, A. K., & Hertzberg, F. (2009). Argumentation in and Across Disciplines: Two Norwegian Cases. *Argumentation*, 23(4), 451-468.
- Østby, I.K. (2010). *Fysikk i naturfagbøkene for Vg1Allmenndannende og interessant?* Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Østerud, S. (2009). *Enter: veien mot en IKT-didaktikk*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Pettersen, S. (2006). *Flerkulturelle perspektiver i lærebøker og læreplaner i matematikk etter L97 og L97S: med fokus på samisk kultur og samisk skole*. Oslo, Høgskolen i Oslo. 2006 nr. 1: 1 b. (flere pag.).

- Rasmussen, I., Sem, I., Smørddal, O., Lund, A. & Østrem, I. B. (2005-2009). TWEAK-prosjektet. Sluttrapport som er tilgjengelig på: <http://work.intermedia.uio.no/>. Intermedia. Universitetet i Oslo.
- Raugstad, R. (2000). *Elevers forståelse av fotosyntesen. 14-og 15-åringers forståelse av fotosyntesen og en studie av hvordan fotosyntesen är presentert i læreböcker*. Det matematisk-naturvitenskaplige fakultet og Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling. Universitetet i Oslo.
- Rogne, M. (2009). Læreboka ein garantist for læreplannær undervisning? Norskboekene i møte med eit nytt hovudområde. *Acta Didactica Norge - tidsskrift for fagdidaktisk forsknings- og utviklingsarbeid i Norge* 3(1): 21.
- Romedal, E. (2010). Nasjonal digital læringsarena. *Tangenten*, 21(2), 2-4, 13.
- Rønning, W. & A. S. Skogvold (2008). *Læreplan, læreverk og tilrettelegging for læring : analyse av læreplan og et utvalg læreverk i naturfag, norsk og samfunnsfag*. Bodø: Nordlandforskning: 177-188.
- Rønningen, A. (2010). Pictures from Ethnia: Peepholes into otherness: A brief analysis of pictures used in Norwegian music textbooks for the 8th grade. *IARTEM e-Journal*, 3(2), 29-42.
- Røskeland, M. (2007). Om læreböcker, læreplan og nykritikk. *Norsklæraren*, 31(3), 49-50.
- Sandvik, M., Østerud, S., Schwebs, T. & Nielsen, L. M. (2006). eLogg - et læringsmiljø for sammensatte tekster. *Digital kompetanse - Nordic journal of digital literacy*, 1(3), 214- 226. ISSN 0809-6724.
- Selander, S., & Aamotsbakken, B. (2009). To be Norwegian or Swedish: examples from social science textbooks. In *Nordic identities in transition: as reflected in pedagogic texts and cultural contexts* (pp. s. 191-[213]). Oslo: Novus Press.
- Senter for IKT i utdanningen (2010). *Kvalitetskriterier for digitale læringsressurser*. Tilgjengelig på: <http://iktsenteret.no/sites/default/files/kvalitetskriterier.pdf>. Senter for IKT i utdanningen.
- Siljan, H. (2011). *Metaforisering, nominalisering og normering – en teoretisk studie av grammatisk metafor og to empiriske undersøkelser av språktrekket i læreboktekster*. Doktorgradsavhandling. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Skaar, H. (2009). *Digital media literacy: children in and out of school*. Oslo: Unipub forlag.
- Skjelbred, D. (2000). Norskboeker for ungdomstrinnet, noen faglige og pedagogiske tendenser. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 84(6), 409-418.
- Skjelbred, D. (2005). Nye læreplaner - gammel lærebokpraksis? *Bedre skole : tidsskrift for lærere og skoleledere*(4): 24-28.
- Skjelbred, D. (2005). Læremidler - et tema for kompetanseheving. *Utdanning*, 2005(9), 64, 66-68.
- Skjelbred, D. (2005). Nye læreplaner - gammel lærebokpraksis? *Bedre skole*, 2005(4), 24-28.
- Skjelbred, D. (2007). Læremidler og flerkulturelle perspektiv. *Bedre skole*, 2007(3), 26-29.
- Skjelbred, D. (2008). Les side 120 til 170 i læreboka og svar på spørsmålene. *Utdanning*, (9): 54-57 : port.
- Skjelbred, D. (2008). Flerkulturelle perspektiv i læremidlene. *Norsklæraren*, 32(2): 8-15 : ill., port.

- Skjelbred, D. (2008). Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet i fagene. *Bedre skole* (Nr. 4): 58-61.
- Skjelbred, D. (2010). *Fra Fadervår til Facebook: skolens lese- og skriveopplæring i et historisk perspektiv* (Vol. nr. 182). Bergen: Fagbokforlaget.
- Skjelbred, D., & Aamotsbakken, B. (2003). *Det flerkulturelle perspektivet i lærebøker og andre læremidler*. Rapport. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Skjelbred, D., & Aamotsbakken, B. (2009). *Norsk lærebokhistorie: en kultur- og dannelseshistorie : 11 artikler, 2*. Oslo: Novus.
- Skjelbred, D., & Aamotsbakken, B. (2010). *Faglig lesing i skole og barnehage*. Oslo: Novus.
- Skjelbred, D., & Aamotsbakken, B. (2010). *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet*. Oslo: Novus.
- Skjelbred, D., & Aamotsbakken, B. (2010). Lesing og skolens fagtekster i en samtidskontekst. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 59-78). Oslo: Novus.
- Skjelbred, D., T. Solstad, et al. (2005). *Kartlegging av læremidler og læremiddelpraksis*. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Skrunes, N. (2010). *Toleranselæring og læreboktekster: toleranse i møte med etiske og kulturelle spenninger og islamsk tro og praksis : en lærebokanalyse*. Oslo: Abstrakt.
- Solberg, P. O. (2006). "Tellekantreform" truer lærebøker på norsk. *Bok og samfunn*, 127(5), 10-11.
- Solberg, P. O. (2008). Debatt om digitale læremidler: Er mangfoldet truet? Usikkert om finansiering av NDLA. *Bok og samfunn*, 129(4), [8]-9.
- Thobro, S. A. (2009). Endringer i representasjoner av buddhisme : en analyse av norske lærebøker i perioden 1948-2006. *Din: tidsskrift for religion og kultur*, 2009(4), 4-29.
- Vik, A. K. V. (2010). *Bruk av multimodale lesemedier. En studie av 11 elever som er sterkt svaksynte, på grunnskolens mellom- og ungdomstrinn i Norge*. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Oslo. ISSN 1501-8962 Nr. 121.
- Vinge, J. (2010). Digitale verktøy og digital kompetanse i musikkfaget. I Sætre & Salvesen (red.), *Allmenn musikkundervisning: perspektiver på praksis* (pp. s. 264-281). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Willbergh, I. (2008). *Mimesis, didaktikk og digitale læremidler*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Winje, G. (2003). *Valg og vurdering av kunstbilder i KRL*. Høgskolen i Vestfold, Tønsberg.
- Winje, G. (2004). Det flerkulturelle perspektivet i krl-lærebøkene. I Skjelbred, D. & Aamotsbakken, B. (red.), *Fokus på pedagogiske tekster [8]: seks artikler om det flerkulturelle perspektivet i læremidler*. Tønsberg, Høgskolen i Vestfold: s. 147-170.
- Winje, G. (2008). Lærebøkene i KRL - hva har skjedd på ti år? *Norsk teologisk tidsskrift*, 109(1), [72]-88.

Winje, G., & Aamotsbakken, B. (2010). Lesing av fagtekster i RLE. In D. Skjelbred & B. Aamotsbakken (Eds.), *Lesing av fagtekster som grunnleggende ferdighet* (pp. 381-430). Oslo: Novus.

WOLLSCHIED, S. (2010). *Språk, stimulans og læringslyst: tidlig innsats og tiltak mot frafall i videregående opplæring gjennom hele oppveksten : en kunnskapsoversikt*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Svenske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Almqvist, Jonas (2005). *Learning and artefacts. On the use of information technology in educational settings*. Akademisk avhandling. Uppsala universitet.

Almqvist, Jonas (2008). Artefaktanvändning i undervisningssammenhang - en privilegeringsanalyse. *Utbildning & Demokrati* 2008, vol 17, nr 3, s. 47-68.

Berge, Britt-Marie (2011). Jämställdhet och kön. I Ammert, Niklas (red.), *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Eilard, Angerd (2008). *Modern, svensk och jämställd. Om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*. Akademisk avhandling, Lunds universitet.

Ewald, Annette (2007). *Läskulturer. Lärare, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår*. Akademisk avhandling. Malmö högskola.

Gustavsson, Hans-Olof (2007). *"Utan bok är det ingen riktig undervisning": En studie av skolkulturella referensramar i sfi*. Akademisk avhandling. Stockholms universitet.

Jonsson, Carin (2006). *Läsningens och skrivandets bilder. En analys av villkor och möjligheter för barns läs- och skrivutveckling*. Akademisk avhandling. Umeå universitet.

Johansson, Monica (2003). *Textbooks in Mathematics Education. A study of textbooks as the potentially implemented curriculum*. Licentiatavhandling. Luleå tekniska universitet.

Johansson, Monica (2006). *Matematikundervisning med läroböcker: Ett klassrums- och läroplansteoretiskt perspektiv*. Luleå tekniska högskola.

Jönsson, Karin (2007). *Litteraturarbetets möjligheter. En studie av barns läsning i årskurs F-3*. Doktorsavhandling. Malmö högskola.

Korsell, Ingela (2006). *Läromedelssituationen för elever med dyslexi - elevintervjuer på grundskolan och gymnasieskolan*. Rapport för Specialpedagogiska institutet på uppdrag av läromedelsrådet. Dnr 51- 2007/283.

Korsell, Ingela (2009). *Lärares literacyintentioner kopplat till användning av texter som läromedel – en metoddiskussion*. Konferensbidrag SMDI & NNMF. Nordisk konferens i modersmåldidaktik med tema: Att bygga broar – kulturella, språkliga och mediala möten. Malmö, november 2009.

Korsell, Ingela (2009). *– use of Educational Texts in Elementary School Classrooms*. Bidrag presenterat vid konferensen: NERA/NFPF Literacy as worldmaking. Trondheim, mars 2009.

- Kjällander, Susanne (2011). *Designs for Learning in an Extended Digital Environment: Case Studies of Social Interaction in the Social Science Classroom*. Akademisk avhandling. Stockholms universitet.
- Kjällander, Susanne & Selander, Selander (2009). Design för lärande i en digital, multimodal lärmiljö. I Linderoth, J. (red.), *Individ, teknik och lärande*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Lindstrand, Fredrik (2006). *Att göra skillnad. Representation, identitet och lärande i ungdomars arbete och berättande med film*. HLS Förlag, Stockholm.
- Lanz- Andersson, Annika (2009). *Framing in educational practices. Learning activity, digital technology and the logic of situated action*. Akademisk avhandling. Göteborgs universitet.
- Lanz-Andersson, Annika, Linderoth, Jonas & Säljö, Roger (2009). Vad är problemet? Kommunikation och lärande med digitala läromedel. I Linderoth, J. (red.), *Individ, teknik och lärande*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Lindstrand, Fredrik & Åkerfeldt, Anna (2009). En förändring av lärandets kontext – aspekter på lärande i gestaltungsarbete med digitala resurser. I Linderoth, J. (red.), *Individ, teknik och lärande*. Stockholm: Carlssons förlag
- Lindstrand, Peg & Brodin, Jane (2006). *IKT som en integrerande länk för barn och unga med rörelsehinder*. Rapport nr 45 i serien Teknik, kommunikation och handikapp. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Lozic, Vanja (2010). *I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*. Doktorsavhandling. Högskolan i Malmö.
- Mattlar, Jörgen (2008). *Skolbokspropaganda?: En ideologianalys av läroböcker i svenska som andraspråk (1995-2005)*. Akademisk avhandling. Uppsala universitet.
- Molloy, Gunilla (2002). *Läraren, litteraturen, eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Akademisk avhandling. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
- Nordgren, Kenneth (2006). *Vems är historien?: historia som medvetande, kultur och handling i det mångkulturella Sverige*. Doktorsavhandlingar inom den Nationella Forskarskolan i Pedagogiskt Arbete ; 3. Umeå Universitet.
- Nordgren, Kenneth (2011). Interkulturella perspektiv i historieläroböcker. I Ammert, Niklas (red.), *Att spegla världen. Läromedelsstudier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ransgaart, Martin (2003). *Begriplighet och engagemang i lärobokstext – en undersökning av läsförståelse hos mellanstadieelever*. MINS. Rapport nr 53. Stockholm: Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.
- Reichenberg, Monica (2000). *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Reichenberg, Monica (2005a). *Gymnasieelever samtalar kring facktexter. En studie av texttypsamtal med goda och svaga läsare*. Göteborg: Gothenburg studies in Educational Science, 232.
- Reichenberg, Monica (2005b). *"Det är därför vi aldrig läser den boken."* Gymnasieelevers tankar om läsning och tryckta texter. IPD-rapporter. Nr 2005:06. Göteborgs universitet.

Sparman, Anna (2002). *Visuell kultur i barns vardagsliv: bilder, medier och praktiker*. Linköping studies in art and science 250. Tema Barn. Linköping: Linköpings universitet.

Taflin, Eva (2009). *Matematikproblem i skolan - för att skapa tillfällen till lärande*. Akademisk avhandling. Umeå universitet.

Tyske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Astleitner, H. (2002). Adaptiver Offlein-Rechtschreibunterricht als Teil eines Online-Sprachlernkurses. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 49(3), 184-193.

Baacke, D. (2001). Die Familie im Informationszeitalter - Medienkompetenz als Herausforderung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 123-134.

Becker-Mrotzek, M., & Ulrich, W. (Eds.). (2009). *Deutschunterricht in Theorie und Praxis. (DTP). Handbuch zur Didaktik der deutschen Sprache und Literatur in elf Bänden. 3. Mündliche Kommunikation und Gesprächsdidaktik*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren.

Beer, A. (2008). JIM-Studie 2007 unter dem Aspekt Lesen für Sie durchgearbeitet. *Lehren und lernen*, 34(5), 23.

Blatt, I. (2004). Schreiben und Schreibenlernen mit neuen Medien. Eine Bestandsaufnahme. In I. Blatt (Ed.), *Schreibprozesse im medialen Wandel*. (pp. 30-70). Baltmannsweiler: Schneider Verl. Hohengehren.

Blömeke, S. (2000). *Medienpädagogische Kompetenz. Theoretische und empirische Fundierung eines zentralen Elements der Lehrerbildung*. München: KoPäd.

Blömeke, S. (2001). Analyse von Konzepten zum Erwerb medienpädagogischer Kompetenz. *Jahrbuch Medienpädagogik*(2), 27-47.

Blömeke, S. (2003). Medienpädagogische Kompetenz. Theoretische Grundlagen und erste empirische Befunde. *Empirische Pädagogik*, 17(2), 196-216.

Blömeke, S. (Ed.). (2004). *Handbuch Lehrerbildung*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

Breiter, A., Welling, S., & Stolpmann, B. E. (2010). *Medienkompetenz in der Schule. Integration von Medien in den weiterführenden Schulen in Nordrhein-Westfalen*. Berlin: Vistas.

Buchberger, I. (2003). IKT-integrierte Mediendidaktik. *Deutschunterricht*, 56(3), 17-18.

Buechter, A., & Leuders, T. (2005). Standards fuer das Leisten brauchen Aufgaben fuer das Lernen. *PM: Praxis der Mathematik in der Schule*, 47(2), 32-38.

Charlton, M., & Sutter, T. (2007). *Lese-Kommunikation. Mediensozialisation in Gesprächen über mehrdeutige Texte*. Bielefeld: transcript.

Dichanz, H. (2000). Medienkompetenz im Alltag - Medienkompetenz in der Schule. Der Auftrag der Medienerziehung angesichts des Medienalltags von Kindern und Jugendlichen. *Spannungsfeld Medien und Erziehung*. (pp. 105-122). München: KoPäd.

- Ennemoser, M. (2003). *Der Einfluss des Fernsehens auf die Entwicklung von Lesekompetenzen. Eine Längsschnittstudie vom Vorschulalter bis zur dritten Klasse*. Hamburg: Kovac.
- Ennemoser, M., Schiffer, K., & Reinsch, C. (2003). Fernsehkonsum und die Entwicklung von Sprach- und Lesekompetenzen im frühen Grundschulalter. Eine empirische Überprüfung der SÖS-Mainstreaming-Hypothese. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 35(1), 12-26.
- Ennemoser, M., Schiffer, K., & Schneider, W. (2002). Empirisches Beispiel: Die Rolle des Fernsehkonsums bei der Entwicklung von Lesekompetenz. *Lesekompetenz*. (pp. 236-247). Weinheim: Juventa.
- Ennemoser, M., & Schneider, W. (2007). Relations of television viewing and reading: Findings from a 4-year longitudinal study. *The Journal of educational psychology*, 99(2), 349-368.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2002). *Medienkompetenz zwischen Bildung, Markt und Technik. 5. Buckower Mediengespräche*. München: KoPäd.
- Felsmann, K.-D. (Ed.). (2003). *Das Politische im Diskurs zur Medienkompetenz. Erweiterte Dokumentation 2002*. München: KoPäd.
- Felsmann, K.-D. (2004). "Über Film und Jugend zu reden ist eben modern geworden...". *Erziehung zu mehr Filmkompetenz. Medien + Erziehung*(2), 51-54.
- Felsmann, K.-D. (2006). Nachdenken über eine Idee von dem, was möglich ist. Ein Kompetenzkonzept für die schulische Medienbildung in Sachsen-Anhalt. *TV-Diskurs*, 10(4), 12-13.
- Gehring, P. (2007). Lesen und Schreiben. Alte Rückkopplungen in Neuen Medien. In W. Sesink & S. Aufenanger (Eds.), *Medienpädagogik - Standortbestimmung einer erziehungswissenschaftlichen Disziplin*. (pp. 342-359). Wiesbaden: VS Verl. f. Sozialwiss.
- Groeben, N. (2002). Zur konzeptionellen Struktur des Konstrukts "Lesekompetenz" *Lesekompetenz*. (pp. 11-21). Weinheim: Juventa.
- Groeben, N. (Ed.). (2006). *Empirische Unterrichtsforschung in der Literatur- und Lesedidaktik. Ein Weiterbildungsprogramm*. Weinheim u.a.: Juventa.
- Groeben, N., & Hurrelmann, B. (Eds.). (2002). *Lesekompetenz. Bedingungen, Dimensionen, Funktionen*. Weinheim: Juventa.
- Groeben, N., & Hurrelmann, B. (Eds.). (2002). *Medienkompetenz. Voraussetzungen, Dimensionen, Funktionen*. Weinheim: Juventa.
- Groeben, N., & Hurrelmann, B. (Eds.). (2004). *Lesesozialisation in der Mediengesellschaft. Ein Forschungssueberblick*. Weinheim: Juventa-Verl.
- Gruber, H., & Rehr, M. (2003). *Bedingungen zur Stimulation von Kompetenzentwicklung in der Berufsbildung*. Paralleltitel: Conditions for the stimulation of competence development in vocational training. Regensburg: Inst. für Pädagogik, Lehrstuhl Prof. Dr. Hans Gruber.
- Herzig, B. (2001). Zur Erfassung und Beurteilung von Medienkompetenz *Anpassen, verändern, abschaffen?* (pp. 107-122). Bad Heilbrunn, Obb.: Klinkhardt.

- Herzig, B., & Grafe, S. (2009). Bildungsstandards in der Medienbildung in internationaler Sicht. *Medien-Impulse online*(1).
- Herzig, Bardo, Meister, Dorothee M., Moser, Heinz, et al. (Eds.). (2010). *Jahrbuch Medienpädagogik. 8. Medienkompetenz und Web 2.0*. Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Hofmann, F., & Astleitner, H. (2010). Bildungsstandards und die Fortbildung von Lehrerinnen und Lehrern. Aufgezeigt am Beispiel des Schulbuchs als kritische Größe. In F. H. Müller (Ed.), *Lehrerinnen und Lehrer lernen. Konzepte und Befunde zur Lehrerfortbildung*. (pp. 213-226). Münster: Waxmann.
- Hug, T. (2003). Medien - Generation - Wissen. Überlegungen zur medienpädagogischen Forschung - dargestellt am Beispiel der Frage nach dem Weltwissen globaler Mediengenerationen. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 13-26.
- Hurrelmann, B. (2002). Sozialhistorische Rahmenbedingungen von Lesekompetenz sowie soziale und personale Einflussfaktoren. *Lesekompetenz*. (pp. 123-149). Weinheim: Juventa.
- Hurrelmann, B. (2002). Prototypische Merkmale der Lesekompetenz *Lesekompetenz*. (pp. 275-286). Weinheim: Juventa.
- Hurrelmann, B. (2010). Bilder. Bücher. - Bilderbücher! Geistige Nahrung und Grundlegung literarischer Kompetenz. *Grundschule*, 42(11), 6-10.
- Hurrelmann, B., & Becker, S. (Eds.). (2003). *Kindermedien nutzen. Medienkompetenz als Herausforderung für Erziehung und Unterricht*. Weinheim u.a.: Juventa Verl.
- Härtung, R., & Peschke, R. (2005). Förderung des Erwerbs eines IT-Zertifikates in Schulen am Beispiel Hessen. Wege der Zertifikatvergabe an Schulen. *Computer + Unterricht*, 15(60), 36-38.
- Höltershinken, D. (2001). Selbstentdeckendes Lernen (und Lehren) - ein Beitrag zur Förderung von Medienkompetenz in frühpädagogischen Institutionen? *Jahrbuch Medienpädagogik*(1), 153-166.
- Jarren, O., & Wassmer, C. (2009). Medienkompetenz - Begriffsanalyse und Modell. Ein Diskussionsbeitrag zum Stand der Medienkompetenzforschung. *Medien + Erziehung*, 53(3), 46-51.
- Kellner, D., & Share, J. (2005). Media Literacy in the US. *MedienPädagogik*(11), 1-11.
- Kutscher, N. (2009). Ungleiche Teilhabe. Überlegungen zur Normativität des Medienkompetenzbegriffs. *MedienPädagogik*(17), 18 S.
- Kübler, H.-D. (2003). PISA auch für die Medienpädagogik? Warum empirische Studien zur Medienkompetenz Not tun. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 27-49.
- Leopold, C., Elzen-Rump, V. d., & Leutner, D. (2007). Self-regulated learning from science texts. In M. Prenzel (Ed.), *Studies on the educational quality of schools*. (pp. 212-238). Münster u.a.: Waxmann.
- Mandel, S., Rutishauser, M., & Seiler Schiedt, E. (Eds.). (2010). *Digitale Medien für Lehre und Forschung*. Münster u.a.: Waxmann.

- Marotzki, W. (2001). Jugendliche Kompetenz und erwachsene Inkompetenz? Verkehrt sich das Wissensgefälle zwischen Jugendlichen und Erwachsenen? *Studien zur Schul- und Bildungsforschung*, 15. *Pädagogische Generationsbeziehungen*. (pp. 293-304). Opladen: Leske u. Budrich.
- Marotzki, W. (2004). Von der Medienkompetenz zur Medienbildung. In R. Brödel & J. Kreimeyer (Eds.), *Lebensbegleitendes Lernen als Kompetenzentwicklung*. (pp. 63-73). Bielefeld: Bertelsmann.
- Meister, D., & Herold, E. (2006). Digitaler Weiterbildungsnomadismus. In I. Volkmer & u.a (Eds.), *Schöne neue Medienwelten? Konzepte und Visionen für eine Medienpädagogik der Zukunft*. (pp. 86-96). Bielefeld: Gesellschaft für Medienpädagogik und Kommunikationskultur.
- Meister, D., & Sander, U. (2000). Medien- und Werbekompetenz bei Kindern als methodisches Problem. In F. Heinzel (Ed.), *Methoden der Kindheitsforschung*. (pp. 337-353). Weinheim: Juventa.
- Meister, D., & Spanhel, D. (2007). Medienerziehung. Erziehungs- und Bildungsaufgaben in der Mediengesellschaft. *Zeitschrift für Pädagogik*, 53(4), 590-594.
- Meister, D. M., Hagedorn, J., & Sander, U. (2005). Medienkompetenz als theoretisches Konzept und Gegenstand empirischer Forschung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(4), 169-186.
- Meister, D. M., & Sander, U. (2003). Kindliche Medien- und Werbekompetenz als Thema der Medienforschung. *Jahrbuch Medienpädagogik*(3), 184-200.
- Moser, H. (2004). Von der Medienkompetenz zur Medienbildung. Diskurstheoretische Überlegungen. In H. Bonfadelli (Ed.), *Medienkompetenz und Medienleistungen in der Informationsgesellschaft*. (pp. 53-70). Zürich: Pestalozzianum-Verl.
- Moser, H. (2006). Standards für die Medienbildung. Schweizer Erfahrungen mit der Entwicklung von Standards. *Computer + Unterricht*, 16(63), 16-18.
- Moser, H. (2006). Standards für die Medienbildung. Ein Standardmodell aus der Schweiz. *Computer + Unterricht*, 16(63), 49-55.
- Moser, H. (2010). Die Medienkompetenz und die "neue" erziehungswissenschaftliche Kompetenzdiskussion. In B. Herzig, D. M. Meister, H. Moser & H. Niesyto (Eds.), *Medienkompetenz und Web 2.0. Jahrbuch Medienpädagogik*. 8 (pp. 59-79). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Naumann, J., Richter, T., Christmann, U., & Groeben, N. (2008). Working memory capacity and reading skill moderate the effectiveness of strategy training in learning from hypertext. *Learning and individual differences*, 18(2), 197-213.
- Naumann, J., Richter, T., Flender, J., Christmann, U., & Groeben, N. (2007). Signaling in expository hypertexts compensates for deficits in reading skill. *The Journal of educational psychology*, 99(4), 791-807.
- Neuss, N. (2000). Operationalisierung von Medienkompetenz - Ansätze, Probleme und Perspektiven. *MedienPädagogik*(1), 1-14.
- Palme, H.-J. (2001). Fünf Fragen zur Medienpädagogik *Mensch und Medien*. (pp. 175-177). Bielefeld: GMK.

- Peschke, R., & Hendricks, W. (2002). Aufbruch in die Wissens-Welt von morgen. Neue Medien und Lehrer-Qualifizierung. *Computer + Unterricht*, 12(47), 6-9.
- Peschke, R., & Wagner, W.-R. (2000). Konzept Medienkompetenz - welchen Weg sollen Schulen gehen? *Computer + Unterricht*, 10(37), 6-10.
- Pietrass, M., & Ulrich, M. (2009). Medienkompetenz unter milieutheoretischer Betrachtung. Der Einfluss rezeptionsästhetischer Präferenzen auf die Angebotsselektion. *MedienPädagogik*(17), 20 S.
- Prenzel, M., & Allolio-Näcke, L. (Eds.). (2006). *Untersuchungen zur Bildungsqualität von Schule. Abschlussbericht des DFG-Schwerpunktprogramms*. Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Richter, T., Naumann, J., & Groeben, N. (2001). Das Inventar zur Computerbildung (INCOB): Ein Instrument zur Erfassung von Computer Literacy und computerbezogenen Einstellungen bei Studierenden der Geistes- und Sozialwissenschaften. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 48(1), 1-13.
- Schaumburg, H. (2006). Elektronische Textverarbeitung und Aufsatzleistung. Empirische Ergebnisse zur Nutzung mobiler Computer als Schreibwerkzeug in der Schule. *Unterrichtswissenschaft*, 34(1), 22-45.
- Schelhowe, H., Grafe, S., Herzig, B., Koubek, J., Niesyto, H., Vom Berg, A., et al. (2009). *Kompetenzen in einer digital geprägten Kultur. Medienbildung für die Persönlichkeitsentwicklung, für die gesellschaftliche Teilhabe und für die Entwicklung von Ausbildungs- und Erwerbsfähigkeit*. Berlin u.a.: BMBF.
- Schiffer, K. (2003). *Fernsehen und die Entwicklung von Sprach- und Lesekompetenzen. Eine Längsschnittstudie unter Berücksichtigung des familiären Hintergrundes*. Verlag Dr. Kovac.
- Schiffer, K., Ennemoser, M., & Schneider, W. (2002). Die Beziehung zwischen dem Fernsehkonsum und der Entwicklung von Sprach- und Lesekompetenzen im Grundschulalter in Abhängigkeit von der Intelligenz. *Zeitschrift für Medienpsychologie*, 14(1), 2-13.
- Schittenhelm, R., Ennemoser, M., & Schneider, W. (2010). Aufmerksamkeit als Mediator der Beziehung zwischen Fernsehverhalten und Schulleistung. *Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und pädagogische Psychologie*, 42(3), 154-166.
- Schleicher, A., Wagner, W.-R., & Wößmann, L. (2006). Computernutzung und Schülerleistungen. Zur Computerkontroverse zwischen OECD und dem ifo Institut für Wirtschaftsforschung. *Computer + Unterricht*, 16(62), 56-59.
- Schmidt-Dietrich, M., & Peschke, R. (2002). PISA - und die neuen Medien? Gibt es eine neue Zeitrechnung "nach PISA", oder bleibt nach einigem Medienrummel alles wie gehabt? *Computer + Unterricht*, 12(45), 60-61.
- Schmitz, G. (2004). Die Welt der Zahlen am PC entdecken. Software als gelungene Erweiterung des klassischen Lehrbuchs. *LA-Multimedia*(Sonderheft), 22-23.
- Schründer-Lenzen, A. (2007). *Schriftspracherwerb und Unterricht. Bausteine professionellen Handlungswissens*. 2. Aufl. Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.

- Siller, F. (2007). *Medienpädagogische Handlungskompetenzen. Problemorientierung und Kompetenzerwerb beim Lernen mit neuen Medien*. Johannes Gutenberg-Universität. Mainz.
- Stadtfeld, Peter (2005). Heterogenität als Chance - Einsatzmöglichkeiten Neuer Medien in heterogenen Lerngruppen. In Stadtfeld, P. (ed.), *Allgemeine Didaktik im Wandel*. (s. 252-268). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Stauber, Barbara (2007). Gender-Dynamiken in der Rekonstruktion von Bildungsprozessen in Medienprojekten. *MedienPädagogik*(14), s. 1-15.
- Sutter, T. (2002). Anschlusskommunikation und die kommunikative Verarbeitung von Medienangeboten. Ein Aufriss im Rahmen einer konstruktivistischen Theorie der Mediensozialisation *Lesekompetenz*. (pp. 80-105). Weinheim: Juventa.
- Sutter, T. (2007). Zur Bedeutung kommunikativer Aneignungsprozesse in der Mediensozialisation. In D. Hoffmann & L. Mikos (Eds.), *Mediensozialisationstheorien. Neue Modelle und Ansätze in der Diskussion*. (pp. 131-145). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Sutter, T. (2010). Medienkompetenz und Selbstsozialisation im Kontext. Web 2.0. In B. Herzig (Ed.), *Medienkompetenz und Web 2.0*. (pp. 41-58). Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwiss.
- Treumann, K. P., Meister, D. M., Sander, U., Burkatzki, E., Hagedorn, J., Kämmerer, M., et al. (2007). *Medienhandeln Jugendlicher. Mediennutzung und Medienkompetenz. Bielefelder Medienkompetenzmodell. 1. Aufl.* Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.
- Tulodziecki, G. (2000). Schulprofil "Medienkompetenz". Konzepte und Zukunftsperspektiven. *TV-Diskurs*(12), 46-49.
- Tulodziecki, G. (2001). *Medienkompetenz als Aufgabe von Unterricht und Schule*. Paderborn: Universität-Gesamthochschule Paderborn.
- Tulodziecki, G. (2001). Medienkompetenz als Ziel schulischer Medienpädagogik. *Medien-Impulse*, 9(36), 4-11.
- Tulodziecki, G. (2002). Kerncurriculum zu Medien und Informationstechnologien. *SchulVerwaltung. Spezial*(2), 17-19.
- Tulodziecki, G., Herzig, B., & Blömeke, S. (2009). *Gestaltung von Unterricht. Eine Einführung in die Didaktik. 2., durchges. Aufl.* Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Uphoff, I. K. (2001). Der Sinn der Sinne - oder: Ein Beitrag zur medienpädagogischen Diskussion über das Fernsehen im Vorschulalter. *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Pädagogik*, 77(1), 108-118.
- Vignoli, Y., & Hediger, A. (2007). Medienkompetenz und Sozialisation. In P. Bergamin & G. Pfander (Eds.), *Medien im Bildungswesen*. (pp. 33-49). Bern: hep.
- Vollbrecht, R., & Mägdefrau, J. (2002). Schulprofil Medienkompetenz. Der Beitrag der Schulen zur Vermittlung einer wesentlichen Basisqualifikation. *Lernwelten*, 4(2), 92-96.

Vollbrecht, R., & Mägdefrau, J. (2003). Lesen in der Freizeit von Hauptschülern. Teilergebnisse einer Studie zur Lage und Befindlichkeit von Hauptschülern in Baden-Württemberg. *Media-Perspektiven*(4), 187-193.

Wagner, U., & Theunert, H. (2007). Konvergenzbezogene Medienaneignung in Kindheit und Jugend. *MedienPädagogik*(14), 1-20.

Wagner, W.-R. (2002). PISA: Leseförderung ohne Medienkompetenz? *Computer + Unterricht*, 12(47), 60.

Wagner, W.-R. (2002). PISA und die Folgen - Lesekompetenz versus Medienkompetenz? *Schulverwaltung. Spezial*(2), 5-8.

Wagner, W.-R. (2004). Medien-Bildung in Standards? Die Bildungsstandards für das Fach Deutsch und das Lernen in der Informationsgesellschaft. *Computer + Unterricht*, 14(55), 58-59.

Wagner, W.-R. (2005). IT-Qualifizierung als Zukunftsinvestition. *Computer + Unterricht*, 15(59), 33-35.

Wagner, W.-R., & Peschke, R. (2006). Auf dem Weg zu Bildungsstandards? Rückblick auf 20 Jahre "Neue Technologien und Schule". *Computer + Unterricht*, 16(63), 6-11.

Wirth, J., & Klieme, E. (2002). Computer literacy im Vergleich zwischen Nationen, Schulformen und Geschlechtern. *Unterrichtswissenschaft*, 30(2), 136-157.

Wirth, J., & Klieme, E. (2003). Computernutzung. *PISA 2000*. (pp. 195-209). Opladen: Leske u. Budrich.

Wischermann, U. & Thomas, T. (2008). *Medien - Diversität - Ungleichheit*. Wiesbaden: VS Verlag.

Franske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Berré, M. (2003). *Contribution à l'histoire de l'enseignement des langues : le français à l'école primaire, en Flandre, au XIXe siècle*. Études des discours didactiques et pédagogiques. Thèse de doctorat. Université libre de Bruxelles.

Denizot, N. (2004). Les textes fondateurs en 6° : Traces d'apprentissages dans les programmes et dans les manuels. *Le français aujourd'hui*, 155.

Dezutter, O. (2002). Genre épistolaire et positionnement du scripteur : une liberté sous contrainte. *Pratiques*, 113-114, pp. 283-294.

Dufays, J.-L. (2000). Lire, c'est aussi évaluer. Autopsie des modes de jugement à l'œuvre dans diverses situations de lecture. *Études de linguistique appliquée*, 119, pp. 277-290.

El Hajj, S. (2007). *L'enseignement du vocabulaire dans les manuels scolaires Libanais : vers un nouveau méthodologique*. Thèse de doctorat en sciences du langage. Université Montpellier 3.

Germain, B. (2004). Les méthodes de lecture en cours préparatoire: Difficultés d'application: Lire à l'école. *Bulletin des bibliothèques de France*, 49(1), 34-38.

- Gueudet, G. & Wild, F. (2004). *L'art de la lettre humaniste*. H. Champion.
- INRP (2002). L'écriture et son apprentissage. Questions pour la didactique, apports de la didactique. Colloque international. *Pratiques*, n° 115-116.
- INRP (2002). L'écriture et son apprentissage à l'école élémentaire. *Repères*, n° 26-27.
- Kerrouche, N. (2001). *Du manuel de lecture scolaire colonial à une pratique sociale: la lecture dans une Algérie indépendante*. Thèse de doctorat en didactique du français langue étrangère. Université Paris 3.
- Le Baut, J.-M. (2010). La littérature dans les bourrasques des pratiques numériques. *Cahiers pédagogiques*, 482 [<http://www.cahiers-pedagogiques.com/spip.php?article6863>].
- Magno e Silva, W. (2002). *Étude linguistique d'un corpus de manuels d'informatique : application à la lecture en langue étrangère*. Thèse de doctorat en linguistique. Université Toulouse 2.
- Maisonneuve, L. (2001). *Apprentissage de la lecture: méthodes et manuels*. Thèse de doctorat en didactique des lettres. Université Rennes 2.
- Martin, P. (2002). Livres et lecteurs en Lorraine. *Annales de l'est*, 52(1).
- Matalliotaki, E. (2006). *Les pratiques graphiques à l'école maternelle dans un contexte de résolution de problèmes*. Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Paris 5.
- Najem, A. (2005). Effets du niveau conceptuel des manuels de lecture de langue première et de langue seconde sur la variation cognitive de l'enfant-lecteur. *Psychologie & éducation*, 3, pp. 61-78.
- Puren, C. (2000). Du guidage à l'autonomie dans la lecture des textes littéraires en classe de langue. *Les langues modernes*, 94(2), 46-49.
- Puren, C. (2001). La "perspective actionnelle" dans les enseignements bilingues. Réflexions exploratoires. *Nouveaux cahiers d'allemand*, 19(2), 215-222.
- Reynes, P. (2004). Approche de l'apprentissage lexical et du rôle du lexique dans plusieurs méthodes et manuels de catalan. *Études de linguistique appliquée*, 136, pp. 449-463.
- Saint-Martin, I. (2005). Lire un catéchisme en images : textes et tableaux dans l'instruction religieuse. In Mollier, J.Y. (Eds.), *Histoires de lecture XIX-XXe siècles*, Société d'histoire de la lecture, pp. 57-65.
- Schlegel Gossin, P. (2005). *Du manuel papier au manuel numérique. Enjeux et perspectives: étude des inférences en recherche d'information*. Thèse de doctorat en sciences de l'information et de la communication. Université de Haute-Alsace.
- Sowa, M. (2005). Comment développer la compétence interculturelle lors des cours du FLE? *Roczniki humanistyczne*, 53(5), 151-168.
- Suzuki, E. (2001). La grammaire dans l'enseignement/apprentissage universitaire du français langue étrangère au Japon. *Études de linguistique appliquée*, 122, pp. 143-151.
- Trajcev, S. (2010). *Repenser la grammaire de phrase : les apports de la Role and Reference Grammar à l'enseignement de la langue*. Thèse de doctorat en linguistique. Université Clermont-Ferrand 2.

Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver

Alaya, Alaya (2010). *L'Éducation à l'Environnement en Tunisie. Analyse des valeurs relatives à la nature et à l'environnement dans les conceptions d'enseignants et d'élèves et dans des manuels scolaires*. Doktorsavhandling i biologi/epistemologi och vetenskapshistoria. Université Claude Bernard - Lyon I.

Fillet, Dorothée (2010). *Niveau de contrôle par l'apprenant de son épisode d'apprentissage hypermédia : influences sur son activité métacognitive et ses performances*. Doktorsavhandling i pedagogikk. Université Rennes II - Haute Bretagne.

Hamez, Marie-Pascale (2010). *Les interactions entre oral et écrit dans les démarches d'aide à l'amélioration de textes d'élèves en sixième et en classe d'accueil pour nouveaux arrivants : modèles et pratiques enseignantes*. Doktorsavhandling i pedagogikk. Université Lille III - Charles de Gaulle.

Takagaki, Yumi (2009). *Les plans d'organisation textuelle en français et en japonais : De la rhétorique contrastive à la linguistique textuelle*. Doktorsavhandling i språkvitenskap. Université de Rouen.

Finske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Kosonen, Anna-Liisa, Haapala, Irja, Kuurala, Sade, Mielonen, Salla, Carvalho, Graca S. & Hanninen, Osmo. (2009). Health knowledge construction and pedagogical style in Finnish health education textbooks. *Health education*. Vol. 109. No.3.

Räty-Záborszky, S. (2002). Suomalais-unkarilainen maaottelu. Matematiikan oppikirjat vertailussa. (En landskamp mellan Finland och Ungern. En jämförelse av läroböcker i matematik). I *Dimensio* 5/2002. Helsinki: Matemaattisten Aineiden Opettajien Liitto.

Sulonen, S. (2009). Peruskoulun geometrian opetus 1970-luvulta 2000-luvulle: geometrian sisältöjen tarkastelua matematiikan oppikirjoissa. I Asikainen, Mervi, Hirvonen, Pekka E. & Sormunen, Kari (Red.), *Ajankohtaista matemaattisten aineiden opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa*. Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen tutkimuspäivät Joensuussa 22.-23.10.2009. Joensuu: University of Eastern Finland.

Törnroos, J. (2004). *Opetussuunnitelma, oppikirjat ja oppimistulokset: Seitsemännen luokan matematiikan osaaminen arvioitavana*. (Curriculum, textbooks, and achievement – Grade 7 mathematics achievement under assessment). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Australske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Dole, Shelley & Shield, Mal (2008). The capacity of two Australian eighth-grade textbooks for promoting proportional reasoning. *Mathematics Education*, Vol. 10, No. 1. Brisbane: The University of Queensland.

Ewing, Bronwyn (2006). "Go to the page and work it from there". Young people's experiences of learning mathematics from a text. *Australian Senior Mathematics Journal*, 20(1). Melbourne: The Australian Association of Mathematics Teachers.

Shield, Malcolm J. & Dole, Shelley (2002). Investigating textbook presentations of ratio and proportion. In Barton, Bill, Irwin, Kathryn C., Pfannkuch, Maxine & Thomas, Michael, O. (Eds.), *Proceedings Mathematics in the South Pacific. The 25th Annual Conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia*, pages pp. 608-615. University of Auckland.

Stacey, Kaye & Vincent, Jill (2009). Modes of reasoning in explanations in Australian eighth-grade mathematics textbooks. *Educational studies in Mathematics*, (72), 271 – 288. New York: Springer.

Vincent, Jill & Stacey, Kaye (2008). Do Mathematics Textbooks Cultivate Shallow Teaching? Applying the TIMSS Video Study Criteria to Australian Eighth-grade Mathematics. *Mathematics Education Research Journal*, Vol. 20, No. 1, 82–107. Melbourne: University of Melbourne.

Danske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Arnbak, Elisabeth (2001). Læserforudsætninger og lærebogens formidling af fagets elementer. *Gymnasiepædagogik*, 17 (Lærebog 2000), s. 47-63.

Arnbak, Elisabeth (2003). *Faglig læsning: fra læseproces til læreproces* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Gyldendal.

Birch Andreasen, Lars, Meyer, Bente & Rattleff, Pernille (2008). *Digitale medier og didaktisk design: brug, erfaringer og forskning* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

Carlsen, Dorthe, Gissel, Stig T. & Kabel, Kristina (2010). *Læsbare læremidler EUD*. Tilgængelig på: <http://www.emu.dk/erhverv/laesevejledning/tema/laesbare-laeremidler-eud/index.html>.

Christensen, Kirsten & Engel, Merete (2000). *Materialer til tosprogede elever: hvad er vigtigt? - Hvordan kan de bruges?* København: Undervisere for Tosprogede Elever, Socialpædagogernes Landsforbund.

Dalsgaard, Christian (2003). *At skabe en læringspraksis: en kritik af folkeskolens metode og læringsteoretiske grundlag*. Århus: Aarhus Universitet, Institut for Informations- og Medievidenskab.

Elf, Nikolaj Frydensbjerg (2009). *Towards semiocry?: exploring a new rationale for teaching modes and media of Hans Christian Andersen fairytales in four commercial upper-secondary "Danish" classes: a design-based educational intervention: PhD dissertation* (Vol. 2. edition). Odense: Institute of Philosophy, Education and the Study of Religions, University of Southern Denmark.

Frølund, Lisbeth (2009). *Animated symbols: a study of how young people design animated films and transform meanings: PhD Thesis*. Copenhagen: Danish School of Education, Aarhus University.

Georgsen, Marianne & Bennedsen, Jens (2004). *Fleksibel læring og undervisning: erfaringer, konsekvenser og muligheder med ikt*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Hanghøj, Thorkild (2008). *Playful knowledge: an explorative study of educational gaming*. Odense: Syddansk Universitet.

Hansbøl, Mikala & Meyer, Bente (2011). Shifting ontologies of a serious game and its relationships with English education for beginners. *e-Learning and Digital Media* (Journal Article).

Integrationsministeriet & Rambøll, Management (2009). *Evaluering af materialerne fra puljen "Udvikling af it-baserede undervisningsmaterialer til danskuddannelserne for voksne udlændinge"*. Kbh.: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Levinsen, Karin Tweddell (2008). *Projekt IT-mappen*. Rapport nr. 1, Danmarks Pædagogiske Univesitetsskole. Tilgængelig på: <http://www.emu.dk/gsk/specialundervisning/omtaler/2010/it-mappen.html>.

Levinsen, Karin Tweddell (2010). Substituting ICT as a lever for inclusion of children with reading and writing difficulties. *Journal of Cases on Information Technology*, Vol. 12, No. 3, s 74-89.

Mulvad, Ruth (2009). *Sprog i skole: læseudviklende undervisning i alle fag: funktionel lingvistik* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Alinea.

Slot, Marie Falkesgaard (2010). *Læremidler i danskfaget: en undersøgelse af gymnasieelevers og læreres brug af tre læremidler i danskfaget - set i relation til udvikling af tekstkompetence: ph.d. afhandling*. Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.

Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen (2002). *Uddannelse, læring og IT: 26 forskere og praktikere gør status på området* (Vol. 1. udgave). Kbh.: Uddannelsesstyrelsen, Undervisningsministeriet.

Walther, Bo Kampmann (2005). *Konvergens og nye medier* (Vol. 1. udgave). Århus: Academica.

Engelske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Black, R.W. (2007). Fanfiction Writing and the Construction of Space. *e-Learning and Digital Media*, vol. 4, no. 4, pp. 81.

Buckingham, D. (2003). *Media education: Literacy, learning, and contemporary culture*. Cambridge: Polity Press.

Buckingham, D. (2007). *Beyond technology: children's learning in the age of digital culture*. Cambridge: Polity Press.

Cope, Bill & Mary Kalantzis (2009). "Multiliteracies": New Literacies. *New Learning Pedagogies: An International Journal*, Volume 4, Issue 3, 2009.

Eisenkraft, A. (2010). Retrospective Analysis of Technological Literacy of K-12 Students in the USA. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 20, no. 3, pp. 277-303.

Haste, H. (2009). What Is "Competence" and How Should Education Incorporate New Technology's Tools to Generate "Competent Civic Agents". *Curriculum Journal*, vol. 20, no. 3, pp. 207-223.

Jewitt, C. (2006). *Technology, literacy and learning: a multimodal approach*. London: Routledge.

Kress, G. (2003). *Literacy in the New Media Age*. London: Routledge.

Ivanic, R., Edwards, R., Satchwell, C., & Smith, J. (2007). Possibilities for Pedagogy in Further Education: Harnessing the Abundance of Literacy. *British Educational Research Journal*, vol. 33, no. 5, pp. 703-721.

Kozdras, D., Haunstetter, D.M., & King, J.R. (2006). Interactive Fiction: 'new literacy' learning opportunities for children. *e-Learning and Digital Media*, vol. 3, no. 4, pp. 41.

Lankshear, C., & Knobel, M. (2007). Researching New Literacies: Web 2.0 practices and insider perspectives. *e-Learning and Digital Media*, vol. 4, no. 3, pp. 80.

Livingstone, S. & Bober, M. (2004). *UK children go online: surveying the experiences of young people and their parents*. London School of Economics and Political Science. London.

Mioduser, D., & Betzer, N. (2008). The Contribution of Project-Based-Learning to High-Achievers' Acquisition of Technological Knowledge and Skills. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 18, no. 1, pp. 59-77.

Steinkuehler, C. (2007). Massively Multiplayer Online Gaming as a Constellation of Literacy Practices. *e-Learning and Digital Media*, vol. 4, no. 3, pp. 46.

Stokking, K., van der Schaaf, M., Jaspers, J. & Erkens, G. (2004). Teachers' Assessment of Students' Research Skills. *British Educational Research Journal*, vol. 30, no. 1, pp. 93-116.

Thomas, A. (2004). Digital Literacies of the Cybergirl. *e-Learning and Digital Media*, vol. 1, no. 3, pp. 42.

Nederlandske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Eijck, M. W. v. (2006). *Teaching quantitative concepts with ICT in pre-university biology education: the case of datalogging the heart*. Universiteit van Amsterdam.

Ellermeijer, Ton (2004). The approach to ICT in science education in The Netherlands. I: R, B. (red.), *Teaching Secondary Science with ICT*. s. 129-136. Berkshire: Open University Press.

Doorman, M., Drijvers, P., Dekker, T., Heuvel-Panhuizen, T. v., Lange, J. d. & Wijers, M. (2007). Problem solving as a challenge for mathematics education in The Netherlands. *ZDM*, 39 2007, s. 405 - 418. Doi: Urn:nbn:nl:ui:10-1874-23813.

Heck, A., Houwing, H. & Beurs, d. C. (2009). An e-class in action: Experiences with ICT-intensive teaching and learning of discrete dynamical models at secondary school. *Electronic Journal of e-Learning*, 7(1), 41-52. Doi: urn:nbn:nl:ui:29-305785.

Heemskerk, I. (2008). *Technology makes a difference: inclusiveness of technology in education*. Ph.d.-avhandling. Universiteit van Amsterdam.

Schiffauer, W. & Sunier, T. (2004). Representing the nation in history textbooks. In *Civil enculturation. Nation-state, school and ethnic difference in The Netherlands, Britain, Germany, and France*. s. 33 - 60. Berghahn.

Mannitz, S. & Schiffauer, W. (2004). Representing the nation in history textbooks. In *Civil enculturation. Nation-state, school and ethnic difference in The Netherlands, Britain, Germany, and France*. s. 33 - 60. Berghahn.

Westera, W. (2010). Technology-Enhanced Learning: review and prospects. *Serdica Journal of Computing*, (4), 159-182.

Spanske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Bello, Ana Sánchez (2009). Gender stereotypes in textbooks. In *10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media*. (Santiago de Compostela, 3-5 de septiembre de 2009) (e. p.).

van Dijk, T. & Encarna, A. (2011). Knowledge and discourse in secondary school social science textbooks. *Discourse Studies*, 13(1), 93–118. Sagepub.

Brasilianske studier om implementering av grunnleggende ferdigheter i læremidler og om tilpasset opplæring

Coentro, Viviane Silva (2008). *A arte de contar historias e letramento literario : possíveis caminhos*. Masteroppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Concario, Marcelo (2009). *A lingua portuguesa e a construção do conhecimento escolar*. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Fernandes, Marly Aparecida (2010). *A leitura no livro didático de Língua Portuguesa de Ensino Médio*. Masteroppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Klebis, Carlos Eduardo de Oliveira (2006). *Leitura e envolvimento : a escola, a biblioteca e o professor na construção das relações entre leitores e livros*. Masteroppsats i lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Machado, Elisabeth Marcia Ribeiro (2002). *Lendo e compreendendo: em experiencia com 5ª serie*. Masteroppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

VEDLEGG C

Norske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Svenske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Tyske studier om læremidler som virker mot frafall

Drop out im Bildungssystem – Situation und Prävention. In *Zeitschrift für Pädagogik* 2/2011.

Erster Kongress des Forum Bildung am 14. und 15. Juli 2000 in Berlin (2000). Bonn: Forum Bildung.

Empfehlungen und Einzelergebnisse des Forum Bildung (2002). Bonn: Forum Bildung.

Geschlechterunterschiede bei Bildungsergebnissen. Derzeitige Situation und aktuelle Maßnahmen in Europa (2010). Brüssel: Exekutivagentur Bildung, Audiovisuelles und Kultur.

Astleitner, H., & Baumgartner, A. (2000). Abbrecherquote bei Fernlehrgängen. Ein Überblick über emotionale und motivierende Strategien, um die Abbrecherquoten bei web-basierten Fernlehrgängen zu senken. In R. Kammerl (Ed.), *Computerunterstütztes Lernen. Hand- und Lehrbücher der Pädagogik*. (pp. 166-187). München: Oldenbourg.

Heine, C., Middendorff, E., Isserstedt, W., Heublein, U., Schreiber, J., Sommer, D., et al. (2002). *HIS Ergebnisspiegel 2002*. Hannover.

Hoffmann, B. (2006). Medienkompetenz sozial benachteiligter Kinder. Erfahrungen aus einem Projekt. *TV-Diskurs*, 10(4), 14-17.

Meister, D., & Sander, U. (2000). School Choice, Equity and Social Exclusion in Germany. In J. Sayer & u.a (Eds.), *School Choice, Equity and Social Exclusion in Europe*. (pp. 63-72). Leuven: Garant.

Multrus, F., Bargel, T., & Ramm, M. (2005). *Studiensituation und studentische Orientierungen. 9. Studierendensurvey an Universitäten und Fachhochschulen*. Bonn.

Paus-Hasebrink, I. (2009). Zur Relevanz von sozialer Ungleichheit im Kontext der Mediensozialisationsforschung. *MedienPädagogik* (17), 21 s.

Ramm, M., & Bargel, T. (2005). *Frauen im Studium - Langzeitstudie 1983 - 2004*. Bonn: BMBF.

Ramm, M., & Multrus, F. (2006). *Das Studium der Betriebswirtschaftslehre. Eine Fachmonographie aus studentischer Sicht*. Bonn u.a.: BMBF.

Schäffer, B. (2005). Generationsspezifische Medienpraxiskulturen. Zu einer Typologie des habituellen Handelns mit neuen Medientechnologien in unterschiedlichen Altersgruppen. In Bachmair, B. & Aufenanger, S. (Eds.), *Evaluation und Analyse*. (pp. 194-215). Wiesbaden: VS, Verl. f. Sozialwiss.

Franske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Ph.d.-avhandlinger og masteroppgaver

Ingen

Finske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Australske studier om læremidler som virker mot frafall

False Miller, Jennifer (2009). Teaching Refugee Learners with Interrupted Education in Science: Vocabulary, Literacy and Pedagogy. *International Journal of Science Education* 31(4), 571-592.

Danske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Engelske studier om læremidler som virker mot frafall

Ewins, R. (2005). Who are You? Weblogs and Academic Identity. *E-Learning and Digital Media*, vol. 2, no. 4, pp. 37.

Gee, J.P. (2005). Pleasure, Learning, Video Games, and Life: the projective stance. *E-Learning and Digital Media*, vol. 2, no. 3, pp. 36.

Lankshear, C. & Knobel, M. (2003). *New literacies: changing knowledge and classroom learning*. Buckingham: Open University Press.

Merchant, G. (2006). Identity, Social Networks and Online Communication. *E-Learning and Digital Media*, vol. 3, no. 2, pp. 105.

Pavlova, M. (2005). Social Change: How Should Technology Education Respond? *International Journal of Technology & Design Education*, vol. 15, no. 3, pp. 199-215.

Pitt, J. & Lubben, F. (2009). The Social Agenda of Education for Sustainable Development within Design & Technology: The Case of the Sustainable Design Award. *International Journal of Technology and Design Education*, vol. 19, no. 2, pp. 167-186.

Nederlandske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Spanske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

Brasilianske studier om læremidler som virker mot frafall

Ingen

VEDLEGG D

Norske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Ingen

Svenske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Andrée, Maria (2007). *Den levda läroplanen. En studie av naturorienterande undervisningspraktiker i grundskolan*. Avhandling. Stockholm: HLS förlag.

Björklund Boistrup, Lisa & Selander, Staffan (2009). Coordinating multimodal social semiotics and an institutional perspective in studying assessment actions in mathematics classrooms. In *Proceedings of CERME 6, Sixth Conference of European Research in Mathematics Education*, Lyon, France - Jan. 28 - Feb.1, 2009.

Björklund Boistrup, Lisa (2010). *Assesment discourses in mathematics classroom*. Akademisk avhandling. Stockholms universitet.

Göransson, Anna-Lena (2004). *Brandvägg. Ord och handling i en yrkesutbildning*. Akademisk avhandling. Malmö högskola.

Rostvall, Anna-Lena & West, Tore (2001). *Interaktion och kunskapsutveckling. En studie av frivillig musikundervisning*. Akademisk avhandling. Stockholms universitet. KMH förlaget.

Tyske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Allmann, S. (2007). *Lernalltag in einer Montessori-Schule - Kinder zwischen Selbstständigkeit und Anpassung. Eine empirisch-qualitative Untersuchung*. Münster u.a.: Waxmann.

Arnold, K.-H., Sandfuchs, U., & Wiechmann, J. (Eds.). (2009/2006). *Handbuch Unterricht. 2., aktualisierte Aufl.* Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

Astleitner, H. (2001). Computersimulation von motivationalen Prozessen und deren Relevanz in unterrichtlichen Settings. *Empirische Pädagogik*, 15(3), 395-410.

Beerenwinkel, A., & Parchmann, I. (2008). Metadiskussionen über Modelle. Historische Aspekte als Impuls. *Praxis der Naturwissenschaften - Chemie in der Schule*, 57(4), 13-16.

Blell, G., & Kupetz, R. (Eds.). (2010). *Der Einsatz von Musik und die Entwicklung von audio literacy im Fremdsprachenunterricht*. Frankfurt a. M. u.a.: Lang.

Blömeke, S., Eichler, D., & Müller, C. (2004). Videoanalysen zum Einsatz von Informations- und Kommunikationstechnologien im Unterricht. In Doll, J. (Ed.), *Bildungsqualität von Schule*. (pp. 212-233). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.

Borries, B. v. (2010). Wie wirken Schulbücher in den Köpfen der Schüler? Empirie am Beispiel des Faches Geschichte. In E. Fuchs, J. Kahlert & U. Sandfuchs (Eds.), *Schulbuch konkret*. (pp. 102-117). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

- Calvert, K. (Ed.). (2003). *Mediendidaktische Forschung - Medienübergreifendes Lernen. Grundlagen und Modelle für den (Deutsch-) Unterricht*. München: KoPäd.
- Drews, U. (Ed.). (2002). *Freiarbeit in der Grundschule. Offener Unterricht in Theorie, Forschung und Praxis*. Frankfurt, Main: Grundschulverband.
- Eberle, F., Schumann, S., Oepke, M., Müller, C., Barske, N., Pflüger, M., et al. (2009). *Instrumenten- und Skalendokumentation zum Forschungsprojekt "Anwendungs- und problemorientierter Unterricht in gymnasialen Lehr-/Lernumgebungen (APU)"*. Zürich: Universität Zürich, Institut für Gymnasial- und Berufspädagogik.
- Friedrich, H. F., & Hron, A. (2002). Gestaltung und Evaluation virtueller Seminare. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierter Lehrens und Lernens*. (pp. 11-34). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Gräsel, C. (2010). Lehren und Lernen mit Schulbüchern - Beispiele aus der Unterrichtsforschung. In E. Fuchs, J. Kahlert & U. Sandfuchs (Eds.), *Schulbuch konkret*. (pp. 137-148). Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
- Günther-Arndt, H. (2008). Anregungen für Praxis, Theorie und Empirie. Eine Schweizer Studie zum Geschichtsunterricht. *Geschichte lernen*, 21(126), 63-64.
- Hanewinkel, N. (2007). *Handlungsorientiertes Lernen mit dem Bruchrechenmaterial Maria Montessoris. Eine Analyse von Arbeitsweisen und mathematischen Verstehensprozessen bei Grundschulkindern*. Berlin u.a.: Lit.
- Hardy, I., Jonen, A., & Möller, K. (2004). Die Integration von Repräsentationsformen in den Sachunterricht der Grundschule. In Doll, J. (Ed.), *Bildungsqualität von Schule*. (pp. 267-283). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.
- Hodel, J., & Ziegler, B. (Eds.). (2009). *Forschungswerkstatt Geschichtsdidaktik 07. Beiträge zur Tagung "geschichtsdidaktik empirisch 07"*. 1. Aufl. Bern: hep.
- Hoelzl, R. (2001). Viereck mit Umkreis. Beschreibung einer Schuelerentdeckung. *Mathematik lehren*(105), 20-22, 47-48.
- Höttecke, D. (Ed.). (2007). *Naturwissenschaftlicher Unterricht im internationalen Vergleich. [(33.) Jahrestagung der Gesellschaft für Didaktik der Chemie und Physik in Bern 2006]*. Berlin u.a.: LIT.
- Jünger, H. (2006). *Schulbücher im Musikunterricht? Quantitativ-qualitative Untersuchungen zur Verwendung von Musiklehrbüchern an allgemein bildenden Schulen*. Münster: Lit.
- Jüttner, M., Spangler, M., & Neuhaus, B. J. (2010). Schülerfehler im Bereich Neurobiologie. Aus Fehlern anderer lernen. *Der mathematische und naturwissenschaftliche Unterricht*, 63(4), 229-236.
- Lemmermöhle, D. (Ed.). (2007). *Professionell lehren - erfolgreich lernen*. Münster u.a.: Waxmann.
- Meyring, P., Gläser-Zikuda, M., & Ziegelbauer, S. (2005). Auswertung von Videoaufnahmen mit Hilfe der Qualitativen Inhaltsanalyse - ein Beispiel aus der Unterrichtsforschung. *MedienPädagogik*(9), 1-17.
- Müller, C., Blömeke, S., & Eichler, D. (2006). Unterricht mit digitalen Medien - zwischen Innovation und Tradition? Eine empirische Studie zum Lehrerhandeln im Medienzusammenhang. Paralleltitel:

Teaching with digital media - between innovation and tradition? An empirical study on teaching practice in a media environment. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 9(4), 632-650.

Niegemann, H. M. (2000). Lehr- und Lernforschung in den 90er Jahren. Multimedia, Schulen ans Netz, TIMSS - und was sonst? *Unterrichtswissenschaft*, 28(1), 4-9.

Petri, G. (2006). *Schulentwicklung in lernender Organisation. Auf dem Weg zur Verbindung von Praxis und empirischer Unterrichtswissenschaft*. Innsbruck u.a.: Studien Verl.

Renkl, A., Schworm, S., & Hilbert, T. S. (2004). Lernen aus Lösungsbeispielen. eine effektive, aber kaum genutzte Möglichkeit, Unterricht zu gestalten. In Doll, J. (Ed.), *Bildungsqualität von Schule*. (pp. 77-92). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.

Rothgangel, M. (2009). "Naturwissenschaft und Theologie" aus der Perspektive empirischer Unterrichtsforschung. *Theo-Web*, 8(1), 68-74.

Schaumburg, H., Tschackert, K., Prasse, D., & Blömeke, S. (2008). Neuer Unterricht mit Neuen Medien? Ergebnisse einer Videostudie zum Einsatz mobiler Computer im Unterricht. In E.-M. Lankes (Ed.), *Pädagogische Professionalität als Gegenstand empirischer Forschung*. (pp. 189-199). Münster u.a.: Waxmann.

Schulz-Zander, R. (2002). Module zum Themenbereich Medien und Informationstechnologien in Erziehung, Unterricht und Bildung im erziehungswissenschaftlichen Studium. In U. Rinn (Ed.), *Referenzmodelle netzbasierten Lehrens und Lernens*. (pp. 53-70). Münster, Westfalen u.a.: Waxmann.

vom Hofe, R. (2001). Funktionen erkunden - mit dem Computer. *Mathematik lehren*(105), 54-58.

Franske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

- *L'école peut-elle sortir du manuel scolaire : un livre blanc sur l'avenir du manuel scolaire dans la société de l'information*. (2000). Editronics.

Bruter, A. (ed.). (2007). Pédagogies de l'histoire. *Histoire de l'éducation*, 114.

Cheikh, Y. (2010). L'enseignement de l'arabe en France. Les voies de transmission . *Hommes et migrations*, 1288, pp. 92-103.

Chirila, I. D. (2011). Enseigner la littérature franco-chinoise aux États-Unis ou comment relativiser la marginalité: La marginalité dans la classe. Regards sur des littératures francophones peu connues . *Le Langage et l'Homme*, 46(1), 111-118.

Crozat, S. & Trigano, P. (2002). Structuration et scénarisation de documents pédagogiques numériques dans une logique de massification . *Sciences et techniques éducatives*, 9(3-4), 371-408.

De Salins, G.-D. (2001). Place des apprenants et place des savoir-faire enseignants dans les grammaires de français langue étrangère. *La langue française*, 131, pp. 23-37.

Desmoulins, C. & Grandbastien, M. (2002). Des ontologies pour la conception de manuels de formation à partir de documents techniques. *Sciences et techniques éducatives*, 9(3-4), 291-340.

Gerard, F.-M. & Roegiers, X. (ed.). (2009). *Des manuels scolaires pour apprendre : concevoir, évaluer, utiliser*. De Boeck.

- Germain, B., Le Guay, I. & Robert, N. (ed.). (2003). *Le manuel de lecture au CP : réflexions, analyses et critères de choix*. SCEREN.
- Grossmann, F. (ed.). (2007). Figures de l'auteur en didactique. *Lidil*, 35.
- Groux, D. (ed.). (2009). *L'histoire scolaire au risque des sociétés en mutation*. L'Harmattan.
- Hatakeyama, T. (2010). *La Formation scolaire de Baudelaire*. Thèse de doctorat en littérature française. Université Paris 4.
- Hotz, H.-P. & Genoud, N. (ed.). (2001). e-Le@rning. *Éducation permanente*, 35(3).
- Joulia, D. (2003). A la recherche de la qualité dans l'enseignement/apprentissage des langues étrangères, Actes du 24e Congrès de l'APPLIUT. Vers une démarche qualité dans la formation en langues ? *Les Cahiers de l'APPLIUT*, 22(1), 23-39.
- Laville, C. (2001). La recherche empirique en éducation historique : mise en perspective et orientations actuelles. *Perspectives documentaires en éducation*, 2001, 53, pp. 69-82.
- Le Deuff, O. (2010). Quel impact pédagogique pour les manuels numériques ? *Archimag*, 238, pp. 28-29.
- Lebrun, J., Bédard, J., Hasni, A., & Grenon, V. (ed.). (2006). *Le matériel didactique et pédagogique : soutien à l'appropriation ou déterminant de l'intervention éducative*. Presses de l'Université Laval.
- Lemaire, S. (2005). Colonisation et immigration: Des « points aveugles » de l'histoire à l'école ?. In Blanchard, P., Bancel, N., Lemaire, S. (ed.), *La fracture coloniale*, La Découverte, pp. 67-79.
- Lenhart, V. & Savolainen, K. (ed.). (2002). *Special Issue on Education and Human Rights, International Review of Education*, 48(3-4) [includes articles in French].
- Lenoir, Y. (ed.). (2001). *Le manuel scolaire et l'intervention éducative : regards critiques sur ses apports et ses limites*. Éditions du CRP.
- Mbaissatar, L. J. (2008). *L'enseignement/apprentissage de l'histoire dans un contexte sans manuel : cas de la classe de seconde au Tchad*. Thèse de doctorat en sciences de l'éducation. Université Grenoble 2.
- Mendoza, A. & Diaz-Plaja, A. (2005). De l'enseignement de la littérature dans le cadre scolaire espagnol à la formation pour l'éducation littéraire. *Repères*, 32, pp. 159-192.
- Métoudi, M. & Duchauffour, H. (2001). *Des manuels et des maîtres*. Savoir Livre.
- Pakzad-Danechmand, M. (2010). *Les manuels scolaires, attitudes et attentes des enseignants de l'école élémentaire*. Mémoire de DESS en sciences du jeu. Université Paris 13.
- Paquelin, D. (2002). Analyse d'applications multimédias pour un usage pédagogique. A la recherche de l'intentionnalité partagée. *ALSIC*, 5(1), 3-32.
- Puren, C. (2002). Outils et méthodologie d'analyse des manuels de langue : l'exemple des procédures d'enseignement/apprentissage de la grammaire. *Les langues modernes*, 96, pp. 15-30.
- Puren, C. & Sanchez, F. (2011). L'organisation d'un parcours d'autonomie guidée en enseignement/apprentissage grammatical : comparaison entre un dispositif papier (manuel) et un dispositif informatique (site internet). *Études de linguistique appliquée*, 122, pp. 211-238.

Ranwez, S. & Crampes, M. (2002). Instanciation d'ontologies pondérées et calcul de rôles pédagogiques : Principe et mise en œuvre . *Sciences et techniques éducatives*, 9(3-4), 341-370.

Thioune, B. (2011). *L'initiation à la culture littéraire, dans les manuels de français langue seconde du primaire, en Guinée et au Sénégal : 1952-2002*. Thèse de doctorat en sciences du langage. Université Montpellier 3.

Tribolet, N. (2005). Comment étudier un village rurbanisé au cours de l'Etude du Milieu du 1er degré. *Feuillets d'informations de la FEGEPRO*, 165, p. 25-64.

Verdelhan, M. (ed.) (2003). Dialogue des langues, dialogue des cultures, apprentissages. *Travaux de didactique du français langue étrangère*, 50.

Ph.d.-avhandlingar og masterstudier

Santos, Farias Luiz Marcio (2010). *Étude des interrelations entre les domaines numérique, algébrique et géométrique dans l'enseignement des mathématiques au secondaire : une analyse des pratiques enseignantes en classes de troisième et de seconde*. Doktorsavhandling i tillämpad matematikk. LIRDEF – Laboratoire interdisciplinaire de recherche en didactique, éducation et formation, Montpellier 2.

Finske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Palmu, Tarja (2003). Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. *Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla*. (Construcion of gender in cultural texts in school. An Ethnographic Research on Mother Tongue Lessons in Secondary School). Helsinki: Helsingin yliopisto.

Australske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Ingen

Danske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Andersen, Frans Ørsted (2009). Danske og finske PISA-resultater i et komparativt, kvalitativt perspektiv - men en specialpædagogisk vinkel : Kan den finske PISA-succes til dels forklares ud fra en række skolehverdagsdetaljer, der især gavner de svageste elever? *Pædagogisk Psykologisk Rådgivning*, 46(4), 203-222.

Majgaard, Gunver (2009). The Playground in the Classroom - Fractions and Robot Technology. I *Cognition and Exploratory Learning in Digital Age*. International Association for Development, IADIS. s. 10-17.

Engelske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Daly, Caroline, Pachler, Norbert & Pelletier, Caroline (2009). *Continuing Professional Development in ICT for teachers*, WLE Centre, Institute of Education, University of London.

Moss, Gemma, Jewitt, Carey, Levañiç, Ros, Armstrong, Vicky, Cardini, Alejandra & Castle, Frances (2007). *The Interactive Whiteboards, Pedagogy and Pupil Performance Evaluation: An Evaluation of the Schools Whiteboard Expansion (SWE) Project: London Challenge*. School of Educational Foundations and Policy Studies. Institute of Education. University of London.

Owen, M., Grant, L., Sayers, S. & Facer, K. (2006). *Social software and learning*. Bristol: FutureLab.

Nederlandske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Pijls, Monique H. J. (2007). *Collaborative mathematical investigations with the computer : learning materials and teacher help*. Ph.d.-avhandling. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Spanske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Ingen

Brasilianske studier om klasseromsforskning som også omhandler læremidler

Aparicio, Ana Silvia Moço (2006). *A produção da inovação em aulas de gramática do ensino fundamental II da escola pública estadual paulista*. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Bunzen Junior, Clecio dos Santos (2009). *Dinâmicas discursivas na aula de português : os usos do livro didático e projetos didáticos autorais*. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Franco, Alexia Padua (2009). *Apropriação docente dos livros didáticos de história das séries iniciais do ensino*. Doktorsavhandling i pedagogik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Mendes, Adelma das Neves Barros (2005). *A linguagem oral nos livros didáticos de língua Portuguesa do ensino fundamental – 3º e 4º ciclos: algumas reflexões*. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Pontifícia Católica de São Paulo.

Pereira, Camila Dalla (2010). *Pozza A formação do leitor no ensino fundamental II: leitura situada em livros didáticos de língua portuguesa*. Licentiatuppsats i portugisiska språket och litteraturen. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Pimentel, Carla Silvia (2002). *A imagem no ensino de geografia : a prática dos professores da rede pública estadual de Ponta Grossa, Paraná*. Masteruppsats i geovetenskap. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Ramos, Mariana Brasil (2010). *Na pauta das aulas de ciências : discussão de controvérsias científicas na televisão*. Doktorsavhandling i naturvetenskap med inriktning mot klimatfrågor. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Silva, Marcia Regina Terra (2009). *Letramentos em língua materna & relações de plurilinguismo na aula de inglês*. Doktorsavhandling i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.

Silva, Silvio Ribeiro da (2008). *Ensino de produção escrita de generos da ordem do argumentar : o papel do livro didatico de portuges e a atuação do professor*. Masteruppsats i tillämpad lingvistik. Campinas, SP: Univ. i Campinas.